

12121

T. C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T. C.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Yekta DEMİRALP

DANIŞMAN : Prof. Dr. Rahmi H. ÜNAL

İZMİR 1990

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	
AKŞEHİR VE ÇEVRESİNİ GÜSTEREN HARİTA	I
AKŞEHİR'DEKİ TÜRK ANITLARININ VAZİYET PLANI	II
I- GİRİŞ	1
II- AKŞEHİR TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ	4
III- AKŞEHİR VE KÜYLERİNDEKİ ESERLERİN LİSTESİ	7
IV- KATALOG	
A- CAMİ VE MESCİDLER	
Akşehir Ulu Camii	12
Akşehir Altınkalem Mescidi	23
Akşehir Ferruh Şah Mescidi	29
Akşehir GÜDÜK Minare Mescidi	35
Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi	43
Akşehir Taş Medrese Mescidi	48
Akşehir Kızılcıca Mescidi	53
Akşehir Kileci Mescidi	58
Akşehir Hacı Hamza Mescidi	63
Akşehir Hızırlık Mescidi	66
Akşehir Kalaycı Mescidi	68
Akşehir İplikçi (Ambardar Kerim) Camii	71
Akşehir Tahtakale Mescidi	77
Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii	80
Karabulut Köyü Camii	87
B- MEDRESELER	
Akşehir Taş Medrese	90
C- TÜRBELER	
Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi	101
Rais Emir Yavtaş Türbesi	110
Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi	115
Mâruf (Alanyurt) Şeyh Hasan Türbesi	119
Akşehir Nasreddin Hoca Türbesi	127
Akşehir Taceddin Dede Türbesi	129
Akşehir Türâbi Türbesi	133

D- HAMAMLAR	
Akşehir Meydan Hamamı	139
Savaş (Bermende) Köyü Hamamı	144
Kozağaç Köyü Hamamı	146
Akşehir Yukarı Hamam	149
Akşehir Orta Hamam	155
E- ÇEŞMELER	
Reis Yukarı Çeşme	161
Nidir (Nadir-Atakent) Köyü Çatal Çeşme	162
Akşehir Eski Kale Mescidi (Taşoluk) Çeşmesi	163
Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi	165
Akşehir Ulu Camii Çeşmesi	166
Akşehir İmaret Sokak Çeşmesi	166
Nidir (Nadir-Atakent) Çeşmesi	167
Akşehir Kuşçu Mahallesi Çeşmesi	168
F- KÜPRÜLER	
Yılan Yusuf (Yeşilköy) Köprüsü	169
V- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	170
VI- NOTLAR	179
VII- BİBLİYOGRAFYA	210
VIII- RESİMLER	

ÖNSÖZ

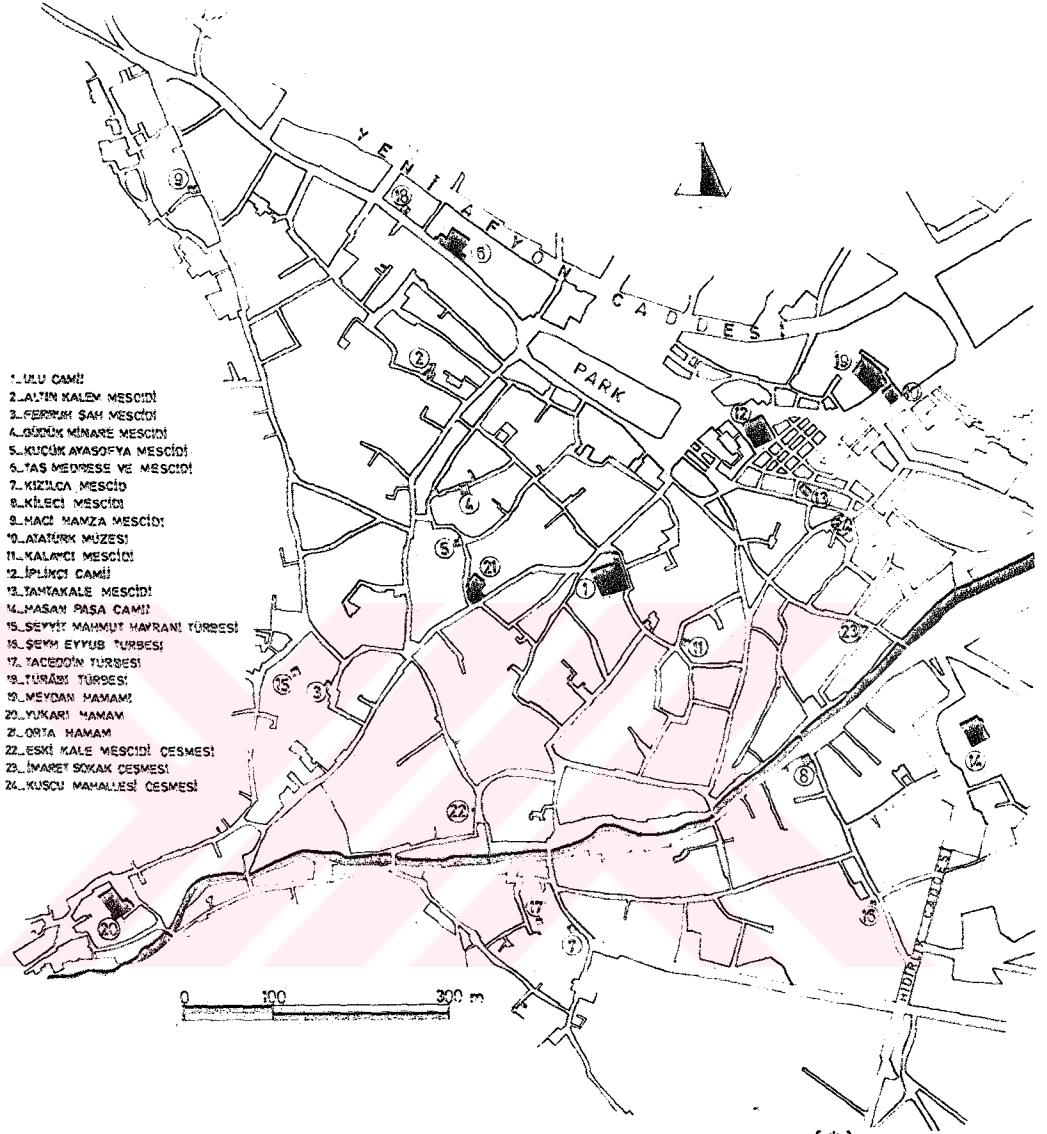
Anadolu Türk Mimarisi ile ilgili yayınlar her geçen gün biraz daha artmasına karşın;bu yayınların monografilerden çok,genel konuları içerdiği görülmektedir.Bu gibi çalışmaların daha sağlıklı sonuçlar verebilmesi için önce Anadolu Türk Mimarisi örneklerinin envanter çalışmalarının eksiksiz tamamlanması ve bunların tek tek incelenmesi gerektiği inancındayız.

Akşehir ve köylerindeki Türk anıtlarından gerek mimari,gerekse süsleme ile ilgili genel çalışmalarda söz edilmesine karşın;bunlardan sadece birkaçının ayrıntılı ele alındığı görülmektedir.Bu çalışmada amacımız, Akşehir ve köylerindeki Türk anıtlarını tespit etmek ve her birini ayrıntılı bir şekilde ele alarak bu konudaki boşluğun doldurulmasına az da olsa bir katkıda bulunabilmektir.

Bu çalışma;Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyelerinden Prof.Dr.Rahmi H.ÜNAL'ın yönetiminde hazırlanmıştır;kendilerine,bu tezi hazırlamama fırsat verdikleri ve çalışmam boyunca büyük bir sabırla yardımcı oldukları ve olumlu eleştirileri ile çalışmamı yönlendirdikleri için şükranlarımı sunarım.Çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen Fakültemiz Dekanı,hocam Prof.Dr.Gönül ÖNEY'e ve başta bölüm arkadaşlarım Arş.Gör.Şakir ÇAKMAK ve Uzm.Ertan DAŞ'a; kitabeleri okuyan ve daktiloya çeken Öğr.Gör.Aydoğan DEMİR ile Arş.Gör. Fikret YILMAZ'a ve Öğr.Gör.Refet Y.BALATA'ya;Akşehir'deki çalışmalarımda her türlü kolaylığı gösteren Akşehir Müzesi Müdürü Ali MERİÇ'e ve gezilerime katılan öğrencimiz Ersan OĞUZKAN'a teşekkür ederim.

İzmir, 1990

Yekta DEMİRALP

Şekil-2 Akşehir'deki Türk Anıtlarının Vaziyet Planı. (*)

(*) Hızırlık Mescidi ve Nasreddin Hoca Türbesi şehir planı dışında kaldığı için gösterilmemiştir.

I. I- GİRİŞ

Anadolu Selçuklularının başkenti ve kültür merkezi konumundaki Konya'ya yakın bir yerleşim yeri olan Akşehir, hem bu özelliği ile hem de verimli arazileri ile, daha önce olduğu gibi, Anadolu Selçukluları zamanında da önemli bir merkez olma özelliğini korumuştur. Bu özelliğini Beylikler Dönemi'nde de devam ettiren Akşehir, zaman zaman el değiştirmesine rağmen, uzun süre Karamanoğulları'nın egemenliğinde kalmış ve ancak, Fatih Sultan Mehmet zamanında, kesin olarak Osmanlı topraklarına katılabilmektedir. Osmanlılar zamanında, özellikle verimli toprakları ve bu nedenle de devlet bütçesine katkısı nedeniyle önemini koruyan Akşehir, her üç dönemde de imar faaliyetlerine sahne olmuştur.

Yaptığımız kütüphane çalışmalarında; genel konuları içeren birçok yayında, Akşehir'deki tarihi eserlere değinildiğini, ancak başlı başına Akşehir eserlerini içeren yayınların azlığını, olanların da yetersiz olduklarını, bir makaleye sığdırılabilecek kadar kısa bilgilerle ele alındıklarını gördük.

İ. H. Konyalı'nın "Nesreddin Hoca'nın Şehri Akşehir, Tarihi-Turistik Kılavuz" (İstanbul, 1945) adlı yayını, Akşehir hakkında hazırlanmış en önemli çalışmadır. Çalışma, o günün Akşehir'i ile arşiv belgelerine ve diğer kaynaklara dayanılarak yazılan tarihini içerir. Bu eserde, arşiv belgelerinden derlenen bilgiler de katılarak, kısaca, Akşehir ve çevresindeki Türk-İslâm anıtlarına da değinilmiştir. Bu yayında eserlerin fotoğraflarının yetersiz olduğu, çizimlerine ise hiç yer verilmediği görülmektedir.

Mustafa Cavit'in "Akşehir Kitabeleri ve Tetkikat, Kitabeler-Türbeler-Mezarlar-Akşehir'de Esmülü Ünlü İnsanlar" (Muğla, 1934) ve R. Melûl Meriç'in "Akşehir Türbe ve Mezarları" (Türkiyat Mecmuaı, 5, 1936, s. 141-213) adlı çalışmaları ise, Akşehir ve çevresindeki bazı eserlerin kitabeleri ile arşiv belgelerinden alınmış bilgileri içermektedir.

Yağar Anılır'ın "Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri" (Konya, Tarih-siz) ile Ali Küçüktop'un "Her Yönüyle Akşehir" (Akşehir, 1978) adlı yayınları, daha çok başka yayınlardan alıntılar yapılarak, fotoğraf ve şekiller ile desteklenmeden hazırlanmış turistik amaçlı küçük çalışmalardır.

G. Totalsalgır'ın "Akşehir İlçesi ve Eski Eserler" (Konya, 139-140, Mayıs-Haziran 1950, s. 8-10); N. İnal'ın "Akşehir'de Selçuk Sanatı" (Emre, 20, 1965, s. 14-16) ve A. Meriç'in "Akşehir'de Selçuklu Eserleri" (Türkiyemiz,

XXV, Haziran 1978, s. 1-4) adlı makalelerinde de eserlerin, şekil ve fotoğraflarla desteklenmeden kısa bilgilerle tanıtıldığı görülmektedir.

Bu çalışmaların yanı sıra, M. Yusuf Akyurt'un "Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Eserlerinden Akşehir'de Taş Medrese" (Taşınar, 152-155, 1947, s. 441-442); İ. Hakkı Konyalı'nın "Akşehir'de Mahmut Hayran Türbesi" (Tarih Konuşuyor, c. 5, 29, Haziran 1966, s. 2365-2369); Y. Ünge'nin "Konya-Akşehir Seyyit Mahmud Hayrani Türbesi'nin Restorasyonu" (Rölöve ve Restorasyon Dergisi, II, 1975, s. 77-123); M. Akok'un "Konya-Akşehir'de Taş Medrese Binası ve Restorasyon Çalışmaları" (Türk Etnoğrafya Dergisi, XVI, 1977, s. 5-27); Ü. Barışta'nın "Şeyh Necmeddin Sandukası" (Milli Kültür, 44, Mart 1984, s. 92-93, 96); A. Durukan-S. Pekak'ın "Akşehir-Reis Emir Yavaş (Yavtaş-Yavaşgel) Bey Türbesi" (Suut Kemal Yetkin'e armağan, Ankara, 1984, s. 108-122) ve Y. Anılır'ın "Tarihsel Anıtlarımız: Taş Medrese" (Yeşil Akşehir, 3, Ekim 1986, s. 12) adlı makalelerinde de, yalnızca birer eserin tanıtıldığı görülmektedir.

Bunların yanı sıra, Anadolu'nun bazı yerleriyle birlikte Akşehir ve çevresini de dolaşarak, mimari anıtlar üzerinde çalışmalar yapan batılı bilim adamlarından Cl. Huart ve F. Sarre, yayınladıkları çalışmaların bir bölümünde Akşehir'deki anıtların bazılarına da yer vermişlerdir. Özellikle F. Sarre'nin yayınlarındaki, Taş Medrese'nin XX. yüzyıl başlarındaki durumunu gösteren fotoğraflar, fotoğrafın Senat Tarihi açısından ne denli gerekli olduğunu vurgulaması bakımından önemlidir.

Çalışmamızda yer alan eserlerin büyük çoğunluğunu yaptıığımız kütüphane çalışmaları ile belirledik, diğerlerini ise, Akşehir Kaymakamlığı'ndan sağladığımız araçla köyleri dolaşarak ve köy ilkokulları müdürleri ile yazışarak tespit ettik. Daha sonra tüm eserleri yerinde inceleyerek fotoğraflarla belgeledik ve rölövelerini çıkardık (Yalnızca, sahibinin ölçü almamıza izin vermemesi nedeniyle, Akşehir Meydan Hamamı'nın Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki planını kullanmak zorunda kaldık.).

Çalışmalarımız sırasında, yayınlardan tespit ettiğimiz birçok yapının ilgisizlikten yıkıldıklarına veya yiktirildiklerine tanık olduk. Bu arada, köylerdeki camilerin kerpiç ile inşa edilmiş olmaları, bu eserlerin günümüze ulaşamamalarına en büyük neden olarak karşımıza çıktı. Bununla birlikte, özellikle Akşehir içindeki yapılardan birçoğunun, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve halk tarafından bilinçsizce yapılan onarımlarında, ilk inşaatlarına pek sadık kalınmadığı, bu nedenle de, günümüze bazı değişikliklerle ulaştıklarını gördük. Bu değişiklikler ve yapıların dışlarınının ça-

mur ile sıvalı olması çalışmalarımızı zorlaştıran ve eksik bırakan nedenler oldu.

"Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları" başlığı altında yaptığımız bu çalışmamızda , eserleri işlevlerine göre gruplandırdık ve her bir gruptaki eserleri,kronolojik olarak sıraladık.Katalogda,her bir eserin mimari özelliklerinin yanı sıra,süsleme özelliklerinden ve Anadolu Türk Sanatı'ndaki benzerlerinden söz ettik.Çalışmamızın başında,İ.H.Konyalı'nın arşiv belgelerinden tespit ettiği Akşehir anıtlarının listesini esas alarak,Akşehir'de inşa edilmiş eserlerin bir listesini vermeyi uygun gördük.Katalogumuzu da bu listedeki eserlerin,günümüze gelebilmiş ve Sanat Tarihi açısından mimari ve süsleme özelliklerine sahip olanlarından oluşturduk.Çalışmamızda,eserler ile ilgili şekilleri,daha yararlı ve doğru olacağı kanısı ile metin içinde verirken;fotoğraf ve dipnotları,olanaksızlıklar nedeni ile çalışma sonunda,bölümler halinde vermek zorunda kaldık.

II- AKŞEHİR TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Akşehir, İç Anadolu Bölgesi'nde, Konya İli'ne bağlı bir ilçe merkezidir. Sultan Dağları eteklerinde yer alan ve yüzölçümü 105 km² olan ilçe; kuzeyde Yunak, doğuda Ilgın, güneyde Doğanhisar ve Isparta, batıda ise, Afyonkarahisar ile çevrilidir.

Akşehir, verimli toprakları ve bu toprakları değerlendiren gölü ile şirin bir ilçedir. Ayrıca, gülmece sanatımızın simgelerinden biri olan Nasreddin Hoca'nın yaşamının geçtiği yerdir.

Çeşitli tarih kaynaklarına göre, ilçenin geçmişi Hitit ve Friglere kadar uzanmaktadır⁽¹⁾. Sart'tan (Sardes) başlayarak Ninova'ya kadar uzanan ve tarihte Kral Yolu olarak bilinen Ünlü ticaret yolu Akşehir'den de geçmekteydi. Böylece Akşehir, bir yerleşim yeri olma yanında, ticaret ve konaklama yeri olarak da dikkati çekmektedir.

Akşehir'in günümüzde bilinen ilk adı, Lidyalılar zamanındaki Tymbrion'dur. M.Ö. IV. yüzyılda İran Kralı Keyhüsrev burada, ordusuyla ordusu ile kalıp, uzun bir süre dinlenmiştir. Kaynaklarda, bu yerin bugünkü Ulupınar olduğu belirtilmektedir⁽²⁾.

Lidya Kralı Krezius, İran Hükümdarı Darius'a yenilince Lidya ve Frig toprakları İran hakimiyeti altına girdi. Böylece İran topraklarına katılan Akşehir, daha sonraki tarihlerde de Roma ve Bizans topraklarına katıldı.

Romalılar döneminde Anadolu'da yönetim örgütü kurulunca, Konya çevresi (İkonion) içinde yer alan kentlerden biri de Akşehir (Philomelium) oldu.

Bizans sınırları içindayken önce Emevilerin, sonra Abbasilerin Bizans ile olan savaşları sonunda, Akşehir'in taraflar arasında devamlı el değiştirdiği görülmektedir.

1071 yılı Malazgirt Savaşı sonunda Bizans direnişi kırılınca, Anadolu kapıları Türklere açılmış ve Selçuk Sultanı Melikşah'ın komutanlarından Kutalmış oğlu Süleyman'ın 1077 yılından başlayıp 1086 yılına kadar sürdürdüğü fatih savaşları sonunda Akşehir de bir Selçuklu kenti olmuştur. Diğer şehirler gibi, buranın adı da değiştirilmiş ve Akşehir denmiştir. Niçin Akşehir denildiğine dair kesin bir kayıt yoksa da Mençet-ül Menazil'de, buraya gelen hükümdarlardan birinin, beyaz çiçekleri görünce

Akşehir dediği ve öylece kaldığı rivayeti vardır. Mahalli şiveye göre; Akşar, Anşar, Anşehir denildiği gibi, bir aralık Şehr-i Beyza, Balde-i Beyza diye de anılmıştır⁽³⁾. İ. H. Konyalı'nın belirttiğine göre, kentin adı, Evliya Çelebi'ye göre Akşar'dır. Rumlar ise, Sine Misar diyorlardı. Tymbrion'dan sonra bilinen Philomelium adı; "elma, bal kenti" anlamına gelmekteydi⁽⁴⁾.

Uzun süren Selçuklu-Bizans ve Selçuklu-Haçlı savaşları sırasında Akşehir, devamlı yakılıp yıkılmış ve yağmalanmıştır.

Akşehir, Anadolu Selçukluları devrinde, devlet büyüklerine timar olarak verilen zengin bir şehirdi. Anadolu Selçukluları'ndan sonra, önce Eşrefoğulları, daha sonra da Hamidoğulları topraklarına katılmıştır.

Akşehir, Osmanlıların eline ilk kez 1381 yılında geçer. Hamit oğlu Hüseyin Bey, 80.000 altın karşılığında Akşehir ve çevresini Osmanlı Padişahı I. Murat'a (Murat Hüdavendigâr) satmıştır. Daha sonra, şehir Karamanoğulları'nın eline geçmişse de Karamanoğlu Alâaddin Bey, Murat Hüdavendigâr'ın kızı Nefise Sultan ile evlenince Akşehir, Iğın ve çevresini hediye olarak vermiştir.⁽⁵⁾ Fatih Sultan Mehmet'in Karamanoğulları'nı ortadan kaldırmasına kadar Akşehir'in Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında devamlı el değiştirdiği görülür.

1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilen Yıldırım Beyazıt'ın, Timur tarafından Akşehir'deki Ferruh Şah Mescidi'nin alt katına kapatıldığı ve burada bir yıl zindan hayatı yaşayan Yıldırım Beyazıt'ın, sonunda zehir içerek intihar ettiği söylenmektedir⁽⁶⁾. Bu karışık ortamda Timur'un, Osmanlı kentlerini eski beyliklere geri vermesiyle Akşehir, tekrar Karamanoğulları'nın eline geçmiştir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından, 1467 yılında Karamanoğulları ortadan kaldırılmış, Konya ve Akşehir zaptedilmiştir. Akşehir, bu tarihten sonra Osmanlıların elinde, Konya'ya bağlı bir sancağ, bazen de bir ilçe olarak yönetilmiş; Osmanlı şehzadelerine ve vezirlerine timar olarak verilmiştir⁽⁷⁾.

Sevr Antlaşması'na göre, İtalyan nüfuz bölgesinde kalan Akşehir'in İtalyanlar tarafından işgal edildiği görülmektedir. Akşehir, Kurtuluş Savaşı'nda önemli bir yere sahiptir. Ceph Cephesi Komutanlığı'nın burada olması dolayısıyla İsmet İnönü ve çalışma arkadaşları sık sık Akşehir'e uğramışlardır. Atatürk, yapılan hazırlıkları yerinde kontrol etmek ve cephe kerâhını ile savaş durumunu görüşmek üzere değişik zamanlarda Akşehir'e gelmiştir.

26 Ağustos 1922 de başlayan ve 30 Ağustos 1922 de zafere so-

nuçlanan Büyük Taarruz'un planları Akşehir'de hazırlanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda Garp Cephesi Karargâhı olarak kullanılan bina bugün Atatürk Müzesi olarak işlev görmektedir.

III. AKŞEHİR VE KÖYLERİNDEKİ ESERLERİN LİSTESİ⁽⁸⁾

A- Bugün mevcut olmayanlar:

- 1- Akşehir, Mesut Paşa Camii
- 2- Akşehir, Ahi Cemal Mescidi
- 3- Akşehir, Şirvânî Hacı Ramazan Mescidi
- 4- Akşehir, Tatlar Mahallesi Mescidi
- 5- Akşehir, Valed-i Reis Mahallesi Mescidi
- 6- Akşehir, Habbaz Hamza Mescidi
- 7- Akşehir, İkikapı (Gevher İmre) Mescidi⁽⁹⁾
- 8- Akşehir, Celal Mescidi
- 9- Akşehir, Kâzıran Mescidi
- 10- Akşehir, Çarşı-Demirkapı Mescidi
- 11- Akşehir, Balıkpazarı Mescidi
- 12- Akşehir, Pazarbaşı Mescidi
- 13- Akşehir, Meydan Mahallesi'nde Tabercioğlu Mescidi
- 14- Akşehir, Sakahane Mescidi
- 15- Akşehir, Uzunali Mescidi
- 16- Akşehir, Calablı Mescidi
- 17- Akşehir, Musalla Mescidi
- 18- Akşehir, İmeret Mahallesi Mescidi
- 19- Akşehir, Hacı Kapan Mescidi
- 20- Akşehir, Tercüman Mahallesi Mescidi
- 21- Akşehir, Ahi Mahmud Mescidi
- 22- Akşehir, Valed-i Tayi Mescidi
- 23- Akşehir, Selçuk Mahallesi'nde Seyfettin Mescidi
- 24- Akşehir, Hoca Ömer Mahallesi'nde Küreci Mescidi
- 25- Akşehir, Hoca Paşa Mescidi
- 26- Akşehir, Valed-i Ârif Mescidi
- 27- Akşehir, Tâc Halife Mescidi
- 29- Akşehir, Hacı Kuş Mescidi
- 30- Akşehir, Ahmet bin Osman Mescidi
- 31- Akşehir, Yahden Mescidi⁽¹⁰⁾
- 32- Akşehir, KÜLÂHDÜZ Mescidi
- 33- Akşehir, Necmeddin Çelebi Mescidi

- 34- Akşehir, Damlı Mescid⁽¹¹⁾
- 35- Akşehir, Hacı Ömer Mescidi⁽¹²⁾
- 36- Akşehir, Telliçözü Mescidi⁽¹³⁾
- 37- Nidir (Nadir-Atakent) Köyü, Hasan Bey Mescidi
- 38- Nidir, Hürrem Hatun Mescidi
- 39- Nidir, Ulu Mescid⁽¹⁴⁾
- 40- Nidir, Hacı Recep Mescidi
- 41- Kozağaç Köyü Mescidi
- 42- Yazıyahsıyan (Yasyan-Gölçayır) Köyü Mescidi
- 43- Karabulut Köyü Mescidi
- 44- Akşehir, Mesut Paşa İmaretı
- 45- Akşehir, Hasan Paşa İmaretı⁽¹⁵⁾
- 46- Akşehir, Mesut Paşa Türbesi
- 47- Akşehir, Kadı İzzettin Medresesi⁽¹⁶⁾
- 48- Akşehir, Mevlâna Nasreddin Medresesi⁽¹⁷⁾
- 49- Akşehir, Emir Yavi Medresesi⁽¹⁸⁾
- 50- Akşehir, Müftü Salim Efendi Medresesi⁽¹⁹⁾
- 51- Akşehir, Köse Ahmet zade Hacı Mehmet Efendi Medresesi⁽²⁰⁾
- 52- Akşehir, Kara Fakih Medresesi⁽²¹⁾
- 53- Akşehir, Mecâlî Hacı Mehmet Efendi Medresesi⁽²²⁾
- 54- Akşehir, Harputî zade Hacı Mustafa Efendi Medresesi⁽²³⁾
- 55- Akşehir, Kürt Hacı Mehmet Efendi Medresesi⁽²⁴⁾
- 56- Akşehir, Güllü Daire Medresesi⁽²⁵⁾
- 57- Akşehir, Argıthanlı Hacı Efendi Medresesi⁽²⁶⁾
- 58- Akşehir, Kara Molla Medresesi⁽²⁷⁾
- 59- Akşehir, Yağcı Kadir oğlu Kadir Efendi Medresesi⁽²⁸⁾
- 60- Akşehir, Ökesli Ali Efendi Medresesi⁽²⁹⁾
- 61- Akşehir, Eğriçözü Mustafa Efendi Medresesi⁽³⁰⁾
- 62- Akşehir, Hacı Bostan Medresesi⁽³¹⁾
- 63- Akşehir, Şükür zade İsmail Efendi Medresesi⁽³²⁾
- 64- Akşehir, Çukuroaklı Ömer Efendi Medresesi⁽³³⁾
- 65- Akşehir, Tarsuslu Abdullah Efendi Medresesi⁽³⁴⁾
- 66- Akşehir, Hacı Bahri Efendi Medresesi⁽³⁵⁾
- 67- Akşehir, Şeker Ağa zade Ahmet Efendi Medresesi⁽³⁶⁾
- 68- Akşehir, Sadık Efendi Medresesi⁽³⁷⁾
- 69- Akşehir, Cındık Mehmet Efendi Medresesi⁽³⁸⁾

- 70- Akşehir, Hamal zade Medresesi (39)
- 71- Akşehir, Fındık Hamamı (40)
- 72- Akşehir, Seydî-Dizdar Hamamı (41)
- 73- Tekke Köyü Hamamı
- 74- Akşehir, Seyyit Mahmud Hayran Zaviyesi
- 75- Mâruf (Alienyurt) Köyü, Şeyh Hasan Oğlu Hacı İbrahim Zaviyesi
- 76- Akşehir, Şeyh Muinüddin Zaviyesi
- 77- Akşehir, Hızırilyaslık Zaviyesi
- 78- Akşehir, Musa Zaviyesi
- 79- Akşehir, Seydî Yunus Zaviyesi
- 80- Akşehir, Şeyh Eyyüb Zaviyesi
- 81- Akşehir, Sultan Zaviyesi
- 82- Akşehir, Ecem Zaviyesi
- 83- Akşehir, Baba Nimetullah Zaviyesi
- 84- Nidir, Şeyh Çürük Zaviyesi
- 85- Çakınlar Köyü, Şeyh Abdullah Zaviyesi
- 86- Yazıyahsıyan Köyü, Ahi Yakup Zaviyesi
- 87- Ükes Köyü, Hasan Paşa Zaviyesi
- 88- Tekke Köyü, Sultan Abdullah Zaviyesi
- 89- Akşehir, Taceddin Tekkesi
- 90- Akşehir, Hoca Sinan bin Yakup Kervansarayı
- 91- Akşehir, Tercüman Çeşmesi
- 92- Akşehir, Demirkapı Çeşmesi
- 93- Akşehir, İbre Çeşmesi (42)
- 94- Akşehir, Taş Madrese Çeşmesi
- 95- Nidir, Çeşme

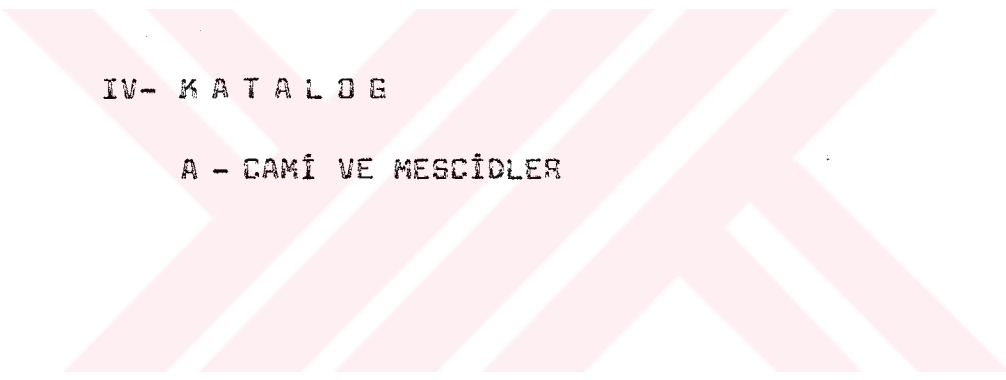
8- Bugün mevcut ya da kısmen mevcut olan eserler (43)

- 1- Akşehir, Ulu Camii
- 2- Akşehir, İplikçi (Ambardar Kerim) Camii
- 3- Akşehir, Hasan Paşa Camii
- 4- Karabulut Köyü Camii
- 5- Yazıyahsıyan (Yasayan-Gölçayır) Köyü Ahi Yakup Camii (44)
- 6- Karahüyük Camii (45)
- 7- Doğrugöz Camii (46)

- 8- Akşehir,Altınkalem Mescidi
- 9- Akşehir,Ferruhşah Mescidi
- 10- Akşehir,Güçük Minare Mescidi
- 11- Akşehir,Küçük Ayasofya Mescidi
- 12- Akşehir,Tag Medrese Mescidi
- 13- Akşehir,Kızılca Mescid
- 14- Akşehir,Kileci Mescidi
- 15- Akşehir,Hacı Hamza Mescidi
- 16- Akşehir,Hızırlık Mescidi
- 17- Akşehir,Kalaycı Mescidi
- 18- Akşehir,Tahtakale Mescidi
- 19- Akşehir,Çınaraltı Mescidi (47)
- 20- Akşehir,Kemerli Mescid (48)
- 21- Akşehir,Eski Kale Mescidi (49)
- 22- Akşehir,Yazıcı Mescidi (50)
- 23- Akşehir,Seyyit Mahmud Hayran Türbesi
- 24- Reis,Emir Yavtaş Türbesi
- 25- Akşehir,Şeyh Eyyüb Türbesi
- 26- Mâruf (Alanyurt) Köyü,Şeyh Hasan Türbesi
- 27- Akşehir,Nasreddin Hoca Türbesi
- 28- Akşehir,Taceddin Dede Türbesi
- 29- Akşehir,Türabi Türbesi
- 30- Akşehir,Meydan Hamamı
- 31- Savaş (Bermende) Köyü Hamamı
- 32- Kozagaç Köyü Hamamı
- 33- Akşehir,Yukarı Hamam
- 34- Akşehir,Orta Hamam
- 35- Reis,Yukarı Çeşme
- 36- Nidir (Nadir-Atakent) Köyü,Çatal Çeşme
- 37- Akşehir,Eski Kale Mescidi (Taşoluk) Çeşmesi
- 38- Akşehir,Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi
- 39- Akşehir,Ulu Cami Çeşmesi I
- 40- Akşehir,Ulu Cami Çeşmesi II (51)
- 41- Akşehir,İmarat Sokak Çeşmesi
- 42- Nidir Köyü Çeşmesi
- 43- Akşehir,Kuşcu Mahallesi Çeşmesi

- 44- Akşehir, Musalla Çeşmesi (52)
- 45- Akşehir, Mustafa Bay Çeşmesi (53)
- 46- Akşehir, Yazıcı (Nurettin) Çeşmesi (54)
- 47- Akşehir, Seydi Yunus Türbesi (55)
- 48- (Akşehir-İlgin) Yılanyuşuf (Yeşilköy) Köprüsü
- 49- Akşehir, Taş Medrese ve hankâh

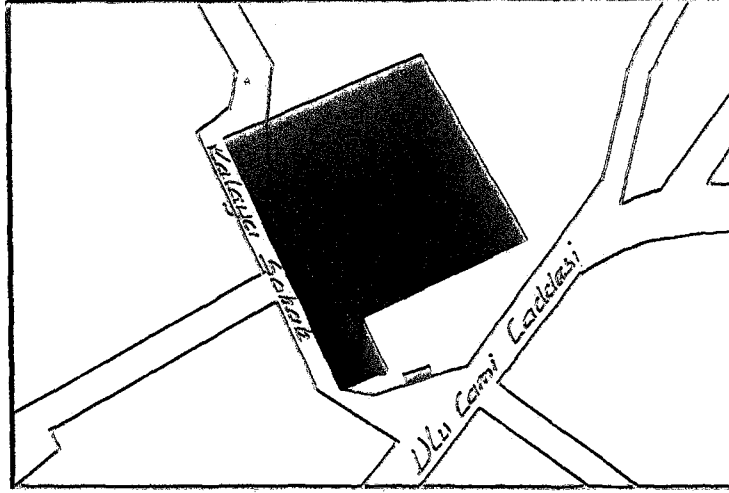

IV- K A T A L O G

A - C A M İ V E M E S C İ D L E R

AKŞEHİR, ULU CAMİ

Ani Celâi Mahallesi'nde, Ulu Cami Caddesi ile Kalaycı Sokağı'nın kesiştiği köşede yer alır. Esas, bazı yayınlarda "Sultan Alâeddin Camii" adıyla anılmaktadır⁽⁵⁶⁾.

Yapının inşaatında tuğla ve moloz taşın yanı sıra, az miktarda da devşirme malzeme kullanılmıştır. Harim duvarlarının dışı, bugün sıvalı durumdadır. Cami; güneyden kuzeye doğru genişleyen harim ile kuzey duvarı boyunca uzanan son cemaat yeri ve bunun önündeki, yamuk planlı avludan ibarettir (Şekil-3). Avluda bir şadırvan ile kuzeydoğu köşede minare yer almaktadır⁽⁵⁷⁾. Harim ve son cemaat yerinin doğu duvarı kuzeye doğru devam ederek minare ile birleşmektedir. Minare ile son cemaat yeri arasında, son yıllarda iki bölmeli bir mekan inşa edilmiştir. Harim ve son cemaat yerinin kuzeye doğru devam eden batı duvarı, avlunun batı kenarını sınırlandırmaktadır. Demir parmaklıklı alçak bir duvar, avluyu kuzey yönden kapatır. Bu duvarın orta kesiminde ve batı ucunda mermer söveli ve basık kemerli iki giriş açıklığı ile minareye yakın bir yerde, sonradan yapılmış bir çeşme bulunmaktadır⁽⁵⁸⁾ (Bkz. Ulu Cami Çeşmesi I) (Resim-1,2).

Avludaki şadırvan, silindirik şekilli altı sütuna oturmaktadır (Resim-3). Barok karakterli bitkisel örneklerle süsülmüş sütun başlıkları ve ortasında göbeği olan düz ahşap örtüsüyle Son Dönem Osmanlı Mimarisi'nin özelliklerine sahip olan şadırvan, soğan kubbeyi anımsatan, metal kaplı bir külâh ile kapatılmıştır.

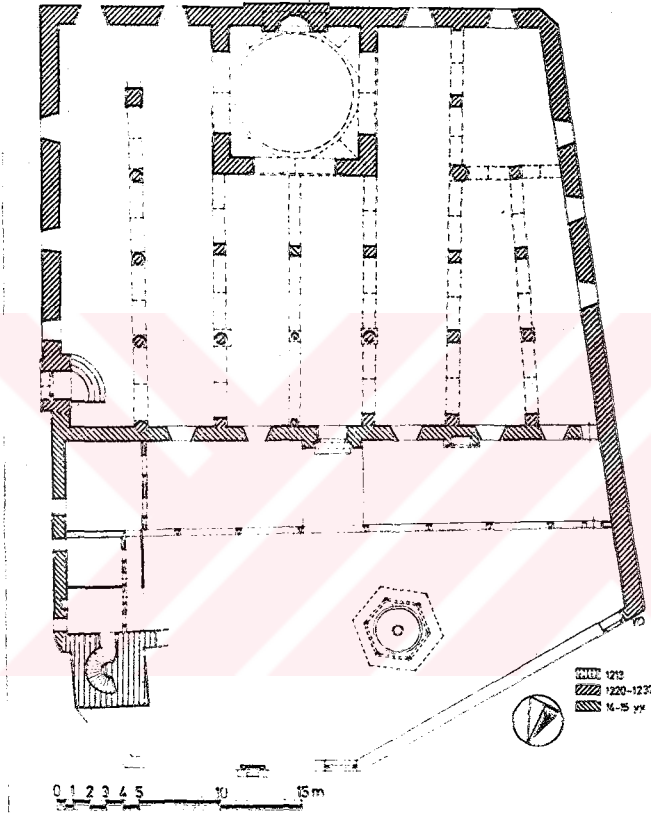
Harimin doğu duvarının, son cemaat yerinden sonraki bitiminde yer alan minare, kare kesitli bir kürsü üzerinde yükselir (Resim-4,5,6). Kürsünün alt kesimi devşirme taşlarla, diğer kesimleri tuğla ile inşa edilmiş-

tır.Kürsünün güney duvarında minare girişi;bati yüzünde,davşirme mermer blok üzerine yazılmış minare kitabesi vardır.Kitabenin iki yanında bir mezar steli ile bir templon levhası yer almaktadır.Kitabenin bulunduğu bu cephenin güney ucunda,batıya doğru devam eden bir duvarın kalıntısı vardır.Kürsünün üzerinde,her yüzünde sivri kemerli birer çökertme bulunan, sekizgen kesitli pabuç yer almaktadır (Resim-7).Pabuğun üst kesiminde,kirpi saçağa benzer,dekoratif bir kuşak dolanmaktadır.Silindir şekilli gövde,normal tuğla örgüsü ile inşa edilmiştir.Malzeme ve inşa tekniğinin farklı olması nedeniyle,gövdenin şerefe altından itibaren üst kesiminin sonradan inşa edildiği anlaşılmaktadır⁽⁵⁹⁾(Resim-5).

Bugün,batı ve güney yönden özel arazilerle çevrili olan caminin güneybatı köşesi pahlıdır (Resim-8).Bu pah nedeniyle caminin,ilk inşa edildiği yıllarda dört yönden sokakla çevrili olduğu düşünülebilir.Bu durumda,cami planındaki,güneyden kuzeye doğru genişlemenin de,sokaklar arasında kalan bu arazinin şeklinden kaynaklandığını tahmin etmek mümkündür.Harim duvarlarının dördünde de pencere açıklıklarının bulunması bu tahminimizi desteklemektedir.Harimin doğu ve batı duvarında üç,güney duvarında dört,kuzey duvarında da beş pencere vardır.Mazgal pencere şeklindeki bu açıklıklar,oldukça büyük inşa edilmişlerdir⁽⁶⁰⁾.Güney duvarının orta kesimi,harim saçağı seviyesine kadar dışa taşıntılı inşa edilmiştir (Resim-9).Üzeri bugün,mihrap önünde piramidal,diğer kesimlerde kırma çatı ile kapatılmış olan harime,üç giriş açıklığı ile geçilebilmektedir.Bu açıklıkların ikisi kuzey duvarında,diğeri doğu duvarında bulunmaktadır.

Doğudaki giriş,harim duvarının kuzey ucundadır ve dışa taşıntılıdır (Resim-10).Harimin doğu duvarı,girişin kuzeyinde biraz daha içeriden devam ettiği için,taçkapının bu kesimindeki taşıntının,güney kanada göre daha fazla olduğu görülmektedir.Giriş;sivri kemerli nişin gerisinde yer alan,basık kemerli bir açıklık şeklinde düzenlenmiştir.Tuğla ve moloz taşın dönüşümlü olarak yerleştirilmesi ile inşa edilen girişin üst kesiminde iki sıra kirpi saçak yer almaktadır.Taçkapı ana nişi kemerinin iki yanına,"sahte çini mozayik tekniği" ile "Mehmet Nevbilen" ve "al adil el nail" yazılmıştır⁽⁶¹⁾(Resim-11,12).Bu yazıları yapı kitabesinin birer parçası olarak değerlendiren G.Üney,"Eksik şekilde yer alan bu yazıların ve taçkapının,duvar devamı ile kaynaşma durumunun,burada bir tamir bir değişme olduğunu gösterir" demektedir⁽⁶²⁾.Yazıların,giriş cephesinin aynı seviyesinde yer almamaları;sağ kanattaki yazının bitmiş gibi sonunun kapa-

tılması;sol kanattaki yazıda ise,bir şahsın sıfatları yer aldığı halde, baş tarafının eksik olması ve ana niş kemeri dolayısıyla baş tarafa eksik harflerin yerleştirilebilmesinin mümkün olmaması nedeni ile,bu yazıların bu yapıya ait olmadıklarını,başka bir yapıdan buraya getirilip yerleştirildiklerini düşünmek mümkün görünmektedir.Bu girişten harime baş basamaklı merdiven ile inilmektedir.

Şekil-3 Akşehir Ulu Camii-Plan

Harime girilen diğer iki açıklık,kuzey duvarının ortasında ve batı ucunda yer almaktadır.Bu girişlerin önünde,duvar boyunca uzanan son cemaat yeri bulunmaktadır.Giriş zemininden biraz yükseltilerek inşa edilen son cemaat yeri,bugünkü şeklini 1960-61 ve 1988 onarımlarında almıştır⁽⁶³⁾.Dışa cemekeşlerle açılan son cemaat yeri,şahşap bir tavan ile örtülmüştür (Resim-13,14).Harimin kuzey duvarı ortasında yer alan ikinci giriş açıklığı,şekil açısından doğu girişi ile benzer özelliklere sahiptir (Resim-15).Aynı duvarın batı ucundaki giriş ise,düz atkılı basit bir açıklık şeklindedir.Bu iki giriş arasında,düz atkılı üç pencere ile dış mihrap bulunmaktadır (Resim-14).Farklı büyüklükteki blok taşlardan inşa edilen dış mihrap,duvardan dışarıya taşınmış yapıdır.Düz silmelerle kademe-

lenen yan kanat cephelerinde süsleme yer almamaktadır. İki yandan zar başlıklı sütunçelerle sınırlanan dikdörtgen kesitli mihrap nişi, mukarnaşlı bir kavsaraya sahiptir. G. Üney'in XV. yüzyıla, Ü. Sekirer'in de XIII. yüzyıl sonu veya en geç XIV. yüzyıl başına tarihlediği mihrap, büyük olasılıkla 1960-61 onarımında sökülmüş ve son cemaat yerine yeni bir şekil verildikten sonra, bugünkü yerine tekrar inşa edilmiştir⁽⁶⁴⁾. Son cemaat yerinin doğu kanadına harimin iki penceresi açılmaktadır. Bugün, son cemaat yerinin batı kanadına açılan pencerelerle aynı özelliklere sahip olan bu pencereler, İ. H. Konyalı tarafından, "altı üstlü yerleştirilmiş dört pencere" şeklinde tanımlanmaktadır⁽⁶⁵⁾. Üyle anlaşılıyor ki, iki sıra şeklinde yer alan bu pencereler, büyük olasılıkla 1960-61 onarımında birleştirilerek bugünkü şekillerini almışlardır. Son cemaat yerinin doğu kanadı, birer kapı ve pencere açıklığı bırakıldıktan sonra, bir duvarla bölünerek oda şekline dönüştürülmüştür.

Harim; birbirlerine sivri kemerlerle ve gergilerle bağlanan kara, dikdörtgen, altıgen ve silindirik ayaklarla, mihrap duvarına dik uzanan yedi sahına ayrılmıştır⁽⁶⁶⁾ (Şekil-3) (Resim-16, 17). Mihrap ekseninde yer alan ve sonradan yerleştirildiklerini tahmin ettiğimiz üç destek birbirlerine düz bir betonarme giriş ile bağlanmışlardır⁽⁶⁷⁾ (Resim-17). Ayrıca, harimin batı duvarının güney duvarına geniş ağı yaparak devam etmesi nedeniyle, batı kanattaki iki sahının güneybatı köşede birleşerek tek sahın şeklini aldıkları görülmektedir. Sahınların üzeri düz ahşap tavan ile örtülmüştür. Mihrap önünde, iki sahın genişliğindeki alan, iki yüzlü pandantiflerle geçilmiş bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe, birbirlerine sivri kemerlerle bağlanan "L" kesitli iki bağımsız ayak ile güney duvarındaki iki gömme pâyeye oturmuştur. Kubbe kaanağında, dört yöne iki sıra halinde yerleştirilmiş, sivri kemerli sekiz açıklık bulunmaktadır (Resim-18, 19). Alt sıradaki pencereler dikdörtgen bir çökertme içinde yer alırlar. Kubbe kaanağındaki bu pencerelerin bir kısmı, caminin üzerini örten toprak damın kaldırılıp, yerine kırma çatı inşa edilmesi nedeni ile işlevlerini yitirdiklerinden kapatılmışlardır. Bugün, yalnızca güney yönde iki, doğu ve batı yönde de birer açıklık kalmıştır. Güney yöndeki pencerelerden alttakinin alçından bir açıklığı vardır⁽⁶⁸⁾.

Güney duvarının ortasında yer alan ve harime çıkıntı yapan mihrap, alçı ile inşa edilmiş ve çini mozayik ile bezenmiştir (Resim-20). Mihrap nişinin rutubetten ve duvarın ağırlığından zarar görmemesi için duvar i-

çine sivri bir kemer inşa edilmiş ve mihrap nişi bu kemerin içine yerleştirilmiştir (Resim 21).G.Üney ve Ü.Bakırar,mihrabın Alâaddin Keykubat döneminde (1220-1237),yani yapının ilk inşaatından sonraki bir tarihte yapıldığını söylerlerken;Ş.Yetkin,mihraptaki çini süslemelerin Alâaddin Keykubat döneminden daha geç bir üslûba sahip olduğunu belirtmektedir⁽⁶⁹⁾.

Son yıllarda yapıldığını tahmin ettiğimiz ahşap minberin herhangi bir özelliği yoktur.

Yapıdaki süslemeler,çini mozayik ile bezeli harim mihrabı,son ce-maat yerindeki dış mihrap ve minarenin sekizgen kesitli pabucunda toplanmıştır⁽⁷⁰⁾.Mihrap önü kubbesinin iç yüzüne boya ile yapılmış bitkisel örneklerin ve dini içerikli yazı örneklerinin,Akşehir'deki diğer eserlerde olduğu gibi,yakın bir tarihte yapıldıklarını tahmin ediyoruz.Harimin güneydoğu köşesinin yakınında yer alan dikdörtgen kesitli ayağın kuzey yüzündeki bir niş içine,sıva üzerine baskı tekniği ile yapılmış bitkisel örnekler ve sürahi şekillerinden oluşan süslleme ise,son dönem özellikleri taşımaktadır (Resim-22).

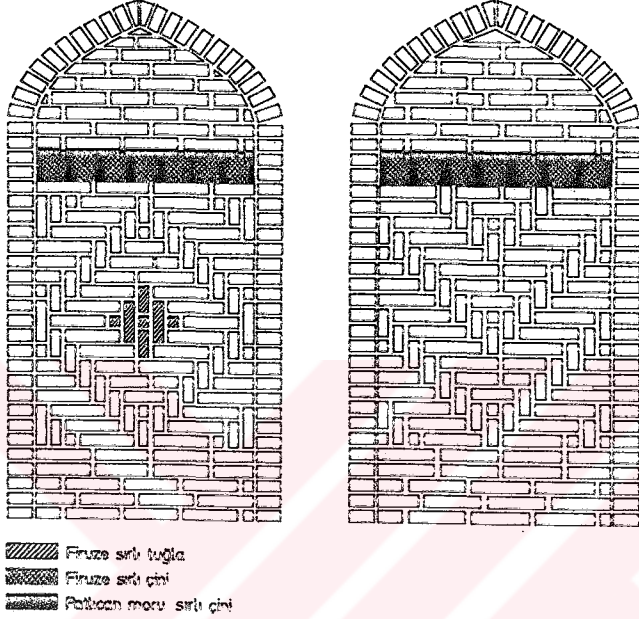
Minaresdeki süslemeler,sekizgen kesitli pabucun her bir yüzündeki sivri kemerli çökertmeler içinde bulunmaktadır (Resim-7,23) (Şekil-4).Buradaki süslemeler tuğla ve firuze sırlı tuğlanın yanı sıra,firuze sırlı sekiz kollu yıldız ve patlıcan moru sırlı yarım haç şekilli çini plâkalarla yapılmıştır.Sivri kemerli çökertmelerin her birinin kemer ayakları başlangıcında,yıldız ve yarım haç şekilli çinilerin oluşturduğu kuşak yer almaktadır⁽⁷¹⁾.Günümüze ancak bir kısmının ulaştığı bu çini kuşağının üst kesimi,düz tuğla örgüsü ile doldurulmuştur.Alt kesiminde ise;bazı çökertmelerde,üst üste yer alan "V" şekilli örnekler,bazılarında da iç içe iki baklava örneği bulunmaktadır.Bu süslleme örnekleri,yatay tuğla sıraları arasına yerleştirilmiş dikey tuğlalarla oluşturulmuştur.Baklava örneklerinin içte yer alanında,tuğlalar firuze sırlıdır.Akşehir Gündük Minare Mescidi'nin minare pabucunda ve Seyyit Mahmud Hayran Türbesi'nin onaltıgen kuruluşunun her bir yüzünde,burada olduğu gibi sivri kemerli düzenlemeler görülmektedir (Bkz.Şekil-16,52).Ancak,Gündük Minare Mescidi'nin minaresindeki dikdörtgen bir çökertme içinde yer alırlar.Yine,bu mescidin pencere alınlıklarında rastladığımız,firuze ve patlıcan moru renkli yıldız ve yarım haç şekilli çinilerin oluşturduğu süslleme şeridi Akşehir Ulu Camii minaresindekilerin benzeridir (Bkz.Şekil-15).

Bugün oldukça kötü durumda olan ve alt kesimi ahşap malzemeden

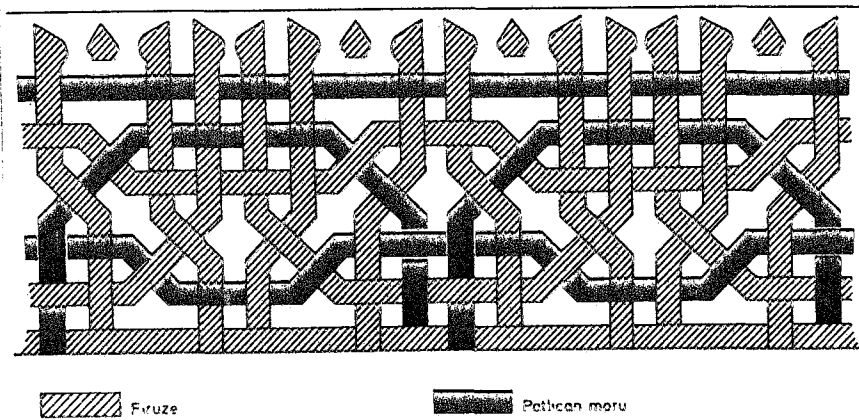
bir perde ile korumaya alınan harim mihrabının, son onarımlar sırasında ortaya çıkarıldığı söylenmektedir⁽⁷²⁾ (Resim-20,25). Çini mozayik mihraptaki süsleme örnekleri, firuze ve patlıcan moru renkli çini parçaları ile oluşturulmuştur. Bu arada çini parçalarının gömüldüğü alçı zeminin beyaz rengi, süslemede üçüncü bir renk olarak değerlendirilmiştir. Yan yana yer alan geometrik örnekli iki süsleme şeriti, mihrap nişini üç yönden kuşatmaktadır. Dıştaki şerit, örgülü kûfi yazıyı anımsatan geçmeli geometrik örneklerden oluşur (Resim-24)(Şekil-5). İçteki şeritte ise, patlıcan moru renkli altı ve dokuz sivri kollu yıldızlar ve onikigenlerin yanı sıra, firuze renkli çubukların oluşturduğu oniki sivri kollu yıldızlarla, bu yıldızların uçlarından devam eden hatların oluşturduğu farklı geometrik şekiller yer almaktadır (Resim-24)(Şekil-6). Günümüzde, mihrap nişinin alt kesimindeki süslemeleri, ahşap koruma perdesi nedeniyle görmek mümkün değildir. Ancak, eski fotoğraflarda, beş yüzlü mihrap nişinin her bir yüzünün, panolar içine yerleştirilmiş geometrik örneklerle süslendiği görülmektedir (Resim-25). Beş sıra mukarnas ile doldurulmuş mihrap nişi kavsarasının alt ve üst kesimlerinde dini içerikli birer yazı kuşağı yer almaktadır. Kavsaradaki mukarnas dişlerinin de farklı geometrik örneklerle süslendiği görülmektedir (Şekil-7). Kavsara köşelikleri ise, tersine yazılmış "Ali" yazısının tekrarlandığı farklı bir süsleme örneği ile doldurulmuştur (Şekil-8). Süslemede yalnızca geometrik karakterli örneklerden yararlanılması nedeniyle Anadolu Selçuklu Mimarisi'ndeki diğer çini mozayik mihraplardan ayrılan Akşehir Ulu Camii mihrabı, kavsara mukarnaslarının geometrik örneklerle süslenmesi bakımından Konya'daki Şahip Ata Camii (1258)⁽⁷³⁾, Sırçalı Mescid (XIII.yüzyıl II.yarısı)⁽⁷⁴⁾ ile Harput Arap Baba Mescidi (1279)⁽⁷⁵⁾ ve Afyon Mısrî Camii (1477 öncesi)⁽⁷⁶⁾ mihrapları ile benzerdir.

Son cemaat yerinde bulunan, taş malzeme ile inşa edilmiş dış mihrabın mihrap nişini üç yönden çevreleyen silmeler üzerinde herhangi bir süsleme yoktur (Resim-26). Dikdörtgen kesitli mihrap nişinin dip duvarında, sivri kemerli bir çerçeve içine alınmış kandil motifi bulunmaktadır (Resim-27). Enine zikzaklarla şekillendirilen köşe sütunçeleri, zar şekilli başlık ve kaideye sahiptir. Zar şekilli başlık ve kaidelerin ön yüzleri geçmeli geometrik örneklerle süslenmiştir. Kavsarayı dolduran mukarnasların her bir dişi bitkisel, geçmeli geometrik veya balık kılıcı örneği ile süslenmiştir. Ayrıca, alt sıradaki mukarnaslarda ikişer gülbezek ve sivri kemerli çökertme örneği ile bir kabare dikkati çekmektedir (Resim-28).

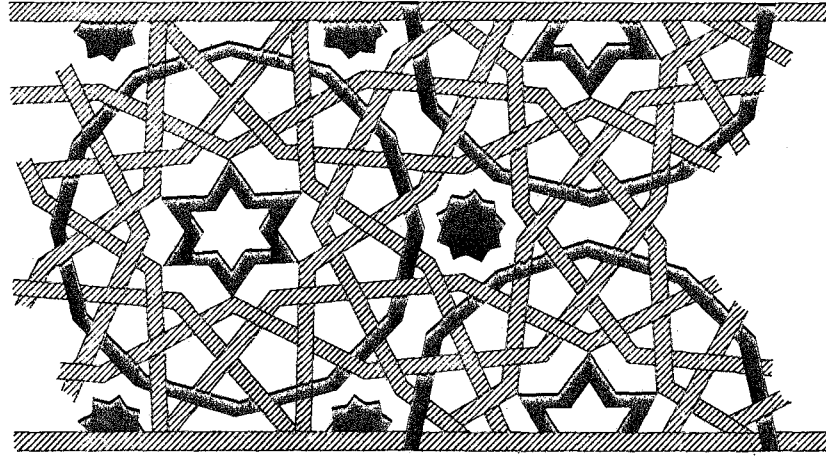
Kavsaara köşeliklerine ise, birer gülbezek yerleştirilmiştir. Bu mihrap, süslemelerde kandil örneğinin kullanılması bakımından Konya Alevi Sultan Mescidi'nin (XIII. yüzyıl sonu-XIV. yüzyıl başı)⁽⁷⁷⁾ mihrabı ile; formu zar şekilli başlık ve kaideye sahip sütunçelerinin zikzaklarla bezeli olması bakımından da Afyon Kâbe Mescidi'nin (1399)⁽⁷⁸⁾ mihrabı ile benzerlik göstermektedir.

Şekil-4 Akşehir Ulu Camii. Minare pabuçundaki süslemelerden.

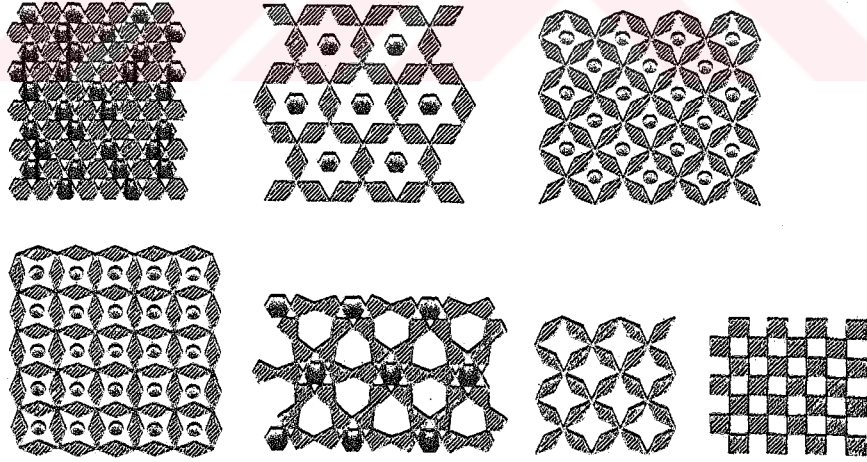
Şekil-5 Akşehir Ulu Camii. Herim mihrabının dış süsleme şeritindeki çini mozayik süsleme örneği.

▨ Firuze

■ Patlıcan moru

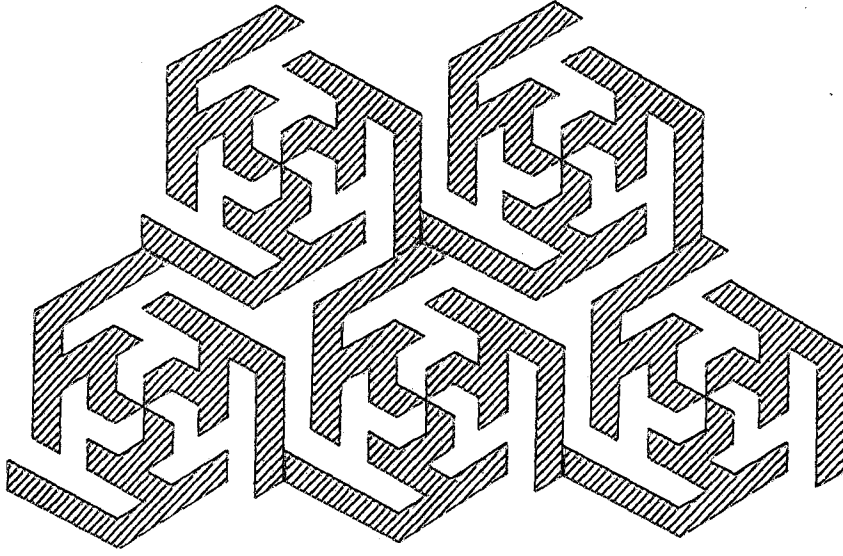
Şekil-6 Akşehir Ulu Camii.Harim mihrabının iç süsleme şeritindeki çini mozayik süsleme örneği

▨ Firuze

■ Patlıcan moru

Şekil-7 Akşehir Ulu Camii.Harim mihrabı kavsarasının mukarnas dışlarındaki çini mozayik süsleme örnekleri

■ Firuze

Şekil-B Akşehir Ulu Camii, Harim mihrabı kavsarasının köşelik-
lerindeki çini mozayik süsleme örneği.

Plan şeması açısından "Bazilikal Planlı Camiler" grubuna giren Akşehir Ulu Camii, günümüze gelene kadar bazı değişiklikler geçirmiştir. Minarenin, kitabesine göre H.610/M.1213 tarihinde inşa edildiği bilinmektedir. Caminin başka kitabesi yoktur. Ancak, minarenin cami ile birlikte veya caminin bitiminden hemen sonra inşa edilmiş olabileceği göz önüne alınarak, caminin de 1213 tarihinde veya birkaç yıl önce inşa edildiği kabul edilmektedir⁽⁷⁹⁾. Bugün minare ile harim arasında, yaklaşık 15 m.lik bir uzaklık söz konusudur ve iki yapı birbirine yalnızca bir duvar ile bağlıdır. Normal şartlarda harim ile minarenin birbirlerine bitişik olarak inşa edilmeleri gerektiği için, ilk inşattan sonraki bir tarihte, kuzey duvarının güneye doğru çekilerek harimin küçültüldüğünü düşünmek mümkündür. Harimin kuzey duvarının, diğer duvarlara göre daha ince olması ve minare küreselinin güneybatı köşesinde, batıya doğru devam eden bir duvar izinin bulunması bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca, Harimdeki sahnları ayıran kemerlerin kuzey uçlarının doğrudan kuzey duvarı yerine, bu duvara bitişik ayaklara ve duvara gömülü sütunlara oturmaları, sahnların kuzeye doğru devam ettiği hissini uyandırmaktadır. Ancak bu arada, harim ile minareyi birbirine bağlayan duvarın da ilk yapıdan olduğunu düşünmek mümkün görünmüyor. Çünkü, bu duvarın kalınlığı da harimin diğer duvarlarından daha incedir ve doğu duvarındaki girişin kuzey kesiminde, harimi daraltacak şe-

kilde içeriye girinti yaptıktan sonra, kuzeye doğru devam etmektedir. Buna karşın, yapı hakkında bilgi veren bazı kaynaklardaki çizimlerde, bu duvarın ilk yapıdanmış gibi belirtildiği görülmektedir⁽⁸⁰⁾.

H.881/M.1476-77 tarihli İlyazıcı defterinde, bu cami ile ilgili olarak verilen bilgilerde I.Alâaddin Keykubat'ın isminin geçtiğini tespit eden İ.H.Konyalı, buna dayanarak I.Alâaddin Keykubat'ın, burada daha önce bulunan bir camiyi genişletip, cami ile minaresine yeni vakıflar tahsis ettiği sonucuna varmaktadır⁽⁸¹⁾. D.Asianapa ise, caminin I.Alâaddin Keykubat tarafından genişletilip onarıldığının bir vakfiyede belirtildiğini söylemektedir⁽⁸²⁾.

G.Öney ve M.Meinecke, verdikleri çizimlerde harimin kuzey duvarı dışındaki, taş malzemeli kalın duvarların ilk yapıdan, kuzey duvarının da XIV ve XV. yüzyıldan olduğunu belirterek, harim kuzey duvarının ilk inşaatında olması gerektiği yeri göstermektedirler. Ancak, bu çizimlerde, minarenden başlayan ve harimin güneydoğu köşesine kadar devam eden duvarın düz olarak devam ettiği ve minare kürsüsünün doğu cephesi ile harimin doğu cephesinin aynı doğrultuda olduğu gösterilmiştir. Halbuki, harim ile minareyi birleştiren duvar düz olarak devam etmemektedir. Ayrıca, minare kürsüsünün doğu cephesi, harimin doğu cephesi ile aynı doğrultuda olmayıp, saat dönüşünün aksi yönde dar bir açı yapacak şekilde durmaktadır.

Bize göre ilk inşaat, minare ile bitişik yapılmış küçük bir cami veya mescid şeklindeydi. Bu inşaatın günümüze yalnızca minarenin ulaştığını tahmin ediyoruz. I.Alâaddin Keykubat döneminde ise, caminin güneye doğru ve belki batıya doğru da büyütüldüğünü; XIV ve XV. yüzyılda caminin, doğu girişinden itibaren kuzey kenarının herhangi bir nedenle yıkıldığını ve bugünkü kuzey duvarının da o tarihlerde inşa edildiğini tahmin ediyoruz. Güney duvarında, mihrap nişini koruma amacı ile inşa edildiğini sandığımız geniş bir sivri kemerin bulunması ve çini mozayik ile bezeli alçı mihrabın G.Öney ve Ö.Bakırer tarafından I.Alâaddin Keykubat dönemine tarihlendirilmesi bu tahminimizi desteklemektedir⁽⁸³⁾.

Bazilika planından etkilendiği sonucuna varılan bu plan şemasında sahnın sayısı üç ve daha fazla sayıda olabilmekte ve genellikle mihrap eksenindeki sahnın, diğerlerine göre daha geniş tutulmaktadır. Bu plan şeması ile inşa edilen camilerde örtüyü taşıyan desteklerin Afyon Ulu Camii (1272)⁽⁸⁴⁾, Sivrihisar Ulu Camii (1275)⁽⁸⁵⁾, Ankara Arslanhane Camii (XIII. yüzyıl)⁽⁸⁶⁾, Beyşehir Eğrefoğlu Camii (1297)⁽⁸⁷⁾ ve Ayaş Ulu Camii'de (XIV.

yüzyıl sonu-XV.yüzyıl başı)⁽⁸⁸⁾ ahşap;Divriği Kala Camii (XII.yüzyıl sonu)⁽⁸⁹⁾, Niğde Alâeddin Camii (1223)⁽⁹⁰⁾, Kayseri Hacı Kılıç Camii (1249)⁽⁹¹⁾, Bünyan Ulu Camii (1256)⁽⁹²⁾, Devâli Ulu Camii (1281)⁽⁹³⁾ ve Akşehir Ulu Camii'nde olduğu gibi silindirik sütun ya da çokgen kesitli ayak oldukları görülmektedir.Bu plan şeması ile inşa edilen camilerin örtülerinde de farklılıklar olabilmektedir.Düz ahşap örtü veya kubbe ve tonoz çeşitleri ile örtülen bu eserlerin bazılarında,mihrap önünün,Akşehir Ulu Camii'de olduğu gibi,bir kubbe ile örtüldüğü görülebilmektedir.Bu özellik Beyşehir Eşrefoğlu Camii gibi,ahşap destekli bir yapıda bile karşımıza çıkabilmektedir⁽⁹⁴⁾.Harimin,mihrap duvarına dik sahanlara ayrılması ve üzerinin düz ahşap örtü ile kapatılmış olması bakımından Akşehir Ulu Camii ile benzer olan Sivas Ulu Camii (1197)⁽⁹⁵⁾,hariminin enine dikdörtgen planlı olması nedeni ile farklılık göstermektedir.

Deha önce sözünü ettiğimiz minare kitabesinin metni şöyledir⁽⁹⁶⁾

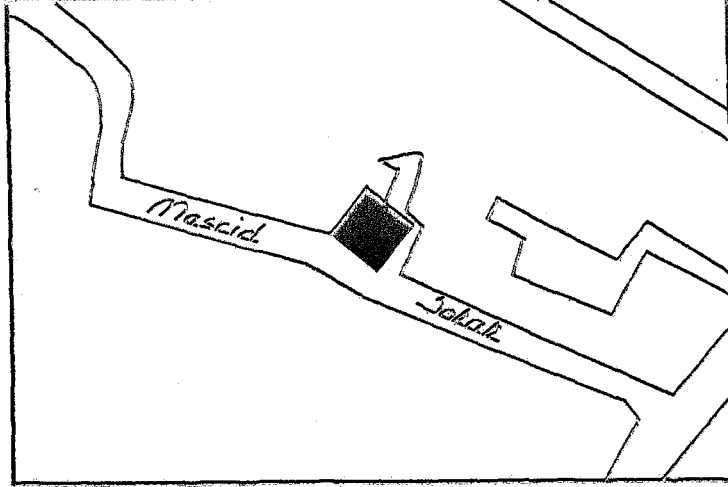
(Resim-29):

أمر بينا هذا المنار الامام السعيد قطب الدين
شمس الاسلام ابو سعيد ابراهيم بن الحاج نجم الدين
نجيب بن ابي المحرم الخيرات و قام به ابوه بعد وفاته
في المحرم الميمون سنة عشر و ستماية

Türkçesi:"Bu minarenin yapılmasını 610 yılının mübarek muharreminde,dinin kutbu,İslâmın güneşi imanı Sait Hacı Necmeddin Necip zade Ebu Sait İbrahim-ki hayratı tamir ettirenin oğludur-emretmişti.Vefatından sonra babası yerini tutmuştur"⁽⁹⁷⁾.

Kitabeden minarenin,Ebu Sait İbrahim bin el-hac Necmeddin tarafından yaptırıldığı ve inşaatının Muharrem 610/M.Mayıs-Haziran 1213 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır.

AKŞEHİR, ALTINKALEM MESCİDİ

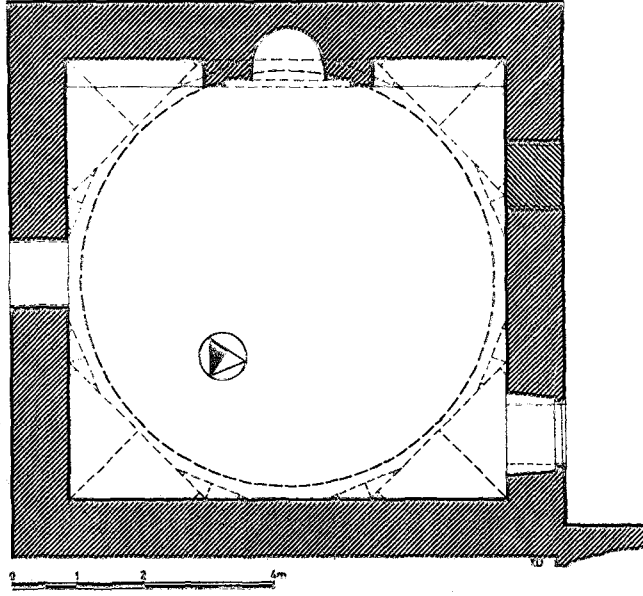

Altinkalem mahallesi, Mescid Sokak'tadır. 1980 li yıllarda, mahalle halkı tarafından yapılan onarımda, batı duvarı dışındaki duvarlar ve kubbe beton harç ile sıvanmış, ayrıca kubbe stağına iki tane yuvarlak kemerli pencere açılmıştır (Resim-30).

Yapının sıvasız olan batı duvarının inşasında tuğla kullanılmıştır. Akşehir Müzesi Müdürlüğü'nden ve mahalle sakinlerinden aldığımız bilgilere göre, diğer duvarların inşası, alt kesimlerde düzgün kesme taş; üst kesimlerde tuğla ile yapılmıştır.

Üzeri tek kubbe ile örtülü, kare planlı yapının kuzey ve güney duvarlarında açıklık yoktur (Şekil-9). Doğu duvarının ortasında, üst üste yerleştirilmiş iki pencere vardır. Bunlardan alttaki, dikdörtgen şekilli; üstteki ise, ahşap malzemeden içlik ve dışlığı bulunan sivri kemerli bir açıklıktır (98).

Yapının sokağa bakan batı cephesinde, onarımlar sonucu değişimler olmuştur. Bugün, bu cephenin güney kanadının üst kesiminde sivri kemerli küçük bir pencere bulunur (Resim-30). Dikdörtgen bir çökertme içinde yer alan bu pencerenin altında, tıpkı doğu cephede olduğu gibi, dikdörtgen biçimli bir pencerenin bulunduğunu, ancak onarımlarda kapatıldığını sanıyoruz. Eski fotoğraflarda, batı cephenin, özellikle alt kesiminin çok harap olduğu görülmektedir. Yapının bugünkü durumu, batı cephedeki tuğla kaplamanın, onarım sırasında büyük ölçüde yenilendiğini göstermektedir. Bu yenileme sırasında, yapıya ait bazı unsurların izlerinin silindiğini tahmin ediyoruz. Batı cephenin kuzey köşesine yakın bir yerde, üst üste yer alan iki açıklık

Şekil-9 Akşehir Altınkalem Mescidi. Plan

daha vardır. Bunlardan alttaki; üzerleri bezeli, devşirme malzemelerden sövelerle çerçeveselenmiş dikdörtgen şekilli giriş; üstteki ise, dikdörtgen çökertme içine yerleştirilmiş, sivri kemerli küçük penceredir (Resim-30,31). Sivri kemerli iki pencerenin arasında, yapının kitabesi bulunur (Resim-30,32). Güney kanattaki pencerenin sol üst köşesine yakın bir yerde de, devşirme olduğunu tahmin ettiğimiz, küçük bir mermer blok üzerinde, tahrip edilmiş bir insan figürü vardır (Resim-30,33). Ayrıca, bu cephenin kuzey köşesinde, batıya doğru uzanan, dar ve kısa bir duvar bulunur. İ. H. Konyalı, bunun son cemaat yerinden kalan bir parça olduğunu düşünmektedir⁽⁹⁹⁾. Burada, bildiğimiz özelliklere sahip bir son cemaat yeri olabileceğini düşünmek zor. Böyle bir son cemaat yeri, cephedeki süslemeleri kapatacağı için, bu süslemelerin yapılmasının hiçbir anlamı kalmayacaktır. En önemlisi de günümüze ulaşan izler, burada normal bir son cemaat yeri düşünmemiz için yeterli değildir. Büyük olasılıkla ilk yapıda, batı cephenin güney köşesinde de kuzeydekine benzer bir uzantı mevcuttu ve kubbe eteğine kadar yükselen bu uzantıların arasında kalan bölüm kapatılarak, tuğla malzemeli cephenin korunması ve giriş cephesinin vurgulanması düşünülmüş olmalıydı.

Yapının içi sıvalı ve beyaz badanalıdır. Son onarımda, mihrabın tamamı ile duvarların alt kesimi fayanslarla kaplanmış, ancak Akşehir Müzesi Müdürlüğü'nün girişimi ile fayanslar söktürülmüştür (Resim-34,35). Dışarıya taşınatılı mihrabın, yarım daire kesitli mihrap nisi, yukarıya doğru siv-

rilen bir kavsara ile sınırlanır (Resim-34,35). İ.H.Konyalı, mihrabın mu-karnaslı bir kavsaraya sahip olduğundan söz ederse de bugün, buna dair her-hangi bir iz mevcut değildir⁽¹⁰⁰⁾.

Yapının kuzey kenadına, sonradan ahşap bir mahfil eklenmiştir. Kare gövdeden kubbeye geçişte, tromplarla elde edilen sekizgenin her köşesine, trompu andırır küçük geçiş unsurları inşa edilerek, sekizgenden kubbe yu-varlağına geçiş kolaylaştırılmıştır (Şekil-9)(Resim-36).

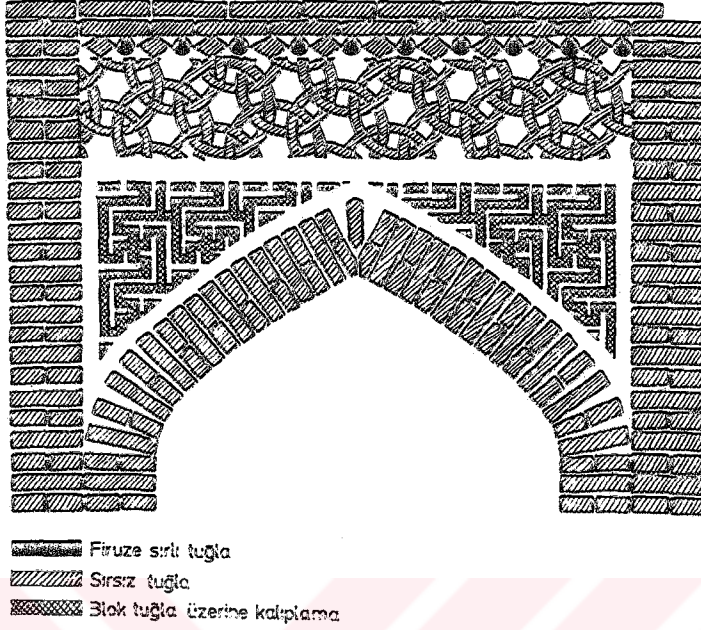
Yapıdaki süslemeler, doğu duvarındaki sivri kemerli pencerenin ah-şap içliği ile yapının batı cephesinde yer alır. İçliğin çerçevesindeki, "Düz Yüzeyle Derin Dyma Tekniği"ndeki süsleme, iki şerit halindedir (Re-sim-37,38)(Şekil-10). İçteki şerit, palmet ve rumi örneklerinin oluşturdu-ğu kıvrımdal biçiminde devam eder. Dıştaki şeritte ise, birbirlerine bağ-lantılı olarak işlenmiş rumilerin meydana getirdiği zencirek motifi görü-lür.

Şekil-10 Akşehir Altınkalem Mescidi, Doğu duvarındaki pencerenin içliği üzerindeki süsleme.

Yapının batı cephesindeki süslemeler, sivri kemerli pencerelerin kemer köşelikleri ile alınlıklarında yer alır (Resim-30,39,40)(Şekil-11). Pencerenin kemer köşelerindeki süslemeler "Blak Tuğla Üzerine Kalıplama Tekniği"nde yapılmıştır⁽¹⁰¹⁾. Bu kesimlerde, gamalı haç kollarının kırık çizgiler şeklinde uzatılmasıyla, labirenti andırır bir süsleme meydana ge-tirilmiştir. Bu süslemelerin hemen üstünde, özel kesilmiş tuğlaların oluş-turduğu dairelerin birbirlerine geçmelerle bağlanması sonucu oluşmuş bir kuşak bulunur. Bu kuşağın üzerinde de baklava ve daire şekilli tuğla par-çalarının, dönüşümlü olarak yerleştirilmesi ile oluşan bir şerit vardır. Bugün oldukça kötü durumda olan bu tuğla süslemelerin ilk yapıldıkların-da, yuvarlak şekilliler dışında sırlı olup olmadıklarını tahmin etmemiz

oldukça zordur.

Şekil-11 Akşehir Altınkalem Mescidi.Batı duvarındaki pencerele-
rin alınlıklarında yer alan süslemeler.

Arapların cemiler için kullandıkları ve "sacde edilcek yer" an-
lamına gelen "mescid" sözcüğü, Anadolu Türk Mimarisi'nde, minberi olmayan
küçük mahalle cemileri için kullanılmıştır. Bu tip yapılar genellikle, kara
bir meken oluşturan dört duvar ile bu mekanı örten bir kubbeden meydana
gelirler. Örneklerin büyük bir kısmında, bu plan şemasına bir de son cemaat
yeri eklenmiştir. Bu konuda yapılar araştırmalar sonucunda, ilk örneklerin
XIII. yüzyıl başına ait oldukları ve Konya, Akşehir gibi yerleşim merkezle-
rinde inşa edildikleri tespit edilmiştir⁽¹⁰²⁾. İlk örnekler olarak bilinen
Konya'daki Başarebey (1213)⁽¹⁰³⁾, Hacı Ferruh (1215)⁽¹⁰⁴⁾, Küçük Karatay
(1248)⁽¹⁰⁵⁾, Zemburi (XIII. yüzyıl ilk yarısı)⁽¹⁰⁶⁾ ve Hoca Hasan Mescidi-
ri (XIII. yüzyıl II. yarısı)⁽¹⁰⁷⁾ aynı zamanda, farklı şemada birer son cema-
at yerine sahiptirler. Son cemaat yeri bulunmayan Akşehir Küçük Ayasofya
Mescidi (1235) (Plan için bkz. Şekil-17) ile son cemaat yeri yıkık olan
Akşehir Büyük Minare Mescidi (1226) (Plan için bkz. Şekil-14) erken tarih-
li diğer örneklerdir. Minare, bu tip yapılarda mutlaka bulunması gereken
unsurlardan biri değildir. Bu nedenle, yukarıda verdiğimiz örneklerin yal-
nızca birkaçı minareye sahiptir.

Konya'daki Hoca Hasan Mescidi ile Zemburi Mescidi, giriş cephele-
rindeki son cemaat yerlerinin, bugünkü şemaları bakımından, Akşehir Altın-

kelem Mescidi'nin giriş cephesindeki uzantının açıklanabilmesi için dikka-
te alınması gereken örneklerdir. Bu eserlerin giriş cephelerinin bir köşe-
sinde minare kaidesi, diğer köşesinde bir duvar uzantısı vardır. Arada ka-
lan mekan ahşap örtü ile kapatılarak son cemaat yeri şeklini almıştır (108)
Büyük olasılıkla Altınkelem Mescidi'nde de buna benzer bir durum söz ko-
nusuydu.

Yapının doğu ve batı cephelerinde bulunan pencerelerin düzenlen-
me şekli Akşehir Ferruh Şah Mescidi (1224)(Bkz. Resim-47) ile Konya Başa-
rebey Mescidi'nde (1213)⁽¹⁰⁹⁾ görülür. Batı cephedeki pencerelerin kemer
köşeliklerini dolduran "blok tuğla üzerine başkî" tekniğindeki süslemenin
tuğla ile yapılmış benzerine Sivas Keykavus Darüşşifası'nın (1217-18)⁽¹¹⁰⁾
türbe kasmağında rastlıyoruz. Pencere alınlıklarında, özel kesilmiş tuğla-
lardan oluşturulmuş dairelerin meydana getirdiği, geçmeli geometrik örne-
ğin benzerine rastlayamadık. Ancak, bu süsleme örneğinin çini mozayik be-
zemelerin yanı sıra, taş ve ahşap malzeme üzerinde, çokgen ve daire motif-
leri ile denendiğini biliyoruz. Alınlığın üst kesiminde bulunan, özel ke-
silmiş daire ve baklava şekilli tuğlaların dönüşümlü olarak yerleştiril-
mesi ile meydana getirilmiş süslemenin benzerini Akşehir Ferruh Şah Mes-
cidi'nin Pencere ile kapı alınlıklarında görmek mümkündür (Şekil için ba-
kınız Şekil-13).

Doğu duvarındaki sivri kemerli pencerenin içliğindeki süslemeler-
den içteki şeritte yer alan, palmet ve rumilerin oluşturduğu kıvrımdal bi-
çimindeki süslemenin benzerleri, bugün mevcut olmayan Ankara Kuyulu (Hoca
Paşa) Mescid'in, Ankara Etnoğrafya Müzesi Envanter 8015'e kayıtlı ahşap
kapısı ile⁽¹¹¹⁾ Akşehir Ferruh Şah Mescidi'nin, Akşehir Müzesi'ndeki kapısı
üzerinde de görülür (Bkz. Resim-52, 53, 54). Dıştaki şeritte, rumilerin oluş-
turduğu zencirek şeklindeki süslemenin benzerine ise, Akşehir Kileci Mes-
cidi'nin kapı kenatlarında rastlanır (Bkz. Resim-100-Şekil-29 b).

Yapının batı cephesinde bulunan Arapça inşa kitabesinin metni:⁽¹¹²⁾

أَتَقَّه عَمَارَةٌ هَذِهِ الْمَسْجِدِ
فِي أَيَّامِ الدَّوْلَةِ السُّلْطَانِ
الْمَعْظَمِ كَيْقَبَادِ بْنِ كَيْخَسْرُو
بِرَهَانَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى

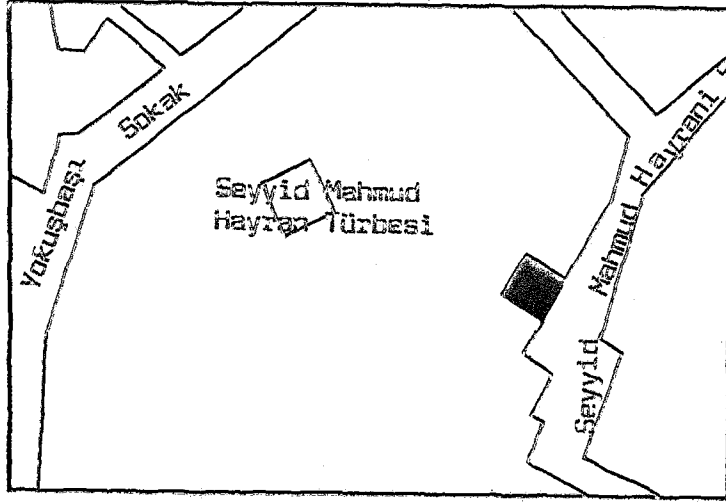
الفقير المحتاج الى رحمة
الله تعالى أمين الدين
يوسف بن الحاجي اسفنديار
في شهر جمادى الآخرة سنة عشرين ستايه

Türçesi:"Bu mescit mamuresi 620 yılı cumedelâhîre ayında Emir ül mümininin bürhanı,büyük sultan Keynüsrev zade Keykubat'ın hükümdarlığı günlerinde Hacı İsfendiyar zade,Tanrının rahmetine muhtaç yoksul Eminüddin Yusuf'un elinde tamamlanmıştır"(113)

Kitabeden mescidin,Alâeddin Keykubat zamanında yaşamış Eminüddin Yusuf bin Hacı İsfendiyar tarafından yaptırıldığı ve inşaatın Cemaziyelâhir 620/M.Temmuz 1223 tarihinde tamamlandığı anlaşılır.

Yaptığımız araştırmada kitabede adı geçen Eminüddin Yusuf bin Hacı İsfendiyar hakkında bilgiye rastlayamadık.

AKŞEHİR, FERRUH ŞAH MESCİDİ

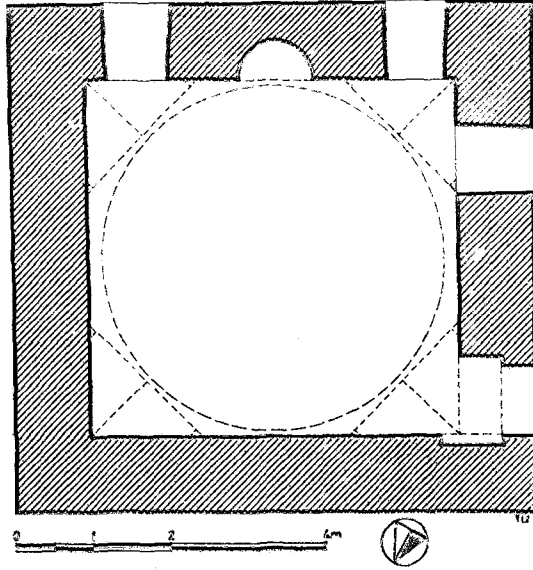

Anıt Mahallesi, Türbe Sokak'ta; Seyyit Mahmud Hayran Türbesi'nin, yaklaşık 50 m. güneydoğusundadır (Resim-41). Yayınlar da; "Seyyit Mahmud Hayran Mescidi" ve "Cıncıklı Mescid" diye de adlandırıldığı görülür (114).

Mescidin kuzey ve doğu duvarlarının dış yüzeyi çamur ile sıvalıdır (Resim-42). Sıvasız olan güney ve batı duvarlarında, inşaa malzemesi olarak, genellikle devşirme mermer blokler ve az miktarda da tuğla kullanılmıştır (Resim-41,43). Devşirme malzemeler arasında, friz parçaları ile Bizans dönemine ait bir templon levhası ve arçitravinin parçaları da vardır. Bunların dışında, üzerlerinde figürler bulunan iki devşirme parça daha mevcuttur. Bunların birinin üzerinde, iki sıra halinde yerleştirilmiş on asker ve iki süvari ile, üst kesiminde bir büst bulunur (Resim-44). Diğer parça, üzerinde dört insan figürü ve iki el motifi ile bitkisel örnekler ve yazılar bulunan bir mezar stelidir (Resim-45).

Sıvasız olan güney ve batı duvarlarının üst kesimlerindeki örgü ve malzeme farklılığı, yapının onarım geçirdiğini gösterir (Resim-41,43). Bu onarımda, duvarların üst kesimleri moloz taşlarla yükseltilerek, yapının piramidal bir çatı ile örtülmesi sağlanmış ve bu örtü de, daha sonra çamur ile sıvanmıştır.

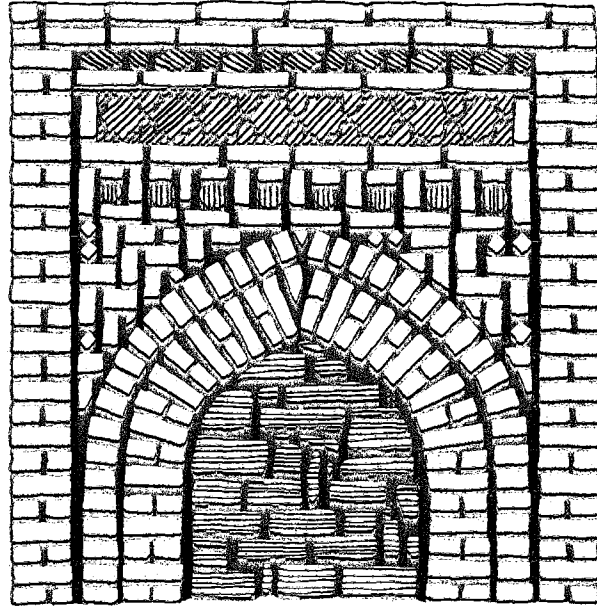
Mescidin kuzey ve doğu duvarlarında herhangi bir açıklık yoktur (Resim-42). Güney duvarının doğu ve batı köşelerine yakın yer alan pencere-lerin ilk şekillerini korumadıkları anlaşılmaktadır (Resim-41,46). Bunlar büyük olasılıkla, ilk şekillerini kısmen koruyan batı cephedeki pencereye benziyorlardı (Resim-47,48). Yani herbiri altta dikdörtgen, üstte

Şekil-12 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Plan.

sivri kemerli olarak açılmış iki katlı pencereler şeklindeydi. Onarımda, pencerenin atkı taşı alınarak, alt ve üst açıklıklar birleştirilmiştir. Pencerenin alt kesimi biraz yükseltilerek, açıklık küçültülmüştür. İlk inşaat- ta, dikdörtgen çöktürmeler içinde yer aldığı belli olan sivri kemerli açıklıkların kemer köşeliklerini dolduran tuğla süslemeler günümüze gelebilmiş; ancak alınlıklarda olması gereken süslemelerden herhangi bir iz kalmamıştır.

Batı duvarı üzerinde iki açıklık vardır (Resim-47). Bu açıklıklardan, güney köşeye yakın olanı, dikdörtgen şekilli bir penceredir (Resim-47, 48). Açıklığın iki yanındaki söveler, antik mimariye ait friz parçaları olmalıdır. Atkı taşı olarak kullanılan devşirme malzeme ise, Bizans mimarisine ait bir templon arşitravidir. Atkı taşının üzerindeki enşap hatıdan sonra, dikdörtgen bir çöktürme içine yerleştirilmiş sivri kemerli ikinci bir pencere açıklığı bulunur. İçi, sonradan moloz taşlarla örülen bu ikinci pencerenin kemer köşelikleri ve alınlığı tuğla, sırlı tuğla, seramik kâseler ve çini plakalarla bezenmiştir. Batı cephenin kuzey köşesine yakın bir yere de, dikdörtgen şekilli bir giriş yerleştirilmiştir (Resim-43, 47, 49). Burada da atkı taşı olarak bir friz parçasının kullanıldığı görülür. Girişin üst kesiminde, sivri kemerli bir pencere bulunmaktadır. Buradaki pencere de, sonradan moloz taşlarla örülerek kapatılmıştır. Cephenin üst kesiminde yer alan sivri kemerli pencerelerin arasında yapının, dikdörtgen şekilli

Şekil-13 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Sivri kemerli pencere alınlıklarındaki süsleme.

mermer levha üzerine kazınmış inşa kitabesi bulunur (Resim-50).

Mescidin içi sıvalı ve beyaz badanalıdır (Resim-51). Mihrap, hiçbir özelliği olmayan, yarım daire kesitli bir niş şeklindedir. Tarihini bilemediğimiz bir orarında, yapının kuzey kanadına, demir kirişlerle taşınan bir mahfil eklenmiştir. Kareye yakın bir plana sahip yapının üzeri, sivri kemerli tromlarla geçilmiş bir kubbe ile örtülmüştür.

Yapıdaki süsleme; güney ve batı cephedeki sivri kemerli pencerelerin kemer köşelikleri ve alınlıkları ile, bugün Akşehir Müzesi'nde korunan ahşap kapı kenatlarında toplanmıştır. Dört sivri kemerli pencereden, batı duvarında yer alanlar ilk şekillerini kısmen korurlarken; güney duvarındakiler büyük ölçüde değişikliğe uğramışlardır. Günümüze ulaşabilen izlere göre, pencerelerin dördünde de aynı süsleme programı uygulanmıştır (Resim-41, 43, 46, 47, 48, 49) (Şekil-13). Kemer köşelikleri, zikzaklar oluşturan tuğla bezeme ile doldurulmuştur. Bu süslemenin bitiminde, dikdörtgen şekilli çöktürmenin üst kesiminin, birbirinden yatay tuğla sıraları ile üç bölüme ayrılarak bezendiği görülür. Altta, tuğlaların meydana getirdiği sekiz kare alanın herbirine, firuze sırtı birer kâse yerleştirilmiştir. Bugün, bu

kuşağın iki yanında, yatay ve dikey konumlarda dikdörtgen şekilli boş alanlar vardır. Eski bir fotoğrafta, bu alanların herbirinde, sonradan yerleştirildiklerini tahmin ettiğimiz birer çini plaka yer aldığı görülmektedir (115). Orta bölümde, günümüze ancak izleri ulaşabilmiş, sekiz sivri kollu çini plakalar ile, bunların arasına yerleştirilmiş yarım haç şekilli çini plakalardan oluşan bir süsleme kuşağı yer alır. Üstte ise, ilk yapıldıklarında üzerlerinin sırlı olduklarını tahmin ettiğimiz baklava ve daire biçimli tuğla parçalarının dönüşümlü olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuş kuşak bulunur. Bugün Akşehir Müzesi'nde bulunan iki ahşap kapı kanadı, yuvarlıdan aşağıya üç bölüme ayrıldıktan sonra, "Düz Satırlı Darin Oyma" tekniğinde kazınan bitkisel, geometrik ve yazı örnekleriyle bezenmiştir (Resim-52, 53, 54). Üst bölümde, kıvrımdallar oluşturan bitkisel bir zemin üzerine kazınmış; "Felakten ve kimseden iyilik umulmaz. Çünkü feleğin iyiliğe bağlılığı pek azdır" anlamındaki Farsça mısra yer alır. Orta bölümü, palmet, lotus ve rumilerin oluşturduğu bir kıvrımdal şeriti çerçeveler. Ortada kalan alan, birbirleriyle kesişen kaytanlarla çok kenarlı geometrik bölümlere ayrılmış ve her bölüm palmet lotus ve rumilerin oluşturduğu kıvrımdal örnekleriyle doldurulmuştur. Alt bölüm ise, kaytanlarla, köşeleri üzerine oturan kare ve bunlar arasında kalan üçgen bölümlere ayrıldıktan sonra, her birinin içine kıvrımdal şeklindeki bitkisel örnekler yerleştirilmiştir.

Yapı plan şeması, kubbeye geçiş unsurları ile pencere düzeni ve şekilleri bakımından Akşehir Altınkalem Mescidi (1223) ile benzerlik göstermektedir. Ancak, bazı yayınlarda Ferruh Şah Mescidi'nin cenazelik şeklinde bir alt katı olduğundan söz edilmektedir (116). Fakat, günümüzde buna dair hiçbir iz mevcut değildir. M. Cavit, yayınının yapı ile ilgili bölümünde, söz konusu alt kata ait açıklığın içeriye girilemeyecek derecede toprağa gömülü olduğunu ve bu mekanın Seyyit Mahmud Hayran tarafından "çilehane" olarak kullanıldığını belirtmiştir (117). S. Dilaver, mescitlerin kökenini, Türklerin Anadolu'ya gelmeden önceki yurtlarında inşa ettikleri türbelerde aramak gerektiğini belirterek; Türkistan ve İran'da inşa edilmiş bazı türbelerin mescit özelliği de taşıdığını söylemekte, ancak Anadolu'da bu şemaya pek önem verilmediğine değinmektedir. Yine S. Dilaver'in tespitine göre, Ferruh Şah Mescidi'nde bulunduğu söylenen bu özellik, Konya Halkabağış Mescidi'nde de (XIII. yüzyıl) vardır (118). Kitabede "mescid" ibaresinin bulunması nedeniyle yapıyı bir türbe olarak düşünemeyiz. Zaten sözü edilen alt katta bir mezarın olup olmadığını da bilmiyoruz. Eğer, kitabede "mescid" ibaresi bulunmasaydı, yapıya türbe dememiz, uzak bir olasılık

lık da olsa,mümkün olacaktı.Zaten Anadolu'daki cenazeliği olan türbelerde üst katın mescid olarak kullanılması nedeniyle böyle bir sonuca varmamızda bir sakınca olmayacaktı.

Yapının sivri kemerli pencere açıklıklarının kemer köşelikleri ve alınlıklarında görülen süsleme örneklerine bu dönem yapılarında sıkça rastlanır.Kemer köşeliklerinde,yatay ve dikey yerleştirilmiş tuğlalarla yapılmış "balık kılıcı" motifi Fınarbaşı Malik Gazi Türbesi'nin (XII. yüzyıl sonu) dıştaki sağır nişlerinde⁽¹¹⁹⁾;alınlığın alt kesiminde sıralanan firuze sırlı kâseler Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi'nin (1236) kubbe eteğinde (Bkz. Şekil-18) ve Akşaray'daki Kızıl Minare'nin (1220-30) şerefesi altında da vardır⁽¹²⁰⁾.Sekiz sivri kollu yıldız ve yarım haç şekilli çini plakaların oluşturduğu süsleme örneği ise,bu dönem yapılarının süslemesinde yaygın olarak görülen bir özelliktir.Alîsaddin Keykubat tarafından Beyşehir yakınında inşa ettirilen Kubedâbed Sarayı (1236 civarı) bu tür süslemenin en bol örnek sunduğu yapılardan biridir⁽¹²¹⁾.Ayrıca Akşehir Ulu Camii'nin minare pabuçundaki çökertmelerde (Şekil-4),Seyyit Mahmud Hayran Türbesi'nin onaltıgen kuruluşu üzerindeki çökertmelerde (Şekil-52) ve Gündük Minare Mescidi'nin açıklık alınlıklarında (Şekil-15) benzer örneklere rastlamaktayız.Daire ve baklava şekilli tuğlaların dönüşümlü yerleştirilmesi ile oluşturulmuş bezemenin benzerlerini ise, Akşehir Altınkalem Mescidi'nin sivri kemerli pencerelerin alınlıklarında (Şekil-11) görüyoruz.

Yapının batı cephesindeki sivri kemerli pencere açıklıklarının arasında yer alan,Arapça yazılmış inşa kitabesinin metni:⁽¹²²⁾

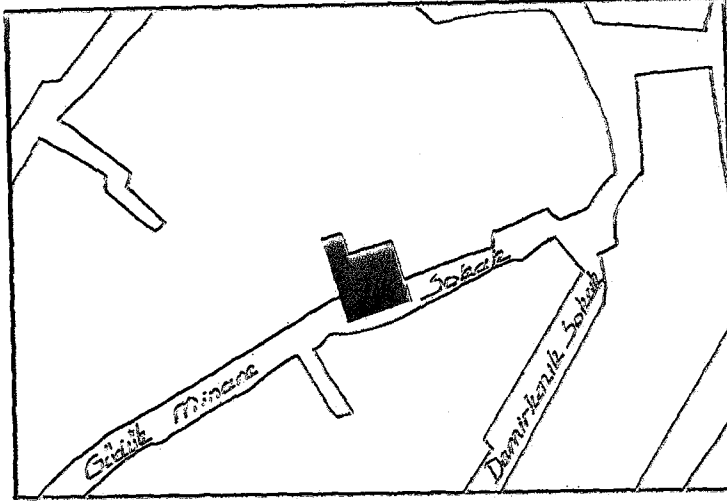
اتفق عمارة هذا المسجد في أيام دولة السلطان المعظم
علاء الدنيا والدين كيقباد بن كيخسرو برهان أمير المؤمنين
على يدى العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى فرحشاه بن قلى
القونيوى في تاريخ غرة ربيع الاول سنة احدى وعشرين و ستاىه

Türkçesi:"Bu mescid memuresi 621 Rebiyülevvelî'nin birinde,Emir üli mümininin bünhanı,dünya ve dinin yücesi Keyhüsrev oğlu büyük sultan Keykubat'ın hükümdarlık günlerinde,Tanrının rahmetine muhtaç zayıf kulu Konyalı Kulu oğlu Ferruh Şah'ın ellerinde tamamlanmıştır⁽¹²³⁾."

Kitabeye göre mescit,1 Rebiyülevvelî 621/M.23 Mart 1224 tarihinde tamamlanmıştır.

Kitabede adına restlediğimiz Konyalı Ferruh Şah'ın, mescidin inşaatındaki rolü konusunda farklı düşünceler mevcuttur. İ.H.Konyalı ve M.Meincke, Konyalı Ferruh Şah'ın mescidi yaptıran kişi olduğunu belirtirler (124). Z.Bayburtluoğlu ise, kitabenin üçüncü satırının başında yer alan "alâ yed-i" ününün daha çok Diyarbakır yöresi yapıt ve yazıtlarında, yakın örnek olarak da Konya Alâeddin Camii'nde "Atabeg Ayaz" ile yapım yöneticisi belirleyicisi olarak görüldüğünü; kitabede Alâeddin Kaykubat'ın unleri sıralandıktan sonra yaptıranın adının bulunmaması yada yaptıran adı olması gereken kesimin "alâ yed-i" ile başlaması nedeniyle Konyalı Ferruh Şah'ın yapıyı yaptıran kişi olabileceği gibi, "alâ yed-i" den yola çıkarak, yapımı yöneten kişi de olabileceğini belirtir (125). Biz de Z.Bayburtluoğlu'nun bu fikirlerini destekliyoruz.

AKŞEHİR, GÜDÜK MİNARE MESCİDİ

Salguk Mahallesi, Güdük Minare Sokak'tadır. Yapının güney cephesinin doğu köşesinde bulunan yapının minaresinin petek kısmının yıkılması ve uzun süre bu şekilde kalması nedeniyle bu ismi aldığı sanılmaktadır (126)

İnşaatında devşirme malzeme, tuğla ve moloz taşın kullanıldığı kare planlı mescidi bir kubbe örtmektedir (Resim-55)(Şekil-14). İnşaat malzemelerinin kullanımı, her bir cephede farklılık göstermektedir. Tarihini bilemediğimiz bir onarımda, duvarlar bir sıra ahşap hatlı yerleştirildikten sonra yükseltilmiş ve böylece, bugün yapıyı dıştan örten piramidal çatiye zemin hazırlanmıştır.

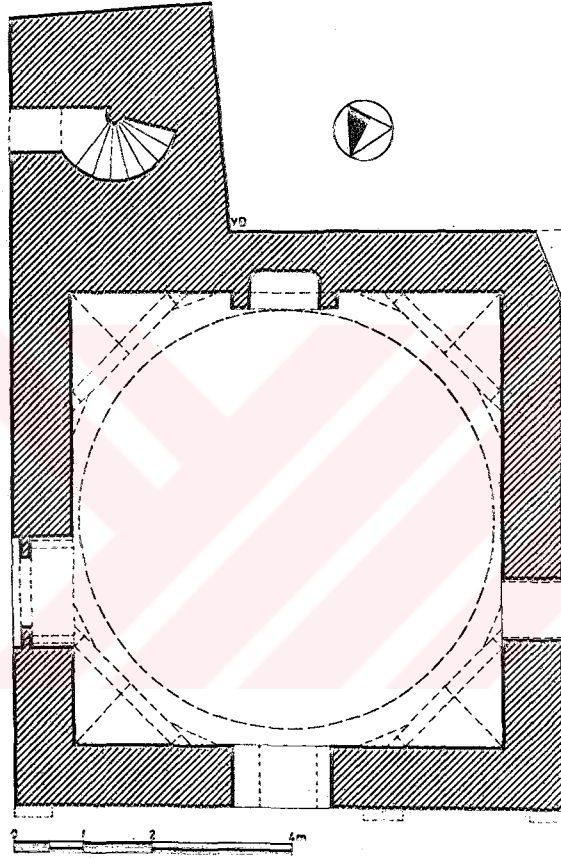
Güney cephenin, zeminden itibaren büyük bir bölümünün inşaatında moloz taş; üst kesiminde tuğla kullanılmıştır. Duvarın tuğla ile örülü üst kesiminde, tuğlaların uzun kenarlarının kullanılması ile oluşturulmuş, üçgen kemerli yüzeyel nişler sıralanmaktadır (Resim-56). Duvarın tuğla örgülü bu kesiminin hemen üstünde ve batı ucunda, düzensiz bir şekilde başlayan moloz taş malzemeli örgünün, daha önceki bir onarım sırasında inşa edilmiş olabileceğini sanıyoruz. Buna benzer onarım izleri, doğu ve batı duvarlarının üst kesimlerinde de görülür. Güney cephede açıklık yoktur. Doğru köşede yer alan ve kareye yakın yamuk bir kaideye oturan minareye doğudan girilir.

Devşirme malzeme, tuğla ve moloz taş ile inşa edilen batı duvarında iki katlı bir pencere vardır (Resim-57,58). Altteki dikdörtgen; üstteki

ise, sivri kemerli olan bu pencerelerden üstteki, dikdörtgen bir çökertme içindedir. Sivri kemerli pencerenin çökertme içinde yer alan kemer küşelikleri ve alınlığında tuğla süslemeler vardır. Ayrıca, sırlı tuğla ve çini plakalarla yapılmış süslemelerin izleri farkedilmektedir. Cephenin güney kenarındaki duvar örgüsünü meydana getiren moloz taşların yer yer döküldüğü görülmektedir. Duvarın üst kesimindeki tuğla örgüde sıralanan üçgen kemerli yüzeysel nişler, oldukça harap durumdadır.

Kuzey duvarındaki inşaat malzemesinin kullanımı, diğer cephelere göre farklılık gösterir. Alttaki, düzgün bloklar halinde devşirme malzeme; üstte, moloz taş kullanılmıştır (Resim-59). Diğer cephelerin üst kesiminde görülen, tuğla örgü üzerindeki üçgen kemerli yüzeysel nişler bu cephede yoktur. Ancak günümüze kalan izler, bu cephenin de onarıldığını gösterir. Cephede, üst üste yerleştirilmiş üç pencere açıklığı vardır. Üstteki dikdörtgen biçimli pencerenin, şekil ve malzeme açısından diğer pencerelerle hiçbir benzerliği yoktur. Bu pencere, büyük olasılıkla onarımda açılmış olmalıdır. Zemine yakın olan açıklığın ise, ilk inşaatı ait giriş olduğu, zemininden itibaren bir kısmının moloz taş ile örülerek pencere şekline dönüştürüldüğü, günümüze kalan izlerden anlaşılmaktadır (Resim-59, 60). Bu açıklığın üzerinde, tuğladan sivri kemerli, daha dar bir pencere vardır. İlk inşaatı ait girişin de yer aldığı bu cephede, revaklı bir son cemaat yerinin bulunduğu dair izler görülmektedir (Resim-59, 60) (Şekil-14). Üç bölümlü olduğunu tahmin ettiğimiz son cemaat yerinin bölümlerini ayıran kemerlerin, kuzey cepheye dayandıkları noktalarda, duvara gömülü olarak yer alan dört konsoldan üçü halâ yerlerinde durmaktadır. Buradaki konsolların her biri devşirme sütun başlığı veya kaidesidir. Son cemaat yerinin her bir bölümünü örten örtülerin şekli hakkında bugün fikir yürütmek oldukça zordur. E. Yurdakul'un hazırladığı lisans tezinde, örtünün tonoz olduğundan söz edilmekte; ancak, tonozun cinsi belirtilmemektedir⁽¹²⁷⁾. Doğu kanattaki bölüm için bir tonoz örtüden söz etmek mümkündür. Çünkü, bugün bu kesimde sıralanan tuğlaların, bir manastır veya beşik tonoz kavisinin başlangıcı olacak şekilde eğimli yer aldıkları görülür. Ancak, diğer bölümlerde böyle bir iz mevcut değildir. Bu bölümlerde tonozdan çok, birer kubbe düşünmek daha doğru olur. Kaldı ki, pencerenin doğusunda kalan kesimde devşirme malzeme kesme taşlardan bir kısmının döküldüğü izlenimi edinilmektedir. Zira pencerenin batısında kalan kesimde, kesme taş kaplama üst pencere kemerinin tepe noktasını aştığı halde, doğusunda kalan kesimde kemer ayağı hizasında son bulmaktadır. Cephenin bütünlüğü açısından, bu kesimdeki kesme taş

kaplamanın da batı kesimindeki hizaya kadar yükseldiği düşünülecek olursa, bugün görülen ve tonoz başlangıcı izlenimi veren tuğlaların da daha sonraki bir onarımdan kaldıkları sonucuna varılacaktır. Sonuç olarak, bu cephede varlığı kesin olarak öne sürülebilecek son cemaat yerinin üç birimden oluştuğu ve her bir birimin birer kubbe ile örtülü olduğu da düşünülebilecektir.

Şekil-14 Akşehir Güdük Minare Mescidi. Plan.

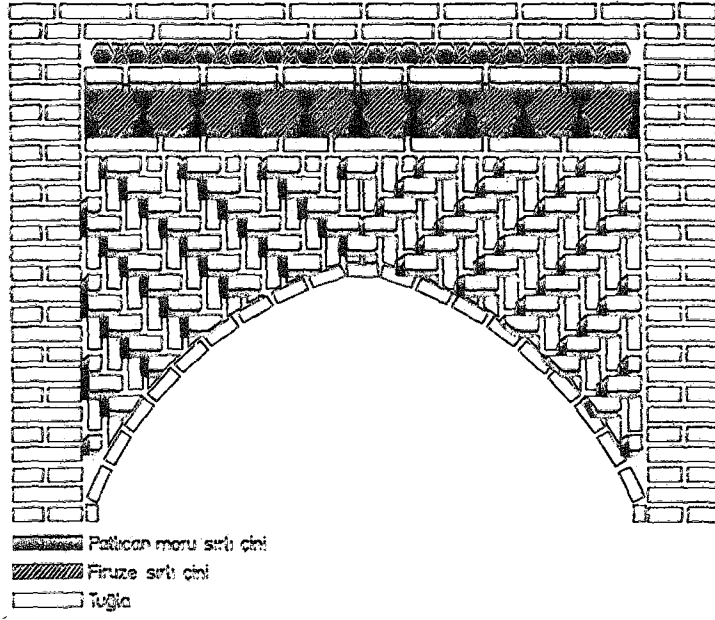
Doğu cephenin, zeminden itibaren büyük bir bölümünde devşirme malzeme kullanılmıştır (Resim-55). Devşirme malzemenin bitiminden itibaren de tuğla örgü devam etmektedir. Üçgen kemerli yüzeyel nişler, buradaki tuğla örgü üzerinde de vardır (Resim-55,61). Cephenin kuzey köşesine yakın bir yerde, basık kemerli giriş açıklığı bulunur. Marmar süvelerle çerçevesi bu açıklık sonradan açılmış olmalıdır. İlk inşaatte burada, batı cephesine benzer ikili bir pencere düzeni olduğunu sanıyoruz. Batı cephesindeki sivri kemerli pencere açıklığındaki süslemelerin aynısının, bugünkü giriş üzerinde bir çöktürme içinde yer alması bu fikrimizi desteklemektedir. Ancak, buradaki süslemelerin yalnızca üst kesimi günümüze gelebilmiş; alt kesimi

sıva ile kapatılmıştır.Süslemelerin bulunduğu bu kesimin üzerinde,dikdörtgen bir çökartme içine yerleştirilmiş inşa kitabesi bulunur (Resim-61,62).

Güney cephanin doğu köşesinde yer alan minare,tuğla ile inşa edilmiştir.Yalnızca kaidenin alt kesiminde,devçirme malzeme ve moloz taş kullanılmıştır.Karaya yakın yamuk planlı kaide ile silindirik gövde arasında yer alan pabuç,sekiz yüzlüdür.Sekizgenin her bir yüzünde,dikdörtgen şekilli birer niş vardır(Resim-56,63).Silindirik gövde,yatay konumda yerleştirilmiş tuğlalarla inşa edilmiştir.⁽¹²⁸⁾Gövdeden şerefeye,tuğladan dört sıra halindeki basit mukarnaslarla geçilmiştir.H.1307/M.1889-90 yılında yeniden inşa edildiği söylenen petek kısmında da,yatay konumda yerleştirilmiş tuğla malzeme kullanılmıştır⁽¹²⁹⁾.

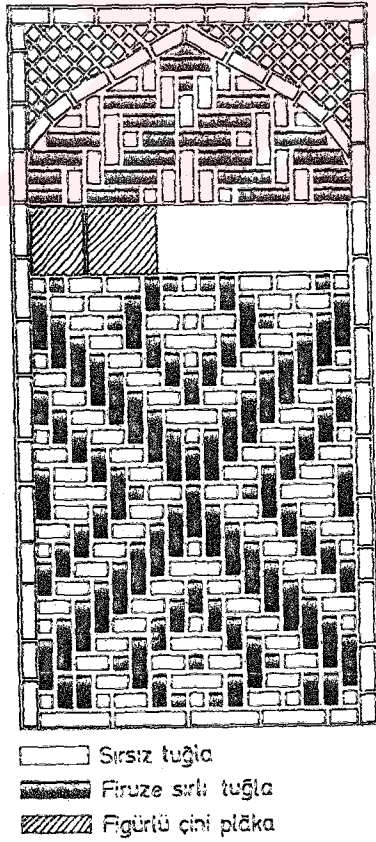
Mescidin içi sıvalı ve bedanalıdır.Kuzey kanada,sonradan,demir bir kirişe oturan ahşap mahfil eklenmiştir (Resim-64).Harime doğru taşıntı yapan mihrabın da sonradan inşa edildiği bellidir (Resim-65).Kare planlı mekânın üzerini,tuğla ile örülmüş bir kubbe örter.Kare mekândan kubbe-ye geçişte sivri kemerli tromplarla yetinilmeyip,trompların her bir köşesine birer geçiş unsuru daha inşa edilerek kubbe yuvarlağına geçiş kolaylaştırılmıştır (Resim-66)(Şekil-14).

Yapıdaki süslemeler;pencere alınlıkları ile minarenin pabuç kısmında toplanmıştır⁽¹³⁰⁾.Pencere alınlıklarındaki süsleme,yatay sıralar oluşturan üç bölümden meydana gelir (Resim-67)(Şekil-15).Altaki bölüm;kemer köşelikleri ile alınlığın yarısına kaplar.Burada,tuğlaların der yüzlerinin yatay ve dikey yerleştirilmesi ile meydana getirilmiş "balık kılçığı" şeklindeki süsleme görülür.Dikey ekseninden sağ üst ve sol üst köşelere doğru uzanan "balık kılçığı" örneğini oluşturan tuğlalardan yatay olanlar,dikkeylere göre dışa taşıntılı şekilde yerleştirilmişlerdir.Batıdaki pencere alınlığının bu kesimindeki tuğlaların sırlı olup olmadıklarını bilemiyoruz.Ancak,doğudaki girişin üzerindeki,buna benzer süslemeleri oluşturan tuğlaların bazılarında,firuze sırlar halâ mevcuttur.Pencere alınlığının ikinci sırasındaki süslemeler,yıldız ve yarım haç şekilli çini plakaların oluşturduğu kuşaktan ibarettir.Batı penceresi alınlığında yalnızca izlerini farkedebildiğimiz bu çini plakaların renklerinin,doğu cephesindeki girişin üst kesiminde bulunan benzerlerine dayanarak;yıldız şekillilerde firuze,yarım haç şekillilerde siyah olduğunu söyleyebiliriz.Alınlığın üst kesiminde ise,altıgen ve koza şekilli çini plakaların dönüştürülmüş yerleştirilmesiyle oluşan bir kuşak vardır.Batı penceresi alınlığı-

Şekil-15 Akşehir Gündük Minare Mescidi. Batı duvarındaki pencere-
nin alınlığındaki süsleme.

Şekil-16 Akşehir Gündük Minare Mescidi. Minare pabuçundaki süsleme.

nın bu kesimindeki çini plakaların da yalnızca yerleri farkedilmektedir. Doğu cephesindeki benzerlerinde, altıgenlerin siyah, koza şekilli olanları firuze renkli oldukları görülmektedir.

Minare pabucundaki süslemeler, sekizgenin her bir yüzündeki dikdörtgen şekilli çökertmeler içinde yer alır (Resim-63)(Şekil-16). Bu çökertmelerin, iki tanesi dışındakiler, bugün sıvalıdır. Sıvasız olanlardan bir tanesinin de, harim ile pabuç arasına örülen duvar nedeniyle, ancak yarısı görülebilmektedir. Doğrudan görebildiğimiz son çökertmedeki süslemeler, sırlı ve sırsız tuğlalar ile kare şekilli çini plakalardan meydana gelir. Çökertmenin içinde sivri sağır bir kemerle son bulan bir pano vardır. Kemer köşeliklerinde; kare şekilli, firuze sırlı tuğlaların oluşturduğu dama tahtası şeklindeki süsleme görülür. Sivri kemerli panonun içinde sırsız ve firuze sırlı tuğlaların yatay ve dikey yerleştirilmesi ile oluşan baklava şeklindeki süsleme yer alır. Ayrıca, kemer ayaklarının bitiminde, kare şekilli çini plakalardan oluşan bir kuşak bulunur. Kare şekilli çini plakalardaki kartal ve su kuşu figürleri, sekiz sivri kollu yıldız çerçeveler içinde resmedilmiştir. Yalnızca ikisinin günümüze ulaşabildiği çini plakalarda süsleme sıralıtına yapılmıştır.

Yapının; geçirdiği bazı onarımlar ve bakımsızlık nedeniyle pencere, giriş, son cemaat yeri ve mihrap gibi bazı unsurları ile süslemeleri ya tamamen yok olmuş ya da değişikliğe uğramıştır. Bunlardan, son cemaat yeri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamız artık, mümkün görünmüyor. Batı cephesindeki pencerelerin ilk inşaattaki şekillerini koruduklarını se-
nıyoruz. Bunların benzerleri Akşehir Altınkalem Mescidi (1223)(Resim-30) ile Ferruh Şah Mescidi'nde (1224)(Resim-47) de görülür. Bu pencerelerin alınlıklarındaki süslemeler günümüze ulaşmamıştır. Buradaki izlere ve doğu cephesindeki benzerlerine baktığımızda Ferruh Şah Mescidi'nin pencere alınlıklarında da benzer süsleme programının uygulandığını görürüz (Bkz. Şekil-13). Gündük Minare Mescidi'nin minare pabucunda da görülen, çokgen yüzlerin her birine dikdörtgen veya sivri kemerli yüzeyel nişler yerleştirilerek süslenmesi, oldukça sık görülen bir özelliktir. Akşehir Ulu Camii minaresinin (1213) pabuç kısmında (Bkz. Şekil-4) ve Seyyit Mahmut Hayran Türbesi'nin onaltıgen kuruluşunun her bir yüzünde, biçim ve süsleme açısından, buradakilere benzer nişler vardır (Bkz. Şekil-52). Ancak, Gündük Minare Mescidi'nin pabuç kısmındaki yüzeyel niş, dikdörtgen biçimiyle ve süslemesinde kullanılan çini plakaların kare şekilli oluşlarıyla, bu ör-

neklerden farklıdır

Yapının doğu, batı ve güney cephelerinin üst kesimlerinde sıralanan üçgen kemerli yüzeyli nişler: Anadolu Türk Mimari Süslemesi'nde sık kullanılan motifler değildir. Bunlara benzer en yakın örnek Silvan Ulu Camii'nin (1152-57)⁽¹³¹⁾ kuzey cephesinde ve Bursa Yiğit Köhne Camii'nin (XV. yüzyıl ilk yarısı)⁽¹³²⁾ giriş cephesinde karşımıza çıkıyor. Bu iki örnekteki yüzeyli nişler, sivri kemerli almaları nedeniyle, Gündük Minare Mescidi'ndekilerden farklıdır.

Yapının, doğu duvarındaki girişinin üst kesimindeki yedi satırlık kitabeden mescidin, Muhtesip Eminüddin Hacı Hasan bin Abdullah tarafından yaptırıldığı ve inşaatının 1 Cemaziyelevvel 624/M. 19 Nisan 1227'de tamamlandığı anlaşılmaktadır⁽¹³³⁾.

Kitabenin metni:⁽¹³⁴⁾

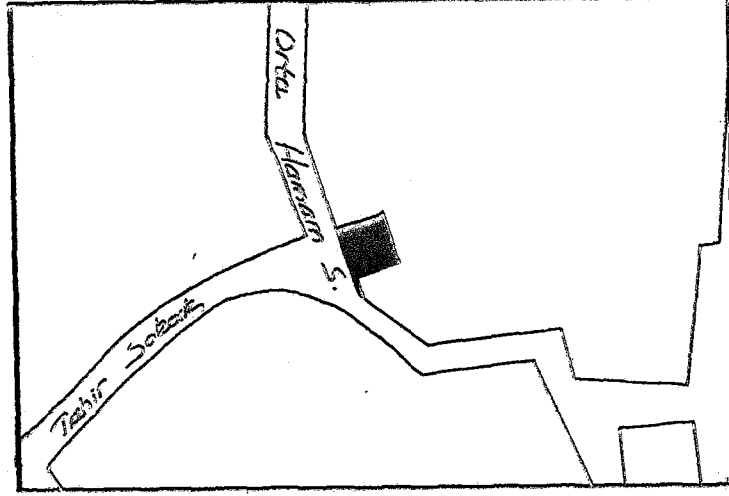
أمر بحطارة هذا المسجد المبارك
في أيام دولة السلطان
المعظم علا الدنيا والدين
أبو الفتح كيقباد بن كيخسرو برهان أمير المؤمنين
الخبير الضعيف المحتاج إلى رحمة الله تعالى أمين الدين الحطاي
حسن بن عبد الله المحتسب غفر الله له في غرة جمادى الأولى
الواقعة في شهر سنة أربع و عشرين و ست مائة لآمر أحمد بن مسعود

Türkçesi: "Bu mübarek mescidin yapılmasını, 624 yılı aylarından cumadelülânın birinde Emir ül mümininin bürhanı, fetih babası, din ve dünyanın yücesi büyük sultan Kaykubad bin Keyhüsrev'in hükümdarlığı günlerinde, yüce Tanrının rahmetine muhtaç zayıf kulu Muhtesip Abdullah zade Eminüddin Hacı Hasan emretmiştir. Tanrı onu yargasın. Bu Mesud zade Ahmed'in işidir."⁽¹³⁵⁾

Kitabenin sonunda geçen "kâr-ı Ahmed bin Mesud" ibaresi üzerinde çeşitli tartışmalar vardır. D. Aalanapa ve A. Meriç, Ahmed bin Mesud'u yapının mimarı olarak kabul ederler⁽¹³⁶⁾. İ. H. Konyalı, kitabeyi yazan veya kazıyan kişi olduğunu; G. Totaysalır ise, mimar veya kitabeyi yazan kişi olabileceğini söyler⁽¹³⁷⁾. M. Meinecke de, burada adı geçen Ahmed bin Mesud'un öncelikle taşçı, belki kaligraf, ama en az olasılıkla mimar olduğunu belirtir⁽¹³⁸⁾. Zafer Bayburtluoğlu ise, ilk kez ve yalnızca bu örnekte görülen

"kar-ı" belirleyicisinin "amei-ı" ünü gibi; işi, eseri yapıtı anlamlarını içerdığını; yazıtın bir mermer plaka üzerinde yer alması, yapıtın sırlı malzeme bakımından zenginliği ve mimarlık konusuna açıklık getirecek bir ipucunun bulunmaması nedeniyle M. Meisner'in önermelerine katılmanın daha doğru olacağını belirtiyor⁽¹³⁹⁾. Z. Sönmez de kitabede, sanatçının adının örneğinde "kâr" fiilinin kullanılmış olmasının, bazı araştırmacıların, adı geçen kişiyi "hattat" veya "hakkâk" olarak kabul etmesine sebep olduğunu; ancak, "iş, güç, emel" anlamına gelen bu fiilin, Ahmed bin Mesud'un mimarlığına işaret etmesinin daha kuvvetli bir ihtimal olduğunu söylüyor⁽¹⁴⁰⁾.

AKŞEHİR, KÜÇÜK AYASOFYA MESCİDİ

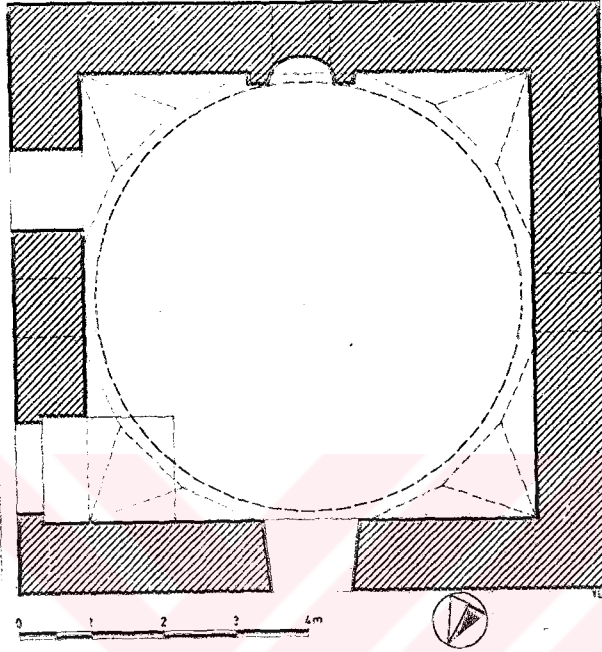
Eski Kale Mahallesi, Orta Hamam Sokak'tadır. İ.H.Konyalı, "Küçük Ayasofya" adının mescide son zamanlarda verildiğini söylemekte; ancak ilk adı hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir⁽¹⁴¹⁾.

Kare planlı ve tek kubbeli yapının duvarları yükseltilerek üzerine, yapıyı dıştan örten, piramidal bir çatı inşa edilmiştir (Resim-68,69).

Doğu cephesi sokağa bakan mescidin, diğer üç duvarını, şahıslara ait araziler kuşatır. Bu nedenle güney ve batı duvarlarının malzemesi ve diğer özellikleri hakkında bilgi edinemiyoruz. Sokaktan, kısmen görebildiğimiz kuzey duvarında, inşaat malzemesi olarak, yalnızca maloz taş kullanılmıştır (Resim-69). Duvarın zemine yakın kesiminde, dışa doğru daralan, geniş bir pencere vardır (Şekil-17)⁽¹⁴²⁾. Bunun üzerinde yer alan küçük bir pencere açıklığı ise, sonradan kapatılmıştır. Buna dair izler, duvarın sıvalı olması nedeniyle, güçlükle farkedilmektedir.

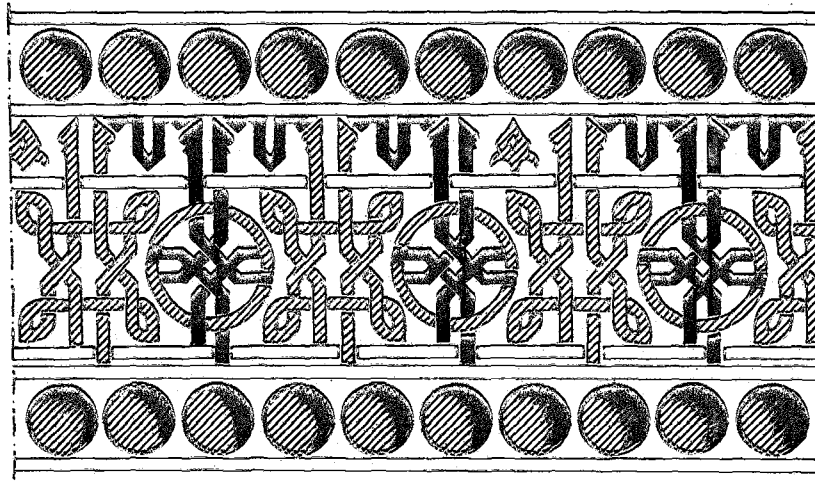
Sıvaların döküldüğü kesimlerden görebildiğimiz kadarıyla, doğu duvarının alt seviyesi, düzgün bloklar şeklindeki devşirme malzeme; üstü ise, maloz taş ile inşa edilmiştir (Resim-68,70,71). Zeminden oldukça yüksekte ve cephenin tam ortasında, basık kemerli küçük bir pencere yer alır. Bu cephedeki ikinci bir pencere, duvarın alt kesiminde ve güney köşeye yakın bir yerde bulunur. Basık kemerli ve büyük bir açıklık şeklindeki bu pencerenin, eski fotoğraflarda basık kemer yerine, düz atkılı olduğu görülmektedir⁽¹⁴³⁾. Kuzey köşeye yakın yer alan, basık kemerli giriş açıklığı, dikdörtgen şekilli, yüzeysel bir çökertme içine yerleştirilmiştir. Girişin

hemen üstünde, dikdörtgen şekilli mermer levha üzerindeki sivri kemerli çökertme içine, yapının inşa kitabesi kazınmıştır. Cephanın kuzey köşesine bitişik çeşmenin yapı ile herhangi bir bağlantısı yoktur (Resim-70) (Öz. Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi).

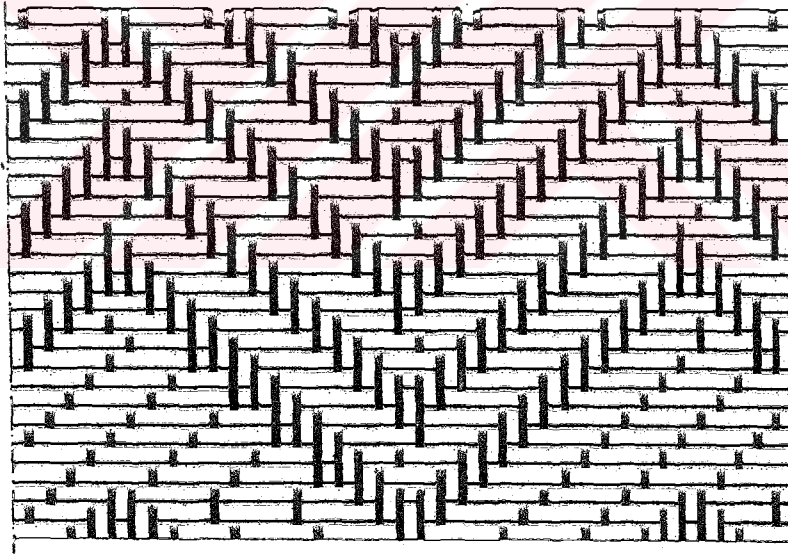
Şekil-17 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Plan.

Mescidin içi sıvalı ve bedanalıdır. Ayrıca, duvarların alt kesimi ahşap malzeme ile kaplanmıştır (Resim-72). Dıştan basık kemerli görünen, doğu cephanın alt kesimindeki pencere açıklığının, içte sivri kemerli olduğu görülür. Harimin kuzey kanadında, sonradan yapılmış ahşap mahfil bulunur. Buraya, girişin karşısında ve kuzey duvarına bitişik ahşap merdiven ile çıkılır. Bu merdiven, kuzey duvarındaki açıklığın görünmesini engellemektedir. Herhangi bir özelliği olmayan ve kible duvarının tam ortasında bulunan mihrap, sonradan yenilenmiş olmalıdır. Duvar yüzeyinden hafif dışa taşıntılı mihrabın, basık kemerli bir nişi vardır. Kare planlı mekandan kubbeye, yelpaze dilimli tromplarla geçilmiştir (Resim-73). Her duvarda, geçişler arasına yerleştirilmiş, sivri kemerli birer pencere vardır⁽¹⁴⁴⁾. Kubbe yuvarlağının hemen başlangıcında, sırlı kâseler ve çini mozayik tekniği ile yapılmış bir süsleme kuşağı bulunur (Resim-73, 74) (Şekil-18). Kubbe tuğla malzeme ile örülmüştür. Yatay tuğla sıralarının aralarına, kısa yüzleri dikey yerleştirilmiş tuğlalarla meydana getirilmiş zikzak şeklindeki kuşaklar; kubbe eteğinden, çini mozayik tekniğinde yapılmış ve geometrik motiflerle süslü kubbe merkezine kadar devam eder (Resim-75) (Şekil-19, 20).

■ Patıcan moru ▨ Firuze □ Sırsız tuğla

Şekil-18 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Kubbe eteğindeki süsleme kuşağı.

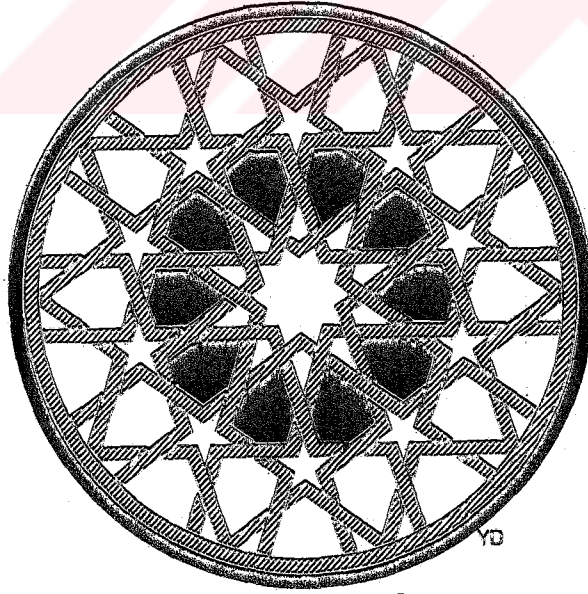
Şekil-19 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Kubbe örgüsündeki tuğla süsleme.

Yapıdaki süslemelerin tamamı kubbada toplanmıştır⁽¹⁴⁵⁾. Kubbe eteğindeki süslemeler, çini mozayik tekniği ile meydana getirilmiştir. Patıcan moru ve firuze renkli çini parçalarından meydana gelen bu süsleme, örgülü kûfi yazılara benzeyen, geçmeli geometrik motif özelliğine sahiptir. Bu süsleme kuşağının alt ve üst kesiminde, harç içine gömülü, firuze renk sırlı kâeseler sıralanmaktadır. Kubbe göbeğinde de çini mozayik ile yapı-

miş geometrik karakterli bir süsleme bulunur (Şekil-20). Medalyon şeklindeki bu süslemada, merkezde bulunan on sivri kollu yıldızı meydana getiren firuze renk sırlı çini çubuklar devam ettirilerek, uçları merkeze ve dışa bakan, iki kenarı paralel altıgenler ile beş sivri kollu yıldızlar oluşturulmuştur. Bu geometrik süslemeleri dıştan, patlıcan moru ve firuze renk sırlı çinilerin meydana getirdiği iki daire çerçeveler. Kubbe yüzeyinde ise, yatay şekilde yerleştirilmiş tuğlaların arasında, kısa kenarları dikey biçimde duran tuğlalarla yapılmış, zikzaklar şeklindeki süslemeler vardır. Kubbe eteğinden kubbe merkezindeki süslemeye kadar, kuşaklar şeklinde devam eden zikzak motifini oluşturan dikey tuğlaların, günümüze kalan izlerden firuze sırlı oldukları anlaşılmaktadır.

Mermer kitabe levhası üzerinde de basit süslemeler vardır. İçine kitabe yazısının yerleştirildiği sivri kemerli yüzeyseki nişi, üç yönden, üç kaytan ile yapılmış "saç örgüsü" biçimindeki süsleme şeridi kuşatır. Ayrıca, kemer köşeliklerinde de birer çiçek örneği bulunmaktadır (Resim-76).

Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde, kubbesi çeşitli tekniklerde süslemelerle bezeli örneklere sıkça rastlanır. Kubbenin hemen her yerine eşit biçimde dağılan bu süslemelerden kubbe eteğindeki, kubbe yuvarlağının

Şekil-20 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Kubbe göbeğindeki süsleme. hemen başlangıcında, bir kuşak şeklinde yer alırlar. Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi'nin kubbe eteğinde bu düzende karşımıza çıkan süslemenin en yakın benzerini, yine Akşehir'deki Teş Medrese Türbesi'nde (1250) buluyoruz (Bkz.

Şekil-48). Bu örnekteki, firuze ve patlıcan moru renkte çinilerle yapılmış, örgülü kûfi yazı benzeri geçmeli geometrik süslemenin farklı tarafı, motifler arasına bol miktarda yuvarlak ve damla şekilli çini parçalarının yerleştirilmesi ve Küçük Ayasofya Mescidi'ndeki örneğin üst kesiminde, geometrik örnekleri oluşturan çini çubukların arasındaki palmeter ile uçları yanlara doğru uzatılmış "U" şekilli çini parçalarının bulunmamasıdır. Diğer bir farklılık da Taş Medrese Türbesi örneğinde firuze aırlı seramik kâselerin yer almasıdır. İki örneğin kubbe merkezindeki madalyonlar içinde yer alan, geometrik karakterli süslemeleri de benzer özelliklere sahiptir (Öz. Şekil-49). Çay'daki Yusuf bin Yakup Medresesi'nin türbesi (1272-73)⁽¹⁴⁶⁾ ile Konya Sahip Ata Hanî'nin (1279-80)⁽¹⁴⁷⁾ kubbelerindeki tuğla süslemeler Küçük Ayasofya Mescidi'ndekilere benzemektedir. Bu iki yapının kubbesinde bulunan, zikzaklar şeklindeki tuğla süslemelerin de bir yüzleri sırlı tuğlaların, yatay yerleştirilmiş tuğlaların aralarına dikey yerleştirilmeleriyle meydana geldikleri görülür. Konya Sırçalı Mescid' in (1258), sonradan yenilenen kubbesinde de benzer bir tuğla süsleme vardır. Ancak, buradaki tuğlalar sırsızdır⁽¹⁴⁸⁾.

Mescidin doğu duvarındaki girişinin üst kesiminde bulunan inşa kitabesinden, mescidi, Şemseddin Hasan bin Ömer'in yaptırdığı ve inşaatının Şaban 633/M. Nisan-Mayıs 1236 tarihinde bitirildiği anlaşılmaktadır (149).

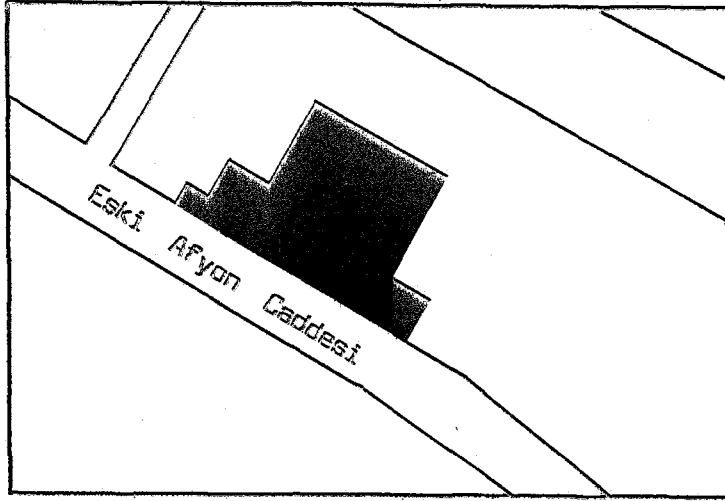
Kitabenin metni: (150)

الله
وان المساجد لله فلا تدعوا مع الله أحداً
امر بحطارة هذه المسجد المبارك السيد الضيف
المحتاج الى رحمة الله تعالى شمس الدين حسن
ابن عمر في تاريخ شهر شعبان سنة ثلث ثلثين وستائة

Türkçesi: "Allah, Mescidler Tanrı içindir. Tanrı ile beraber başka birisine dua etmeyiniz. Bu mübarek mescidin yapılmasını 633 yılı Şaban ayında, Tanrının rahmetine muhtaç, zayıf kulu Ömer oğlu Şemseddin Hasan emretmiştir." (151)

Yayınlarda, mescidi yaptıran Şemseddin Hasan bin Ömer hakkında bilgiye rastlayamadık.

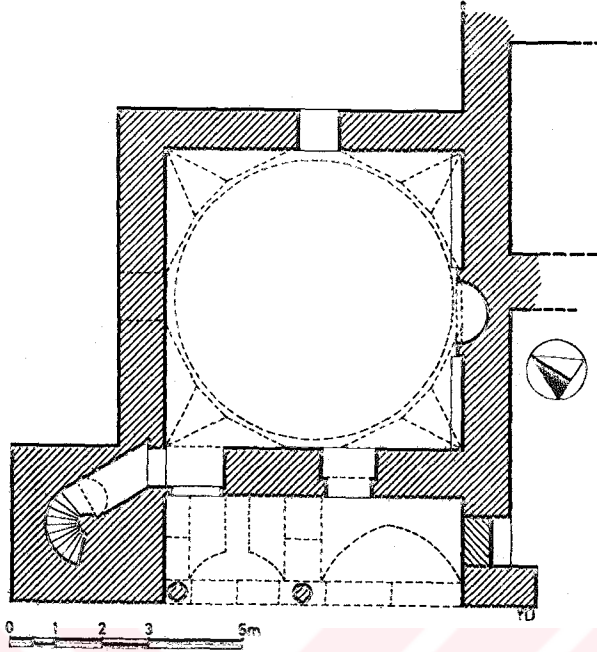
AKŞEHİR, TAŞ MEDRESE MESCİDİ

Altınkalem Mahallesi, Eski Afyon Caddesi üzerindeki Taş Medrese'nin bitişiğindedir. Mescid, medresenin kuzey duvarının batı ucuna inşa edilmiştir.

Eser, kubbe ile örtülü kare planlı bir harim ile batı kanattaki, iki bölmeli son cemaat yeri ve kuzeybatı köşedeki minaradan oluşan bir plan şemasına sahiptir (Şekil-21).

İnşaatında tuğla, moloz taş ve devşirme malzeme kullanılan mescidde, güney duvar medrese ile ortak kullanılmıştır ve bu duvar üzerinde, harime açılan herhangi bir açıklık yoktur. Doğu duvarının alt kesiminde, düz atkı taşlı bir pencere açıklığı bulunmaktadır (Resim-77). Kuzey duvarında da bir pencere açıklığı vardır. Ancak, sivri kemerli olan bu pencere açıklığı, duvarın üst kesimindedir ve dikdörtgen şekilli bir çökertme içine yerleştirilmiştir (Resim-77). Kuzey duvarının batı ucunda minare bulunur. Minarenin, mescidin saçak hizasına kadar yükselen kare kesitli küreüsünün alt kesimi, devşirme marmar bloklarla; üst kesimi ise, tuğla ile inşa edilmiştir⁽¹⁵²⁾ (Resim-77, 78, 79). Kare kesitli küreüden doğrudan doğruya, tuğla ile inşa edilmiş silindirik gövdeye geçilmiştir. İki şerefelin bulunduğu gövdede, tuğla ve çinilerle yapılmış süslemeler bulunmaktadır. Patek kısmının sonradan inşa edildiği anlaşılmaktadır. Minare gövdesinde, şerefelere açılan girişler dışında, üçüncü bir açıklık daha bulunmaktadır (Resim-80). Gövdenin alt kesiminin doğusuna açılan sivri kemerli bu açıklık, mescidin ve medresenin çatısına çıkışı sağlamak amacı ile açılmış olmalıdır. Gövde üzerindeki şerefelerden alttaki, bugün kullanılmayacak derecede harapdır. Mukarnas sıraları ile dışarıya taşıntı yapan ikinci şerefelin ise, petek

Şekil-21 Akşehir Taş Medrese Mescidi. Plan.

ile birlikte sonradan inşa edildiği söylenmektedir (153)

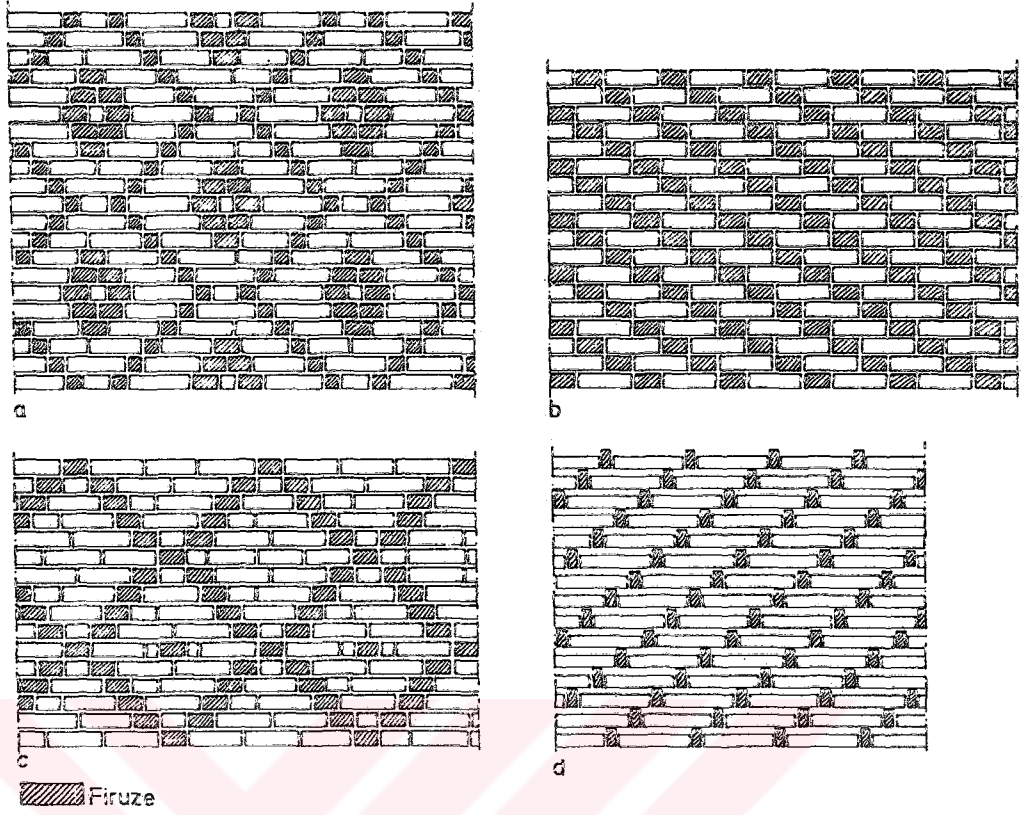
Mescidin batı kanadında iki bölmeli son cemaat yeri bulunur (Resim-78,81). Son cemaat yerini kuzeyden minare küresü, güneyden medresenin kuzey duvarı sınırlamaktadır. Son cemaat yerinin, iki sivri kemerini taşıyan silindirik şekilli üç sütundan, medrese duvarına bitişik olanı, onarımda kaldırılmıştır (154). Bugün sıvalı olan son cemaat yeri cephesinin, önceleri tuğla ve sırlı tuğlalar ile yapılmış bezemelerle süslü olduğu söylenmektedir (155). Son cemaat yerinin güney duvarında, türbe sıvanına açılan düz atkılı bir giriş açıklığı vardır. Onarımlar sırasında bu açıklık kapatılmıştır (Resim-82). Son cemaat yeri, ortadaki sütundan harim duvarına uzanan sivri bir kemer ile iki bölüme ayrılmış ve her bir bölüm, doğu-batı doğrultusundaki birer tonoz ile örtülmüştür (Resim-83,84). Bu tonozlardan kuzeydeki "Bursa tipi kemer" kesitli; güneydeki ise, sivri kemer kesitli tonozdur. Harimin batı duvarında, son cemaat yerine açılan üç açıklık bulunmaktadır. Bunlardan ikisi, üst üste yerleştirilmiş pencere açıklıklarıdır. Son cemaat yerinin sivri kemerli tonoz ile örtülü bölümüne açılan bu pencerelerden alttaki, düz atkılı; üstteki ise, sivri kemerlidir (156). Üçüncü açıklık, duvarın kuzey ucundaki giriş açıklığıdır. Düz atkılı ve marmar sıvalı bu girişten harime geçilirken, bu girişin sol duvarı üzerinde minarenin girişi yer almaktadır.

Kare planlı harimin duvarları sıvalı ve badanalıdır.Son yıllarda, harimin kuzey kanadına,demir bir kiriş ile taşınan ahşaptan mahfil inşa edilmiştir.Güney duvarının ortasına yerleştirilmiş mihrabın hiçbir özelliği yoktur (Resim-85).Sonradan yapıldığını tahmin ettiğimiz mihrap,yağlıboya ile boyalıdır.Kare planlı harimden kubbeye,üçgen dilimli tromplar ile geçilmiştir (Resim-86).Geçişler ve kubbe sıvalı olmadığı için,İNŞAATLARINDA kullanılan tuğla malzeme görülebilmektedir.

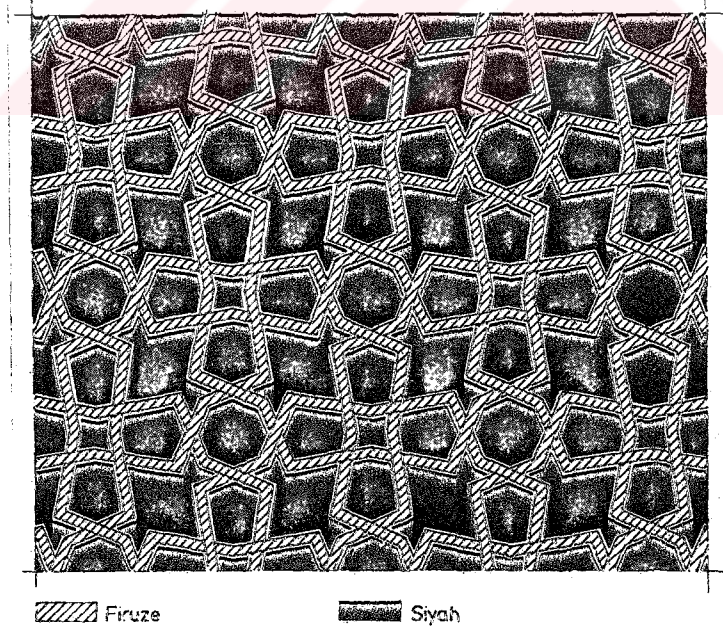
Yapıda,bugün yalnız,harimin kuzeybatı köşesindeki minarenin,tuğla ile inşa edilmiş gövdesinde süslemelere rastlanmaktadır.Halbuki,yapı ile ilgili bilgi veren yayınlarda;minarenin yanı sıra,son cemaat yeri cephesinde,harimin batı duvarındaki sivri kemerli pencerenin dış çevresi ile kubbeye tuğla ve çinilerle yapılmış süslemelerin varlığından söz edilmektedir⁽¹⁵⁷⁾.

Minarenin silindirik gövdesi üzerindeki süslemeler tuğla,sırlı tuğla ve çini mozayik ile yapılmıştır.Gövdenin başlangıcından ikinci şerefefinin altına kadar devam eden süslemeler,gövde üzerinde yedi ayrı süsleme kuşağı oluşturmaktadır (Resim-79).Altteki birinci kuşakta,yatay tuğla aralarına diksey yerleştirilmiş firuze sırlı yarım tuğlalar,birbirlerine paralel eğimli hatlar meydana getirirler (Şekil-22 d).Bugün oldukça harap durumda olan ikinci kuşağı,siyah ve firuze sırlı çinilerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.Bunun üzerinde bulunan ve birinci şerefefinin altına kadar devam eden kuşakta,yatay tuğla sıralarının aralarına firuze sırlı yarım tuğlaların yerleştirilmesi ile oluşturulmuş "ağ motifi" yer almaktadır (Şekil-22 c).Şerefe altındaki dar kuşakta ise,siyah ve firuze renklerin hakim olduğu geometrik örnekli bir çini mozayik bezeme vardır (Şekil-23).Birinci şerefefinin üzerinde yer alan beşinci kuşak,normal tuğla örgüsü şeklinde düzenlenmiştir.Altıncı kuşaktaki süsleme birinci kuşaktakine benzemektedir.Ancak,bu kez,yatay tuğla sıraları arasındaki firuze sırlı yarım tuğlalar yatay şekilde yerleştirilmişlerdir (Şekil-22 b).Son kuşakta,firuze sırlı kare kesitli tuğlalar aşağıdan yukarıya doğru,aralarında baklava şekilli alanlar bırakarak zikzaklar meydana getirmiş ve arada kalan baklava şekilli alanlara da yatay yerleştirilmiş firuze sırlı yarım tuğlalar ile birer baklava örneği yerleştirilmiştir (Şekil-22 a).

Taş Medrese Mescidi,planı ve konumu açısından Akşehir'deki diğer mescidlerden farklı özelliklere sahiptir.Eser,her şeyden önce Taş Medrese'nin bir parçası durumundadır.Bu özelliği ile de Konya'deki İnce Mina-

Şekil-22 Akşehir Taş Medrese Mescidi.Minaredeki süslemeler.

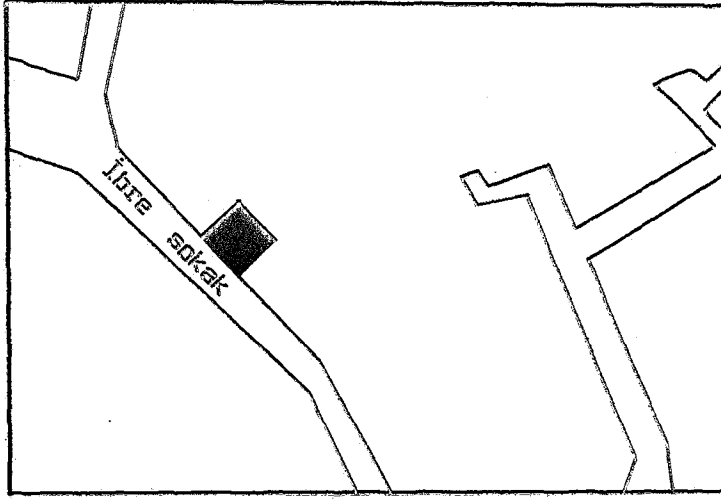
Şekil-23 Akşehir Taş Medrese Mescidi.Minarenin birinci şerefesi-
nin altındaki çini mozayik süsleme.

rali Medrese'nin (1260-65), günümüze yalnızca minaresi kalmış mescidine benzemektedir⁽¹⁵⁸⁾. Bu iki mescid, konumlarının yanı sıra, iki şerefeli minareleri ve iki bölmeli son cemaat yerleri ile de benzerdirlər. Anadolu Selçukluları'ndan günümüze ulaşabilmiş iki şerefeli minarelerin sayısı oldukça azdır. Bugün iki şerefeli oldukları bilinen Konya'daki Hatuniye Mescidi (1230)⁽¹⁵⁹⁾, Akşehir Taş Medrese Mescidi, Konya İnce Minarali Medrese Mescidi⁽¹⁶⁰⁾ ve Hoca Hasan Mescidi'nin (XIII. yüzyıl II. yarısı)⁽¹⁶¹⁾ minarelerinden günümüze yalnızca, Akşehir Taş Medrese Mescidi minaresinin iki şerefesi de sağlam gelebilmiştir.

Minare gövdelerinin yatay kuşaklar halinde değişik tuğla örgülerle süslenmesi Aksaray Kızıl Minare (XIII. yüzyıl ilk yarısı)⁽¹⁶²⁾ ile Kırşehir Cacabay Medresesi minaresinde (1272)⁽¹⁶³⁾ de karşımıza çıkar. Ancak, bu iki örnekteki kuşak sayısı azdır ve süsleme örnekleri Taş Medrese minaresindekilardan farklıdır. Taş Medrese Mescidi minaresindeki tuğla süsleme örneklerinin en yakın benzerlerini Akşehir Seyyit Mahmud Hayran Türbesi'nin dilimli gövdesi üzerinde görmek mümkündür (Bkz. Şekil-53).

Mescidin kendine ait bir inşa kitabesi yoktur. Ancak; inşa malzemesi, plan özellikleri ve medrese ile bağlantısı mescidin medrese ile birlikte inşa edildiği sonucunu ortaya koymaktadır⁽¹⁶⁴⁾. Medresenin ise, taçkepi üzerinde bir inşa kitabesi bulunmaktadır (Kitabe için bkz. Akşehir Taş Medrese). Bu inşa kitabesine göre de mescidin, medrese ile birlikte Fehreddin Ali bin Hüseyin (Şehip Ata) tarafından yaptırıldığını ve inşaatın Muharrem 648/M. Nisan-Mayıs 1250 tarihinde tamamlandığını söylemek mümkündür.

AKŞEHİR, KIZILCA MESCİD

Kızılca mahallesi, İbre Sokak'tadır. Halk arasında "Kızılca Boduk Mescidi" diye de bilinir.

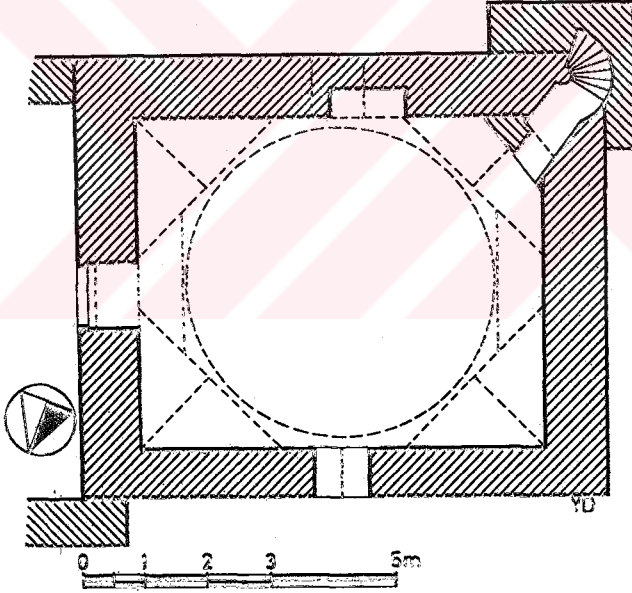
Kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek kubbeli mescidin üzeri, sonradan, piramidal bir çatı ile örtülmüştür. Güneybatı köşedeki minare ile doğu cepheye bitişik son cemaat yerinin, yapıya sonradan eklendiği anlaşılmaktadır (Şekil-24).

Duvarların dış yüzü sıvalı olduğu için, yapının inşaatında hangi malzemenin kullanıldığını görmek mümkün olmamaktadır (Resim-87). Ancak; yapı ile ilgili bilgi veren yayınlarda duvarların devşirme malzeme ile yapıldığı belirtilmiştir⁽¹⁶⁵⁾.

Sokağa göre oldukça çukurda kalan mescidin, doğu ve batısında şa-hıslara ait araziler bulunur. Kuzeyde ise, içinde bir mezarın bulunduğu küçük avlu yer almaktadır. İ.H. Konyalı'nın, rivayete göre mescidin banisine ait olduğunu belirttiği bu mezarın, mezar taşı yoktur⁽¹⁶⁶⁾. Kuzey cephe-nin orta kesimine iki pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Bu açıklıklardan alttaki, dar fakat, uzun bir açıklıktır. Sivri kemerli bu açıklığın sonradan büyütüldüğünü sanıyoruz. Üstteki ise, kubbe kasnağı üzerinde bulunan, çok kü-çük boyutlu bir açıklıktır. Güney cephede, dikdörtgen bir çökertme içinde, dikdörtgen şekilli bir pencere vardır. Yapıya sonradan eklenen son cemaat yerinin güney duvarı üzerindeki girişten, merdivenlerle inilerek mescidin doğu duvarının ortasındaki giriş açıklığına ulaşılır. Atkı taşı olarak, Bizans mimarisine ait bir templon arşitravının kullanıldığı açıklık yine, devşirme malzemeden sövelerle çerçevelenmiştir. Dikdörtgen şekilli giriş açıklığını, bazemeli bir ahşap kapı kenadı örtmektedir (Resim-88, 89).

Mescidin içi, kubbe ateğine kadar sıvalı ve yeşil renkte badanalıdır. Harim duvarlarının çeşitli kesimlerine, sıva üzerine boya ile, içinde dini içerikli yazılar bulunan madalyonlar resmedilmiştir (Resim-90,91). Bu kalemişlerinin tümü yakın bir tarihte gerçekleştirilmiş olmalıdır. Güneybatı köşe, kubbe geçişine kadar doldurulmuş ve alt kısmına, mescide sonradan eklenen minarenin, girişi açılmıştır. Hiçbir özelliği olmayan mihrap, dikdörtgen kesitli bir niş şeklindedir.

Doğu-batı doğrultusundaki karsye yakın dikdörtgen bir plana sahip mescidin kubbe yuvarlağına geçiş; sivri kemerli trompların yanı sıra, doğu ve batı duvarlarında, tromplar arasında yer alan, harime doğru kavialı dolgularla sağlanmıştır (Şekil-24). Tuğla ile inşa edilen kubbe, sonradan beyaz boya ile boyanmıştır. Kubbe inşaatında kullanılan tuğlalar, kubbe ateğine paralel kuşaklar oluşturan "balık kılçığı" şeklinde yerleştirilmiştir (Resim-92).

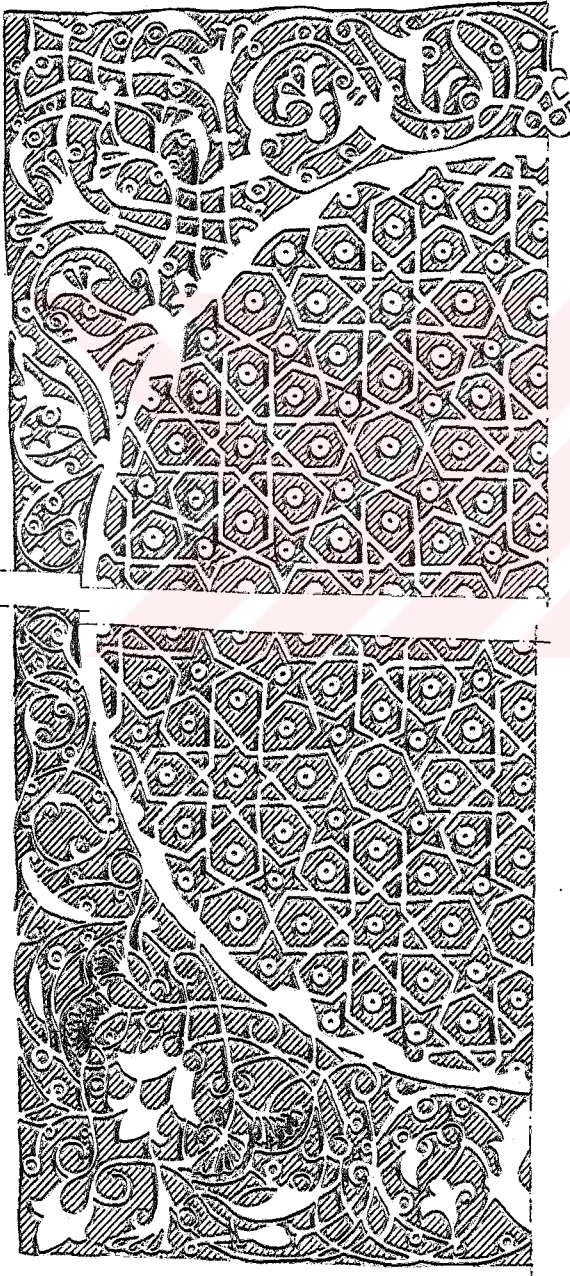

Şekil-24 Akşehir Kızılca Mescid. Plan.

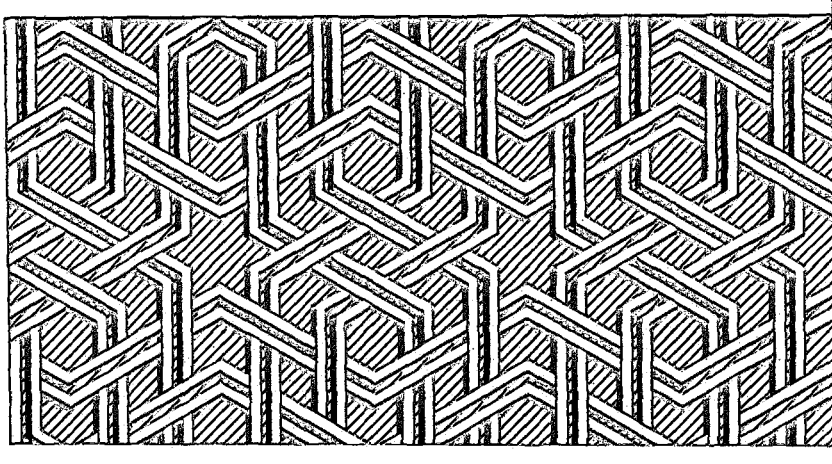
Mescidin doğu duvarındaki girişi kapatan ahşap kapı kanadı, "düz yüzeyli derin çyma" tekniğinde kazınmış bitkisel, geometrik ve yazı karakterli örneklerle süslenmiştir. Süslemelerde, bazı örnek yüzeylerinin yuvarlatılmış olduğu görülmektedir. Ahşap kapı kanadının bezemesi yüzey, yukarıdan aşağıya üç panoya ayrıldıktan sonra yapılmıştır. Üstteki pano, anine dikdörtgen şekillidir ve ortasında "(Allah) izzetini ve geleceğini sürekli kılın" anlamındaki dua cümlesi yer alır. Bunu iki yandan, rumilerin meydana getirdiği kıvrımdal şekilde bitkisel süsleme kuşatır (Şekil-25). Orta

Şekil- Akşehir Kızılca Mescid. Ahşap kapı kanadının üst panosu.

Şekil-26 Akşehir Kızılca Mescid.
Ahşap kapı kanadı orta
panosunun üst ve alt
yarısı.

Şekil-27 Akşehir Kızılca Mescid-Ahşap kapı kanadının alt panosu. pano,kareye yakın dikdörtgen şekillidir.Ortaya yerleştirilmiş büyük bir medalyonun içinde,kaytanların oluşturduğu farklı büyüklükteki altıgenler, baş ve sekiz sivri kollu yıldızlar ile kolları iki paralel hattan meydana gelen sekiz kollu yıldızlar vardır (Şekil-26).Ayrıca,her bir geometrik örneğin ortasında,daire şekilli birer kabartma bulunur.Medalyonun çevresindeki alan ise,palmet ve rumilerin meydana getirdiği kıvrımdal örnekleri ile doldurulmuştur.Alt panoda,tamamen geometrik karakterde bir süsleme göze çarpar.Bu kesimde,birbirine paralel devam eden iki kaytanın oluşturduğu dörtgenler,altıgenler,altı sivri kollu yıldızlar ile baklava ve "V" şekilli geometrik örnekler vardır (Şekil-27).

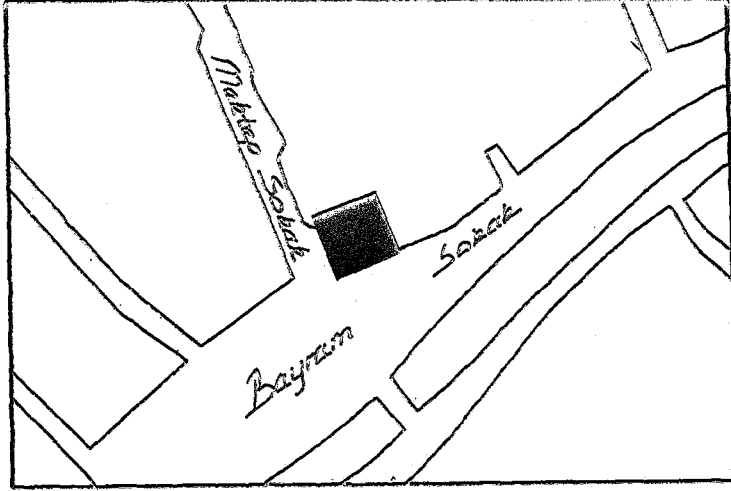
Mescid plan açısından,Akşehir'deki diğer mescidlerle benzer özelliklere sahiptir.Yapıda,kareye yakın mekandan kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan sivri kemerli tromplardan Akşehir Altınkalem Mescidi (1223)(Şekil-9),Ferruh Şah Mescidi (1224)(Şekil-12) ve Büyük Minare Mescidi (1227) (Şekil-14) ile kitabeleri olmayan,ancak XIII. yüzyıla tarihlendirilen Kileci Mescidi (Şekil-28),Hızırlık Mescidi (Şekil-32) ve Kalaycı Mescidi'nde de (Şekil-33) yararlanıldığı görülür.Kubbeye görülen "balık kılıcı" şeklindeki örgü ise,Atabey Ertokuş Medresesi'nin yanındaki mekanın kubbesi (1224)⁽¹⁶⁷⁾ ile Fınarbaşı Malik Gazi Türbesi (XII.yüzyıl sonu)⁽¹⁶⁸⁾ ve Konya Karatay Mescidi (1248-49)⁽¹⁶⁹⁾ kubbelerinde de vardır.Yapının inşaatında kullanılan devşirme malzemenin,Akşehir'de XIII.yüzyılda inşa edilmiş hemen hemen tüm yapılarda da kullanıldığını söylemek mümkündür.

Mescidin girişini kapatan,bezemeli ahşap kapı kanadının benzerini bulamamamıza rağmen,bu kapı kanadı ile Seyyit Mahmud Hayran Türbesi'nin (XIII.yüzyılın üçüncü çeyreği) kapı kanadı arasında bazı ortak özellikler

olduğunu gördük (Resim-203).Öncelikle her iki eserin üst kesiminde bulunan dua cümlesi aynıdır.Yine,iki eserin orta kesimindeki geometrik örnekler,bazı ufak farklılıklarla birbirine benzemektedir.Seyyit Mahmud Heyran Türbesi kapı kanadının alt kesimindeki bezemenin tamamen aşınması nedeniyle,burada nasıl bir süsleme bulunduğunu bilemiyoruz.

Mescid'in inşâ kitabesi bulunmadığı için eserin ne zaman yapıldığını kesin olarak söylemek mümkün değildir.Ancak;İ.H.Konyalı,H.881/M.1476-1477 tarihli,Akşehir vakıflarının tespit edildiği bir belgede yapıdan,"vakıf mescid Kızılca Mahalle" şeklinde bahsedildiğini belirtmektedir⁽¹⁷⁰⁾. Bu bilgidan Kızılca Mescid'in bu tarihten önce inşâ edildiği anlaşılmaktadır.Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı gibi,yapının;plan, malzeme ve geçiş unsurları bakımından,XIII.yüzyılda inşâ edilmiş Akşehir yapıları ile yakın benzerlikleri vardır.Bu bilgilere dayanarak yapıyı, XIII.yüzyıl gibi geniş bir zaman dilimine tarihlenen mümkün olacağı kanısındayız.

AKŞEHİR, KILECİ MESCİDİ

Kileci Mahallesi, Bayram Sokak'tadır. Kuzeydoğu köşesine, yaklaşık 20 m. uzaklıkta Cumhuriyet İlkokulu bulunur.

Eser; ilk yapıldığında, kuzey cephesinin önünde yer alan üç bölümlü son cemaat yeri ve üzeri kubbe ile örtülü kare şekilli bir harimden oluşan plân şemasına sahipken, tarihini bilemediğimiz bir depremde büyük hasar görmüş, daha sonra da bugünkü şekilde onarılmıştır (Şekil-28) (Resim-93).

Yapının bütün duvarları çamur ile sıvalı olduğu için inşaatta ne tür malzeme kullanıldığı anlaşılmaz. İ.H. Konyalı, duvarların devşirme taşlarla inşa edildiğini söylemektedir⁽¹⁷¹⁾. Eserin üzeri bugün, piramidal bir çatı ile örtülüdür.

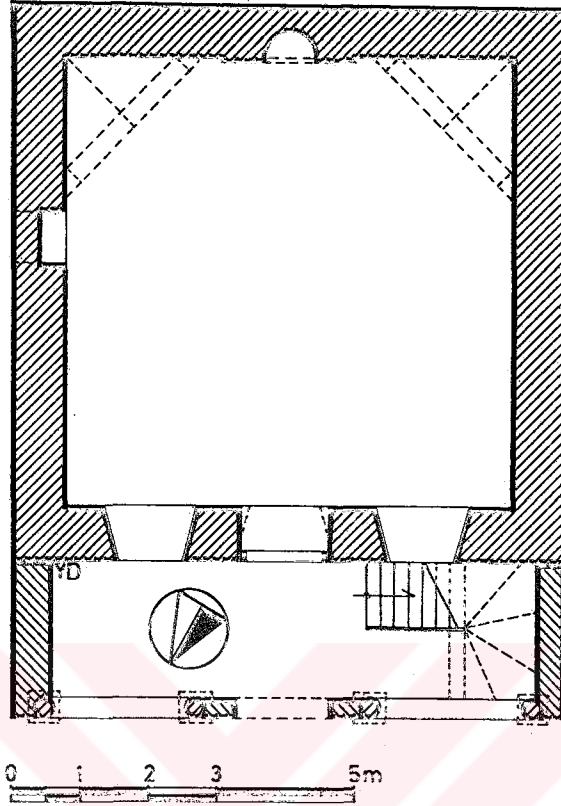
Yapının batısında küçük bir hazire vardır. Burada, çevresi moloz taşlarla örülü bir mezar bulunmaktadır (Resim-94). Bu mezarın ayak ve baş ucundaki mezar taşlarına kazınmış katabelilerde farklı tarihler yer alır⁽¹⁷²⁾. Yapının bura bakan duvarında herhangi bir açıklık yoktur⁽¹⁷³⁾.

Özel bir araziye bakan güney duvarı üzerinde de açıklık bulunmaz. Doğu duvarında iki pencere açıklığı vardır (Resim-95). Bunlardan kuzey ucun üst kesimindeki dikdörtgen şekilli olanı, son cemaat yerinde sonradan ikinci bir kat olarak inşa edilmiş mahfile açılmaktadır. Harime açılan diğer pencere, sivri kemerli küçük bir açıklıktır ve sivri kemerli bir çökerme içindedir. Bu pencerenin altında, dikdörtgen şekilli ikinci bir pencereden de söz edilmektedir⁽¹⁷⁴⁾. Bugün burada, harime bakan bir niş bulunur. Kuzey cephede, ahşap tavan ile örtülü son cemaat yeri vardır. Son cemaat

yerinin cephesinde dört silindirik sütun sıralanmaktadır (Resim-93,95). Birbirinden farklı şekil ve bezemeye sahip devşirme sütun başlıkları, büyük olasılıkla Bizans dönemine ait olmalıdırlar (Resim-96). Son cemaat yerinin üst örtüsü ile sütunları birbirine bağlayan kemerler yıkıldığı için son cemaat yeri tamamen yenilenmiştir. Bu onarım sırasında, sütunlar sütun başlıklarından itibaren, sıva nedeniyle malzemesini tespit edemediğimiz, kare kesitli ayaklar şeklinde devam ettirilmiş ve saçak seviyesinde de düz bir giriş ile birbirlerine bağlanmışlardır. Bu arada son cemaat yerinin doğu ve batı ucu duvar, kuzey kanadı da camkân ile kapatılmıştır. Bu kesimde, ilk inşaattaki örtü ve kemer şekli hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz herhangi bir iz rastlanmaz. Yapı hakkında bilgi veren E. Yurdakul; sütunların birbirlerine sivri kemerlerle bağlandığını ve örtünün de tonoz olduğunu belirtmekte ancak, ne tür tonoz olduğunu söylememektedir⁽¹⁷⁵⁾. Bize göre, dört sütunla taşınan son cemaat yeri, sütunlardan harim duvarına uzanan kemerlerle üç bölüme ayrılmış ve her bir bölüm manastır tonozu, çapraz tonoz veya kubbe ile örtülmüş olmalıydı. Bugünkü son cemaat yeri, ahşap malzeme ile, sütun başlıkları seviyesinde kapatılarak, üstte ikinci bir kat oluşturulmuş ve buradan harimin kuzey duvarına açılan kapı ile, harim içinde sonradan inşa edilmiş mahfile geçiş sağlanmıştır (Resim-97).

Harime; kuzey duvarındaki dikdörtgen şekilli iki pencerenin arasında yer alan, dikdörtgen şekilli kapıdan geçilir⁽¹⁷⁶⁾. Mermer sövelerle çerçevesi bu açıklığı, "düz yüzeyli derin oyma" tekniği ile bezenmiş iki ahşap kapı kanadı kapatır (Resim-98). Harim duvarları sıvalı ve badanalıdır. Duvarların alt kısmı, ahşap malzeme ile keplanmıştır. Doğru duvarındaki sivri kemerli pencerenin altında, ilk inşaattaki şeklinin pencere olduğu söylenen dikdörtgen şekilli niş bulunur. Nişi örten iki ahşap kanat, "düz yüzeyli derin oyma" tekniği ile bezenmiştir. Kuzey kenatta, sonradan inşa edilmiş mahfil yer almaktadır. Güney duvarından harime taşıntı yapan mihrabın hiçbir özelliği yoktur. Yarım daire kesitli mihrap nişi, yuvarlak bir kemer ile kapatılmıştır. Kare planlı harimi bugün, düz bir ahşap tavan örtmektedir. Ancak, güneydoğu ve güneybatı köşelerde bulunan sivri kemerli tromplar, harimin önceleri bir kubbe ile örtülü olduğunu göstermektedir (Resim-99)(Şekil-28).

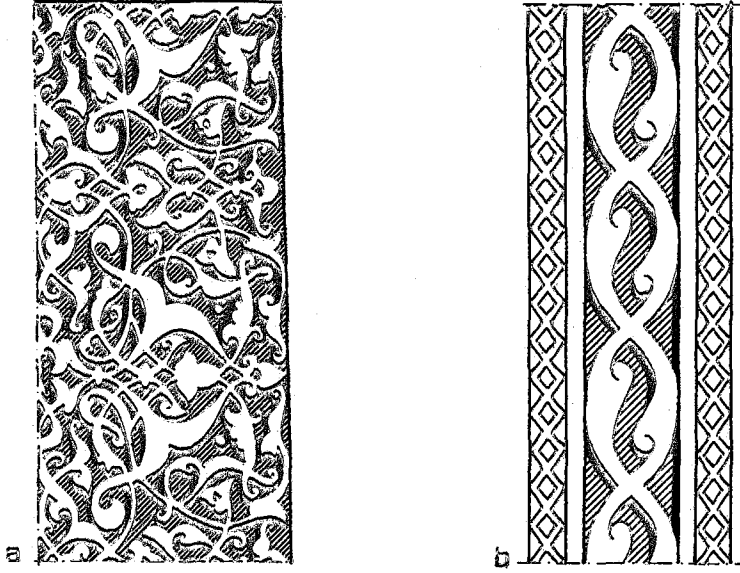
Mescidin kuzey duvarındaki girişinde bulunan ahşap kapı kenatları, "düz yüzeyli derin oyma" tekniği ile kazınarak süslenmiştir⁽¹⁷⁷⁾ (Resim-100). Süslemede, yazı ve bitkisel karakterli örnekler esas alınmıştır. Süslemeye

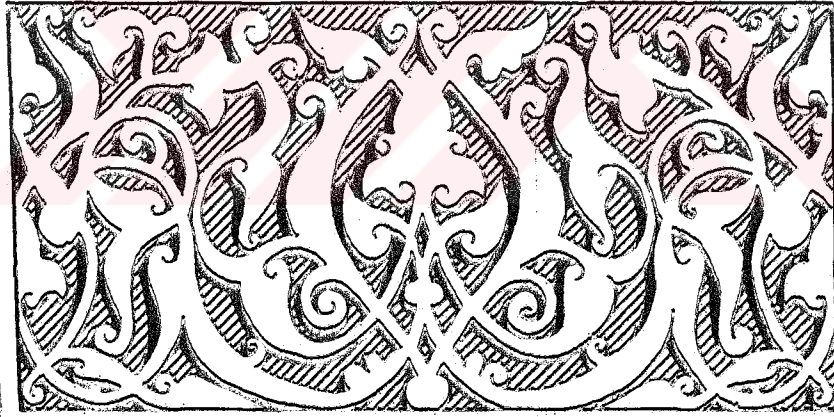
Şekil-28 Akşehir Kileci Mescidi. Plan.

geçilmeden önce her iki kanadın da yukarıdan aşağıya üç dikdörtgen şekilli panoya ayrıldığı görülür. Yatay dikdörtgen şekilli üst panolarda dinsel içerikli yazılar vardır. Orta panolarda ise, rumi ve palmetlerden oluşan karmaşık bir süslemeye yer verilmiştir (Şekil-29 a). Alt panoda da yine rumi ve palmetlerden oluşan bir süsleme bulunur (Şekil-30). Her iki kanattaki bu panoları, rumilerin oluşturduğu zencirek şeklindeki şerit çerçeveler (Şekil-29 b). Kanatların birleşim yerinde uzanan ahşap parça da bitkisel örneklerle bezenmiştir. Ahşap kapı kanatlarının üst kesimlerine eklemeler yapılarak büyütüldüğü anlaşılmaktadır. Bu eklemelerden, bunların başka bir yapıdan buraya getirildikleri veya onarımda, giriş açıklığının biraz yükseltildiği sonucunu çıkarabiliriz. Ahşap kanatların, genişlik olarak giriş açıklığına uygun olmaları, açıklığın onarım sırasında yükseltilmiş olabileceği olasılığını artırmaktadır.

Harimin doğu duvarındaki nişi kapatan ahşap kanatların süslemesi de "düz yüzeyli derin oyma" tekniği ile yapılmıştır (Resim-101). Her iki kanattaki süsleme örnekleri, bazı ufak farklılıklarla birbirinin benzeridir. Sağ kanatın sonradan başaşağı yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Kanatlardaki süslemeler, yukarıdan aşağıya sıralanan üçer pano içinde veril-

Şekil-29 Akşehir Kileci Mescidi. Ahşap kapı kanatlarının orta panosunda ve kenar geridindeki süsleme.

Şekil-30 Akşehir Kileci Mescidi. Ahşap kapı kanatlarının alt panosundaki süsleme.

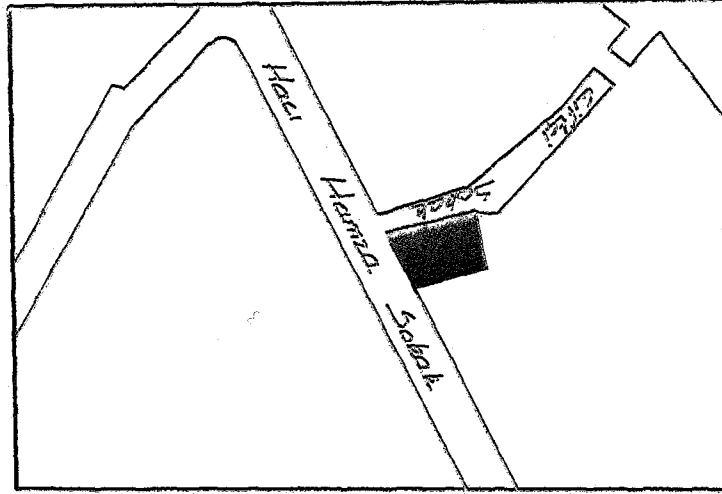
miştir. Üst panolarda dinsel içerikli yazılar vardır. Sa kanattaki yazı panosunda yer alan yazı, sonradan kazınarak silinmiştir. Orta panolarda ise, elips şekilli birer çerçeve bulunur. Bu çerçeveler içindeki bitkisel örnekler arasında çift başlı kartal figürü yerleştirilmiştir. Geriye kalan alanlar, her iki kanatta da farklı şekilde bezelenmiştir. Sağ kanadın üst kesimi, kıvrımdallar oluşturan rumilerle doldurulmuştur. Altta ise, bitkisel örnekler arasında iki madalyon vardır. Bunların içi, birinde bitkisel örneklerle; diğerinde, kolları iki paralel hatton meydana gelen altı kollu yıldız ile

doldurulmuştur. Sol kanattaki orta panonun üst kesiminde, rumilerin oluştuğu kıvrımdal örneklerinin arasında, simetrik olarak yerleştirilmiş iki ejder başı seçilmektedir. Altta da kıvrımdal örnekleri arasında iki ejder figürü yer alır. Her iki kanadın alt panosunu, bitkisel örnekler doldurmaktadır. Kanatların birleşim yerindeki, üzeri bitkisel örneklerle bezeli ahşap parçanın, sonradan ek yapılarak büyütülmüş olduğu görülür. Ayrıca, ahşap kanatların alt ve üst kesimlerindeki alanların boş bırakılması dikkat çekicidir. Bu kanatların bu niş için yapıldıklarını sanmıyoruz. Bunlar, ya başka bir yapıdan buraya getirilmiş olmalı ya da burada olduğu söylenen pencerenin kanatları olmalıdırlar.

Yapı hakkında bilgi veren bazı çalışmalarda, yapı duvarlarının dış yüzeyinde sırlı tuğla ve çini ile yapılmış süslemelerin bulunduğundan söz edilmektedir⁽¹⁷⁸⁾. Ancak bugün, bu süslemelere ait olması gereken izlerin tamamı çamur sıva altında kalmıştır. Bir lisans tezi çalışması için çekilmiş fotoğrafta, doğu duvarındaki sivri kemerli pencerenin alınlık kesiminde tuğla süslemenin bulunduğu görülmektedir (Resim-102).

Mescidin kitabesi yoktur. G. Üney, yapının, kaynak göstermeden, A. Keykubat döneminde inşa edildiğini kabul ederken⁽¹⁷⁹⁾; M. Meinecke, bugün izlerini dahi göremediğimiz çinilerine dayanarak 1220-1230 yılları arasına tarihlenebileceğini belirtir⁽¹⁸⁰⁾. İ. H. Konyalı, mescidin H. 661/M. 1476-77 tarihli İlyazıcı defterinde adının geçtiği tespit etmiştir⁽¹⁸¹⁾. Bu arada, yapıyı tanıtırken sözünü ettiğimiz haziredeki iki mezar taşında da H. 738/M. 1337 ve H. 752/M. 1351-52 tarihleri bulunmaktadır. Eğer, mezar taşları başka bir yerden buraya getirilmedilerse, eser, mezar taşlarında bulunan bu tarihlerden önce inşa edilmiş olmalıdır. Çünkü, Anadolu Türk Mimarisi'nde cami avlularının, cami inşaatı bittikten sonra küçük birer mezarlık olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bunların yanı sıra mescidin inşaatında kullanıldığı söylenen devşirme malzemeler, doğu cephesindeki pencere alınlığında bulunan tuğla süslemeler ve kubbe geçişlerindeki sivri kemerli tromplar, Akşehir'de XIII. yüzyılda inşa edilmiş yapılarda sıkça görülen özelliklerdir. Bu verilere dayanarak yapıyı XIII. yüzyıla veya en geç XIV. yüzyıl başlarına tarihlenmek mümkün görünmektedir⁽¹⁸²⁾.

AKŞEHİR, HACI HAMZA MESCİDİ

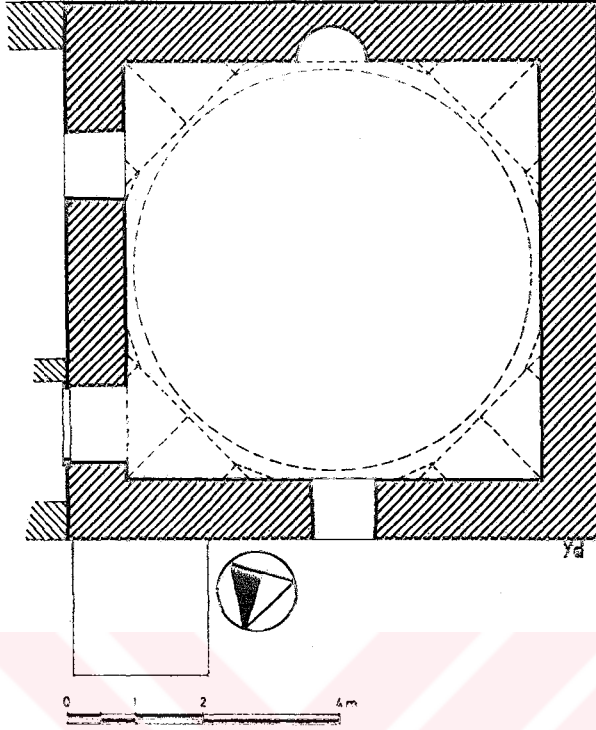
Yıldırım Mahallesi, Hacı Hamza Sokak'tadır.

Tek kubbe ile kapatılmış kare bir plan şemasına sahip mescidin üzerine, sonradan piramidal bir çatı inşa edilmiştir. Ayrıca, yapının doğu cephesine bitişik son cemaat yeri ile kuzey cephenin doğu ucundaki minarenin yapıya, sonradan eklendiği anlaşılmaktadır (Resim-103).

Mescidin yapımında moloz taş ile az miktarda tuğla kullanılmıştır. Kubbe sıvalı olduğu için yapımında, ne tür malzeme kullanıldığı belli olmamaktadır.

Güney ve batı duvarında hiçbir açıklık yoktur. Kuzey duvarının ortasında, zemine yakın bir yerde bulunan dikdörtgen şekilli pencere açıklığının üst kesiminde, tuğladan sivri bir hafifletme kemeri vardır (Resim-104). Bu cephenin doğu ucunda, moloz taştan kare şekilli bir keide üzerinde yükselen ve metal levhalarla kaplı minare, sonradan yaptırılmıştır. Doğü duvarında, mescide sonradan ilave edilmiş son cemaat yerine açılan üç açıklık bulunur. Bunlardan güney uçtaki, düz atkılı bir pencere açıklığıdır. Kuzey uçta ise, devşirme malzemeden süvelerle çerçevesi giriş açıklığı vardır (Resim-105). Düz atkı taşlı girişin hemen üzerinde de, sivri kemerli küçük bir pencere açıklığı yer almaktadır.

Harim sıvalı ve badanalıdır (Resim-106, 107). Kible duvarının ortasında yer alan ve hiçbir özelliği bulunmayan mihrabın, sonradan yenilendiği anlaşılmaktadır. Yapıda, kare mekandan kubbeye geçiş, sivri kemerli tromplarla sağlanmıştır (Resim-107). Tromplardan sonra kubbe yuvarlağına geçişi kolaylaştırmak için trompların köşelerine birer geçiş unsuru daha inşa e-

Şekil-31 Akşehir Hacı Hamza Mescidi.Plan.

dilmiştir (Şekil-31)(Resim-107).

Harim duvarlarına sonradan resmedildiğini tahmin ettiğimiz,medalyonlar içindeki dini içerikli yazı örnekleri ile selvi ağacına benzer bitkisel örnekler yapının.süslemelerini meydana getirirler (Resim-106,107).

Yapı;plan açısından,Akşehir'deki diğer mescidlerle benzer özelliklere sahiptir.Küçük Ayasofya,Kızılca ve Hızırlık Mescidi'nde olduğu gibi, Hacı Hamza Mescidi'nin girişi de doğu duvarı üzerinde bulunmaktadır.Altınkalem,Ferruh Şah,Güçük Minare,Kızılca,Kileci,Kalaycı ve Hızırlık Mescidleri'nin kare planlı harimlerinden kubbeye geçişlerinde yararlanılan sivri kemerli tromplar,bu yapıda da karşımıza çıkmaktadır.

İnşa kitabesi bulunmadığı için eserin ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir.Yapı hakkında bilgi veren İ.H.Konyalı,A.Meriç ve Y.Anılır adlı araştırmacılar,kaynak ve belge göstermeden,yapının Selçuklular zamanında inşa edildiğini belirtirler⁽¹⁸³⁾.Ancak,İ.H.Konyalı,H.881/M.1476-77 tarihli İlyazıcı defterinde yapının adına rastlamıştır⁽¹⁸⁴⁾. Bu belgeye göre Hacı Hamza Mescidi'nin 1476-77 tarihinden önce inşa edildiği orteye çıkmaktadır.Yapının,tarihlemede yararlanılacak başka özelliklere sahip olmayışı ve tek kubbeli mescidlerin,XIII.yüzyıl başından,Osmanlıların sonuna kadar inşa edilmiş olması nedeniyle,mescidi kısa bir zaman

diimine tarihleyebilmemiz mümkün görünmemektedir.Sonuç olarak,mescid XIII.
vaya XIV.yüzyılda inşa edilmiş olmalıdır.

AKŞEHİR, HIZIRLIK MESCİDİ

Akşehir'in güneybatısında, Sultan Dağları'nın eteğindeki Hızırlık Parkı'ndadır. Eser, yöre halkı tarafından "Hızırlık Türbesi" ve "Hızırlık Mescidi" diye de bilinmektedir.

Kare planlı mescidin üzeri bir kubbe ile örtülüdür (Resim-108, 109, 110, 111)(Şekil-32). Yapının inşasında; duvarlarda moloz taş, kubbe geçişlerinde ve kubbeye tuğla kullanılmıştır. Kubbenin Akşehir Belediye'si tarafından 1940 yılında yeniden inşa ettirildiği bilinmektedir⁽¹⁸⁵⁾. Aynı yıllarda yapının çevresi park olarak düzenlenirken, yapının kuzey duvarı yakınlarında başka bir yapının temel izlerine rastlanmıştır⁽¹⁸⁶⁾. Bu izler, varolduğu söylenen zaviyeye ait olmalıdır⁽¹⁸⁷⁾.

Mescidin doğu, batı ve güney duvarlarının üst kesimlerinde birer mazgal pencere vardır. Kuzey duvarında açıklık yoktur (Resim-111). Bu duvarda açıklığın bulunmaması ve hemen yakınında ve hemen yakınında temel izlerine rastlanmış olması, varolduğu söylenen zaviyanın bu duvara bitişik inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

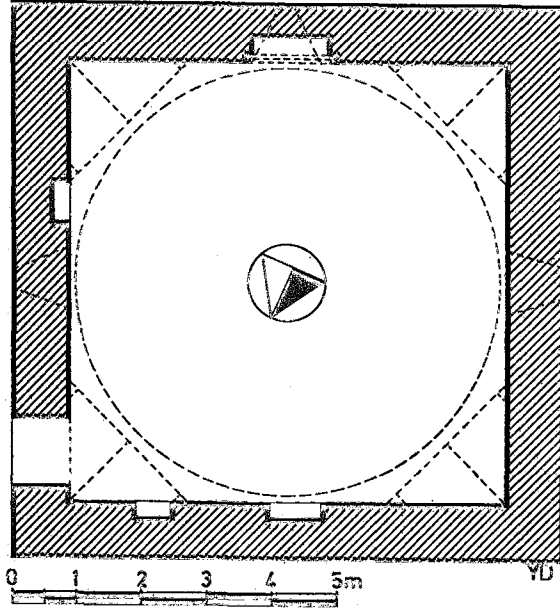
Mescidin girişi, doğu duvarının kuzey ucundadır. Basık kemerli giriş açıklığını, sonradan yapılmış demir bir kapı örtmektedir.

Yapının içi sıvalıdır. Doğü duvarında bir, kuzey duvarında iki tane dikdörtgen kesitli küçük niş vardır. Güney duvarının ortasındaki, dikdörtgen kesitli mihrabın kavsarası, mukarnas görünümündeki basit dolgularla şekillendirilmiştir (Resim-112). Mihrap nişinin iki yanında, geçmeli geometrik örneklerle süslü, Bizans dönemine ait birer mermer levha bulunmaktadır (Resim-112, 113, 114). Yapıda kare planlı mekandan kubbeye geçiş, sivri kemerli tromplarla sağlanmıştır (Resim-115).

Mescidde, mihrabın iki yanındaki devşirme mermer levhalar üzerindeki dışında, herhangi bir süslemeye rastlanmaz.

Plan şeması ve girişin doğu duvarında yer alması nedeniyle, Akşehir'deki Kızılca Mescid, Küçük Ayasofya Mescidi ve Hacı Hamza Mescidi'ne benzeyen Hızırlık Mescidi, harimi aydınlatan pencerelerin şekilleri ve konumları bakımından farklı bir özelliğe sahiptir. Hızırlık Mescidi'ndeki pencereler mazgal şekillidirler ve kubbe yuvarlağının hemen altında bulunurlar. Bu mesciddeki aydınlatma düzeni, Akşehir'deki diğer mescidlerde görülmez.

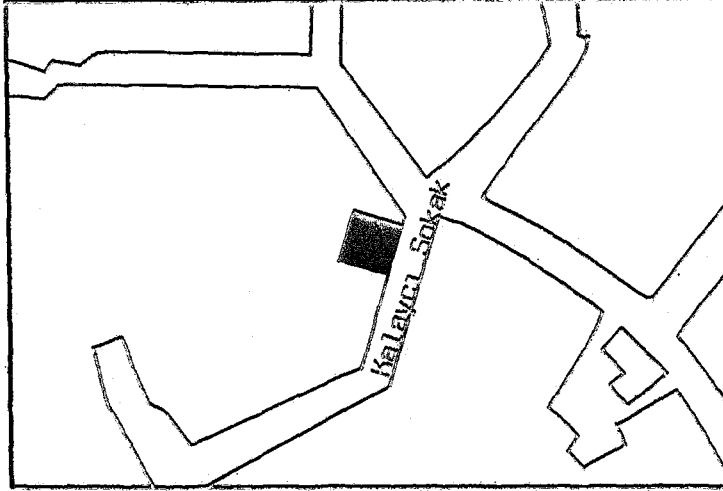
Eserin inşa kitabesi yoktur. Ancak; İ. H. Konyalı, H. 881/M. 1476-77 ta-

Şekil-32 Akşehir Hızırlık Mescidi.Plan.

rihli İlyazıcı defterinde zaviyenin adının geçtiğini tespit etmiştir⁽¹⁸⁹⁾. İlyazıcı defterinin tanzim edildiği tarih ile yapının; plan şeması, inşaa malzemesi ve kubbe geçişleri bakımından Akşehir'deki XIII.yüzyıl eserlerine yakınlığını dikkate alarak yapıyı, XIII.yüzyıla veya en geç XIV.yüzyıla tarihlemek mümkün olacaktır kanaatindeyiz.

AKŞEHİR, KALAYCI MESCİDİ

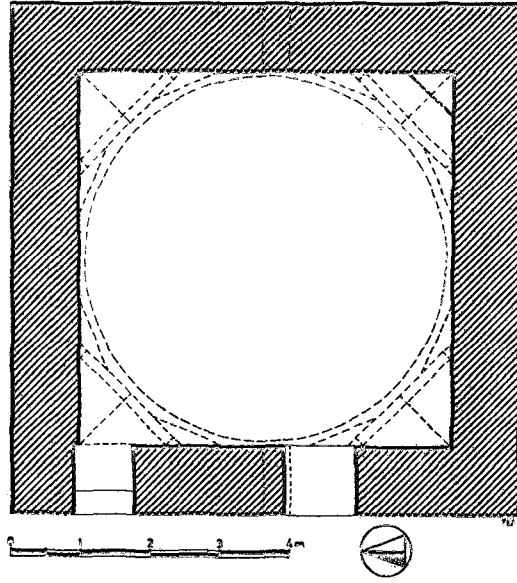

Kuşçu Mahallesi, Kalaycı Sokağı' tadır.

Üç yönden özel arazilerle çevrili yapının, doğu duvarı sokağına bakmaktadır. Duvarlar, saman ve çamur karışımı harç ile sıvalı olduğu için yapının inşasında, kesin olarak ne tür malzemenin kullanıldığı tespit edilememektedir (Resim-116, 117). Ancak, girişi çerçevesleyen sövelerde ve sıvası dökülmüş bazı kesimlerde devşirme malzemeler görülmektedir. İ. H. Konyalı, mescidin inşasında; duvarlarda devşirme malzeme ve moloz taşlardan; kubbede de tuğladan yararlanıldığını belirtmektedir (190).

Mescid, üzeri tek kubbe ile kapatılmış kare planlı bir yapıdır (Şekil-33). Kubbenin üzeri, dıştan çamur ile sıvalıdır. Mescidin kuzey ve güney duvarlarında açıklık yoktur. Doğü duvarının, örtüye yakın bir kesiminde, yuvarlak kemerli dar bir pencere açıklığı vardır. Aynı büyüklükteki bir pencere açıklığı da batı duvarının üst kesiminde bulunmaktadır. Batı duvarındaki ikinci pencere açıklığı dikdörtgen şekillidir ve hafif güney köşeye doğru kaymıştır. Alt kenarı sokağı seviyesinde olan bu pencereden, sokağı dolgusunun zamanla yükseldiği anlaşılmaktadır. Devşirme malzemelerle çerçevesli ve düz atkılı giriş açıklığı, batı duvarının kuzey ucunda yer almaktadır.

Kare planlı harimin, duvarları sıvalı ve badanalıdır. Ayrıca, duvarların alt kesiminin ahşap malzeme ile kaplandığı görülmektedir (Resim-118). Harimde özel olarak yapılmış bir mihrap nişi yoktur. Zaten güney duvarının konumunda da, kible yönüne göre, yaklaşık 45° lik bir sapma vardır. Bu nedenle, harimin güneydoğu köşesine, sonradan, ahşaptan yapılmış sembolik bir mihrap

Şekil-33 Akşehir Kalaycı Meşidi.Plan.

rap yerleştirilmiştir (Şekil-33). Bu durumda, yapının türbe olarak inşa edildiği, sonradan mescide çevrildiği düşünülebilir. Ancak, yapının, eldeki mevcut araziye göre veya kible yönünün yanlış hesaplanması nedeniyle bu konumda inşa edilmiş olabileceğini ve ilk inşaatteki mihrap nişinin de bugünkü ahşap kaplamenin ve sıvanın altında kalmış olabileceğini düşünmek de mümkün görünmektedir⁽¹⁹¹⁾.

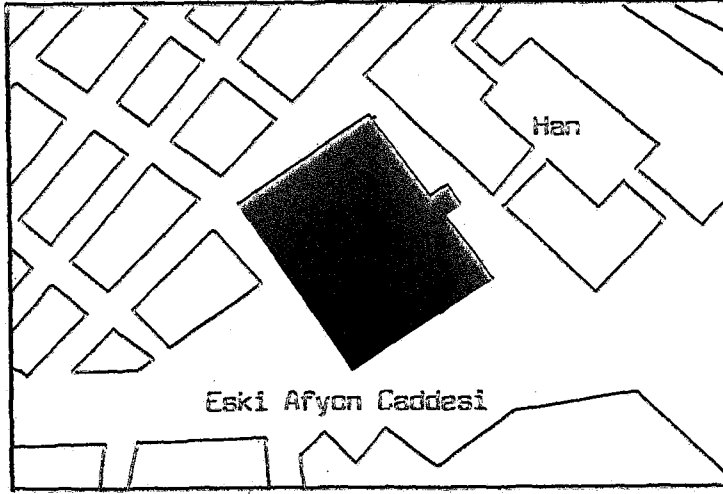
Kare şekilli harimden kubbeye geçişte, köşelerdeki sivri kemerli tromplarla yetinilmeyip, tromp köşelerine birer geçiş unsuru daha yerleştirilmiştir. Kubbe içi de, duvarlar gibi sıvalı ve badanalıdır. Tromp köşelerindeki geçiş unsurlarının yüzeylerinde ve duvarların üst kesimlerinde yer alan, boya ile sonradan yazılmış dini içerikli yazılar mescidin süslemelerini oluşturmaktadır.

Yapının inşa kitabesi yoktur. İ.H.Konyalı, Fatih ve II.Beyazıt dönemlerinde Akşehir vakıflarını tespit eden defterlerde mescidin adına rastlanmadığını belirtmekte; bunu da, mescidin "Kalaycı" adını sonradan almış olabileceğine bağlamaktadır⁽¹⁹²⁾. Ancak, F.N.Üzluğ'un, H.881/M.1476-77 tarihli İlyazıcı defterine dayanarak, Akşehir vakıflarını yayınladığı eserinde, Akşehir'de bugün bilinmeyen "Ahi Celâl Mescidi" şeklinde bir mescid adı geçmektedir⁽¹⁹³⁾. Kalaycı Mescidi'nin bulunduğu yerin, bazı kişiler ve kaynaklar tarafından "Ahi Celâl Mahallesi" ne dahil edildiğini göz önüne alarak, bu adın Kalaycı Mescidi'nin ilk adı olabileceğini, zayıf bir olasılık da olsa, düşünmek mümkündür. Bunun yanı sıra, inşaatında devşirme malze-

menin kullanımı ve kubbe geçişlerinin Akşehir'deki Altınkalem Mescidi (1223), Ferruh Şeh Mescidi (1224) ve Gündük Minare Mescidi (1227) ile benzer olması, yapının XIII. veya en geç XIV. yüzyılda inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir⁽¹⁹⁴⁾.

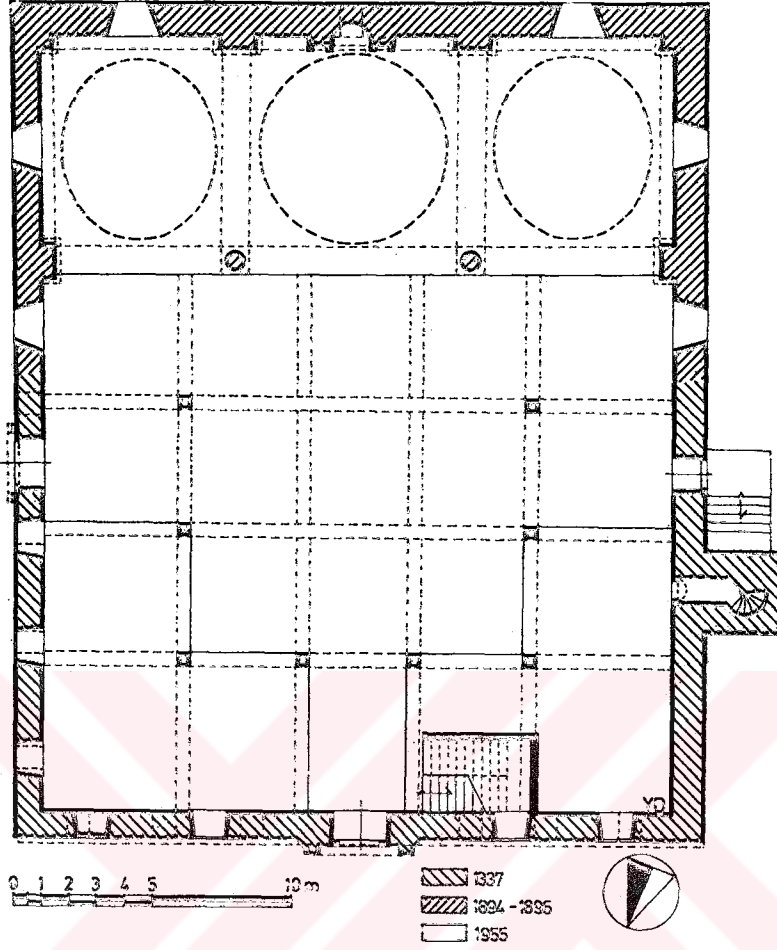
AKŞEHİR, İFLİKÇİ CAMİİ

Kuşçu Mahallesi'nde, çarşı içindedir. Eser, "Ambardar Karim Ağa Camii" diye de bilinmektedir.⁽¹⁹⁵⁾

Caminin güney ve batı duvarları ile doğu duvarının bir bölümü sıvalıdır. Bu nedenle, bu duvarların ne tür malzeme ile inşa edildikleri tespit edilememektedir. Sıvasız olan diğer yerler, üç sıra tuğla ve bir sıra düzgün kesme taşın dönüşümlü olarak yerleştirilmesi ile inşa edilmiştir. Caminin duvarları, sonradan yükseltilerek üzeri, kırma bir çatı ile örtülmüştür (Resim-119).

Cami, farklı tarihlerde geçirdiği onarımlar sonucu, ilk inşaatından çok şey kaybetmiştir. Caminin kuzey girişinin üst kesimindeki kitâbeden, ilk onarımın H.947/M.1540-41 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. İkinci onarım ise, H.1312/M.1894-95 tarihinde yapılmış ve bununla ilgili bilgi kuzey girişinin üstüne yazılmışsa da, daha sonraki bir tarihte bu yazı boya ile kapatılmıştır.⁽¹⁹⁶⁾ Son onarım da 1955 tarihinde yapılmıştır.⁽¹⁹⁷⁾ Bu onarımlar sonucu, caminin kuzey kenarı ile güney kenarının farklı özellikler kazandığı görülmektedir. Caminin doğu duvarında bu farklılıkları görmek mümkündür (Resim-120). Duvarın ortasında düz atkılı bir giriş açıklığı bulunmaktadır (Resim-121). Giriş, cepheden dışarıya taşan, dikdörtgen kesitli tek parçadan iki düzgün kesme taş ayağa oturan, sivri kemerli bir nişin içinde yer almaktadır. Doğru duvarı, bu girişin hemen güneyinde, harimin güney kenarını genişletecek şekilde kırılarak devam eder. Bu nedenle, doğu duvarı düz bir çizgi halinde devam etmez (Resim-122). Kırılmanın başladığı bu noktanın kuzeyi ve güneyindeki pencere düzeni ve şekilleri farklı özelliklere sahiptir. Kuzeyde iki sıra pencere açıklığı vardır. Alt sıra-

Şekil-34 Akşehir İplikçi Camii-Plan.

daki üç pencere, girişin kuzeyinde yer alır. Düz atkı taşı olan bu pencereler, sivri kemerli birer çökertme içindedirler. Üst sıradaki pencereler sivri kemerlidirler ve üçü girişin kuzeyinde, diğeri güneyindedir. Cephenin güney kanadında ise, tek sıra halinde, düz atkı taşı iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Cephenin bu kesimi sıvalıdır. Güneydoğu köşesi pahlı olan caminin, güney duvarının doğu ve batı ucunda, düz atkı taşı iki; orta kesiminde de "öküz gözü" şekilli bir pencere açıklığı vardır (Resim-123). Batı duvarının ortasına yakın bir yerde, sokak seviyesinden aşağıda kaldığı için merdivenlerle inilen, düz atkılı bir giriş açıklığı yer almaktadır (Resim-124). Girişin üstünde, iki satırlık inşa kitabesi bulunur. Önü, camkânlı bir sundurmu ile kapatılmış olan bu açıklığın, güneyinde düz atkı taşı iki pencere, kuzeyinde de cepheden dışarıya taşın ve kare kesitli bir kürsü üzerinde, tuğla ile inşa edilen minare yer almaktadır (Resim-125). Minare girişi harime açılmaktadır. Bugün sıvalı olan, ancak, taş ile inşa edildiği söylenen kürsüden, eğimli yüzeyler yardımıyla çokgen kesitli göv-

deye geçilmiştir⁽¹⁹⁸⁾.Gövdenin ait ve üst kesimlerinde birer bilezik bulunmaktadır.Gövdeden beş sıra kirpi saçakla şerefeye geçilmiştir.Mermer korukuluklu şerefenin üstünde devam eden peteğin bitiminde,sivri kemerli sağır nişlerden oluşan bir kuşak vardır.Konik şekilli külâh,metal levhalar ile kaplanmıştır.Batı duvarının,minare kürsüsünün kuzeyinde kalan kesimi,sonradan abdest alma yeri olarak düzenlenmiştir.

Kuzey duvarı almalı düzenlidir.Kesme taş sıraları arasına,üç sıra tuğladan oluşan hatıllar yerleştirilmiştir.İlk duvar iki sıra kirpi saçakla son bulmaktaydı.Ancak bugün,diğer cephelerde olduğu gibi,bu cephede de duvarın yükseltildiği görülmektedir (Resim-126).Cephenin ortasında yer alan ve önünde camkânlı bir mekan bulunan giriş,cepheden dışarıya taşıntı yapmaktadır (Resim-127).Düz atkı taşlı giriş açıklığı,fazla derin olmayan sivri kemerli bir nişin gerisinde yer almaktadır.Girişin,sivri kemerli nişin içinde kalan alanlığında,düz atkı taşlı ve yatay dikdörtgen şekilli bir pencere bulunmaktadır.Nişin sivri kemerinin üstünde ise,iki satırlık onarım kitabesi yer alır.Kuzey duvarında,iki sıra halinde yerleştirilmiş on pencere açıklığı bulunmaktadır.Simetrik olarak yerleştirilmiş bu pencerelerden alt sıradakiler,sivri kemerli bir çökertme içinde yer alan düz atkı taşlı pencerelerdir.Doğu köşenin yakınında yer alan,alt sıradaki pencere sonradan kapatılmıştır.Üst sıradaki pencereler sivri kemerlidir.Pencere ve çökertmelerin sivri kemerleri tuğla ile inşa edilmiştir.

Duvarları sıvalı ve badanalı olan harimin,kıble duvarı önünde,yan yana sıralanan üç kubbe yer almaktadır.Yandeki iki kubbe elips şekillidir(Şekil-34).Pendantif geçişli kubbeler,kuzeyde iki sütuna;doğu,batı ve güneyde harim duvarları üzerine oturmaktadır.Sütunları bir birine ve duvarlara bağlayan kemerler yuvarlaktır ve duvar üzerindeki pilastrler üzerine oturmaktadır.Kemer içlerinde ahşap gergiler bulunmaktadır.Silindirik şekilli sütunların sütun başlıklarına alçı ile akant yaprakları ve volütlerden oluşan süslemeler yapılmıştır.Harimin diğer kesimleri,kare kesitli betonarme ayaklarla taşınan betonarme bir örtü ile örtülmüştür (Resim-129).Doğu,batı ve kuzey duvarları boyunca uzayan kadınlar mahfili de betonarmedir ve son onarımda inşa edilmiştir.Mahfile,kuzey girişinin sağındaki merdivenlerle çıkılmaktadır.Yapının son onarım öncesi durumu ile ilgili bilgi veren yayınlarda,harimin bu kesiminin,kıble duvarına dik uzanan beş sahna ayrıldığı ve üzerinin düz toprak dam ile örtülü olduğu belirtilmektedir⁽¹⁹⁹⁾.Bu yayınlarda yer alan bilgi ve fotoğraflardan,sahınlar arasında kare kaidelere oturan,çokgen kesitli beşer ahşap desteğin

bulunduğu ve desteklerin sonradan yapılmış ilavelerle yükseltildikleri anlaşılmaktadır. Harimin güney kesimindeki duvarlarda yer alan ve dıştan, düz atkı taşlı pencereler şeklinde görülen açıklıkların içten, yuvarlak kemerli oldukları ve kenarlarının alçı malzemeli silmelerle çerçevelendikleri görülmektedir.

Mihrap, güney duvarının ortasında yer alan, yarım daire kesitli bir niş şeklindedir (Resim-130). Mihrabın yan kanatları, harime doğru taşıntı yapmaktadır. Yan kanatlarda, dikdörtgen şekilli tablalara oturan, silindirik şekilli ikişer sütunçe bulunmaktadır. Bu sütunçeler üzerinde yer alan, dikdörtgen şekilli mihrap alınlığı, alçı malzemeli Barok karakterli bitkisel örneklerle süslenmiştir.

Yağlıboya ile mermer görüntüsü verilerek istenen minberin herhangi bir özelliği yoktur (Resim-128).

Yapıdaki süslemelerin tamamı, harimin üç kubbe ile kapatılmış güney kanadında toplandığı görülmektedir. Buradaki süslemeler, alçı ve boya ile yapılmıştır. Alçı ile yapılmış süslemeler, Barok karakterli bitkisel örneklerdir ve sütun başlıkları ile mihrapta ve kubbe göbeklerinde yer alırlar (Resim-130, 131, 132, 133). Sıva üzerine boya ile yapılmış süslemeler de Barok karakterli bitkisel örneklerden oluşmakta ve kubbe etekleri ile kubbe geçişlerinde yer almaktadırlar (Resim-132, 133).

Günümüze, ilk inşaatından çok şey kaybederek ulaşan Akşehir İplikçi Camisi'nin ilk planı, özellikle de örtü şekli hakkında kesin bilgi sahibi olmak, bugün için mümkün görünmemektedir. İlk onarımın, kuzey girişi üstündeki kitabeye göre H.947/M.1540-41 tarihinde yapıldığı bilinmekte; ancak, bu onarımda caminin hangi kesimlerinin onarıldığı anlaşılmamaktadır. Halbuki, caminin kuzey kanadı ile güney kanadı arasında, farklı dönemlere ait üslup özelliklerinin bulunduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte, yapının yalnızca kuzey duvarında, ilk inşaattan olduğu belli olan kirpi saçağın bulunması ilginçtir. Bu, diğer duvarların üst kesimlerinin yenilendiğini gösterir. İ.H. Konyalı'nın verdiği bilgi yardımıyla ikinci onarımın H.1312/M.1894-95 tarihinde Müftü Salim Efendi'nin önderliği ile yapıldığını ve bu onarımda, kible duvarına bitişik dükkanlarda çıkan bir yangın sonucu çöken kubbelerin onarıldığını öğreniyoruz. Bu onarım sırasında, caminin güney kanadı yeniden inşa edilmiş olmalıdır. Doğu duvarının bu kesiminin, dışarıya doğru açılarak devam etmesi, pencerelerin kuzey kanattakilere göre farklılık göstermesi, kubbeyi taşıyan sütunları birbi-

rine bağlayan kemerlerin ve mihrabın Son Dönem Osmanlı Mimarisi'nin özelliklerine sahip olması bu görüşümüzü desteklemektedir. Ayrıca, güney duvarına bitişen dükkanlardan söz edilmesine rağmen, bu duvar üzerinde üç pencere açıklığının bulunması da ilginçtir. Sonuç olarak, 1894-95 onarımında, harimin güney kanadının tamamen yenilendiği ve bu erada, duvarların ve harim içindeki ayakların yükseltildiği ortaya çıkmaktadır. Ancak, kible duvarı önündeki kubbelerin 1894-95 tarihinden önce olup olmadıklarını ve harimin örtüsünü taşıyan çokgen kesitli ayakların, söz konusu yangın sonucu nasıl sağlam kalabildiklerini anlayabilmek, bugünkü şartlarda mümkün görünmemektedir. Ayrıca, yapının kuzey cephesine baktığımızda, böyle özenli bir işçiliğe sahip eserin, düz toprak damla örtülü olduğunu düşünmek de zordur.

Harimin kuzey kanadını örten betonarme kuruluşun ise, 1955 onarımına ait olduğu bilinmektedir.

Harimin duvarlarının bir kesiminde görülen "almaşık duvar" örgüsünü Osmanlılar Bizans mimarisinden almışlar ve XIV.-XV. yüzyıllarda Bursa İstanbul gibi önemli merkezlerde inşa edilen birçok eserde uygulamışlardır⁽²⁰⁰⁾. Büyük boyutlu yapılardan çok, Bursa'da olduğu gibi, tek kubbeli meşitlerin duvar örgüsünde karşılaştığımız almaşık duvar örgüsünün, Akşehir'deki böyle büyük boyutlu bir eserde ve erken bir tarihte çıkması ilginçtir. Çünkü, Anadolu Türk Mimarisi'nde almaşık duvarlı eserlerin XIV. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmeye başlandığı ve ilk örneğin 1333 tarihli İznik Hacı Özbek Camii olduğu bilinmektedir⁽²⁰¹⁾. Eğer, 1540-41 tarihli onarımda caminin duvarları ile aynıymadıysa, almaşık duvar örgüsünün Osmanlı toprakları dışında ilk kez bu yapıda uygulandığı ortaya çıkmaktadır. Ancak, inşa kitabesinin, harimin ana girişi olan kuzey taçkapısı üzerinde yer alması beklenirken, batıdaki giriş üzerinde yer alması; kuzey taçkapısına da onarım kitabesinin yerleştirilmesi gariptir. Buradan, 1540-41 onarımında duvarlarla, belki de yalnızca kaplamasıyla aynıymış olabileceği sonucunu çıkarmak mümkün görünmektedir.

Caminin batı duvarındaki girişin üstünde yer alan, Arapça yazılmış iki satırlık inşa kitabesinin metni şöyledir:⁽²⁰²⁾ (Resim-134)

— انما يحرم مساجد الله من امن بالله واليوم الآخر و اقام الصلوة و آتى الزكوة
و لم يخشى الا الله فحسى اولئك ان يكرهوا من المهتدين
— و ان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا في الحشرين صفر سنة ثمان و ثلثين
و سبعمائة

Türkçesi: "Allah'ın mescidlerini; yalnız Allah'a, ahiret gününe iman getirip, namazı dosdoğru kılan, zekatını veren, din babından ancak Allah'tan korkan kimse mamur kılar. İşte bunlar yol bulanlardan olabilir⁽²⁰³⁾. Secde edilen yerler (mescidler) Allah'ındır. Onun için oralarda Allah'la beraber hiç kimseye ibadet etmeyiniz⁽²⁰⁴⁾. 20 Safer 738"

Kitabeden, caminin 20 Safer 738/M. 17 Eylül 1337 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Kitabede, camiye yaptıranın adı geçmemektedir.

Kuzey duvarı üzerindeki girişin üstünde yer alan, Arapça yazılmış iki satırlık onarım kitabesinin metni (Resim-135):

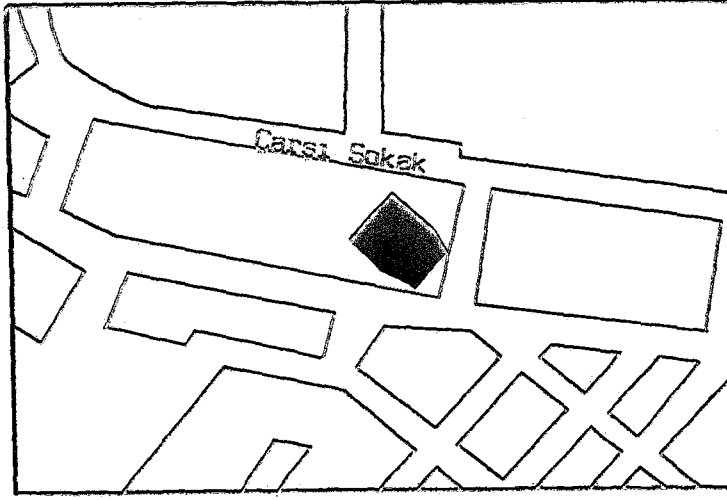
مر هذا المسجد الشريف لرفاء الرحمن انك اللطيف (ان) صاحب
الحضر عيد الرحمن بن عبد الله بن الشيخ بدرا الدين في سنة سبع وأربعين وتسعمائة

Türkçesi: "Bu mecid-i şerifi 947 yılında lâtif, malik ve rahman olan Tanrı'nın rızası için Şeyh Bedrettin zade Abdullah oğlu Abdurrahman tamir ettirmiştir"⁽²⁰⁵⁾

Kitabeden, caminin H. 947/M. 1540-41 tarihinde Abdurrahman bin Abdullah bin el-şeyh Bedreddin tarafından tamir ettirildiği anlaşılmaktadır.

Yayınlarda, kitabede adı geçen kişi hakkında bilgiye rastlayamadık.

AKŞEHİR, TAHTAKALE MESCİDİ

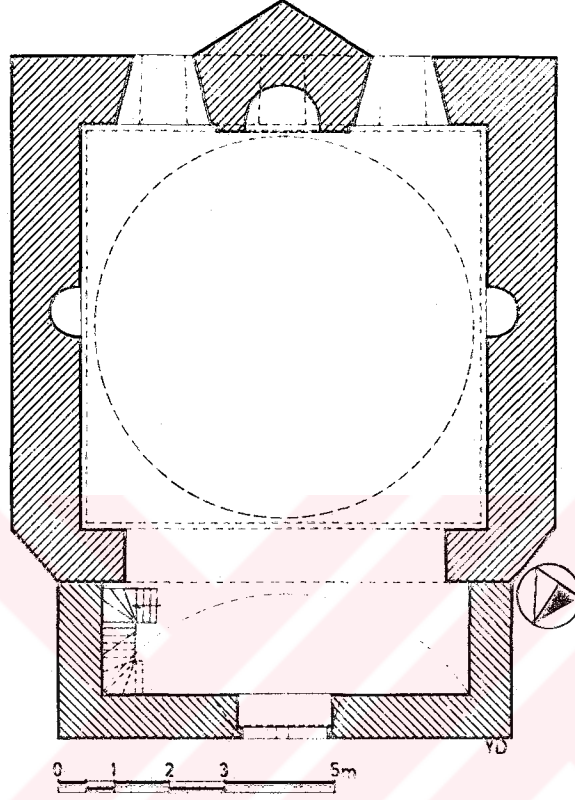

Kuşçu Mahallesi, Çarşı Sokak'tadır. İ.H.Konyalı, "Tahtakale" adının, "Kale altı" anlamına gelen, Arapça "taht-ı kâl'a" temlemasının halk dilinde değişime uğreyarak oluştuğunu düşünmekte; Tahtakale Mescidi'nin de sur duvarları altında yer alması nedeniyle bu adı aldığıı söylemektedir⁽²⁰⁶⁾.

Çarşı içinde bulunan mescid, üç yönden dükkanlarla çevrilidir (Resim-136, 137). Güney yönde, harimin pencerelerden ışık alabilmesi için çok küçük bir boşluk bırakılmıştır. Dükkanların bulunmadığı tek cephe olan kuzey cephenin önüne, düz betonarme tavanlı bir mekan eklenerek harimin sokak ile bağlantısı tamamen kesilmiştir. Bugün, üzeri kiremit kaplı bir çatı ile örtülü mescidin, üç yönden dükkanlarla çevrili olması nedeniyle, ilk inşaatında ne tür malzemenin kullanıldığını bilemiyoruz. Ancak, İ.H.Konyalı, duvarların taşla, kubbenin tuğla ile inşa edildiğini söylemektedir⁽²⁰⁷⁾.

Mescid, farklı dönemlerde inşa edilmiş üç bölümden meydana gelmektedir (Şekil-35)⁽²⁰⁸⁾. Güneyde; ilk inşaatı ait, tek kubbe ile örtülü kare planlı harim bulunur. Harimin kuzeyinde, sonradan inşa edilmiş son cemaat yeri vardır. Harime, yuvarlak kemerli geniş bir açıklıkla bağlanan bu mekan, kuzey-güney doğrultusundaki beşik tonoz ile kapatılmıştır. Bu mekanın önünde de, son yıllarda yapılmış düz betonarme tavanlı mekan yer almaktadır (Flanda gösterilmemiştir). Burası, hem ikinci bir son cemaat yeri, hem de abdest alma yeri olarak düzenlenmiştir. Aynı zamanda, giriş mekanı olan bu mekanın güney duvarında, mescidin düz atkı taşlı girişi vardır. Girişin üst kesiminde, son cemaat yerinde ikinci bir kat olarak inşa edilmiş kadınlar mahfiline açılan, beşik kemerli iki pencere ile onarım kitabesi bulunmaktadır. Girişten, sonradan inşa edilmiş son cemaat yerine geçilir. Son cemaat

yerinin doğu kenarında,kadınlar mahfiline çıkan merdivenler bulunmaktadır. Bu mekandan geniş bir açıklıkla harime geçilir (Resim-138).

Şekil-35 Akşehir Tahtakale Mescidi.Plan.

Bütün duvarları yağlıboya ile boyalı harimi,güney duvarı üzerindeki dikdörtgen şekilli üç pencere aydınlatmaktadır (Resim-139).Bunlardan ikisi mihrabın iki yanında,diğeri mihrabın üst kesimindedir.Günümüze kalen izlerden,mihrabın iki yanındaki pencerelerin sonradan büyütüldükleri anlaşılmaktadır.Doğu ve batı duvarlarının ortalarında yarım daire kesitli birer niş vardır.Kible duvarının ortasındaki mihrabın hiçbir özelliği yoktur ve sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır.

Harim duvarlarının her birinde,bir köşeden diğesine uzanan ve içeriye doğru çıkıntı yapan birer hafifletme kemeri vardır.İlk inşaattaki şekillerinin sivri olduğunu tahmin ettiğimiz bu kemerler bugün,sıve nedeniyle yuvarlak şekillidirler.Kare planlı harimi örten kubbeye pendentiflerle geçilmiştir (Resim-140).Mescidde,ilk inşaat sırasında yapılmış süslemeye rastlanmaz.Pendantif yüzlerindeki medalyonlar içine yazılmış dini içerikli yazılar,yakın bir zamanda yazılmış olmalıdır.

İlk şeklini büyük ölçüde yitirmiş olan mescidin,inşa kitabesi ol-

madığı için ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Buna rağmen mescidin, bazı çalışmalarda, kaynak ve belge gösterilmeden Selçuklular zamanına tarihlendirildiği görülmektedir⁽²⁰⁹⁾. Yapının; ilk şeklini kaybetmesi ve çevresinin başka yapılarla kuşatılması nedeniyle, inşaat malzemesi ve tekniği hakkında bilgi sahibi olamamamız, yapının tarihlendirilmesini güçleştirmektedir. Mescidde dikkatimizi çeken en önemli özellik, kubbe geçişleridir. Akşehir'de, günümüze sağlam olarak gelebilmiş mescidlerin hiçbirinde kubbe geçişi olarak pendentiften yararlanılmazken, ilk kez bu yapıda yararlandığını görüyoruz. Benzer plan ve geçiş sistemi, XVI. yüzyıla tarihlenen Akşehir Türâbi Türbesi'nde görülmektedir (Şekil-63). İ. H. Konyalı, H. 881/M. 1476-77 tarihli İlyazıcı defterinde geçen "Çarşı-Demirkapı Mescidi"nin bu mescid olduğunu tahmin etmektedir⁽²¹⁰⁾. Eğer bu tahmin doğruysa, mescidin XVI. yüzyıldan önce inşa edildiği ortaya çıkar. Bu görüşü destekleyecek başka bir tahminde bulunmak mümkündür. Şöyle ki, eğer mescid "Tahtakale" adını, İ. H. Konyalı'nın öne sürdüğü gibi, "taht-ı Kâl'a" tamlamasından (kale altı) alıyorsa, eser inşa edildiğinde, söz konusu Akşehir Kalesi'nin halâ sağlam olduğu düşünülmelidir. Halbuki, İ. H. Konyalı Akşehir Kalesi'nin Fatih Sultan Mehmed tarafından, tamiri mümkün olmayacak şekilde yıktırıldığını belirtmektedir⁽²¹¹⁾. Buna göre de eserin XV. yüzyıl üçüncü çeyreğinden önce inşa edildiğinin düşünülmesi gerekir. Sonuç olarak; yapıyı, kubbe geçişlerinde yararlanan pendentiflerin, Akşehir'de XIII. yüzyılda inşa edildiği kesin olarak bilinen eserlerin hiçbirinde görülmeişini ve yukarıda değindiğimiz tahminleri dikkate alarak XIV. yüzyıla, en geç XV. yüzyılın ilk yarısına tarihlememiz mümkün görünmektedir.

Mescide sonradan eklenecek son cemaat yerinin kuzey duvarında bulunan ve onarım kitabesi olduğu söylenen kitabenin metni şöyledir: (Resim-141)

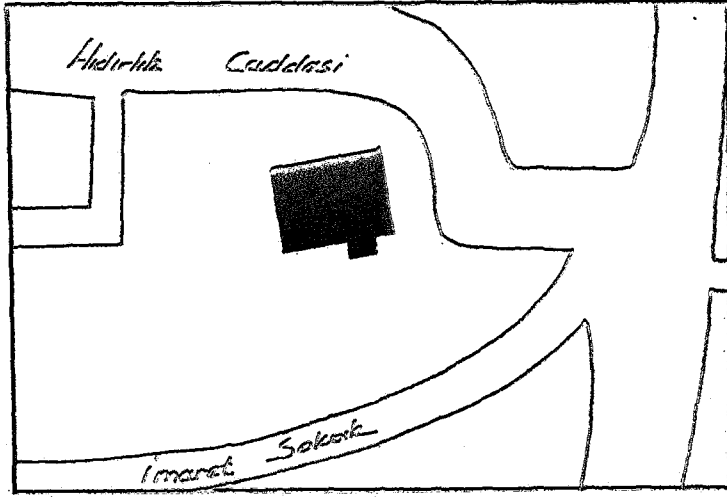
صاحب الخيرات والحسنات

مصطفى مير مسلم لورای آقشهر سنه ۱۲۴۱

Türkçesi: "Sevap ve güzel şeyler sahibi Akşehir Sancağı Mütesellimi Mustafa Bey. 1241.

Kitabede adı geçen Akşehir Sancağı Mütesellimi Mustafa Bey'in, H. 1241/M. 1825-26 tarihinde mescidi onardığını ve kuzey kanada, bugünkü son cemaat yerini inşa ettirdiğini sanıyoruz.

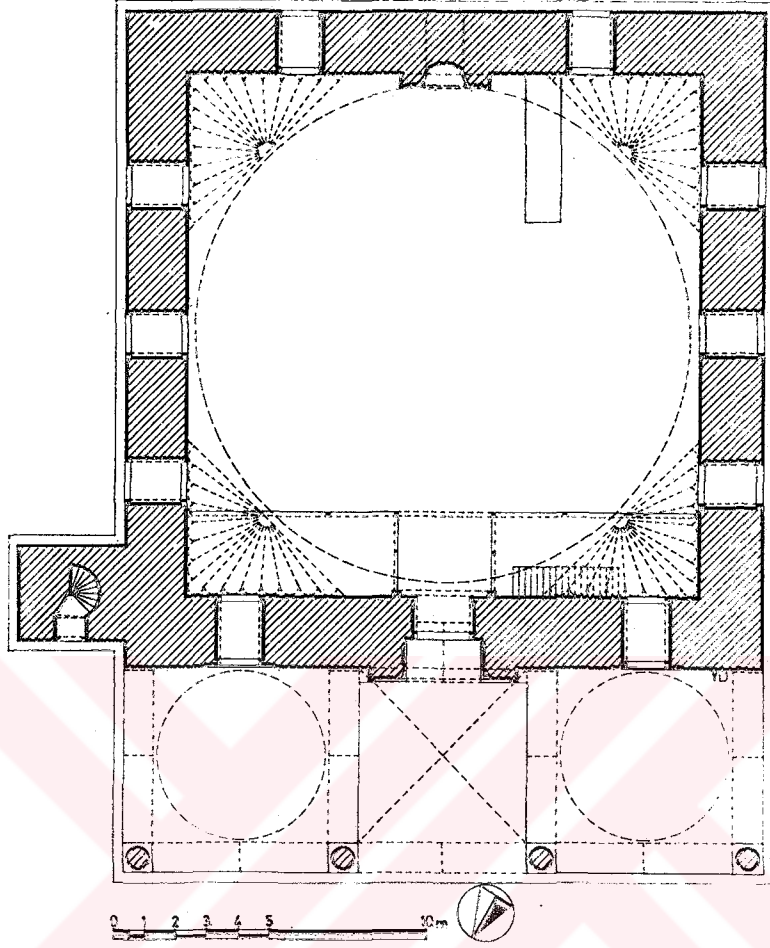
AKŞEHİR, HASAN PAŞA CAMİİ

Kileci Mahallesi'nde, İmarat Sokak'la Hıdırlık Caddesi'nin kesiştiği köşededir. Cami, bir imaret ile birlikte inşa edildiği için "İmarat Camii" diye de bilinmektedir (212).

Eser; tek kubbe ile örtülmüş kare planlı bir harim ile üç bölmeli son cemaat yeri ve kuzeydoğu köşedeki minarenden ibarettir (Şekil-36).

Yapımında düzgün kesme taş kullanılmış ve etrafı mermerden bir seki ile kuşatılmıştır. Caminin batı cephesinde yedi pencere açıklığı bulunmaktadır (Resim-142). Bu pencerelerden altısı, harim duvarına iki sıra şeklinde yerleştirilmiştir. Diğer pencere ise, kubbe kasnağında yer alır. Alt sıradaki pencereler düz atkı taşlı, diğerleri sivri kemerlidir. Alt sıradaki pencerelerin, sivri kemerli alınlıkları vardır. Güney cephede beş pencere açıklığı yer alır (Resim-143). İki sıra şeklinde yerleştirilmiş dört pencereden alttakiler, sivri kemerli alınlıkları olan düz atkı taşlı pencereler; üsttekiler ise, üç dilimli kemer ile kapatılmış pencerelerdir. Batı cephedeki pencere düzeni doğu cephede aynı uygulanmıştır (Resim-144). Doğü cephenin kuzay ucunda minare bulunmaktadır (Resim-145, 146). Tamamı düzgün kesme taş ile inşa edilen minare, kare kesitli bir kürsü üzerinde yükselmektedir. İkinci sıradaki pencerelerin ortalarına kadar yükselen kürsüden, üçgen yüzeylerle çokgen kesitli gövdeye geçilmiştir. Altı mukarnaslarla doldurulmuş şerefeden sonra, çokgen kesitli petek ve metal kaplı külâh yer almaktadır. Minare girişi özel bir şekilde inşa edilmiştir. Önce sivri kemerli bir açıklık oluşturulmuş, bu açıklığın içine, iki yanda

Şekil-36 Akşehir Hasan Paşa Camii.Plan.

Yakpare blok taşın söveler üzerine oturan basık kemerli giriş açıklığı yerleştirilmiştir (Resim-146).Caminin kuzey kanadında,dört silindirik sütunun taşıdığı, bölmeli son cemaat yeri bulunmaktadır (Resim-147,148,149,150).Sütun başlıkları bekleve dilimlidir.Sivri kemerlerle birbirine bağlanan sütunlardan,harim duvarına uzanan sivri kemerler son cemaat yerini  bölüme ayırmış ve iki yandaki bölümler,pendantif geçişli birer kubbe;ortadaki ise,manastır tonozu ile kapatılmıştır.Son cemaat yerinin iki yan bölümü,orta bölüme göre seki şeklinde yükseltilmiştir.Harimin kuzey duvarında,son cemaat yerine açılan dört pencere açıklığı vardır.iki sıra şeklinde yerleştirilmiş bu pencereler,harim girişinin iki yanında yer alırlar.Düz atkılı olan alt sıradaki pencereler,dikdörtgen şekilli bir kerteleme içindedirler.üstteki iki pencere ile harim kubbesinin kasnağında yer alan diğer bir pencere ise,sivri kemerlidir.

Son cemaat yerinin orta bölümüne açılan taçkapı,harim duvarından

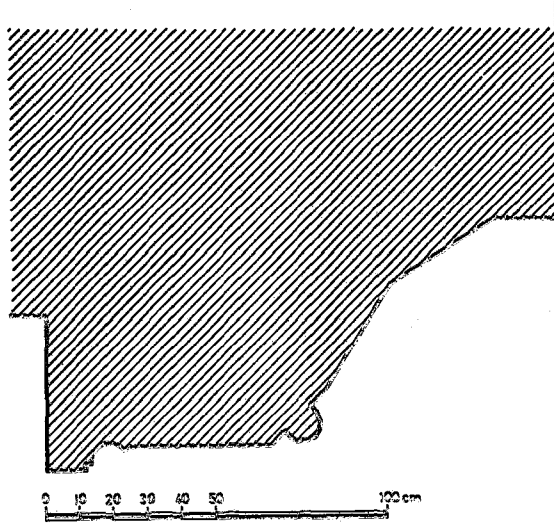
dışarıya taşıntı yapmaktadır (Resim-150, 151). Taçkapı cephesindeki kademe-
lenme; kaval silme, taçkapı yüzeyine 45° lik eğimi olan düz silme ve yarım
daire kesitli iç bükükey silmelerle sağlanmıştır (Şekil-37). Basık kemerli
harim girişinin bulunduğu taçkapı ana nişi, sivri kemerli bir kavsaraya
sahiptir. Ana nişin yan yüzlerinde, dikdörtgen şekilli birer çökertme var-
dır. Dış köşelerinde ise, kum saati şekilli başlık ve kaideleri olan, yarım
daire kesitli birer sütunçe bulunur. Basık kemerli girişin hemen üstünde,
caminin inşa kitabesi yer almaktadır.

Şekil-37 Akşehir Hasan Paşa Camii. Taçkapısının yatay kesiti.

Harim sıvalı ve bedenalıdır (Resim-152, 153, 154). Harim duvarlarını
ve kubbeyi süsleyen dini içerikli yazılar ve bitkisel süslemeler son yıl-
larda yapılmıştır⁽²¹³⁾. Harimin kuzey kenadında, sonradan yapıldığını tahmin
ettiğimiz, ahşaptan kadınlar mahfili bulunmaktadır (Resim-152, 153). Mahfile
çıkış, harim girişinin sağındaki ahşap merdivenlerle sağlanmıştır. Harimi
aydınlatan sivri kemerli pencerelerin içlik ve dışlıkları; alt sıradaki
düz atkı taşı pencerelerin de ahşap kenatları bulunmaktadır.

Güney duvarının ortasında yer alan ve duvar yüzeyinden harime doğ-
ru taşıntı yapan mihrap, mermerden yapılmıştır (Resim-154, 155). Beş yüzlü
mihrap nişinin kavsarası, yedi sıra mukarnas ile doldurulmuştur. Kavsara
köşeliklerinde birer tane kabara vardır. Mihrabın iki yan kenadındaki ka-
demelenme; düz silmeler ve yarım daire kesitli içbükey silme ile elde e-
dilmiştir (Şekil-38). Mihrap nişi köşelerindeki sekiz yüzlü sütunçeler,

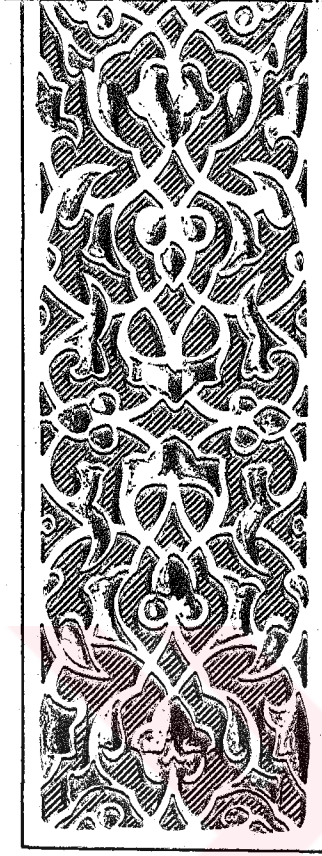
Şekil-38 Akşehir Hasan Paşa Camii.Mihrabın yatay kesiti.

taçkapıda olduğu gibi, kum saati şekilli kaide ve başlıklara sahiptir. Mihrap tepeliğinde, mermardan yapılmış palmet örnekleri sıralanmaktadır.

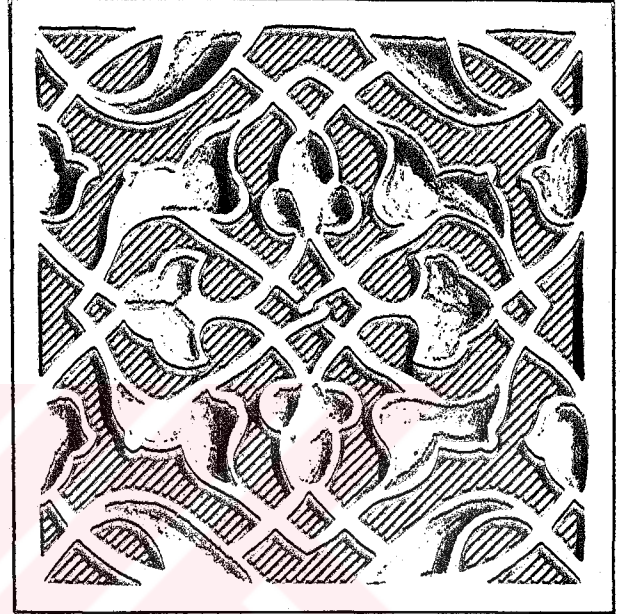
Minber de mermardan yapılmıştır (Resim-156). Minber kapısı alınıldığında, dini içerikli bir yazı ile bunun üzerinde, yan yana sıralanan palmetlerin oluşturduğu üçgen şekilli tepelik bulunur. Aynalıkların alt kısmında, biri büyük boyutlu ve sivri kemerli, diğerleri dekoratif kemerli olan dörder açıklık yer almaktadır.

Kare planlı harimden kubbeye geçiş, yuvarlak kemerli tromplarla sağlanmıştır (Resim-157, 158). Tromplar, istiridye kabuğunu andırır şekilde yivlenmiştir.

Caminin ilk inşaatından kalan süslemeler, minber girişi ve mihrap tepeliğindeki palmetler dışında; girişi örten ahşap kapı kanatlarında ve pencere kanatlarında toplanmıştır. Pencere kanatları, yukarıdan aşağıya, dikdörtgen şekilli üç panoya ayrılmıştır (Resim-159). Her bir panonun içi, düz hatlı silmelerin oluşturduğu iç içe yerleştirilmiş dörtgenlerle daraltılmış ve ortalarına, üst panoda dini içerikli yazılar; diğer iki panoda ise, rumi ve palmetlerden oluşan süslemeler kazınmıştır (Şekil-39, 40). Pencere kanatlarının üzerindeki boya tabakasının kalınlaşması nedeniyle, bitkisel örnekli süslemelerdeki tekniğin "yuvarlak yüzeyli derin oyma" tekniği olduğu güçlükle anlaşılmaktadır. Pencere kanatlarının tamamında bu süslemelerin bulunmadığı görülmektedir. Buradan, ahşap süslemenin yarım bırakıldığı veya kanatlardan bazılarının yenilendiği sonucu çıkarılabilir. Girişi örten ahşap iki kapı kanadının da üçer panoya ayrıldıktan sonra süslendiği görülmektedir (Resim-160). Üst panolarda dini içerikli yazılar

Şekil-39 Akşehir Hasan Paşa Camii. Pencere kanatlarının orta panosundaki süsleme.

Şekil-40 Akşehir Hasan Paşa Camii. Pencere kanatlarının alt panosundaki süsleme.

bulunmaktadır. Diğer iki panonun içleri, kare ile yatay veya düşey yerleştirilmiş dikdörtgen şekilli küçük panolarla doldurularak, dikdörtgen şekillilerin bazılarının üzerine, palmek ve rumilerden oluşan bitkisel süslemeler kazınmıştır (Resim-161).

Eser; ilk örneklerini XIII. yüzyıl başlarında Konya ve Akşehir çevresinde vermeye başlayan tek kubbeli Anadolu Selçuklu mescidlerinin özelliklerini taşıyan bir yapıdır. Çeşitli plan özelliklerine sahip olan ve oldukça küçük boyutlarda inşa edilen tek kubbeli bu mescidlerin, Beylikler Dönemi'nden itibaren, plan şemalarının geliştirilerek daha büyük boyutlarda inşa edildikleri ve hatta, Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi (1523-24) (215) ile Lüleburgaz Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi'nde (1564-65) (216) olduğu gibi külliyelerin merkezî yapıları olarak inşa edildikleri görülmektedir. Revaklı son cemaat yeri, tek kubbeli ilk mescidlerin bazılarında bulunur-

ken; Beylikler Dönemi'nden itibaren hemen tek kubbeli mescid ve camilerde inşa edilir olmuştur.

Bu plan şemasının gelişip, İstanbul Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camii (1562-65) gibi anıtsal bir eserin planını oluşturması; köşelere yerleştirilen ayakların büyük kemerlerle birbirlerine bağlanıp, kubbe ağırlığının bu kemerler vasıtasıyla, doğrudan bu ayaklara aktarılmasıyla gerçekleştirilmiştir⁽²¹⁷⁾. Böyle bir denemenin ilk örneklerinden biri olarak, Bilecik Orhan Camii'ni (XIV. yüzyılın ilk yarısı)⁽²¹⁸⁾ gösterebiliriz.

Osmanlı Mimarisi'nde; plan şeması, kubbe geçişleri ve son cemaat yerindeki revak düzeni ve diğer özellikler göz önüne alınarak, Akşehir Hasan Paşa Camii'ne benzer birçok örnek göstermek mümkündür. Amasya Kilâri Selim Ağa Camii (1484)⁽²¹⁹⁾ ve Edirne Süleyman Paşa Camii (XV. yüzyıl sonları)⁽²²⁰⁾ plan şemaları, son cemaat yerleri ve kubbe geçişleri ile Akşehir Hasan Paşa Camii'ne benzemektedir. Yalnız, Amasya Kilâri Selim Ağa Camii'nin son cemaat yeri iki bölmelidir. Yine, beş bölmeli son cemaat yeri ile farklılık gösteren İstanbul Silivrikapı'daki Hadım İbrahim Paşa Camii (1551), plan şeması ve kubbe geçişleri ile Hasan Paşa Camii'ne benzemektedir⁽²²¹⁾.

Mihrap ve minberin mermer malzeme ile yapımının ise, Beylikler Dönemi'nde mermerin bol miktarda kullanımı ile başladığı ve özellikle XVI. yüzyılda inşa edilmiş anıtsal camilerin mihrap ve minberlerinde bu malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Anadolu Selçuklu mihrap ve minberlerinde görülen yoğun süsleme programına, bu dönem mihrap ve minberlerinde yer verilmemiş; genellikle, profil ve silmelerle yetinilmiştir. Akşehir Hasan Paşa Camii'nin mihrap ve minberi de, tüm yönleriyle Anadolu Selçuklu örneklerinden ayrılmakta (mukarnaslı kavsara dışında); dönemin özelliklerini taşıyan örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Caminin, taçkapı ana nişi içindeki enine dikdörtgen bir mermer pano üzerine yazılmış inşa kitabesi vardır⁽²²²⁾ (Resim-162). Kitabenin metni:

فی سبیل الله خیر الجاہدین
احسن الاخلاق بین الجاہدین
جنة التأوی و دار الساجدین
و هی بیت عمر للجاہدین

سنه ۹۱۶

لا تضیح انک اجر المحسنین

آصف الحمد و دود الجاہدین
المسمی شانہ باسم الحسن
خالصاً لله بنی مسجداً
الهم الفیاض تاریخاً له

ربنا منه تقبل خیره

Türkçesi: "Zamanın asafı, âbitlerin sevgilisi, hayır yolunda cihad edenlerin en hayırlısı, şenî Hasan adıyla adlandırılmış, üğücülerin arasında iyi ahlâkla tanınmış olan zat, Allah rızası için içinden gelerek bir mescid yaptı. Bu mescid, secde edenlerin evi cenneti me'vadır. Feyyaz olan Tanrı bunun için şöyle bir tarih ilham etti: Bu, Tanrı'ya hamd edenler için yapılmış bir evdir. Sene 916. Ey, Tanrımız sen onun hayrını kabul et. Sen muhakkak iyilik yapanların ecrini zayı etmezsin" (223).

Kitabeğe göre cami, Hasan isimli bir vezir tarafından yaptırılmış ve inşaat H. 916/M. 1510-11 tarihinde tamamlanmıştır.

Yapıda, son cemaat yeri revak kemerlerinin kuzey yüzünde, beyaz mermer levha üzerine yazılmış bir de onarım kitabesi vardır (Resim-163). İ. H. Konyalı, son cemaat yerinin soldaki kubbesinin yıkıldığını ve yıkılan bu kubbenin H. 1312/M. 1895-96 tarihinde Müftü Salim Efendi'nin ve hayır-severlerin yardımı ile Konyalı Ali Usta'ya yeniden yaptırıldığını ve bu arada sütun başlığının da değiştirildiğini belirtmektedir (224). Onarım kitabesinin metni: (225)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مَا شَاءَ اللّٰهُ عَمْرٍۢ بِإِطَاعَاتِ الْاِهَالِی
نظرا آثار مرحمت الله سنة ۱۳۱۲ فی زمن عبد الحمید خان ثانی

Türkçesi: II. Abdülhamit zamanında—Allah'ın merhameti onun eserlerinin üzerine olsun—ahalinin yardımları ile tamir edilmiştir. Sene 1312."

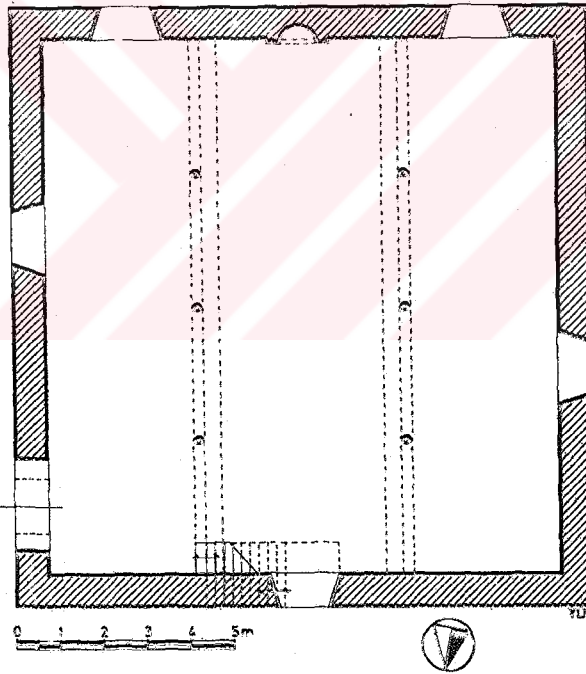
İ. H. Konyalı, bu kitabelerin dışında, mihrabın üstündeki pencerenin altında, sıva üzerine sülûs ile bir kitabe yazılı olduğundan söz etmekte ve kitabe metnini vermektedir (226). Raşit isminde bir kişinin yazdığı bu kitabeden caminin, Ahmet Ağa adlı bir kişi tarafından H. 1249/M. 1833-34 tarihinde onarıldığı anlaşılmaktadır.

İ. H. Konyalı, caminin tek ciltte yer alan, Cemaziyelahir 914/M. Ekim 1508 ve Şevval 917/M. Mart 1512 tarihli iki vakfiyesini bulmuş ve yayınlamıştır (227). İ. H. Konyalı, vakfiyelerde Hasan Paşa'nın babasının adı olarak Abdülvehip ve Abdülhây şeklinde farklı iki ismin verildiğini; bunun da, Hasan Paşa'nın devşirme olduğunu gösterdiğini belirtmekte (228); İ. Aydın Yüksel de bu kişinin Sultan Beyazıt'ın ve Yavuz Selim'in kumandanlarından olduğunu söylemektedir (229).

KARABULUT KÖYÜ CAMİİ

Akşehir'in, yaklaşık 8 km. kuzeydoğusundaki Karabulut Köyü'ndedir.

Doğu-batı doğrultusunda eğimli bir arazi üzerinde bulunan caminin alt kesimi moloz taş; üstü ise, kerpiç ile inşa edilmiştir (Resim-164). Duvarları dıştan çamur ile sıvalı olan caminin üzeri toprak dam ile örtülmüştür. Eser, günümüzde kullanılmamaktadır. Harimin kuzey, güney ve doğu duvarında ikişer; batı duvarında bir penceresi vardır. Pencereleer düz atkılidir. Kuzey duvarındaki pencereleer üst üste; güney duvarındakiler ise, mihrabın iki yanında yer almaktadır. Doğu duvarındaki pencereleerden biri alt seviyede; diğeri, cephenin kuzey ucundaki düz atkılı giriş açıklığının üstünde, saçağa yakın bir yerde bulunmaktadır. Kuzey duvarı üstünde, yıkık bir ezan okuma yeri bulunmaktadır.

Şekil-41 Karabulut Köyü Camii. Plan.

Derinlemesine dikdörtgen planlı harim, altı ahşap destekle, kible duvarına dik uzanan, üç sahına bölünmüştür (Şekil-41) (Resim-165). Destekleri, kuzey-güney doğrultusunda birbirine bağlayan ahşap kirişler, destekler üzerindeki ahşap konsollara oturmaktadır. İki yan sahını; bir taraftan ahşap kirişlere, diğeri yandan yan duvarlara oturan ahşap hatiller örtmektedir. Orta sahını örten ahşap hatiller ise, yan sahınları örten hatillerin, orta sahına taşan uçları üzerinde taşınan kirişlere oturmaktadır. Bu ne-

denle, orta sahin örtüsünün yan sahin örtülerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ürtüdeki hatillar seyrek yerleştirildiğinden, hatillar üzerine, ayrıca hasır serme gereği duyulmuştur.

Harimin kuzey duvarına bitişik ahşap merdivenlerle, bu duvarın üst kesimindeki penceraye çikilir. Buradan da, duvar içindeki merdivenlerle bu duvar üzerinde bulunan ahşap ezen okuma yerine ulaşılmaktadır.

Sıvalı olan harim duvarlarında, "baskı" tekniği ile yapılmış süslemeler bulunmaktadır (Resim-166, 167, 168). Kırmızı, sarı, yeşil, mor ve siyah renkte boyalarla yapılan süslemelerde; bitkisel örneklerin yanı sıra, geometrik ve yazı örneklerine de yer verilmiştir. Süslemelerde; bitkisel, geometrik ve girland örneklerinden oluşen şeritlerden başka, vazodan çikan çiçekler; güneş örneği içinde verilmiş, dini içerikli yazılar; cepheleri yazı örnekleri ile doldurulmuş, eş büyüklükte kubbelerle örtülü camiler ile dini içerikli yazıların oluşturduğu çift yelkenli gami örneği dikkati çakmaktadır.

A. Kuran'ın, Orta Asya'dan etkilenme sonucu ortaya çiktiğını öne sürdüğu ahşap destekli camilerin Türk Mimarisi'ndeki ilk örnekleri Gazneli ve Karahanlı Sanatı'nda görüldür⁽²³⁰⁾. Anadolu'daki ahşap destekli camilerin ilk örnekleri ise, XIII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Sivrihisar Ulu Camii (1231-32)⁽²³¹⁾, Afyon Ulu Camii (1272)⁽²³²⁾, Ankara Arslanhane Camii (XIII. yüzyıl)⁽²³³⁾, Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1297)⁽²³⁴⁾ ve Ayaş Ulu Camii (XIV. yüzyıl sonu-XV. yüzyıl başı)⁽²³⁵⁾ Anadolu'daki ahşap destekli camilerin ilk örnekleridirler⁽²³⁶⁾. Ayrıca, yapılan sondaşlar sonucu Konya Şehip Ata Camii'nin de ahşap destekli olduğu anlaşılmıştır (1258)⁽²³⁷⁾. Ayaş Ulu Camii ile plan şeması açasından benzer olan Karabulut Köyü Camii; diğer örneklerden, sahin sayısı ve örtü sistemlerindeki bazı farklılıklar nedeniyle ayrılmaktadır. Karabulut Köyü Camii, Ayaş Ulu Camii ve diğer örneklerin yanında iddiasız kalan, basit bir köy camisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar sonucu, Anadolu'nun birçok köyünde buna benzer camilerin bulunduğu tespit edilmiş; ancak, bu konuda, henüz kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır.

Cemide yer alan süslemeler, Osmanlı mimari süslemesi'nin son döneminde Batılılaşmayla birlikte giren süsleme örneklerine benziyorsa da, tasvirlerin doğrudan yapılmayıp, daha çok dini içerikli yazıların şekillenmesinden ibaret olması bakımından farklılık göstermektedir.

Harimin doğu duvarındaki giriş açıklığının üst kesiminde, sıva üzerine boya ile yazılmış bir kitabe bulunmaktadır (Resim-169). Bazı yerleri

bozulmuş olan kitabede H. 1360/M. 1941 tarihi verilmektedir. Ancak; kitabenin, caminin inşaatına ait bir kitabe mi, yoksa harim duvarlarındaki süslemelere ait bir kitabe mi olduğu anlaşılmamaktadır. Köy halkının verdiği bilgiler; inşaatın bu tarihler civarında tamamlandığı doğrultusundadır. Bu bilgilere ve kitabeye göre, caminin H. 1360/M. 1941 tarihinde inşa edilmiş olması mümkündür. Sözünü ettiğimiz kitabenin metni şöyledir:

صاحب الخير أسطرى إبراهيم طوغان عثمان

و أرقداشلى ذنوبه

۱۳۶۰

Transkripsiyonu: Sahib'ül hayrın isimleri İbrahim Doğan Osman

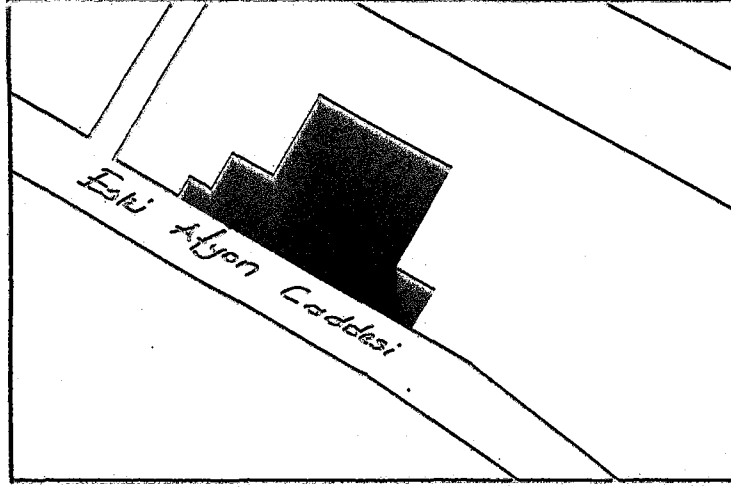
..... ve arkadaşları zennube.

1360

A decorative graphic consisting of a series of parallel diagonal stripes in a light pink or red color, arranged in a pattern that resembles a stylized 'X' or a series of overlapping 'V' shapes.

B- MEDRESELER

AKŞEHİR, TAŞ MEDRESE

Altınkalem Mahallesi, Eski Afyon Caddesi üzerindedir. Medrese, mes-
cid, türbe, hankâh, imaret ve çeşmeden oluşan bir külliye şeklinde inşa edil-
mesine rağmen; günümüze yalnızca medrese, mescid ve türbe, kısmen sağlam o-
lularak gelebilmiştir⁽²³⁸⁾. Halk arasında "Halkalı Medrese" adıyla da bilinen
eser; bugün, Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmaktadır.

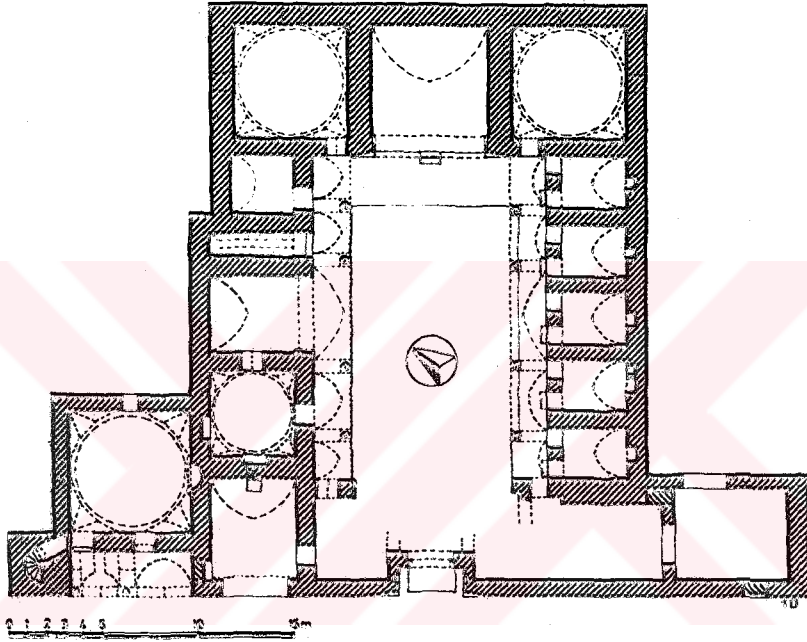
İnşaatında devşirme malzeme, tuğla ve moloz taşın yanı sıra; özel-
likle minare küresünde ve giriş cephesinin kaplamasında, düzgün mermer
blokların kullanıldığı görülmektedir⁽²³⁹⁾.

Medrese; genel olarak, doğu-batı doğrultusunda uzanan, dikdörtgene
yakın bir plan şemasına sahiptir (Şekil-42). Ancak, giriş cephesinin kuzey
ve güney ucuna eklenen yapılarla bu plan şeması ters "T" şeklini almıştır
(Resim-170). Giriş cephesinin güney ucundaki, kareye yakın dikdörtgen pla-
na sahip mekânın duvarlarından, yalnızca bir kesimi ayakta. Bu duvarlar-
dan, özellikle kuzeydekinin ilk inşaatından oluşmadığı da kesin değildir
(240). Bu mekânın girişi, batı duvarındaki düz atkı taşı açıklıktan sağlan-
mıştır (Resim-171). Devşirme malzemeden sövelerle çevrili açıklığın üstün-
de, bezemeli bir Bizans mimari parçası yer almaktadır. A. Kuran, bu mekânın
darülkurra olmasının mümkün olduğunu söylemektedir⁽²⁴¹⁾. Ürtü şekli hakkın-
da, bugün herhangi bir iz görülmemektedir⁽²⁴²⁾.

Moloz taş ile inşa edilmiş güney duvarı üzerinde bir tane pence-
re açıklığı bulunmaktadır (Resim-172). Duvarın doğu kenarının üst kesimin-
deki sivri kemerli bu açıklık, ana eyvanın güneyindeki kubbeli mekânı açıl-
maktadır⁽²⁴³⁾. Doğu duvarı üzerinde de, ana eyvanın iki yanındaki kubbeli

mekânlara açılan, sivri kemerli iki pencere bulunmaktadır (Resim-173).

Yapının kuzey duvarı da moloz taş ile inşa edilmiştir. Bu duvarın doğu ucunda, sivri kemerli bir pencere vardır. Kuzey duvarının batı ucunda, medreseye bitişik olarak inşa edilmiş mescid bulunmaktadır (Bilgi için bkz. Akşehir Taş Medrese Mescidi) (Şekil-42). Medresenin kuzey duvarının, kuzeydoğu köşe ile mescid arasında düz olarak devam etmediği görülmektedir. Bu duvarın batı kesimi, yaklaşık ortalara yakın bir yerde, kuzeye doğru çıkıntı yaparak devam etmektedir (Şekil-42)⁽²⁴⁴⁾.

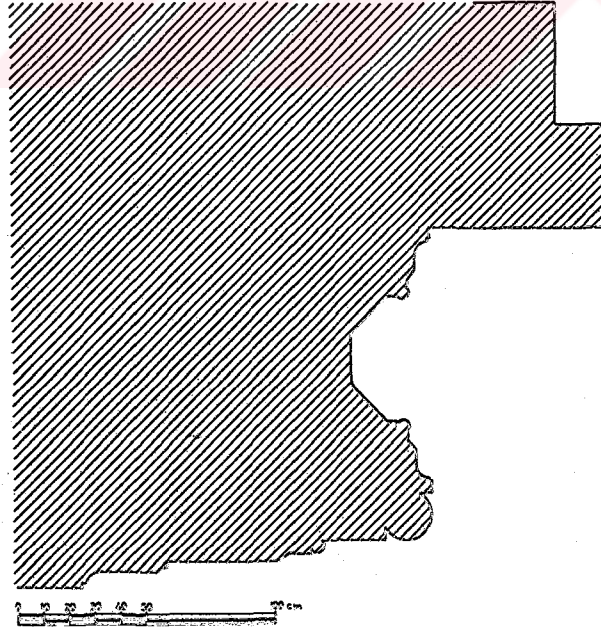

Şekil-42 Akşehir Taş Medrese. Plan.

Mescidin batı kenarındaki revaklı son cemaat yerinin güneyinde, dışarıya açılan bir eyvan bulunmaktadır. Mescidin son cemaat yerinden bu eyvana geçişi sağlayan açıklık, sonradan kapatılmıştır (Resim-174, 175, 176, 177). Eyvanın doğu duvarı üzerinde, türbenin cenazelik girişi bulunmaktadır (Resim-178). Cenazelik katı çapraz tonoz ile kapatılmıştır. Eyvanın üzeri, doğu-batı doğrultusunda uzanan sivri kemerli tonoz ile örtülüdür. Eski fotoğraflarda, eyvanın, iki yanda gömme ayaklar üzerine oturan eyvan başlangıç kemeri görülebilmektedir (Resim-176).

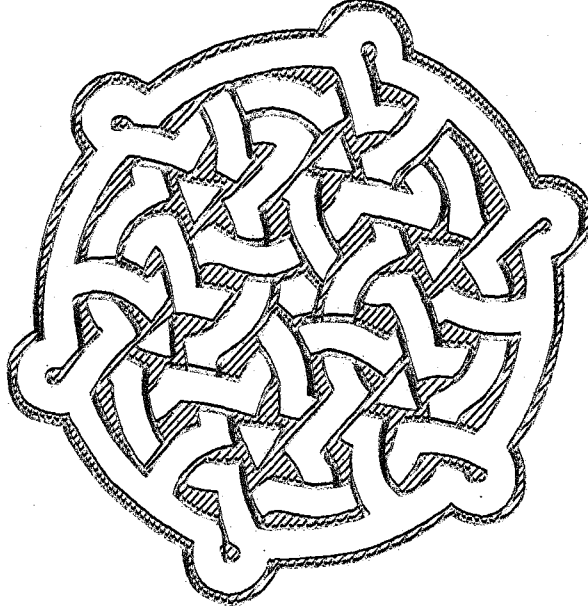
Medresenin taçkapısı, batı duvarının ortasındadır (Resim-170, 175, 179). Dışa taşıntı yapmayan taçkapısının bugün, yalnızca kavsere başlangıcına kadar olan kesimi ayakta. XX. yüzyıl başlarında çekilmiş fotoğraflarda büyük bir kesimi sağlam olarak görülen taçkapı, 1910 yılında Müftü Hacı Mustafa Efendi tarafından tamir ettirilmek için söktürülmüş, ancak ta-

mir ettirilemeyince parçalar, medresenin bir köşesine yığılmıştır⁽¹⁴⁵⁾ (Resim-180). Taçkapı cephesindeki kademelenme; düz silme, bir kenarı kavisli düz silme ve taçkapı yüzeyi ile 45° lik açı yapacak şekilde düzenlenmiş düz silme ile sağlanmıştır (Şekil-43). Silmelerden birisi üzerinde yer alan, yarım yıldız örneğinden meydana gelen süsleme şeridi taçkapıyı çerçevelemektedir. Eski fotoğraflarda, taçkapının mukarnaslı kavsarasının köşeliklerine simetrik olarak yerleştirilmiş bitkisel ve geometrik örnekli on gülbezek ile geometrik örnekli iki dikdörtgen pano görülmektedir (Resim-180). Taçkapı ana nişi köşelerinde, silindirik kesitli birer sütunçe; yan yüzlerinde ise, çokgen kesitli birer mihrabiye bulunmaktadır. Yan yüzlerdeki kademelenme de taçkapı cephesindekilere benzer silmelerle sağlanmıştır (Şekil-43). Mihrabiyelerin köşelerinde, zar şekilli kaide ve başlıkları olan birer sütunçe vardır. Mukarnaslı kavsara köşeliklerinde ise, geçmeli geometrik örneklerle bezeli birer gülbezek bulunmaktadır (Şekil-44). Taçkapı ana nişindeki giriş açıklığını, birbirine geçmelerle bağlanan mermer blokların meydana getirdiği basık kemer örtmektedir. Basık kemerin üzerinde, birbirine yine geçmelerle bağlanan mermerlerin meydana getirdiği düz etki taşı, bunun üzerinde de medrese kitabesinin yazılı olduğu mermer blok bulunmaktadır (Resim-179).

Şekil-43 Akşehir Taş Medrese. Taçkapının yatay kesiti.

Avlunun batı kenarındaki mekanlar bugün yıkık olduğu için, taçkapı açıklığından sonra doğrudan doğruya avluya geçilmektedir. Ancak, günümüze kalan izlerden, taçkapının arkasında bir giriş eyvanı olduğu ve bu eyvanla

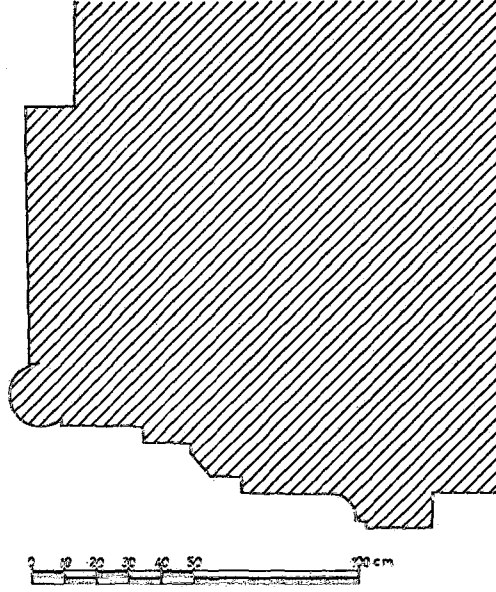

Şekil-44 Akşehir Taş Medrese.Taçkapının mihrabiye kavşarası köşeliklerindeki gülbezek.

kuzey kanattaki dışa açılan eyvan arasında bir;güneydeki darülkurra denen mekan arasında da iki mekanın bulunduğu anlaşılmaktadır.Bugün,bu mekanların örtüleri hakkında fikir verecek herhangi bir iz görülmemektedir (Resim-161).Ancak,giriş eyvanının sağındaki mekanın avluya;diğer ikisinin revaklara açıldığı belli olmaktadır.

Avlunun kuzey ve güney kanadında,dürder silindirik sütunun taşıdığı revak yer almaktadır (Resim-182).Sütun başlıkları,Roma ve Bizans yapılarından devşirilmiştir.Her bir revak gözü,avluya dik uzanan sivri kemerli birer tonoz ile kapatılmıştır.Ancak,güney kanattaki revakın iki ucundaki ikişer bölümün yuvarlak kemerli tonozlarla;ortadaki sivri kemerli tonozla örtüldüğü görülmektedir.Revakların ortalarındaki kemer açıklıkları,diğerlerine göre daha geniş inşa edilmiştir.Revak gözleri arasında,sütunlardan hücre duvarlarına uzanan yuvarlak kemerler bulunmaktadır.

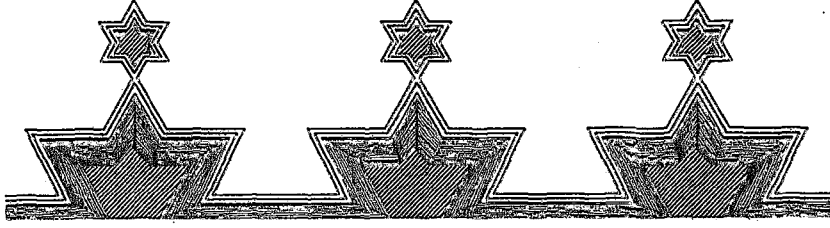
Güney revakının arkasında,yaklaşık aynı büyüklükte beş hücre sıralanmaktadır (Resim-183).Her hücrenin avluya açılan birer penceresi ile kapısı vardır.Girişler yuvarlak kemer;pencereler ise,basık kemer ile kapatılmıştır.Ortadaki hücrenin;önündeki revak gözünün,diğerlerine göre daha geniş tutulması da dikkate alındığında,ilk inşaatta eyvan olarak düşünülmüş olabileceği akla gelmektedir (Resim-184).Hücrelerin güney duvarları üzerinde birer ocak bulunmaktadır.Bu ocakların inşasında yapıldıklarını

Şekil-45 Akşehir Taş Medrese.Ana eyvan kemeri ayaklarının yatay kesiti.

tahmin ediyoruz.Hücreler,avluya dik uzanan birer sivri kemerli tonoz ile örtülmüştür.Avlunun doğu kenarında,yan yana üç meken yer almaktadır.Ortadaki,medresenin ana eyvanıdır (Resim-185).Yapı hakkında bilgi veren yayınlarda;onarımdan önce yalnızca eyvan kemerinin ayakta olduğu,eyvanın diğer kesimleri ile iki yanındaki mekenlerin tamamen yıkık olduğu belirtilmektedir⁽²⁴⁶⁾(Resim-186).Eyvan ayakları ve kemeri mermer ile inşa edilmiştir.Avluya doğru hafif taşıntı yapan eyvanın cephesinde düz silme,bir tarafı kavisli düz silme ve eyvan yüzeyine 45° lik açı yapan düz silme ile sağlanmış kademelenme görülmektedir (Şekil-45).Eyvan köşelerinde,kaide ve başlıkları zar şeklinde olan silindirik sütunçeler vardır.Eyvan cephesini üç yönden kuşatan bu silmelerden biri üzerinde,tepelerinde birer tane altı sivri kollu yıldız örneği bulunan yarım yıldız örneklerinin meydana getirdiği süsleme şeridi bulunmaktadır (Resim-187)(Şekil-46).Ayrıca,eyvan kemeri köşeliklerinde,kaytanların oluşturduğu geçmeli geometrik örneklerle bezeli birer kabara yer almaktadır.Eyvan,avluya dik uzanan sivri kemerli bir tonoz ile örtülüdür.Ana eyvanın iki yanındaki,kare planlı mekenlerin sivri kemerli girişleri revaklara açılmaktadır.Onarımda yeniden inşa edilen bu mekenlerin üzeri,üçgen yüzlü tromplarla geçilmiş birer kubbe ile kapatılmıştır⁽²⁴⁷⁾(Resim-188).

Avlunun kuzey kenarındaki revakların arkasında dört meken bulunmaktadır (Resim-189)(Şekil-42).Doğu uçtaki meken,karaya yakın dikdörtgen

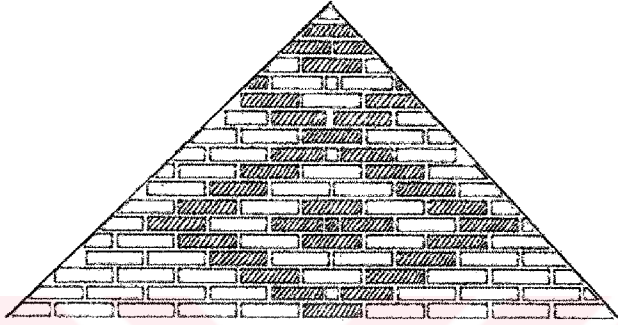
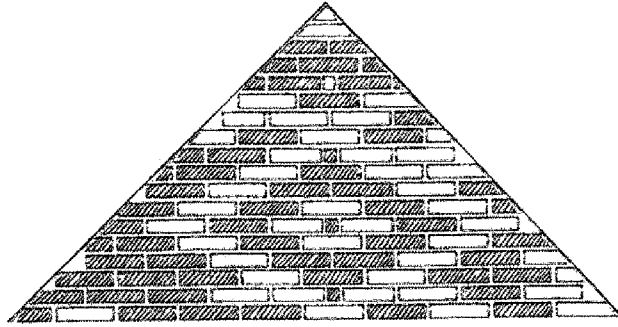

Şekil-46 Akşehir Taş Medrese.Ana eyvan cephesindeki süsleme şeridi.

planlıdır.Avluya,basık kemerli bir giriş ve üzerindeki sivri kemerli bir pencere ile açılan bu mekan,avluya dik uzanan yuvarlak kemerli bir tonoz ile kapatılmıştır.Bu mekanın batısında,oldukça dar bir mekan bulunmaktadır (Şekil-42).Avlu ile bağlantısını sağlayan,basık kemerli girişinin genişliğindeki bu mekan,arkasındaki dış avluya açılan bir dehliz izlenimi vermektedir.Üzeri,"Bursa kemeri" kesitli bir tonoz ile örtülüdür.Bu mekanın hemen yanında,kuzey eyvanı bulunmaktadır.Üzeri,sivri kemerli bir tonoz ile kapatılmış olan eyvanın önünde,eyvan başlangıç kemerinin bulunduğu dair konsol izleri bulunmaktadır (Resim-190).Eyvanın batı duvarı üzerinde,yandeki türbe ile bağlantıyı sağlayan,sivri kemerli yüksek ve geniş bir açıklık yer almaktadır (Resim-191).

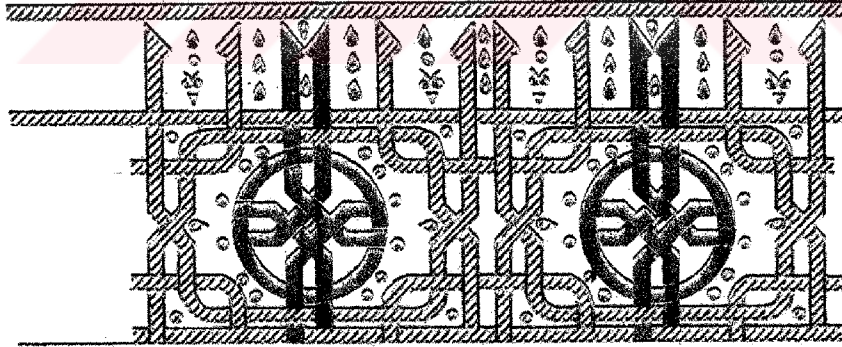
Türbe,kare planlıdır (Şekil-42).Güney duvarı üzerinde,revaka açılan basık kemerli bir giriş ile bunun üzerinde yer alan sivri kemerli bir pencere vardır.Kuzey ve batı duvarları üzerinde de,dikdörtgen kesitli birer niş bulunmaktadır.Yayınlarda;burada,çamurla sıvalı üç sanduka bulunduğu söz edilmektedir⁽²⁴⁶⁾.Türbe,üçgen yüzlü tromplarla geçilmiş bir kubbe ile kapatılmıştır (Resim-192).Trompların üçgen yüzlerinde,firuze sırlı tuğlalar ile baklava örnekleri meydana getirilmiştir (Şekil-47).İzlerden,kubbe örgüsündeki tuğlaların da firuze sırlı oldukları anlaşılmaktadır.Kubbe eteğinde,pek azı günümüze gelebilmiş,küfi yazı benzeri geçmeli geometrik örneklerden meydana gelen,çini mozayik tekniğindeki süsleme kuşağı vardır (Şekil-48)(Resim-192).Kubbe göbeğinde ise,yine çini mozayik tekniği ile yapılmış,geçmeli geometrik örneklili bir süsleme bulunmaktadır (Şekil-49).

Medresedeki,mescid dışındaki süslemeler;taçkapı,ana eyvan cephesi ve türbede toplanmıştır⁽²⁴⁹⁾.Taçkapıda,mermer üzerine yapılan bitkisel ve geometrik örneklili süslemeler;süsleme şeridi ve gülbezeker şeklinde karşımıza çıkmaktadır.Taçkapı cephesindeki silmelerden biri üzerinde bulunan

■ Fuzze

Şekil- Akşehir Taş Madrese. Türbenin kubbe geçişlerinde sırlı tuğla ile yapılmış süslemeler.

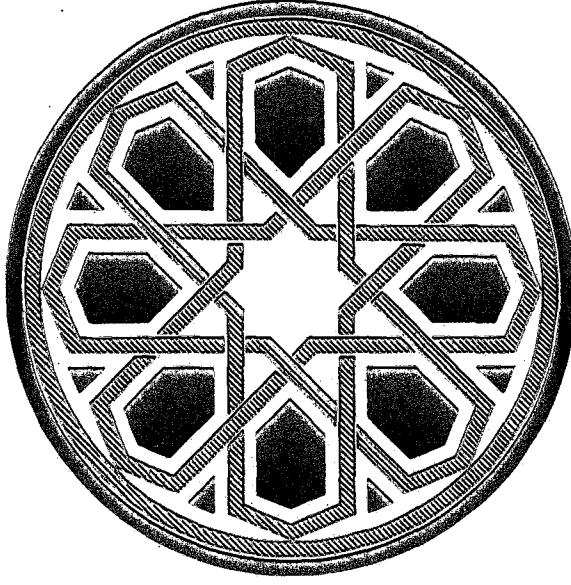

■ Fuzze

■ Felicea meru

Şekil-48 Akşehir Taş Madrese. Türbe kubbesinin eteğindeki süsleme kuşağı.

süsleme şeridi, yarım yıldız örneklerinin yan yana sıralanmasından meydana gelmiştir. Yarım yıldız örneklerinin uç kısmında, ana ayvandaki süsleme şeridinde bulunan altı sivri kollü yıldızlar yer almamaktadır (Şekil-46). Taçkapı kavsarası küşelikleri ile ana nişin yan duvarlarındaki mihrabiye-lerin kavsara küşeliklerinde yer alan gülbezeklerde ise, bitkisel örnekler

■ Firuze

■ Patlıcan moru

Şekil-49 Akşehir Taş Medrese. Türbe kubbesinin göbeğindeki süsleme.

ile geçmeli geometrik örneklerden oluşan süslemeler vardır. Ancak; bu gül-bezeklerden yalnızca, mihrabiyelerin kavşara köşeliklerindeki, bugün yerlerinde durmakta; diğerleri, medresenin bir köşesinde toplu halde korunmaktadır.

Ana eyvan cephesindeki süslemeler de mermer üzerine yapılmıştır. Bu kesimdeki süslemeler; ana eyvanın kemer köşeliklerindeki, geçmeli geometrik örneklerle süslü birer kabara ile eyvan cephesindeki silmelerden biri üzerinde yer alan ve ucunda, birer altı sivri kollu yıldızın bulunduğu yarım yıldız örneğinin devamından meydana gelen süsleme şeridinden ibarettir (Resim-187)(Şekil-46).

Türbedeki süslemeler, kubbe geçişleri ile kubbede toplanmıştır. Bazı yayınlarda, ilk inşaatında, türbe duvarlarının da firuze ve mor renkli çinilerle bezeli olduğu söylenmektedir⁽²⁵⁰⁾. Kubbe geçişlerindeki süslemeler, sırsız tuğlalar arasına yerleştirilmiş firuze sırlı tuğlalar ile yapılmıştır (Şekil-47). Trompların üçgen yüzeyleri üzerinde yer alan bu süslemelerde baklava örnekleri dikkati çekmektedir. Kubbe eteğindeki süsleme kuşağı çini mozayik tekniği ile yapılmıştır (Resim-192)(Şekil-48). Büyük bölümü öökülen süsleme kuşağının, kûfi yazıya benzer geçmeli geometrik örnekleri firuze ve patlıcan moru renkli çini parçaları ile meydana getirilmiştir. Süsleme örneklerinin arasına, damla motifi ile virgüle (,) benzer

şekilde kesilmiş çini parçalarının da yerleştirilmiş olduğu görülmektedir (251). Kubbe göbeğindeki süsleme de, çini mozayik tekniği ile yapılmıştır (Şekil-49). Firuze ve patlıcan moru renkli çinilerle yapılan, geçmeli geometrik örnekle süslemeye, merkezdeki sekiz sivri kollu yıldızın uçlarından devam eden çini çubuklar; iki kenarı paralel altıgenler ve sivri kollu yarım yıldızlar meydana getirmektedir.

Bugünkü orta ve yüksek öğrenime denk eğitim veren medreselerin, ilk kez Horasan'da ortaya çıktığı sanılmaktadır (252). Bugün bilinen ilk örnekleri Bağdat, Nişapur, Saare, Musul, Rey, İsfahan ve Hargirt gibi Anadolu dışındaki merkezlerde inşa edilen medreselerin, plan şemalarının nereden etkilendiği kesinlik kazanmamıştır. Plan şemalarındaki bazı kurallara bağlı kalınarak inşa edilen medreseler; Anadolu Türk Mimarisi'nde zengin örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerde, genel plan şemasına sadık kalındığı, yalnızca kat sayısı ile avlu ve eyvan düzenine bağlı denemelere girildiği görülmektedir. Medreselerin, din ve İslâm hukuku yanında, tıp ve astronomi öğrenimine de hizmet ettiği bilinmektedir.

Akşehir Taş Medrese, günümüze gelene dek, ilk inşaatından çok şey kaybetmiştir. XX. yüzyıl başlarında çekilen fotoğraflardan, giriş cephesinin kısmen sağlam; diğer kesimlerin ise, yer yer yıkık veya yıkılmaya yüz tutmuş olduğu görülmektedir. Daha sonraki tarihlerde, giriş cephesinin de harap olduğuna şahit oluyoruz.

Eser, 1940 yılından itibaren onarılmaya başlanmış ve bu onarımlar, aralıklarla devam etmiştir. 1965 yılında, müze olarak hizmete açıldıktan sonra da onarımların devam ettiği ve günümüze kadar uzandığı görülmektedir. Özellikle, kemer ve örtü şekillerindeki farklılıklar, onarımlarda ilk inşaatı pek sadık kalınmadığını göstermektedir. Bugün, medresenin yalnızca batı kanadı ayakta değildir. Diğer kesimler, yanlış veya doğru, yeniden inşa edilircesine onarılmıştır. Avlunun batı kanadındaki mekanlar hakkında, bu şartlarda bir şey söylemek mümkün değildir. Bu mekanlar hakkında, ancak burada bir kazı yapıldığı takdirde bir şeyler söylenebileceği kanısındayız.

Akşehir Taş Medrese, bugünkü şekliyle, "açık avlulu ve üç eyvanlı" plan şemasına girmektedir. Ancak, güney revakında orta bölümün geniş tutulması, ilk inşaatı, arkada bir eyvan bulunduğu izlenimini vermektedir. Bu kesimin onarımı yapılırken, ilk inşaatı ne derece sadık kalındığını bilemediğimiz için, bu konuda bir şey söylemek mümkün olmamaktadır. Bu arada, Sivas'daki Kaykavus Şifahanesi'nde de (1217-18) buna benzer bir düzenle-

me vardır⁽²⁵³⁾. Bu örnekte, geniş revak gözünün arkasındaki mekanın türbe olarak düşünüldüğünü görüyoruz.

Antalya İmarat Medresesi (XIII.yüzyılın ilk yarısı)⁽²⁵⁴⁾, Sivas Gök Medrese (1271)⁽²⁵⁵⁾ ve Sivas Buruciye Medresesi (1271-72)⁽²⁵⁶⁾ avlularının yalnızca iki yan kanatlarının revaklı olması bakımından Akşehir Taş Medrese'ye benzeyen, dört ayvanlı ve açık avlulu örneklerdir.

Akşehir Taş Medrese, giriş cephesinin iki yanına başka mekanların bitmesi bakımından da, diğer örneklere göre farklılık göstermektedir. Konya İnce Minareli Medrese (1260-65)⁽²⁵⁷⁾, bu yönden Akşehir Taş Medrese'ye en çok benzeyen örnektir. İnce Minareli Medrese'nin giriş cephesinin sağına, çift şerefeli minaresi olan tek kubbeli bir mescidin bittiği görülmektedir. Çay Medresesi'nde de (1278-79)⁽²⁵⁸⁾ giriş cephesinin sağına bitişen bir türbe vardır.

Türbenin kubbe geçişlerinde firuze sırlı tuğlalar ile yapılmış süslemelere, Anadolu'daki başka yapıların geçişlerinde rastlamamıza rağmen; bu motifi, sırlı ve sırsız tuğlalarla Akşehir Seyyit Mahmud Hayran Türbesi'nde (Şekil-53) ve mescid minaresinin gövdesinde (Şekil-22) denendiği görülmektedir. Türbe kubbesinin eteğinde yer alan, kûfi yazı benzeri geçmeli geometrik örnekle süsleme ile kubbe göbeğindeki geçmeli geometrik örneğin benzeri Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi'nde vardır (Şekil-18,20).

Taçkapı ve ana ayvan cephesinde, yarım yıldız örnekleri ile meydana getirilmiş süsleme şeridinin benzerlerine ise, Denizli-Eğridir yolundaki Akhan'ın (1258-60)⁽²⁵⁹⁾ avlu taçkapısında, Konya Sırçalı Medrese (1242-43)⁽²⁶⁰⁾ taçkapısında ve Kayseri-Malatya yolundaki Karatay Hanı'nın (1240-41)⁽²⁶¹⁾ ahır taçkapısında rastlanmaktadır.

Medresenin taçkapısı üzerindeki Arapça yazılmış üç satırlık inşa kitabesinin metni şöyledir:⁽²⁶²⁾ (Resim-193)

امر ببناء هذه المدرسة المباركة في أيام دولة سلطان الاعظم شاهنشاه المعظم ظل الله
في العالم
عز الدنيا والدين ابي الفتح كيكاس بن كيكاسو برهان امير المؤمنين خلد الله ملكه
صاحبها العبد الضعيف
الراجي رحمة ربه اللطيف ابوالمعالى فخرالدولة والدين على بن الحسين امر دادقتر
الله له ولجميع المسلمين في تاريخ محرم سنة ثمان اربعين و ستاينه

Türkçesi: "Bu mübarek medresenin yapılmasını; büyük sultan ve muazzez şahinşah, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi, dünya ve dinin izzeti, fe-

tipler babası, emir ül mümininin (halifenin) bürhanı, Keyhüsrev zade Keykâvus'un hükümdarlık günlerinde -Allah mülkünü muhalled etsin- veziri, zayıf kulu, Tanrı'nın yargılamasını uman, büyüklerin atası, din ve devletin iftihar medarı Emirdad Hüseyin oğlu Ali -Allah onu ve bütün müslümanları affetsin- 648 yılı Muharrem ayında emretti." (263)

Kitabeden, medreseyi Fahreddin Ali bin el Hüseyin'in yaptırdığını ve inşaatın Muharrem 648/M. Nisan-Mayıs 1250 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Cl. Huart ve F. Sarre kitabedeki tarihi H. 613/M. 1216-17 olarak okumuşlardır (264). A. Kuran, F. Sarre'nin verdiği bu tarihi dikkate alarak, ilk inşaatın 1216 tarihinde Emirdad Hasan bir Ali tarafından yaptırıldığını, 1250 tarihinde de Sahib Ata Fahreddin Ali tarafından ana ayvan, taçkapı ve cephenin mermer ile yenilendiğini söylemektedir (265).

Bugün mevcut olmayan, ancak külliye'nin bir parçası olarak inşa edildiği bilinen hankâhın inşa kitabesi bugün, medresenin avlusunda bulunmaktadır (Resim-194).

Mermer üzerine yazılmış üç satırlık Arapça inşa kitabesinin metni: (266)

عمر هذا الحنقاه في أيام دولة سلطان الاظم ظل الله في العالم فزا
لدنيا والدين ابرانتح كيكوس بن كيخسرو عظم الله سلطته المصاحب الاظم الوزير المعظم
مخرالدولة والدين علي بن الحسين تجل الله اعطاه وبلغه في الدارين اماله في سنة تسع
خسين و ستاينه

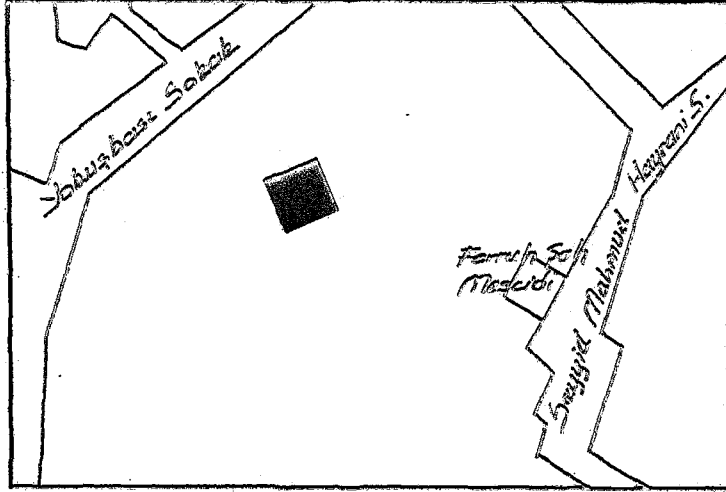
Türkçesi: "Su hankâhı 559 yılında büyük sultan, Tanrı'nın yeryüzünde gölgesi, din ve dünyanın izzeti, fetihler babası -Allah saltanatını daima yüce kılsın- Keyhüsrev zade Keykavus'un hükümdarlığı günlerinde, din ve devletin fahri büyük ve ulu veziri Hüseyin zade Ali yaptırmıştır. Allah amellerini kabul etsin. Dünya ve ahirette arzularına kavuştursun." (267)

Kitabeden, hankâhı Fahreddin Ali bin el Hüseyin'in yaptırdığı ve inşaatın H. 659/M. 1260-61 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Her iki kitabede adı geçen Fahreddin Ali bin el Hüseyin, Anadolu Selçuklu vezirlerindendir (268). 1285 yılında Akşehir'e bağlı Nidir (Nadir-Atakent) Köyü'nde ölen Fahreddin Ali Bin el Hüseyin'in Kayseri, Konya ve Sivas'ta da eserler yaptırdığı bilinmektedir.

C- TÜRBELER

AKŞEHİR, SEYYİD MAHMUD HAYRAN TÜRBESİ

Anıt Mahallesi, Seyyid Mahmud Hayrani Sokak'tadır. Eserin çevresinde zaviye, hamam, mescid ve bir çeşmenin yer aldığından söz ediliyorsa da, bugün bunlardan, yalnızca mescid ayakta'dır⁽²⁶⁹⁾. Sultan Dağları'nın eteğinde yer alan yapı; dağdan yağmur suları ile gelen toprağın, zemini yükseltmesi nedeniyle çukurda kalmıştır (Resim-195).

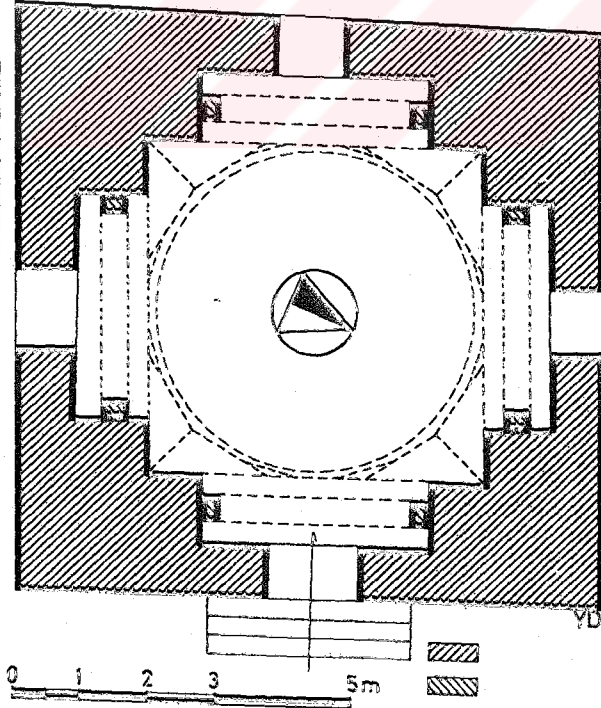
Yapı; inşa malzemesi ve plan şeması açısından iki farklı bölümden oluşur. Altta; devşirme malzeme, moloz taş ve tuğlaların düzensiz şekilde örülmesi ile yapılmış, düzgün olmayan kare planlı alt yapı vardır. Bunun üzerinde, tamamen tuğla ile inşa edilmiş onaltıgen kuruluşa oturan dilimli gövde ve konik külâhlı üst yapı yer alır⁽²⁷⁰⁾ (Resim-195, 196, 197, 198).

Doğu cephenin ortasında, düz atkılı giriş açıklığı vardır⁽²⁷¹⁾ (Resim-195). Girişin üst kısmında, dikdörtgen şekilli mermer üzerine yazılmış onarım kitabesi yer alır (Resim-199). Kitaba levhasındaki sivri kemerli çerçevenin kemer köşelikleri, geçmeli geometrik örneklerle doldurulmuştur. Diğer cephelerin ortasında ise, düz atkılı ve demir parmaklıklı birer pencere vardır⁽²⁷²⁾. 1964 yılındaki onarım sırasında, kübik gövdenin doğu, batı ve güney cephelerindeki pencerelerin iki yanlarında birer tane; kuzey cephesindeki pencerenin de yalnızca batı kanadında içi moloz taş ile örülmüş nişin bulunduğu tespit edilmiştir⁽²⁷³⁾.

Yapının ikinci bölümünü meydana getiren onaltıgen kuruluşun her bir yüzünde, dikdörtgen çökertmeler içerisinde sivri kemerli yüzeysel nişler yer alır. Doğuya bakan nişlerin içi, sırlı tuğla ve çini levhalarla bezelidir (Resim-198). Üçgen alınlıklarla son bulan bu kesimden, üçgen yüzeysel

ler yardımıyla,yarım daire kesitli onaltı dilimden oluşan ikinci kademeye geçilir.Dilimler arasında,özel kesilmiş,yarım daire ve üçgen kesitli tuğlaların üst üste yerleştirilmesi ile oluşturulmuş silmeler vardır.

Kare planlı kübik alt yapının içinde,küşelere "L" kesitli ayaklar yerleştirilmiştir (Şekil-50)(Resim-200,201).Birbirlerine geniş yüzü sivri kemerlerle bağlanan bu ayaklardan,iki yüzü pandantifler yardımıyla kubbe-ye geçilmiştir⁽²⁷⁴⁾.Duvarları sıvalı ve beyaz badanalı olan yapının kubbe göbeğinde,altıgen ve yıldız şekilli,firuze ve patlıcan moru renkli çinilerle yapılmış süsleme güze çarpar (Resim-202)(Şekil-51).Y.Ünge,yapının içini aydınlatan pencerelerden güney duvarı üzerindeki en sonunda,buradaki bir giriş açıklığının onarımlarda,alttan ve yanlardan daraltılmasıyla pencere şeklini aldığını belirtmektedir⁽²⁷⁵⁾.Onarımda sıva raspası yapıldıktan sonra,güney duvarının iç kesiminde bununla ilgili izleri tespit eden Y.Ünge, aynı izlere duvarın dış yüzünde rastlayamadığını belirtmekte,bunu da,daha önceki onarımlarda izlerin yok edilmiş olabileceğine bağlamaktadır.Biz ise,verilen bilgiler ve fotoğraflar yardımı ile,bu kesimin girişten çok, bir mihrap nişi olması gerektiği kanısındayız.

Şekil-50 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi.Plan.

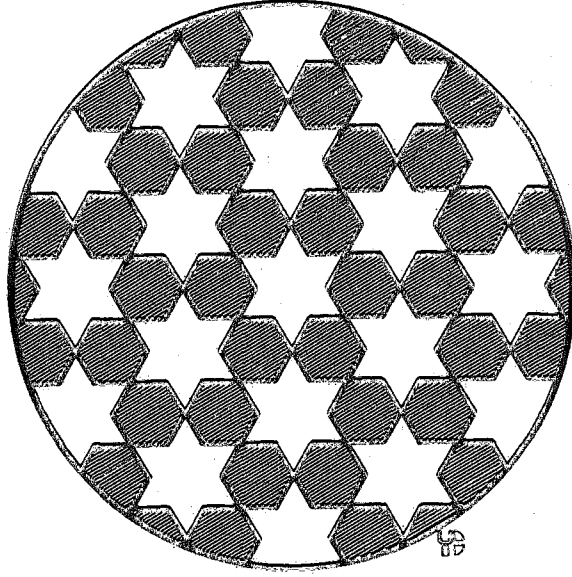
Bugün yapının içinde,sonradan yapılmış üç sanduka vardır.Yapının orijinal sandukaları XX.yüzyıl başlarında çalınmış,ancak,daha sonra ele geçirilerek,İstanbul Türk-İslâm Eserleri Müzesi'nde 191,193 ve 194 envan-

ter numaraları ile korumaya alınmışlardır. El-Huart ise, dört sandukadan söz etmektedir ve bunları "Abanoz veya tek ağacından yapılmış olması muhtemel arabesk tazyinat ve Acemce kitabelerle süslü" şeklinde tanıtmaktadır⁽²⁷⁶⁾. Türk-İslâm Eserleri Müzesi'nde korumaya alınan Ahmed bin Mesud (Necmeddin Ahmed), Seyyid Mahmud bin Mesud (Seyyid Mahmud Hayran)(Resim-204) ve Seyyid Ali bin Muhammed bin Mahmud (Seydi Ali) isimli kişilere ait ahşap sandukalar, çeşitli yayınlarda ele alınmışlardır⁽²⁷⁷⁾.

Yapıdaki süslemelerin büyük bölümü, kare planlı alt yapının üzerindeki onaltıgen prizma şekilli kesimi ile üstteki dilimli kesimi üzerinde yoğunlaşmaktadır⁽²⁷⁸⁾. Bu kesimdeki süslemeler; tuğla, sırlı tuğla ve çeşitli şekillerdeki çini levhalarla yapılmıştır. Daha önce, onaltıgen kuruluşun her bir yüzüne birer sivri kemerli yüzeyel niş yerleştirildiğini ve bu nişlerden, girişin de bulunduğu doğu cephedekilerinin, diğerlerine göre daha özenle bezandıklarından söz etmiştik. Bu nişlerden, girişin tam üstüne denk gelen iki tanesinin ortasında, firuze ve patlıcan moru sırlı tuğlalara dikey yerleştirilmesiyle oluşturulmuş birer baklava motifi; kemer ayakları hizasında ise, kuzeydekinde, lacivert zemin üzerine beyaz renkli yazı kuşağı bezemeli çini levha (Resim-198)(Şekil-52 b); güneydekinde de yıldız, altıgen ve yarım haç şekilli ve farklı bezemeli çini levhalardan oluşan bir kuşak vardır (Şekil-52 a)(Resim-198). Diğer nişlerin içine de farklı şekil ve bezemeli çini levhalar yerleştirilmiştir. Üzerlerinde bitkisel süslemeler bulunan aekiz sivri kollu yıldız ve dikdörtgen şekilli bu çini plakalar niş içindeki kemer ayakları başlangıçlarında yer almaktadırlar⁽²⁷⁹⁾.

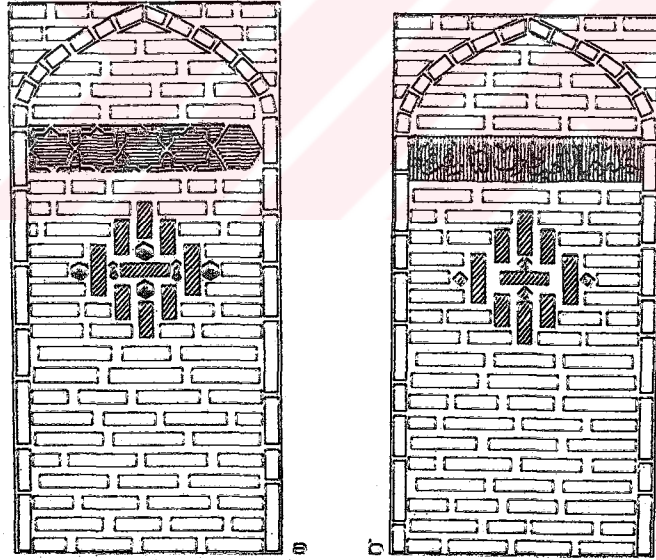
Onaltıgen kuruluşun üzerindeki dilimlerin her birinde, yatay tuğla sıralarının arasına, dar yüzleri dışa gelecek şekilde yerleştirilmiş tuğlaların oluşturduğu süsleme örnekleri görülmektedir. Tuğlaların dışa gelen bu yüzleri firuze renkli sırlıdır (Şekil-53). Dilimler arasında, yarım daire ve üçgen şekilli kesilmiş, firuze ve patlıcan moru renkli sırlı tuğlaların meydana getirdiği silmeler vardır (Resim-197, 198). Onarım sırasında, bu silmelerin dilimli külânte de devam ettiği görülmüştür⁽²⁸⁰⁾. Günümüze kalan izlerden, firuze ve patlıcan moru renkli sırlı kare şekilli çinilerin dönüşümlü yerleştirilmesiyle, dilimler arasında kuşaklar oluşturulduğu anlaşılmaktadır⁽²⁸¹⁾ (Resim-198).

Günümüzde Akşehir Müzesi'nde korunan dikdörtgen şekilli ahşap kapı kanadı, gemi teknesi sivri kemerli bir kuşakla çerçevelemiştir. Kuşak; yazı ve bitkisel karakterli örneklerle süslenmiştir. Kuşağın çerçevelediği

□ Firuze ▨ Patlıcan moru

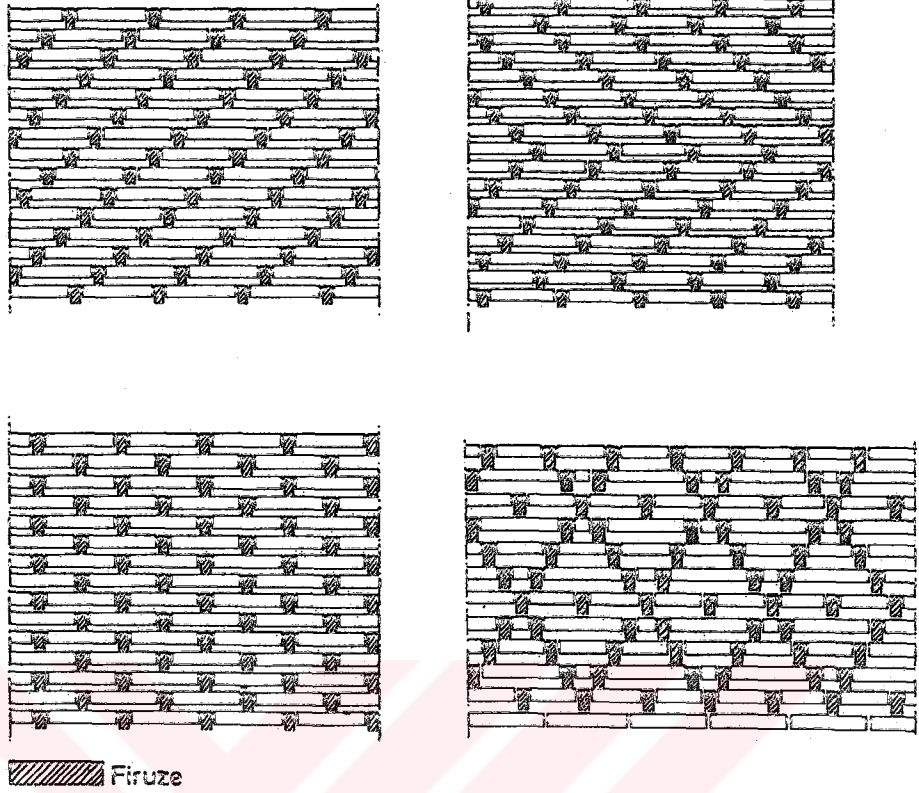
Şekil-51 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Kubbe göbeğindeki çini mozayik süsleme.

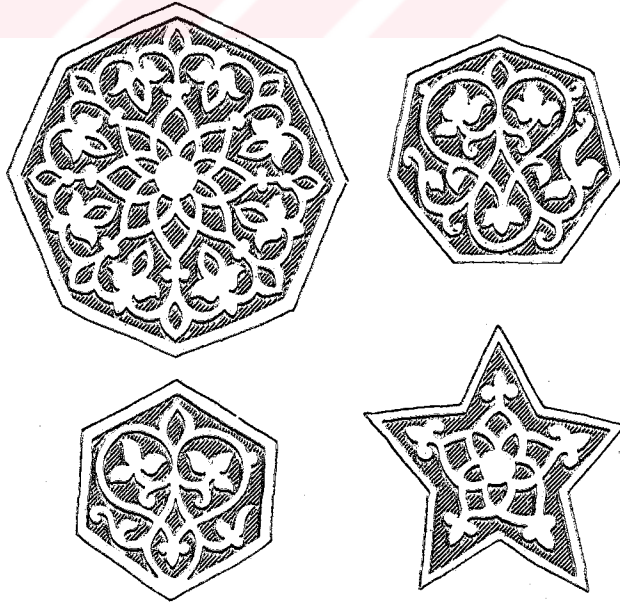
▨ Firuze sırtı tuğla ▨ Desenli çini plâka
▨ Patlıcan moru sırtı tuğla ▨ Loçvert zemini çini plâka

Şekil-52 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Onaltıgen kuruluşun doğu cephesindeki çöktürmelerde yer alan süslemelerden.

alanın üst kesiminde, yarım birkilmiş bir dua cümlesi; altta ise, beş sivri kollu yıldız, altıgen, yedigen, sekizgen ve üçgen çerçeveler içinde verilmiş bitkisel örneklî süslemeler vardır (Resim-203)(Şekil-54). Kapı kanadı bugün oldukça harap durumdadır.

Şekil-53 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Dilimli gövde üzerindeki tuğla süslemelerden.

Şekil-54 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Ahşap kapı kanadında, geometrik örnekler içinde verilmiş bitkisel süslemeler.

Yapıya plan açısından ele alırken, kare planlı alt yapı ile onaltıgen kuruluş üzerinde yükselen dilimli ikinci bölümü ayrı düşünmek gerekir. Gerek, 1964 onarımı sırasında görülen izlerden; gerekse, yapıda yer alan kitabelardan, bu iki bölümün farklı zamanlarda inşa edildiği anlaşılmaktadır. 1964 onarımında, dilimli külâhın yıkık bir bölümünden, kübik yapıyı örten kubbenin üzerine inildiğinde, kubbe yüzeyinde, Konya'daki Hasbeğ Darülfüfazi (1421)⁽²⁸²⁾ ve diğer bazı yapıların kubbe yüzlerinde yer alan ve tuğlanın, kubbe yüzeyinden dışa taşırılmasıyla yapılan dişlerden bulunduğu görülmüştür⁽²⁸³⁾. İşlevleri hakkında kesin bir bilgi sahibi olmadığımız bu dişler, yapının üst kesiminin sonradan yapıldığının bir kanıtıdır.

Kare planlı alt yapının da günümüze, bazı değişiklikler geçirerek geldiğini sanıyoruz. Y.Ünge'nin onarım sırasında tespit ettiği izlere göre, yapının ilk inşaatında "L" kesitli dört ayağa oturan, baldaken bir kuruluşa sahip olması mümkündür. Çünkü, Y.Ünge, yalnızca güneydoğu köşedeki ayağın batı kanadının duvarla bağlantısı olduğunu tespit etmiştir⁽²⁸⁴⁾. Kare planlı alt yapı bu haliyle, Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi ile benzer özelliklere sahiptir (Ekz. Akşehir. Şeyh Eyyüb Türbesi, Şekil-56).

Ancak, onarım sırasında çekilmiş fotoğraflara ve görülen izlere dayanarak, yapının ilk şeklinin, tek kubbe ile kapatılmış kare bir plana sahip olduğu da düşünülebilir. Onarım sırasında ortaya çıkarılan ve bir takım niş kalıntıları olduğu Y.Ünge tarafından öne sürülen izlerin, kübik gövdeyi çevreleyen, bugün yok olmuş yapılara ait nişler olabileceğini kabul etmek oldukça zordur. Kaldı ki, dört yönden mekanlarla kuşatılmış bir türbe örneği de bilinmemektedir. Bunları ilk yapıya ait pencere ve giriş açıklıklarının kalıntıları olarak kabul etmek mümkün görünmektedir. Ayrıca, onarım sırasında çekilen fotoğraflardan, duvarların üst kesiminde, malzeme ve örgü sistemi bakımından alt kesime göre farklılıklar izlenmektedir⁽²⁸⁵⁾. Bu verilere göre; kubbe ile örtülü kare planlı ilk yapı, çeşitli nedenlerle nasar gördüğü için köşelerdeki "L" kesitli ayaklara oturan baldaken kuruluş ve dilimli ikinci gövdenin ikinci aşamada inşa edilmiş olabileceğini de düşünmek mümkün görünüyor. Böylece, duvarlarda niş olduğu belirtilen kesimlerin birer kapı veya pencere açıklığı olduğu; ancak, yapı içinde köşelere yerleştirilen "L" kesitli ayakların bu açıklıkları kapadığı ve dışa bakan birer niş şekli alan bu açıklıkların anlamsız bulunarak, içlerinin doldurulduğu ve bunların yerine bugünkü açıklıkların açıldığı düşünülebilir. Bu varsayımı destekleyen diğer nokta da, nişlerin üst kesimlerine atkı taşı olarak, büyük boyutlu devşirme bloklar yerleştirildiği halde, kapı ve pencere gibi, tüm

duvar etinin delindiği kesimlerde, niye daha zayıf malzeme kullanıldığıdır. Aslında, 1964 onarımında, nişlerden birinin içindeki dolgu malzemenin boşaltılıp incelenmesiyle bu sorulara bir cevap bulunması mümkün olabilirdi.

Anadolu'daki az sayıda türbe, Seyyit Mahmud Hayran Türbesi'nin genel şekline sahiptir. Çeşitli onarımlarla şekil değiştirdiği sanılan Konya'daki Mevlana Türbesi (1274) plan şeması açısından en yakın örnek olarak karşımıza çıkar⁽²⁸⁶⁾. Kesme taşlı kübik alt yapı üzerinden, üçgenlerle geçilmiş, tuğladan silindirik gövdeye sahip Sivas Gündük Minare (1347)⁽²⁸⁷⁾ ile kesme taştan kare planlı alt yapı üzerine, tuğladan sekizgen gövde ile yükselen Amasya Turuntay Türbesi (1266)⁽²⁸⁸⁾ genel şema bakımından benzer diğer örneklerdir.

Yapının, sırlı ve sırsız tuğlalar ile yapılmış süslemelerinin benzerlerine, Anadolu'daki birçok yapıda rastlamak mümkündür. Şekil-52 ve 53 de yer alan geometrik karakterli bu bezemeleri, Malatya Ulu Camii'nin (1224) revak kemerlerinde⁽²⁸⁹⁾, Akşehir Gündük Minare Mescidi'nin (1227) minare pabuçunda (Şekil-16), Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin (XIII. yüzyıl son çeyreği) minare pabuçu ile gövdesinde⁽²⁹⁰⁾ ve Akşehir Taş Medrese (1250) minaresinde de (Şekil-22) görmekteyiz. Dilimli gövdenin dilimleri arasındaki üçgen ve yarım daire kesitli silmeler ise, Konya İnce Minareli Medrese (1260-65)⁽²⁹¹⁾, Antalya Yivli Minare Camii (XIII. yüzyıl ikinci yarısı)⁽²⁹²⁾, Sivas Bök Medrese (1271-72)⁽²⁹³⁾ ve Erzurum Çifte Minareli Medrese (294) minarelerinin gövdelerinde de vardır.

Bitkisel karakterli süslemeler ve yazılarla bezeli sandukaların üçünde de kitabe vardır.⁽²⁹⁵⁾ Ancak, Seyyid Ali bin Muhammed bin Mahmud'un sandukasında tarih verilmemiştir.

Ahmed bin Mesud sandukasının kitabe metni şöyledir:

هذه تربة قطب الواصلين
رابط طوم الاولين والآخرين
نجم الملة والحق والدين أحمد بن مسعود
تخده الله بغفرانه تاريخه سنة تسع وأربعين وستائة

Türkçesi: "Bu türbe; Tanrı'ya erişenlerin kutbu, dünyeyi hiçe sayarak çok eskilerin ve sonrakilerin ilimlerine kendisini veren; dinin, hakkın ve milletin yıldızı Mesud oğlu Ahmed'indir. Tanrı onu mağfiretiyle örtsün. (Ölüm) tarihi 649 yılıdır."

Ayrıca, sandukanın ayak ucu kesiminde sandukayı yapan sanatçının

imzası vardır.

عمل رستم بن خليل النجار

Buna göre sanduka, H.649/M.1251-52 tarihinde Necmeddin Ahmed bin Mesud için Rüstem bin Halil tarafından yapılmıştır.

Seyyid Mahmud bin Mesud (Seyyid Mahmud bin Hayran) sandukasının kitabe metni şöyledir:

قد توفي المرحوم مخفور شهيد سعيد قطب الاوليا
سيدي وسندي سيدي محمود بن مسعود رحمة الله عليه
رحمة واسعة في سنة سبع و ستين وستائه الهجرية

Türkçesi: "Veililerin kutbu, mesut şahit, merhum ve mağfur senedim ve efendim Seyyid Mahmud bin Mesud H. 667 yılında ölmüştür. Allah'ın geniş rahmeti üzerine olsun."

Kitabeden, Seyyid Mahmud bin Mesud'un H.667/M.1268-69 tarihinde öldüğünü öğreniyoruz.

Seyyid Ali bin Muhammed bin Mahmud sandukasının kitabe metni:

هذه التربة المطهرة للسعيد الشهيد
سيدي علي بن محمد بن محمود الرضاوي

Türkçesi: "Bu temiz türbe, mesut şahit Rufai Mahmud zade Muhammed'in oğlu Seyyid Ali'nindir."

Kitabeden, sandukanın Seyyid Ali'ye ait olduğunu anlıyoruz.

Türbenin, doğu duvarındaki girişinin üstünde yer alan onarım (yenileme) kitabesinin metni şöyledir:

الله
امر بتجديد هذالتربة المطهرة
المحطرة المخدوم المحظم سلالة الاوليا سيد
السادات المؤيد بتأييد رب الارضين والسماوات
سيدي محي الدين بن سيدي علي بن سيدي محي الدين بن سيدي محمود
رحمة الله عليهم في شهر سنة اثني و عشرو ثمان مائة

Türkçesi: "Bu temiz ve ıtırılı türbenin yenilenmesini 812 yılı aylarında seyyidlerin seyyidi, evliya soyu, büyük alim, yerlerin ve göklerin Tanrı'sının teyidiyle müeyyec Seydi Muhittin bin Seydi Ali bin Seydi

Muhittin bin Seydi Mahmud emretti.Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun.⁽²⁹⁶⁾

Kitabeye göre türbe,Seydi Muhiddin bin Seydi Ali bin Seydi Muhiddin bin Seydi Mahmud emriyle H.812/M.1409-10 tarihinde yenilenmiştir.⁽²⁹⁷⁾

Bunlardan başka;Y.Ünge,1964 onarımında siva raspaı yapılırken,türbeyi ziyarete gelen dervişler tarafından,siva üzerine siyah boya ile yazılmış altı satırlık bir yazı tespit etmiştir.⁽²⁹⁸⁾Bu yazı bugün mevcut değildir.

Bazı yayınlarda da,yapının onaltıgen kuruluşunun güneye bakan sivri kemerli nişlerinden birinde,üzerinde "Ahmed bin Abdullah bin Aslı'nın eseridir" anlamında yazı bulunan bir çini levhanın bulunduğundan söz edilmektedir.⁽²⁹⁹⁾

İlk yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmiyor.Yapı hakkında bilgi veren yayınlar,Neomaddin Ahmed bin Mesud sandukasındaki H.649/M.1251-52 tarihini dikkate almadan,Seyyid Mahmud Hayran'ın ölüm tarihi olan H.667/M.1268-69 tarihini,türbenin ilk inşa tarihi olarak verirler.⁽³⁰⁰⁾Eğer tarihlemeyi,sanduka kitabelerine göre yapmamız gerekiyorsa,H.649/M.1251-52 tarihini de dikkate almamız gerekir.Bu durumda da yapının ilk inşaatını,XIII.yüzyılın ortasına tarihlememiz daha doğru olur.⁽³⁰¹⁾Türbede tesbit ettiğimiz ikinci inşaat aşamasının ise,H.812/M.1409-10 tarihinde yapıldığı,giriş üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır.⁽³⁰²⁾

Bugün mevcut olmayan çini levhada adı geçen "Ahmed bin Abdullah bin Aslı",eğer çini başka bir yapıdan getirilmemişse,yapının mimarı olmalıdır.⁽³⁰³⁾

İ.H.Konyalı'nın soy kütüğünü de çıkardığı Seyyid Mahmud Hayran,Mevlana ile aynı dönemde yaşamış ve onunla aynı amaç uğruna çalışmış bir şeyhidir.⁽³⁰⁴⁾

REİS, EMİR YAVTAŞ TÜRBESİ

Akşehir'in, yaklaşık 30 km güneydoğusundaki Reis Bucacağı'nda, bir mezarlık içinde yer alan yapı; yöre halkı tarafından "tekke" adıyla anılmaktadır. Kitabesindeki kişi adının tam olarak okunamaması nedeniyle, yapının tanıtıldığı yayınlarda farklı isimlerle karşılaşmak mümkündür.⁽³⁰⁵⁾

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahip olan yapı; cenazeliği ile birlikte, iki katlı bir görünüm sunar (Resim-205, 206, 207) (Şekil-55 a-b). İkinci kat, kuzey cephesindeki geniş bir sivri kemerle dışarıya açılan bir eyvan şeklindedir.

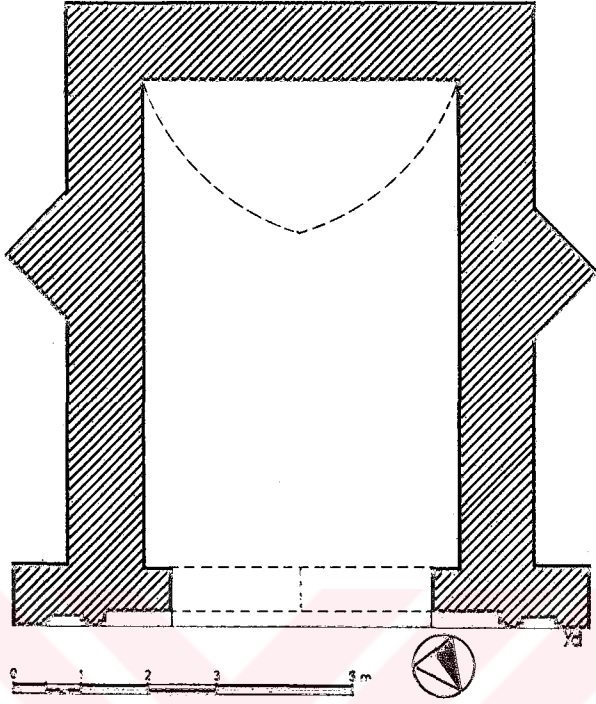
Yapının zemininden, eyvan başlangıcına kadar olan kesimi, düzgün bloklar halindeki devşirme malzeme ve moloz taş; bunun üzerinde yer alan kesimi ise, tuğla ile inşa edilmiştir. Ayrıca, mummyalığın bazı kesimlerinde de, düzensiz tuğla örgüye rastlanmaktadır.

Dikdörtgen planlı yapının, doğu ve batı duvarlarında, eksenden hafif güneye kaymış, üçgen kesitli birer payanda vardır (Resim-206, 207). Yan duvarların üst kesimleri yıkıktır. Yapıyı örten tonozun, duvar bitiminin daha içinden başlaması, yan duvarların ilk yapıldığında, birer kalkan duvar şeklinde yükseltilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

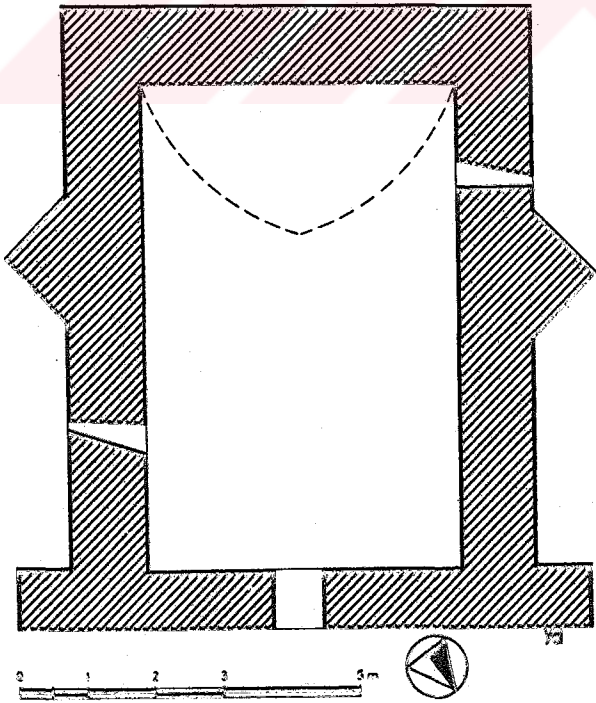
Kuzey cephe, doğu ve batı köşelerde, dikdörtgen kesitli uzantılarla genişletilmiştir. Böylece, hem esas cephe vurgulanmış, hem de geniş sivri kemerin açılmaması için önlem alınmıştır. Günümüze kalan izlerden, bu cephenin üst kesiminin de yukarıya doğru uzatıldığı, ancak sonradan yıkıldığı anlaşılmaktadır (Resim-205). Üst kat eyvanının başlangıç kemeri ayakları, iki yenden birer yekpare mermer blok üzerine oturmaktadır. Eyvan cephesini hareketlendiren siltmeler, cephe ile 90° lik açılar oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Geniş sivri kemerli açıklığın iki yanında yer alan, karaya yakın dikdörtgen şekilli üçer delik, ya hatil izi ya da inşaattan kalan iskele izleri olmalıdır.

Kuzey cephenin alt kesiminde, düz atkılı cenazelik girişi bulunmaktadır. Açıklığın iki yanında kullanılan malzeme ve inşa tekniğinden, bu kesimin esaslı bir onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu açıklığın iki yanında yer alan ve eyvana çıkışı sağlayan merdivenlerden söz edilmesine karşın, bugün bunu doğrulayacak herhangi bir iz mevcut değildir.⁽³⁰⁶⁾

Eyvanın iç duvarları siva ile kapatılmış, ancak, bunların büyük bir bölümü, günümüze gelene dek dökülmüştür (Resim-208, 209, 210). Doğu ve batı duvarları ile yapıyı örten sivri kemerli tonoz üzerindeki izlerden, örtü-

Şekil-55 a Reis, Emir Yavtaş Türbesi. Üst kat planı.

Şekil-55 b Reis, Emir Yavtaş Türbesi. Cenazelik katı planı.

nün, bugün mevcut olmayan bir destek kemeri ile desteklendiği anlaşılmaktadır (Resim-208, 209, 210). Eyvan başlangıç kemeri, eyvan tonozu kemerinden daha dar tutulmuştur.

Yapının cenazelik katının duvarları ve sivri kemerli tonoz örtüsü, eyvana göre daha sağlam kalmış bir sıva tabakası ile kaplıdır (Resim-211). Sıvası dökülmüş yerlerde, tuğlanın, duvar ve örtü inşesinde, düzensiz bir şekilde kullanılmış olduğu görülür. Mumyalığın doğu duvarının kuzey ucuna ve batı duvarının güney ucuna, havalandırma amacıyla birer mazgal pencere yerleştirilmiştir.

Türbenin eyvan ve cenazelik bölümlerinin duvar sıvaları üzerinde renkli boyalarla yapılmış, geometrik ve bitkisel motifli süslemeler vardır (Resim-208, 210). Ancak, bu süslemelerin büyük bir bölümü, ya silinmiş ya da sıvaların dökülmesiyle yok olup gitmiştir. Örneğin, bazı yayınlarda sözü edilen madalyon ile içindeki palmet ve rumilerden oluşan bitkisel süsleme, bugün, farkedilemeyecek kadar kötü durumdadır⁽³⁰⁷⁾. Yine, yapının doğu, batı ve güney duvarlarını bir kuşak şeklinde dolanan kitabenin tamamına yakını silinmiş ya da özellikle, güney duvarında olduğu gibi, sıvaların dökülmesiyle yok olup gitmiştir (Resim-208, 209, 210). Bugün, yalnızca geometrik süslemeler biraz seçilebilmektedir (Resim-210). Eyvandakiler; patlıcan moru, sarı ve krem renkli boyalarla, "balık kılıcı" şeklinde resmedilmiş tuğlaların oluşturduğu zikzak motifleri meydana getirirler ve kitabe kuşağının hemen üzerinde yer alırlar.

Cenazeliğin tonoz örtüsü ve duvar yüzeylerini süsleyen bezemeler kısmen sağlam kalmıştır. Buradaki süslerin, kırmızı ve krem renkli boyalarla yapılmış, dama tahtası benzeri geometrik örneklerin tekrarı şeklinde olduğu görülmektedir (Resim-211). Bazı araştırmacılar, yapının süslemesinde çinilerden de yararlandığını ileri sürerlerse de, yapıda bunu doğrulayacak bir iz rastlanmamaktadır⁽³⁰⁸⁾.

Anadolu Türk Sanatı'nın madrese ve kervansaray gibi mimari eserlerinde bol olarak karşılaştığımız eyvan; türbe mimarisinde beşli başına bir plan şeması şeklinde de görülür. Farklı araştırmacılar tarafından incelenen Anadolu'daki eyvan türbeler, az sayıda örnekle karşımıza çıkarlar⁽³⁰⁹⁾. Kendi aralarında farklılıkları olan bu türbelerdeki ana şema, sivri kemerli tonozla örtülü eyvan ile bunun altındaki cenazelikten ibarettir. Bu tip türbelerdeki diğer bir özellik de duvarlardan bazılarının, dıştan birer payanda ile desteklenmesidir.

İlk örnek olarak bildiğimiz Seyitgazi'deki Eyvan Türbe (XIII.yüzyıl başı)⁽³¹⁰⁾, aynı zamanda, bu özellikleri taşıyan ilk türbedir. Ancak, bu yapıda duvarları destekleyen yarım daire kesitli payandaların yerini, daha sonraki örneklerde üçgen kesitli payandalar almıştır. Seyitgazi Eyvan Türbe⁽³¹¹⁾ ile Boyalıköy Eyvan Türbe'de (XIII.yüzyıl ikinci yarısı)⁽³¹²⁾ payandalar üç duvarda da yer alırken; Reis Emir Yavtaş Türbesi ile Üsmanköyü Herdena Baba Türbesi (XIII.yüzyıl ortası veya üçüncü çeyreği)⁽³¹³⁾, Gazlıgölkviran Savaş Baba Türbesi (XIII.yüzyıl ortası veya üçüncü çeyreği)⁽³¹⁴⁾ ve Konya Gömeç Hatun Türbesi'nde (XIII.yüzyıl sonu-XIV.yüzyıl başı)⁽³¹⁵⁾ yalnızca uzun duvarlarda yer almaktadır. Bu örneklerden Konya Gömeç Hatun Türbesi, cephenin yanlara doğru genişlemesi bakımından da Emir Yavtaş Türbesi ile benzerdir.

Cenazelik katı ise, hemen tüm eyvan türbelerde görülen ortak özelliklere sahiptir.

Emir Yavtaş Türbesi'nin eyvan katına çıkışı sağlayan merdiveni, bugün mevcut değildir. Merdiven olduğunu gösterecek iz de rastlamamamıza rağmen, günümüze gelebilmiş benzer örneklerde merdivenlerin bulunduğunu görüyoruz. Ancak, Kayseri Beğparmak Türbesi'ndeki merdivenlerin sonradan yapıldığı sanılmaktadır⁽³¹⁶⁾.

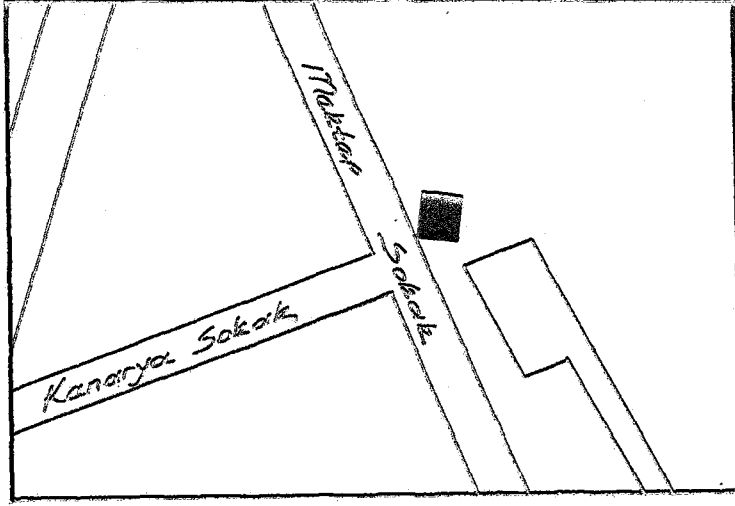
Türbe duvarlarındaki sıva üzerine boya ile yapılmış bezemeler, Anadolu Selçuklularından itibaren kullanılan gelen bir süsleme biçimidir. Alan-ya Kalesi ile Selçukluların bir bölümünü köşk haline getirip kullandıkları Aspendos Tiyatrosu'nda kırmızı boya ile yapılan zikzaklardan oluşan bir bezeme mevcuttur. Afyon Kureş Baba Türbesi'nde (XIII.yüzyıl ilk yarısı) sıva üzerine duvar örgüsünü taklit eden çizgiler ve Divriği Ulu Camii'nin (1228) üst örtüsünde boya ile yapılmış bitkisel ve geometrik bezemeler vardır. Konya Tac-ül Vezir Medresesi ana eyvan tonozunda ve türbe girişinde, sıva üzerine sarı, kırmızı, lacivert ve bordo renklerle tuğla örgüleri taklit edildiği söyleniyorsa da, bugün bir iz mevcut değildir⁽³¹⁷⁾.

Daha önce eyvanın doğu, batı ve güney duvarlarını bir kuşak şeklinde dolanan, boya ile yazılmış bir kitabesi olduğundan söz etmiştik. Ancak, sıva üzerinde yer alan bu kitabe, gerek boyaların silinmesi ve gerekse sıvaların dökülmesi nedeniyle günümüze büyük eksikliklerle ulaşmıştır. İlk kez 1937 yılında M.Ferit Uğur'un makalesinde rastladığımız kitabe⁽³¹⁸⁾, daha sonra İ.H.Konyalı⁽³¹⁹⁾ ve Z.Oral⁽³²⁰⁾ tarafından da, bazı eksikliklerle okunup yayınlanmıştır. Son olarak, A.Durukan ve S.Pekak'ın ortak çalışmalarında, bazı küçük farklılıklarla tekrar ele alınmıştır⁽³²¹⁾. Bu çalışmalar

sonucunda kitabede tarih bulunmadığı, ancak türbenin Emir-ül Meclis ve Sipahsalar (İsfahsalar) ünvanlarına sahip ve araştırmacıların Kutluğ Yavaş Bey⁽³²²⁾, Cemalettin Yavaşgal⁽³²³⁾, Şemsüddin Yavaş⁽³²⁴⁾, Kutluğ Yavaş⁽³²⁵⁾ ve Alp İnang Yavaş Beg⁽³²⁶⁾ şeklinde okudukları bir kişiye ait olduğu anlaşılmıştır.

Aksarayî, 1256 yılında Uç Türkmenleri tarafından öldürülen "Beylerbeyi Emir Yavaş Bey" adında bir kişiden söz etmektedir⁽³²⁷⁾. Osman Turan, Aksarayî'nin "Müsameret ül-Anbâr" adlı eserinde rastladığı "Beylerbeyi Yavaş" adının şimdiye kadar, yanlış olarak farklı şekillerde okunduğunu söyler⁽³²⁸⁾ ve Aksarayî'nin Beylerbeyi Yavaş'ın ölümü hakkında verdiği tarihin, bu kişinin daha sonraki olaylarda da adının geçmesi nedeniyle yanlış olduğunu; 1262 yılında orduların başında bulunan Yavaş'ın Alıncak Noyan'ın hücumu üzerine yenildiğini ve şehit edildiğini belirtir⁽³²⁹⁾. Nejat Kaymaz'ın "Pervâne Mu'inü'd-dîn Süleyman" adlı eserinde de aynı kişiden söz edilmekte ve bu kişinin 1263 yılından önce ölmüş olduğu belirtilmektedir⁽³³⁰⁾. Kitabede Emir-ül Meclis ve Sipahsalar ünvanlarıyla geçen Yavaş'ın, yayınlarında rastladığımız Beylerbeyi Şemseddin Yavaş olduğunu sanıyoruz⁽³³¹⁾. Buna göre yapıyı, Beylerbeyi Şemseddin Yavaş'ın ölüm tarihi olan 1262 M. tarihi dolaylarına; yeni XIII. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmek mümkündür.

AKŞEHİR, ŞEYH EYYÜB TÜRBESİ

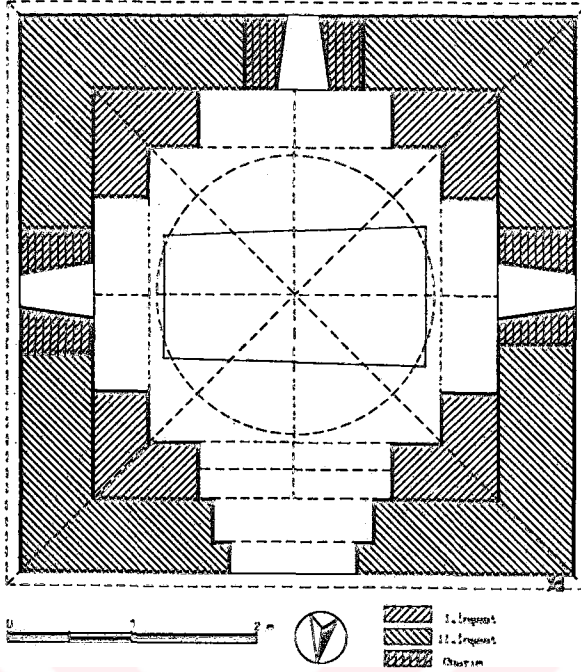
Kızılca Mahallesi, Mektep Sokak'taki küçük bir bahçenin ortasında yer almaktadır. Bugün Akşehir Müzesi'nde bulunan ahşap sandukası, daha önceleri çamur ve yağ ile sıvalı olduğu için, halk tarafından Yağlı Dede Türbesi diye adlandırılmıştır.

Kare planlı yapının üzerini dıştan, çinko levhalarla kaplı piramidal bir külâh örtmektedir⁽³³²⁾ (Resim-212)(Şekil-56).

Türbenin yapımında moloz taşın yanı sıra, bol miktarda devşirme malzeme kullanılmıştır. Devşirme malzemeler içinde düzgün kesme taşların yanında, templon levhası ve arşitravı ile bir insan heykelinin baş kısmından küçük bir parça yer almaktadır (Resim-213-214).

Giriş, kuzey cephededir. Diğer üç cephenin ortalarında birer mazgal pencere vardır. Bu açıklıkların iki yanında, zeminden itibaren başlayan birer söve kalıntısı vardır (Resim-212, 214, 215). Yapı hakkında bilgi veren bazı araştırmacılar, yalnızca doğu cephedeki pencereden söz etmekte, diğer iki pencereye değinmemektedirler⁽³³³⁾. Hatta, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 42.02.01/13 no.lu dosyada yer alan ve 1961 tarihinde yapılan onarım için çizilmiş planda da yalnızca doğu duvarındaki pencere gösterilmiştir. Buna karşın; M. Cavit'in, "Pencereleri de geniş bir kemerden ibaret iken bil'ahere kemerler dahili yapı ile doldurulmuş ve hal hazırda küçük pencereler halindedir." sömlesinden, bugünkü mazgal pencerelerden söz ettiği anlamını çıkarmak mümkündür⁽³³⁴⁾. Bugünkü şartlarda, bu gelişkili bilgileri çözümlenmek oldukça zordur.

Kuzey cephenin ortasında yer alan girişin üst kesimi ahşap hatıl ile örtülmüştür (Resim-213). İki yanda ise, zeminden açıklığın ortasına ka-

Şekil-56 Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi.Plan.

dar yükselelen birer devşirme malzeme vardır.Bunların üst kesimi tuğla,mo-
loz taş ve devşirme malzeme ile tamamlanmıştır.Yapının içinde,tamamen tuğ-
la ile inşa edilmiş bir baldaken kuruluş söz konusudur (Resim-216,217)(Şe-
kil-56).Köşelerde "L" şekilli birer ayak vardır.Birbirine sivri kemerlerle
bağlanan ayaklardan,pandentiflerle kubbeye geçilmiştir.Z.Ceran,yapının gü-
ney kanadında yer alan bir mihraptan söz etmektedir.Ancak bugün,bunu doğ-
rulayacak bir iz mevcut değildir⁽³³⁵⁾.Bu kesimde,kısmen örülerek mazgal pen-
cereye çevrilmiş geniş bir açıklık izi vardır (Resim-217).Türbenin ahşap
sandukası Akşehir Müzesi'nde korunmaktadır(Resim-218).

Yapıda süslemeye rastlanmaz.Z.Ceran,piramidal külân üzerinde yer
alan çini izlerinden söz etmektedir⁽³³⁶⁾.Ancak,külân çinko levhaları kap-
lı olduğu için,bu bilgilerin doğruluk derecesini öğrenmek mümkün olmamak-
tadır.Bunun yanı sıra,Akşehir Müzesi'ndeki sandukanın dört ayağının iki-
şer yüzünde,"düz satırlı derin oyma"teknikinde yapılmış,palmet ve rumiler-
den oluşan basit bir süsleme yer almaktadır (Resim-219,220).

Eser,bugünkü şeklini,farklı inşaat aşamaları ve onarımlar sonucun-
da almıştır.Yapının ilk şeklinin,tuğla malzemeli baldaken bir kuruluşun
ibaret olduğunu tahmin ediyoruz.Daha sonraki bir tarihte de dıştaki duvar
yapılmış olmalıdır.Bu duvarların yapılması,hem baldaken kuruluşu sağlam-
laştırmak,hem de tuğla kubbeyi çeşitli doğa şartlarından korumak amacıyla
inşa edilen külâha kaide oluşturmak amacıyla yönelik olabilir.Dış duvarla-

rın inşaatında, baldaken kuruluşun kemerlerle doğrudan doğruya dışarıyla bağlantılı konumu engellenmek istenmediği için, her cephaya zeminden başlayan birer geniş açıklığın yerleştirilmesi ihmal edilmemiştir. Ancak bu açıklıklar, sonraki tarihlerde yapılan onarımlarda değişik şekiller almıştır. Örneğin; Mustafa Cavit, 1934 basımı kitabında mazgal pencerelerden söz ederken; İ.H.Konyalı'nın 1945 ve Z.Ceran'ın 1964 yılı basımı yayınlarında yalnızca doğu cephede yer alan büyük bir pencereden söz edilmektedir. Yine, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1981 yılında yaptırılan onarım için çizdirilen planda da yalnızca doğu cephedeki pencerenin işaretlendiği görülmektedir.

Üstleri kubbe ile kapatılmış kare planlı türbelerin değişik bir uygulaması olan "baldaken" tarzındaki türbelere Anadolu Selçuklularında rastlamıyoruz. Bu tarz türbelere, XIV.yüzyıldan itibaren Anadolu'nun hemen her yöresinde rastlamak mümkündür. Bursa Ebe Hatun Türbesi (XV.yüzyıl)⁽³³⁷⁾ ile Bursa Umur Bey Türbesi (XV.yüzyıl ikinci yarısı)⁽³³⁸⁾ kare kesitli ayaklara; Ankara Kasıkbaş Türbesi (XIV.yüzyıl)⁽³³⁹⁾ ise, yuvarlak sütunlara oturan baldaken türbelerdir. İznik Yakup Çelebi Türbesi'nde ise, ayaklar "L" kesitlidir (XIV.yüzyıl ikinci yarısı)⁽³⁴⁰⁾. Bitlis Üç Bacılar Türbesi'nde de (1394-1421)⁽³⁴¹⁾ dikdörtgen şekilli bir baldaken kuruluşla karşılaşırız. Bu eserde, köşelerdeki ayaklar "L", uzun kenarların ortalarındaki ayaklar "T" kesitlidir. Ürtü biçimi de diğerlerinden farklı olarak, kubbe yerine sivri kemerli tonozdur. Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi, bugünkü şekliyle, Şeyh Eyyüb Türbesi'ne en yakın örnek olarak karşımıza çıkar (Şekil-50). Son şeklini 1409-10 tarihinde alan bu türbenin içinde de "L" şekilli ayaklara oturan baldaken bir kuruluş vardır.

Yapı üzerinde inşa kitabesi bulunmadığı için eser, uzun yıllar tarihlendirilememiştir. Ancak, çamur ve yağ ile sıvalı ahşap sanduka temizlendikten sonra, kaide kısmının baş ve ayak ucu yüzünde Şeyh Eyyüb'ün ölümü ile ilgili bilgilerin yer aldığı görülmüştür (Resim-219, 220). Hürgüç ve kaide kısmından oluşan sanduka üzerinde, bu bilgilerden başka, "düz satırlı derin oyma" tekniğinde kazınmış hadisler, ayetler ve basit bitkisel bezemeler vardır⁽³⁴²⁾ (Resim-218). Kitabe, İ.H.Konyalı ve Z.Ceran tarafından bazı hatalarla okunup yayınlanmıştır⁽³⁴³⁾

Sandukanın ön ve arka yüzündeki kitabenin metni şöyledir:

انتقل المرحوم المنصور الحامد

شيخ ارب طاب ثراه

فی شہور سنہ
تسخ و ستین و سبع مایہ

Türkçesi: "Varacağı yer tertemiz olan, yargılanmış ve acınmış Şeyh Eyyüb 769 yılında öldü."

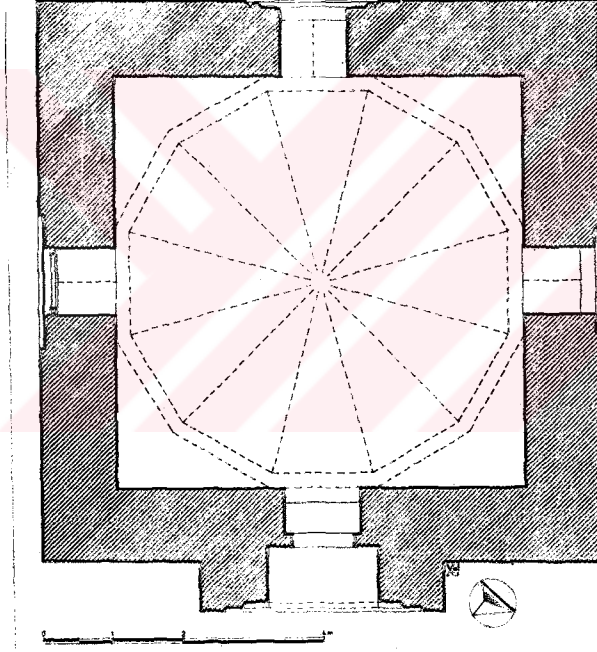
Kitabeden, sandukanın Şeyh Eyyüb isimli bir kişiye ait olduğunu ve bu kişinin H.769/M.1367-68 tarihinde öldüğünü öğreniyoruz. Buna göre türbe, bu tarihlerde yapılmış olmalıdır.

Şeyh Eyyüb hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ancak, İ.H.Konyalı'nın H.881/M.1476-77 tarihli İlyazıcı defterinden aldığı bilgiye dayanarak bu kişinin, bugün mevcut olmayan bir zaviyesi olduğunu öğreniyoruz⁽³⁴⁴⁾.

MÂRUF (ALANYURT) KÖYÜ,ŞEYH HASAN TÜRBESİ

Akşehir'in 3 km. kuzeyindeki Mâruf Köyü'nde,moloz taş ile örülüş bir duvarın çevrelediği avlu içindedir.Burada yer alan bir imaret ve bir tekeden de söz edilmektedir.Ancak,bu yapılara ait herhangi bir iz mevcut değildir⁽³⁴⁵⁾.Çeşitli kaynaklarda yapıya;"Hacı İbrahim Sultan Türbesi","Hacı İbrahim Türbesi","Mâruf Tekkesi","Şih Hasan Hüsamettin Türbesi" ve "Şeyh Hasan-İbrahim Sultan Türbesi" gibi isimler verildiği görülür⁽³⁴⁶⁾.

Dış duvarlar düzgün mermer bloklarla kaplıdır.Kare planlı yapının üzeri,üst kesimi koniye andıran bir kubbe ile örtülüdür⁽³⁴⁷⁾(Resim-221,222) (Şekil-57).

Şekil-57 Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi.Plan.

Giriş,doğu cephenin ortesindedir.Diğer üç cephede,birer dikdörtgen çökertme içine yerleştirilmiş,dikdörtgen şekilli birer pencere vardır.Cephe ile çökertme yüzeyi arasındaki kademelenme,üç cephede de farklı silmelerle sağlanmıştır.Kuzey cephenin alt kenarını sınırlayan silme ile üst kesimdeki silme farklıdır (Resim-223).Alta,cephe yüzeyi ile 45° lik bir açı yapan düz silmeden sonra,yarım daire kesitli bir kaval silme yer alır;Üstte,yalnızca eğimli bir düz silme ile yetinilmiştir.Bu silme,çökertme yüzeyini daraltacak şekilde daha içeriden başlar.Aynı pencere çerçeve-

sindeki bu farklı profilli silmeler, yapının son aşamada tamamlanmadan bırakıldığı izlenimini uyandırmaktadır.

Batı cephenin ortasında yer alan, dikdörtgen şekilli çökertmenin çevresini ise, bir içbükey silme ile bir dışbükey kaval silme kuşatır (Resim-222,224). Üstte, pencerenin alınlığı olarak adlandırabileceğimiz kesimde, pencere açıklığı genişliğinde, duvar yüzeyine nazaran 5 cm. lik bir röl-yefe sahip, dikdörtgen şekilli boş bir pano vardır. Pencere açıklığının iki yan kenarı üzerinde, silindirik birer köşe sütunçesi mevcuttur. Sütunçeler, baş aşağı yerleştirilmiş birer laleyi hatırlatan kaideler üzerine oturmaktadır. Üst kesimde ise, silindirik gövdeden, basit mukarnalarla kareye geçilmektedir. Bu kare şekilli tabla üzerine, köşeleri kavisli hatlarla pahlanmış zar şekilli birer başlık oturtulmuştur. Zar başlıkların iki yüzü üzerine, doğal görünümlü birer çiçek örneği yerleştirilmiştir.

Güney cephe, diğerlerine göre daha özenli bir düzenlemeye sahiptir (Resim-225,226). Cephe ile, içinde pencerenin yer aldığı çökertme arasında iki silme görülmektedir. Silmelerden birisi cephe yüzeyine paralel, diğeri ise, 45° lik açı yapacak şekilde yerleştirilmiştir. Silmelerin ikisi de düzdür. Silmelerin sınırladığı çerçeve içinde, pencere açıklığı genişliğinde bir pano vardır. Panonun alt kesimine bir sıra mukarnas yerleştirilmiştir. Mukarnas dişleri arasında, gülbezek görünümlü süsler vardır. Pencere açıklığının iki yan kenarı üzerinde, silindirik birer köşe sütunçesi bulunur. Sütunçe gövdeleri, aşağıda ve yukarıda, üçgen geçişlerle kareye dönüştürülmüştür. Kaide ve başlık, şekil olarak bir vazoyu anımsatmaktadır. Dikdörtgen şekilli pencere açıklığı, geometrik örneklerle süslü şebekeli bir mermer levha ile kapatılmıştır (Şekil-56).

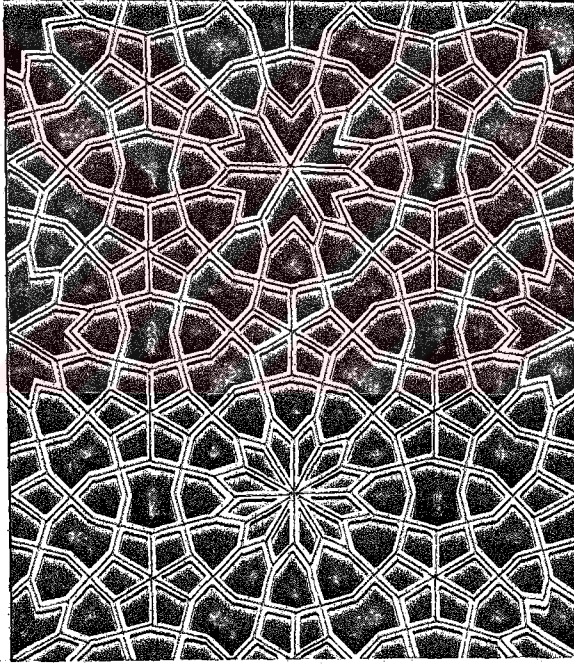
Taçkapı, doğu cephenin ortasında yapı boyunca yükselir ve cepheden dışarıya taşıntı yapar (Resim-221,225,227). Taçkapıdaki kademelenme, dıştan içe doğru sıralanan silmelerle sağlanmıştır. Silmeler taçkapıyı üç yönden kuşatmaktadır. Taçkapı ana nişinin kavserası mukarnalıdır. Kavseranın üst kısmına, enine dikdörtgen şekilli kitabe levhası yerleştirilmiştir (Resim-228,229). Kavsera köşeliklerinin üst kesiminde iki kabara; üst kesiminde de iki kabartma gülbezek vardır (Resim-229). Taçkapı ana nişinin köşelerinde çokgen kesitli birer sütunçe vardır. Bunların kaideleri, ortaları şişirilmiş kum saati; başlıkları ise, küre biçimindedir.

Taçkapı ana nişi içindeki giriş aralığı, dikdörtgen bir açıklıktan ibarettir. Atkı taşının üstündeki kesim geçmeli kemer tekniği ile, iki renkli mermer kullanılarak meydana getirilmiştir. Giriş açıklığını ahşap iki

kapı kanadı ürter.

Kare planlı mekanın içinde;kuzey,güney ve batı duvarlarındaki pencerelerin,sivri kemerli birer yüzeysel niş içinde yer aldıkları görülür. İçte,duvarların iç yüzeyi tamamen sıvalı ve bedanalıdır.Duvarlarda kalem işi süslemeler vardır (Resim-230,231).Kare gövdeden kubbeye geçiş pendentiflerle sağlanmıştır.İki üçgen yüzeyden oluşan pendentifler,üste oniki-gen bir kasnak oluşturmaktadır (Resim-230).Oniki dilimli bir kubbe mekanı örtmektedir.

Türbede mevcut sandukalar ilk yapıdan değildir.Bunların çalındığından söz edilmektedir⁽³⁴⁸⁾.Mevcut iki basit sanduka sonradan konmuştur.Ayrıca,çevreden bulunan üç adet islâmi mermer lâhit de burada korumaya alınmıştır.

Şekil-58 Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi.Güney cephedeki pencerenin şebekeli mermer levhası.

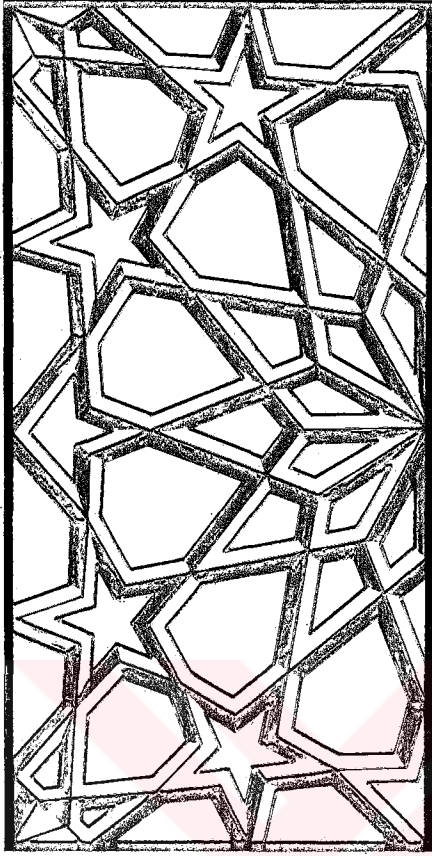
Yapıda,mermer malzeme ile yapılmış süslemeler önemli yer tutmaktadır.Bu süslemeler taçkapı ile güney cephede yoğunlaşmaktadır.Yapı içinde, sıva üzerine yapılmış süslemeler ikinci planda kalırlar.Güney cephedeki süslemeler,şebekeli mermer pencere levhasından ve pencerenin üst kesimindeki mukarnas şeritten ibarettir.Mukarnas şerit,pencerenin üst kesiminde yer alan ve dışa taşıntı yapan panonun alt kenarında bulunmaktadır.Her mukarnas dışının altına,dönüşümlü olarak,gülbezek görünümülü birer çiçek veya

bir çarkıfelek motifi yerleştirilmiştir (Resim-226).Şebekeli mermer levhadaki süslemenin ana motifini onikigenler oluşturur (Resim-226)(Şekil-58).Bunların girift bir şekilde yerleştirilmesi ile altı ve oniki kollu yıldızlar ve çok kenarlı geometrik şekiller ortaya çıkmıştır.Yıldızların içe bakan köşeleri merkez ile birleştirilerek,bunlara altı ve oniki yapraklı çiçek motifi görüntüsü verilmiştir.

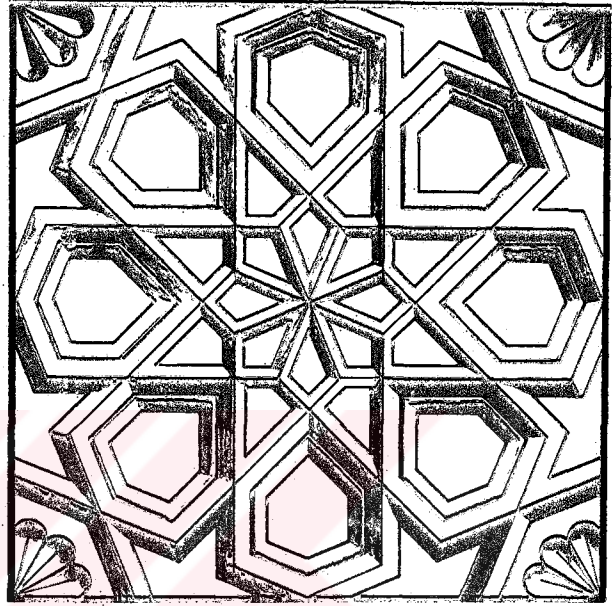
Ana nişin kavsarası köşeliklerindeki kabara ve gülbezekler üzerinde,bitkisel ve geometrik süslemeler vardır.Kabaraların üzeri,kırık çizgiler halindeki kaytanların oluşturduğu beş ve sekiz kollu yıldızlar ve çok kenarlı geometrik örneklerle bezelidir (Resim-227,228,229).İki gülbezek üzerindeki süslemeler farklıdır.Sağdaki gülbezekte,iç içe yerleştirilmiş iki farklı örnek vardır.İçte,merkezdeki altı kollu yıldızın kollarından çıkan ve dışarıya doğru yönelen altı palmet ile bunların arasına yerleştirilmiş altı lotus yer alır.Bunun dışındaki çerçevede ise,yirmi dört adet stilize yaprak örneği yan yana dizilmiştir.Soldaki gülbezekte de yan yana sıralanan yirmi dört stilize yaprağın oluşturduğu çerçevenin içinde, ortasına bir çiçek örneğinin yerleştirildiği çarkıfelek motifi vardır.

Taçkapının sağ yan kanadının alt kesiminde,aynı seviyede yer alan iki mermer blok üstündeki geometrik süslemeler dikkat çekicidir.Bu süslemelerden birincisi,taçkapının cephesindeki silmelardan en dışakinin üzerindedir (Resim-232)(Şekil-59).Buradaki süsleme seridinin sağ kenarında oluşan sivri uçlu altı kollu bir yarım yıldız örneğinin uzantıları kesişerek armut biçimli dörtgenler,altıgenler ve beş sivri kollu yıldızlar meydana getirmektedir.İkinci süsleme ise,taçkapı ana nişinin sağ yan yüzünün alt kesimindeki tek parça mermer bir blok üzerinde yer almaktadır (Resim-233).Burada,farklı iki geometrik süsleme görülür.Üç yanı çerçevelenip,üst yanı devam edecekmiş gibi açık bırakılmış orta bölümde,sekiz sivri kollu bir yıldızın uzantıları kesişerek armut biçimli dörtgenler,altıgenler meydana getirmektedir (Şekil-60 a).Buradaki geometrik örnek,taçkapıdaki kabara- lar üzerinde görülen örneklere benzemektedir.Bu süslemenin üç yanını kuşatan alanlarda ise,kaytanlardan oluşan onikigenlerin merkezinde sekiz sivri kollu yıldızlar,bu yıldızların çevresinde de armut biçimli altıgenler ile koza şekilli geometrik formlar oluşmuştur (Şekil-60 b).Bu örnek ile şebekeli mermer pencere levhası üzerindeki örnek,çok ufak farklılıklarla birbirine benzemektedir.

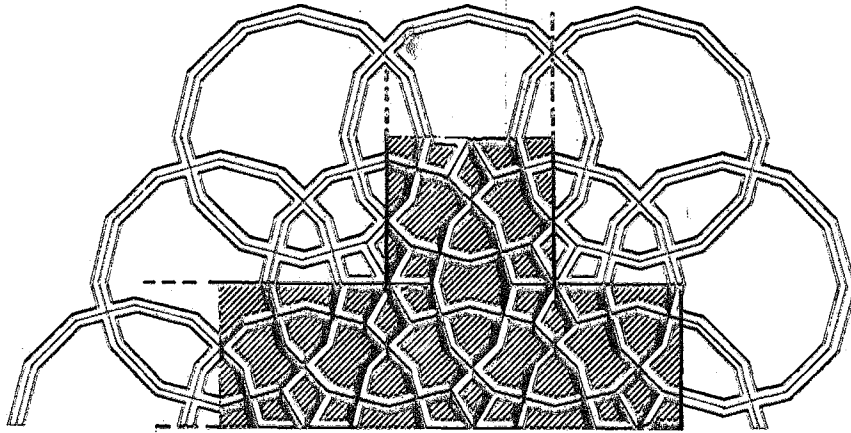
Yapı içindeki Sarok karakterli kalem işi ve diğer süslemeler,1900 yılında gerçekleştirildiği söylenen onarım sırasında yapılmış olmalıdır

Şekil-59 Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi. Taçkapı cephesindeki süsleme.

Şekil-60 a Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi. Taçkapı ana nişi yan kenarındaki süslemenin orta panosu.

Şekil-60 b Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi. Taçkapı ana nişi yan kenarındaki süslemenin orta panosunu çerçeveleyen süsleme.

(Resim-230,231).Kubbe eteğini,baş aşağı yerleştirilmiş stilize palmetlerden oluşan bir şerit dolandır.Pendantiflerin alt ucu hizasında,şablonla baskı tekniğinde yapılmış stilize bitki örneklerinden oluşan ikinci bir şerit yer alır.Duvarların üst kesimindeki madalyonlarla,pendantif köşelerindeki bezemeler D ve S kıvrımlı bitkisel örneklerden oluşur.Ayrıca,pendantif ortalarına birer yazı madalyonu ile dilimli kubbenin her bir yüzüne birer madalyon içinde çiçek örnekleri yerleştirilmiştir.Kubbe kasnağınaoaki kartuşlar dinsel içerikli yazılarla doldurulmuştur.Güney pencere ile güneydoğu köşe arasına da bir mihrap resmi yapılmıştır (Resim-231).Güney duvarının üst kesimine "Herkes ölümü tadacaktır" anlamındaki ayet yazılmıştır (349).

Türk Mimarisi'nde kübik gövdenin kubbe ile örtüldüğü örnekler zengin bir grup oluştururlar.Bu tipin bilinen ilk örneği 907 tarihli Buhara'da İsmail Sâmânî Türbesi'dir (350).Benzer türbe örneklerine Anadolu Selçukluları'ndan itibaren Anadolu'da da rastlanmaktadır (351).1221-22 tarihli Konya Hoca Fakih Türbesi (352),XIII.yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Tokat Anonim Türbe (353),1278-79 tarihli Çay Yusuf bin Yakup Türbesi (354) ve 1295-96 tarihli Davali Seyyid Şerif Türbesi (355) üstleri birer kubbe ile kapatılmış kare planlı yapılardır.XIII.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Konya Hoca Dihan Türbesi,biçim ve tuğla örgüsü ile,İran türbelerini anımsatan bir örnektir (356).

Yine aynı şemaya dahil edebileceğimiz 1333 tarihli Kırşehir Aşık Paşa Türbesi'nde,kubbe ile örtülü ana mekan dışında,bir de giriş holü bulunur (357).XIV.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Manisa Saruhan Bey Türbesi'nde ise,kubbe ile örtülü mekan,tonoz görünümlü geniş bir kemer ile kuzey yönünde genişletilmiştir (358).Ayrıca,giriş cephesinde fazla derin olmayan bir eyvan yer almaktadır.

Anadolu Türbe Mimarisi'nde en bol örnek bu plan şemasında karşımıza çıkar.Bu şemadaki türbeler,birkaç örnek dışında,basit ve gösterişsiz yapılardır.Cemi,medrese,karvansaray gibi mimari anıtların hemen hepsinde rastladığımız anıtsel taçkapılara türbelerde sıkça rastlanmaz.Bu nedenle,Kırşehir Aşık Paşa Türbesi'nin taçkapısı üzerinde durulması gereken bir örnektir.Bezemesi yönünden farklı özelliklere sahip olsa da;malzemesi ve dışa taşkın yan kanatları ile bu taçkapı,Şeyh Hasan Türbesi taçkapısı ile benzer özelliklere sahiptir.Çay'daki Yusuf bin Yakup Türbesi,medrese içinde yer aldığından kendi taçkapısı yoktur.

Aynı yapıda farklı profillerle biçimlendirilmiş pencere düzeni Kırşehir Aşık Paşa Türbesi ile 1375 tarihli Selçuk İsa Bey Camii⁽³⁵⁹⁾, 1378-1391 tarihli İznik Yeşil Cami⁽³⁶⁰⁾, 1394 tarihli Milas Firuz Bey Camii⁽³⁶¹⁾ ve 1404 tarihli Balat İlyas Bey Camii⁽³⁶²⁾ gibi aynı döneme ait yapılarda da görülür.

Yapının güney cephesindeki pencerede görülen şebekeli mermer pencere levhası ve cepheden dışa taşan mukarnaslı pano, XIV.yüzyıl yapılarında sık rastlanan bir özellik geçildir⁽³⁶³⁾. Şebekeli mermer levhaların İznik Yeşil Cami, Milas Firuz Bey Camii, Balat İlyas Bey Camii ve 1442 tarihli İznik Mahmut Çelebi Camii⁽³⁶⁴⁾ gibi aynı dönem yapılarında son cemaat yeri korkuluğu olarak kullanıldıkları görülür. Çay'deki Yusuf bin Yakup Türbesi'nin iki penceresinde ve Selçuk İsa Bey Camii'nin batı cephesindeki pencerelerinden birkaçında mukarnas çerçevelere rastlanır. Ancak, bu mukarnaslar duvar yüzeyinden dışarıya taşıntı yapmazlar. Şeyh Hasan Türbesi'nin şebekeli pencere levhasındaki geometrik örnekler 1283 tarihli Konya Sahip Ata Türbesi'nin şebekeli alçı ve çini pencere levhalarında⁽³⁶⁵⁾ ve daha geç örnekler olan Diyarbakır Safa Camii (XV.yüzyıl ortaları)⁽³⁶⁶⁾, İstanbul Şehzade Camii (1543-48)⁽³⁶⁷⁾ ve İstanbul Mimar Sinan Türbesi'nde (XVI.yüzyıl ortaları)⁽³⁶⁸⁾ restliyoruz.

Taçkapı kavserasının köşelikleri üzerindeki kabara ve gülbezeler; mihrap ve minber gibi yapı elemanlarında da sıkça rastlanan süsleme unsurlarıdır. Kabaralar, burada da olduğu gibi, genellikle geometrik örneklerle bezelidirler. Taçkapı kuzey kanadı cephesindeki gülbezekte görülen palmet-lotus düzenlemesi Erzurum Çift Minareli Medrese'nin revak kemerleri yüzleri (XIII.yüzyıl sonları)⁽³⁶⁹⁾ ile Konya Karatay Medresesi (1251-52)⁽³⁷⁰⁾, Antalya-Burdur yolundaki İncir Hanı (1238-39)⁽³⁷¹⁾, Kayseri Kılık Camii (XII.yüzyıl ilk yarısı)⁽³⁷²⁾ ve Niğde Hüdevent Hatun Kümbeti (1312)⁽³⁷³⁾ taçkapılarında görülür.

Taçkapı sağ yan kanadının alt kesimindeki geometrik süslemelerin tam benzerine rastlamamıza rağmen, bunlar yine de Anadolu Selçukluları ve sonrasında bir çok eserde değişik eserde değişik malzemelerle denenmiş geometrik örneklerin bir çeşitlemesidirler. Buradaki örnekler, büyük olasılıkla yarım bırakılmış olmalıdır. Bu konuda farklı fikirler ortaya atılmıştır. İ.H.Konyalı, geometrik örneklerle süslü iki mermer bloğun başka bir yapıdan getirildiğini kaydeder⁽³⁷⁴⁾. O. Aslanapa ise, taçkapının tamamen aynı geometrik örneklerle bezeli olduğunu, 1900 yılındaki onarımda bezeli blokların sökülerek yerlerine bugünkü mermer blokların yerleştirildiğini be-

lirtmektedir⁽³⁷⁵⁾.Yalnızca iki mermer parçanın başka bir yapıdan getirildiğine inanmak zor.Bu durumda;gülbezek ve kabareleri,kavsaradaki mukarnasları,şebekeli pencere levhasını ve diğer mermer süslemeleri göz ardı etmiş oluruz.Kaldı ki,taçkapı ana nişi sağ yan yüzü üzerindeki geometrik süslemeler ile kabare ve şebekeli mermer pencere levhası üzerindeki süslemeler arasında benzerlik vardır.O.Aslanapa'nın sözünü ettiği yenileme ise,bir bakıma doğrudur.Ancak,bu yenileme bütün taçkapı yüzeyinde değil,yalnızca kitabe levhasının iki yanı ile üst kesiminde yapılmıştır.Taçkapının diğer kesimlerinde ise,aşınan ve dağılan mermer blokların tamamen veya kısmen değiştirilmesiyle yetinilmiştir.Taçkapı dikkatlice incelendiğinde bu onarımın izleri farkedilmektedir.Üzellikle ana nişin sağ yan duvarı üzerinde yer alan geometrik süslemenin üç yanının sınırlandırılıp üst yanının devam edecek şekilde açık bırakılması;kuzey cephedeki pencerenin çevresindeki farklı profilli silmeler ve batı penceresinin üst kesiminde yer alan panonun boş bırakılması,yapının,son aşamasında yarım bırakıldığı izlenimimizi destekler.Taçkapının alt kesimindeki süsleme ile (Şekil-60 b) şebekeli pencere levhası üzerindeki süslemenin (Şekil-58) ve Şekil-60 a daki süsleme ile kabareler üzerindeki süslemenin benzerliği de bu fikrimizi desteklemektedir.

Taçkapı üzerinde yer alan inşa kitabesinin metni şöyledir: (376)

— أمر بإنشاء هذه المطرة المباركة ملك المشايخ و العارفين
خلامة اخلاف الالوية الراملين حاجي ابراهيم
— بن المرحوم المنفور الشيخ حسن تخدمه الله بخيرائه واسكته
يجابح جناته في فرة ذالحج سنة احدى وسبعين و سبع مائه

Türkçesi:"Bu mübarek mamurenin inşasını marhum ve mağfur Şeyh Hasen'in oğlu -Tanrı kendisini gufranına gargetsin ve cennetlerin göbeğinde oturtsun- şeyhlerin ve âriflerin meliki,iren ve velilerin haleflerinin özetî Hacı İbrahim 771 yılı zilhiccesinin başında emretti."⁽³⁷⁷⁾

Kitabeye göre yapı,Hacı İbrahim bin Hasen tarafından inşa ettirilmiş ve inşaat 1 Zilhicce 771/M.26 Haziran 1370 tarihinde tamamlanmıştır.

Kitabede adı geçen Hacı İbrahim,Şeyh Hasen'in oğludur⁽³⁷⁸⁾.M.Cavit,Rûfaî tarikatına bağlı bu kişilerin,Şeyh Hüseyin bin Hüsameddin-i Merûrî sülâlesinden olduklarını ve H,680/M.1281-82 tarihinde Belh şehrinden Mâruf Köyü'ne geldiklerini söylemekte ancak,kaynak göstermemektedir⁽³⁷⁹⁾.

AKŞEHİR, NASREDDİN HOCA TÜRBESİ

İmarat Mahallesi'ndeki Nasreddin Hoca Mezarlığı'nın içindedir.

Günümüze, büyük değişiklikler geçirdikten sonra ulaşan türbe, iki bölümden oluşur (Resim-234). Dışta; oniki desteye oturan, revak görünümlü çokgen kuruluş bulunmaktadır. Destekler birbirlerine, kaş kamere benzeyen dekoratif kemerlerle bağlanmıştır. Destekler üzerinde, metal levhalarla kaplı piramidal külâh yükselmektedir. Eski fotoğraflarına göre bu kuruluşun sonradan tamamen yenilendiği ortaya çıkmaktadır⁽³⁸⁰⁾. Bu çokgen kuruluşun ortasında, altı yuvarlak sütuna oturan, üzeri kubbe ile örtülü baldaken bir kuruluş bulunmaktadır. İlk yapıdan olduğunu sandığımız bu kuruluşun sütunları birbirlerine sivri kemerlerle bağlanmıştır. Kemer içlerinde ahşap gergiler vardır. Kemerlerden biri üzerine, enine dikdörtgen şekilli onarım kitabesi yerleştirilmiştir (Resim-235). Mezar, altıgen kuruluşun içinde bulunmaktadır.

Mezarın baş tarafındaki kitabe taşında 386 tarihi yer almaktadır. Kitabenin iyi Arapça bilmeyen bir kişi tarafından yazılmış olduğunu söyleyen İ.H.Konyalı, bu rakamın Nasreddin Hoca'nın kişiliğine uygun olarak ters yazıldığını; onun için 683 şeklinde okunması gerektiğini belirtir⁽³⁸¹⁾. Buna göre, Nasreddin Hoca'nın ölüm tarihi H.683/M.1284-85 dir.

Kitabe metni:

هذه التربة المرحوم
المنفور الى عبده
التفور نصر الدين
افندي روحه
فاتحه سنه ٣٨٦

Türkçesi: "Bu türbe, merhum ve mağfur, affedici kuluna(muhtaç) Nasreddin Efendi'nindir. Ruhuna fetiha. Sene 386."⁽³⁸²⁾

Onarım kitabesinde de türbenin, 12 Recep 1324/M.1 Eylül 1906 tarihinde II.Abdülhamit'in hükümdarlığı yıllarında, Konya Valisi Faik Bey'in zamanında tamir edildiği belirtilmektedir.

Kitabenin metni şöyledir:

- رونق افزای مقام معالی خلافت مقدسیہ اسلامیہ و شرفبخشای آریکہ سلطنت عظیمہ عثمانیہ

-السلطان ابن السلطان السلطان الغازى عبد الحميد خان ثانى افندىمى حضرتىنك
-آثار متبركه لاتحصاى شاهانه لرينه علاوه خواجه نصرالدين مرخومك اشبوتريه لرى دخى
قوتيه واليسى
-عطوفتى فائق افندى حضرتىنك زمان مأمورىتده بالتبرك تجديداً انشا اولنمشدر فى
١٢ رجب سنه ١٣٢٤

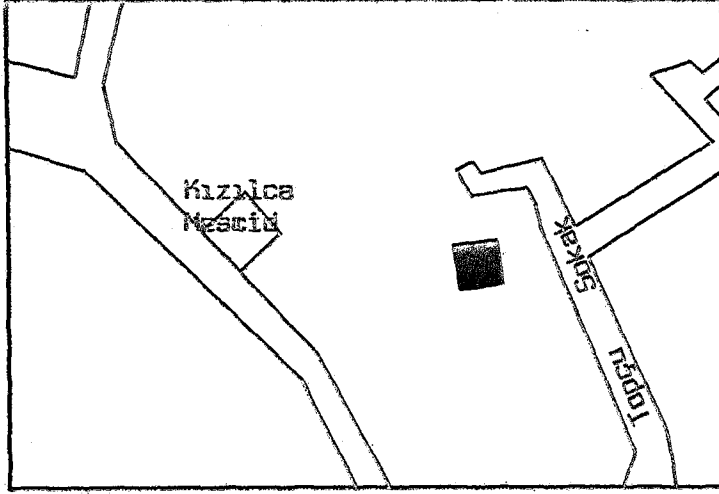
Transkripsiyonu:

- Revnak-efza-yı makâm-ı mu'allâ-yı hilafet-i mukaddese-i İslâmiyye ve şeref-bahsâ-yı erîke-i saltanât-ı azime-i Osmaniyye
- Es-sultan ibn'es sultan'ül gâzî (Abdülhamit) hân-ı sâni efendimiz hazretlerinin
- asâr-ı müteberrike-i lâ-yuhssa-yı şahanelerine ilâveten ho'ce Nasreddin merhumun işbu türbeleri dahî Konya valisi
- Atufetlû Faik beg efendi hazretlerinin zamanı me'muriyetinde bi't-teberrük tecciden inşa olunmuştur.Fi 12 Recep sene 1324.

Nasreddin Hoca'nın mezar taşındaki kitabeye rağmen türbenin, kesin olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Anadolu Selçukluları'nda, burada olduğu gibi, altı ayağa oturan baldaken tarzındaki türbelere rastlamıyoruz. Ancak, baldaken türbenin destekleri üzerine, burayı ziyaret edenlerin tarih vererek yazdıkları yazılardan türbenin, H. 796/M. 1393-94 tarihinde mevcut olduğunu anlıyoruz⁽³⁸⁴⁾. Ayrıca, H. 881/M. 1476-77 tarihli İlyazıcı defterinde de türbenin ve Nasreddin Hoca Medresesi'nin adı geçmektedir⁽³⁸⁵⁾. Bize göre, türbenin altı desteğe oturan baldaken kuruluşu, Nasreddin Hoca'nın ölüm tarihi olan H. 683/M. 1284-85 tarihinden sonra yapılmış olmalıdır. Sonuç olarak türbeyi, baldaken türbelerin inşa edilmeye başlandığı XIV. yüzyıla tarihlenmek mümkün görünmektedir.

Nasreddin Hoca, H. 605/M. 1208-9 yılında Sivrihisar'a bağlı Hortu Köyü'nde doğmuştur⁽³⁸⁶⁾. Sivrihisar ve Konya medreselerinde okumuştur. Seyyid Mahmud Hayran'dan ders aldığı ve Hayran'ın Akşehir'e göçmesi ile H. 635/M. 1237-38 yılında da Nasreddin Hoca'nın Akşehir'e göçtüğü söylenmektedir. Konya ve Akşehir'de kadı yardımcılığı, medrese hocalığı ve imamlık yaptığı bilinmektedir. Belgeler, Nasreddin Hoca'nın yalnızca bir fıkra kahramanı değil, aynı zamanda, XIII. yüzyılda yaşamış bir kişi olduğunu ortaya çıkarmıştır.

AKŞEHİR, TACEDDİN DEDE TÜRBESİ

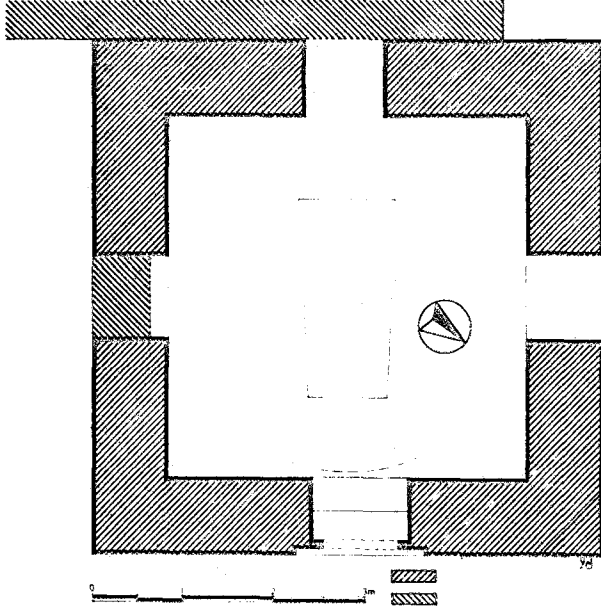

Kızılca Mahallesi Topçu Sokak'taki terk edilmiş bir mezarlığın içinde yer alır. Bekimsiz haldeki yapının batı duvarına bitişik, briketten tek katlı bir ev inşa edilmiştir. Bitişiginde bir zaviye kalıntısı bulunduğundan söz edilmesine rağmen, bugün bir iz görülmemektedir⁽³⁸⁷⁾.

Devşirme malzeme, moloz taş ve tuğla malzeme ile inşa edilen kare planlı yapının üzeri bir kubbe ile örtülmüştür (Resim-236, 237) (Şekil-61). Kubbenin üzeri, sonradan çamur ile sıvanmıştır.

Yapının girişi, doğu cephenin ortasındadır (Resim-236). Diğer üç cephede, dikdörtgen şekilli birer pencere vardır. Ancak, bu pencerelerden batıdaki, yapıya bitişik inşa edilen ev nedeniyle kapanmış; güneydeki ise, içte fazla derin olmayan bir niş kalacak şekilde örülerek kapatılmıştır.

Doğu cephenin ortasındaki giriş, fazla derin olmayan dikdörtgen şekilli bir çökertme içine yerleştirilmiştir (Resim-236). Kaş kemerli giriş aralığı, mermer sövelerle çerçevelenmiştir. Sövelerin, kemer başlangıcından itibaren üst kesimi tek parça mermerdir ve bu kesimde yapının kitabeesi ile çeşitli bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan süslemeler vardır (Resim-239). Çökertmenin üstüne, devşirme büyük bir mermer blok yerleştirilmiştir. Yapının zemini, dışarıdaki toprak zeminin yükselmesi nedeniyle oldukça aşağıda kalmıştır. İçteki duvar sıvalarının yer yer dökülen kısımlarından moloz taş ve tuğla malzemeli duvar örgüsü görülebilmektedir. Kübik gövdeden kubbeye pendentiflerle geçilmiştir (Resim-240). Geçişlerde ve kubbe tamamen tuğla kullanılmıştır. Pendentif yüzleri, tuğlaların birer köşelerininin dışarıya gelecek şekilde yerleştirilmesi suretiyle oluşturulmuş,

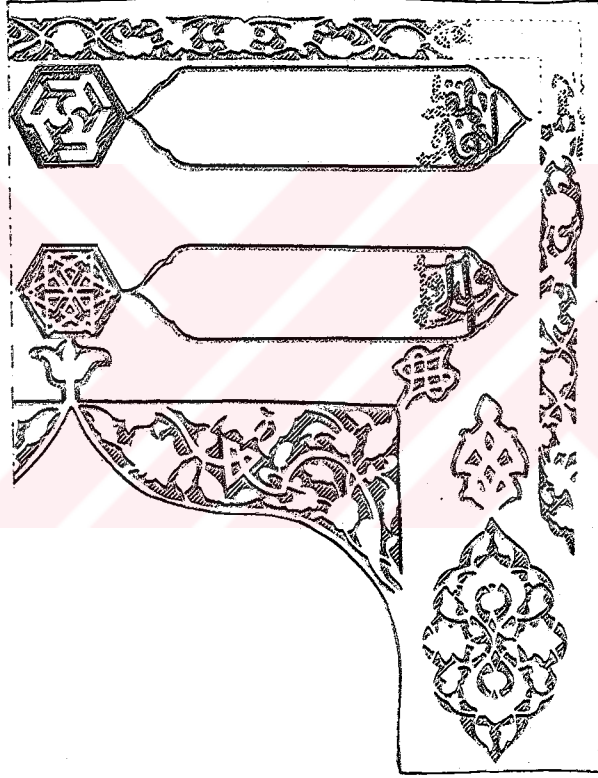
Şekil-61 Akşehir Taceddin Dede Türbesi.Plan.

testere dişi şekilli basit mukarnaslarla doldurulmuştur.

Yapının ortasında,çamur ile sıvalı büyük bir sanduka vardır.Ayrıca bir cenazelik katı mevcut değildir.

Yapıdaki süslemelerin tamamı,doğu cephedeki girişi çerçeveleyen mermer söve üzerinde toplanmıştır (Resim-238,239)(Şekil-62).Kemer kavisinin başlangıcından itibaren yer alan süslemeler,"Düz satırlı derin oyma" tekniğinde yapılmış bitkisel ve geometrik unsurlarla,yazılardan oluşmaktadır. Giriş aralığını örten taş kemerin köşelikleri dik açı oluşturacak şekilde bir çerçeve içine alınmış ve köşelere birer bağımsız geçme örneği yerleştirilmiştir.Ayrıca,her iki köşelik rumi,palmet ve hatayî örneklerinden oluşan bitkisel süsleme ile doldurulmuştur. Taş kemerin tepesine bitişik durumda kabaca işlenmiş bir palmet örneği seçilmektedir.Kemer kavisinin iki yanına yerleştirilmiş elipse şekilli kartuşların içinde de benzer süslemeler vardır.Kartuşların üst bölümü,kontur çizgileri ile palmeti anımsatan motiflere bağlanmıştır.Kaş kemerin tepesindeki palmet motifinin üstünde iki altıgen mevcuttur.Alttaki altıgenin içinde,geçmeli geometrik motiflerin oluşturduğu altı sivri kollu bir yıldız;üsttekinde ise,"Ali" adının üç kez yazılmasıyla meydana getirilmiş bir motif vardır.Altıgenlerin iki yanlarına yerleştirilmiş dört kartuş içerisinde yapı kitabesi yer alır. Palmet,rumi ve çiçek motiflerinden oluşan bir süsleme kuşağı kitabeyi ve sözünü ettiğimiz diğer süslemeleri üç yönden kuşatmaktadır.

Süslemelerin "düz satırlı derin oyma" tekniğinde yapıldığından söz etmiştik. Ancak, özellikle bitkisel süslemelerde motif yüzeylerinin düz olarak bırakılması, motiflerin belirginleşmesini engellemekte, süslemelerde yarım bırakılmışlık izlenimi uyandırmaktadır. Sol kemer köşeliğinin üst kesiminde bulunan hatayî örneği bu izlenimimizi doğrulamaktadır. Bu hatayî örneğinin yüzeyi, simetrisinde olduğu gibi düz bırakılmayıp, yuvarlak satırlarla ayrıntıları da verilmiştir. Anlaşılan, sanatçı, bitkisel süslemelerdeki ayrıntıları işlemeyi sonraya bırakmış; başladığı bu çalışmayı, şu anda bilemediğimiz bir nedenden dolayı tamamlayamamıştır.

Şekil-62 Akşehir Taceddin Dede Türbesi. Giriş açıklığının üst kesimindeki süslemeler.

Yapı, plan şeması açısından Mâruf Köyü Şayh Hasan Türbesi ve Akşehir Türbe Türbesi ile benzerdir (Bkz. şekil-57,63).

Daha önce, yapıdaki süslemelerin giriş açıklığının üst kesiminde yer aldıklarına ve yarım bırakıldıklarına değinmiştik. Bu nedenle, bugün gözlenen "düz satırlı derin oyma" işleminin aldatıcı olduğu, süslemelere son rütuşlar yapılmadığı için bu izlenimi verdikleri, gerçekte "yuvarlak satırlı derin oyma" tekniği ile bir süsleme meydana getirilmesinin amaç-

landığı söylenebilir. Anadolu Türk Süsleme Sanatı'nda taş üzerine yapılan bitkisel süslemelerde "düz satırlı derin oyma" tekniğinin pek tutulmadığına şahit oluyoruz. Bu teknikle yapılan bitkisel süslemelerde motiflerin ayrıntıları verilemediği için sonuç pek başarılı olmamaktadır. Taceddin Dede Türbesi'nin süslemelerinde de teknikten ve yarım bırakılmışlıktan doğan bir başarısızlık söz konusudur. Bu, süslemelerin benzerlerini bulup karşılaştırma yapmamızı da engellemektedir. Ancak, kitabe satırları arasında kalan altıgenler içindeki biri geometrik, diğeri yazı karakterli süslemeler için bu durum söz konusu değildir. Alttaki altıgen içinde yer alan geometrik süslemenin benzerine Gebze Orhan Camii'nin (XIV. yüzyıl ortası) ahşap pencere kepenginde⁽³⁸⁸⁾; üstteki altıgen içindeki yazı karakterli süslemeye de Akşehir Ulu Camii mihrabının kavsara köşeliklerindeki çini mozayiklerde (Bkz. şekil-8) ve Bursa Yıldırım Camii'nin (XIV. yüzyıl sonu) pencerelerinden birinin taş süvesinde rastlıyoruz.⁽³⁸⁹⁾

Yapının girişi üzerinde yer alan dört satırlık kitabe İ. H. Konyalı ve M. Cevit tarafından okunup yayınlanmıştır⁽³⁹⁰⁾. Kitabenin metni şöyledir:

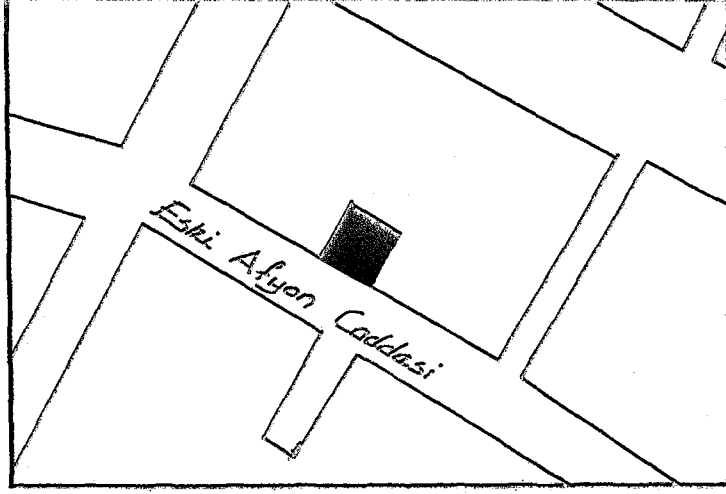
هذه روضة المحيي المقتدى المعظم والمكرم الهادي | لعباد الله الى سبيل الله بتوفيق الله
تاج الطلبة والشريعة
والحقيقة والتفوى. والدين تاج احمد بن مسافر بن مسعود | البردعي توفي في أواخر
ربيع الأول سنة ست وتسعين

Türkçesi: "Bu saygı gösterilen, Allah'ın tevfiğiyle Allah'ın kurallarına uyan ve yol gösteren seven kişi; milletin ve şeriatın tacıdır. Hakikatin ve dinin koruyucusu Berdaili Tac Ahmed bin Misafir bin Mesud 906 Rebiyülevveli sonlarında vefat etmiştir."

Kitabede Berdaili Ahmed bin Misafir bin Mesud adı geçmekte ve bu kişinin H. 906 Rebiyülevveli sonlarında/M. Ekim 1500 öldüğü belirtilmektedir. Buna göre yapı bu tarihlerde yapılmış olmalıdır.

Kitabede adı geçen şahıs hakkında herhangi bir bilgi bulamadık.

AKŞEHİR, TÜRABİ TÜRBESİ

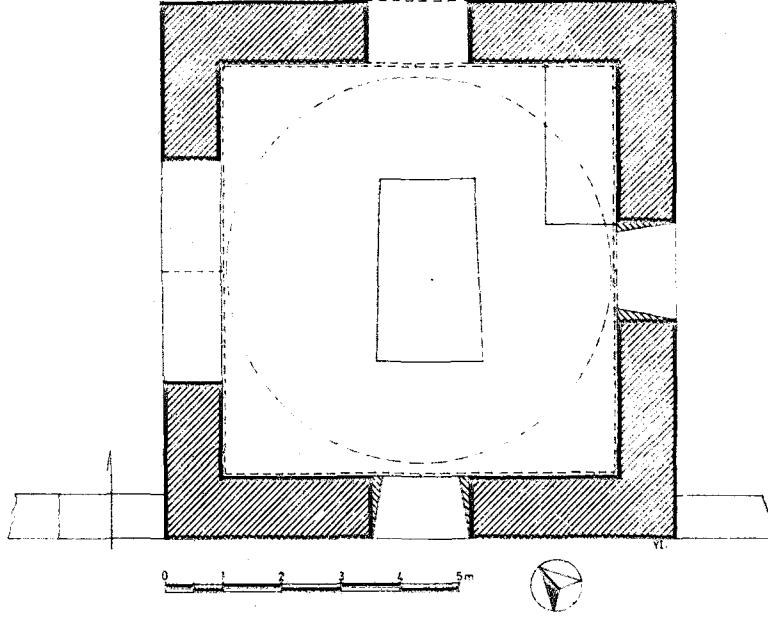
Altınkalem Mahallesi, Eski Afyon Caddesi üzerindedir. Yaklaşık 50 metre güneyinde Taş Medrese bulunmaktadır. Eser; Kazan Dede Türbesi, Kayıhan Baba Türbesi, Turhan Baba Türbesi ve Türabân Türbesi adlarıyla da anılmaktadır⁽³⁹¹⁾.

Moloz taş ile örülmüş kübik gövde, sekizgen kasağa oturan bir kubbe ile örtülmüştür (Resim-241, 242). Kubbe, çamur ile sıvelidir.

Kuzey, güney ve doğu yönden, dar bir koridor oluşturan bahçe ile çevrili olan yapının batı cephesi caddeye bakar. Bu cephenin orta kesiminde dikdörtgen şekilli büyük bir pencere vardır (Resim-242) (Şekil-63). Demir parmaklıklarla kapatılan pencere açıklığının çevresi kalın ahşap sövelerle çevrilidir. Üst kesimdeki ahşap hatılın üzerinde, tuğladan sivri kemerli alınlık bulunur. Alınlığın içi, yatay sıralar oluşturan tuğlalar ile örülmüştür.

Güney cephe, batı cephe ile aynı özelliklere sahiptir (Resim-243). Yalnız, pencere açıklığının dış kenarlarını çevreleyen ahşap söveler bugün mevcut değildir. Her iki pencere açıklığı da dıştan içe doğru daralmaktadır. Kalan izlerden, bu daralmanın inşaatın ikinci aşamasında gerçekleştirildiği açık bir şekilde görülmektedir.

Doğu cephenin ortasında, giriş olarak kullanıldığını sendiğimiz, dikdörtgen şekilli bir açıklık vardır⁽³⁹²⁾ (Resim-244). Diğer duvarlarda yer alan pencerelerden daha geniş olan bu açıklığın üzerinde, pencerelerde olduğu gibi, sivri kemerli bir alınlık vardır. Alınlığın içini dolduran tuğla sıralarının arasında, hangi amaçla kullanıldığını bilemediğimiz dikdört-

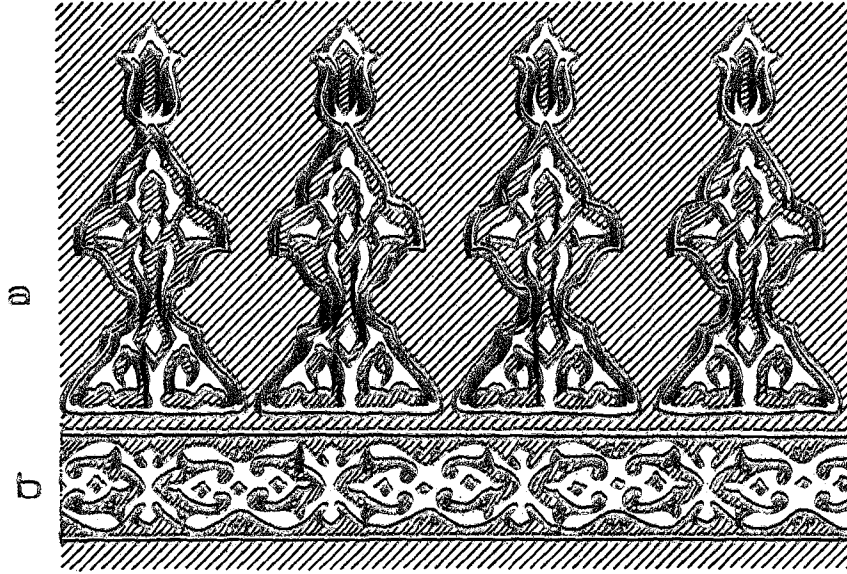

Şekil-63 Akşenir Türâbi Türbesi.Plan.

gen şekilli bir niş yer almaktadır.Açıklığın alt kesiminin toprak dolgu ile kapalı olması,açıklık hakkında bilgi edinmemizi güçleştirmektedir.

Kuzey cephenin ortasında,tuğladan sivri kemerli geniş bir açıklık yer almaktadır (Resim-245).İşlevi hakkında kesin bir fikir yürütemediğimiz bu açıklığın zemini,yapının zemininden yaklaşık 60 cm yukarıda kalır.Kemerin içindeki ahşap gergi,sonradan kesilerek alınmıştır.

Yapının içindeki sıvalar yer yer dökülmüştür.Buralardan,duvarlardaki kalın hatılları görmek mümkündür.Batı ve güney duvarlarındaki pencere açıklıkları,ahşap kasalara bağlı ikişer pencere kanadına sahiptir (Resim-246,247).İki pencere ile doğu duvarındaki giriş açıklığı üstünde,şekil ve malzeme açısından dış yüzdekilere benzer birer alınlık mevcuttur.Girişin iç alınlığında,aynen dış yüzde olduğu gibi,dikdörtgen şekilli bir niş dikkati çekmektedir (Resim-248).Yapının her duvarında,tuğladan birer sivri hafifletme kemeri yer almaktadır.Kuzey duvarındaki açıklığı örten sivri kemer,aynı yüzdeki hafifletme kemerinin eğrisini izleyen ikinci bir kemer şeklindedir (Resim-249).Hafifletme kemerleri içindeki duvarlar,birer perde duvar gibi,yaklaşık 5 cm içeride inşa edilmişlerdir.Pencerelerin alt seviyesinde kalan,yaklaşık 50 cm genişliğindeki kiremit rengindeki boyalı kuşak,yapının dört duvarını da dolanmaktadır.Bunun bitiminde palmet ve rumi motiflerinden oluşan iki süs kuşağı daha vardır (Resim-248,250) (Şekil-64).Kare planlı yapının üzeri,pandentif geçişlerden sonra bir kubbe ile örtülmüştür.Geçişlerde ve kubbede tuğle kullanılmıştır.

Şekil-64 Akşehir Türâbî Türbesi. Duvarlarda yer alan ve yaş siva üzerine baskı tekniği ile yapılan süslemeler

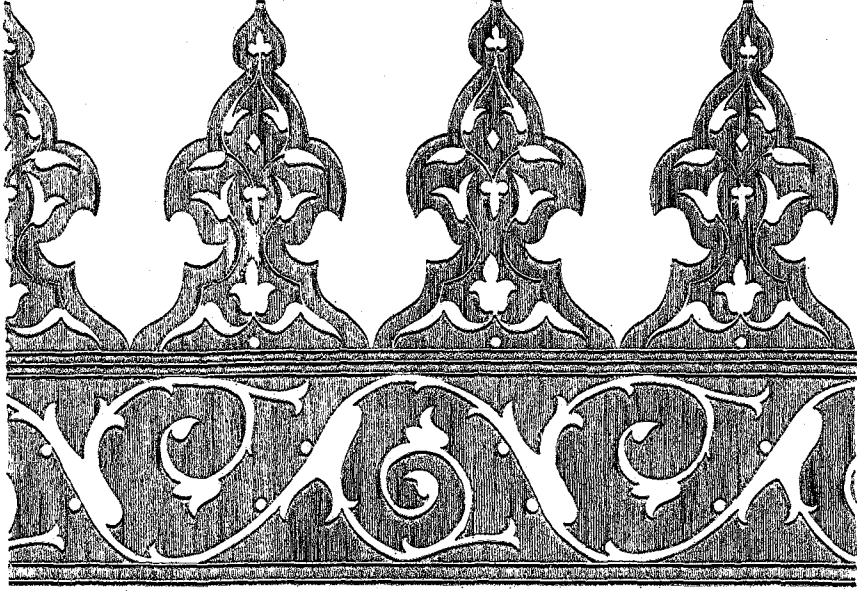
Yapıdaki süslemeler, kalıpla baskı tekniğinde yapılmış olan bitkisel örneklı iki süs şeridinden ibarettir (Resim-251)(Şekil-64). Altteki şerit daha dardır. Bu şeritteki süslemeler, yatay olarak yerleştirilmiş palmet ve rumilerden meydana gelir. Rumiler, alt ve üstte kabarık yüzeyler oluştururlar. Palmetler ise, bunların arasındaki zeminde negatif şekilde yer alırlar. Kabarık birer çizgi ile sınırlandırılan bu şeridin üst kesiminde ikinci süs şeridi vardır. Buradaki süslemede, kenarları kabarık bir çizgi ile sınırlandırılmış bir palmet ile bunun uç kısmındaki, daha çok lâleyi andırır palmet tomurcuğundan oluşan bir ana motif vardır. Palmetten çıkan iki sap, altta kaidemsi bir şekil oluşturur. Palmetin kenar çizgileri arasındaki alan, negatif yüzeyler halinde verilmiş rumi ve palmetlerle doldurulmuştur. Süsleme, bu ana motifin yaş siva üzerine yan yana tatbik edilmesiyle meydana getirilmiştir. Motifler arasındaki alan, baş aşağı duran birer palmet görünümündedir. Süsleme kuşaklarının pencere kenarına kadar devam etmesi ilginçtir. Çünkü, pencere eğiklikleri, inşaatın ikinci bir aşamasında daraltılarak, pencerelere, dıştan içe doğru daralan bir şekil verilmiştir. Bu nedenle, süslemelerin inşaatın ikinci aşamasından kaldığı ortaya çıkmaktadır. Ancak, inşaatın bu iki aşaması arasındaki süreyi tahmin edebilmek oldukça zordur.

Anadolu Türk Mimarisi'nde kübik gövdeleri kubbe ile örtülmüş türbelerle oldukça sık rastlanır. Anadolu Selçukluları'ndaki bu plan şemasına sa-

hip türbeler, birkaç örnek dışında, basit ve gösterişsiz yapılar olarak karşımıza çıkarlar. Aynı plan şemasına Osmanlı Türbe Mimarisi'nde de sıkça rastlanır. Bursa Yıldırım Türbesi (1406)⁽³⁹³⁾, Bursa Abdal Mehmed Türbesi (1450)⁽³⁹⁴⁾ ve Bursa Gülşah Hatun Türbesi'nde (XV.yüzyıl)⁽³⁹⁵⁾ olduğu gibi, bu şema üzerinde denemelere gidildiği de görülür. Bursa Yıldırım Türbesi'nin önüne üç bölmeli bir revak ilave edilerek, Osmanlı Mimarisi'nin ilk revaklı türbesi ortaya çıkarılmıştır. Mimar Sinan'ın yaptığı söylenen İstanbul Fındıklı'da Arap Mehmet Paşa Türbesi (1575)⁽³⁹⁶⁾ ve İstanbul Çarşamba'da Mehmed Ağa Türbesi (1585)⁽³⁹⁷⁾ ile daha birkaç örnekte bu şemanın kullanıldığını görüyoruz.

Türbeye eyvan görüntüsü veren kuzey duvarındaki açıklık, Anadolu Türbe Mimarisi'nde fazla görülen bir özellik değildir. Türâbî Türbesi'nin kuzey duvarındaki bu geniş açıklığa bir açıklama bulmak oldukça zor. Doğu duvarındaki açıklığın, pencere açıklıklarına göre daha geniş olması ve alt kenarının zeminden başlaması, bu açıklığın yapının girişi olduğunu doğruluyor. Bu durumda, yapının ilk yapıldığında bir mezarlık içinde yer aldığını ve mezarlığa gelenlerin türbeye girmeden dua edebilmeleri ve mezarları görebilmeleri için kuzey cephedeki bu açıklığın düşünülmüş olabileceğini tahmin edebiliriz. "Eyvan Tipi Türbeler" dediğimiz bir grup türbede bu özelliği görüyoruz⁽³⁹⁸⁾. Ancak, bu türbelerde örtü sistemi, sivri kemerli tonozdur ve türbeye eyvan özelliği kazandıran kemerli açıklıklar, aynı zamanda türbenin girişidirler. Halbuki, Türâbî Türbesi'nde giriş için ayrı bir açıklık vardır. Zaten kemerli açıklığın zemininin, yapı zemininden yaklaşık 60 cm yukarıda olması nedeniyle, burayı giriş olarak düşünemeyiz. Alanya'da mescitle birlikte inşa edilmiş Akşeba Sultan Mescidi'nin önündeki türbe (XIII.yüzyıl ilk yarısı)⁽³⁹⁹⁾ Türâbî Türbesi'ne benzer özelliklere sahiptir. Bu eserin giriş cephesinde, doğrudan kubbeli ana mekana açılan sivri kemerli ikinci bir açıklık mevcuttur. Ancak, bu açıklığın ön kesimindeki merdivenlerden dolayı giriş olarak kullanıldığı da düşünülmektedir. Tokat Murad Sevdakâr Türbesi'nde ise (XIII.yüzyıl sonu)⁽⁴⁰⁰⁾, kubbe ile kapatılmış mekân dışarıya, sivri kemerli bir açıklıkla açılmaktadır. Buradaki kemerli açıklık, aynı zamanda yapının girişidir. Kısaca, kübik gövdenin kubbe ile örtüldüğü türbeler, Anadolu Selçuklularının ilk yıllarından Osmanlıların son yıllarına kadar, Anadolu'nun hemen her bölgesinde, çeşitli denemelerle inşa edilmişlerdir.

Akşehir Türâbî Türbesi'nin içinde yer alan, siva üzerine kalıpla baskı tekniğinde yapılmış süslemelerden Şekil-64 a da görülen palmet ör-

Şekil-65 Sultandağ Çifte Hamam.Duvarlarda yer alan ve sıva üzerine kalıpla baskı tekniğinde yapılan süslemeler.
(Rahmi H. Ünal'dan)

neği Anadolu Selçuklularından çok Osmanlı yapılarının süslemesinde karşımıza çıkar.Bu palmet örneği,Edirne Şah Melek Camii'nin (1429) taçkapı kemerinde taş üzerine kabartma şeklinde⁽⁴⁰¹⁾;Bursa Yeşil Cami'nin (1424) hünkâr mahfili ve mihrap tepeliği ile⁽⁴⁰²⁾ Edirne Muradiye Camii'nin (1436) mihrap tepeliği ve duvar çinilerinde çini plakalar şeklinde⁽⁴⁰³⁾;Bursa Yeşil Cami'nin tabhane mekânlarından birindeki ocağın üst kesiminde alçı malzeme ile kabartmalar şeklinde⁽⁴⁰⁴⁾;Sultandağ'daki Çifte Hamam'da ise (XVI-XVII.yüzyıl),alçı üzerine kalıpla baskı tekniğinde yapılmıştır (Şekil-65).Akşehir'in Kozacı Köyü'ndeki hamamda da benzer motife rastlanmaktadır (Şekil-69).

Yapı kitabesizdir.Plan şeması ve malzemesi açısından fazla bir özellik göstermeyen yapıyı,hemen her dönemde karşımıza çıkan benzerlerine dayanarak tarihlemek oldukça güçtür.Ancak, inşaatın ikinci aşamasında yapıldığını sandığımız süslemede görülen palmet düzenlemesinin,Osmanlılara ait XV ve XVI.yüzyıl yapılarının süslemesinde bol olarak kullanıldığını görüyoruz.Ayrıca,yepiye adını veren Mustafa Türâbî'nin M.Cavit ve İ.H.Konyalı'nın kaynak göstermeden verdiği bilgilere dayanarak,Akşehir'de müftülük ve müderrislik yaptığını,H.990/M.1582 de öldüğünü öğreniyoruz⁽⁴⁰⁵⁾.

Bu durumda türbenin,M.Cavit ve İ.H.Konyalı'nın sözünü ettikleri ve XVI.yüzyılda yaşadığını belirttikleri Mustafa Türâbî'ye ait olduğunu ka-

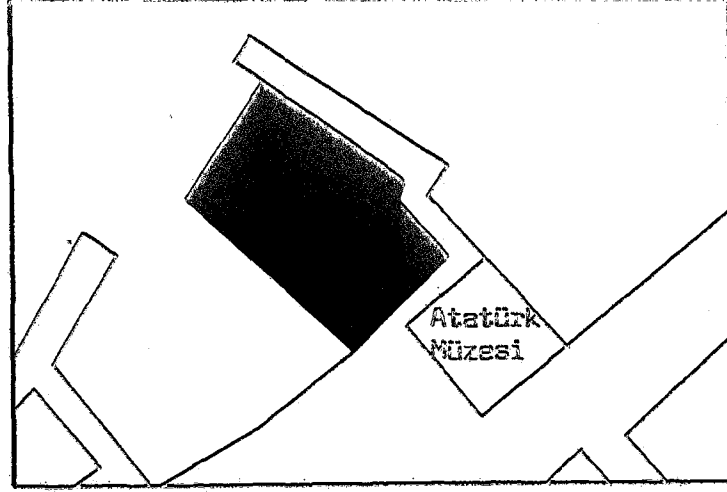
bul ederse yapıyı, XVI. yüzyılın sonlarına tarihleyebiliriz. Şekil-64'e de görülen palmet örneğinin bu dönem yapılarının süslemesinde yaygın olarak kullanılması bu düşüncemizi desteklemektedir.

D- HAMAMLAR

AKŞEHİR, MEYDAN HAMAMI

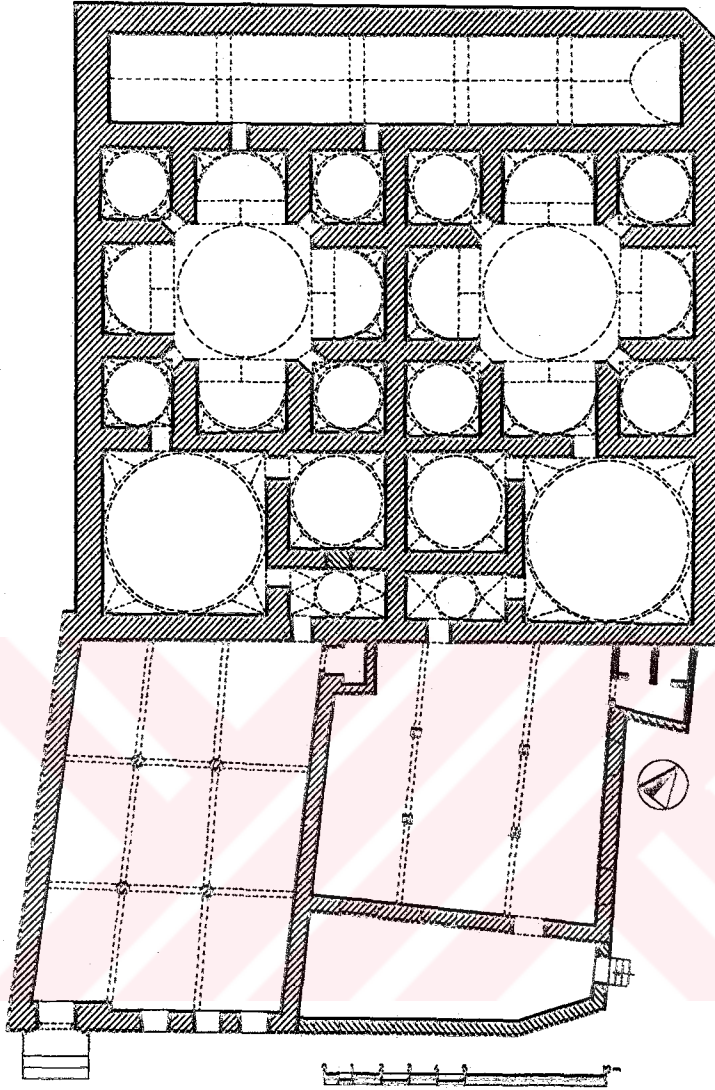
Selçuk Mahallesi'nde, Atatürk Müzesi'nin yanındadır. Çifte hamam şeklinde inşa edilen eser; Subaşı Hamamı, Emir Şerafeddin Hamamı, Hacı İbrahim Veli Hamamı, Çarşı Hamamı ve Aşağı Hamam adlarıyla da anılmaktadır (406).

Kuzey-güney doğrultusunda uzanan yapının batı kanadında erkekler hamamı; doğu kanadında da kadınlar hamamı yer almaktadır (Resim-252) (Şekil-66). Hamamın batı duvarının güney ucuna başka bir yapı bitişmektedir. Bu duvarın kuzey kenarı, diğer duvarların aksine sıvasızdır. Bu kesimde, yapının maloz taşlarla inşa edildiği görülmektedir.

Üstleri, günümüzde kırma çatı ile kapatılmış durumda olan soyunmalık mekanları, hamamın güney cephesine bitişik inşa edilmişlerdir.

Erkekler kısmı soyunmalığı, cephenin batı kanadında yer almaktadır. Soyunmalığın yalnızca güney duvarı dışarıya bakmaktadır. Bu duvar üzerine, iki kat şeklinde altı pencere yerleştirilmiştir (Resim-253). Eşit aralıklarla dağıtılmış üst pencereler, düz atkı taşıdır. Alt sıradaki pencereler ise, cephenin doğu kanadında toplanmıştır. Bunlar, basık kemerli ve taş süvelilerdir. Cephenin batı ucunda, dışarıya hafif taşıntı yapan ve üç basamak merdiven ile inilen, soyunmalık girişi yer almaktadır. Basık kemerli girişin hemen üstünde, hamamın tek satırlık inşa kitabesi bulunmaktadır (Resim-254).

Soyunmalık, derinlemesine yönelen, paralel kenar dörtgen şeklindedir. Doğu ve batı duvarları boyunca, iki kat halinde inşa edilmiş, ahşap soyunma kabinleri sıralanmaktadır. İkinci kata, güneydoğu köşedeki merdivenlerle çıkılmaktadır. Ortasında sekizgen şekilli bir havuz bulunan soyunmalık, dört

Şekil-56 Akşehir Meydan Hamamı.Plan.(V.G.Müdürlüğü Arşivi'nden işlenerek)

silindirik sütunun taşıdığı ahşap bir tavan ile kapatılmıştır.Sütunlarda kaide olarak,devşirme sütun başlıkları kullanılmıştır.İ.H.Konyalı,bu mekânın eskiden büyük bir kubbe ile örtülü olduğunu;ancak,H.1311/M.1893-94 tarihinde mütevellisi Zühtü Efendi adında bir şahısın hamamı otele dönüştürmek için kubbeyi yıktırıldığını söylemektedir⁽⁴⁰⁷⁾.Fakat bugün,hem kubbe-ye dair bir iz yoktur,hem de mekânın boyutları kubbe ile kapatılmasına elverişli değildir.Soyunmalığin kuzeydoğu köşesine yakın iki giriş açıklığı vardır.Bu girişlerden doğu duvarındaki,yandaki kadınlar kısmı soyunmalığına taşıntı yapan helânın girişi;kuzey duvarındaki de soyunmalık ile ı-lıklık arasındaki aralık mekânının girişidir.

Aralık,doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.İki yandan üç-

gen geçişlerle daraltıldıktan sonra üzeri küçük bir kubbe ile kapatılan bu mekanın batı duvarındaki açıklıkla ılıkliğe geçilmektedir.

Kare planlı ılıkliğin üzeri üçgen yüzeyli tromplarla geçilen bir kubbe ile kapatılmıştır. Kubbe üzerindeki aydınlık feneri ve filgözü denen ışıklıklar, ılıkliğı aydınlatmaktadır. Doğu duvarının kuzey ucundaki açıklık, ılıklik ile kare planlı tıraşlık mekanını birbirine bağlamaktadır⁽⁴⁰⁸⁾. Tıraşlığın üzerini örten kubbeye iki yüzü pendantiflerle geçilmiştir. İlıkliğin kuzey duvarının batı kanadındaki sivri kemerli açıklıktan, üzeri üçgen yüzü tromplarla geçilmiş kubbe ile kapatılmış olan kare planlı halvette, oradan da sıcaklığa ulaşılır.⁽⁴⁰⁹⁾

Sıcaklık, dört ayvanlı ve köşe halvetlidir. Ancak, biraz önce de sözünü ettiğimiz gibi, güneybatı köşedeki halvet, ılıklik ile sıcaklığı bağlayan bir geçiş mekanı olarak düşünülmüştür. Ayvanlar, dip köşelerde yer alan üçgen yüzü tromplar yardımıyla geçilen birer yarım kubbe ile kapatılmıştır. Ayvanların içe bakan kesimlerine birer sivri destek kemeri inşa edilmiştir. Kare planlı halvetler de üçgen yüzü tromplarla geçilen birer kubbe ile kapatılmıştır. Girişleri, içe bakan köşelerde bulunan halvetlerin aydınlanması birer aydınlık feneri ile sağlanmıştır. Sıcaklığın orta kesimi pendantif geçişli bir kubbe ile kapatılmıştır. Kubbe üzerinde bir aydınlık feneri ile elips şekilli ışıklıklar bulunmaktadır. Kuzey kenattaki ayvan ile kuzeydoğu köşedeki halvetin kuzey duvarlarındaki birer açıklık, hamamın su deposuna açılmaktadır.

Kadınlar kısmı soyunmalığı, erkekler kısmı soyunmalığının doğusunda bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1960 lı yıllarda çizdirilen bir planda, girişin, girişin güney cephenin ortasında olduğu görülmektedir. Ancak, günümüzde buna dair bir iz olmadığı gibi; bu duvarın, arkadaki mekanı daraltacak şekilde yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bugün, bu duvarın batı kanadının üst kesiminde düz atkılı iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Soyunmalığın doğu duvarı, ılıklik ve sıcaklığın doğu duvarı ile aynı doğrultuda ve hizada değildir. Soyunmalığın doğu duvarının, ılıkliğin güney duvarına birleştiği köşede yer alan ve dışarıya taşıntı yapan halânın sonradan inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu cephenin üst kesiminde, düz atkılı iki pencere açıklığı ile güney ucunda, üç basamakla çıkılan ve sonradan açıldığı anlaşılan giriş bulunmaktadır.

Girişin arkasında, doğu-batı doğrultusunda yer alan ve üzeri düz ahşap tavanla örtülü olan bir mekan vardır. Doğu ve güney duvarının diğer duvarlardan ince inşa edilmesi, bu mekanın yapıya sonradan eklendiği izle-

nimini vermektedir. Soyunmalığın güney duvarının üst kesimindeki iki pencere ile doğu ucundaki giriş açıklığının bu mekana açılması, bu izlenimimizi desteklemektedir.

Doğu, batı ve güney yönden sekilerle çevrili olan kadınlar kısmı soyunmalığının ortasında, elipsi andırır dilimli bir havuz bulunmaktadır. Kuzeybatı köşede erkekler kısmı helâsinin çıkıntısı vardır. Kuzeydoğu köşede ise, sonradan yapıldığını sandığımız helânın girişi yer almaktadır. Soyunmalığın üzeri, iki sıra halinde dört ahşap desteğin taşıdığı düz ahşap tavan ile kapatılmıştır. Desteklerin üzerinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ahşap kirişler vardır.

Hamamın aralık, ılıklik, tıraşlık ve sıcaklık mekanları, erkekler kısmının simetriği olarak inşa edilmiştir. Ürtüleri de erkekler kısmındakilerle aynı olan bu mekanların bazılarında kubbe geçişleri farklılık göstermektedir. Şöyle ki, sıcaklığın güney kanadında bulunan iki halvette kubbe ye sivri kemerli tromplarla; sıcaklığın diğer mekanlarını kapatan kubbelere ve yarım kubbelere iki yüzlü pandantiflerle geçilmiştir. Ayrıca, erkekler kısmından farklı olarak, ılıklik ile sıcaklığı bağlayan giriş, sıcaklığın güney kanadındaki eyvana açılmaktadır. Bu farklılıkların dışında, sıcaklık ile su deposu arasında herhangi bir açıklığın bulunmadığı da görülmektedir.

Su deposu hamamın kuzey duvarı boyunca uzanmaktadır. Üzeri, sivri kemerli bir tonoz ile kapatılmıştır. Ürtüyü, dört sivri destek kemeri desteklemektedir.

Halke açık bir yıkanma mahalli olarak inşa edilen hamamların Mısırlılar ve Yunanlılar zamanında inşa edilmeye başlandığı bilinmekteyse de, günümüze gelebilen ilk örnekler Romalılar zamanına tarihlenmektedir⁽⁴¹⁰⁾. Hamamların Bizanslılar zamanında da inşa edildiği bilinmektedir. Özellikle, Romalılar ve Bizanslıların Anadolu ve Suriye topraklarında yaptıkları hamamların, Türk hamamlarının etki kaynağını oluşturdukları kabul edilmektedir.

Anadolu Selçukluları zamanında inşa edilen hamamlardan günümüze az sayıda örnek ulaşabilmesine karşın, Osmanlılar zamanında inşa edilen hamamlardan çok sayıda örnek bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı harap durumdadır. Diğer bir kısmı ise, halâ işlevini devam ettirmektedir.

Türk Hamamları soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, halvet, su deposu ve külhan gibi zorunlu bölümlerden meydana gelmektedir. Bazı küçük örneklerde ılıklik ve halvet gibi bölümlerden vazgeçilmiştir. Bununla birlikte, bazı

büyük örneklerde bu bölümlere aralık ve tıraşlık gibi bölümlerin eklendiği görülmektedir. Soyunmalık ve ılıklik, hamamların çok farklı mimari şekillerle karşımıza çıkan bölümleridir. Bu nedenle, hem hamamın en önemli bölümü olması, hem de standartlaşmış plan şemalarına sahip olması bakımından, günümüze kadar yapılmış hamamla ilgili çalışmalarda, sıcaklık mekanı üzerinde durulmuş ve tipolojiler bu mekana göre yapılmaya çalışılmıştır. S. Eyice'nin Osmanlı Hamamları üzerine yaptığı tipolojide de sıcaklık mekanının esas alındığı görülmektedir⁽⁴¹¹⁾. S. Eyice bu denemesinde Türk Hamamlarını, sıcaklıklarına göre altı gruba ayırmıştır.

Akşehir Meydan Hamamı, S. Eyice'nin "Hacvârî dört eyvanlı ve köşe Nücreli tip" adını verdiği gruba girer. Anadolu'da bu plan şemasında inşa edilmiş çok sayıda örneğe rastlanmaktadır. Bu plan şemasında inşa edilmiş hamamların sıcaklıklarında, köşelere yerleştirilmiş ve üzerleri birer kubbe ile örtülmüş dört halvet bulunmaktadır. Halvetler arasında yer alan eyvanlar genellikle beşik tonozla; orta kesim ise, kubbe ile kapatılmıştır.

Kayseri Mahperi Sultan Hamamı (1235-38)⁽⁴¹²⁾, İznik Hacı Hamza Hamamı erkekler kısmı (XV-XVI. yüzyıl)⁽⁴¹³⁾, İstanbul Kapıbağası Yakup Ağa Hamamı (1547)⁽⁴¹⁴⁾, İstanbul Edirnekapı Mihrimah Sultan Hamamı (1565)⁽⁴¹⁵⁾ ve İstanbul Kızlarağası Hamamı (1669-70)⁽⁴¹⁶⁾ sıcaklıklarının plan şemaları bakımından Akşehir Meydan Hamamı'na benzeyen örneklerdir. Bu şemada inşa edilmiş hamamların adlarını daha da çoğaltmak mümkündür.

Akşehir Meydan Hamamı'nın bu plan şemasına uymayan tek yönü, erkekler kısmında, ılıklikten sıcaklığa geçişin eyvan yerine halvetten sağlanmış olmasıdır. Ancak, İstanbul Edirnekapı Mihrimah Sultan Hamamı gibi bazı örneklerde ılıklikten sıcaklığa geçişin halvetten sağlandığı görülmekle birlikte, bu düzenin daha sonraki değişikliklerle bugünkü şeklini aldığı düşünülebilir.

Hamamın inşa kitabesinin metni şöyledir:⁽⁴¹⁷⁾

امر بانشاء عمارة الحمام الامير الكبير المرقد شرف ا — لدين امير احمد السويشى
في سنة ... سنة ثنتين سبعمائة

Türkçesi: "Hamam, emirlerin büyüğü Subaşı Emir Şerafeddin Ahmed'in emri ile 730 senesi ayı müddetinde yaptırılmıştır."

Kitabeden hamamın Subaşı Emir Şerafeddin Ahmed tarafından yapıldığı ve inşaatın H. 730/M. 1329-30 tarihinde tamamlandığı anlaşılır⁽⁴¹⁸⁾.

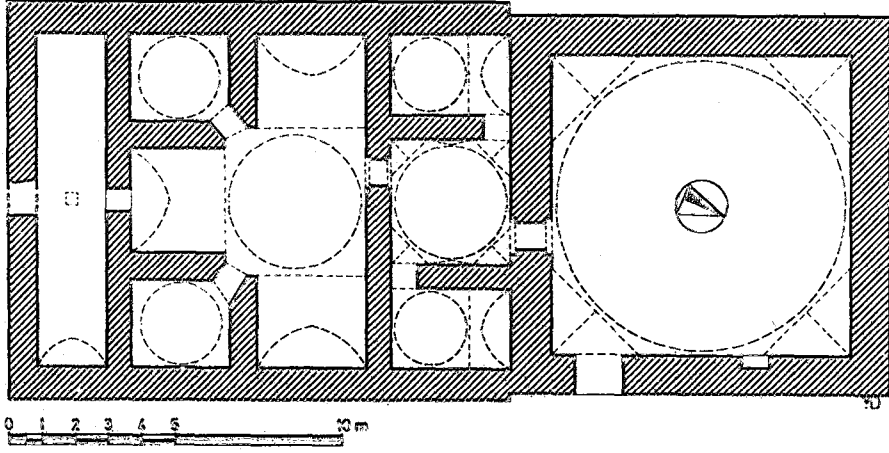
Hamam, daha sonra Şeyh Hacı İbrahim tarafından satın alınarak H. 776/M. 1374-75 tarihinde Mâruf Köyü'ndeki Şeyh Hasan Zaviyesi'ne vakfedilmiştir⁽⁴¹⁹⁾.

SAVAŞ (BERMENDE) KÖYÜ HAMAMI

Akşehir'e yaklaşık 7 km uzaklıktaki Savaş Köyü'nün içindedir (Resim-255).

Duvarları moloz taş; kemerleri ve örtü sistemi tuğla ile inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultusundaki bir alanı kaplayan hamamın, tek kubbe ile örtülü soyunmalık mekanının eni, güneyinde bulunan diğer mekanlara göre biraz daha dar tutulmuştur (Şekil-67).

Soyunmalık mekanına giriş, doğu duvarı üzerinde bulunmaktadır (Resim-256). Hamamın iç ve dışındaki zeminin sonradan yükselmesi nedeniyle, girişin üst kesimi yıkılarak yükseltilmiştir. Bu nedenle bugün, girişin ilk şekli hakkında bilgi sahibi olmak mümkün görünmemektedir. Soyunmalığın duvarlarındaki sıvaların büyük bölümü dökülmüştür (Resim-257, 258). Buna göre, kubbeye geçişi sağlayan sivri kemerli trompların alt seviyesine kadar olan duvarların moloz taş; diğer kesimlerin ise, tuğla ile inşa edildiği görülmektedir. Bu arada, moloz taş ile örülmüş duvarlardaki ahşap hatıllar da görülebilmektedir. Doğü duvarının kuzey ucunda dikdörtgen kesitli bir niş bulunmaktadır. Bu niş ile giriş arasındaki kesimde de, büyük bölümü toprak altında kalmış nişe benzer bir girinti yer almaktadır⁽⁴²⁰⁾. Ayrıca, kesnak seviyesine yerleştirilmiş, doğu duvarında bir; batı duvarında da iki tane sivri kemerli seğir niş dikkati çekmektedir. Soyunmalıktan ılıkliğe geçiş, güney duvarının ortasına yakın bir yerdeki sivri kemerli açıklıktan sağlanmıştır. Zeminin yükselmesi nedeniyle bu açıklığın yalnızca üst kesimi görülebilmektedir. Kare planlı ılıklik mekanının üzeri, sivri kemerli tromplar ile geçilmiş bir kubbe ile örtülüdür (Resim 259, 260). Tromplar arasına üçgen geçiş unsurlarının yerleştirildiği de görülmektedir. Tuğla ile inşa edilmiş kubbenin alt seviyesine sivri kemerli bir pencerenin yerleştirilmiş olması dikkat çekicidir (Resim-260). Bu pencere açıklığı, pişmiş topraktan, şebekeli bir içlik ile kapatılmıştır. Ilıklığın doğu ve batı kanatlarında, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı birer küçük mekan bulunmaktadır. Tıraşlık ve helâ mekanları olduklarını sandığımız bu mekanların sivri kemerli girişleri de, zeminin yükselmesi nedeniyle dolmuş, yalnızca üst kesimleri toprak seviyesinin üstünde kalmıştır. Bu iki küçük mekanın kuzey kesimleri geniş bir sivri kemer ile, güney kesimleri ise, pendentiflerle geçilmiş birer kubbe ile kapatılmıştır. Ilıklığın güney duvarının batı ucuna yakın bir yerdeki sivri kemerli açıklıkla sıcaklığa geçilmektedir.

Şekil-67 Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Plan.

Sıcaklık, üç eyvanlı ve iki halvetlidir (Şekil-67)(Resim-261,262). Kareye yakın dikdörtgen planlı halvetler, güneydoğu ve güneybatı köşelerde; eyvanlar ise, girişin iki yanında ve güney duvarının ortasında yer almaktadır. Halvetlerin üzeri, pendentiflerle geçilmiş birer kubbe ile; eyvanların üzeri de, sivri kemerli birer tonoz ile örtülmüştür. Halvet ve eyvanlar arasında, girişin hemen önünde yer alan alan ise, pendentiflerle geçilmiş bir kubbe ile kapatılmıştır. Güney kanattaki eyvanın güney duvarı üzerindeki dikdörtgen şekilli pencere, hamamın su deposuna açılmaktadır (Resim-262).

Hamamın güney duvarı boyunca uzanan su deposu, sivri kemerli bir tonoz ile örtülmüştür. Tonozun orta kesiminde, kare şekilli bir ışıklık bulunmaktadır.

Hamamda herhangi bir süsleme yoktur.

Savaş Köyü Hamamı, S.Eyice'nin yaptığı hamam tipolojisine göre, "Hacvâri dört eyvanlı ve köşe hücreli tip"e girmektedir⁽⁴²¹⁾. Ancak, bu hamamda, kuzey kanadın iki köşesinde yer alacak birer halvetin ve bu halvetler arasındaki eyvanın inşasından vazgeçilmiştir. Sivrihisar Saydiler Hamamı (XIV.yüzyıl)⁽⁴²²⁾, Bursa Emir Sultan Hamamı (1426)⁽⁴²³⁾, Karaman Sekizçeşme Hamamı'nın erkekler kısmı (XV.yüzyıl)⁽⁴²⁴⁾ ve İstanbul Langa Çifte Hamamı (XV.yüzyıl)⁽⁴²⁵⁾ sıcaklıklarının plan şemaları bakımından Savaş Köyü Hamamı'na benzemektedirler.

Hamamın inşa kitabesi yoktur. Bu plan şemasına sahip sıcaklığı olan hamamların daha çok XV.yüzyılda inşa edildikleri görülmektedir. Savaş Köyü Hamamı'nın, İlyazıcı defterlerinde herhangi bir yapıya vakıf olarak gösterilmemiş olması yapının XV.yüzyıldan sonra yapılmış olabileceğini düşündürmektedir⁽⁴²⁶⁾. Bunlara dayanarak hamamın XV.yüzyıl sonu-XVI.yüzyılda inşa edilmiş olabileceğini söylemek mümkün görünmektedir.

KOZAĞAÇ KÖYÜ HAMAMI

Akşehir'e yaklaşık 4 km uzaklıktaki Kozağaç Köyü'nde, bir evin bahçesinde bulunmaktadır.

Hamam, moloz taş ile inşa edilmiştir (Resim-263, 264). Doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahip hamamın güney ve batı duvarlarına, sonradan inşa edilmiş bir takım yapılar bitişmektedir.

Kuzey cephesi sokağa bakan hamama giriş, batı duvarının kuzey ucunda bulunan, yuvarlak kemerli bir açıklıkla sağlanmıştır (Şekil-68). Bu açıklığın arkasında, derinlemesine uzanan ve üzeri, aynı yöndeki yuvarlak kemerli tonoz ile örtülü olan soyunmalık yer almaktadır. Bu mekanın güney duvarındaki yuvarlak kemerli açıklıktan hamamın ılıklik mekanına geçilir.

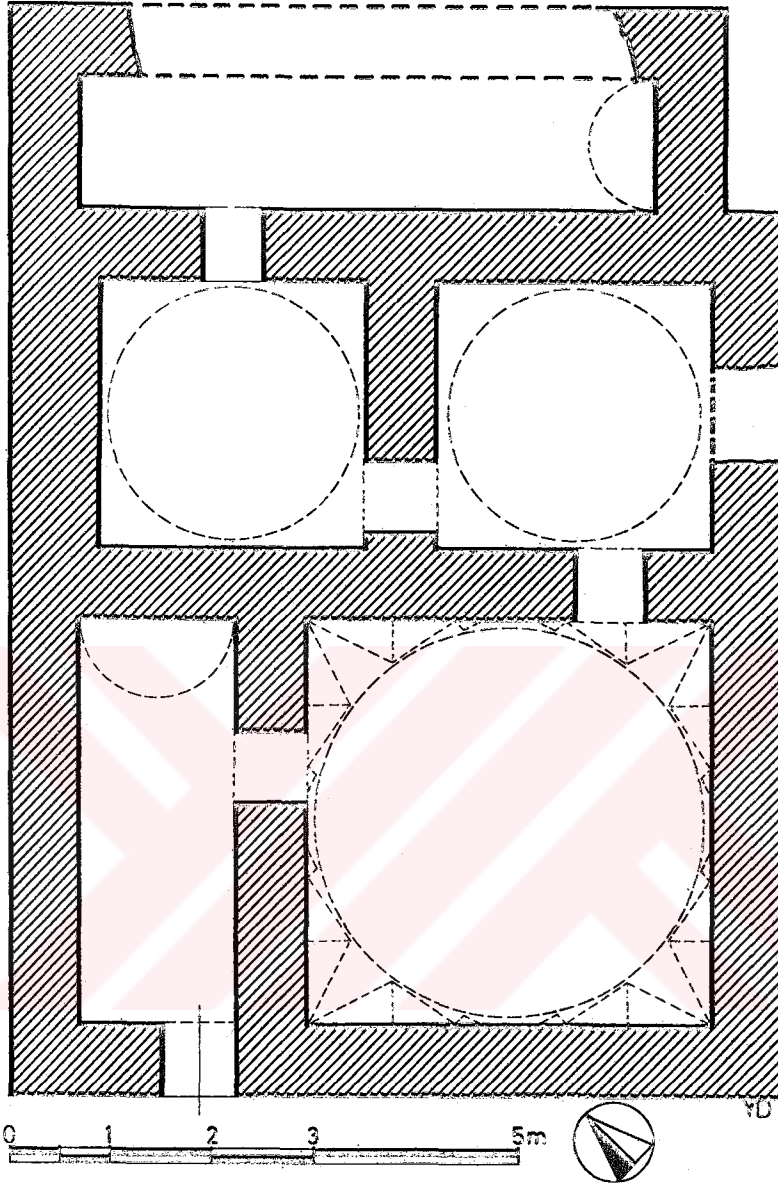
Kare planlı ılıkliğin duvar sıvaları yer yer sağlam olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu kesimlerde, "sıva üzerine baskı tekniği" ile yapılmış, bitkisel örnekle süslemeler görülmektedir (Resim-265). Ilıklık mekanını örten kubbeye üçgenlerle geçilmiştir (Resim-266). Doğu duvarının güney ucundaki açıklıkla sıcakliğı geçilmektedir.

Kare planlı küçük bir mekan şeklindeki sıcakliğin güney duvarına, sonradan bir giriş açılmıştır. Duvar sıvalarının sağlam kalan bazı kesimlerinde, baskı tekniği ile yapılmış süslemeler görülmektedir (Resim-267, 268)(Şekil-69). Üzeri, pendentiflerle geçilen bir kubbe ile kapatılmış olan sıcakliğin kuzey duvarının batı ucundaki açıklıkla halvete geçilmektedir.

Halvet, sıcaklıktan biraz daha küçük inşa edilmiştir. Duvar sıvaları üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Doğu duvarının orta kesiminde, su deposuna açılan bir pencere vardır. Halvet, pendentiflerle geçilen bir kubbe ile kapatılmıştır.

Doğu duvarına bitişik inşa edilen su deposu ve külhan, yapının güneydoğu köşesine kadar uzanmaz. Doğu duvarı, sahibi tarafından yıktırılan su deposunun yuvarlak kemerli bir tonoz ile örtülü olduğu, izlerden anlaşılmaktadır (Resim-269).

Hamamdaki süslemeler, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, ılıklik ve sıcaklik duvarlarında yer alan ve "sıva üzerine baskı" tekniği ile yapılmış bitkisel örnekle süslemelerden ibarettir. Pendentif başlangıcı seviyesinde yer alan süslemede, alt alta sıralanan üç kuşak bulunmaktadır (Şekil-69). Üstte; tepelerinde lâlleyi andırır birer palmet tomurcuğu bulunan ve sapları altta kaidemsi bir şekil alan palmet örneklerinin yan yana sıralanması ile oluşan kuşak bulunur. Palmet örneklerinin içleri, palmet ve

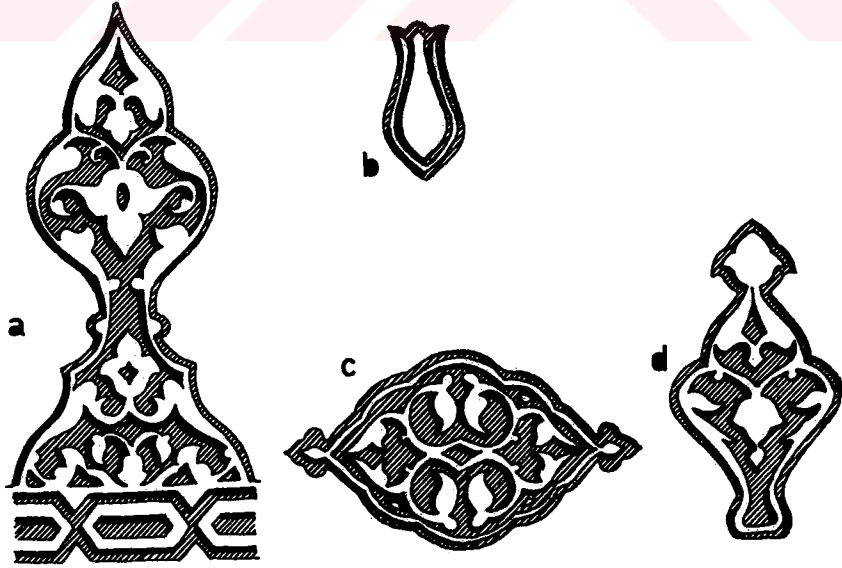
Şekil-68 Kozağaç Köyü Hamamı.Plan.

rumi örneklerinden oluşan bir süsleme ile doldurulmuştur.Ortadaki kuşakta bir "zencirek" motifi yer almaktadır.Altte ise,uolarında birer palmet örneği bulunan elips şekilli madalyonlar ile,lâleyi andıran palmet tomurcuğu örneklerinin düzenli bir şekilde yerleştirilmesinden oluşan süsleme kuşağı vardır.Elips şekilli madalyonların içleri,rumilerle meydana getirilmiş süslemelerle doldurulmuştur.Duvarların bu süsleme kuşakları dışında kalan kesimleri ise,Şekil-70 de görülen süsleme örneklerinin düzensiz bir şekilde dağıtılması ile meydana getirilmiş bezemelerle doldurulmuştur.

Kozağaç Köyü Hamamı'nda görülen bu basit plan şeması;S.Eyice'nin hamam tipolojisine göre,"Ilıklık,sıcaklık ve halveti eş odalar halinde o-

Şekil-69 Kozagaç Köyü Hamamı. Yaş siva üzerine kalıpla baskı tekniğinde yapılmış süsleme şeritleri.

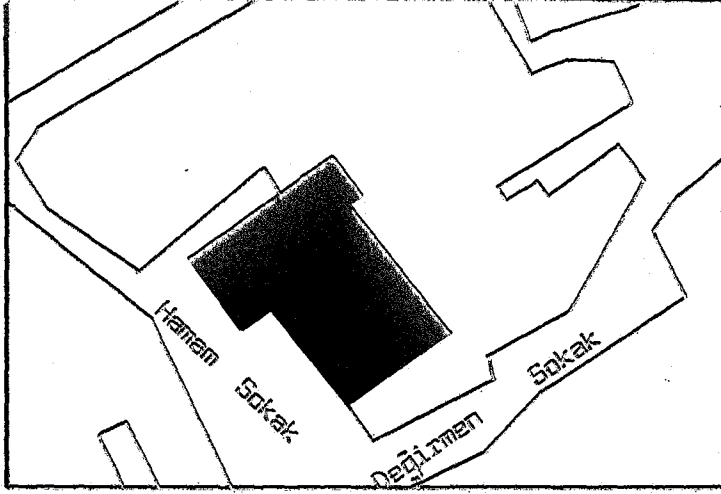
Şekil-70 Kozagaç Köyü Hamamı. Yaş siva üzerine, düzensiz olarak basılmış süsleme örnekleri.

lan tip'e benzemektedir⁽⁴²⁷⁾. Bu tipte; ılıklik, sıcaklik ve halvet mekanları aynı büyüklüktedir ve her mekana, birbiri içinden geçilmektedir. Kozağaç Köyü Hamamı'nın yanı sıra; Aksaray Ağzıkara Han Köyü Hamamı (XIII. yüzyılın ilk yarısı)⁽⁴²⁸⁾ ve İznik İsmail Bey Hamamı (XIV-XVII. yüzyıl)⁽⁴²⁹⁾ bu plan şemasında inşa edilmiş hamamlardır. Kozağaç Hamamı'nda bu iki örnekten farklı olarak, ılıklik mekanının diğer iki mekandan daha büyük inşa edildiği görülmektedir. Aslında, bu plan şemasında, ılıklik mekanının sıcaklik; sıcaklik mekanının da ikinci bir halvet işlevi gördüğünü kabul etmek mümkündür. Bursa'da Muradiye Hamamı (1426)⁽⁴³⁰⁾, İbrahim Paşa Hamamı (XV. yüzyılın ikinci yarısı)⁽⁴³¹⁾ ve At Pazarı Hamamı (1604)⁽⁴³²⁾ gibi Anadolu'da inşa edilmiş birçok hamam, soyunmalık mekanından sonra yer alan enine dikdörtgen planlı sıcaklik ve buraya açılan iki halvetten oluşan plan şemasına sahiptir. Bu örneklerde sıcaklik ve ılıklik mekanlarının tek mekan olarak düşünüldükleri görülmektedir. Kozağaç Köyü Hamamı'nın bu örneklerden farkı; kuzeydoğu köşede yer alan halvetin, sıcaklik mekanı ile birlikte, güneybatı köşedeki mekana değil de sıcaklik mekanına açılmış olmasıdır. Sonuç olarak; Kozağaç Köyü Hamamı, diğer hamamların plan şemalarına tam olarak uymayan farklı bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle farklı plan şemalarına, daha çok, küçük yerleşim birimlerinde inşa edilmiş küçük boyutlu hamamlarda rastlanmaktadır.

Hamamın duvarlarına "baskı tekniği" ile yapılmış süslemelerde görülen palmet örneği; Akşehir Türâbî Türbesi'nin duvar sıvaları üzerindeki palmet örneklerine benzemektedir (Şekil-64). Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı (XIII. yüzyıl sonu)⁽⁴³³⁾, Bursa Demirtaş Hamamı (XIV. yüzyıl sonu)⁽⁴³⁴⁾, Sultandağ Çifte Hamam (XVI-XVII. yüzyıl) (Şekil-65) ve Gemlik-Büyük-kumlu Köyü Hamam-1 de (XVII. yüzyıl)⁽⁴³⁵⁾ sıva üzerine baskı tekniği ile yapılmış benzer süslemeler vardır.

Yapının inşa kitabesi yoktur. Bu plan şemasına benzer plan şemasına sahip hamamların ve duvarlara baskı tekniği ile yapılmış süslemelerin XIII. yüzyıldan, geç dönemlere kadar örnekler verdiği görülmektedir. Bu nedenle yapıyı, süslemelerinin benzerliği bakımından en yakın örnek olan Akşehir Türâbî Türbesi'ne (XVI. yüzyıl sonu) ve yapının, Fatih devrinde yazılan İlyazıcı defterinde herhangi bir yapıya vakıf olarak gösterilmemesine dayanarak XVI veya XVII. yüzyıla tarihlemek mümkündür.⁽⁴³⁶⁾

AKŞEHİR, YUKARI HAMAM

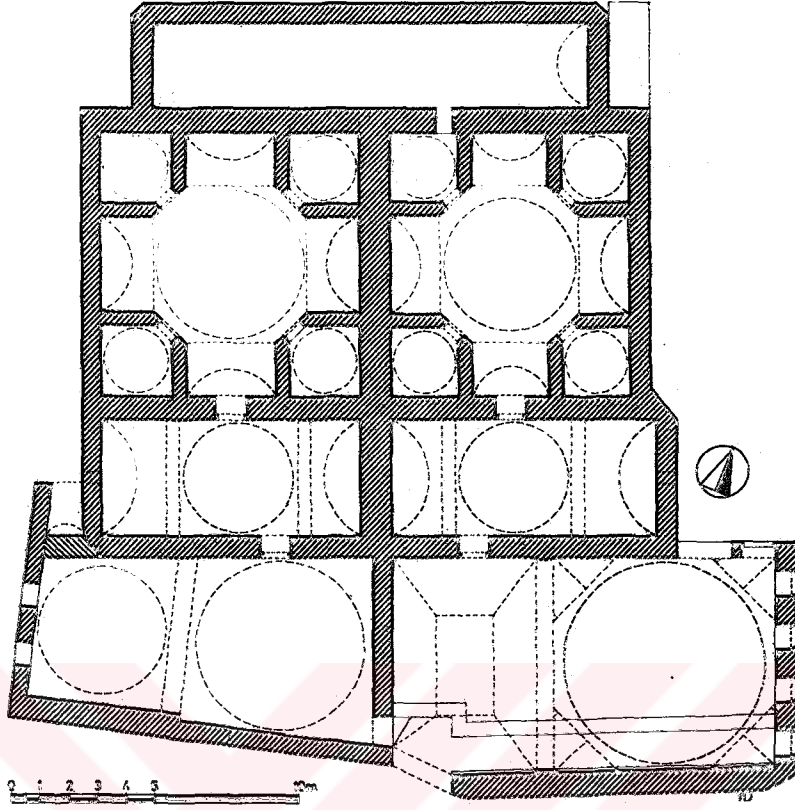

Çimenli Mahallesi, Hamam Sokak'tadır. Şehrin yüksekçe bir kesiminde bulunmasından dolayı "Yukarı Hamam" olarak bilinen bu yapı, Ermeni cemaati tarafından yaptırılmış olması nedeni ile "Sâvur Hamamı" olarak da adlandırılmaktadır⁽⁴³⁷⁾.

Yapı malzemesi olarak; beden duvarlarında, küçük parçalar halinde kayrak taşı ve moloz taş; kapı ve pencere süveleri ile üst örtüye geçişlerde ve halvet duvarlarında düzgün keşme taş; örtü sisteme ve bazı kemerlerde ise, tuğla kullanılmıştır.

Yapı; her biri birer soyunmalık, ılıklik ve dört ayvanlı köşe halvetli sıcaklık bölümlerine sahip bir çift hamamdır (Şekil-71).

Kuzey-güney doğrultusunda eğimli bir arazi üzerinde inşa edilen eserin doğu kanadında erkekler kısmı, batı kanadında da kadınlar kısmı yer alır (Resim-270, 271). Her iki kısmın soyunmalığı, diğer mekanlara göre daha yüksektir. Erkekler kısmının soyunmalığı, ılıklik ve sıcaklığa göre, doğuya doğru taşıntı yapmaktadır. ılıklik kısmı da, sıcaklığa göre doğuya doğru taşıntılıdır (Resim-270). Bu kesimin üst seviyesinde, sonradan kapatılmış olan kare şekilli bir pencere vardır. Kuzey kanatta yapının su deposu bulunmaktadır. Su deposu, her iki sıcaklığın kuzey kenarlarının toplamından daha kısadır. Su deposu ile erkekler kısmı sıcaklığı arasında, kuzeydoğu köşede mevcut olan girintiye, sonradan küçük bir mekan eklenmiştir (Resim-270, 272). Su deposunun kuzeydoğu ve kuzeybatı köşeleri pahlıdır. Külhan, bugünkü toprak zemin kodunun çok altında, çukurda kalmıştır (Resim-272, 273). Yapının batı cephesi, su deposunun bitiminden, kadınlar kısmı soyunmalığına kadar düz olarak devam eden bir sağır duvar şeklindedir (Resim-271, 274).

Şekil-71 Akşehir Yukarı Hamam.Plan.

Yalnız, ılıklik kısmının üst kesiminde kare şekilli bir pencere yer almaktadır. Bu pencerenin, sonradan kapatıldığı anlaşılmaktadır. Kadınlar kısmı soyunmalığının batı cephesi, ılıklik ve sıcaklığa göre, batıya doğru taşınmış yapılmaktadır. Aynı zamanda, bu duvarın güney ucu, ılıklik ve sıcaklik duvarlarına göre, güneye doğru uzadıkça, batıya doğru açılarak devam eder. Kadınlar kısmı soyunmalığının batıya doğru çıktığı çıkıntının kuzey yüzüne bir giriş açılmıştır. Bu girişin önüne, beşik tonozlu küçük bir giriş mekanı inşa edilmiştir (Resim-274, 275). Bu giriş daha sonra kapatılmıştır. Soyunmalığın batı duvarında, taş ve tuğla malzeme ile yapılan, yuvarlak kemerli iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Bunların arasında, aynı malzeme ile yapılmış, yuvarlak sağır bir kemer yer almaktadır (Resim-276). Kuzeydeki pencere sonradan kapatılmıştır. Hamamın güney duvarı, ılıkliğin güney duvarına paralel değildir. Bu nedenle de soyunmalığın doğu duvarı, batı duvarından daha uzundur. Soyunmalığın güney duvarı üzerinde hiçbir açıklık yoktur (Resim-277). Duvar üzerinde görülen izlerden, yapının bu cephesine bitişik olarak inşa edilmiş, ancak, sonradan ortadan kaldırılmış yapıların bulunduğu anlaşılmaktadır. Kadınlar kısmı soyunmalığının bitip, erkekler kısmı soyunmalığının başladığı güney duvarının bu kesiminde, sonradan açıldığı

ğini sandığımız, yuvarlak kemerli, oldukça yüksek bir açıklık yer almaktadır. Bu açıklığın kemerinde, düzgün kesme taş kullanılmıştır. Bu kapı, bugün, erkekler kısmı soyunmalığına açılmaktadır. Kapıdan, erkekler kısmı soyunmalığının güneydoğu köşesine kadar olan kesimde duvarın, erkekler kısmı ılık-lığına paralel devam ettiği ve bu duvarda herhangi bir açıklığın bulunmadığı görülmektedir. Erkekler kısmı soyunmalığının doğu duvarındaki açıklıklar, kod farkından dolayı, üç katlı bir görünüm sunarlar (Resim-278). Alt katta, güneydoğu köşeye yakın olarak yerleştirilmiş olan ve arkasında uzanan bir dehlizle erkekler kısmı soyunmalığından kadınlar kısmı soyunmalığına geçişi sağlayan giriş; ikinci katta, eşit aralıklarla yan yana sıralanan basık kemerli dört pencere; üstte ise, ikinci sıradaki pencerelerden ortadaki ikisinin üzerine rastlayan ve daha küçük ebatla olan, basık kemerli iki pencere açıklığı yer almaktadır.

Erkekler kısmı soyunmalığına giriş, soyunmalığın doğuya doğru taşınan bölümünün kuzey yüzüne yerleştirilmiş açıklıktan sağlanmaktadır. Burada, yan yana iki açıklık vardır (Resim-278). Bunlardan doğudaki, basık kemerli ve düzgün kesme taş sövelidir. Batıdaki açıklık ise, doğudakine göre daha geniş ve daha yüksektir. Kemer tuğla ile yapılmıştır. Doğudaki açıklık şekil ve malzeme yönünden, doğu duvarındaki açıklıklarla benzerlik göstermektedir. Bu nedenle, sonradan yapılmış olabileceği mümkün görünmemektedir. İkinci açıklık, ilk bakışta sonradan yapılmış görünüyorsa da örtü sistemini taşıyan tromp kemeri ayağının tam altına gelmesi nedeniyle, bu ihtimalin kabul edilmesi güç görünmektedir. Her şeye karşın, bu ikinci açıklığın sonradan açıldığını kabul etmek gerekiyor. Ancak, hangi amaçla açıldığını açıklayabilmek imkansız gibi görünüyor.

Erkekler kısmı:

Soyunmalık, doğu-batı doğrultusunda enine dikdörtgen planlıdır. Kesme taştan ince bir kemerle ikiye bölünen mekanın doğusu, yuvarlak kemerli tromplar üzerine oturan büyük bir kubbe; batısı ise, aynalı menestir tonozu ile kapatılmıştır (Resim-279, 280). Soyunmalığın iki mekanın birbirinden ayıran kemer ile tromp kemerleri içine birer metal gergi yerleştirilmiştir. Her iki örtüye de bol sayıda ışıklık ile birer aydınlık feneri yerleştirilmiştir. Bunlar, doğu duvarında iki sıra halindeki pencerelerle birlikte soyunmalık mekanının bol miktarda ışık almasını sağlarlar. Doğu duvarının güney ucunda yer alan girişin arkasında uzanan ve kadınlar kısmı soyunmalığına giden dehliz, soyunmalığın güney duvarı boyunca devam etmektedir (Resim-281). Soyunmalık zemininden, yaklaşık bir insan boyu aşağıda kalan

bu dehlizin üzerinin,soyunmalık zemini de biraz yükseltilerek ahşap kirişlerle kapatıldığı ve üzerine ahşap soyunma kabinlerinin inşa edildiği kalen izlerden anlaşılmaktadır.Doğu duvarı üzerinde de benzer izlerin oluşu, bu kenar boyunca da soyunma kabinlerinin bulunduğunu göstermektedir.Soyunmalığın güney duvarı batı uçta,güneye doğru daralarak devam eder ve kadınlar kısmı soyunmalığına bitişir.Güney duvarı boyunca uzanan dehliz,kadınlar kısmı soyunmalığının güneydoğu köşesine açılan girişe ulaşmaktadır. Erkekler kısmı soyunmalığının batı ucunda yer alan geniş ve yüksek açıklık da,bu girişle ilişkiliydi.Buradan,erkekler kısmı soyunmalığının batı duvarının güney ucundaki basık kemerli açıklıkla bağlantılı olarak,kadınlar kısmına giriş verilmiştir (Resim-282,283).Bugün bulunmayan tuğla duvar ve ahşap bölmelerle bu kesimin erkekler soyunmalığından gizlenmeye çalışıldığı görülmektedir.Soyunmalığın batı kenarının kuzey kesimine,sonradan asma kat inşa edilmiştir⁽⁴³⁸⁾.Soyunmalığın kuzey duvarı üzerindeki iki açıklıktan,daha geniş ve yüksek olanının üzerini örten tuğla kemerin hemen solunda,biri yatay diğeri dikey olmak üzere iki bitişme çizgisi görülmektedir (Resim-284).Erkekler soyunmalığının kuzey duvarı ile aynı soyunmalığın batı duvarı arasında da bir bitişme çizgisi mevcuttur (Resim-285). Bu bitişme çizgilerinden yatay olanının zeminden yüksekliği,erkekler kısmının ılıkık duvarı ile aynı seviyededir.Böylece,ılıkık duvarının daha önce mevcut olduğu ve erkekler soyunmalığının sonradan inşa edildiği eklenmektedir.Ayrıca,hamamın genelinde yer alan onbeş kubbeli mekandan yalnızca bir tenesinde geçişlerin tromp olması da bu olasılığı destekler mahiyettedir.

Ilıklığa giriş;soyunmalığın aynalı manastır tonozu ile kapatılmış bölümünün kuzey duvarına açılmış basık kemerli,düzgün kesme taş süveli açıklıktan sağlanmıştır.Bu girişin önüne,sonradan briketle inşa edilmiş bir giriş mekanı yerleştirilmiştir (Resim-283).Ilıklık,anane dikdörtgen planlıdır ve iki yanlar beşik tonoz,ortası pendantif geçişli kubbe ile örtülüdür (Resim-286).Doğudaki tonozlu bölüm daha derindir.Örtüler arasında,düzgün kesme taşla örülü yuvarlak kemer vardır.Geçişler,düzgün kesme taş;kubbe ve tonozlar tuğla ile örülmüştür.Doğu duvarının üst kesiminde,sonradan kapatılmış olan bir pencere açıklığı vardır.Ayrıca,kubbe üzerine bir aydınlık feneri ile bol sayıda ışıklık açılmıştır.Basık kemerli sıcaklık girişi,kuzey duvarının ortasındadır ve düzgün kesme taştan süvelerle çerçeveslidir.

Hamamın sıcaklık kesimi,"dört eyvanlı ve köşe halvetli" plan şe-

masına sahiptir.Eyvanlar,beşik tonoz;orta bölüm ve halvetler,pendantif geçişli birer kubbe ile kapatılmıştır (Resim-287,288).Halvetleri sıcaklıktan ayıran duvarlar ve geçişler,düzgün kesme taş;kubbe ve tonozlar,tuğla ile inşa edilmişlerdir.Halvet kubbelerinin ortalarında birer aydınlık feneri bulunmaktadır.Orta kubbede ise,bir aydınlık feneri ile bol sayıda ışıklık vardır.Orta kubbedeki aydınlık fenerinin çevresi,alçı malzeme ile yapılmış Barok karakterli bitkisel örneklerin oluşturduğu bir kuşakla çerçevelenmiştir (Resim-289,290).Ayrıca,kubbe eteğinde,iki ucu yuvarlatılmış kartuşlar ve daire örneklerinin dönüştürümlü yerleştirilmesi ile oluşturulmuş bir kuşak yer almaktadır.Kuzeybatıdaki halvetin kuzey duvarına,su deposu ile bağlantılı,yuvarlak kemerli bir açıklık yerleştirilmiştir (Resim-291).Enine dikdörtgen planlı su deposu,doğu-batı yönlü beşik tonoz ile kapatılmıştır.

Kadınlar kısmı:

Soyunmalık girişi olarak,bugün,doğu duvarının güney ucundaki açıklıktan yararlanılmaktadır⁽⁴³⁹⁾.Batıdan doğuya doğru genişleyen enine bir plana sahip olan soyunmalık kısmı,pendantif geçişli iki kubbe ile örtülüdür (Resim-292).Kubbeler arasında,kesme taş ile örülmüş geniş bir yuvarlak kemer yer almaktadır.Kemer içine demir bir gergi yerleştirilmiştir.Geçişlerde düzgün kesme taş;kubbelerde tuğla kullanılmıştır.Kubbe ortalarında birer aydınlık feneri ile bol sayıda ışıklık bulunmaktadır.Soyunmalığın aydınlatılmasında,batı duvarına açılmış iki pencereden de yararlanılmıştır (Resim-292).Bu pencerelerden kuzeydeki,sonradan kapatılmıştır.Kuzey duvarının doğu ucuna yakın bir yerdeki,basık kemerli açıklıkla 1-liklik mekânına geçilmektedir (Resim-293).

İlklık mekânı,erkekler kısmında olduğu gibi,ortası kubbeli,iki yanı beşik tonozlu enine dikdörtgen bir plana sahiptir (Resim-294).Batıdaki tonoz,diğerine göre daha derindir ve batı duvarının üst kesiminde,sonradan kapatılmış olan,düzgün kesme taş süveli kare şekilli bir pencere bulunmaktadır.Tonozlarla kubbeyi ayıran kemerlerde ve kubbe geçişlerinde düzgün kesme taş;tonozlarla kubbede tuğla kullanılmıştır.Kubbe üzerinde bir aydınlık feneri ile bol sayıda ışıklık vardır.Kuzey duvarının ortesindeki açıklıktan sıcaklığa geçilmektedir.

Kadınlar kısmı sıcaklığı,erkekler kısmına göre,doğu-batı doğrultusunda biraz daha geniştir.Plan şeması açısından aynı özelliklere sahip olan kadınlar kısmı sıcaklığında da dört eyvanlı ve köşe halvetli plan şeması görülmektedir (Resim-295).Eyvanlar,beşik tonoz;halvetler ve orta

mekan,pendantif geçişli kubbe ile örtülüdür.Orta kubbedeki aydınlık feneri-
ni çerçeveleyen süslemede meandr (menderes) motifi vardır (Resim-296).

Sıcaklıklarının plan şemalarına göre,"Dört eyvanlı ve köşe hücre-
li hamamlar" grubuna giren Yukarı Hamam,bu plan şeması ile Akşehir Meydan
Hamamı'nın benzeridir (Şekil-66).İlklık mekanlarının plan şemaları ve ör-
tü sistemleri bakımından ise,Akşehir Orta Hamam ile benzerlik göstermekte-
dir (Şekil-72).

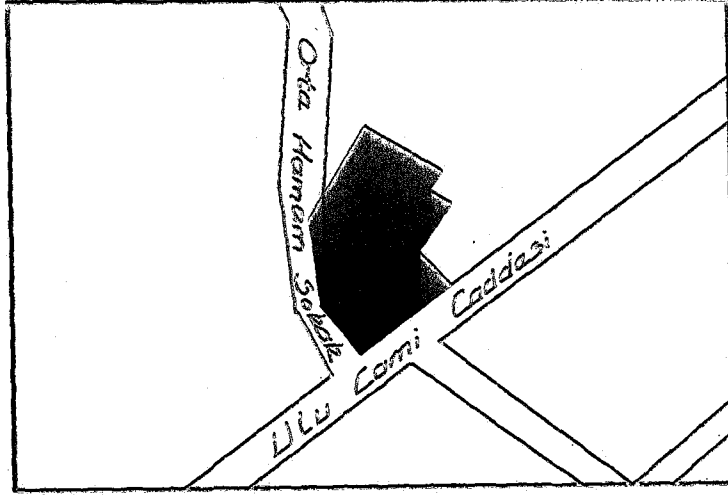
Hamamın,kadınlar kısmı sıcaklığının kubbe göbeğinde yer alan me-
andr motifi,Antik Yunan ve Roma mimarlığında ortaya çıkan ve çeşitli var-
yasyonlarla Türk-İslâm Sanatı'nda da kullanılan bir süsleme örneğidir.Er-
kekler kısmı sıcaklığının kubbe göbeğindeki Barok karakterli süsleme ör-
neği ise,batılılaşma ile Osmanlı Sanatı'na giren bir süsleme biçimidir.Bu
özelliğe sahip süslemeler,dönemin birçok eserinde karşımıza çıkmaktadır.

Hamamın inşa kitabesi yoktur.Yapı hakkında kısa bilgiler veren
Y.Anılır,yapıyı,kaynak göstermeden XX.yüzyıl başlarına⁽⁴⁴⁰⁾;İ.H.Konyalı
ise,yine kaynak göstermeden,dolaylı olarak XIX.yüzyıl sonlarına tarihlie-
mekte ve ustasını,Akşehir'deki Orta Hamam'ı yapan Mıgırdıç Kalfa olarak
vermektedir⁽⁴⁴¹⁾.

İnşaat malzemesindeki kalitenin düşüklüğü ve su düzeninin duvar
içinden künklerle sağlanmayıp,tamamen metal borularla sağlanması,eskiye
ait olabilecek hiçbir su düzenine rastlanmayışı hamamın inşasını uzak
yıllara götürmemize izin vermez.Bunun yanı sıra,inşaatın 1901 tarihli Ak-
şehir Orta Hamam'ı inşa eden Mıgırdıç Kalfa tarafından yapıldığını da dik-
kate alarak yapıyı,XIX.yüzyıl sonu-XX.yüzyıl başına tarihleyebiliriz.

1940 lı yıllarda Akşehir Belediyesi'nin deposu olarak kullanılan
hamam,son yıllarda onarılarak kullanıma açılmış,ancak,şehir merkezi uza-
ğında kalması nedeni ile geliştirilememiş ve günümüzde terk edilerek do-
ğru koşulları ile baş başa bırakılmıştır.

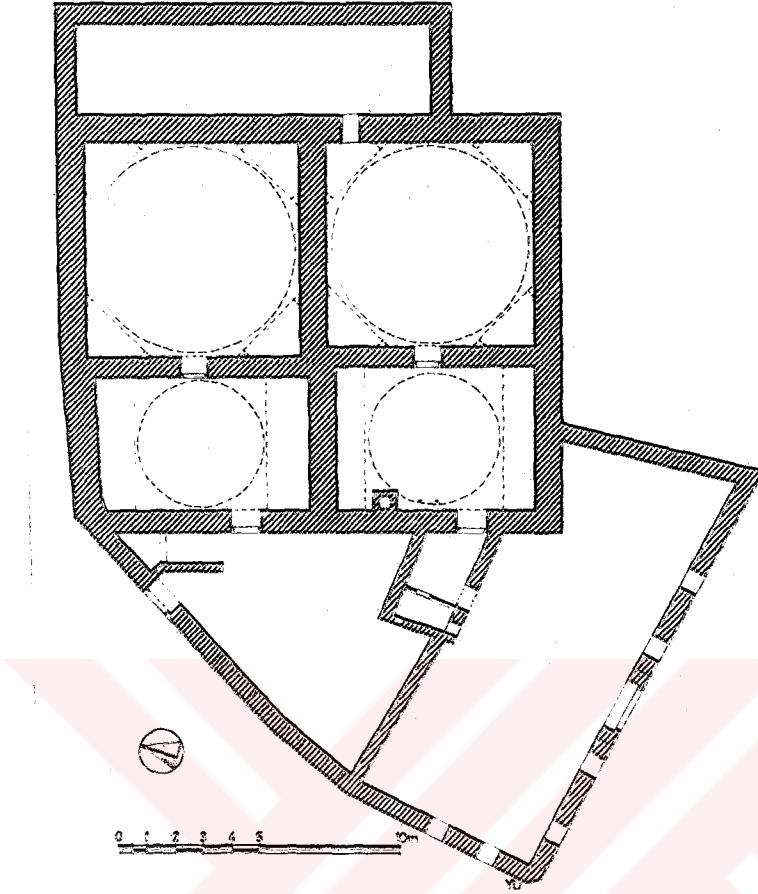
AKŞEHİR, ORTA HAMAM

Ulu Cami Caddesi ile Orta Hamam Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunmaktadır.Çifte hamam olarak inşa edilmiştir (Resim-297).Meydan Mamamı ile,bugün mevcut olmayan,ancak,Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin yakınında bulunduğu bilinen Seydi (Dizdar) Hamamı arasında kaldığı için "Orta Hamam" diye adlandırılmaktadır.Halk arasında "Mavras Hamamı" diye de bilinmektedir.

Hamamın duvarları dıştan sıvalı olduğu için,İNŞAATINDA NE TÜR MALZEME KULLANILDIĞI TAM OLARAK BİLİNMEMEKTEDİR.ANCAK,SIVASI DÖKÜLEN BAZI KESİMLERDE DÜZGÜN KESME TAŞ,TUĞLA VE MOLUZ TAŞLAR GÖRÜLEBİLMEKTEDİR.

Hamamın erkekler kısmına giriş;soyunmalığın,Ulu Cami Caddesi'ne bakan duvarının orta kesimindeki basık kemerli açıklıktan sağlanmaktadır (Resim-298).Bu cephede;girişin iki yanına simetrik olarak iki sıra halinde yerleştirilmiş,basık kemerli sekiz pencere açıklığı bulunmaktadır.Ayrıca,girişin üst kesiminde,düz atkılı büyük bir pencere açıklığı deha bulunmaktadır.Erkekler kısmı soyunmalığının sokağa bakan cephesinde de,iki sıra şeklinde yerleştirilmiş basık kemerli dört pencere vardır.Giriş açıklığı ve pencereleri,dışarıya taşıntı yapan taş söveler çerçevelemektedir.Üstü,dıştan kırma çatı ile örtülü olan erkekler kısmı soyunmalığı,kuzey-güney doğrultusunda uzanan yamuk bir plana sahiptir (Şekil-72).Duvarların büyük bir bölümünde,iki kat halinde düzenlenmiş,ağaç soyunma mekanları sıralanmaktadır.Kuzey duvarının üst kesiminde,dikdörtgen şekilli mermer levhalar üzerine yazılmış iki inşa kitabesi bulunmaktadır (Resim-299,300).Kitabelerin alt satırları,soyunma mekanlarının yer aldığı ikinci katın ağaç zemini

Şekil-72 Akşehir Orta Hamam.Plan.

altında kalmıştır.Buna dayanarak,soyunmalıkteki ikinci katın sonradan inşa edildiğini söylemek mümkündür.Soyunmalık,düz ahşap tavan ile kapatılmıştır.Kuzey duvarındaki açıklıktan sıcaklığa geçmeden önce,yamuk planlı bir aralık mekanı bulunmaktadır.Bunun batı kenarı ince bir duvar ile bölünerek helâ şekline dönüştürülmüştür.Aralık mekanının üzeri,demir kirişlerin taşıdığı,düz taş levhalarla kapatılmıştır.Bu mekanın doğu duvarındaki basık kemerli açıklıkla ılıklığa geçilmektedir.

Ilıklık mekanının kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerinde,sonradan inşa edilmiş basit iki taraşlık vardır (Planda gösterilmemiştir).Güney duvarının kuzey ucuna yakın bir yerde de,cehennemlikten gelen dumanların dışarıya verildiği,içeriye taşıntı yapan,kare kesitli tüteklik bulunmaktadır (Şekil-72)⁽⁴⁴²⁾.Enine dikdörtgen planlı ılıklık,iki yanına geniş yuvarlak kemerler inşa edilerek kareye dönüştürülmüş ve ortadaki mekan,pendantif geçişli bir kubbe ile kapatılmıştır.İlıklığın doğu duvarının orta kesiminde yer alan basık kemerli açıklıkla sıcaklığın geçilmektedir.

Kare şekilli bir plana sahip olan sıcaklığın üzeri,yuvarlak kemer-

li tromplarla geçilmiş bir kubbe ile kapatılmıştır.Kuzey duvarının batı ucundaki açıklık,su deposuna açılmaktadır.İlk inşaatı,tak kubbenin kapattığı kare planlı bir mekan şeklinde olan sıcaklığa,daha sonraki tarihlerde,birdirinden ince duvarlarla ayrılan çok sayıda yıkanma mekanı inşa edilmiştir (Bu mekanlar planda gösterilmemiştir).

Kadınlar kısmı,erkekler kısmının kuzey duvarına bitişik inşa edilmiştir (Şekil-72).Kadınlar kısmı soyunmalığına giriş,batı duvarının kuzey ucundaki sivri kemerli açıklıkla sağlanmıştır (Resim-301).Açıklığın hemen üstünde,iki satırlık inşa kitabesi bulunmaktadır (Resim-302).Yalnızca üst kesiminde,basık kemerli dört pencere bulunan kadınlar kısmı soyunmalığının bu duvarı,sokağın şekline uygun inşa edildiği için,düz olarak devam etmez.Üstü,dıştan kırma çatı ile kapatılmış olan kadınlar kısmı soyunmalığı üçgen şekillidir.Erkekler kısmındaki aralık mekanının buraya taşması nedeni ile,üçgen şema bozulmuştur.Üçgen şekilli soyunmalığın kuzeye bakan köşesine helâ inşa edilmiştir.Soyunmalıkda,soyunma kabinleri yerine sekiler bulunmaktadır (Planda gösterilmemiştir).Üzeri düz ahşap tavan ile kapatılan soyunmalığın doğu duvarındaki açıklıktan ılıkliğe geçilmektedir.

Enine dikdörtgen planlı ılıklığın kuzey duvarı,batı köşede,mekanı daraltacak şekilde içeriye doğru kırılarak devam eder.İlıklık,iki yan kanda geniş yuvarlak kemerler inşa edilerek kareye dönüştürülmüş ve ortadaki mekan,pendantif geçişli bir kubbe ile kapatılmıştır.Doğu duvarının ortasındaki basık kemerli açıklıktan sıcaklığa geçilmektedir.

Kare planlı sıcaklık,yuvarlak kemerli tromplarla geçilmiş bir kubbe ile kapatılmıştır.Erkekler kısmı sıcaklığına sonradan inşa edilen yıkanma yerleri burada yoktur.

Su deposu ve külhan,hamamın doğu duvarına bitişik inşa edilmiştir.Su deposu,doğu duvarının batı köşesinden başlar,ancak güney köşeye kadar uzanmaz.Üzeri,düz taş levhalarla kapatılmıştır.

Hamamın aydınlatılması,kubbelerdeki aydınlık feneri ve ışıklıklarla sağlanmıştır.

Akşehir Orta Hamam,ılıklik mekanının plan şeması bakımından,Akşehir Yukarı Hamam'a benzemektedir (Şekil-71).Ancak,Yukarı Hamam'ın sıcaklığındaki "dört eyvanlı ve köşe halvetli" plan şeması,Orta Hamam'ın sıcaklığında kullanılmamıştır.Yaptığımız araştırmada,Orta Hamam'ın genel plan şemasında inşa edilmiş başka benzer örnek bulamadık.Ancak,bu araştırma sırasında,özellikle Osmanlı Mimarisi'nin son dönemlerinde,küçük merkezlerde inşa edilmiş hamamların plan şemalarında eskiye sadık kalındığı gibi,yeni

şemaların da ortaya çıktığına şahit olduk. Akşehir Urtâ Hamam da bu farklı plan şemasına sahip örneklerden biri olarak görünmektedir.

Hamamda, ayrı mermer lavhalar üzerine yazılmış, aynı tarihli üç inşa kitabesi bulunmaktadır⁽⁴⁴³⁾. Bu kitabelerden ikisi, erkekler kısmı soyunmaliğinin kuzey duvarında; diğeri ise, kadınlar kısmı soyunmaliğinin girişi üstündedir.

Kitabelerden hamamın, II. Abdülhamit'in saltanat yıllarında, Ferit Paşa'nın Konya valiliği ve Salim Bey'in kaymakamlığı zamanında, geliri okul masraflarını karşılamak üzere, Akşehirli Magırdıç Kalfa'ya inşa ettirildiği ve inşaatın Zilhicce 1318/M. Mart-Nisan 1901 tarihinde bitirildiği anlaşılmaktadır⁽⁴⁴⁴⁾.

Erkekler kısmı soyunmaliğinin kuzey duvarının doğusunda yer alan kitabenin metni şöyledir:

طہر منقبت عبد الحمید خان ثانی غازی
شہامت نصرت شاہانہ سی پرتو نثار اولدی
وزیری عدل پرور والی عالی فرید پاشا
مکاتب چونکہ تأمین دوام ایلدی اکنال
دید ی تاریخ تہمن نو نہالان وطن کوردی
کہ غرق نور اولدی ملکی فیض تابناکدن
زمان فیضتہ عائد نیچہ عالی امکندن
کہ آب لطفی جاری بو یرک هر ذره خاکدن
انک الطافہ و ذوالفضلک بیامره اشتراکدن
در یر بوی هنر کرمبر هر کہ آب پاکدن
۱۳۱۸ عمل و (تس)

Transkripsiyonu:

- Ulüvv-menkâbet Abdülhamid han-ı sanî gazi
ki gark-ı nûr oldu mülkü feyz-i tâb-nâkînden
- Şehâmet-i nusret-i şahânesi pertev-nisâr oldu
zaman-ı feyzine aid nice âlî emâkînden
- Veziri âdil perver vali-i âlî Ferid Paşa
ki âb-ı lütfü cârî bu yerin her zerre hâkînden
- Mekâtib çünkü te'min-i devamın eyledi ikmâl
ânın iltâf ve zü'l-fazlın bu emre iştirâkînden
- didi tarih-i tammın nev-nihâlân-ı vatan gördü
verir bû-yi her gâh âb-ı pâkînden
1318 amele ve (.....)

Erkekler kısmı soyunmaliğinin kuzey duvarının batısında yer alan kitabenin metni şöyledir:

بحمد اللہ بر حطامہ موفق اولدی ساعیلر
معارف پروری شاہک عمید لطف و احسان
تمام اولدی خدایہ ایدہ لوم عرض تشکرلر
مؤید ایلہ یارب شوکت سلطان حمید خان

بویرلر اولدی خالی ونیر پاشانک انجام
معا طلق اسلامه مصارفه بیوک همت
دیلم آقشهر خلقی عزیز اولسون قبولی
مجانلی زاده مقصودک خدا مننای تاریخله

خدا سالم بکه ویرسون مراد واجرواکرام
طهارت عرض وناموسه نظافته بودر غیرت
فرخیاب ایده لریاری مگدر اولسون اغیاری
دیگ بو باب حطامک کشادی بوندی نصرته

عل (واینا) ۱۳۱۸

مهارت کسبله فنه ایدر آئی لیکن تطبیق
هنرمندان اقسیره پتر صد آفرین بونام

ستار اولسه شاگردی سنان البت ایدر تصدیق
اثر مصارفه چفت حطام بنام تاریخ مغروح کلام

Transkripsiyonu:

- Bi-hamdullah bu hamama muvaffak oldu sâîler
tamâm oldu hüdâya idelüm arz-ı teşekkürler
- me'arif perverî-i şahın amîmdür lûtf ve ihsânı
mü'eyyed eyile yâ-rabb şevket-i sultan Hâmid hânı
- bu yerler olmadı hâlî vezir paşanın in'am
hüdâ Salim bega vîrsün murad ve eoz ve ikrâm
- maatıfl-ı islâma masârifâ büyük himmet
tahâret-i ırz ve nâmusa nezâfete budur gayret
- dilerim Akşehir halkı ezîz olsun
- ferah-yâb ideler yarı mükedder olsun ağıyâri
- Mecalî-zâde Maksûdun hüdâ ma'ne-yı tarihle
diyin (din) bu bâb hamamın kûşâdı buldu nusretle
amele (..... ve ebna) 1318
- maharet kesble fenne ider ümmi liken tatbîk
Sinimmar olse şagirdi Sinan elbet ider tasdîk
- hünermendân-ı Akşehir'e yeter sad-âferin bu nam
eser-i mi'mara çift hamam benam tarih Mgırdıç kâm

Kadınlar kısmı soyunmalığının girişi üstündeki kitabenin metni:

بیگ اوچیوز اونسکوز ذی الحجج سی حطامی تسحین
دیددی زهدی بو تاریخه هو سقف خواتین

۱۳۱۸

Transkripsiyonu:

- Bin üç yüz on sekiz zi'l-hiccesi hamamı teshin
- didi Zühdü bu tarihe hu sakf-ı havâtin

Ayrıca, 15 Muharrem 1319/M.4 Mayıs 1901 tarihinde, Konya Valisi Ferit Paşa zamanında, Türk halıcılığını koruma amacıyla Konya'da açılan halı ve kilim sergisinin açılışı için Akşehir'deki halı tezgâhlarında, sergi gazetesi şeklinde dokunan halı üzerinde Orta Hamam ile ilgili bir haberin yer aldığı görülmektedir (Resim-303). Bu haberde; hamamın yeni hizmete girdiği ve gelirinin okul giderleri için harcanacağı belirtilmekte ve hamamın inşaatına bin lira harcadığı yazılmaktadır.

Haber metninin transkripsiyonu şöyledir: ⁽⁴⁴⁵⁾ "Vâridâtı mekâtib-i ibtidâiye masrafına karşılık olmak üzere Akşehir Kasabası'nda geçen sene inşâ ve binâsına bed'olunan hamamın bugünlerde itmâm olunduğu haber alınmıştır.

Mezkûr hamama bin lira sarf olunmuştur.

S.S.

E- ÇEŞMELER

E-ÇEŞMELER

Depu ve kaynaklardan borularla getirilen suyun,kamunun kullanması için akıtıldığı yapılar olan çeşmeler,ilk kez Antik Roma'da ortaya çıkmıştır⁽⁴⁴⁶⁾.Anadolu Türk Mimarisi'nde bilinen ilk çeşme örneklerinin XIII.yüzyıla tarihlendikleri ve Konya Sahip Ata Camii,Sivas Gök Medrese ve Çay Medresesi gibi eserlerle birlikte inşa edildikleri bilinmektedir.Anadolu Türk Mimarisi'nde çeşmelerin bol olarak inşa edilmeleri ise,Osmanlılar zamanına,özellikle de Batı etkilerinin Anadolu Sanetını yönlendirdiği XVIII.yüzyıl ve sonrasına rastlar.Bu tarihlere kadar genellikle basit ve bir duvara bitişik olarak inşa edilen çeşmeler,Batılılaşmayla birlikte,büyük boyutlu ve meydan çeşmeleri şeklinde inşa edilmeye başladıkları görülür.

REİS, YUKARI ÇEŞME

Akşehir'in yaklaşık 30 km güneydoğusunda yer alan Reis'deki Emir / Yavtağ Türbesi'nin yakınındadır.

İnşaatında moloz taş kullanılmıştır.İzlerden,çeşmenin son yıllarda yenilediği anlaşılmaktadır.Bu nedenle de mimari yönden hiçbir özelliği kalmamıştır.

Çeşmenin ayna taşı üzerinde,mermer levhaya yazılmış üç satırlık Arapça inşa kitabesi bulunmaktadır⁽⁴⁴⁷⁾.Kitabeden çeşmenin;II.Beyazid'in hükümdarlığı günlerinde,Sultan Şehinşah'ın emrinde çalışan Nasuh bin Abdullah tarafından yaptırıldığı ve yapımının 892 Şaban ayı sonları/M.Ağustos 1467 de bitirildiği anlaşılmaktadır⁽⁴⁴⁸⁾.

İnşa kitabesinin metni şöyledir: (Resim-304)

امر هذا العيين التي تجرى ماءه من حوض الجنان في أيام السلطان سلطان بايزيد
خان عز نصره على يد الفقير..الله نصرح بن عبد الله من خراسان سلطان شهنشاه
طال بقاءه و نال ماءه في أواخر شعبان عمث أيامه سنة اثني وتسعين و ثمان مائة

Türkçesi:"Suyu cennet havuzlarından akan bu çeşmenin yapılmasını Sultan Beyazid'in -yardımcısı kaviy olsun- hükümdarlığı günlerinde Sultan Şehinşah'ın -ki varlığı sürekli olsun,arzularına kavuşsun- hasse adamlarından fakir Nasuh bin Abdullah tarafından H.892 Şaban'ınının -bereketi umumî olsun- sonlarında emrolundu."⁽⁴⁴⁹⁾

Kitabede adı geçen Sultan Şehinşah'ın 1464 tarihinde doğduğu ve Şehzade Cem'in yerine Konya valiliğine tayin edildiği,30 yıl bu görevde

kaldıktan sonra da 1511 de öldüğü ve Bursa'ya getirilerek II.Murad Türbesi'ne gömüldüğü bilinmektedir⁽⁴⁵⁰⁾. İ.H.Konyalı, çeşmeyi yaptıran Nasuh bin Abdullah'ın ise, 1464 de Bosna'da ve sonra da İşkodra'da valilik yaptığını, 1488 de de II.Beyazıd'ın kızıyla evlendiğini söylemektedir⁽⁴⁵¹⁾.

NİDİR (Nadir, Atakent) KÖYÜ, ÇATAL ÇEŞME

Akşehir-Afyon yolu üzerindeki Nidir Köyü'nde, Yeni Cami'nin yakınındaki bir evin duvarı üzerindedir (Resim-305). Eser, Ay Çeşmesi adıyla da bilinmektedir.

Çeşmenin yapımında bol miktarda devşirme malzeme kullanılmıştır. Büyük kısmı sıvalı olan çeşme, işlevini bugün de devam ettirmektedir. Çeşme aynası; iki yanda devşirme parçalara oturan, sivri kemerli derin bir nişin gerisinde bulunmaktadır. Aynanın, ortalarına yakın bir yerinin sol kesimine, tas koymak için yuvarlak kemerli küçük bir niş inşa edilmiştir. Aynanın sol alt kesiminde ise, iki lüle; bunların üzerinde de, anine dikdörtgen şekilli bir mermer levhe üzerine yazılmış kitabe bulunmaktadır⁽⁴⁵²⁾ (Resim-306).

Kitabenin metni şöyledir:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اِنَّ الْمَسْجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا
مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا اَمْرًا فِیْ اَیَّامِ دَوْلَةِ السُّلْطٰنِ الْاَعْظَمِ عَزَّ وَجَلَّ وَالِدِیْنِ
اَبِی الْفَتْحِ کَیْکَاوُوسِ بْنِ کَیْخَسْرٍ وَ قَسِیْمِ اَمِیْرِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ صَاحِبِ الْعَبْدِ الضَّعِیْفِ الرَّاجِیِ رَحْمَةً
رَبِّهِ الْلَطِیْفِ اَبِی الْکَرِیْمِ صَاحِبِ الْمَلِكِ اَبِی بَكْرٍ بْنِ یُوسُفَ غَفَرَ اللّٰهُ فِیْ اَحَدٍ خَمْسِیْنَ وَ سِتِّیْنِ

Türkçesi: "Rahman ve rahim olan Tanrı'nın adıyla; mescidler Tanrı'nındır. Onunla beraber başkasına dua etmeyiniz. Bu mescidin yapılmasını; Emir-el mümininin ortağı ve arkadaşı, din ve dünyanın izzeti, fetih babası Keyhüsrev zade büyük sultan Keykavus'un hükümdarlığı zamanında lâtif, Tanrı'nın rahmetini uman zayıf kulu, kerem babası, Rabbin seçtiği kulu Ebu Bekir bin Yusuf -Allah onu yargılasın- 651 yılında emretti."⁽⁴⁵³⁾

Kitabenin, Ebu Bekir bin Yusuf tarafından H.651/M.1253-54 tarihinde inşa edilmiş bir mescide ait olduğu anlaşılmaktadır.

İ.H.Konyalı, H.681/M.1476-77 tarihinde Karaman ili vakıflarının tespit edildiği İlyezıcı defterinde; Nidir'deki Hürrem Hatun Mescidi, Hasan Bey Mescidi, Ulu Mescid ve Hacı Recep Mescidi'nin adlarının geçtiğini belirtmekte; 25 yıl sonraki defterde ise, yalnızca Ulu Mescid ile Hacı Recep Mescidi'

nin adına rastladığını söylemektedir⁽⁴⁵⁴⁾. Kesin olmamakla birlikte bu kitabe; Hürrem Hatun veya Hasan Bey Mescidi'ne ait olmalıdır.

Kitabenin yeri ve duruş şekli, kitabenin çeşme inşaatından sonra buraya yerleştirilmiş olabileceğini göstermektedir. İnşaatında kullanılan devşirme parçaların çokluğu çeşmenin, yıkılan mescidin malzemeleri ile inşa edilmiş olabileceğini de ekleyebiliriz. Bu olasılıkları dikkate alınarak çeşmenin, XV. yüzyıl sonu veya XVI. yüzyılda inşa edilmiş olabileceğini tahmin ediyoruz.

AKŞEHİR, ESKİ KALE MESCİDİ (TAŞOLUK) ÇEŞMESİ

Çimenli Mahallesi, Taşoluk Sokak'taki Eski Kale Mescidi'nin karşısındadır.

Çeşme; bir evin, moloz taş ile örülmüş bahçe duvarına bitişiktir ve mermer ile inşa edilmiştir (Resim-307). Enine dikdörtgen kesitli kaide ve başlıkları olan ve yalak taşının iki yanına oturan enine dikdörtgen kesitli iki ayak, çeşmenin ayna taşını iki yandan sınırlamaktadır. Ayakların ön yüzlerinde, Antik Yunan Mimarisi'nde triglif denen üçüz yiv bulunmaktadır. Ayaklardan başlık ve kaidelere içbükey ve dışbükey silmelerle geçilmiştir. Tek parça mermer olan ayna taşının üst kesiminde, konsol şekilli dekoratif bir çıkma bulunmaktadır. Bu çıkma ile başlıkların üzerine, hafif dışa taşıntılı mermer bir tabla yerleştirilmiştir. Bu tablanın üzerinde ise, çeşme genişliğindeki bir mermer üzerine manzum şeklinde yazılmış yirmi dört dizelik inşa kitabesi yer almaktadır (Resim-308). Kitabe levhası üzerine, dışa taşıntı yapan mermer bir tabla konmuştur.

Çeşmenin ayna taşındaki lülenin, günümüze yalnız deliği gelebilmiştir. Lüle deliğinin çevresinde, sekizgen içine alınmış bitkisel ve geometrik örneklerden oluşan süsleme bulunmaktadır. Ayrıca, tek çizgi şeklindeki bir yivle, ayna taşı üzerinde bir çerçeve oluşturulmuş ve çerçevenin köşelerine birer palmet örneği yerleştirilmiştir. Ayna taşının üst kesimindeki dekoratif konsolun altındaki, gırlant şeklindeki bir çerçeve içine de çeşmenin onarım kitabesi yazılmıştır. Çerçevenin alt kenarında bir palmet örneği bulunmaktadır.

Kitabeden çeşmenin, H. 1164/M. 1750-51 tarihinde ölen Müftü İbrahim Efendi adına karısı tarafından aynı yılda yaptırıldığı anlaşılmaktadır⁽⁴⁵⁵⁾.

Kitabenin metni şöyledir:

مد آرایی کمال و موصد فیض عمیم
یعنی سر و سرفراز باغ لطف و معدلت
ال یایوب آخر حیاطده بو مهانخانه ده
قلدی جودی دنده یار اخلاصنه تاریختی
عزم عتبا اید جکه کوستردی بو اعجوبه
لوله نردن آقدی کوشر کبی پس ما فرات
سایه انداز ریاض ظم و والا منقبت
اینمشکن جمله اطوارینی درکار صواب
قید دنیادن ارنوب طاق و سقد سی وشیری
برنده بو طرح اساس اول کان کم
چونکه اشبو چشمه ساره ایددی بین همتی
کورب آئی خرده بیجان الف استحسانله

آب روی معرفت سرچشمه فضل جسم
مفتی ابراهیم آقندی منبع طبع سلیم
طوبتی یوز بلکه بقا مد ورنده اولمچون مقیم
جنوبه کاه روحی یا رب جنات نعیم سنه ۱۱۶۴
زوجه پاکیزه سی دستینه تقدیر انعطیم
تأفیت بخش اولدی عطشانه چون انقاس نسیم
مسکنت مکتت قرین و مکرمت عزت ندیم
روز و شب اول قافله سالار تهیج مستقیم
ظالم اطلاقه پرواز ایتدی اول مظنی عدیم
ایلشدی صحتی حالنده نیت عن صمیم
برقرار اوله میان میمنده همچو صمیم
دید یلر تاریخنه احیای بنیان عظیم

سنه ۱۱۶۴

Transkripsiyonu:

- Sadr-arâ-yı kemâl ve mersâd-ı feyz-i amîm
âb rûy-ı ma'rifet-i ser-çeşme-i fazl-ı cesîm
- Yeni ser ve ser-firâz bağı lûtf ve mu'adelet
Müftî İbrahim Efendi menba'tâb-selim
- El yayub ehîr-i hayatında bu mihmânhanede
tutdu yüz melek bekâ sudurunda olmağün muhîm
- Kıldı cûdî dilde yâd-ı ihlâsle tarihini
cilvergâh-ı ruhu ya rab cennât-ı naîm sene 1164
- Azm-i ukba edicek gösterdi bu ucube'i
zevce-i pakizesi destiyle takdir'ül-alîm
- Lûlelerden ekdi kevser gibi bes ma'-i Fîrat
afiyet-bağ oldu atşâna çün infâs-ı nesim
- Saye-endâz-ı riyaz-ı ilm ve valâ menkabet
meskenet-i miknet-karîn ve mekremet-i izzet nedîm
- Eylemişken cümle etvârını derkâr sevâb
rûz ve şeb ol kafilâ-sâlâr-ı nehc-i müstekîm
- Kayd-ı dünyaden olub tâvus-ı kudsî-veş biri
alem-i itleka pervez etdi ol misli adîm
- Bunda bu tarh-ı eses ol kân-ı kerem
eylemişdi sinhatı halinde niyyet an-samîm

- Çünkü işbu çeşme-i sâre irdi yümn-i himmeti
bar karar ola meyan-ı meymanetde hemçü-min
- Görüb âni hurde-bînân elf istihsanla
didiler tarihine ihya-yı bünyân- azim

sene 1164

Onarım kitabesinden de çeşmenin, Ramazan 1338/M. Mayıs-Haziran 1920 tarihinde yenilendiği anlaşılmaktadır.

Kitabe metni:

تاریخ تجدیدی رمضان ۱۳۳۸

Türkçesi: "Yenileme tarihi Ramazan 1338 dir."

AKŞEHİR, KÜÇÜK AYASOFYA MESCİDİ ÇEŞMESİ

Eski Kale Mahallesi, Orta Hamam Sokak'taki Küçük Ayasofya Mescidi'nin bitişiğindedir. Çeşme, mescidin kuzeydoğu köşesine bitişen bir avlu duvarına inşa edilmiştir (Resim-309). Eser, fazla derin olmayan dikdörtgen şekilli bir çökertme içine alınmıştır. Böylece çeşmenin, üzerinde yer aldığı maloz taş örgülü duvardaki yerinin belirlenmesine de çalışılmıştır.

İnşaatında; maloz taş ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Çeşmenin aynasında sivri bir kemer inşa edilmiştir. Kemer içinde, zaminden itibaren yükselen ve ortasında lülenen takıldığı yuvarlak delik bulunan kare şekilli büyük devşirme parça; bunun üzerinde de eserin, marmere yazılmış inşa kitabesi bulunmaktadır. Çeşmenin yalak taşı yenidir.

Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi'nin, Akşehir'deki İmarat Sokak Çeşmesi ve Midir Köyü'ndeki Çatal Çeşme gibi, başka amaçla inşa edilmiş bir duvarın üzerinde yer aldığı görülmektedir.

Çeşmenin aynasındaki mermer üzerine Halim isminde bir kişinin yazdığı dört satırlık kitabeden, eserin Monla Kadın tarafından H. 1210/M. 1795-1796 tarihinde inşa ettirildiği anlaşılmaktadır⁽⁴⁵⁶⁾ (Resim-310).

Kitabenin metni şöyledir:

بذل همته ایدوب منلا قادین خیر جمیل
مقصدی دائم خدادن نوینو اجر جزیل
دوشرب بیگده حلیطه برینه خوش تاریخ نام
مسجده والا کرددر چشمه نو سلسبیل

Transkripsiyonu:

- Bezi-i himmetle idÜb Monla Kadın hayr-ı cemil
- Maksadı daim hüdadan nev be nev ecr-i cezil
- Düşer binde Halimâ böyle hoş tarih-i tam
- Mescide valâ keremdir çeşme-i nev selsebil

AKŞEHİR, ULU CAMİ ÇEŞMESİ

Akşehir Ulu Camii avlusunun duvarı üzerine inşa edilmiştir.

Mermer ile inşa edilen çeşmenin aynası, basık kemerli bir niş şeklinindedir (Resim-311). Ayna üzerinde iki lüle deliği bulunmaktadır. Yalاک taşındaki çukur elips şekillidir. Çeşmenin üst kesimi, içbükey ve düz silmelerle geçilen bir saçakla son bulmaktadır. Silmelerden biri üzerine çeşmeyi yaptıranın adı; ayna kemerinin üst kesimine de çeşmenin inşa tarihi yazılmıştır⁽⁴⁵⁷⁾ (Resim-312).

Bunlara göre, çeşmenin H. 1226/M. 1811 tarihinde Dihanbeyli Yarlı Yusuf Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Kitabenin metni şöyledir:

صاحب الخيرات و الحسنات جهان يلكى يارلى يوسف آغا
و من انشاء كل شى حى

سنة

1226

Türkçesi: "Bu güzel hayırı yaptıran Dihanbeyli Yarlı Yusuf Ağa'dır. Cenli herşey sudan (gelir). Sene 1226.

AKŞEHİR, İMARET SOKAK ÇEŞMESİ

Nasreddin Mahallesi, İmaret Sokak'taki 40 no.lu evin duvarındadır⁽⁴⁵⁸⁾

Çeşmenin inşaatında düzgün kesme taş, kaba yonu taş ve tuğla kullanılmıştır (Resim-313). Ayna kısmı bu üç malzemenin, düzensiz bir şekilde dönüşümlü olarak örülmesi ile inşa edilmiştir. Aynanın üst kesiminde, tuğla ile örülmüş yuvarlak kemer yer almaktadır. Kemer içinde, dikdörtgen şekilli mermer levha üzerine yazılmış kitabe bulunmaktadır (Resim-314). Çeşme, iki yanın birer düzgün kesme taş blok ile sınırlanmaktadır.

Çeşmenin lülesi, günümüzde sokak zemini ile aynı seviyededir. Çeşme aynasının ortalarına yakın bir kesiminde, çeşmenin su haznesine açılan üçgen şekilli bir açıklık bulunmaktadır.

Kitabesinden çeşmenin, Ükesli Müftü Hacı Ali Efendi tarafından yaptırıldığı ve inşaatının 5 Rebiyü'lâhîr 1285/M.26 Temmuz 1868 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır⁽⁴⁵⁹⁾.

Kitabe metni:

صاحب الخيرات او كسلى مفتى حاجى
على افنديك اثارنددر
ره فى سنه ١٢٨٥

Transkripsiyonu:

- Sahib-ül-hayret Ükesli Müftî Hacı
- Ali Efendi'nin eserindedir. 5 R(ebi'ülâhîr) fi sene 1285

NİDİR (NADİR, ATAKENT) KÜYÜ ÇEŞMESİ

Eski Akşehir-Afyon yolundan Nidir'e ayrılan yolun başlangıcındadır. İzlerden, çeşmenin son yıllarda yenilendiği anlaşılmaktadır⁽⁴⁶⁰⁾.

Ayna taşındaki mermere manzum olarak yazılmış kitabeden, kitebeyi Nâki Lütîfî adında bir kişinin yazdığı ve çeşme inşaatının 15 Receb'ül-ferd 1321/M.7 Ekim 1903 tarihinde bitirildiği anlaşılmaktadır⁽⁴⁶¹⁾ (Resim-315).

Kitabenin metni şöyledir:

بو مجدد چشمه آب زلال
سعی و غیرتہ اہالی نادریتدی افتخار
یولتہ ہمت ایدنلر کورمہ سون اصلا جفا
بسطلیلہ نوش ایدنلر بولسون چلبدن شفا
فی ۱۵ رجب الفرد سنہ ۱۳۲۱ نقہ لطفی

Transkripsiyonu:

- Bu mücedded çeşme-i âb-ı zülâl
 - Sa'y ü gayretle ahali-i Nâdir etdi îftihâr
 - Voluna himmet edenler görmesün asle cefa
 - Besmeleyle nûş edenler bulsun calabdan şifa
- fi 15 Receb'ül-ferd sene 1321

Nâki Lütîfî

AKŞEHİR, KUŞÇU MAHALLESİ ÇEŞMESİ

Kuşçu Mahallesi'nde, Doğanlılar Sokağı ile Çarşı Sokağı'nın kesiştiği köşedeki yapının duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir (Resim-316).

Mermerden inşa edilen çeşme, dikdörtgen şekillidir. Üst kesiminde üçgen şekilli taç bulunmaktadır. Ayna taşında üç dilimli kemerle kapatılmış sağır bir niş vardır. Nişin içi, alt alta iki bölüme ayrılmış ve her bir bölümün ortasına, Batılılaşma Dönemi süslemesinin özelliklerini taşıyan bitkisel örneklerin oluşturduğu elipe şekilli madalyonlar yerleştirilmiştir. Alt bölümdeki süslemenin ortasında lüle bulunmaktadır. Çeşmenin taç kesiminde de benzer özellikteki bitkisel örneklerden oluşan bir süsleme görülmektedir. Eserin ayna taşının üst kesimindeki kartuş içine, çeşmenin inşa kitabesi yazılmıştır (Resim-316,317).

Rumi tarihle verilmiş kitabeden, çeşmenin R.1330/M.1914-15 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Kitabenin metni:

Transkripsiyonu:

Rumi sene 1330.

رومی سنہ ۱۳۳۰

F- KÖPRÜLER

F-KÖPRÜLER

Yaya ve taşıtların bir akarsuyu ya da herhangi bir yatay engeli aşmaları için inşa edilen köprülerin ilk örneklerinin insanlık tarihi ile yaşıt olduğu muhakkaktır⁽⁴⁶²⁾. Kemerli ilk köprülerin ise, Romalılarla birlikte yapılmaya başlandığı ve Endüstri Çağı'na kadar pek gelişmeye uğramadan her yerde inşa edildiği bilinmektedir.

Akşehir ve çevresinde pek çok kemerli köprü bulunmasına karşın, bunlardan yalnızca Akşehir-Konya karayolundaki Yılan Yusuf (Yeşilköy) Köprüsü, Sanat Tarihi açısından incelenmeye değer bir örnektir.

YILAN YUSUF (YEŞİLKÖY) KÖPRÜSÜ (Akşehir-Konya)

Akşehir-Konya karayolunu, Akşehir'in Reis Bucağı'na bağlı Yeşilköy (Yılan Yusuf Köyü) içinde kesen "Adayan Çayı" üzerine inşa edilmiştir.

Ortedaki daha geniş olmak üzere, üç sivri kemeri bulunan köprü; kaba yonu ve düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir (Resim-318,319). Düzgün kesme taş; sonradan betonarme olarak inşa edilen korkuluklarda, kemerlerde ve ayakların suyu karşıladığı tarafında inşa edilen ve "mahmuz" denilen çıkıntılarının inşasında kullanılmıştır⁽⁴⁶³⁾.

Köprü'nün, Akşehir'e giderken sağ tarafında, birinci gözle ikinci göz kemerlerinin arasında inşa kitabesi yer almaktadır (Resim-320). Üzeri, sonradan beton ve su boruları ile kısmen kapatılmış olan kitabenin İ.H. Konyalı'dan alınmış metni ve Türkçesi şöyledir:⁽⁴⁶⁴⁾

مر هذا القنطرة المباركة في أيام دولة السلطان العالم
..... سلطان البحر السلطان سليم خان بن
سلطان بايزيد خان خلد ملكه في تاريخ سنة ثلاثة عشرين و تسعماية
(عمل الفقيه سله)

"Bu mübarek köprü 933 yılında âlemin ve denizlerin sultanı Sultan Beyazıd Han'ın oğlu Sultan Selim Han'ın hükümdarlığı günlerinde yapılmıştır. Bunu Süle Fakih yapmıştır."

Kitabeden, köprü'nün Sultan Beyazıd'ın oğlu Sultan Selim zamanında Süle Fakih tarafından H.923/M.1517 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, İ.H. Konyalı kitabede, eserin banisinin ve padişahın vasıflarının bulunduğu kesimi tam olarak okuyamadığını ve mimar olarak verdiği Süle Fakih edinir okunuşunda da yanlışlık olabileceğini belirtmektedir (465).

V- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Anadolu Selçukluları'nın başkenti ve kültür merkezi Konya'ya yakınlığı ve verimli bir arazi üzerinde kurulmuş olması nedeniyle, gerek Anadolu Selçukluları ve Beylikler, gerekse Osmanlılar zamanında önemli bir merkez olma özelliğini koruyan Akşehir, her üç dönemde de yoğun imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Çalışmamızın başında verdiğimiz listeden de anlaşılacağı gibi, Akşehir ve köylerinde inşa edilen eserlerin sayısı oldukça fazla olmasına rağmen; bu eserlerden, günümüze ulaşabilenlerinin sayısı azdır. Özellikle köylerde inşa edilen eserler ile Akşehir'deki mescitlerden bazılarında, inşaat malzemesi olarak kerpiğin tercih edilmesi ve bu yapıların üzerlerinin düz toprak dam ile örtülmesi; günümüze ulaşamayan eserlerin sayıca çok oluşunun nedenlerinden biri olarak görülebilir. Öte yandan, XX. yüzyıl başlarında medrese eğitiminin yasaklanması ve yerel yönetimlerin yeni çevre düzenlemelerine başlaması da bazı eserlerin yokolmasına neden olmuştur. 1988 yılına kadar ayakta iken, 1989 yılında belediyenin, çevre düzenlemesi nedeniyle yıktırdığı İmaret Sokak Çeşmesi bunun en yeni örneğidir. Kaldı ki, sanat değeri olan eserlerden bazıları, yıkılıp yokolmasalar da gerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, gerekse yöre halkının bilinçsizce yaptığı onarımlar sonucu değerlerini günden güne yitirmektedirler.

İNŞA MALZEMESİ: Günümüze ulaşabilen Akşehir ve köylerindeki eserlerin inşaatlarında düzgün kesme taş, mermer, moloz taş, kerpiç ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Eserlerin büyük bir bölümünü oluşturan cami ve mescitlerde en gözde inşa malzemesi moloz taştır. Ancak; Hasan Paşa Camii'nde olduğu gibi düzgün kesme taş veya İplikçi Camii'nde olduğu gibi almalıık düzende duvar örgülerine de rastlanmaktadır.

a- Moloz Taş, Devşirme Malzeme: Devşirme malzeme ve moloz taş; Akşehir ve çevresindeki türbeler, hamamlar ve çeşmeler ile Taş Medrese'nin de ana inşa malzemesi görünümündedir. Ancak, XIII. yüzyıl sonrasında inşa edilmiş yapılarda devşirme malzemeye deha seyrek rastlandığı görülmektedir.

Akşehir'de XIII. yüzyıla tarihlenen cami ve mescitlerde moloz taş, devşirme malzeme ile birlikte kullanılmıştır. Kızılcıca Mescidi, Ferruh Şah Mescidi, Hacı Hamza Mescidi, Altinkalem Mescidi ve Kileci Mescidi'nin kapı ve pencere söveleri ile atkı taşlarının; Taş Medrese ile Kileci Mescidi'nde sütun başlıklarının da devşirme olduğu görülmektedir. Ulu Cami minaresinin kürsüsü, Ferruh Şah Mescidi ile Güdük Minare Mescidi'nin giriş cepheleri, devşirme malzemenin en yoğun kullanıldığı yerler olarak karşımıza çıkmak-

tedir.

b- Mermer:Maruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi,Taş Madrese'nin giriş cephesi,Eski Kale Mescidi (Taşoluk) Çeşmesi,Kuşçu Mahallesi Çeşmesi ve Ulu Cami Çeşmesi mermerin,kaplama veya ana inşa malzemesi olarak kullanıldığı yerlerdir.Hasan Paşa Camii'nin mihrap ve minberinin de mermer ile inşa edildiği görülmektedir.

c- Tuğla:Akşehir ve çevresindeki eserlerin inşasında en çok kullanılan malzemelerden biridir.Daha çok kubbe,kemer, pencere alınlıkları ve minare gibi unsurların inşaatında tuğlanın tercih edildiği görülmektedir. Ancak;Altınkalem Mescidi'nin büyük bir bölümünün,Şeyh Eyyüb Türbesi'nin baldaken kuruluşunun,Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin sonradan inşa edilmiş çokgen ve dilimli kesiminin ve Reis'deki Emir Yavtaş Türbesi'nin ayvan kesimin de tuğla ile inşa edildiğine tanık olunmaktadır.

d- Kerpiç:Karabulut Köyü Camii kerpiç ile inşa edilmiş ayakta kalan tek yapıdır.Yukarıda da değindiğimiz gibi,kerpiçle inşa edilmiş yapıların çoğu bugün yok olmuştur.

CAMİ VE MESCİDLERİN PLAN ÜZELLİKLERİ:Akşehir ve köylerinde günümüze ulaşabilen cami ve mescidlerde belli başlı iki plan şeması ile karşılaşırız.

a- Bazilikal Planlı Camiler

b- Tek Kubbeli Camiler

a- Bazilikal Planlı Camiler:Ulu Cami,İplikçi Camii ve Karabulut Köyü Camii "Bazilikal planlı" camilerdendir.Ancak,bu eserlerin kendilerine özgü bazı özellikleri vardır.Günümüze büyük değişikliklerle ulaşan Ulu Camii,bugün,enine dikdörtgene yakın,yamuk planlı bir harime sahiptir.Harim,kible duvarına dik yedi sahına bölünmüştür.Mihrap önü mekanı,kible duvarına gömülü iki pilastr ile "L" kesitli iki bağımsız ayağa oturan bir kubbe ile örtülüdür.Mihrap önü mekanı bugün,iki sahin genişliğindedir.Ancak,bu iki sahinin bir tek sahinin ikiye bölünmesi ile oluştuğu,onarımlardan biri sırasında sahinin ortasına bir dizi destek konulduğu tahmin edilmektedir.Anadolu Selçuklu camilerinde "Bazilikal plan"a sıkça rastlanmaktadır.Bu tip camilerde sahin sayısı üç veya daha fazla olabilmektedir.Sahinler ya, Akşehir Ulu Camii'nde olduğu gibi düz ahşap çatı ile,ya da kible duvarına dik tonozlarla örtülmektedir.Divriği Kale Mescidi ve Amasya Burmalı Minare Camii'nde olduğu gibi eş büyüklükte kubbelerle örtülü sahinlere de ender olarak rastlanmaktadır.Akşehir Ulu Camii'nin batı kanadındaki iki sahinin,

güneybatı köşeye yakın bir kesimde birleşerek tek sahına dönüşmesi, Bazilikal planlı diğer örneklerle karşılaşmadığımız bir özelliktir ve muhtemelen bir çarım sonucu bu şekli almıştır.

Bugünkü şekli ile İplikçi Camii, bazilikal plan şemasının özelliklerine sahip değildir. Eski fotoğraflarından; harimin, birbirinden ahşap desteklerle ayrılan beş sahına bölündüğünü öğreniyoruz. Bugün şekli tamamen değişmiş olan bu yapının ilk şeklini kesin olarak septayabilmek artık mümkün görünmemektedir. Bugün, derinlemesine dikdörtgen planlı olan bu eserin harimi; güney kesiminde, kible duvarı boyunca sıralanan üç kubbe; kuzey kesiminde ise, betonarme düz örtü ile kapatılmıştır.

Karabulut Köyü Camii de derinlemesine dikdörtgen planlıdır. Harim üç sahına ayrılmıştır. Ahşap desteklerle birbirinden ayrılan sahinler, yine ahşap bir örtü ile kapatılmıştır. İlk örnekleri XIII. yüzyıla kadar inen ahşap destekli camilerde sahinler, Karabulut Köyü Camii'nde olduğu gibi, genellikle kible duvarına diktir. Ancak, kible duvarına paralel destek sıralarına sahip ahşap destekli camiler de vardır. Karabulut Köyü Camii'ne benzer ahşap destekli camilerin ilk örnekleri XIII. yüzyıla kadar tarihlenmektedir. Ancak, Osmanlı döneminde bu tip camilerin çok sayıda örneğine rastlanmaktadır.

b- Tek Kubbeli Camiler: İncelediğimiz cami ve mescitlerden oniki adedi tek kubbe ile örtülmüş kare planlı örneklerdir⁽⁴⁸⁶⁾. Bunlardan Gündük Minare Mescidi, Taş Medrese Mescidi ve Hasan Paşa Camii dışında kalanların minareleri yoktur. Yine sadece bu üç örnek ve Kileci Mescidi revaklı bir son cemaat yerine sahiptir. Ancak, Gündük Minare Mescidi'nin son cemaat yeri tamamen, Kileci Mescidi'ninki kısmen yakıktır.

Akşehir'deki cami ve mescitlerin bazılarında, harim duvarları üzerinde yer alan açıklıkların ikişer ikişer gruplandıkları görülmektedir. Altı üstü iki açıklıktan alttaki düz atkı taşıdır ve bir kapı veya pencere açıklığıdır. Üstteki açıklık ise, sivri kemerlidir ve bir pencere açıklığıdır. Altınkalem, Ferruh Şah, Gündük Minare, Taş Medrese, Kileci ve Hacı Hamza Mescitleri'nde bu düzende altı üstü açıklıklara rastlanmaktadır. Ancak, Kileci Mescidi'ndeki düz atkılı pencere açıklığının sonradan kapatılarak, içe açılan bir niş şekline dönüştürüldüğü görülmektedir.

İncelediğimiz cami ve mescitlerin beşinin minaresi vardır. Taş malzemeli bir kürsü üzerinde yükselen bir gövdeye sahip Akşehir İplikçi Camii minaresi ile, tamamı kesme taş ile inşa edilmiş Akşehir Hasan Paşa Camii minaresi özelliği olmayan örneklerdir. Kürsüsünün alt kesimi dışında tamamı

tuğla ile inşa edilmiş olan Akşehir Taş Medrese Mescidi'nin minaresi, gerek süslemeleri, gerekse iki şerefeli gövdesi ile dikkat çekmektedir. Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilmiş iki şerefeli minarelerden, iki şerefesi de günümüze gelebilmiş tek örnektir. Akşehir Ulu Camii ile Gündük Minare Mescidi'nin minareleri, sekizgen prizma şekilli pabuçlarındaki süslemeler nedeniyle önemli örneklerdir. Yarım haç ve sekiz sivri kollu çini plakalarından oluşan bu süsleme kuşağınının Akşehir Ulu Camii minaresindeki örneği, muhtemelen en erken tarihli örnektir.

Akşehir Ulu Camii, Hasan Paşa Camii ve Karabulut Köyü Camii'nin mihrapları ilk inşaatından kalmışlardır ve inşa edildikleri dönemin özelliklerini taşımaktadırlar. Akşehir Ulu Camii harim mihrabı alçı, dış mihrabı taş; Hasan Paşa Camii'nin mihrabı ise, mermer ile inşa edilmiştir. Karabulut Köyü Camii'nin mihrabı duvara açılmış basit bir niş şeklindedir.

Bu çalışmada yer alan cami ve mescidlerdeki minberlerin tamamı, sonradan yapılmış, özelliği olmayan örneklerdir. İlk yapıdan kalan tek örnek Hasan Paşa Camii'nin minberidir. Mermer ile inşa edilmiş bu minberin kapısı, basit bitkisel örneklerle bezenmiştir.

MEDRESELERİN PLAN ÖZELLİKLERİ: Taş Medrese, Akşehir'de inşa edilmiş medreselerden günümüze ulaşabilen tek örnektir. Girişin yer aldığı batı kenarı büyük ölçüde yok olmuştur. Diğer kesimleri, ilk inşaat ne derece sadık kalındığını tayin edemediğimiz onarımlarla ayağa kaldırılmıştır. Eser, bugünkü şekliyle, Anadolu Selçuklu medreselerinin hem üç eyvanlı hem de dört eyvanlılar grubuna dahil edilebilmektedir. Medresede, bugün ancak izleri belli olan giriş eyvanı ile birlikte üç eyvan bulunmaktadır. Ancak, güney kenardaki revakın ortasındaki kemer gözünün, iki yandakilere göre geniş tutulmuş olması, arkasında bir eyvan olabileceği izlenimini uyandırmaktadır. Akşehir Taş Medrese, giriş cephesinin iki yanına eklenmiş mekanlar nedeniyle, Anadolu Selçuklu medreseleri içinde ayrı bir yere sahiptir. Cephenin kuzey ucuna mescidin, güney ucuna da "darülkurra" denen yapının eklenmiş olması, Anadolu Selçuklu medreselerinde sık rastlanan bir özellik değildir. Buna benzer en yakın örnek olan Konya İnce Minareli Medrese'de, cephenin sadece sağ köşesinde bir mescid vardır.

TÜRBELERİN PLAN ÖZELLİKLERİ: Akşehir ve köylerindeki türbeleri plan şemaları açısından;

- a- Tek Kubbeli Kare Planlı Türbeler,
- b- Eyvan Türbeler,
- c- Baldekan Türbeler,

d- Münferit Planlı Türbeler olmak üzere dört grupta toplamak mümkündür.

a- Tek Kubbeli Kare Planlı Türbeler: Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi, Akşehir Taceddin Türbesi ve Tûrâbi Türbesi tek kubbeli kare planlı örneklerdir. Şeyh Hasan Türbesi inşaat malzemesi ve süsleme özellikleri ile, inşa edildiği dönemin özelliklerini yansıtan önemli bir örnektir. Taceddin Türbesi ve Tûrâbi Türbesi ise, Anadolu Türk Mimarisi'nin her döneminde ve bütün bölgelerde örneklerine rastlanan basit yapılardır. Ancak, Tûrâbi Türbesi'nin kuzey duvarı üzerindeki sivri kemerli geniş açıklık ilgi çekicidir. Başka örneklerde benzerini göremediğimiz bu açıklığın hangi amaçla bırakıldığını kesin olarak söylemek güçtür. Büyük olasılıkla, türbenin kuzeyinde yer aldığını tahmin ettiğimiz mezarlığı ziyarete gelenlerin, bu açıklıktan türbenin içini görebilmelerine olanak sağlamak amacıyla bırakılmış olmalıdır.

b- Eyvan Türbeler: Eyvan türbelerin Akşehir'deki tek temsilcisi, Reis'deki Emir Yavtaş Türbesi'dir. Cenazelik katı ile bunun üzerinde yer alan ve kuzeye açılan bir eyvan şeklindeki mescid katından oluşan türbe; ilk örnekleri XIII. yüzyıl başlarına tarihlenen ve XVI. yüzyılın sonlarına kadar örnekleri görülen az sayıdaki eyvan türbeler ile ortak özelliklere sahiptir.

c- Baldaken Türbeler: Bu gruba yerleştirdiğimiz Akşehir Nasreddin Hoca Türbesi ilginç bir örnektir. Yapı, bugünkü şekliyle iki bölümden meydana gelmektedir. Ortada; birbirlerine sivri kemerlerle bağlanan altı silindirik sütuna oturan baldaken kuruluş; bunun çevresinde de ahşap desteklere oturan, sonradan inşa edilmiş, revak görünümlü kuruluş yer almaktadır. Yaptığımız araştırmada, Anadolu Selçuklu dönemi türbeleri arasında, baldaken kuruluşlu bir tek örneğe dahi rastlanmamaktadır. Bu türün ilk örneklerinin XIV. yüzyıla tarihlendikleri görülmektedir. Bu durumda, bugünkü türbenin XIV. yüzyılda, yani Nasreddin Hoca'nın ölümünden sonra inşa edildiği sonucuna varılmaktadır.

Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi ve Şeyh Eyyüb Türbesi, sonraki onarımlarla şekil değiştirmiş ve ilk özelliklerini kısmen kaybetmiş örneklerdir. Her iki yapı da kare planlıdır ve içte "L" kesitli dört ayağa oturan baldaken bir kuruluşu sahiptir. İncelemelerimiz bizi, Şeyh Eyyüb Türbesi'ndeki baldaken kuruluşun ilk inşaattan kaldığı, çevresini dolanan duvarların ise, sonradan inşa edildiği sonucuna götürmüştür. Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin ilk şekli hakkında kesin bir varsayımda bulunmak oldukça güç görünmektedir. Baldaken kuruluş ve üstündeki onaltıgen kuruluşu otu-

ran dilimli kasnak kısmı,kare planlı alt gövdeden daha önceye de daha sonraya da tarihlenebilir.Ancak,kare planlı alt gövdenin duvarları üzerindeki bazı izler,bu kesimin ilk inşaatından kaldığı,baldaken kuruluşun sonradan inşa edildiği izlenimini uyandırmaktadır.

HAMAMLARIN PLAN ÖZELLİKLERİ:Akşehir ve köylerinde,günümüze ulaşabilmiş beş hamam,sıcaklıklarına göre,iki ayrı grupta incelenebilmektedir. Bunlardan Akşehir Meydan Hamamı,Savaş Köyü Hamamı ve Akşehir Yukarı Hamam "Haçvâri Dört Eyvanlı ve Köşe Hücreli Tip" olarak adlandırılan plan şemasına sahiptir.Kozağaç Köyü Hamamı ile Akşehir Orta Hamam ise,daha çok küçük yerleşim birimlerinde ve Son Dönem Osmanlı Mimarisi'nde örneklerine daha çok rastlanan ve hiçbir gruba yerleştiremediğimiz "münferit planlı" örneklerdir."Haçvâri dört eyvanlı ve köşe hücreli grup"a yerleştirdiğimiz mamlardan Meydan Hamamı ve Yukarı Hamam bu grubun bütün özelliklerini taşımaktadır.Ancak,Savaş Köyü Hamamı'nda eyvanlardan biri ile iki yanındaki iki hücreden vazgeçildiği görülmektedir.

ÇEŞMELER:Akşehir ve köylerindeki çeşmeler -üç örnek dışında- bir duvara bitişik olarak inşa edilmiş basit mahalle çeşmeleridir.Eski Kale Mescidi (Taşoluk) Çeşmesi,Ulu Cami Çeşmesi ve Kuşçu Mahallesi Çeşmesi ise,mermer malzeme ile inşa edilmişlerdir.

ÖRTÜ SİSTEMİ:İncelediğimiz eserlerin büyük bir bölümünde,örtü sistemi olarak kubbenin tercih edildiği ve kubbe yuvarlağına geçiş unsuru olarak da pendantif,tromp ve üçgen kuşaklardan yararlanıldığı görülmektedir.Pendantif geçişler;ya Ulu Cami,Seyyid Mahmud Hayran Türbesi,Maruf Köyü Şeyh Hasan Türbesi ve benzeri örneklerde olduğu gibi iki üçgen yüzeyli ya da İplikçi Camii,Tahtakale Mescidi,Şeyh Eyyüb Türbesi ve benzeri örneklerde olduğu gibi içbükey normal pendantifler şeklindedir⁽⁴⁶⁷⁾.Tromplar,yuvarlak veya sivri kemerli veyahut da Küçük Ayasofya ve Taş Medrese Mescidleri ile Akşehir Meydan Hamamı ve Taş Medrese'nin bazı birimlerinde olduğu gibi yelpaze dilimi şeklinde inşa edilmişlerdir⁽⁴⁶⁸⁾.Üçgen geçişler,sadece Kozağaç Köyü ve Savaş Köyü Hamamları'nın birer biriminde görülmektedir.Bazı eserlerde;sivri ve yuvarlak kemerli tonozlarla,aynalı manastır ve "Bursa kemeri" kesitli tonozun örtü sistemi olarak kullanıldığı görülmektedir.

SÜSLEMELER:Akşehir'deki eserler,süsleme açısından oldukça zengindir.Eserlerde görülen süslemeleri,malzemelerine göre şöyle sınıflandırmak mümkündür.

a- Taş ve mermer üzerine yapılmış süslemeler:Akşehir Ulu Camii'nin

dış mihrabında, Taş Medrese'nin taçkapağı ve ana eyvanında, Maruf Köyü Şeyh Hasan Türbesi'nin taçkapağı ve güney cephesinde ve benzeri örneklerde karşımıza çıkan bu süslemeler; bitkisel ve geometrik örnekler yanında, mukarnas şeritlerinden meydana gelmektedir.⁽⁴⁶⁹⁾

b- Tuğla ve sırlı tuğla ile yapılmış süslemeler: Akşehir Altınkalem Mescidi'nin pencere alınlıkları, Ulu Camii minaresinin pabuç kesimi, Ferruh Şah Mescidi'nin pencere alınlıkları gibi örneklerde gördüğümüz bu süslemeler, kaytanlardan oluşan geometrik karakterli örneklerle, daire ve baklava şekilli tuğlaların dönüşümlü olarak yerleştirilmesi ile elde edilmiş şeritlerdir.⁽⁴⁷⁰⁾ Altınkalem Mescidi'nin pencere alınlıklarındaki, blok tuğla üzerine maski tekniği ile yapılmış süslemeler dikkat çekicidir. Şuradaki örnek kolları dört yöne doğru uzatılmış gamalı haç örneklerinden ibarettir. Aynı yapıda görülen ve "tuğla mozayik" adıyla adlandırabileceğimiz süslemelerde ise, geçmeli geometrik örnekler görülmektedir.

c- Çini süslemeler: Akşehir Ulu Camii minaresi ile Gündük Minare Mescidi'nin minare pabuçlarında ve pencere alınlıklarında, Ferruh Şah Mescidi'nin pencere alınlıklarında ve Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin onaltıgen kuruluşunda çini süslemelere rastlanmaktadır. Bu süslemeler, yarım haç ve sekiz sivri kollu yıldız şeklindeki plakalardan oluşan şeritler şeklinde olabildiği gibi; figürlü ve bitkisel örneklerle süslü, sıralı tekniğinde, kare, dikdörtgen veya çokgen şekilli çini plakalar şeklinde de düzenlenebilmektedir.

d- Çini mozayik süslemeler: Akşehir Ulu Camii'nin harim mihrabında, Küçük Ayasofya Mescidi ile Taş Medrese Türbesi'nin kubbe eteği ve göbeğinde, Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin kubbe göbeğinde ve Taş Medrese Mescidi minaresinin birinci şerefesi altında çini mozayik süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemelerde, kûfi yazı benzeri geçmeli örneklerle, geometrik geçme örnekleri tercih edilmiştir.

e- Ahşap üzerine yapılmış süslemeler: Akşehir Altınkalem Mescidi'nin pencere içliğinde, Ferruh Şah ve Kızılca Mescidlerin kapı kanatlarında, Kileci Mescidi'nin kapı kanadı ile dolap kanatlarında, Hasan Paşa Camii'nin kapı ve pencere kanatlarında, Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin kapı kanadı ile sandukalarında ve Şeyh Eyyüb Türbesi'nin sandukasında ahşap üzerine yapılmış süslemeler bulunmaktadır. Bu eserlerin süslemesinde yazı, bitkisel ve geometrik karakterli örneklerden yararlanılmıştır. Ayrıca, Kileci Mescidi'nin dolap kanatlarında çift başlı kartal ve ejder figürleri de görülmektedir.

f- Yaş siva üzerine baskı tekniği ile yapılmış süslemeler: Akşehir Türâbi Türbesi ile Kozagaç Köyü Hamamı'nın duvarlarında yer alan bu süslemelerde bitkisel örnekler tercih edilmiştir. Ayrıca, Kozagaç Köyü Hamamı'nda bir sıra "zencirek motifi" dikkati çekmektedir. Türâbi Türbesi'ndeki süsleme örneklerinin negatif verildiği dikkati çekmektedir.

g- Alçı ile yapılmış süslemeler: Akşehir İplikçi Camii'nin sütun başlıklarında, kubbesinde ve mihrabında; Yukarı Hamam'da, sıcaklık mekanlarını örten kubbelerin aydınlık fenerlerinin çevresinde görülmektedir. Baskı ve kazıma tekniği ile yapılmış bu süslemelerde; Barok karakterli bitkisel örnekler, Batılılaşma dönemi özellikleri taşıyan akant ve sarmal yivler ile menderes örnekleri dikkati çekmektedir.

h- Devşirme malzemeden yararlanılarak yapılan süslemeler: XIII. yüzyıla tarihlenen Akşehir yapılarının hemen hepsinde görülen bezemeli veya bezemesiz devşirme malzemelerin, daha çok inşaa malzemesi olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Ancak, Hızırlık Mescidi mihrabının iki yanındaki devşirme parçaların, Taş Medrese avlu revakı ile Kileci Mescidi'nin son cemaat yerindeki sütun başlıklarının ve bazı eserlerin kapı ve pencerelerinde etki taşı veya süvesi olarak kullanılan parçaların arşitektonik özellikleri yanında, süslemeye yönelik bir işlev yüklendikleri de görülmektedir.

ı- Siva üzerine kalem işi veya baskı tekniği ile yapılan süslemeler: Akşehir'deki cami ve mescidlerin hemen tümünde görülen ve yakın bir zamanda yapıldığını tahmin ettiğimiz kalem işi veya baskı tekniği ile yapılmış süslemelerde bitkisel karakterli örnekler ağırlıktadır. Karabulut Köyü Camii'nin duvarlarını süsleyen kalem işi ve baskı tekniğindeki süslemelerde cami ve gemi şeklinde düzenlenmiş yazı örnekleri de bulunmaktadır. Reis'deki Emir Yavtaş Türbesi'nin duvarlarında yer alan ve türbe ile çağdaş olan kalem işlerinde ise, geometrik örnekler ve tuğla örgüsünü taklit eden süsleme örnekleri vardır.

Akşehir ve köylerindeki yapılarda yer alan bu süslemeler, ait oldukları yapıların inşaa tarihleri ile uyuşan özelliklere sahiptirler. Ancak, Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin onaltıgen kuruluşu ve onun üzerinde yükselen dilimli kaanağında yer alan süslemeler, bu kesimin inşaa tarihi olan 1409-10 tarihi ile uyuşmamaktadır. Bu süslemelerin, Akşehir'deki diğer yapılardan etkilenilerek yapıldıklarını tahmin ediyoruz.

Akşehir İlçesi dahilindeki Türk yapılarının önemli bir bölümü, ay-

rıntılı bir şekilde, ilk olarak bu çalışma çerçevesinde tanıtılmış olmaktadır. Yapıların çoğu ait oldukları dönemin özelliklerini taşımakla birlikte, bazı yapılarda görülen plan ve süsleme özelliklerinin, ait oldukları dönem için bir yenilik olduğu da bir gerçektir. Taş Medrese Mescidi'nin iki şerefeli minaresi, Kozcağaç Köyü Hamamı ile Akşehir Orta Hamam'ın ilginç kuruluşları, yarım haç ve sekiz sivri kollu yıldız şekilli çini plakalardan oluşan süsleme kuşağının muhtemelen en eski örneğinin Akşehir Ulu Camii minaresinin pabuç kısmı üzerinde görülmesi gibi özellikler, Akşehir'deki Türk yapılarının ilginç yönleri arasında sayılabilmektedir.

NOTLAR

- 1- Akşehir'in ayrıntılı tarihçesi için bkz. İ.H.Konyalı ,Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi-Turistik Klavuz, İstanbul, 1945.
- 2- Ali Küçüktop ,Her Yönüyle Akşehir, Akşehir, 1978, s.6.
- 3- Mehmet Yusufoglu , "Akşehir Tarihine Bir Bakış", Anıt, 4, Mayıs 1949, s. 19.
- 4- Musa Küçükakça , "Akşehir'in Renkli Geçmişi", Yeşil Akşehir, 3, Ekim 1986, s. 11.
- 5- A.Küçüktop , a.g.e., s.7. .
- 6- A.Küçüktop , a.g.e., s.7.
- 7- M.Yusufoğlu , a.g.e., s.20.
- 8- Liste, İ.H.Konyalı'nın arşiv belgelerinden tespit ettiği Akşehir ve köylerindeki eserlerin listesi esas alınarak hazırlanmıştır. İ.H.Konyalı., a.g.e., s.263-278.
- 9- İ.H.Konyalı, mescidin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından satıldığını söylemektedir. (Ay.es.s.313.)
- 10- İ.H.Konyalı, bugünkü Kale Mescidi olduğunu söylemektedir. (Ay.es.s. 308.)
- 11- Bilgi için bkz. Ay.es., s.308.)
- 12- Bilgi için bkz., Ay.es., s.316.)
- 13- Bilgi için bkz., Ay.es., s.347.)
- 14- İ.H.Konyalı, bu mescidin bugünkü Nidir Camii olduğunu tahmin etmektedir. Bugün hiç bir mimari özelliği olmayan bu Caminin giriş cephesinde bir kitabe bulunmaktadır. Kitabeden eserin İ.Alaeddin Keykubad zamanında Süleyman bin Zati bin Muhammed isminde bir kişi tarafından yaptırıldığı ve inşaatın H.619 Duma'del ula'sında/M. Haziran-Temmuz 1222 tamamlandığı anlaşılır. Kitabenin sonundaki "Siryanus" adının yapının mimarına mı, yoksa kitabeyi yazana mı ait olduğu bilinmemektedir. (Bilgi için bkz. İ.H.Konyalı , a.g.e., s.549 ; Zeki Sönmez ,Başlangıcından 16.Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar, Ankara, 1989, s.237.) Kitaba Metni;

وان المساجد لله
اتفق عمارة هذا المسجد في أيام دولة
السلطان المحظم علاء الدنيا والدين أبو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر أمير المؤمنين علي يد الفقير المحتاج
إلى رحمة الله تعالى سليمان بن ذاتي بن محمد
في تاريخ جديلاوى سن تسع و ستطيه عمل ثريانوس

Türkçesi: "Mescidler Tanrı içindir. Bu mescid memuresi fetih babası
Keyhuarev oğlu büyük sultan, dünya ve dinin yücesi Keyku-
bad'ın hükümdarlık günlerinde Tanrı'nın rahmetine muhtaç
yoksul kulu Süleyman bin Zati bin Muhammed'in elinde 616
Cuma'del Ula'sında tamamlanmıştır. Bunu Siryanus yaptı."

- 15- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 317-339.
- 16- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 272-273.
- 17- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 273, 275.
- 18- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 275.
- 19- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 275-276.
- 20- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 276.
- 21- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 22- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 23- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 24- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 25- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 276-277.
- 26- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 277.
- 27- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 28- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 29- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 30- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 31- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 32- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 33- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 34- Bilgi için bkz. Ay. yer.
- 35- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 278.

- 36- Bilgi için bkz. Ay. yer.
37- Bilgi için bkz. Ay. yer.
38- Bilgi için bkz. Ay. yer.
39- Bilgi için bkz. Ay. yer.
40- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 409.
41- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 415-416.
42- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 188.
43- Bu listeye, bugün yalnızca kitabeleri bilinen eserleri de dahil ettik.
44- İ.H.Konyalı, bu köydeki (Yazı Yahsiyan/Yaayan/Gölçayır) Ahi Yakup Caminin, aynı isimli Zaviyeye ait olduğunu söylemektedir. (İ.H.Konyalı, s.g.e., s. 565-567) Cami son yıllarda, minaresi dışında tamamen yenilenmiştir. Minare kürsüsündeki kitabeden eserin, Muizüddin Mesud bin Mahmud tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kitabe metni;

امر بانشا هذه الحارة المباركة مسكناً للحطاطين والفقرا الطابدين
الصيد الضعيف المحتاج الى رحمة الله عزالدين مسعود بن محمود غفرالله له

Türkçesi: "Bu mübarek mamurenin inşasını ilmiyle amel eden bilginlere ve Tanrıya ibadet eden fakirlere mesken olmak için Allah'ın rahmetine muhtaç zayıf kulu Muizüddin Mesud bin Mahmud emretti. Tanrı yargılasın."

- 45- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 570.
46- Eski Cami yıkılarak yerine XX. yüzyıl başlarında bugünkü cami yapılmıştır. Eski Caminin onarım kitabesi, bugünkü caminin güney duvarındadır. Kitabeden, caminin Ali bin Ahmed tarafından 810/1407-1408 tarihinde onarıldığı anlaşılmaktadır. Kitabe metni:

جدد هذه المسجد الحارة
الضعيف الطكة الفقير الحقير

على يد بن احمد تاريخه سنة عشره وثلاثين

Türkçesi: "Bu mescidi, malekesi zayıf, fakir ve hekir Ali bin Ahmed 810 senesinde yenilemiştir."

- 47- Bilgi için bkz. Ay. es., s. 307-308.
48- Bugün mevcut olmayan bu mescidin kitabesinin bir parçası Akşehir Müzesindedir. Eser hakkında İ.H.Konyalı ve E.H.Ayverdi bilgi vermektedir. (Ay. es., s. 340-342; E.H.Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih

- Devri, 855-886/1451-1481, İstanbul, 1973, s.22) Mescid, kitabesine göre 878/1473-74 tarihinde Tütü bin Hasan tarafından yaptırılmıştır.
- 49- Bilgi için bkz. İ.H.Konyalı , a.g.e., s.308-310.
- 50- Son yıllarda yenilenen eserin hiç bir mimari değeri kalmamıştır. Bilgi için bkz. Ay.es., s.354-355.
- 51- İ.H.Konyalı, Ulu Cami avlusunda , bugünkü çeşmenin dışında ikinci bir çeşmeden daha söz etmekte ve buna ait olduğunu söylediği kitabenin metnini vermektedir. Bilgi için bkz. Ay.es., s.348-349.
- 52- Bilgi için bkz. Ay.es., s.168.
- 53- Bugün mevcut değildir. Ancak onarım kitabesi iki parça halinde Akşehir Müzesinde korunmaktadır. Kitabeden çeşmenin Sultan Mehmet bin Murat'ın hükümdarlığı günlerinde Mustafa adında bir kişi tarafından 877/1472-73 tarihinde yenilediği anlaşılmaktadır. Kitabe metni:

جدد هذه الحائنة في أيام دولة سلطان
محمد بن مراد بسعي مصطفى سنة سبع و سبعين و ثمان مائة

Türkçesi: "Bu hazne 877 yılında Sultan Mehmed bin Murad'ın hükümdarlığı günlerinde Mustafa'nın sâyiyle yenilenmiştir" (İ.H. Konyalı , a.g.e., s.169)

- 54- Bilgi için bkz. Ay.es., s.355.
- 55- Günümüze yalnız Seydi Yunus Türbesi'nin kapısı gelebilmiştir. Kapının üzerindeki kitabeden Seyyit Yunus'un H.820/M. 1417-18 tarihinde öldüğü anlaşılmaktadır. Kitabe metni:

هذه التربة الشريفة لمفخر السادات
السيد يونس رحمة الله تعالى من قطب الاقطاب و فاتش سنة ٨٢٠

Türkçesi: "Bu Türbe-i Şerif H.820 yılında ölen , Peygamber soyundan kutuplar kutbu Seyyit Yunus'un-Allah rahmet eylesin- türbesidir."

Türbedeyi İ.H.Konyalı da söz etmiştir. (Ay.es., s.460)

- 56- F.N.Uzluk , Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi, Ankara, 1958, s.42.
- 57- İ.H.Konyalı, avlunun mezarlık olarak kullanıldığını ve 52 sene evvelki bir tamirde (yaklaşık 1893) mezar taşlarının kaldırıldığını söy-

- ler.(Bkz.İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.347) Şadırvan da bu onarımda inşa edilmiş olabilir.
- 58- İ.H.Konyalı,eskiden bu çeşmenin yanında H.1170/M.1757 tarihli bir çeşme daha bulunduğunu söylemektedir.Kitabesini son cemaat yerinde bulan İ.H.Konyalı bu kitabeyi yayınlamıştır.(Bkz.Ay.es.,s.348-349)
- 59- İ.H.Konyalı,bu onarımın 46 yıl önce (yaklaşık 1897)yapıldığını söylemektedir.(Ay.es.,s.350)
- 60- G.Üney,pencerelerin onarımlar sırasında büyütülmüş olmaları gerektiğini belirtir.(G.Üney "Akşehir Ulu Camii",Anadolu(Anatolia),IX, 1965,s.177.)
- 61- Sahte çini-mozayik tekniğinde,tak renk çini plaka üzerinde,istenen motifin veya yazının dışında kalan sırlı satıh kazılır ve böylelikle desen çini hamurunun gri-beyaz rengi içinde sırrın renginde belirir.(Bilgi için bkz.G.Üney ,Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süslama ve El Sanatları,Ankara,1978,s.92.) Özellikle sağ kanattaki yazının harflerindeki renklerde görülen ton farklılıkları,bu yazıların sahte çini-mozayik tekniğinden çok,gerçek çini-mozayik tekniği ile yapıldıklarını göstermektedir.
- 62- G.Üney "Akşehir Ulu C.",s.174.
- 63- G.Üney'in belirttiği gibi,son cemaat yerinin camiye 1960-61 onarımında eklenmiş olması söz konusu olamaz.Çünkü burada 13-14.yüzyıllara tarihlenen bir dış mihrap bulunmaktadır.Bu da burada daha önceden de bir son cemaat yeri bulunduğunu göstermektedir.(G.Üney , Akşehir Ulu C.",s.172)
- 64- G.Üney "Akşehir Ulu C.",s.173; Ü.Bakırer ,Ünçü ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları,Ankara,1976,s.208-209.
- 65- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.351.
- 66- G.Üney, kare ve dikdörtgen şekilli desteklerin 1960-61 onarımında çevrelerinin tuğla ile örülerek kalınlaştırıldığını belirtmektedir. (Bkz.G.Üney ," Akşehir Ulu C.",s.175)
- 67- G.Üney, ilk yapıda bu kesimde bir aydınlık kubbesinin yer aldığını düşünmektedir.(Bkz.Ay.yaz.)
- 68- İ.H.Konyalı bu içliğin H.1247/M.1831 yılında yapıldığını söylemektedir.(İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.351)
- 69- G.Üney ,"Akşehir Ulu",s.177; Ü.Bakırer.,a.g.e.,s.136-137; Ş.Yetkin ,Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişimi,İstanbul,1986,s.61

- 70- Bazı yayınlarda yapıdaki süslemelere değinilmiştir.(Bkz.G.Öney , "Akşehir Ulu",s.171-184; M.Meinecke , "Tuslu Mimar Osman Oğlu-Mehmed Oğlu Mahmed Ve Konya'da 13.Yüzyılda Bir Çini Atölyesi", Türk Etnoğrafya Dergisi, XI, 1968, s.81-93; Ü.Bakırer , "Anadolu'da 13.Yüzyılda Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", Vakıflar Dergisi, IX, 1969, s.337-366; Ü.Bakırer , "Anadolu Selçuklularında Tuğla İşçiliği", Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, s.187-204; Ü.Bakırer , "Ünüg ve Ondördüncü Yüzyıllarda", s.136-137, 208-209; M.Meinecke , "Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien, Teil II, Tübingen, 1976, s.23-28; G.Öney , "Türk Çini Sanatı", İstanbul, 1976, s.17-28; G.Öney , "Anadolu Selçuklu Mimarisinde", s.62-82, 89, 91, 92; Ü.Bakırer , "Selçuklu Öncesi Ve Selçuk-Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, I, II, Ankara, 1981; Ş.Yetkin , "Anadolu'da Türk Çini", s.60-61)
- 71- M.Meinecke, burada görülen firuze ve patlıcan moru renkli yıldız-haç düzenlemesinin Anadolu'da, alanındaki ilk örnek olduğunu söylemektedir.(M.Meinecke , a.g.m., s.84.)
- 72- G.Öney , "Akşehir Ulu", s.178; G.Öney , "Türk Çini", s.28; M.Meinecke , a.g.m., s.84, dipnot 20.
- 73- Resim için bkz. Ü.Bakırer , "Anadolu Mihrapları", Resim 100-101.
- 74- Resim için bkz. Ay.es., Resim 107-108.
- 75- Resim için bkz. Ay.es., Resim 124-125.
- 76- Resim için bkz. Ay.es., Resim 118.
- 77- Resim için bkz. Ay.es., Resim 149.
- 78- Resim için bkz. Ay.es., Resim 196-197.
- 79- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.350-351; G.Öney , "Akşehir Ulu", s.178; O.Aslenapa , "Türk Sanatı II, İstanbul, 1973, s.63; M.Sözen , "Türk Mimarisinin Gelişimini Ve Mimar Sinan, İstanbul, 1975, s.36; M.Meinecke., a.g.e., s.24-25.
- 80- Şekil için bkz. G.Öney , "Akşehir Ulu", Lev.I ; M.Meinecke , a.g.e., Abb.8.
- 81- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.352.
- 82- O.Aslenapa , a.g.e., s.63.
- 83- G.Öney , "Akşehir Ulu", s.177; Ü.Bakırer , "Anadolu Mihrapları", s.136.
- 84- Bilgi için bkz. K.Otto Dorn. "Seldschukische Holzsäulenmosaiken in

- Kleinasien", Aus Der Welt Der Islamischen Kunst", Berlin, 1959, s.59-88, Abb.1-29.
- 85- Bilgi için bkz. K.Otto Dorn, "Die Ulu Dschami in Sivrihisar", Anadolu (Anatolia), IX, 1965, s.161-168, Abb.1.
- 86- Bilgi için bkz. K.Otto Dorn, "Seldschukische Holzsäulenmoscheen", s.59-88, Abb.1-25.
- 87- Bilgi için bkz. Ay.yer.
- 88- Bilgi için bkz. Ay.yer.
- 89- U.Aalanapa, Türk Sanatı II,s.28-29.
- 90- Bilgi için bkz. Ay.es., s.43-46.
- 91- Bilgi için bkz. Ay.es., s.54-58.
- 92- Bilgi için bkz. Ay.es., s.62.
- 93- Bilgi için bkz. Ay.es., s.64-65.
- 94- Plan için bkz. K.Otto Dorn, "Seldschukische Holzsäulenmoscheen", Abb.26.
- 95- Plan için bkz. U.Aalanapa, Türk Sanatı, İstanbul, 1984, s.110'deki plan.
- 96- Kitabe İ.H.Konyalı tarafından okunup yayımlanmıştır. (İ.H.Konyalı., a.g.e., s.350.
- 97- Ay.yer.
- 98- Yapı hakkında bilgi veren M.Cavit, dikdörtgen biçimli pencerenin sonradan iptal edilmiş bir giriş olduğundan söz eder. Ancak açıklığın yüksekliği ve sokağa açılması bunun mümkün olmadığını gösterir. (Bkz. M.Cavit, Akşehir Kitabeleri Ve Tetkikat (Kitabeler-Türbeler-Mezarlar-Akşehir'de Esmeli Ünlü İnsanlar, Muğla, 1934, s.27.
- 99- İ.H.Konyalı., a.g.e., s.304.
- 100- Ay.es., s.304.
- 101- Bu kesimdeki süslemelerde kare şekilli tuğla plakalar henüz yağken üzerleri kalıpla şekillendirilmiş ve daha sonra pişirilmiştir.
- 102- Murat Katoğlu., "13.Yüzyıl Konyasında Bir Dami Grubunun Plan Tipi Ve Son Cemaat Yeri", Türk Etnoğrafya Dergisi, IX, 1966, Ankara, 1967, s.81-100; S.Dilaver., "Anadolu'da Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi", Sanat Tarihi Yıllığı, IV, 1970-71, s.17-28.
- 103- Plan için bkz. M.Katoğlu., a.g.e., plan 1.
- 104- Plan için bkz. Ay.es., plan 3.

- 105- Plan için bkz. Ay. es., Plan 2.
- 106- Plan için bkz. Ay. es., Plan 6.
- 107- Plan için bkz. Ay. es., Plan 7.
- 108- M. Katoğlu bu bölümlerin ilk inşaatte tonozlarla kapatılmış olduğunu belirtir. (Ay. es., s. 83-84)
- 109- Resim için bkz. Ü. Bakırer, Selçuklu Öncesi Ve Selçuklu Dönemi
....., Resim 26.
- 110- Şekil ve resim için bkz. Ay. es., Şekil 109, 110, 112, 113, Resim 162, 163
- 111- B. Ügel "Selçuklu Devri Ağaç İşçiliği Hakkında Notlar", Yıllık Araştırmalar Dergisi, I, Ankara, 1957, s. 200, Resim 11.
- 112- Kitabe İ. H. Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır. (İ. H. Konyalı., a. g. s., s. 304.
- 113- Ay. yzr.
- 114- "Dincıklı Meccid" adı yalnızca Z. Bayburtluoğlu'nun doçentlik tezinde geçmektedir. (Z. Bayburtluoğlu, Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları, Yazıt ve Yapıtları, A. Ü. Edebiyat Fakültesi Doçentlik Tezi (Basılmamış), Erzurum, 1981, s. 265.)
- 115- Resim için bkz. M. Meisacke, Fayencedekorationen , Teil I, Tübingen, 1976, Tafel 4/1.
- 116- İ. H. Konyalı, a. g. s., s. 311-312 ; S. Dilaver., a. g. s., s. 18.
- 117- Mustafa Cavit, Akşehir Kitabeleri ve Tetkikat (Kitabeler-Türbeler-Mezarlar-Akşehir'de Cümülü Ünlü İnsanlar), Muğla, 1934, s. 10-11.
- 118- S. Dilaver, a. g. s., s. 17-18.
- 119- Şekil için bkz. Ü. Bakırer, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu
II, Şekil 48.
- 120- Resim için bkz. Ş. Yetkin, "Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", Sanat Tarihi Yıllığı, I, 1964-65, Resim 13.
- 121- Resim için bkz. G. Öney, Türk Çini Sanatı, , s. 36 ve 37'deki resimler.
- 122- Kitabe bazı araştırmacılar tarafından okunup yayınlanmıştır. (Mustafa Cavit, a. g. s., s. 11-12; İ. H. Konyalı., a. g. s., s. 311; L. Huart, "Mevlâvilik Şehri Konya", Çev: Sait Sungur, Konya, 57, Temmuz 1943, s. 31.)
- 123- İ. H. Konyalı, a. g. s., s. 311. İ. H. Konyalı kitabeyi dilimize çevirirken "gurre" sözcüğünü "başlarında" şeklinde çevirmiştir. Halbuki ilgili sözlüklerde bu sözcüğün, "Arap aylarının ilk gecesi ve günü" anlamına geldiği belirtilir. Bu nedenle biz bu sözcüğü ilgili ayın biri

olarak ele aldık.

- 124- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.311; M.Meinecke., a.g.e., Teil, II, s.29.
- 125- Z.Bayburtluoğlu , a.g.e., s.265-266.
- 126- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.315.
- 127- Erol Yurdekul , Konya ve Akşehir'deki XIII.Yüzyıl Selçuklu Mimarisinde Ünlüleri Revaklı Cami ve Meşaidler, A.Ü. D.T.C.F.Sanat Tarihi Bölümü Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara, 1965, s.9.
- 128- İ.H.Konyalı'nın "Akşehir" adlı kitabındaki bir fotoğrafta, minare gövdesinin, sırlı tuğlalarla yapılmış baklava şekilli motiflerle süslediği görülmektedir. Ancak, bugün minarede böyle bir süsleme söz konusu değildir. Bu durumda fotoğrafın başka bir yapıya ait olabileceğinden çok, minarenin aslına uygun olarak yenilenmiş olabileceğini düşünmek daha uygun olacağı kanısındayız. (Bkz. İ.H.Konyalı., a.g.e., s.315'deki resim)
- 129- Ay.es., s.315.
- 130- Süsleme için bkz. Ş.Yetkin , "Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", Sanat Tarihi Vullığı, I, 1964-65, s.60-100; Ü.Bakırer , "Anadolu'da 13.Yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme Ve Tezyinat Özellikleri ", Vakıflar Dergisi, IX, 1969, s.337-366; G.Üney , "Anadolu Selçuk Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek Ve Çift Başlı Kartal", Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, s.139-172; Ü.Bakırer , "Anadolu Selçuklularında Tuğla İşçiliği", Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, s.187-204; M.Meinecke , Facendekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien, Teil I, II, Tübingen, 1976; G.Üney , Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Ankara, 1978; G.Üney , Türk Çini Sanatı, Ankara, 1976; Ü.Bakırer , Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi., I, II, Ankara, 1981; Ş.Yetkin , Anadolu'da Türk Çini Sanatının Eşiği, İstanbul, 1986.
- 131- U.Aslanapa , Türk Sanatı, II,, s.9 ve 10'daki resimler.
- 132- Kazım Baykal, Bursa ve Anıtları., İstanbul, 1982, s.119, 120 ve kitap sonundaki resimlerden.
- 133- Muhtesip; Esnaf ve zanaatçıların nahilere uyup uymadıklarını, kullandıkları ölçü araçlarını denetlemek ve suçlu görülenlerini cezaya çarptırmakla yükümlü görevlilere verilen bir sıfattır. (Bekir Sıtkı Baykal , Tarih Terimleri Sözlüğü, II.Baskı, Ankara, 1981) Feridun Nafiz

- Uzluk, yapıya vakfedilenleri tespit etmiş ve yayınlamıştır. (Bkz. F.N. Uzluk , a.g.e., s.43.)
- 134- Kitabe İ.H.Konyalı ve Z.Sönmez tarafından okunup yayınlanmıştır. (İ. H.Konyalı , a.g.e., s.314; Z.Sönmez , Başlangıcından 16.Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar, Ankara, 1989, s.249.)
- 135- Kitabenin Türkçesi İ.H.Konyalı'dan alınmıştır. (İ.H.Konyalı , a.g.e., s.314.)
- 136- D.Aslanapa , Türk Sanatı, II, , s.71; A.Meriç., "Akşehir'de Selçuklu Eserleri", Türkiyemiz, 25, Haziran 1978, s.3.
- 137- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.315-647; Gaffar Totalsaygır , "Akşehir İlçesi Ve Eski Eserler", Konya, 139-140, Mayıs-Haziran 1950, s. 10.
- 138- M.Meinecke , a.g.e., Teil II, s.33.
- 139- Z.Bayburtluoğlu , a.g.e., s.310-311.
- 140- Z.Sönmez , a.g.e., s.249.
- 141- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.345.
- 142- Y.Anılır, bunun bahçeye geçişi sağlayan bir kapı olduğunu söyler. (Bkz. Y.Anılır , Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri, Konya, ?, s.36.)
- 143- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.344'deki resim.
- 144- Kuzey duvarında bulunan pencerenin kapatıldığından söz etmiştik.
- 145- Bazı araştırmacılar yayınlarında Küçük Ayasofya Mescidi'nin süslemelerine değinmişlerdir. (Bkz. Ş.Yetkin , a.g.m., s.75-76; Ü.Bakırer , "Anadolu Selçuklularında Tuğla İşçiliği", , s.193, 198-199 ; G.Üney , Türk Çini Sanatı, , s.33-34 ; M.Meinecke , a.g.e., Teil II, s.36-38 ; Ş.Yetkin., a.g.e., s.62 ; Ü.Bakırer , Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi , s.366-368.)
- 146- Ü.Bakırer , Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi , Resim 19, 109, Şekil 59.
- 147- Ay.es., Resim 15, 110, Şekil 60.
- 148- Ay.es., Resim 106.
- 149- İ.H.Konyalı kitabedeki Şaban 633 hicri tarihini, m.1235 olarak çevirmiştir. Halbuki, Şaban 633 tarihi Nisan-Mayıs 1236 miladi tarihine rastlamaktadır. (İ.H.Konyalı , a.g.e., s.345.)
- 150- Kitabe İ.H.Konyalı ve M.Cavit tarafından okunup yayınlanmıştır. (Bkz. İ.H.Konyalı , a.g.e., s.344-345; M.Cavit , a.g.e., s.26-27.)
- 151- Kitabenin Türkçesi İ.H.Konyalı'dan alınmıştır. (İ.H.Konyalı , a.g.e., s.345.)

- 152- M.Katoğlu, "minarenin bağlanışı, meşcidin inşasından sonra yapıldığı intibasını uyandırmaktadır" demektedir. (Bkz. M.Katoğlu, a.g.m., s.85)
- 153- Yılmaz Ünge, "Çift Şerefeli Selçuklu Minaraları", Ünasya, 50, Ekim 1969, s. 10.
- 154- Resim için bkz. İ.H.Konyalı, a.g.e., s.281.
- 155- M.Sözen, Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Baylikler Devri), I, İstanbul 1970, s.24.
- 156- Sivri kemerli pencere çevresinin sırlı tuğla ve çinilerle bezeli olduğu bilinmektedir. (Bkz. M.Ferit-M. Mesut, Selçuk Veziri Şahip Ata İle Oğullarının Hayat ve Eserleri, İstanbul, 1934, s.91.
- 157- Ay. es., s.92; İ.H.Konyalı, a.g.e., s.288; Ü.Bakırer, "Anadolu'da XIII. Yüzyıl Tuğla Minaralarının, s.337-366; Yılmaz Ünge, a.g.m., s.10; M.Sözen, a.g.e., s.26-27; Ü.Bakırer, "Anadolu Selçuklularında Tuğla İşçiliği....., s.187-204; Ü.Bakırer, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi, I, s.399-405; G.Üney, Türk Çini Sanatı, s.34.
- 158- Plan için bkz. O.Aslanapa, Türk Sanatı, II,, Plan 74.
- 159- Resim için bkz. Y.Ünge, a.g.m., s.11 deki resim.
- 160- Resim için bkz. Ay.yer.
- 161- Resim için bkz. M.Katoğlu, a.g.m., Resim 13-14.
- 162- Resim için bkz. Ü.Bakırer, "Anadolu'da XIII.Yüzyıl Tuğla Minaralarının, Resim 30.
- 163- Resim için bkz. Ay.es., Resim 55.
- 164- M.Mesut-M.Ferit yapı ile ilgili yayınlarında, neden göstermeden meşcid ve minarenin medreseden önce inşa edilmiş olabileceğini belirtirler. (M.Ferit-M. Mesut, a.g.e., s.93)
- 165- İ.H.Konyalı, a.g.e., s.342; A.Meriç, a.g.m., s.3; Y.Anılır, Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri, Konya, 7, s.39.
- 166- İ.H.Konyalı, a.g.e., s.342.
- 167- Resim için bkz. Ü.Bakırer, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi, II, Resim 133.
- 168- Resim için bkz. Ay.es., Resim 130-131.
- 169- Resim için bkz. Ay.es., Resim 9, 134.
- 170- İ.H.Konyalı, a.g.e., s.342; F.N.Üzlük de bu belgeyi incelemiş ve Kızılca Meşcidine vakfedilenleri yayınlamıştır. (Bkz. F.N.Üzlük, a.g.e.,

- s.46.
- 171- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.342.
- 172- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.344; İ.H.Konyalı,H.752/M.1351-52 ve H.738/M.1337 tarihli bu mezar taşlarının Karamanoğulları devrinden iki ayrı kişiye ait olduğunu belirtmektedir.
- 173- E.Yurdakul,yapının bu cephesinde bir minare olduğuna dair izler bulunduğunu belirtmektedir.(Bkz.E.Yurdakul ,a.g.e.,s.15.)
- 174- Ay.es.,s.16.
- 175- Ay.yer.
- 176- E.Yurdakul,kuzey duvarındaki pencerelerin sonradan inşa edildiğini söylemektedir.(Bkz.Ay.yer.)
- 177- Yapının ahşap süslemelerine bazı yayınlarda değinilmiştir.(Bkz.G.Üney , "Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi",Ballısten, 32/125, Ocak 1968,s.25-36; G.Üney , "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri",Sanat Tarihi Yıllığı,III,1969-70,s.135-149; G.Üney , "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar,Tek ve Çift Başlı Kartal",Malazgirt Armağanı,Ankara,1972,s.139-172; G.Üney ,Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları,.....,s.47,50,118.)
- 178- G.Üney ,Türk Çini Sanatı,.....,s.22; Ş.Yetkin ,a.g.e.,s.61; İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.343; M.Meinecke ,a.g.e.,s.477-478.
- 179- G.Üney ,Türk Çini Sanatı,.....,s.22.
- 180- M.Meinecke ,a.g.e.,s.478.
- 181- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.s.344; F.N.Üzlük,bu belgeden Kileci Mescidine vakfedilenleri tespit edip yayınlamıştır.(Bkz.F.N.Üzlük ,a.g.e.,s.45.)
- 182- G.Üney,figürlü ahşap niş kanatlarını 14-15.yüzyıla tarihlenmektedir. G.Üney , " Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar s.22.
- 183- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.316; A.Meriç.,a.g.m.,s.3; Y.Anılır ,a.g.e.,s.40.
- 184- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.316; F.N.Üzlük,bu belgede,yapıya vakfedilenleri tespit etmiş ve yayınlamıştır.(F.N.Üzlük ,a.g.e.,s.44.)
- 185- V.G.M. Arşivi,Dosya no.42.02.01/6.
- 186- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.406.
- 187- Ay.es.,s.404-407.
- 189- Ay.es.,s.405; Esere vakfedilenler F.N.Üzlük tarafından da tespit

- edilip yayınlanmıştır.(Bkz.F.N.Üzlük ,a-g-e.,s.47.)
- 190- İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.340.
- 191- Anadolu Türk Mimarisinde kible yönü-Kalaycı Mescidi'nde olduğu kadar olmasa bile- yanlış hesaplanmış örneklerle rastlanabilmektedir.Bergama Yeni Caminin (1613-14) mihrap akseni de,kibleye göre 50 derece doğuya kayıktır.(Bkz.B.Ersoy ,Bergama'da Türk-İslam Anıtları(Camiler ve Mescitler),E.Ü.Edebiyat Fak.Y.Lisans Tezi(Basılmamış),İzmir, 1983,Şekil,30.)
- 192- İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.340.
- 193- F.N.Üzlük ,a-g-e.,s.45.
- 194- İ.H.Konyalı, A.Meriç, Y.Anılır Kalaycı Mescidini A.Selçuklularına tarihlenmektedirler.(Bkz.İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.340;A.Meriç ,a-g-e.,s.3; Y.Anılır ,a-g-e.,s.40.)
- 195- İnşa kitabesinde böyle bir isim yer almamasına rağmen caminin Fatih ve II.Bayezid dönemlerine ait iki belgede bu isimle anıldığı görülmüştür.(Bkz.İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.306; F.N.Üzlük,caminin vakıflarını Fatih devrinde yazılmış belgeden tespit ederek,Anbarcı Kerim Camii adı altında yayınlamıştır.(Bkz.F.N.Üzlük ,a-g-e.,s.46.)
- 196- İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.307.
- 197- Ali Küçüktop ,a-g-e.,s.50; Y.Anılır.,a-g-e.,s.33.
- 198- İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.305.
- 199- Resim ve bilgi için bkz.Ay.yer.; O.Aslanapa-E.Diaz-M.M.Koman ,Karaman Devri Sanatı,İstanbul,1950,s.147,Şekil 200-202.
- 200- Bilgi için bkz. A.Batur , "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine",Anadolu Sanatı Araştırmaları,II,1970,s.135-210.
- 201- Ay.yer.
- 202- Kitabeler, İ.H.Konyalı ve M.Cavit tarafından okunup yayınlanmıştır.(İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.305-306; M.Cavit.,a-g-e.,s.21.)
- 203- Kur'an-ı Kerim.Tevbe Suresi-18.Ayet.
- 204- Kur'an-ı Kerim.Cin Suresi-18.Ayet.
- 205- Kitabenin Türkçesi İ.H.Konyalı'dan alınmıştır.(İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.306.)
- 206- İ.H.Konyalı ,a-g-e.,s.117-347.
- 207- Ay.es.,s.346.
- 208- İ.H.Konyalı yapının altında bir bodrum katı bulunduğunu belirtmekte ancak bunu tespit etmenin mümkün olmadığını söylemektedir.(Bkz.Ay.

yer.

- 209- Ay.es.,s.346-347; A.Meriç , "Akşehir'de Selçuklu Eserleri", Türkiye-
miz,25,Haziran 1978,s.3.
- 210- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,347.
- 211- Ay.es.,s.116.
- 212- Bugün,sözü edilen imarete ait herhangi bir iz mevcut değildir.Yapı-
ların vakfiyesinde bir de dârü't talim (okul) yapılacağı belirtil-
miştir.(Bkz.Ay.es.,s.317-339.)M.Cavit,medresenin 1333/1914-15 yılın-
da yıkılarak yerinin cami avlusuna ilave edildiğini belirtmektedir.
(M.Cavit ,a.g.e.,s.23.)
- 213- İ.Aydın Yüksel,belge ve kaynak göstermeden,bu sülemelerin 1949 yı-
lında yapıldıklarını söylemektedir.(Bkz.İ.Aydın Yüksel ,Osmanlı Mi-
marisinde II.Bayezid Yavuz Selim Devri(886-926/1481-1520),İstanbul,
1983,s.7.)
- 214- İ.H.Konyalı pencere kepenklerindeki bu yazı örneklerini okumuş ve
yayınlanmıştır.(Bkz.İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.324.)
- 215- Plan için bkz.M.Sözen ,Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan,İs-
tambul,1975,391 no'lu plan.
- 216- Plan için bkz.Ay.es.,434 no'lu plan.
- 217- Plan için bkz.Ay.es.442 no'lu plan.
- 218- Plan için bkz. U.Aslanapa ,Yüzyıllar Boyuncu Türk Sanatı (14.Yüzyıl)
İstanbul,1977,s.182'deki plan.
- 219- Plan için bkz. İ.Aydın Yüksel ,a.g.e.,Şekil 18.
- 220-Plan için bkz.Ay.es.,Şekil 48.
- 221- Plan için bkz. A.Kuran ,Mimar Sinan,İstanbul,1986,Resim 81-83.
- 222- Kitabe metni M.Cavit,R.M.Meriç,F.Sayman-İ.Tongur,İ.H.Konyalı ve İ.
Aydın Yüksel tarafından bazı farklılıklarla okunmuş ve yayınlanmış-
tır.(F.Sayman-İ.Tongur ,Konya Eski Eserler Klavuzu,Konya,1944,s.171;
M.Cavit ,a.g.e.,s.22;R.M.Meriç , "Akşehir Türbe ve Mezarları", Türki-
yat Mecmuası, V, 1936, s.203-204; İ.H.konyalı ,a.g.e.,s.318-319;A.Yük-
sel ,a.g.e.,s7.)F.Sayman-İ.Tongur,kitabedeki tarihi H.956 okumuştur.
İ.H.Konyalı'nın,kitabe levhası üzerine sonradan kazındığını söyledi-
ği 1167 rakamı bugün yoktur.
- 223- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.318.
- 224- Ay.es.,s.320-21.
- 225- İ.H.Konyalı kitabeyi yanlış okumuştur.Ay.es.,s.321.

- 226- Ay.es., s.319-20; Ayrıca, M.Erdoğan'ın tespitine göre; Karaman Valisi ve Akşehir Kadısına hitaben yazılan 1190/1776-77 tarihli bir hüküm suretinde Akşehir'deki Hasan Paşa Camisinin mütevellisi olan Hacı Abdullah Efendi tarafından mezkûr tarihlerde tamiratına teşebbüs edildiği anlaşılmaktadır. (Bkz. Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri", Vakıflar Dergisi, VII, 1968, s. 151.)
- 227- Ay.es., s.328-339; Vakfiyeler genellikle yapının inşasının bitiminden birkaç yıl sonra düzenlenirler. İ.H.Konyalı bazı eserlerin inşasından çok önce veya çok sonra vakfiyelerinin düzenlendiğini gösteren bol miktarda örnek olduğunu, ancak bu vakfiyede cami ile imaretin yapıldığını ve dâr'ül tâlim'in de yapılacağı hakkında kesin ifadeler bulunduğunu; bundan da cami ile imaret vakfiye tanzim edilirken esas itibarıyla tamamlandıklarını; fakat ibadete ve hizmete henüz açılmadıklarını; iki sene sonra bütün külliye tamamlandığında bu kitabenin konmuş olabileceğini söylemektedir. (Bkz. Ay.es., s.318-319.)
- 228- Ay.es., s.329, not 385.
- 229- Aydın Yüksel, a.g.e., s.6.
- 230- Anşap camiler için bkz. K.Otto-Dorn, "Seldschukische Holzsaulenmoscheen in Kleinasien", Aus der Welt der Islamischen Kunst, Berlin, 1959, s. 59-88; A.Kuran, "Anadolu'da Anşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi", Malazgirt Armağanı, Ankara, 1972, s. 179-186; R.Arık, "Satalılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Anşap Cami", Ankara, 1973; G.Aslanapa, Türk Sanatı, II, İstanbul, 1973, s. 72-79.
- 231- Plan ve resim için bkz. K.Otto-Dorn, "Die Ulu Dschami in Sivrihisar, Abb. I.
- 232- Plan için bkz. K.Otto-Dorn, "Seldschukische Holzsaulenmoscheen, Abb. 1.
- 233- Plan için bkz. G.Aslanapa, Türk Sanatı, II,, Plan 69.
- 234- Plan için bkz. Ay.es., Plan 70.
- 235- Plan için bkz. K.Otto-Dorn, "Seldschukische, Abb. 20.
- 236- R.Arık, a.g.e., dipnot 3'de Sivrihisar Ulu Caminin inşa tarihi olarak 1275 yılını vermiştir. Ancak, yapıda 1275 yılından öncesine ait iki kitabe daha bulunmaktadır ki bunlar, 629/1231-32 ve 643/1244 tarihlerini vermektedirler. 1231-32 tarihli kitabe yapının inşa kitabesi, 1244 tarihli kitabe ise minber kitabesidir. 1275 tarihini ve-

ren kitabe de bir onarım kitabesidir. Bu onarımda camide nasıl bir onarım yapıldığını, örtüsünün veya plan şemasının değiştirilip değiştirilmediğini bilemiyoruz. Ancak kitabelerden 1275 tarihi öncesinde de burada bir caminin bulunduğu belli olmaktadır. Eğer, 1275 onarımında caminin ilk örtüsü ile oynanmadıysa, Sivrihisar Ulu Camii'nin, ahşap destekli camilerin Anadolu'daki ilk örneği olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat, örtüde bir değişiklik söz konusu olduysa, R. Arık'ın aynı yerde sözünü ettiği gibi, 1258 tarihli Konya Sahip Ata Camii bu özellikle ilk örnek olarak kalmaktadır.

- 237- Bilgi için bkz. H. Karamağaralı, "Sâhip Atâ Câmii'nin Restitüasyonu Hakkında Bir Deneme", *Röle ve Restorasyon Dergisi*, 3, 1982, s. 49-75.
- 238- M. Ferit-M. Mesut, a.g.e., s. 87-94; İ. H. Konyalı, a.g.e., s. 279; M. Sözen, *Anadolu Medreseleri I*, , s. 22; M. Akok, "Konya-Akşehir'de Taş Medrese Binası Ve Restorasyon Çalışmaları", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, XVI, 1977, s. 5.
- 239- Eski fotoğraflarda görülebilen bu mermer blokların büyük bir bölümü bugün yoktur.
- 240- Müze Müdürü sayın A. Meriç bu duvarın kuzey kenarında, elektrik tesisi için yapılan sondaj sırasında temel izlerine rastlandığını söylemektedir.
- 241- A. Kuran, *Anadolu Medreseleri*, , s. 82.
- 242- Bu mekanın A. Kuran'ın verdiği çizimde kubbe ile, M. Sözen'inkinde ise sivri kemerli tonozla örtülü olduğu görülmektedir. (A. Kuran, *A. Medreseleri*, , Şekil 42; M. Sözen, *Anadolu Medreseleri I*, Şekil 5.)
- 243- Medrese hakkında bilgi verilen yayınlarda yapının güney kanadının, ana eyvan kemeri dışında tamamen yıkık olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle bu pencerenin ve güney kanattaki diğer pencerelerin ilk inşaatı da olup olmadıklarını bilemiyoruz. (M. Ferit-M. Mesut, a.g.e., s. 87-94; İ. H. Konyalı, a.g.e., s. 285-293; A. Kuran, *A. Medreseleri*, s. 79-82; M. Sözen, *Anadolu Medreseleri I*, , s. 22-28; M. Akok, a.g.m., s. 5-26.)
- 244- M. Sözen ve O. Aslanapa'nın verdiği çizimlerde bu duvar düz olarak belirtilmiştir. (Plan için bkz. M. Sözen, *Anadolu Medreseleri I*, Şekil 5; O. Aslanapa, *Türk Sanatı II*, , Plan 84)
- 245- İ. H. Konyalı, a.g.e., s. 294.

- 246- İ.H.Konyalı , a.g.e.,s.292; M.Akok.,a.g.m.,s.s.5; Unarımdan önceki durumu için bkz.A.Kuran ,A.Medreseleri,.....,Şekil 41.
- 247- Kubbe geçişleri inşa edilirken,türbe ve mescittaki kubbe geçişlerinin dikkate alındığını tahmin ediyoruz.
- 248- İ.H.Konyalı.,a.g.e.,s.292;M.Sözen ,Anadolu Medreseleri,I,.....,s.26.
- 249- Bazı yayınlarda medresedeki süslemelere değinilmiştir.(Bkz. G.Üney , Türk Çini Sanatı,.....,s.19,34; Ü.Bakırar ,Selçuklu Öncesi Ve Selçuklu DönemiI,s.399-405;Ş.Yetkin ,a.g.e.,s.59-60.)
- 250- G.Üney ,Türk Çini Sanatı,.....,s.34;Ş.Yetkin ,a.g.e.,s.59.
- 251- M.Ferit-M.Mesut'un yapı hakkında yayınında bu süslemeden,grift bir kûfi yazı diye söz edilmiş ve okunmadığı belirtilmiştir.(M.Ferit-M.Mesut ,a.g.e.,s.90.)
- 252- Medreseler hakkında genel bilgi için bkz.D.Aslanapa , "Orta Çağın En Eski Yatılı İlim Ve Kültür Müesseseleri",Türk Kültür Dergisi,12, 1963,s.34-43; A.Kuran ,Anadolu Medreseleri,.....; Ç.Ladi , "Eski Türk Mimarisinden Medreseler",İller Bankası Dergisi,4/38,1970,s.27; M.Sözen ,Anadolu Medreseleri,I,.....;M.Sözen ,Anadolu Medreseleri(Selçuklular ve Beylikler Dönemi),Kapalı Medreseler,İstanbul,1972
- 253- M.Sözen ,Anadolu Medreseleri,I,.....,Şekil 16.
- 254- Plan için bkz.Ay.es.,Şekil 3.
- 255- Plan için bkz.Ay.es.,Şekil 8.
- 256- Plan için bkz.Ay.es.,Şekil 9.
- 257- Plan için bkz.Ay.es.,Şekil 13a.
- 258- Plan için bkz.Ay.es.,Şekil 14.
- 259- Resim için bkz. S.Ügel ,Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı,Ankara,1987,Resim 58.
- 260- Ay.es.,Resim 55.
- 261- Ay.es.,Resim 54.
- 262- Kitabe M.Ferit-M.Mesut(a.g.e.,s.88.);M.Cavit(a.g.e.,s.17);Cl.Huert (a.g.m.,s.30);F.Sayman-İ.Tongur(a.g.e.,s.168);Y.Akyurt("Şahip Ata Fahrettin Ali'nin Eserlerinden Akşehir'deki Taş Medrese",Taşınar, 152-155,Eylül-Aralık 1947,s.442);İ.H.Konyalı(a.g.e.,s.290) ve G. Totalsaygır(a.g.m.,s.9) tarafından okunup yayınlanmıştır.Medreseye vakfedilenler F.N.Uzluk tarafından tesfit edilmiş ve yayınlanmıştır.(F.N.Uzluk ,a.g.e.,s.42-43.)

- 263- Türkçesi İ.H.Konyalı'dan alınmıştır.(İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.290)
- 264- Cl.Huart ,a.g.m.,s.30; F.Sarre., "Anadolu'da Seyahat",Çev:A.Soyhan, Anıt,8,Eylül 1949,s.22; İ.H.Konyalı,Cl.Huart'ın kitabeyi okurken yaptığı yanlışları da bulmuş ve yayınlamıştır.(İ.H.Konyalı ,a.g.e., s.291)
- 265- A.Kuran ,Anadolu Medreseleri,.....,s.80.
- 266- Kitabe,M.Ferit -M.Mesut(a.g.e.,s.94)ve İ.H.Konyalı(a.g.e.,s.294) tarafından okunup yayınlanmıştır.
- 267- Türkçesi İ.H.Konyalı'dan alınmıştır.(İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.294)
- 268- Bilgi için bkz.M.Ferit-M.Mesut ,a.g.e.,s.24-33; O.Dazmi Tuncer , Kayseri Sahip Ata Medresesi,Ankara,1988,s.40-42.
- 269- Eski kayıtlardan zaviyenin gelirlerini de tespit eden İ.H.Konyalı, bu yapı topluluğunun Ferruḡşah Mescidi'nin batısında bir ana girişi bulunduğunu ve kitabeye de sahip bu girişin günümüze ulaşmadığını söyler.(Bkz.İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.440-442); Zaviyenin gelirleri F.N. Üzlük tarafından da tespit edilip yayınlanmıştır.(F.N.Üzlük ,a.g.e. s.42.);R.Melül Meriç de aynı girişten söz eder ve çinilerle süsü olduğunu belirterek,Belediye tarafından "Çocuk Bahçesi"yapılmak üzere 1930-31 yıllarında yıktırıldığını yazar.R.M.Meriç'e göre bu girişin yapım yılı H.621/M 1224 dür.(R.M.Meriç ,a.g.m.,s.142);Yılmaz Ünge , "Konya-Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesinin Restorasyonu", Rûlûve Ve Restorasyon Dergisi,II,1975.s.77-78.
- 270- 1954 onarımında külahın onaltı dilimli pramidal olduğu görülmüştür. (Y.Ünge ,a.g.m.,s.83)
- 271- Eski fotoğraflarda açıklığın üzerinde gemi teknesi kemer bulunduğu görülmektedir.(Bkz.Ay.es.s.98,Resim 13; F.Seyman-i.Tongur ,a.g.e., s.165 deki resim.)
- 272- Kuzey cephedeki pencere,1964 onarımında sıva raspaı sonucunda ortaya çıkan izler sonu açılmıştır.(Y.Ünge ,a.g.m.,s.112 deki plan.)
- 273- Y.Ünge bu nişlerin türbenin strafında yer alan yapılarla ilgili olduğunu belirtiyor.Bu yapılarla ilgili olarak Türbe duvarlarında bunu doğrulayacak duvar bağlantı izlerinin olmayışına ise türbenin geçirdiği onarımlara bağlıyor.(Ay.es.,s.79 ve s.112 ves.113 deki planlar.)
- 274- 1935 ve1964 onarımlarında kemer içlerinde bulunan ahşap gergiler sökülerek,yerlerine kemer genişliğinde betonarme gergiler yapılmıştır.

Yalnızca doğu kanattaki kemer içinde demir gergi vardır. Ayrıca, bu onarımlarda kemer içlerine betonarme destek kemeri inşa edilmiştir. (Ay. es., s. 79, 82, 83.)

275- Ay. es., s. 82 ve s. 104, Resim 28.

276- Cl. Huart , a. g. m., s. 31.

277- F. Saymen-İ. Tongur , a. g. e., s. 163-164; İ. H. Konyalı , a. g. s., s. 426-440; İ. H. Konyalı , "Akşehir'de Mahmud Hayran Türbesi", Tarih Konuşuyor, 29, Haziran 1966, s. 2368-69; Örcün Barışta , "Anadolu Beylikler Dönemi Ahşap İşçiliğinden Bir Sanduka", Milli Kültür, 44, Mart 1984, s. 92-93; Z. Bayburtluoğlu , Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları, I, "Ağaç İş Ustaları", Erzurum, 1988, s. 55; Bu arada H. Önkal Doktora tezinde sandukalardan üçünü, Z. Bayburtluoğlu da Doçentlik tezinde Ahmet bin Mesud (Necmeddin Ahmed) sandukasını ele almıştır. (H. Önkal , Anadolu Selçuklu Türbeleri, A. Ü. İslami İlimler Fak. Doktora Tezi (Basılmamış), Erzurum, 1977, s. 494-496; Z. Bayburtluoğlu , Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları Yazıt ve Yapıtları, A. Ü. Edebiyat Fak. Doçentlik Tezi (Basılmamış), Erzurum, 1981, s. 67.)

278- Süsleme için bkz. H. İzzet , "Anadolu Çiniciliğinin Üzerinde durulmayan Bazı Teknik ve İşçilik Özellikleri", Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara, 19-24 Ekim 1959 Ankara 1962, s. 248-252; G. Öney , Türk Çini Sanatı, s. 38; M. Meinecke, Fayansdekorativen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien, Teil I, s. 44-53; Ö. Bakırer , Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi s. 437-443; Ş. Yetkin , a. g. e. s. 110.

279- Bu çini levhaların, bugün mevcut olmayan Akşehir Sarayından getirildikleri sanılmaktadır. (Bkz. G. Öney , Türk Çini Sanatı, s. 38-48; G. Öney , Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, s. 102; Ş. Yetkin , a. g. e., s. 110) Onarım sırasında, külahın dilimleri arasına, sonradan doldurulmuş dolgu malzemeleri arasında da bu tür çini malzemeye rastlanmıştır. (Bkz. Y. Ünge , a. g. m., s. 83)

280- Y. Ünge , a. g. m., s. 83.

281- Y. Ünge, dilimli bölümün külahıya yakın kesiminde dört köşeli çini plakaların yan yana sıralanması ile oluşan bir kuşak olduğunu ve bu kuşak üzerinde nesih yazılı kabartma bir kitabe yer aldığına dair izlerin bulunduğunu belirtir. (Bkz. Ay. es., s. 81)

282- Resim için bkz. D. Aşkenapa , Türk Sanatı II, s. 208, Res. 310.

- 283- Y.Ünge , a.g.m., s.83.
- 284- Y.Ünge, yine de kare planlı alt yapının bir bütün olarak ilk inşazata ait olduğunu kabul eder. (Ay.es., s.82)
- 285- Resim için bkz. Ay.es., Resim 1, B.
- 286- Haluk Karamağaralı , "Mevlana Türbesi", Türk Etnoğrafya Dergisi, VII-VIII, 1964-65, s.38-42; Türbeler hakkında genel bilgi için bkz. M. Oluş Arık , "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", Anadolu (Anatolia) XI, 1967, s.57-100; U. Cezmi Tuncer , Anadolu Kümbetleri I (Selçuklular Dönemi), Ankara, 1986.
- 287- Resim için bkz. Ü. Aslanapa , Türk Sanatı II,, s.200, Resim 305.
- 288- Resim için bkz. Ay.es., s.136, Resim 264.
- 289- Ü. Bakırer , Selçuklu Öncesi Ve Selçuklu Dönemi, s.316-317, Şekil 67a-b.
- 290- Resim için bkz. Ay.es., s.484-491, Resim 75.
- 291- Resim için bkz. Ay.es., s.422-427, Resim 30.
- 292- Resim için bkz. Ay.es., s.415-417, Resim 65.
- 293- Resim için bkz. Ay.es., s.447-454, Resim 82.
- 294- Resim için bkz. Ay.es., Resim 70, 85.
- 295- Bugün 191 envanter numarası ile İstanbul Türk-İslam Eserleri Müzesi deposunda bulunan Ahmed bin Mesud (Necmeddin Ahmed) sandukası, Ürcün Barışta'nın çalışmasına konu olmuştur. Bu çalışmada Ahmed bin Mesud sandukasının bezemesi yanı sıra diğer iki sandukanın bezemesine de değinilmiştir. (Bkz. Ü. Barışta , a.g.m., s.92-93, 96) Sanduka kitabeleri İ. H. Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır. Çalışmamızdaki sanduka metinleri ve Türkçeleri bu yayından alınmıştır. (İ. H. Konyalı , a.g.e., s.426-440.)
- 296- Kitabenin Türkçesi İ. H. Konyalı'dan alınmıştır. (Ay.es., s.422.)
- 297- Cl. Huart, kitabeyi yanlış okuduğu için türbeyi Seydi Muhittin'e malsetmiştir. (Cl. Huart , a.g.e., s.31)
- 298- Y.Ünge , a.g.m., s.82.
- 299- M. Cavit , a.g.e., s.14; İ. H. Konyalı , a.g.e., s.420; Ş. Yetkin , a.g.e., s.110; Cl. Huart bunu "Musullu Ahmet bin Abdullah" şeklinde okumuştur. (Bkz. Cl. Huart , a.g.e., s.31.)
- 300- M. Yusufoglu , "Akşehir Tarihine Bir Bakış , Anıt, 4, Mayıs 1949, s.20; M. Ünder , Mevlana Şehri Konya , Konya, 1962, s.289; G. Ünsay , "Anadolu Türk Mimarisinde Antik Devir Malzemesi", Anadolu (Anatolia), XII, 1968,

- s.23; M.O.Arık , "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", Anadolu(Anatolia), XI, 1967, s.86; Y.Ünge , a.g.m., s.77; G.Önsay , Türk Çini Sanatı, , s.38; A.Meriç , a.g.m., s.3; Ü.Bakırer , Selçuklu Öncesi Ve Selçuklu Dönemi , s.s.436; Ş.Yetkin , a.g.e., s. 110.
- 301- H.İzzet ve M.Meinecke yapının, çinilerine dayanarak 1275 yılına tarihlenebileceğini belirtirler.(H.İzzet , "Mevlana Türbesinin Çini Kiplamaları ve Anadolu Selçuklu Çiniciliğinin Sanat ve İşçilik Özellikleri", Belleten, XVI/64, Ankara, 1952, s.577; M.Meinecke , a.g.e., s.48.)
- 302- Türbenin özellikle kübik alt yapı üzerinde yükselen ikinci bölümünün geması hernekadar 15.yy.başındaki türbe mimarisi özelliklerini taşımasa da Seyyid Mahmud Hayran'ın Mevlana'ya olan yakınlığı, bize türbenin bu kısmının Konya'daki 1274 tarihli Mevlana Türbesi taklit edilerek inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.(Konya Mevlana Türbesi için bkz.H.Karamağaralı , a.g.m., s.38-42.)
- 303- L.A.Mayer de bu yazıyı Cl.Huart gibi "Ahmed bin Abdullah el Musuli" şeklinde okumuş ve bu şahsın H.812/M.1409-10 da Akşehir'deki Seyyid Muhiddin Türbesi'nin çinilerini onardığını belirtmiştir.(Z.Bayburtluoğlu , a.g.e.s.209); M.Meinecke ise, bu isim çini levha üzerinde yer aldığı için çini ustası olarak tanımlanmalıdır demektedir.(M.Meinecke , a.g.e., s.53); M.Cavit bu ismin türbeyi inşa eden kişiye ait olması gerektiğini söylerken; İ.H.Konyalı bu konuda kesin bir şey söylemayerek, çini ustası veya mimar olabileceğini belirtir.(M.Cavit , a.g.e., s.14; İ.H.Konyalı , a.g.e., s.420); Cl.Huart da bu şahsın çini ustası olduğunu ve Konya sarayına çinicilik sanatını getiren kişi olduğunu savunuyor.(Cl.Huart , a.g.e., s.31); Zeki Sönmez bu kişinin Karahanoğulları devrinde hem mimar hem de çini ustası olarak çalışmış olabileceğini belirtiyor.(Z.Sönmez , a.g.e., s.318)
- 304- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.443; Naci Kum , "Tarih, Arkeoloji, Etnoğrafya ve Folklor Bakımından Tetkik Gezisi Notlarım(Akşehir, Yalvaç, Senirkent, Uluborlu, Keçiözümlü, Isparta, Barla, Eğridir ve Bazı Köyleri)" ÜN, 13/ 151-153, 1946, s.2058-2061.
- 305- Ürnegin İ.H.Konyalı "Emir Yavaşgel Türbesi"(İ.H.Konyalı , a.g.e., s. 572-575); O.Aalanapa "Emir Yavtaş Beğ Türbesi"(O.Aalanapa , Türk Sanatı II, , s.143); Ümür Bakırer "Emir Yavtaş Türbesi"(Ü.Bakırer , Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi , s.498-499); Aynur

- Durukan-Sacit Pekak ise "Emir Yavaş Bey(Yavtaş-Yavaşgel)Türbesi"
(A.Durukan-S.Pekak , "Akşehir-Reis Emir Yavaş Bey (Yavtaş-Yavaşgel)
Türbesi", Suut Kemal Yetkin'e Armağan, Ankara, 1984, s. 123-143) şeklin-
de isimlendirmişlerdir.
- 306- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.573.
- 307- H.Ünkal , a.g.e., s.378; A.Durukan-S.Pekak , a.g.m., s.126.
- 308- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.574; M.Sözen , "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler"
Anadolu Sanatı Araştırmaları, 1, 1968, s. 179; Ü.Bakırer , Salçuklu Ünce-
si ve Salçuklu Dönemi , s.498; A.Durukan-S.Pekak , a.g.m.,
s.126.
- 309- Seyitgazi Eyvan Türbe(XIII.yy.başı), Damanköyü Herdena Bahar Baba
Türbesi(XIII.yy.ortası veya III.çeyreği), Gazlıgölakviran Savaş Baba
Türbesi(XIII.yy.ortası veya III.çeyreği), Reis Emir Yavtaş Türbesi
(1256 sonrası), Boyalıköy Eyvan Türbe(XIII.yy,II.yarısı), Kastamonu
Aşıklı Sultan Türbesi(XIII.yy.son çeyreği), Konya Anonim Türbe(XIII.
yy.sonu-XIV.yy.başı), Konya Gömeç Hatun Türbesi(XIII.yy.sonu-XIV.yy.
başı), Niğde Beylerbeyi Türbesi(1325), Eski Çine Ahi Bayram-Ahi İbra-
him Türbesi(XIV.yy.başı), Amasya Sultan Mesud Türbesi(XIV.yy.ortası)
Amasya Kadılar Türbesi(XIV.yy.II.yarısı), Amasya Şad Geldi Paşa Tür-
besi(1381-82), Kastamonu Atabey Türbesi (XV.yy.ilk yarısı), Kayseri
Beşparmak Türbesi(XV.yy.?), Eski Pertek Anonim Türbe(XVI.yy.). Bilgi
için bkz.M.Ölüş Arık , a.g.m., s.57-100; M.Sözen , a.g.m., s.167-210;
A.Durukan-S.Pekak , a.g.m., s.123-143.
- 310- Bilgi için bkz.M.Sözen , a.g.m., s.169-173.
- 311- Şekil için bkz.Ay.es., s.170, Şekil1.
- 312- Şekil için bkz.Ay.es., Şekil 5a,5b.
- 313- Şekil için bkz.Ay.es., Şekil 2.
- 314- Şekil için bkz.Ay.es., Şekil 3.
- 315- Şekil için bkz.Ay.es., Şekil 6a,6b.
- 316- M.Ölüş Arık , a.g.m., s.89.
- 320- S.K.Yetkin , "The Turbah of Gumac Hatun A Seljuk Monument", Ars
Orientalis, 4, 1961, s.360.
- 321- A.Durukan-S.Pekak , a.g.m., s.124.
- 322- M.F.Uğur , a.g.m., s.570.
- 323- İ.H.Konyalı , a.g.e., s.574.
- 324- S.K.Yetkin , a.g.m., s.360.

- 325- H.Ünkal ,a.g.e.,s.379.
- 326- A.Durukan-S.Fekak ,a.g.m.,s.124.
- 327- Aksaraylı Kerimüddin Mahmud (Aksarayî) ,Salçuklu Devletleri Tarihi, (Çev.M.N.Gençosman),Ankara,1943,s.137.
- 328- Kerimüddin Mahmud(Aksaraylı Mehmed Döglü),Müsameret üi-Ahbar- Moğol- lar Zamanında Türkiye Salçukluları Tarihi,(Yayına hazırlayan:Osman Turan),Ankara,1944,s.37,Dipnot 1.
- 329- Osman Turan ,Salçuklular Zamanında Türkiye,İstanbul,1971,s.515,Dip- not 17.
- 330- Nejat Kaymaz ,Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman,Ankara,1970,s.231.
- 331- C.Cahan aynı kişiden Çâşnigîr Şemseddin Yavtaş diye söz etmektedir. (Bkz.C.Cahan,Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler,Çev.Yıldız Moran, İstanbul,1979,s.222,237,241,302.
- 332- Bugün çinko levhalarla kaplı olan piramidal külahın tuğla ile örülü olduğundan söz edilmektedir.(Bkz.Ziya Ceran ,"Akşehir'de Şeyh Eyyüb Türbeesi ve Sandukası",Anıt,9/31,Mart1964,s.21;Yaşar Anılır,Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri,Konya,(Tarihais),s.46.
- 333- Z.Ceran ,a.g.e.,s.21; M.Meinecke,a.g.e.,s.479.
- 334- M.Cavit ,a.g.e.,s.39.
- 335- Z.Ceran ,a.g.m.,s.21.
- 336- Ay.yer.
- 337- Şekil için bkz.Nermin Başbağ-Hikmet Denizli ,Türkiye'de Vakıf Abi- deler ve Eski Eserler,III,Ankara,1983,s.256.
- 338- Şekil için bkz.Ay.es.,s.275-276.
- 339- Şekil için bkz. Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler,I(İlaveli II.Baskı),Ankara,1983,s.450; G.Üney ,Ankara'da Türk Devri Yapıları, Ankara,1971,s.382,Plan 60a,60b.
- 340- Yıldız Ötügen ve Diğerleri ,Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eser- ler,IV,Ankara,1986,s.357,Plan 90.
- 341- Sabih Erken ,Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler,II,Ankara, 1977,s.185; M.Oluş Arık.,a.g.m.,Şekil 21.
- 342- Bilgi için bkz. Z.Ceran ,a.g.m.,s.23-25.
- 343- Ay.es.,s.24; İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.483-484.
- 344- İ.H.Konyalı ,a.g.e.,s.484.

- 345- Ay.es., s.376; R.M.Meriç, a.g.m., s.199; M.Davit, a.g.e., s.35; U.Aslanapa-E.Diaz-M.M.Koman, a.g.e., s.155.
- 346- A.Küçüktop, a.g.e., s.51; Y.Anılır, a.g.e., s.49; İ.H.Konyalı, a.g.e., s.365-367; R.M.Meriç, a.g.m., s.199; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Dosya no.42.02.01/3.
- 347- Tamamen çöken kubbe, 1900 yılında yeniden yapılmıştır. Bu onarım sırasında yapının ilk şekline ne derece sadık kalındığını bilemiyoruz. (Bkz. İ.H.Konyalı, a.g.e., s.368; U.Aslanapa ve diğerleri, a.g.e., s.153)
- 348- İ.H.Konyalı, a.g.e., s.368; Mustafa Davit, a.g.e., s.35.
- 349- Kur'an-ı Kerim, III/185.
- 350- M.Ölüş Arık, a.g.m., s.58; İnşa tarihi olarak farklı tarihler verilebiliyor. (Bkz. M.Sözen ve diğerleri, a.g.e., s.7; H.Ünkal, a.g.e., s.7.)
- 351- M.Ölüş Arık, a.g.m., s.57-100.
- 352- Resim ve plan için bkz. H.Ünkal, a.g.e., Resim 365-368, Plan 102-103; İ.H.Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya, 1964, s.389'deki resim.
- 353- Resim ve plan için bkz. H.Ünkal, a.g.e., Res.407-408, Plan 120.
- 354- Plan için bkz. Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, I, s.156'deki plan.
- 355- Plan için bkz. T.Üzgüç-M.Akok, "Develi Abideleri", Bellsten, XIX/73-76, 1955, Plan 4.
- 356- Resim için bkz. İ.H.Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile....., s.697'deki resim.
- 357- Resim ve plan için bkz. U.Aslanapa, Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14.Yüzyıl), İstanbul, 1977, s.192'deki plan ve resim.
- 358- Bilgi için bkz. M.Ö.Arık, a.g.m., s.79.
- 359- Resim için bkz. U.Aslanapa, Yüzyıllar Boyunca s.143'deki resim.
- 360- Resim için bkz. U.Aslanapa, Türk Sanatı, s.221'deki resim.
- 361- Resim için bkz. Ay.es., s.214 ve 215'deki resimler.
- 362- Resim için bkz. Türkiye'de Vakıf Abideler....., I, s.719'deki resim.
- 363- Pencereelerde ahşap, çini ve alçı malzeme ile yapılmış şebekeli levhalar daha önceki tarihlerde de görülmektedir. (Bkz. Selçuk Mülayim, Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler (Selçuk Çağı), Ankara, 1982, s.249-250, Şekil 141, 142, 143)

- 364- Resim için bkz. Yıldız Demiriz, Osmanlı mimarisinde Süsleme I (Erken Devir-1300/1453), İstanbul, 1979, Resim 620, 621, 623.
- 365- Resim için bkz. S. Müleyim, a.g.e., s.249-250, Şekil 141, 142, 143.
- 366- Resim için bkz. M. Sözen, a.g.e., s.40, Resim 93.
- 367- Resim için bkz. S. Mülayim, a.g.e., s.319, Şekil 231.
- 368- Resim için bkz. Ay.es., s.320, Şekil 233.
- 369- Şekil için bkz. Semra Ügel, Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı, Ankara, 1987, Şekil 29, 57.
- 370- Şekil için bkz. Rahmi H. Ünal, Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar, İzmir, 1982, Şekil 190.
- 371- Şekil için bkz. Ay.es., Şekil 198.
- 372- Şekil için bkz. Ay.es., Şekil 176.
- 373- Şekil için bkz. Ay.es., Şekil 173.
- 374- İ.H.Konyalı, Akşehir, s.367.
- 375- G.Aslanapa ve diğerleri, a.g.e., s.153.
- 376- Kitabe daha önceki yıllarda farklı kişiler tarafından okunmuştur. (Bkz. İ.H.Konyalı, Akşehir, s.367/368; M.Cavit, a.g.e., s.36)
- 377- Kitabenin Türkçesi İ.H.Konyalı'dan alınmıştır. (İ.H.Konyalı, Akşehir, s.368)
- 378- Bu ailenin soy kütüğü için bkz. İ.H.Konyalı, Akşehir, s.387.
- 379- M.Cavit, a.g.e., s.35; İ.H.Konyalı ve R.M.Meriç yapıya ait vakfiyeyi ayrı ayrı yayınlamışlardır. (İ.H.Konyalı, Akşehir, s.379; R.M. Meriç, a.g.m., s.387)
- 380- Resim için bkz. İ.H.Konyalı, Akşehir....., s.458'deki resim.
- 381- Ay.es., s.470-471.
- 382- Türkçesi İ.H.Konyalı'dan alınmıştır. (Ay.es., s.470)
- 383- Kelime bu şekliyle anlam vermemektedir. Aslında kelimenin لا يحصى olması gerekir; Kitabe İ.H.Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır. (Ay.yer.) Ancak, İ.H.Konyalı tarihi 12 Recep 1323 olarak okumuştur.
- 384- Metinler için bkz. İ.H.Konyalı, Akşehir, s.472-473.
- 385- Ay.es., s.460 ; F.N.Uzluk, a.g.e., s.44.
- 386- Nasreddin Hoca hakkında bilgi için bkz. İ.H.Konyalı, Akşehir, s.456-477; S.Cumbul, Nasreddin Hoca Antolojisi, Akşehir, 1966; F.K. Klenitz, Akşehir-Die Stadt Nasreddin Hocas, Mainz-Rhein, 1981; B.Çetinor, "Nasreddin Hoca ve Türbesi", İlgü, 49, 1987, s.13-17; A.Sedat Bozyiğit, Nasreddin Hoca Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme, Ankara 1987;

- M.Önder, Nasreddin Hoca, İstanbul, (Tarihiz)
- 387- İ.H.Konyalı, Akşehir....., s.408.
- 388- Resim için bkz.Yıldız Demiriz, a.g.e., 559, Res.594.
- 389- Ay.es., s.424, Res.392.
- 390- İ.H.Konyalı, Akşehir , s.407-408; M.Cavit, a.g.e., s.30, 31.
- 391- İ.H.Konyalı, Akşehir , s.481.
- 392- İ.H.Konyalı bu açıklığı pencere olarak değerlendirmiş, fakat güney cephedeki penceraya hiç değinmemiştir.(Bkz.Ay.eser, s.481)
- 393- Nermin Beşbaş-Hikmet Denizli, a.g.e., s.302 daki plan.
- 394- Plan için bkz.Ay.es., s.248 deki plan.
- 395- Plan için bkz.Ay.es., s.262 daki plan.
- 396- Plan için bkz.A.Kuran, Nizam Sinan,....., s.319 daki plan.
- 397- Resim için bkz.Ay.es., s.326 daki resim.
- 398- Bilgi için bkz.M.Sözen, "Anadola'de Eyvan Tipi Türbeler", Anadolu Sanatı Araştırmaları, I, 1968, s.176-179.
- 399- Plan için bkz.O.Aslanapa, Türk Sanatı II,....., Plan 66/b.
- 400- Bilgi için bkz.H.Ünkal, a.g.e., s.440.
- 401- Resim için bkz.Yıldız Demiriz, a.g.e., s.507, Resim 516
- 402- Resim için bkz.Ay.es., s.333, Res.295, 317, 318.
- 403- Resim için bkz.Ay.es., s.487, Res.492, 500, 507-509, 512-515.
- 404- Resim için bkz.Ay.es., Resim 317-318.
- 405- M.Cavit, a.g.e., s.39; İ.H.Konyalı, Akşehir , s.673-675.
- 406- İ.H.Konyalı, Akşehir, , s.409.
- 407- Ay.es., s.411.
- 408- Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından çizdirilmiş planda, traşlık mekanının doğrudan aralık mekanı ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bugün bu açıklık kapatılmış durumdadır.(Bkz.Şekil 1)
- 409- Bu girişin sonradan açıldığını, ilk inşaattaki girişin eyvana açıldığını düşünmek mümkündür.Eyvana açılan girişin, sıcaklıktaki ısının doğrudan ılıkliğe geçişini önlemek amacıyla kapatıldığını ve bugünkü girişin açılması ile halvetin sıcaklıkla ılıklik arasında bir geçiş mekanına dönüştürüldüğü ve böylece sıcaklıktaki ısının korunduğu düşünülebilir. ..
- 410- Hamamlar hakkında bilgi için bkz. H.Glück, Die Bäder Konstantinopels Wien, 1921; K.Klinghardt, Türkische Bäder, Stuttgart, 1927; K.Kepeci, Bursa Hamamları, Bursa, 1943; Kemal A.Aru, Türk Hamamları Etüdü, İstan-

bül, 1949; S.Eyice, "İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Dövri Hamamları Hakında Bir Deneme", Tarih Dergisi, XI/15, 1960, s.99-120; A.Saim Ülgen, "Hamam Maddesi", İslam Ansiklopedisi, C:V/1, 1977, s.174-178; "Hamam Maddesi", Türk Ansiklopedisi, C:XVIII, 1970, s.424-426; Süheyl Ünver, "Türk Hamamı", Belleten, 37/145, 1973, s.87-94; C.E.Arseven, "Hamam Maddesi", Sanat Ansiklopedisi, C:II, 1983, (IV.Baskı), s.678-683; Y.Ünge, Anadolu'da XII-XIII.Yy.Türk Hamamları, Doçentlik Tezi (Basılmamış), Yer ve tarihsiz.

411- S.Eyice, a.g.m., s.108-115.

412- Plan için bkz. Y.Ünge, a.g.e., Kat.no.10, Şek.1

413- Plan için bkz. Y.Ötügen ve diğerleri, a.g.e., Şekil 60.

414- Plan için bkz. A.Kuran, Mimar Sinan,, s.393, Kat.no. K.XIV-21.

415- Plan için bkz. Ay.es., Kat.no.K.XIV-28.

416- Plan için bkz. K.A.Aru, a.g.e., Şekil 115.

417- Kitabı İ.H.Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır. (Bkz. İ.H.Konyalı, Akşehir,, s.410-411.

418- İ.H.Konyalı, Subaşı Emir Şerafeddin Ahmed'in Hamidoğullarından olduğunu söyler. (İ.H.Konyalı, Ay.es., s.411.)

419- Ay.es., s.412.

420- Bu nişe benzer girinti, soğukluğun ilk inşaatteki girişinin üst kısmı olabilir. Yapının dışındaki toprak zemin oldukça fazla yükseldiği için, duvarın dış yüzünde buna dair iz görebilmek mümkün olmamaktadır.

421- S.Eyice, a.g.m., s.108-110.

422- Plan için bkz. Y.Ünge, a.g.e., Şekil M.2.

423- Plan için bkz. N.Beşbaş-H.Denizli, a.g.e., s.360'deki plan.

424- Plan için bkz. Y.Ünge, a.g.e., Şekil M.8.

425- Plan için bkz. K.A.Aru, a.g.e., Şekil 41.

426- İlyazıcı defterlerinden, F.N.Uzluk tarafından yayınlanan H.881/M. 1476-77 tarihli İlyazıcı defterini dikkate aldık. (F.N.Uzluk, a.g.e.)

427- S.Eyice, a.g.m., s.99-120.

428- Bilgi için bkz. İ.H.Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde-Aksaray Tarihi, I.Cilt, İstanbul, 1974, s.1078-1080; Plan için bkz. Y.Ünge, a.g.e., Kat.no. 12, Lev.CLXII, Şekil 1.

429- Plan için bkz. Y.Ötügen ve diğerleri, a.g.e., s.338, Şekil 70.

- 430- Plan için bkz. N.Başbaş-H.Denizli, a.g.e., s.374 daki plan.
- 431- Plan için bkz. Ay.es., s.363 daki plan.
- 432- Plan için bkz. Ay.es., s.351 daki plan.
- 433- Resim için bkz. Y.Önge, "Konya-Beyşehir'de Eğrefoğlu Süleyman Bey Hamamı", Vakıflar Dergisi, VII, 1968, s.139-144, Res.8, 9, 10, 11, Şek.1, 2, 3.
- 434- Resim için bkz. Y.Önge, a.g.e., Lev.LIII, Res.T/13, 14, 15.
- 435- Y.Ötüken ve diğerleri, a.g.e., s.666, Res.3.
- 436- F.N.Uzluk, a.g.e.; İ.H.Konyalı, yapıyı Anadolu Selçuklularına tarihlenen eğilimindedir. (Bkz. İ.H.Konyalı, Akşehir, s.560)
- 437- İ.H.Konyalı, Akşehir, s.416; Y.Anılır, a.g.e., s.51.
- 438- Eser günümüzde kullanılmadığı için her geçen gün biraz daha harap olmaktadır. Bu nedenle, sözünü ettiğimiz ve 1988 yılında harap bir şekilde içinde duran asma kat da diğer ahşap kesimler gibi yöredikiler tarafından sökülerek götürülmüştür.
- 439- Gördüğümüz kadarıyla hamamın kadınlar kısmı soyunmalığına üç ayrı girişle ulaşılmaktadır. Bunlardan batı kanattaki girişin ilk yapıdan olduğunu, ancak bunun hiç kullanılmadan, çeşitli nedenlerden dolayı (Batı kanattaki yapıya bitişik arazinin sahibinden geçiş için izin alınamaması gibi) kapatılıp, bir müddet erkekler soyunmalığının doğu kanadına açılan girişten yararlanıldığını, daha sonra bu girişin çeşitli sakinleri göz önüne alınarak güney cephesine, yine erkekler soyunmalığı ile bağlantılı üçüncü girişin açıldığını sanıyoruz.
- 440- Y.Anılır, a.g.e., s.51.
- 441- İ.H.Konyalı, Akşehir, s.416.
- 442- Bacaya benzer bu tütekliğin sonradan inşa edildiğini tahmin ediyoruz. Çünkü, cehennemliklerden geçen dumanları dışarıya veren tütelikler hamamların duvarları içinde birden fazla sayıda yer alırlar ve asla hamamın içine taşıntı yapmazlar. Orta Hamam'da da gerçek anlamda tüteliklerin bulunduğunu ancak bunların, bugün bilemediğimiz bir nedenle iptal edildiklerini ve yerlerine bugünkü sistemin inşa edildiğini sanıyoruz.
- 443- Kitabeler İ.H.Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır. (İ.H.Konyalı, Akşehir, s.413-415)
- 444- Kitabelerde usta adının yazılı olduğu kesimler, sonradan kazınarak yok edilmeye çalışılmıştır.
- 445- İ.H.Konyalı tarafından da okunup yayınlanmıştır. (Ay.es., s.240)

- 446- Çeşmeler hakkında genel bilgi için bkz. S.Çetintaş, "Su-Çeşme-Sabil", *Büzel Sanatlar Dergisi*, 5, 1944, s. 125-147; Y.R.Ünen, "Çeşmeler", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni*, 38, 1945, s.23; T.Üzışık, "Türk Çeşmeleri", *Eğitim*, 4/37, 1954, s. 18-20; T.Üzışık, "Türk Çeşmeleri", *Sanat Dünyası*, 3/57, 1958, s.6; A.Aytöre, "Türklerde Su Mimarisi", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Tebliğleri*, 1959, Ankara, 1962, s.45-69; E.Bahnan, "Türk Çeşmeleri", *Ünasya*, 2/27, 1967, s. 10-11; Y.Üzcan, "İslam ve Türk Sanatında Çeşmeler", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 8/84-85, 1969, s. 177-180, 192; M.Yazıcı, "Türklerde Su, Çeşme ve Sabillerin Mimari Özellikleri", *Mesleki ve Teknik Öğretim*, 225, 1971, s.44-45.
- 447- Kitabe İ.H.Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır.(İ.H.Konyalı, *Akşehir*, , s.576.
- 448- İ.H.Konyalı, 892 Şaban'ı sonlarını miladi takvime 1486 diye çevirmiştir.(Ay.yer.)
- 449- Ay.yer.
- 450- Ay.yer.
- 451- Ay.yer.
- 452- Kitabe İ.H.Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır.(Ay.es., s.551-552)
- 453- Kitabenin Türkçesi İ.H.Konyalı'dan alınmıştır.(Ay.es., s.551)
- 454- Ay.es., s.562.
- 455- Her iki kitabe İ.H.Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır.(Ay.es., s.308-310)
- 456- Kitabe İ.H.Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır.(Ay.es., s.345)
- 457- Kitabe, İ.H.Konyalı tarafından okunup yayınlanmıştır.(Ay.es., s.348)
- 458- Çeşme, Ağustos 1988 tarihinde, fotoğraflarını çekmek için gittiğimizde, suyu akmasına rağmen duruyordu. Ancak, Ocak 1989 da Akşehir'e tekrar gittiğimizde çeşmenin belediye tarafından ,çevre düzenlemesi nedeniyle yıkıldığını öğrendik.
- 459- Kitabedeki "Ükes" in Akşehir'e bağlı bir köy olduğu ve Kanuni devrindeki arşiv kayıtlarında da adı geçtiği bilinmektedir. Bu köy bugün mevcut değildir. (İ.H.Konyalı, *Akşehir*, , s.136)
- 460- İ.H.Konyalı çeşmenin moloz taş ile inşa edildiğini ve önünde ahşap bir yalak bulunduğunu söyler. Halbuki çeşme bugün modern bir görünümündedir. ve yalağı betonardır.(Ay.es., s.553)

- 461- İ.H.Konyalı kitabeyi okumuş ve yayınlamıştır. (AY.yer)
- 462- Köprüler hakkında genel bilgi için bkz. O.Peremenci, "Köprüler", Trakya, 12, 1937, s. 10-11; F.K.Kienitz, "Türkische Brücken", Türkiye Turizm ve Otomobil Kurumu Bülteni, 258, 1963, s. 28-32; F.K.Kienitz, "Eski Türk Köprüleri", Anadolu ve Güney-Doğu Avrupa'da Selçuk ve Osmanlı Kültürünün Şaheserleri, Çev:A.Baydor, Ankara, 1965; E.B.Şapolyo, "Köprüler", Ünasya, 55, 1970, s. 10-11; C.Orhonlu, "Köprücülük", VII.Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, 1972, s. 701-708; C.Çulpan, Türk Taş Köprüleri (Orta Çağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar) Ankara, 1975.
- 463- Köprü'nün üstü genişletilirken, ilk inşaatında üç sıra kasma taş ile inşa edilen korkuluklar yıkılarak yerine bugünkü betonarme korkuluk yapılmıştır. (Resim için bkz. İ.H.Konyalı, Akşehir,, s. 578 deki resim)
- 464- Ay.es., s. 579-580.
- 465- Ay.yer.
- 466- Akşehir Altın Kalem Mescidi, Ferruh Şah Mescidi, Gündük Minare Mescidi, Küçük Ayasofya Mescidi, Taş Medrese Mescidi, Kızılcıca Mescid, Kileci Mescidi, Hacı Hamza Mescidi, Hızırlık Mescidi, Kalaycı Mescidi, Tahtakale Mescidi ve Hasan Paşa Camii tek kubbe ile örtülmüş kare planlı örneklerdir.
- 467- Akşehir Meydan Hamamı'nın bazı birimlerinde de kubbeye iki üçgen yüzeyli pendentifler ile geçilmiştir. Hasan Paşa Camii'nin Son Cemaat Yeri, Taceddin Türbesi, Türbe Türbesi ile Meydan Hamamı, Savaş Köyü Hamamı, Kozağaç Köyü Hamamı, Yukarı Hamam ve Orta Hamam'ın bazı birimlerinin örtülerine geçişte de iç büyük normal pendentiflerden yararlanıldığı görülmektedir.
- 468- Akşehir Altın Kalem, Ferruh Şah, Gündük Minare, Kızılcıca, Kileci, Hacı Hamza, Hızırlık ve Kalaycı Mescidleri ile Hasan Paşa Camii hariminde ve Meydan Hamamı, Savaş Köyü Hamamı, Yukarı Hamam ve Orta Hamam'ın bazı birimleri, kubbeye geçişte sivri kemerli tromplardan yararlanan örneklerdir.
- 469- Taceddin Türbesi girişinin üst kesiminde ve Eski Kalesi Mescidi (Taşlık) Çeşmesi ile Kuşçu Mahallesi Çeşmesi'nde de taş ve mermer üzerine yapılmış süslemeler bulunmaktadır.
- 470- Akşehir Gündük Minare Mescidi'nin pencere alınlıklarında ve minare

pebucunda,Küçük Ayasofya kubbesinin tuğla örgüsünde,Taş Medrese Mescidi'nin minare gövdesinde,Kızılıca Mescid kubbesinin tuğla örgüsünde,Kileci Mescidi'nin pencere alınlığında,Taş Medrese Türbesi'nin kubbe geçişlerinde ve Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin onaltıgen kuruluş üzerindeki dilimli kasnağında da tuğla ve sırlı tuğla ile yapılmış süslemeler vardır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKOK, M., "Konya-Akşehir'de Taş Medrese Binası ve Restorasyon Çalışmaları", Türk Etnoğrafya Dergisi, XVI, 1977, s. 5-27.
- AKSARAYLI K.M. (Aksaraylı), Selçuklu Devletleri Tarihi, Çev. M.N. Gençosman, Ankara, 1943.
- AKSU, F., Akşehir, Ankara, 1963.
- AKURBAL, E., The Art and Architecture of Turkey, Oxford, 1980.
- AKYURT, M.Y., "Şahib Ata Fahrettin Ali'nin Eserlerinden Akşehir'deki Taş Medrese", Taşınar, 152-155, Eylül-Aralık, 1947, s. 441-442.
- ANILIR, Y., Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri, Konya, Tarihsiz.
- ANILIR, Y., "Tarihsel Anıtlarımız, Taş Medrese (1), Yeşil Akşehir, 3, Ekim 1986, s. 12.
- ARIK, M.D., "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", Anadolu (Anatolia), XI, 1967.
- ARSEVEN, C.E., Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, 1955.
- ASLANAPA, O., Anadolu'da Türk Çini ve Keramik Sanatı, İst., 1965.
- ASLANAPA, O., Turkish Art and Architecture, Londra, 1971.
- ASLANAPA, O., Türk Sanatı II (Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar), İst., 1973.
- ASLANAPA, O., Türk Sanatı, İst., 1984.
- ASLANAPA, O., Yüzyıllar Boyu Türk Sanatı (14.-yy), İst., 1977.
- ASLANAPA, O. ve Diğerleri, Karaman Devri Sanatı, İst., 1950.
- AYVERDİ, E.H., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481), III, İstanbul, 1973.
- BAKIRER, Ö., "Anadolu Selçuklularında Tuğla İşçiliği", Malazgirt Armağanı, Ankara 1972, s. 187-201.
- BAKIRER, Ö., "Anadolu'da XIII. yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", Vakıflar Dergisi, IX, 1969, s. 337-365.

- BAKIRER, Ö.,
Onüç ve Onördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mıhırapları,
Ankara, 1976.
- BAKIRER, Ö.,
Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu-Türk
Mimarisinde Tuğla Kullanımı, I-II, Ankara, 1981.
- BARİŞTA, Ö.,
"Anadolu Beylikler Dönemi Anşap işçiliğinden Bir
Sanduka", Milli Kültür, 44, Mart 1984, s. 92, 93, 96.
- BATES, Ü.Ü.,
"An Introduction to the Study of the Anatolian
Türbe and its Inscriptions as Historical
Documents", Sanat Tarihi Yıllığı, IV, 1970-71,
s. 73-86.
- BAYBURTLUOĞLU, Z.,
Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları, Yazıt ve
yapıtları, Atatürk Üni. Ark. ve San. Ter. Bölümü
Doçentlik Tezi (Basılmamış), Erzurum, 1981.
- BAYBURTLUOĞLU, Z.,
Anadolu'da Selçuklu Dönemi Sanatçıları I "Ağaç
İşi Ustaları", Erzurum, 1988.
- BİLGİLİ, A.,
Akşehir'de Türk Mimarî Eserleri, İ.Ü. Ed. Fak.
Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul, 1967.
- BOZYİĞİT, A.E.,
Nasreddin Hoca Bibliyografyası Üzerine Bir
Deneme, Ankara, 1987.
- CAVİT, Mustafa,
Akşehir Kitabeleri ve Tetkikat (Kitabeler,
Türbeler-Mezarlar, Akşehir'de Gömülü Ünlü İnsanlar),
Muğla, 1934.
- CERAN, Z.,
"Akşehir'de Şeyh Eyyüb Türbesi ve Sandukası",
Anıt, 9/31, Mart 1964, s. 21-25.
- ÇETİNDİR, B.,
"Nasreddin Hoca ve Türbesi", İlgi, 49, 1987, s. 13-17.
- ÇİLPAK, C.,
Türk Taş Köprüleri (Ortaçağdan Osmanlı Devri
Sonuna Kadar), Ankara, 1975.
- DARKOT, B.,
"Akşehir" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, I, 1978,
s. 277.
- DEMİRİZ, Y.,
"Mimaride Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik
Çanakları", Sanat Tarihi Yıllığı, V, 1972-73, 175-203.
- DIEZ, E.-ASLANAPA, O.,
Türk Sanatı, İstanbul, 1955.
- DİLAVER, S.,
"Anadoludaki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin
Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi", Sanat Tarihi
Yıllığı, IV, 1970-71, s. 17-28.

- DİLAVER, S., Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Avlu Gelişimi, Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat Mimarlık Fakültesi Doçentlik Tezi (Basılmamış), Trabzon, 1976.
- ✓ DURUKAN, A.-PEKAK, S., "Akşehir Emir Yavtaş Bey (Yavtaş-Yavaşgöl) Türbesi", Suut Kemal Yetkin'e Armağan, Ankara 1984, s. 108-122.
- ERDMANN, K., Neue Arbaiten Zur Turkishen Karamik", Ara Orientalis, V, 1963, s. 191-221.
- ERDOĞAN, A., "Mahmudu Hayrani'nin Kardeşi Ahmed'in Torunu Seyid Ali'nin Sandukaları", Konya, I, Eylül 1936, s. 40-42.
- ERDOĞAN, A., "Necmeddin Ahmed'in Sandukası", Konya, 2, İkteşrin 1936, s. 105-108.
- ERDOĞAN, A., "Seyyid Ali'nin Sandukası", Konya, 3, İkinciteşrin 1936, s. 177-179.
- ERDOĞAN, M., "Osmanlı Davrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri", Vakıflar Dergisi, VII, 1968, s. 149-206.
- EVLİYA Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Türkçeleştiren: Zuhuri Danişman, c. 4, İstanbul, 1970.
- FERİT, M.-MESUT, M., Selçuk Vaziri Sahib Ata İle Oğullarının Hayat ve Eserleri, İstanbul, 1934.
- GÖKBİLGİN, M. T., "XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Larende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri", Vakıflar Dergisi, VII, 1968, s. 29-36.
- × HUART, C., Epigraphie Arabe d'Asia Mineure, Paris 1884.
- HUART, C., Konia La Ville des Derciches Tourneure, Paris 1897.
- HUART, C., "Mevleviler Şehri Konya", Çeviren: Sait Sungur, Konya, 57, Temmuz 1943, s. 28-33.
- İNAL, N., Akşehir Eserleri, A.Ü. DTCF Sanat Tarihi Kürsüsü Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara, 1966.
- İNAL, N., "Akşehirde Selçuk Sanatı", Emre, 20, Aralık 1965, s. 14-16.
- İZET, H., "Anadolu Çinciliğinin Üzerinde Durulmayan Bazı Teknik ve İşçilik Özellikleri", Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara 1962, s. 248-252.

- KARAKAYA, S., Akşehir Selçuklu Eserleri, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara, 1976.
- KARAMAĞARALI, H., "Mevlana'nın Türbesi", Türk Etnoğrafya Dergisi, VII-VIII, 1964-65, s.38-42.
- KATOĞLU, M., "13. Yüzyıl Konyasında Bir Cami Grubunun Plan Tipi ve Son Cemaat Yeri", Türk Etnoğrafya Dergisi, IX, 1966, s.81-100.
- KAYMAZ, N., Fervane Mu'ınü'd-din Süleyman, Ankara, 1970.
- KERAMETLİ, C., "Anadolu Selçuklu Devri Duvar Çinileri", Türkiyemiz, 10, Haziran 1973, s.2-10.
- KIENITZ, F.K., Akşehir-Die Stadt Naaraddin Hocas, Mainz-Rhein, 1981.
- KONYALI, İ.H., "Akşehir'de Mahmud Hayran Türbesi", Tarih Konuşuyor, 5/29, Haziran 1966, s.2365-2369.
- KONYALI, İ.H., Naaraddin hocanın Şehri Akşehir (Tarihi-Turistik Kılavuz), İstanbul, 1945.
- KUM, N., "Kayseri Müzesinde 1408 Numarada Kayıtlı Naaraddin Hoca Lahdi", Konya, 34, 1940, s.1977-1978.
- KUM, N., "Tarih, Arkeoloji, Etnoğrafya ve Folklor Bakımından Tetkik Gezisi Notlarım (Akşehir, Yalvaç, Senirkent, Uluborlu, Keçiborlu, İsparta, Berla, Eğridir ve Bazı Köyleri)", İN, 13/151-153, 1946, s.2058-2061.
- KURAN, A., Anadolu Medreseleri I, Ankara, 1969.
- KÜÇÜKKAKÇA, M., "Akşehir'in Renkli Geçmişi", Yeşil Akşehir, 3, Ekim 1986, s.10-11, 15.
- KÜÇÜKKAKÇA, M., "Akşehirin Renkli Geçmişi", Yeşil Akşehir, 5, Aralık 1986, s.13.
- KÜÇÜKTOP, A., Her Yönüyle Akşehir, Akşehir, 1978.
- MAYER, L.A., Islamic Architects and Their Works, Geneva, 1956.
- MEINECKE, M., Fayencedekorationen Seldschukischen Sakralbauten in Kleinasien, Tübingen 1976.
- MEINECKE, M., "Tuşlu Mimar Daman Oğlu Mehmed Oğlu Mahmed ve Konya'da 13. Yüzyılda Bir Çini Atölyesi", Türk Etnoğrafya Dergisi, XI, 1968, s.81-93.

- MERİÇ, A., "Akşehir'de Selçuklu Eserleri", *Türkiyamız*, XXV, Haziran 1978, s. 1-4.
- MERİÇ, R.M., "Akşehir Türbe ve mezarları", *Türkiyat Mecmuaı*, V, 1936, s. 141-213.
- MÜLAYİM, S., *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Geometrik süslemeler (Selçuk Çağı)*, Ankara, 1982.
- OTTO-DORN, K., *Türkische Keramik*, Ankara, 1957.
- ÖGEL, S., *Anadolu Selçuklularında Taş Tezyinatı*, Ankara, 1957.
- ÖNDER, M., *Mevlana Şehri Konya*, Konya, 1962.
- ÖNEY, G., "Akşehir Ulu Camisi", *Anadolu (Anatolia)*, IX, 1965, s. 171-184.
- ÖNEY, G., "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Antik Devir Malzemesi", *Anadolu (Anatolia)*, XII, 1968, s. 17-26.
- ÖNEY, G., "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı Kartal", *Malzegirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 139-172.
- ÖNEY, G., *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Ankara, 1978.
- ÖNEY, G., "Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi", *Bellesten*, XXXII/125, Ocak 1968, s. 25-36.
- ÖNEY, G., "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III, 1969-70, s. 135-149.
- ÖNEY, G., "İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, III, 1981, s. 41-66.
- ÖNEY, G., *Türk Çini Sanatı*, İstanbul, 1976.
- ÖNGE, Y., "Çift Şerefeli Selçuklu Minareleri", *Ünasya*, 5/50, Terimsiz, s. 10-11, 22.
- ÖNGE, Y., "Figürlü İki Selçuklu Çinisi", *Ünasya*, 3/26, Ekim 1967, s. 18-19.
- ✓ ÖNGE, Y., "Konya-Akşehir-Seyyid Mahmud Hayran Türbesinin Restorasyonu", *Röleze Ve Restorasyon Dergisi*, II, 1975, s. 77-123.

- ÖNCE, Y., "Tarihi Türk Su Mimarisinden Örnekler; XIV. Yüzyıla Ait İki Eski Türk Havuzu", Arkitakt, 34/317, 1964, s. 178-180.
- ÖNCEL, H., Anadolu Selçuklu Türbeleri, A.Ü. İslami İlimler Fakültesi Doktora Tezi (Basılmamış), Erzurum, 1977.
- SARRE, F., "Anadolu'da Seyahat", Çeviren: Aziz Soyhan, Anıt, 6, Eylül 1949, s. 16-23.
- SARRE, F., Konya Seldschukische Baudenkmäler, Berlin, 1910.
- SARRE, F., Reise in Kleinasien, Berlin, 1896.
- SEZMİŞ, A., Akşehir ve Iğın Türbeleri, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara, 1979.
- SOYMAN, F.-İ. TONGUR, Konya Eski Eserler Kılavuzu, Konya, 1944.
- SÖNMEZ, Z., Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk - İslam Mimarisinde Sanatçılar, Ankara, 1989.
- SÖNMEZ, M., "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler", Anadolu Sanatı Araştırmaları, 1, 1968, s. 167-219.
- SÖZEN, M., Anadolu Medreseleri (Selçuklular ve Beylikler Devri), I, İstanbul, 1970.
- SÖZEN, M. ve Diğerleri, Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimarı Sinen, İst. 1975.
- TEXIER, C., Küçük Aya, c. II, Çev: Ali Suad, İstanbul, 1339, s. 395.
- TOPKARAOĞLU, N., Akşehir Beylik Dönemi Eserleri, Hacettepe Üniv. Edebiyat Fak. Lisans Tezi (Basılmamış), Ank., 1977.
- TOTAYSAĞIR, G., "Akşehir İlçesi ve Eski Eserler", Konya, 139-140, Mayıs-Haziran 1950, s. 8-10.
- TUNÇER, D.Ç., Kayseri Şehit Ata Medresesi, Ankara, 1988.
- TUNÇ, G., Taş Köprülerimiz, Ankara, 1978.
- TURAN, D., Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971.
- TÜRKOĞLU, A., XIII. Yüzyıl Akşehir Selçuklu Mescitleri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara, 1979.
- UĞUR, F., "Gömeçhane", Konya, 9, Mayıs 1937, s. 570.
- UZLUK, F.N., Fatih Devrinde Karadeniz Eyaleti Vakıfları Fihristi, Ankara, 1958.
- ÜNAL, R.H., Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar, İzmir, 1982.

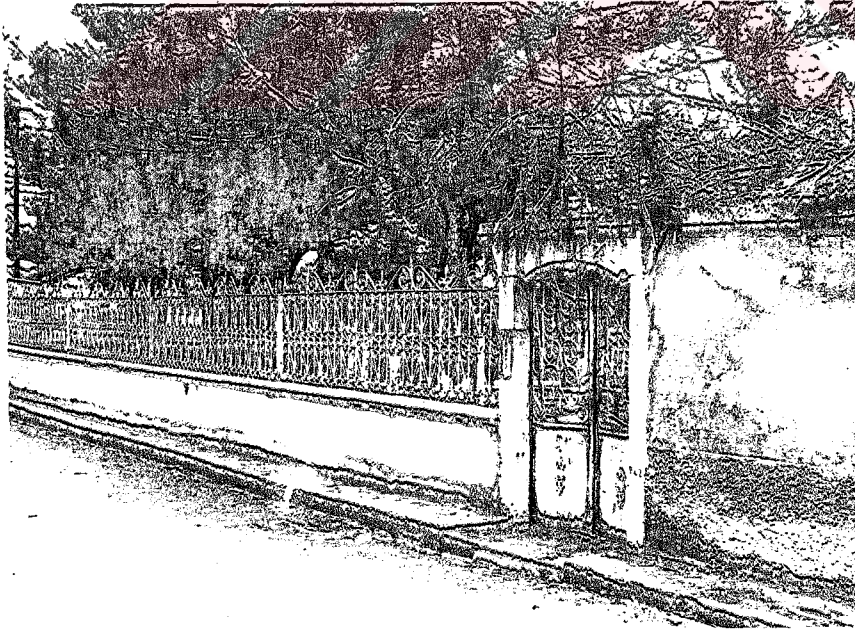
- ÜNBAL, B., Turkish Islamic Architecture, London, 1959.
- YETKİN, S.K., İslam Mimarisi, Ankara, 1965.
- YETKİN, S.K., "The Türbeh of Gumac Hatun, A Seljuk Monument", Ars Orientalis, 4, 1961, s. 357-360.
- YETKİN, Ş., Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişimi, İst., 1986.
- YETKİN, Ş., "Türk Çini Sanatında Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", Sanat Tarihi Yıllığı, I, 1964-65, s. 60-100.
- YURDAKUL, E., Konya ve Akşehirdeki XIII. Yüzyıl Selçuklu Mimarisinde Önlere Revaklı Cami ve Mescitler, A.Ü. DTCF Sanat Tarihi Kürsüsü Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara, 1965.
- YUSUFOĞLU, M., "Akşehir Tarihine Bir Bakış", Anıt, IV, Mayıs 1949, s. 19-20.
- YÜKSEL, İ.A., Osmanlı Mimarisinde II. Bayazıt-Yavuz Selim Devri (896-926/1481-1520), İstanbul, 1983.

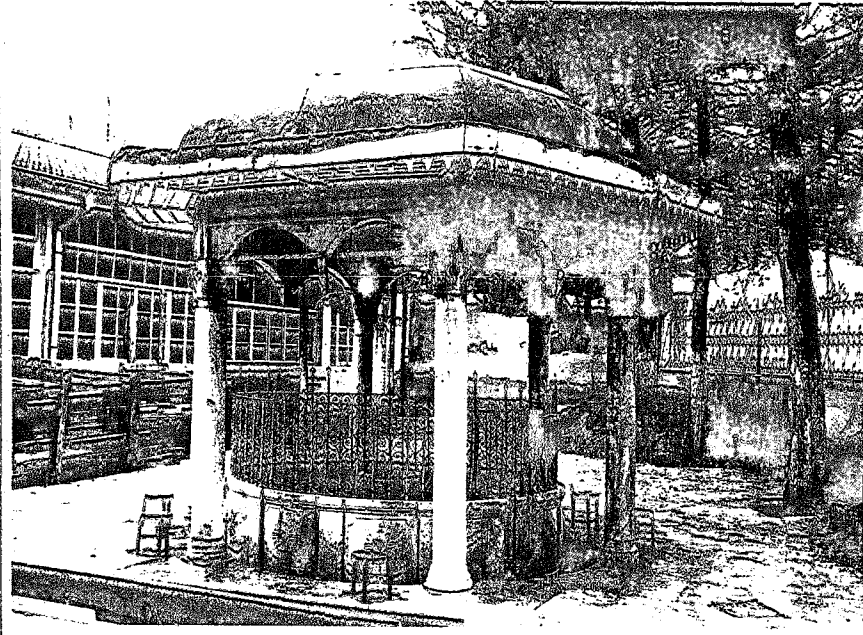
VIII- RESİMLER

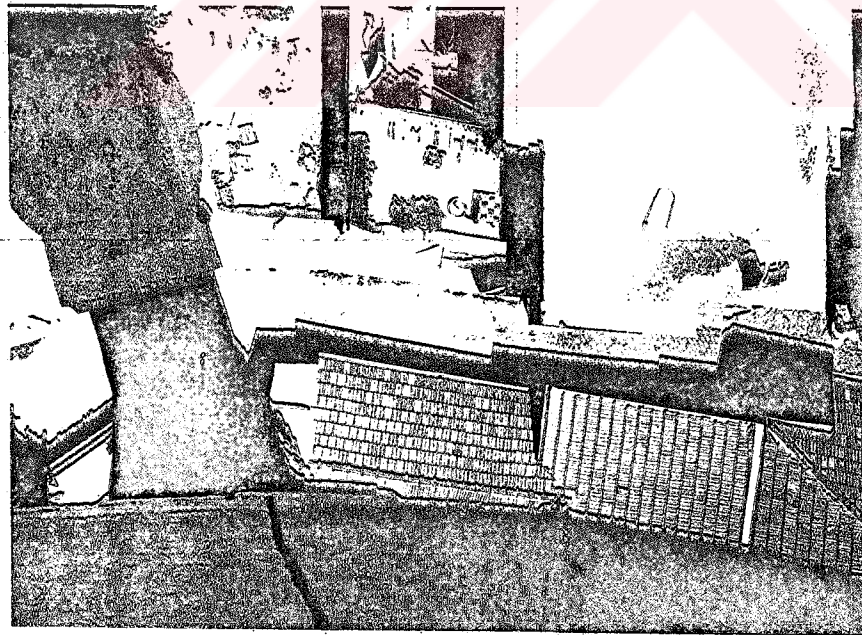
Resim-1 Akşehir Ulu Camii.Avlunun kuzeydoğudan görünüşü.

Resim-2 Akşehir Ulu Camii.Avlunun kuzeybatıdan görünüşü.

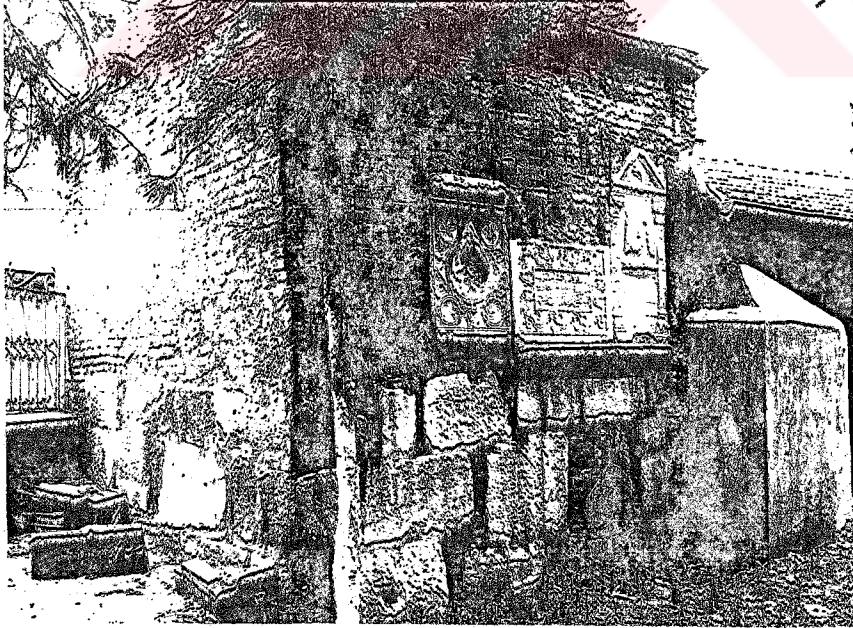

Resim-3 Akşehir Ulu Camii.Şadırvan.

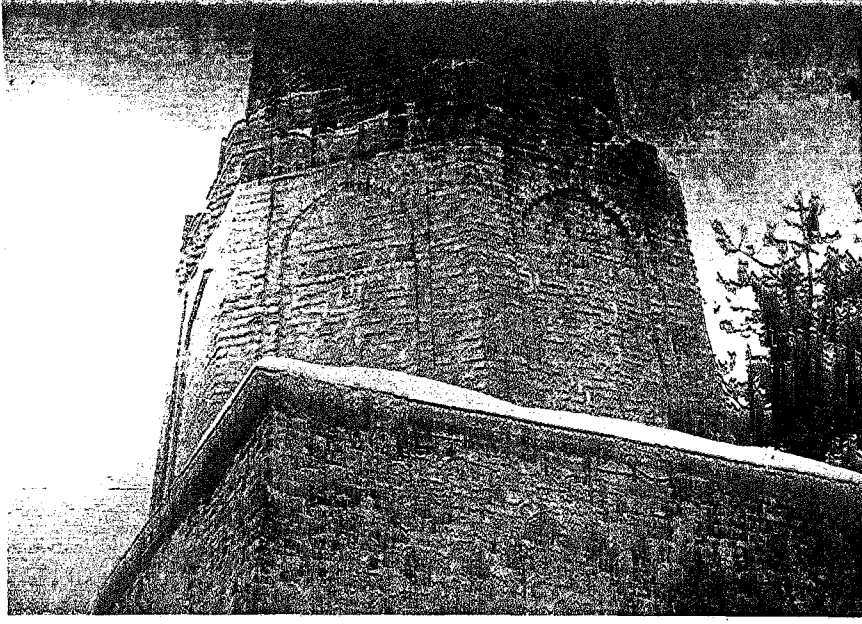

Resim-4 Akşehir Ulu Camii. Minarenin harime göre konumu.

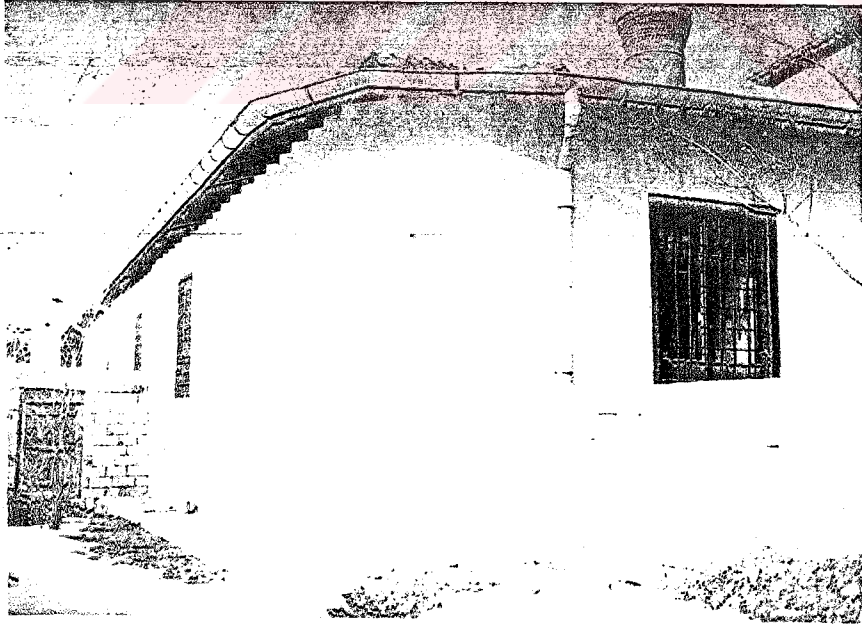
Resim-5 Akşehir Ulu Camii.
Minare.

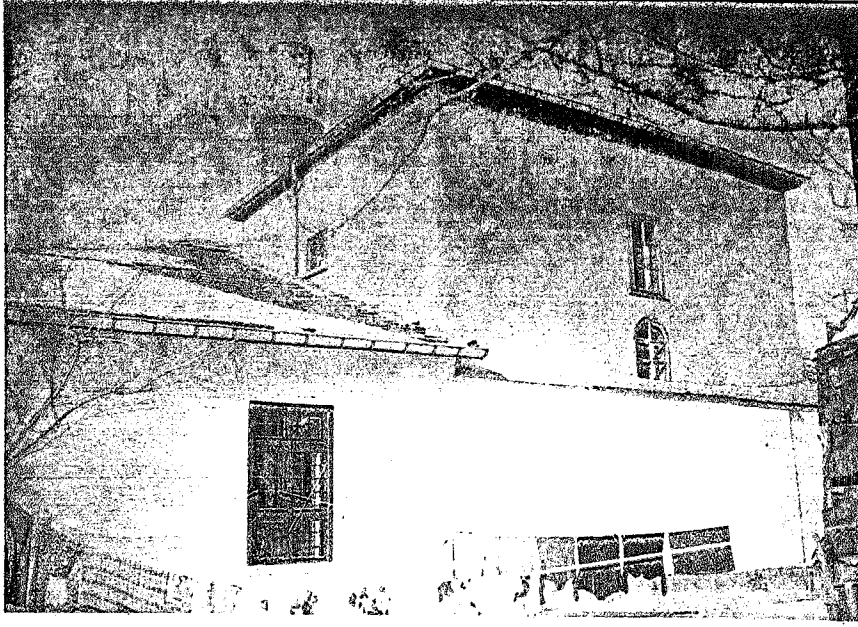
Resim-6 Akşehir Ulu Camii.Minare küreüsü.

Resim-7 Akşehir Ulu Camii.Minare Pabucu.

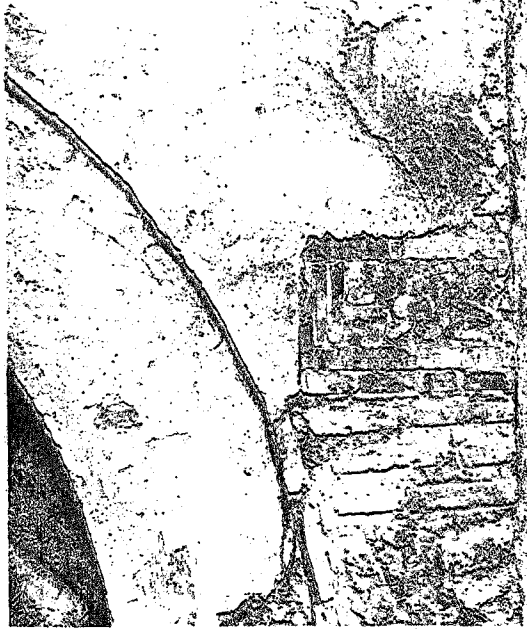
Resim-8 Akşehir Ulu Camii. Herim batı cephesi.

Resim-9 Akşehir Ulu Camii. Mihrap önü mekanının güneybatıdan görünüşü.

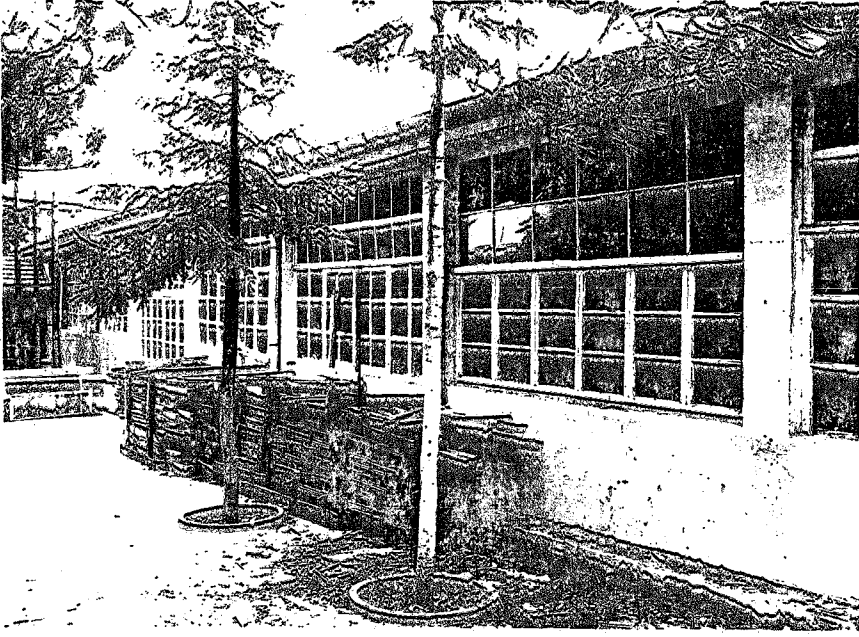
Resim-10 Akşehir Ulu Camii.
Doğu Taçkapısı.

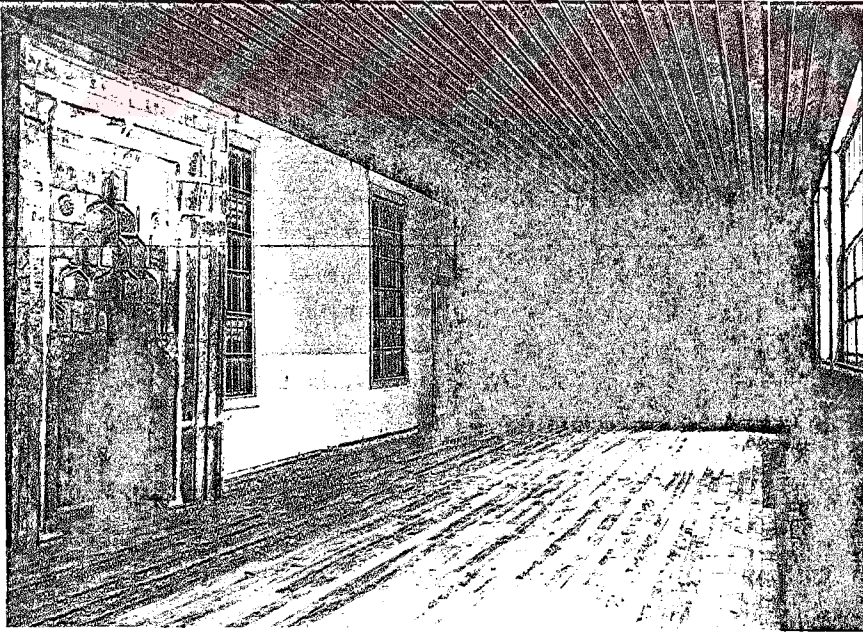
Resim-11 Akşehir Ulu Camii.Doğu Taçkapisinin sağ kanadından ayrıntı.

Resim-12 Akşehir Ulu Camii. Doğu Taçkapisinin sol kanadından ayrıntı.

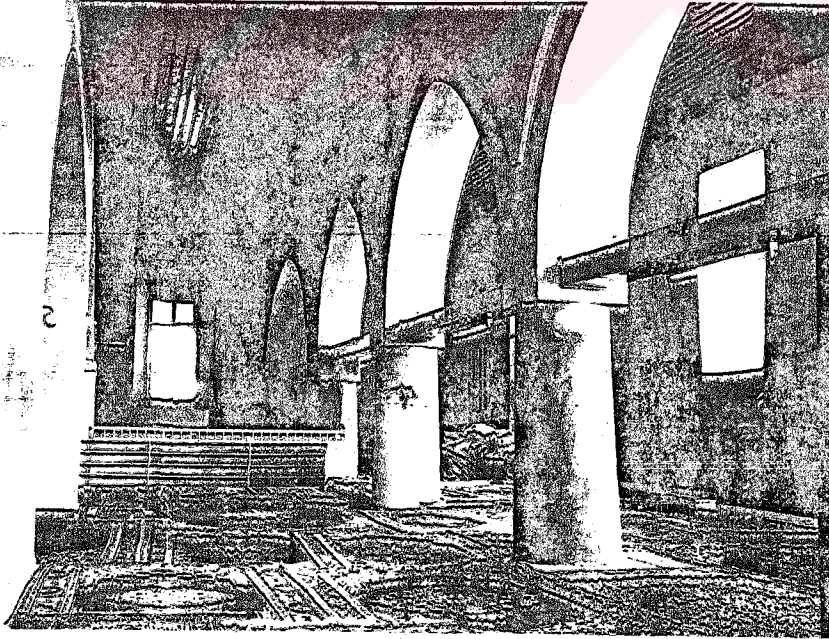
Resim-13 Akşehir Ulu Camii. Son cemaat yeri kuzey cephesi.

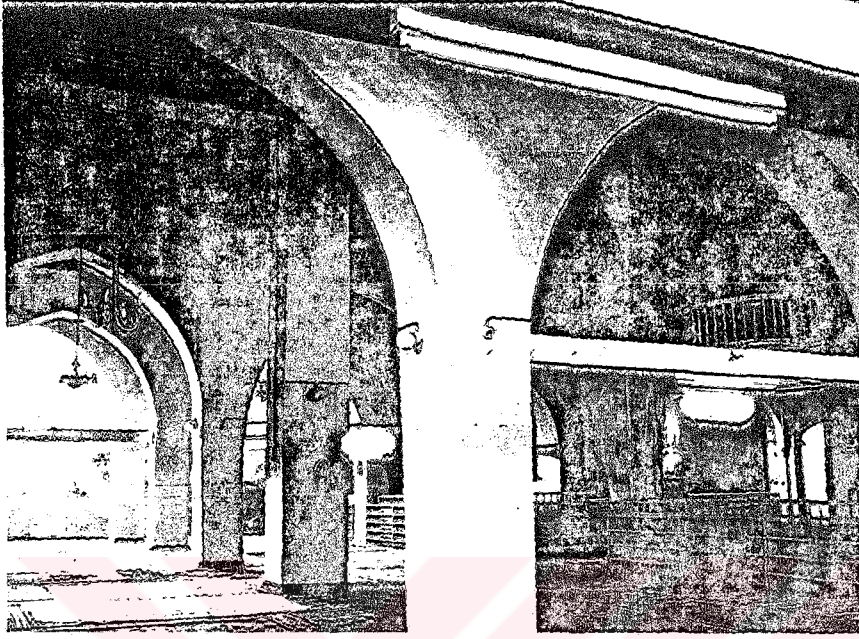
Resim-14 Akşehir Ulu Camii. Son cemaat yeri batı kanadı.

Resim-15 Akşehir Ulu Camii.
Kuzey Taçkapısı.

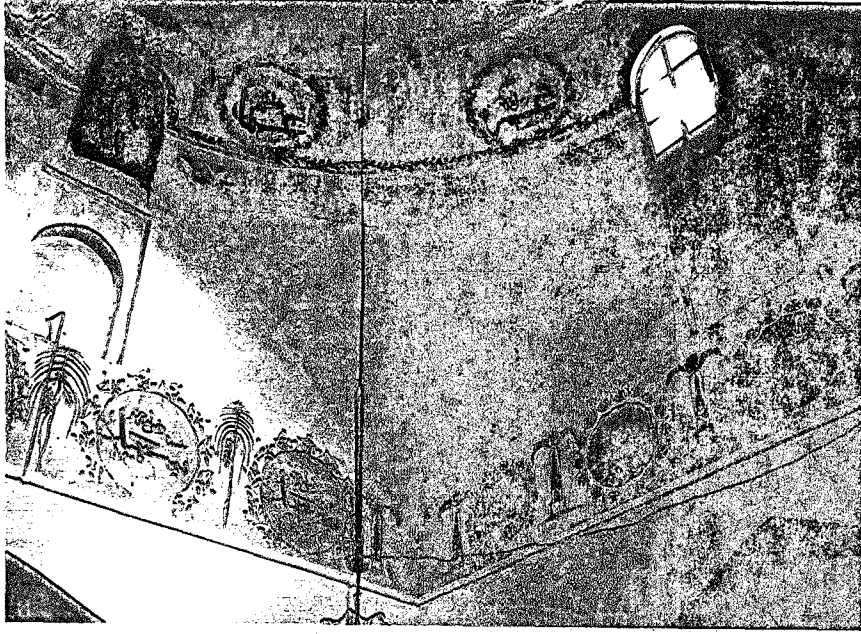
Resim-16 Akşehir Ulu Camii. Harim.

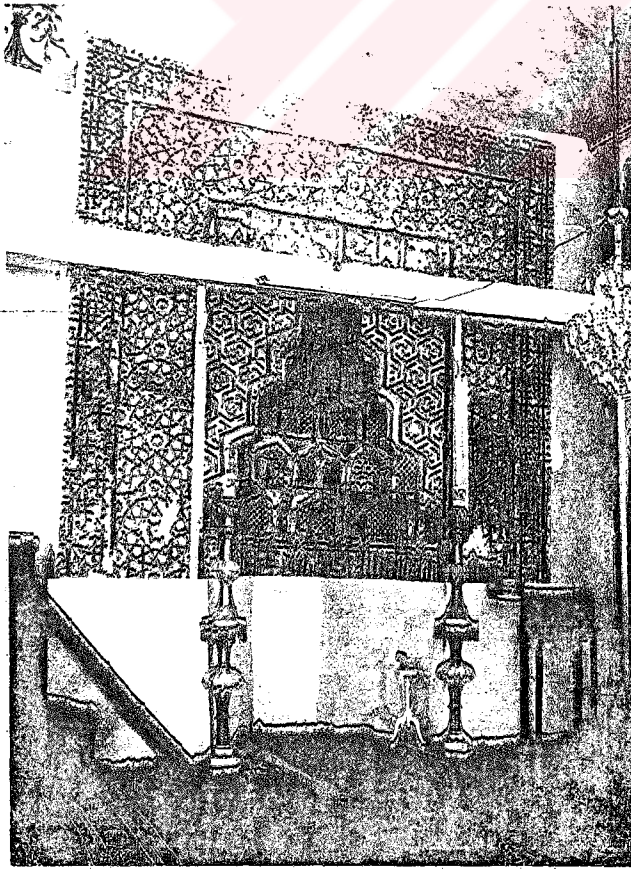
Resim-17 Akşehir Ulu Camii. Harim.

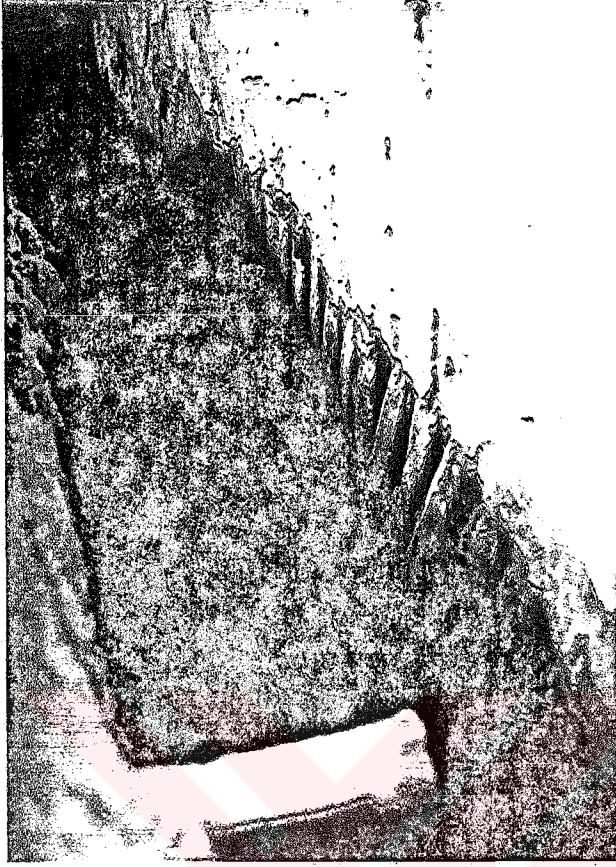
Resim-18 Akşehir Ulu Camii. Mihrap önü mekanı.

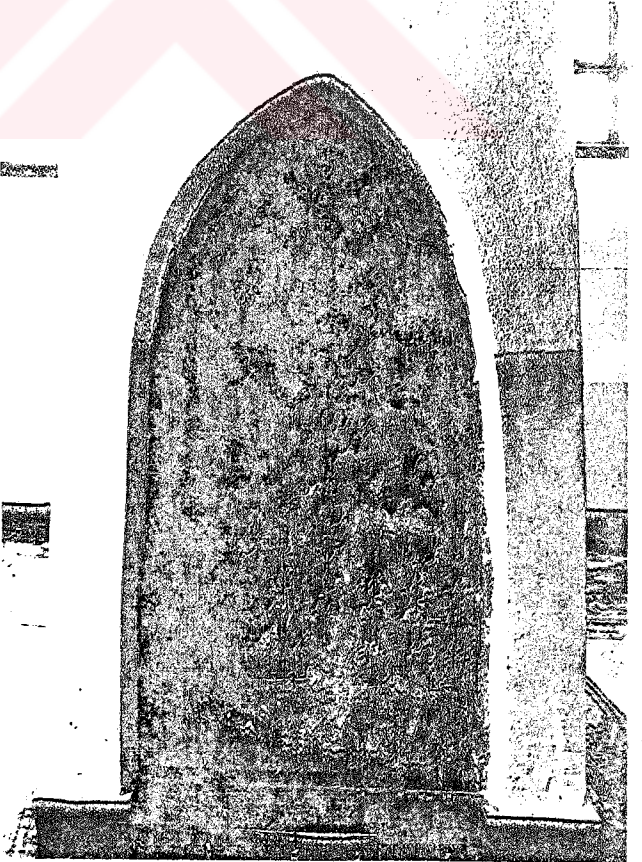
Resim-19 Akşehir Ulu Camii. Mihrap önü mekanı.

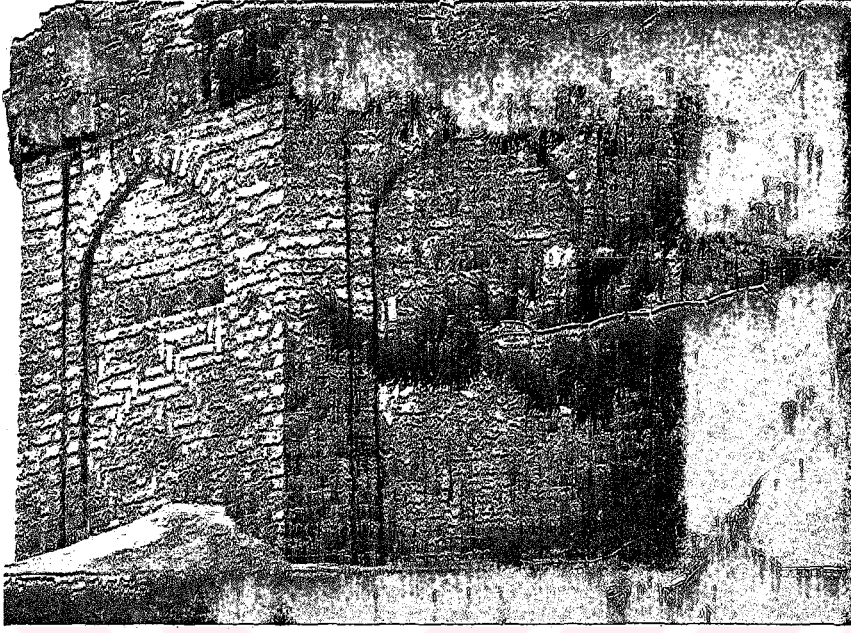
Resim-20 Akşehir Ulu Camii.
Harim mihrabı.

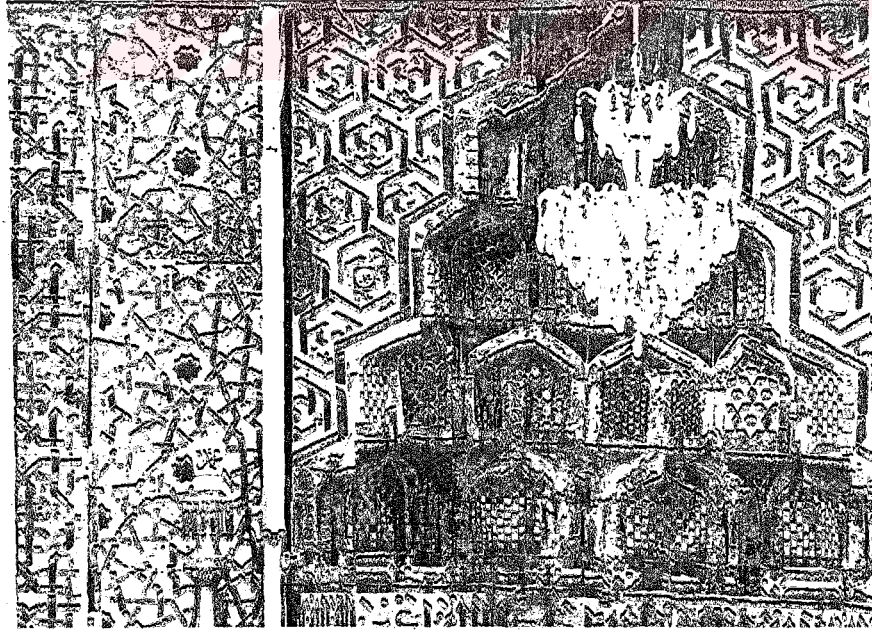
Resim-21 Akşehir Ulu Camii.
Harim mihrabının
arkasında, duvarda
yer alan sivri ke-
merli niş.

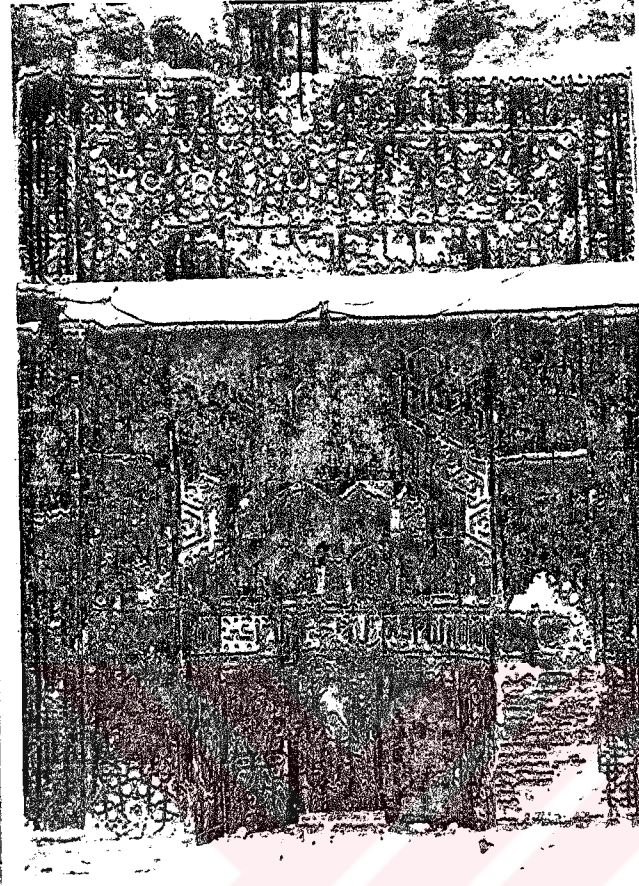
Resim-22 Akşehir Ulu Camii.
Harimdeki ayaklardan
biri üzerinde yer alan
niş.

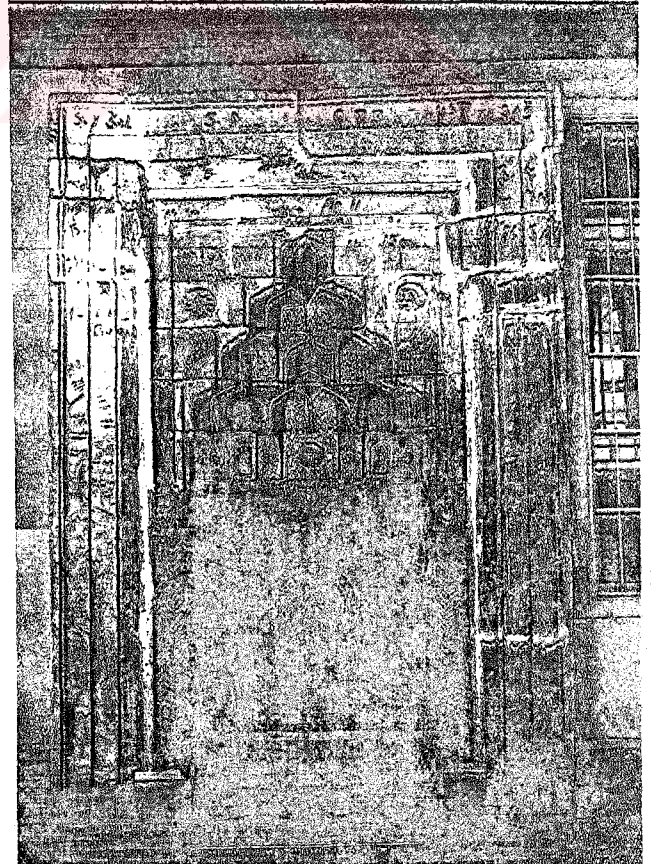
Resim-23 Akşehir Ulu Camii. Minare Pabucu.

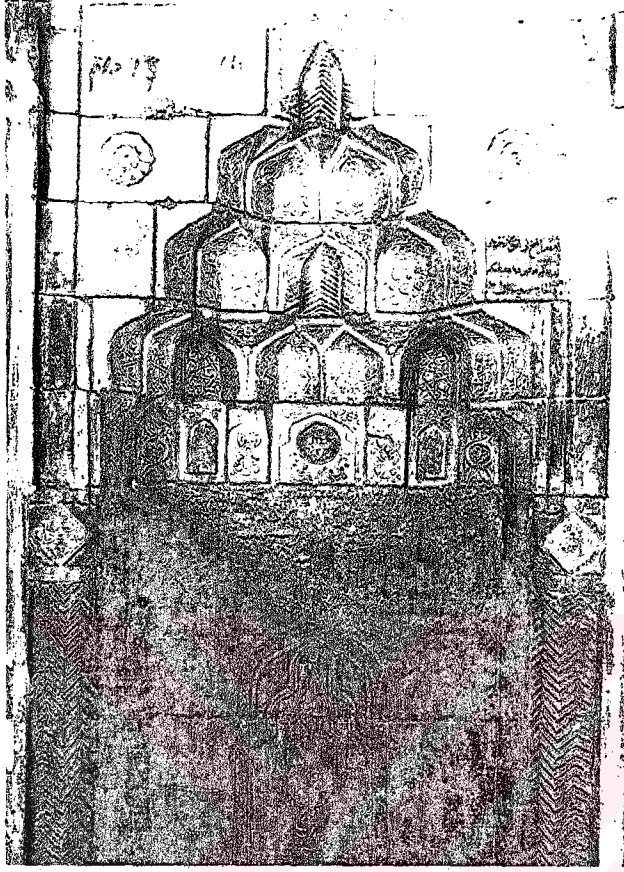
Resim-24 Akşehir Ulu Camii. Harim mihrabından ayrıntı.

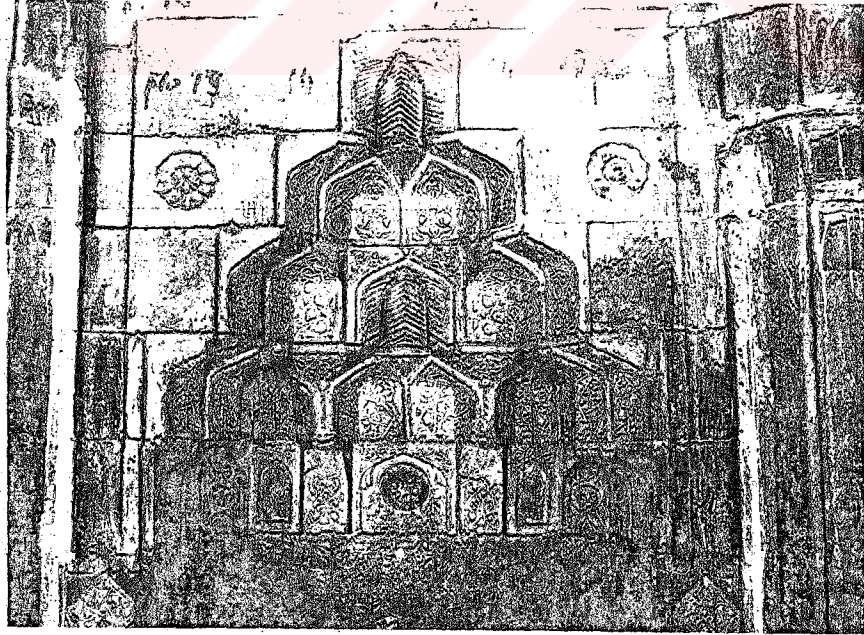
Resim-25 Akşehir Ulu Camii.
Harim mihrabı
(M.Meinecke'den).

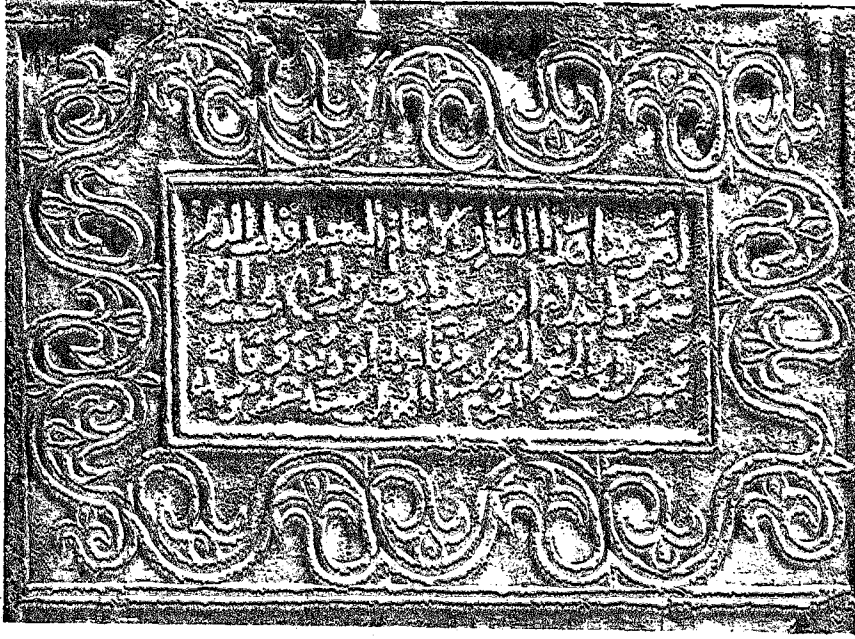
Resim-26 Akşehir Ulu Camii.
Dış mihrap.

Resim-27 Akşehir Ulu Camii.
Dış mihraptan
ayrıntı.

Resim-28 Akşehir Ulu Camii. Dış mihraptan ayrıntı.

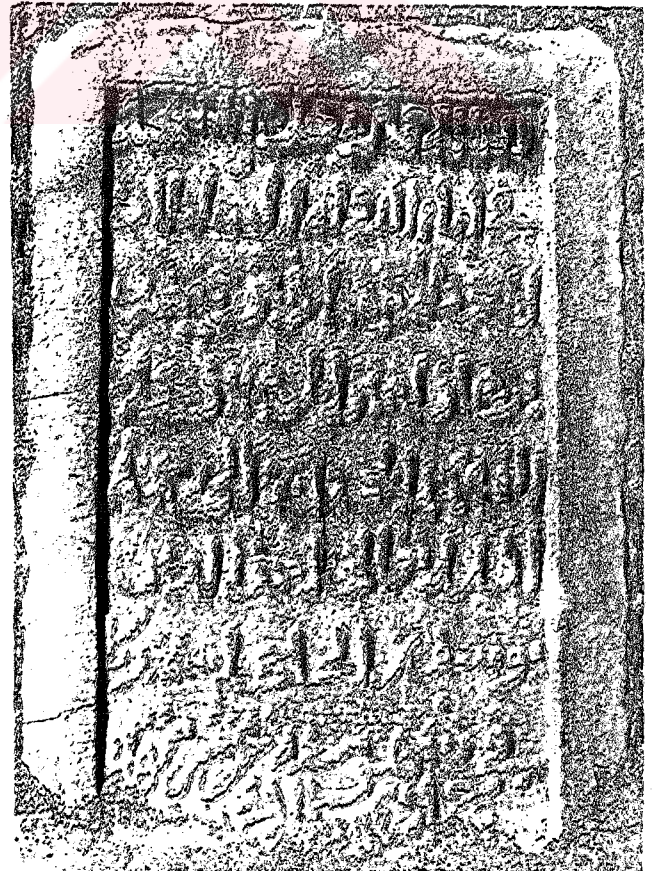
Resim-29 Akşehir Ulu Camii. Minare kitabesi.

Resim-30 Akşehir Altinkalem Mescidi. Kuzeybatıdan görünüş.

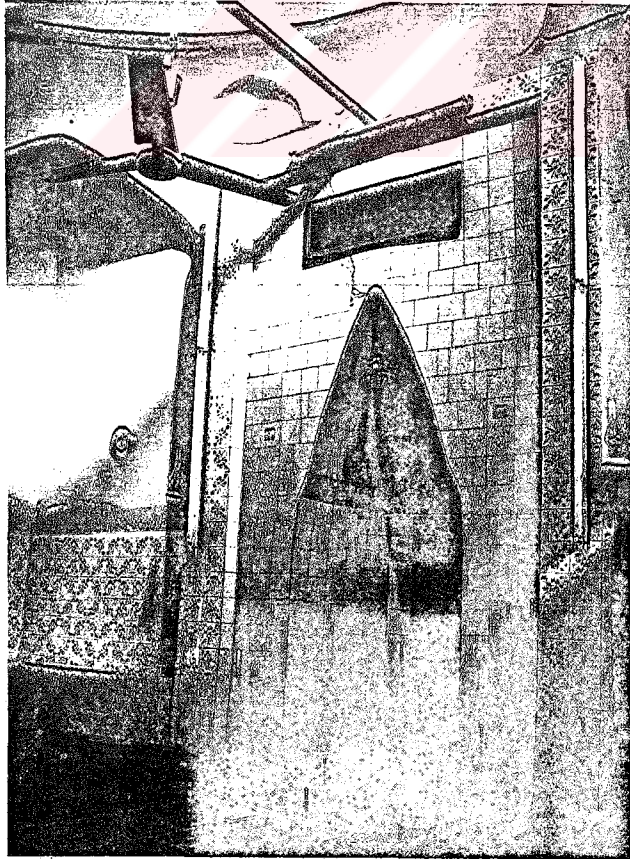
Resim-31 Akşehir Altinkalem
Mescidi. Harim
Girişi.

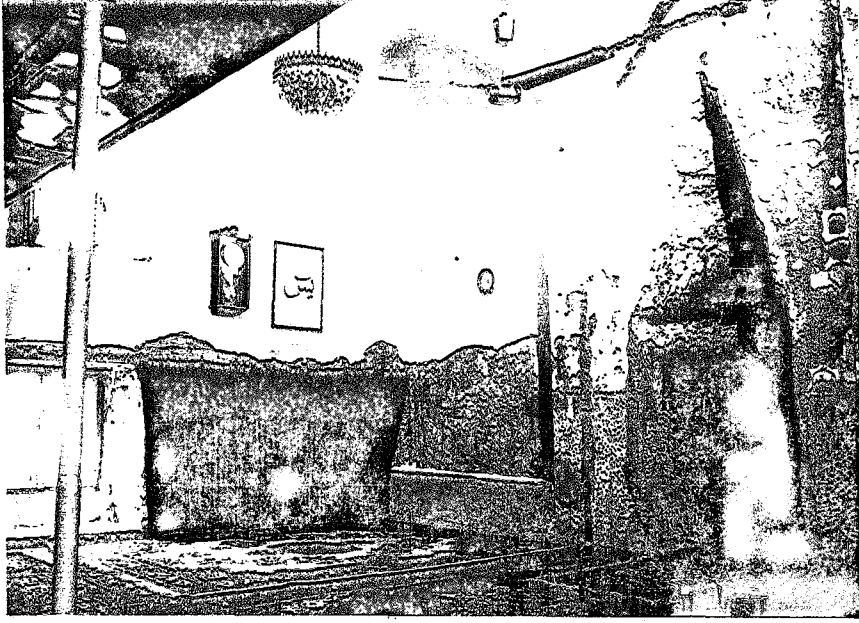
Resim-32 Akşehir Altinkalem
Mescidi. İnşa
kitabesi.

Resim-33 Akşehir Altınkalem Mescidi. Batı cepheden ayrıntı.

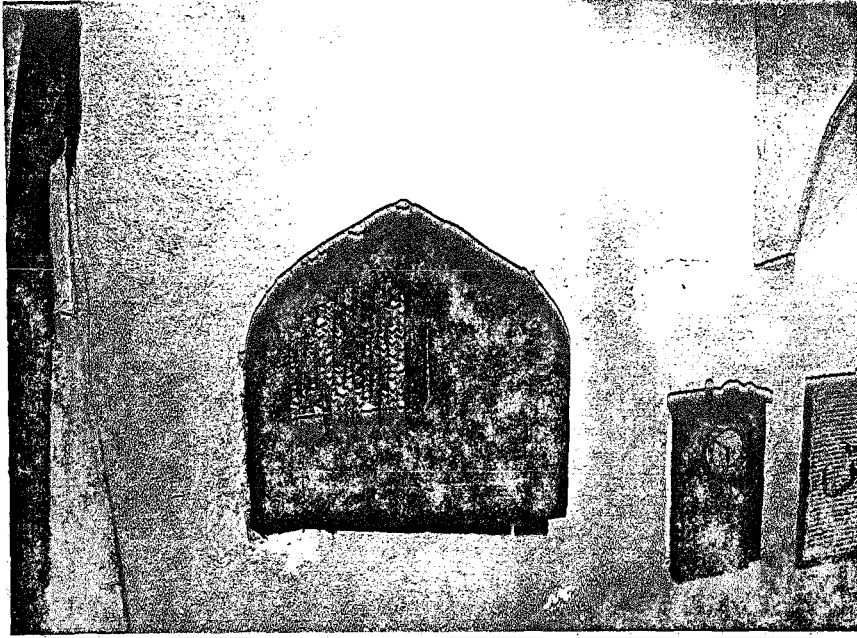
Resim-34 Akşehir Altınkalem Mescidi. Mihrap.

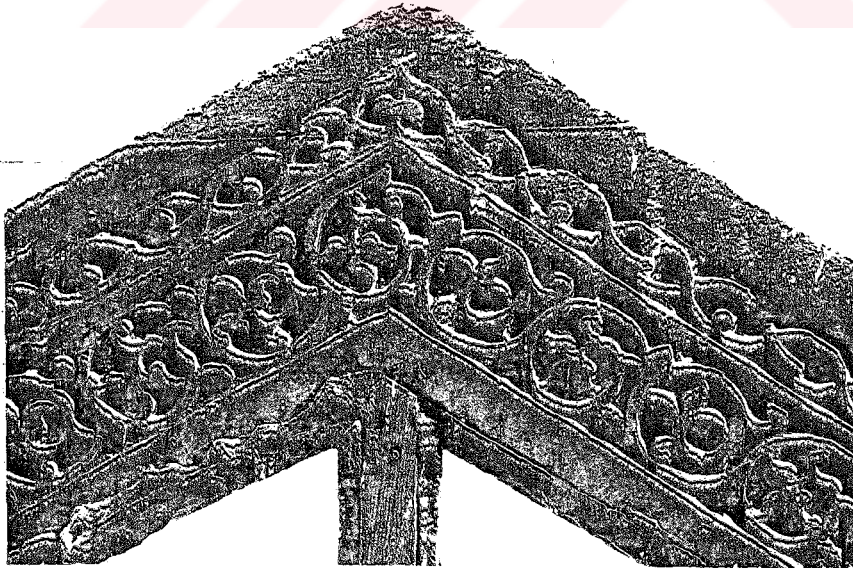
Resim-35 Akşehir Altınkalem Mescidi. Harim.

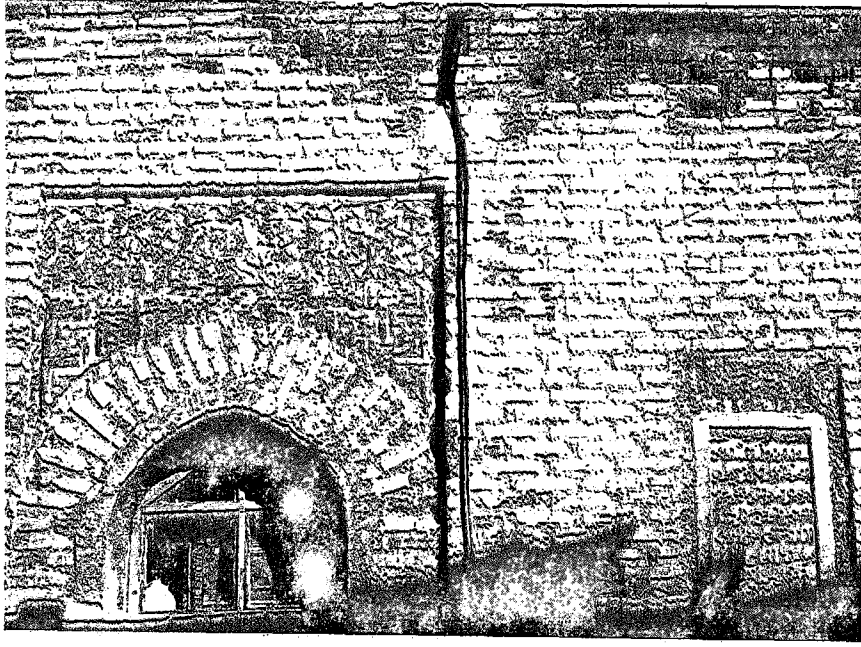
Resim-36 Akşehir Altınkalem Mescidi. Kubbe geçişleri.

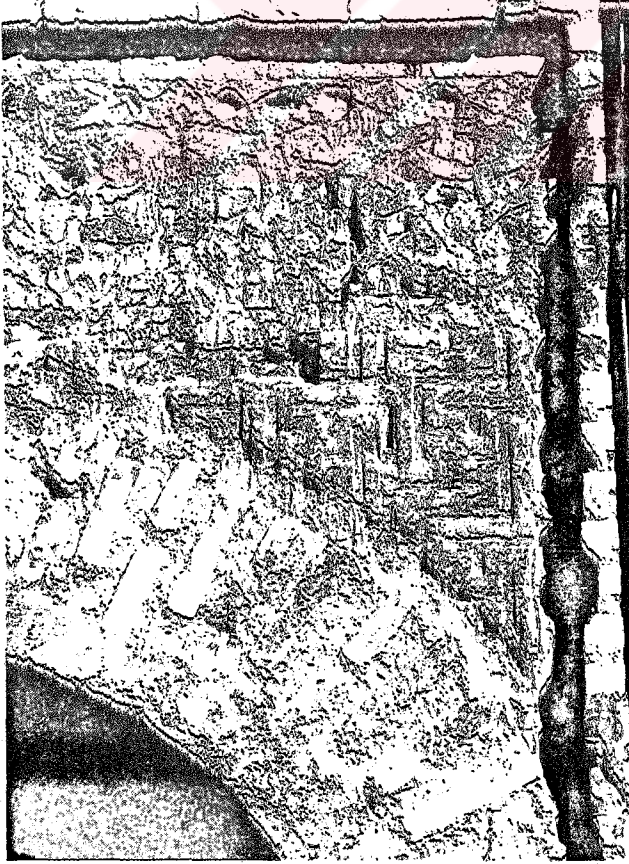
Resim-37 Akşehir Altinkalem Mescidi. Doğu duvarındaki sivri kemerli pencere.

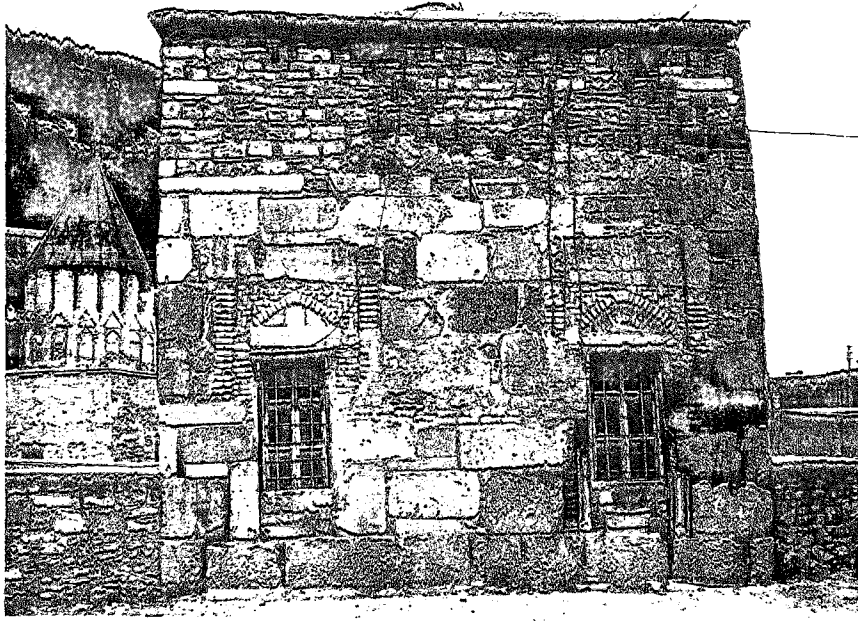
Resim-38 Akşehir Altinkalem Mescidi. Doğu duvarındaki sivri kemerli pencerenin içliğinden ayrıntı.

Rasim-39 Akşehir Altinkalem Mescidi. Batı cephesinden ayrıntı.

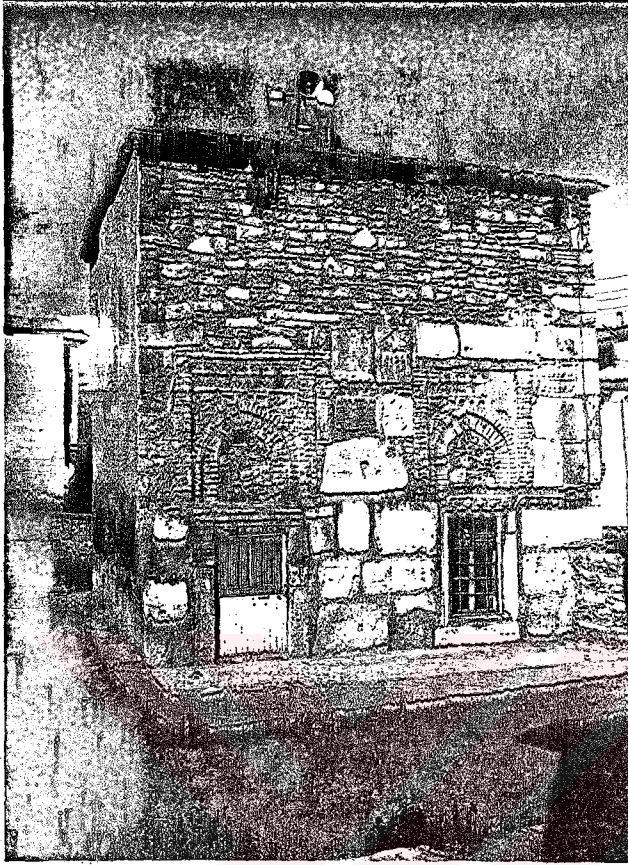
Resim-40 Akşehir Altinkalem Mescidi. Batı cephe-
deki pencere
alinliklerinden
ayrıntı.

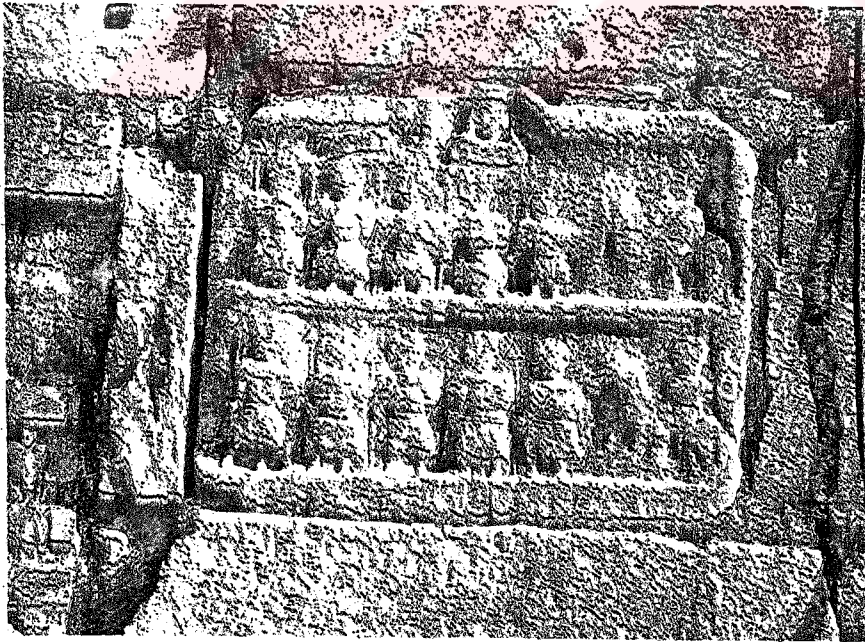
Resim-41 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Güney cephesi.

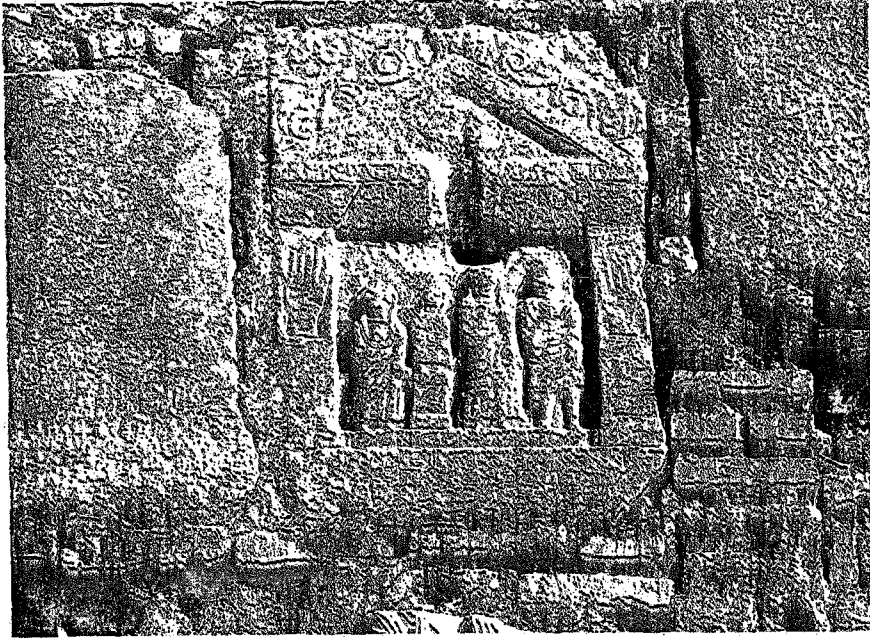
Resim-42 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Kuzeydoğudan görünüşü.

Resim-43 Akşehir Ferruh Şah
Mescidi. Batı cephesi.

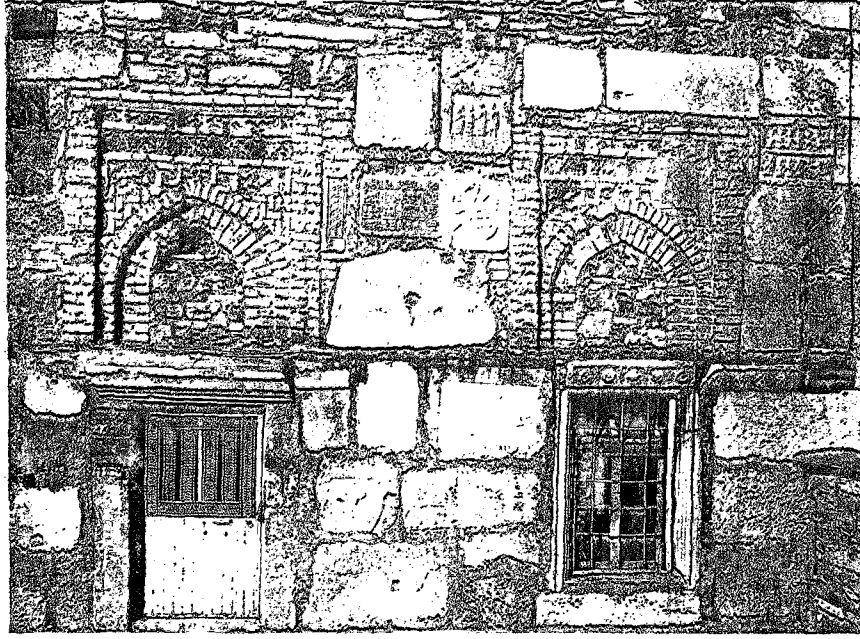
Resim-44 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Batı cepheden ayrıntı.

Resim-45 Akşehir Ferruh Şah
Mescidi. Batı
cepheden ayrıntı.

Resim-46 Akşehir Ferruh Şah
Mescidi. Güney
duvarındaki pencere-
lerden biri.

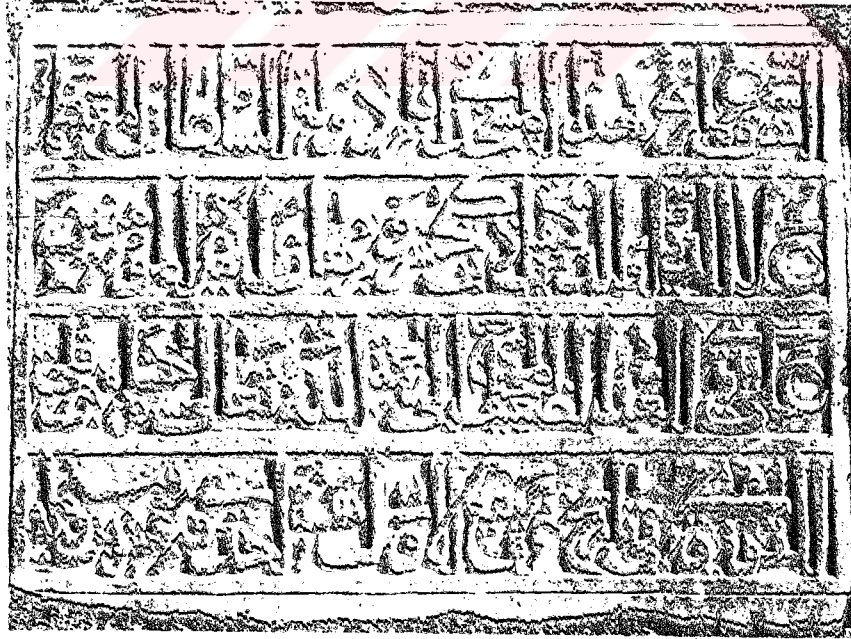
Resim-47 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Batı cepheden ayrıntı.

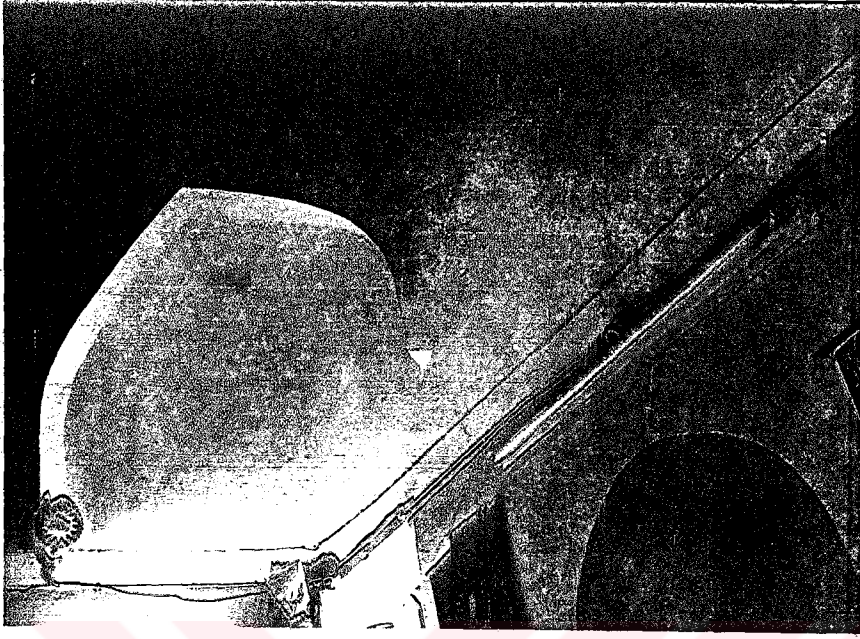
Resim-48 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Batı duvarın güney ucundeki pencerenin alınılığı.

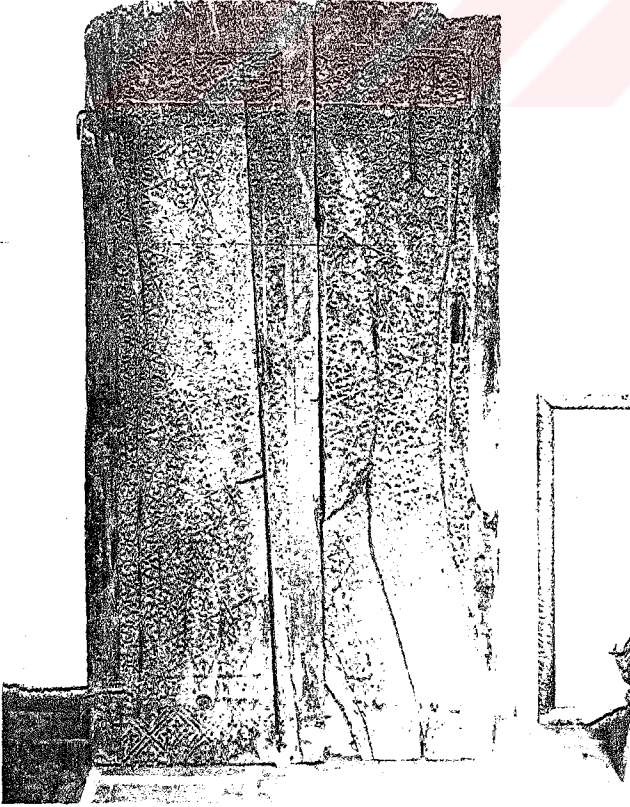
Resim-49 Akşehir Ferruh Şah
Mescidi. Harim
girişi ve pencere
alınlığı.

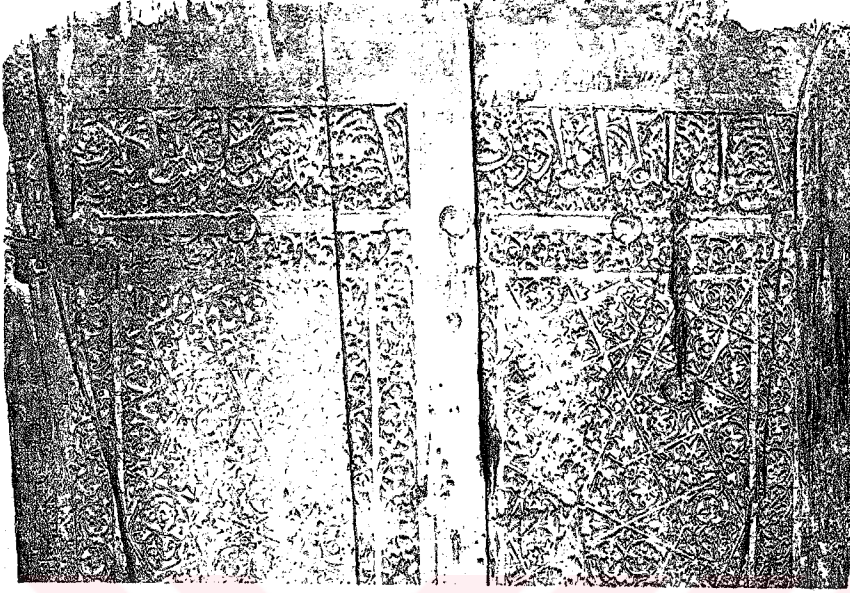
Resim-50 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Kitabe.

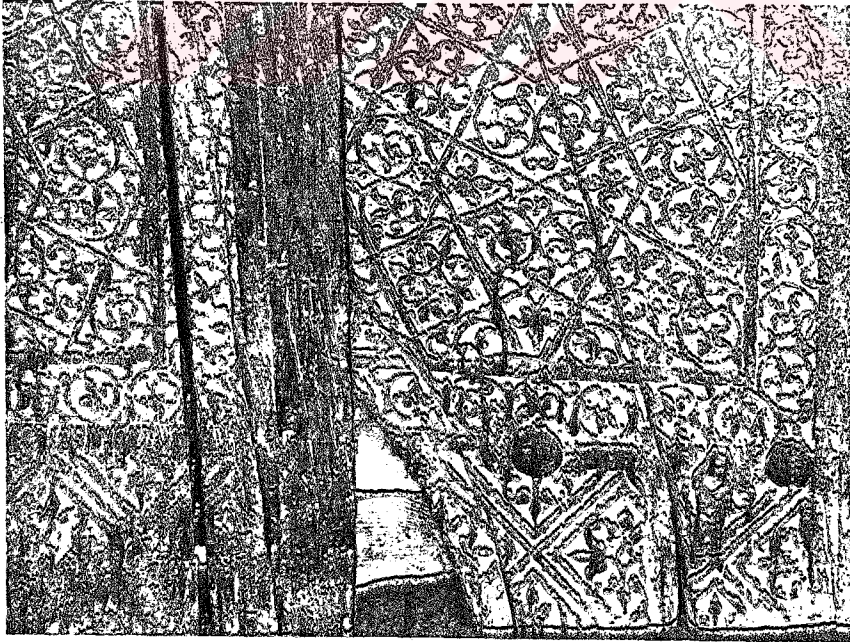
Resim-51 Akşehir Ferruh Şah Mescidi.Kubbe geçişi.

Resim-52 Akşehir Ferruh Şah Mescidi.Akşehir Müzesi'ndeki ahşap kapı kanadı.

Resim-53 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Ahşap Kapı kanadının üst kesimi.

Resim-54 Akşehir Ferruh Şah Mescidi. Ahşap kapı kanadının alt kesimi.

Resim-55 Akşehir Güdük Minare
Mescidi. Doğu cephesi.

Resim-56 Akşehir Güdük Minare
Mescidi. Güney cephe
ve minare kürsüsü.

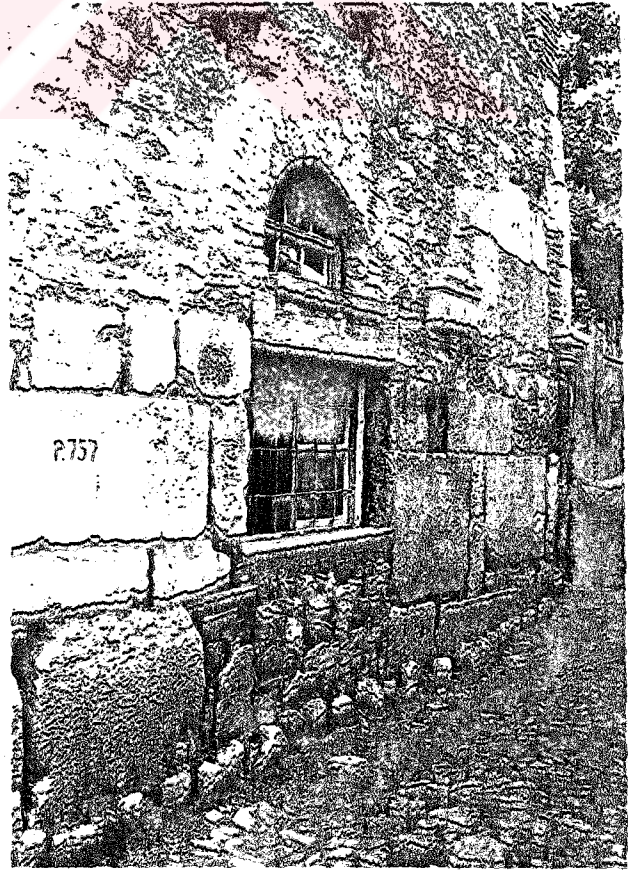
Resim-57 Akşehir Güdük Minare Mescidi. Batı Cephe.

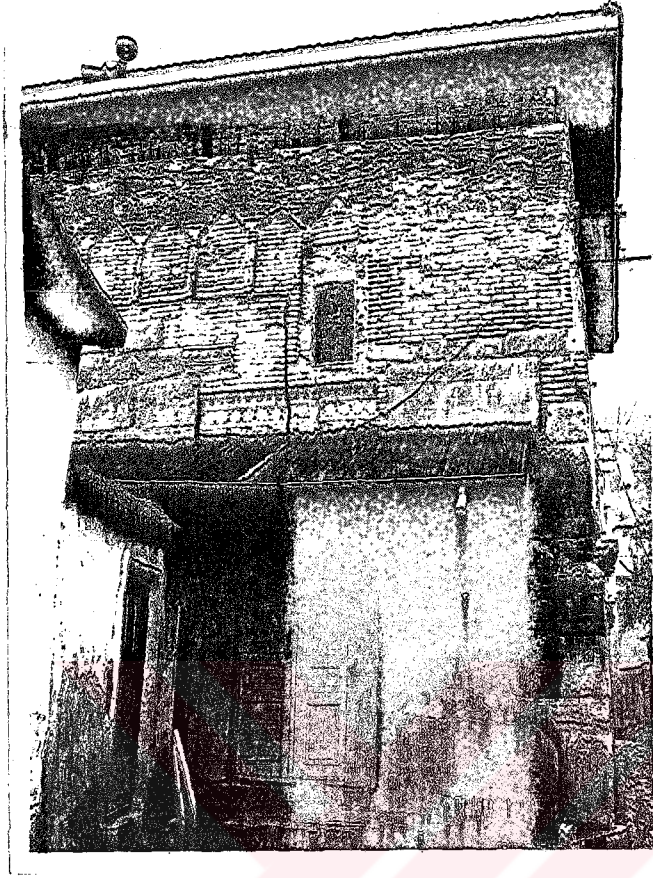
Resim-58 Akşehir Güdük Minare Mescidi. Batı duvarındaki pencere açıklığı.

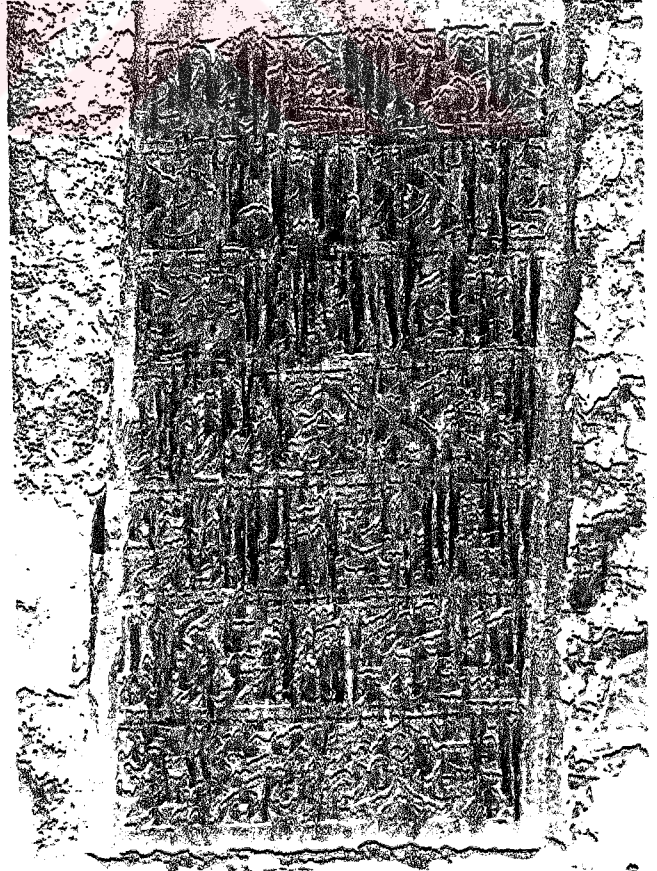
Resim-59 Akşehir Güdük Minare
Mescidi.Kuzey duvarı.

Resim-60 Akşehir Güdük Minare
Mescidi.Kuzey duva-
rındaki kapatılmış
giriş açıklığı ve
pencere.

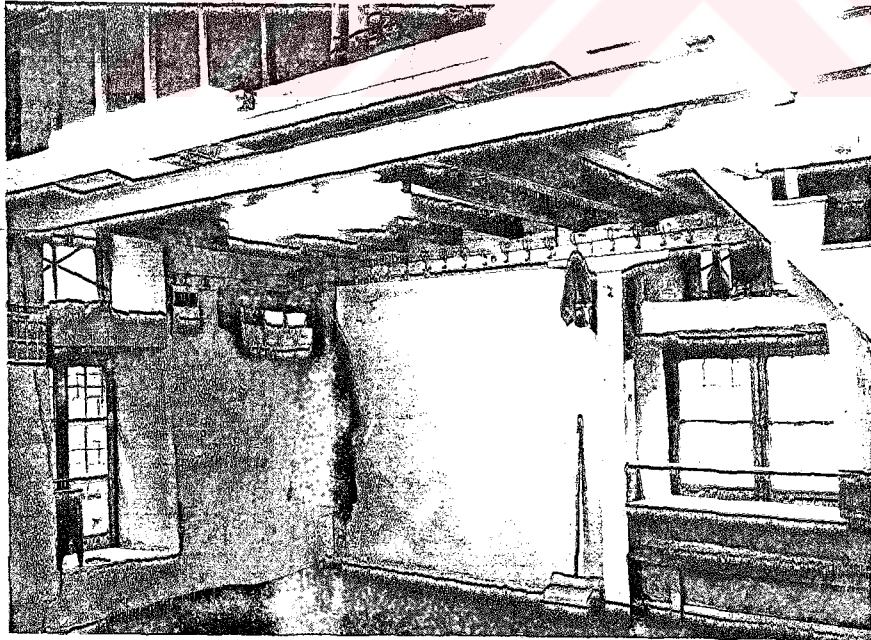
Resim-61 Akşehir Güdük Minare
Mescidi. Doğu duva-
rından ayrıntı.

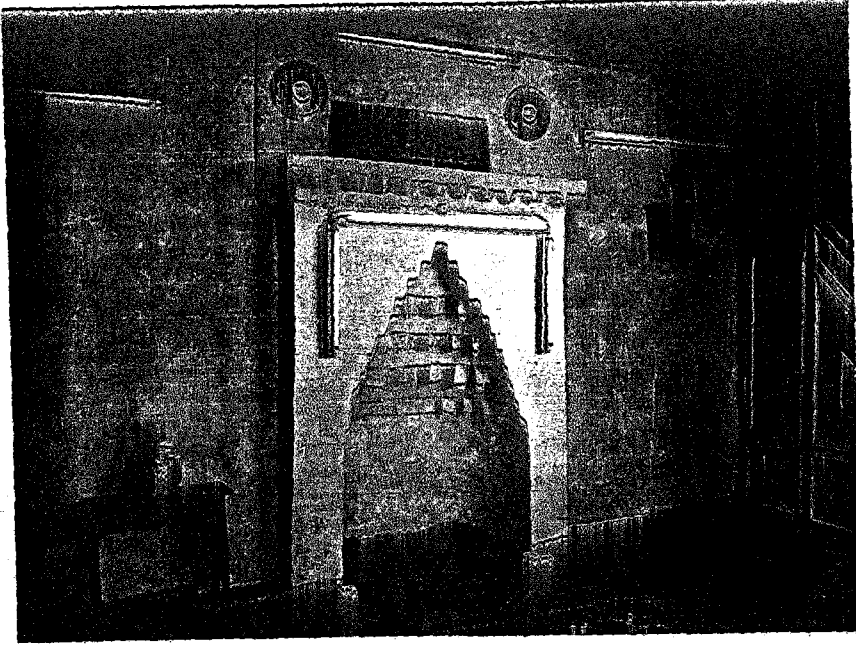
Resim-62 Akşehir Güdük Minare
Mescidi. İnşa kitabesi

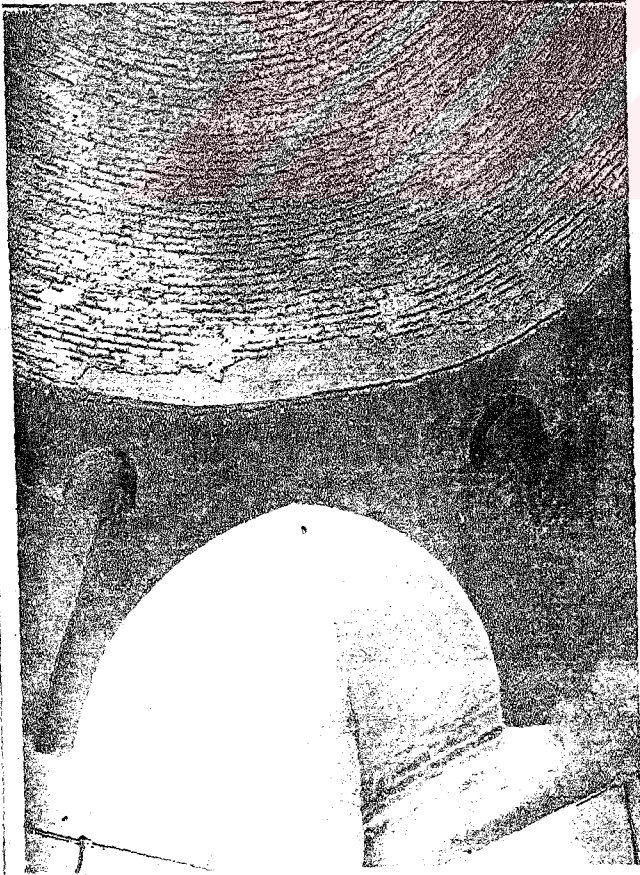
Resim-63 Akşehir Gdk Minare Mescidi. Minare Pabucu.

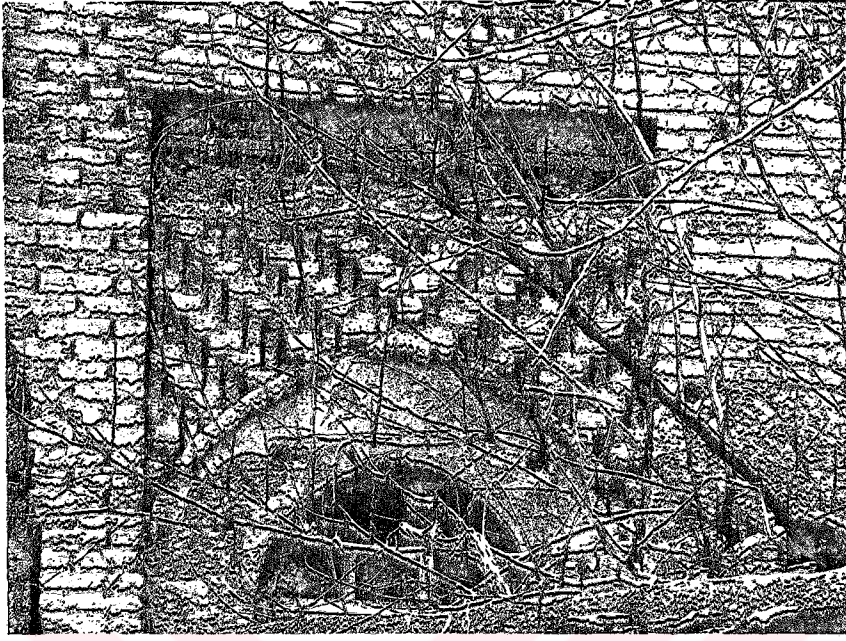
Resim-64 Akşehir Gdk Minare Mescidi. Herimin kuzeybatı kanadı.

Resim-65 Akşehir Güdük Minare Mescidi. Mihrap.

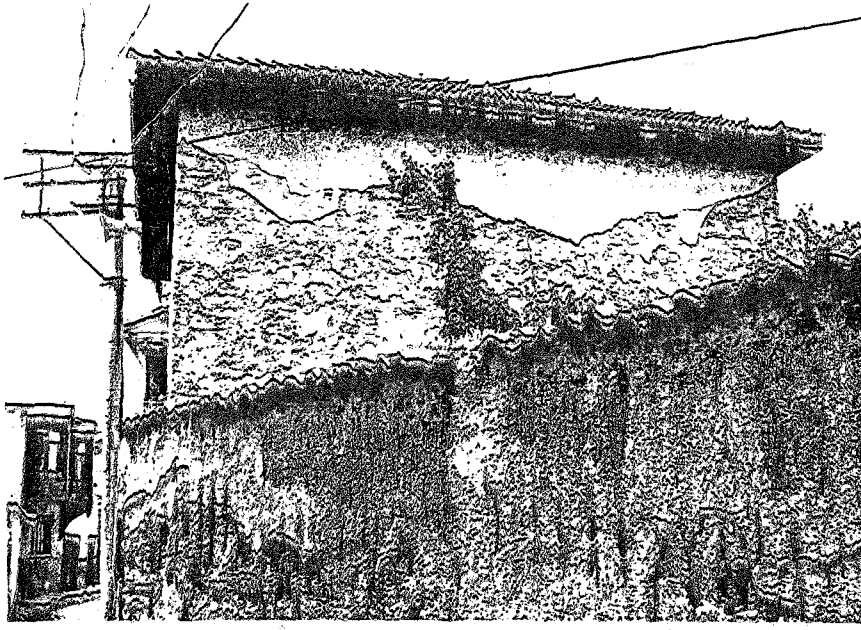
Resim-66 Akşehir Güdük Minare Mescidi. Kubbe geii.

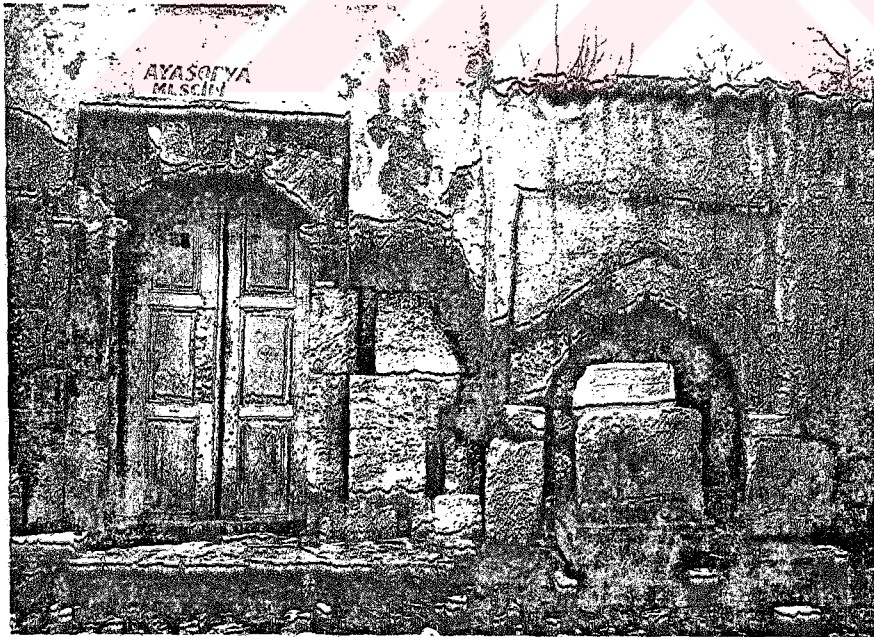
Resim-67 Akşehir Güdük Minare Mescidi. Batı duvarındaki pencere alınliğı.

Resim-68 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Doğu cephesi.

Resim-69 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Kuzey cephesi.

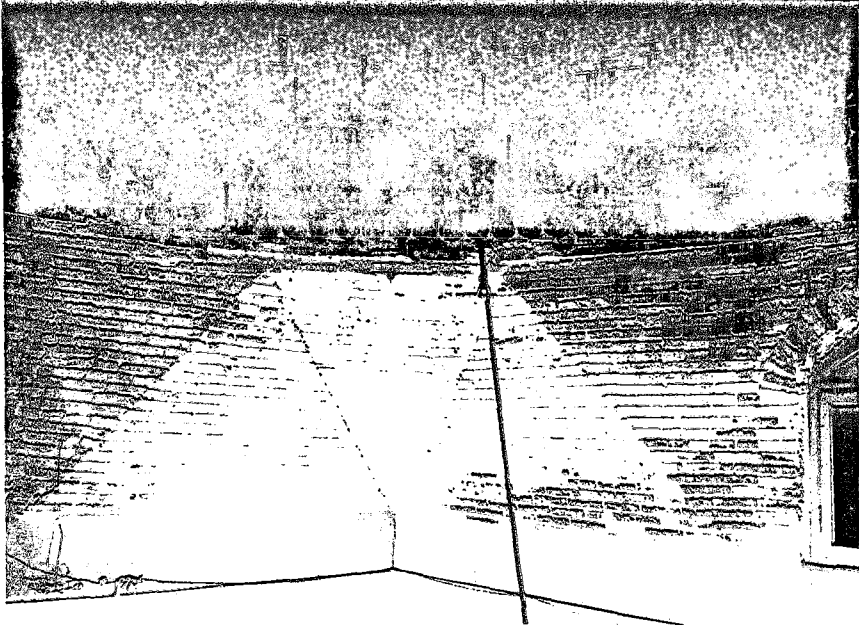
Resim-70 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Harim girişi ve bitişindeki çeşme.

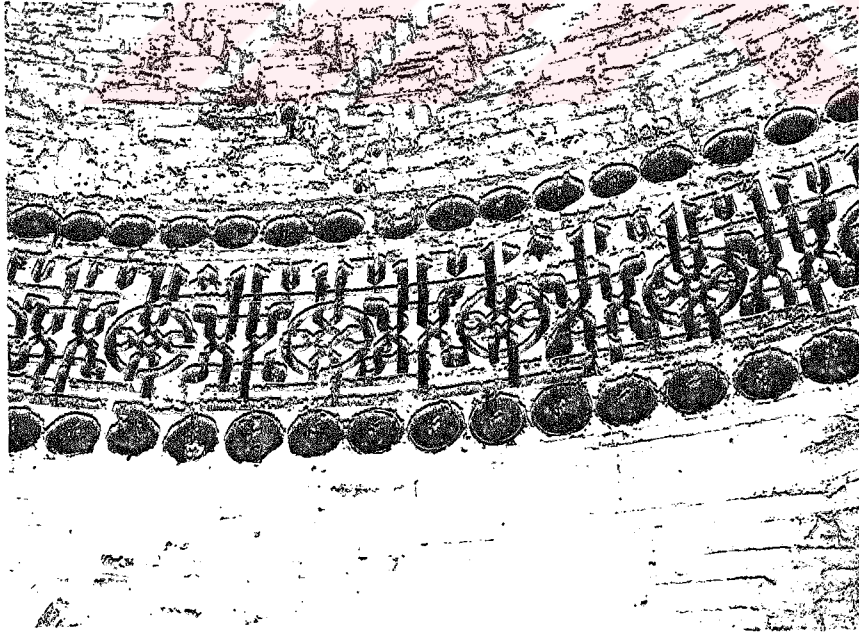
Resim-71 Akşehir Küçük
Ayasofya Mescidi.
Harim girişi.

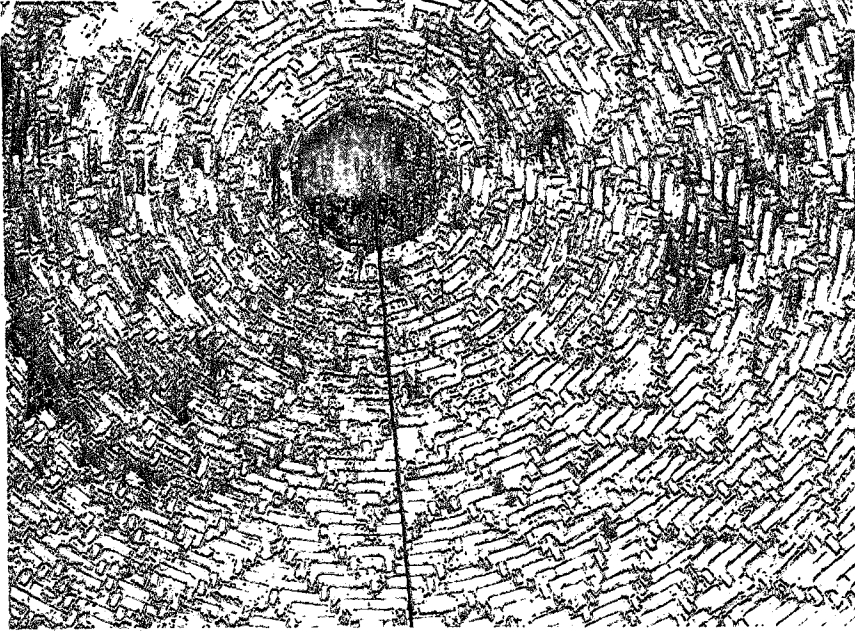
Resim-72 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Harimin güneydoğu kanadı.

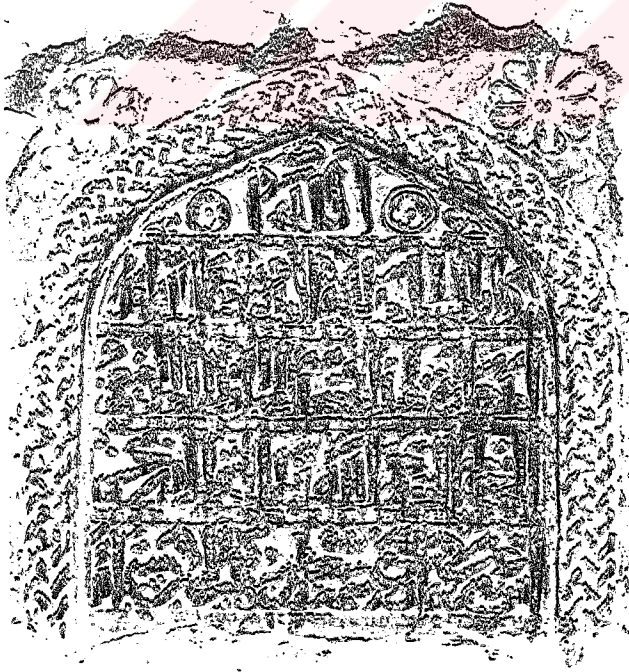
Resim-73 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Kubbe geçişleri ve kubbe eteğindeki süslleme kuşağı.

Resim-74 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Kubbe eteğindeki süslleme kuşağı.

Resim-75 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. Kubbedeki tuğla örgü ve kubbe göbeği.

Resim-76 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi. İnşa kitabesi.

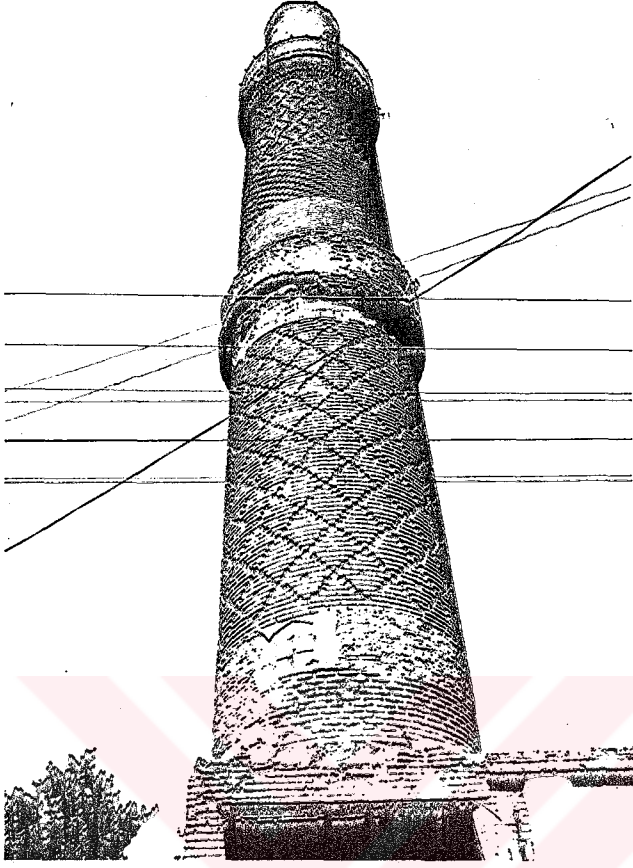

Resim-77 Akşehir Taş Medrese Mescidi. Kuzeydoğudan görünüş.

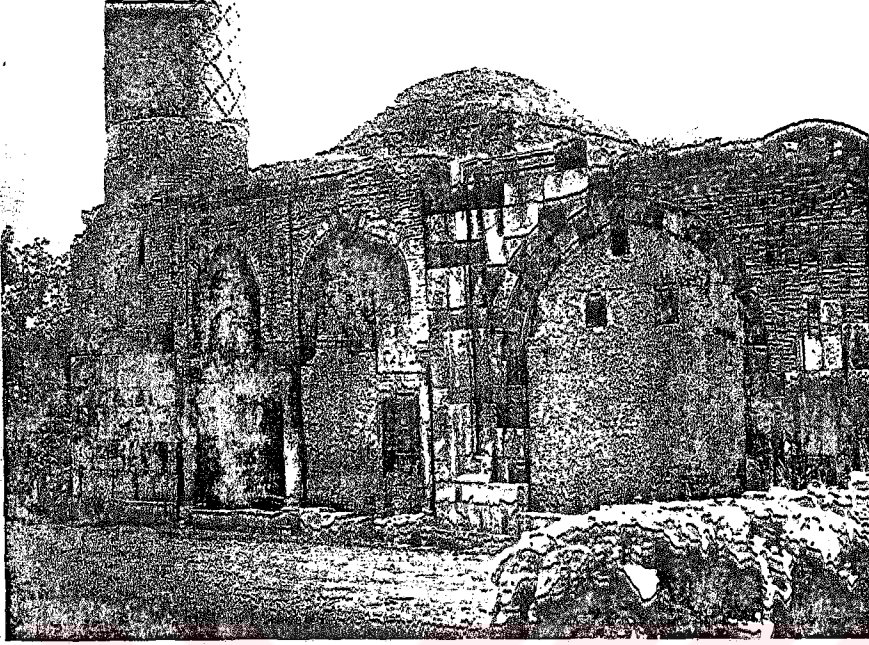
Resim-78 Akşehir Taş Medrese Mescidi. Kuzeybatıdan görünüş.

Resim-79 Akşehir Taş Medrese
Mescidi. Minare.

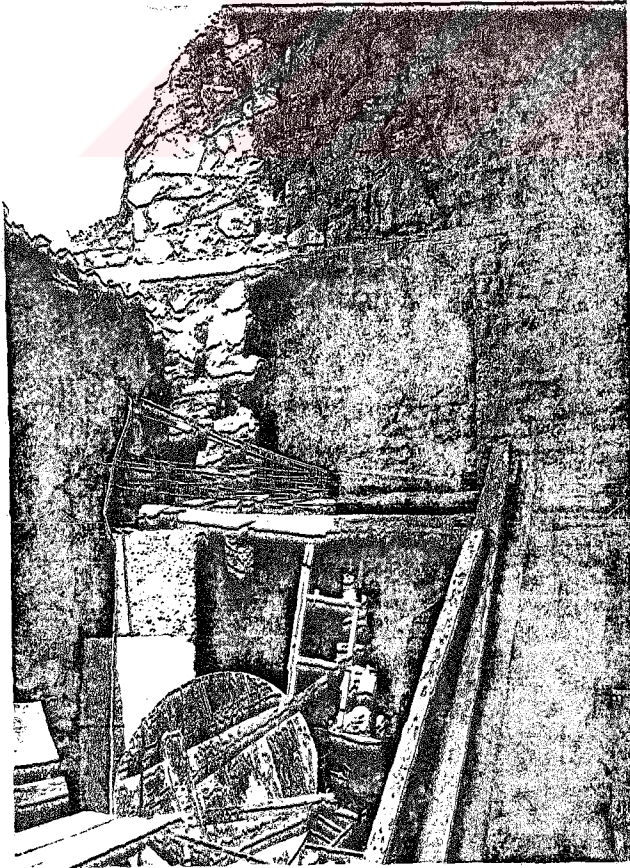

Resim-80 Akşehir Taş Medrese
Mescidi. Minare

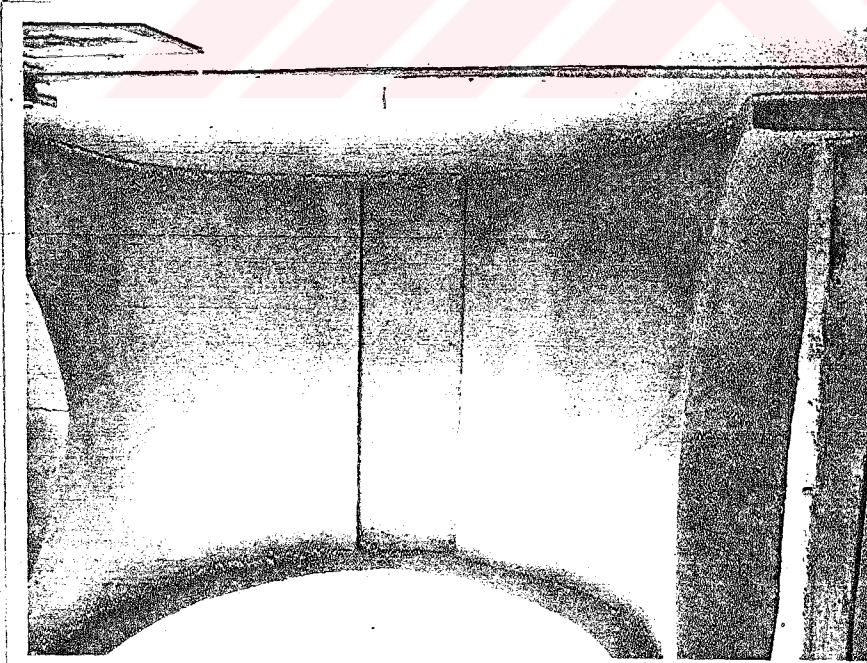

Resim-81 Akşehir Taş Medrese Mescidi. Batı cephenin XX.yüzyıl başındaki durumu (F.Sarre'den).

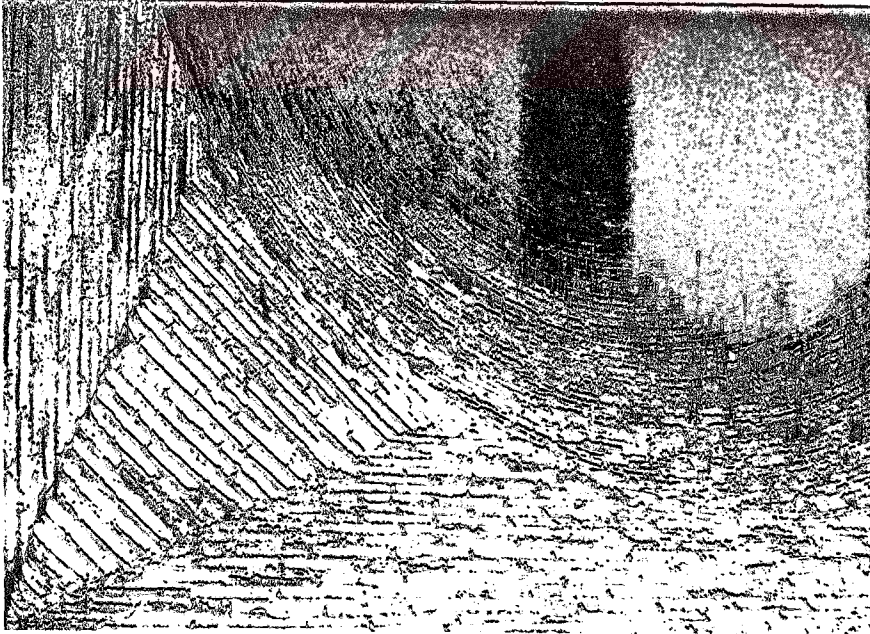
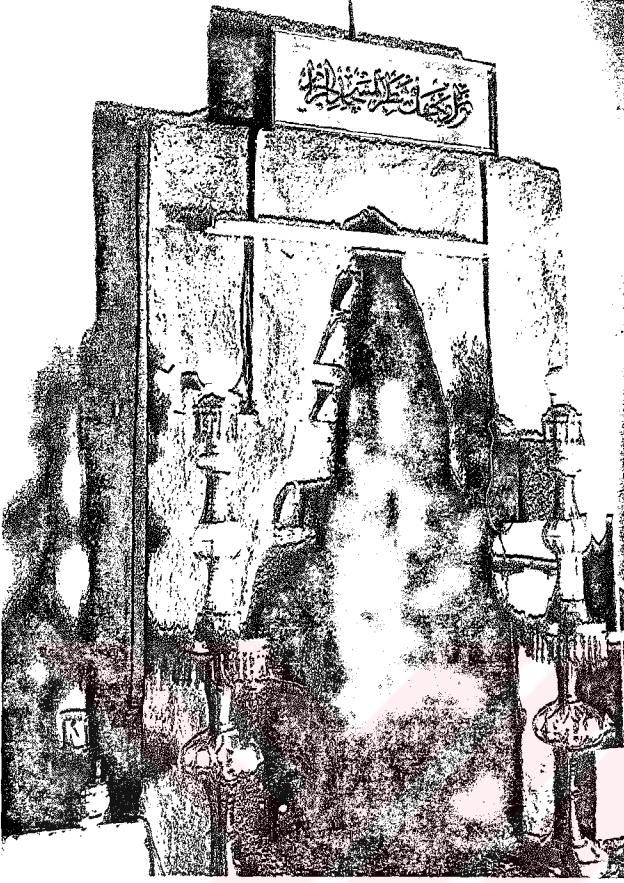
Resim-82 Akşehir Taş Medrese Mescidi. Son cemaat yerinin güney kanadındaki açıklık.

Resim-83 Akşehir Taş Medrese Mescidi.Son cemaat yerinin örtüsünden.

Resim-84 Akşehir Taş Medrese Mescidi.Son Cemaat Yerinin örtüsünden.

Resim-85 Akşehir Taş Medrese Mescidi. Mihrap.

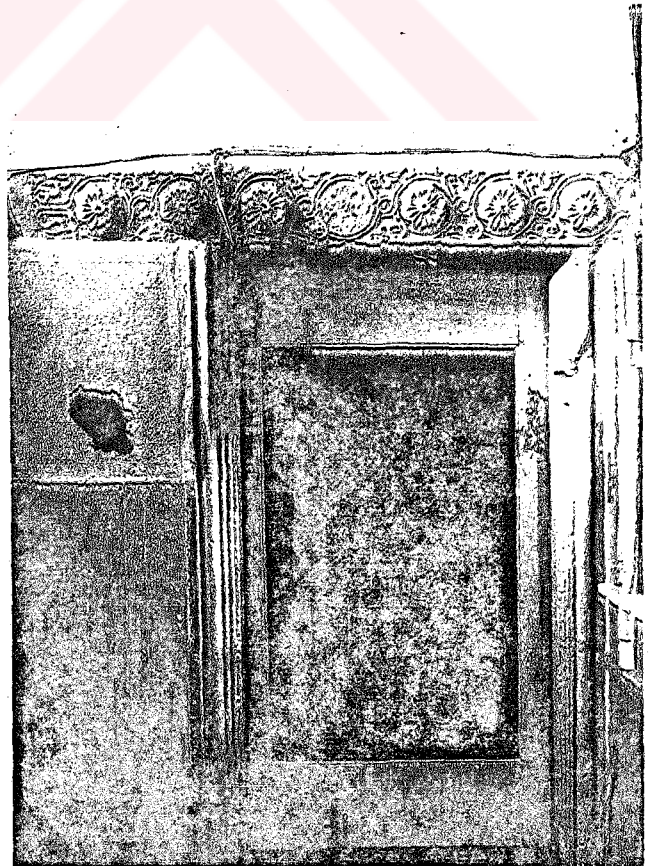

Resim-86 Akşehir Taş Medrese Mescidi. Kubbe geçişleri.

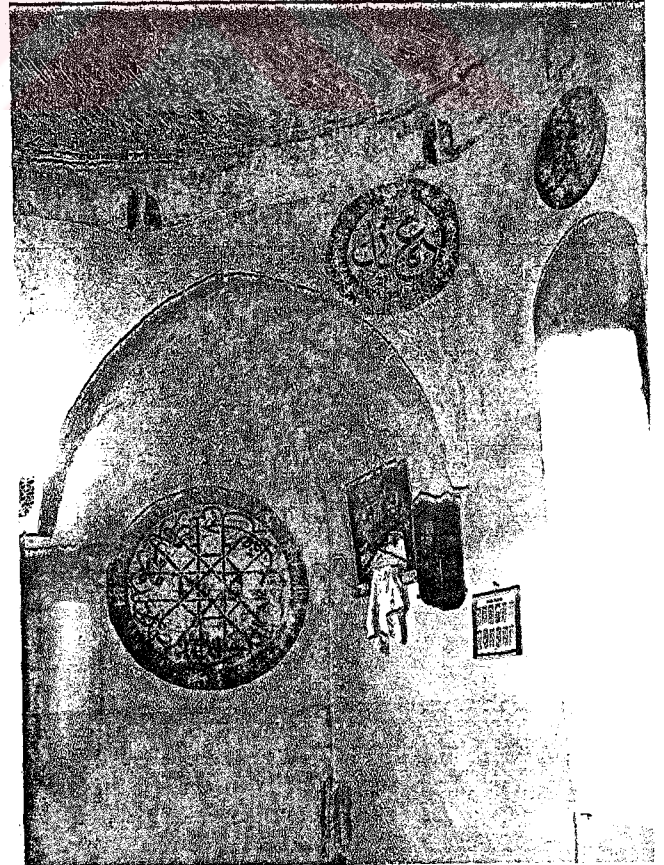
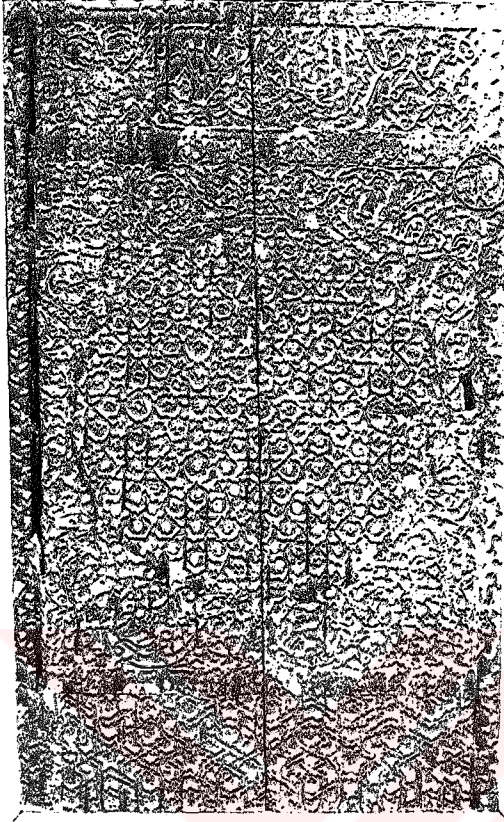
Resim-87 Akşehir Kızılca
Mescid. Güneybatıdan
görünüş.

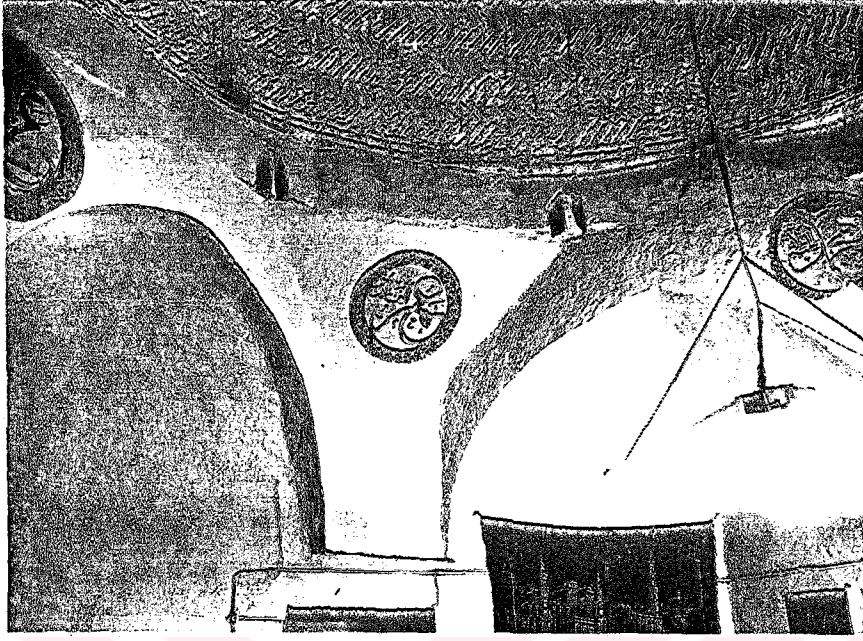
Resim-88 Akşehir Kızılca
Mescid. Harim girişi

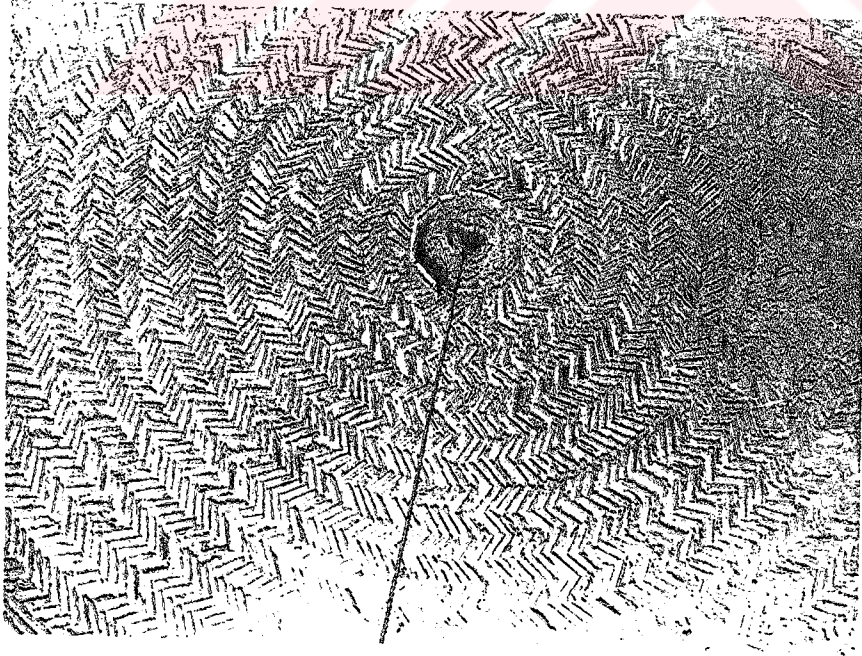
Resim-89 Akşehir Kızılca
Mescid.Ahşap kapı
kanadı.

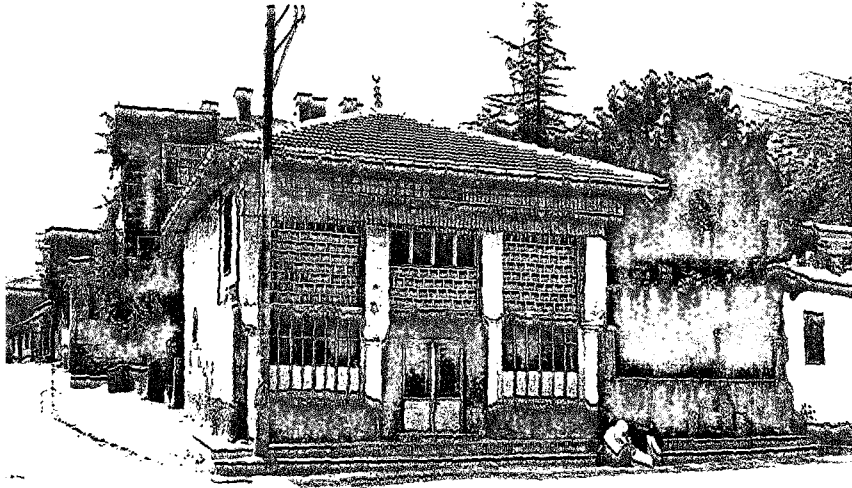
Resim-90 Akşehir Kızılca
Mescid.Harimden
görünüş.

Resim-91 Akşehir Kızılca Mescid. Kubbe geçişleri.

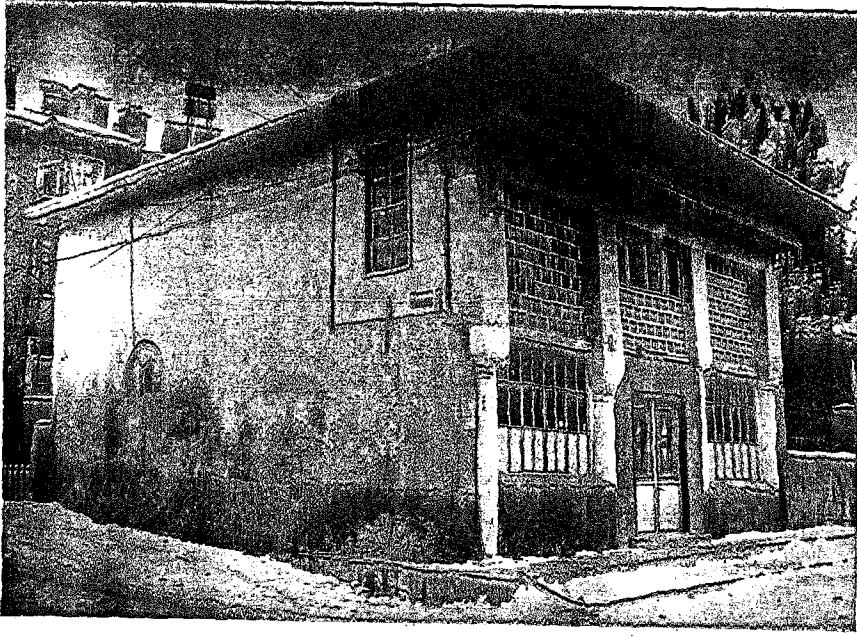
Resim-92 Akşehir Kızılca Mescid. Kubbe.

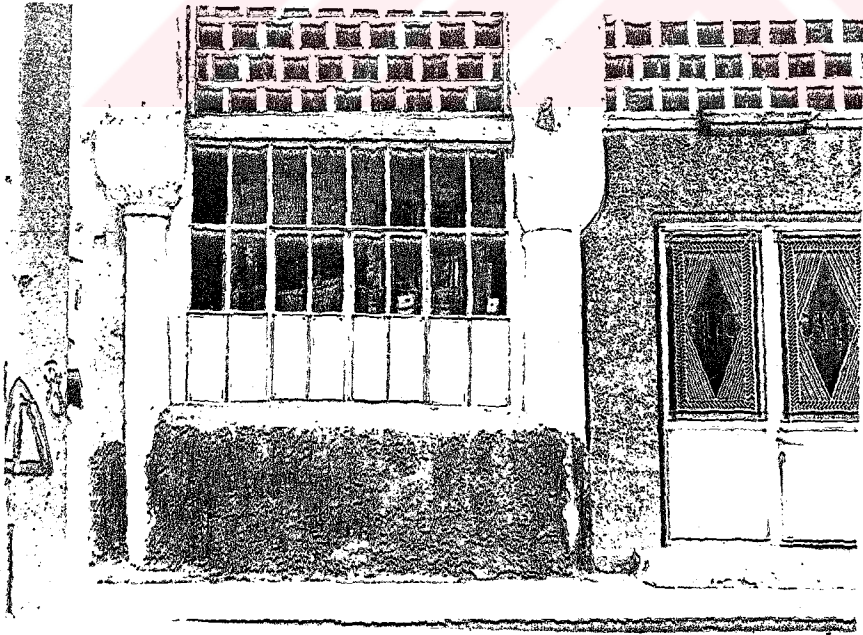
Resim-93 Akşehir Kileci Mescidi. Kuzeyden görünüş.

Resim-94 Akşehir Kileci Mescidi. Haziredeki açık mezar.

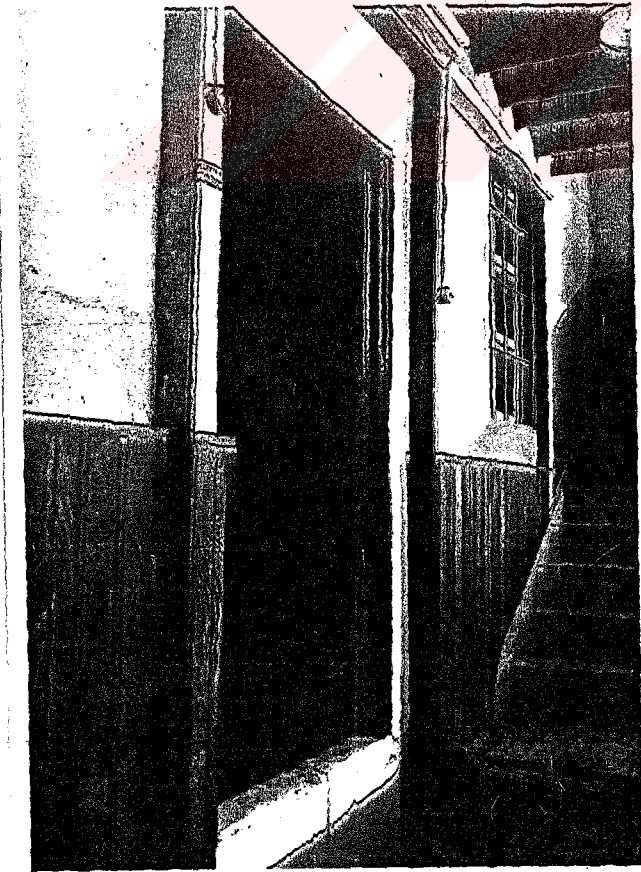
Resim-95 Akşehir Kileci Mescidi. Kuzeydoğudan görünüş.

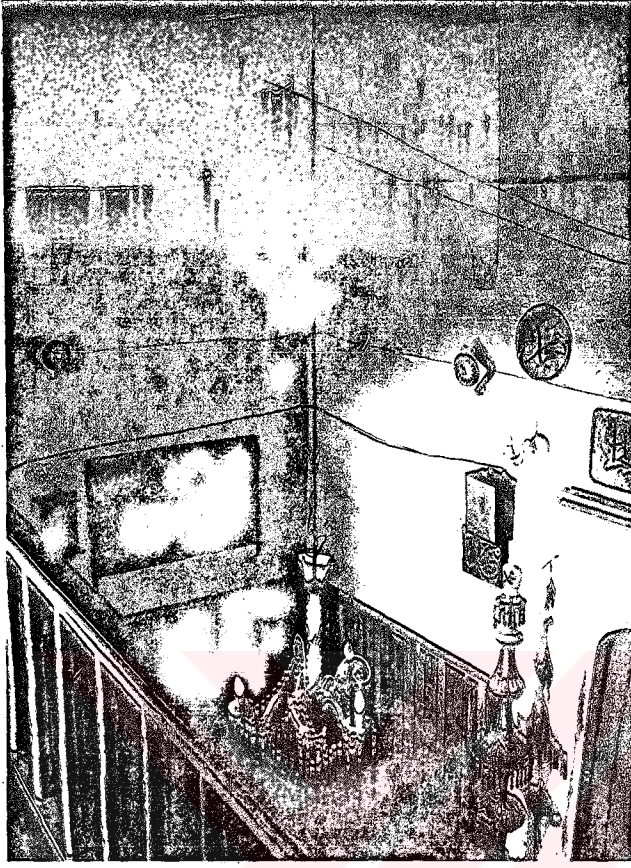
Resim-96 Akşehir Kileci Mescidi. Son cemaat yerinin doğu kanadı.

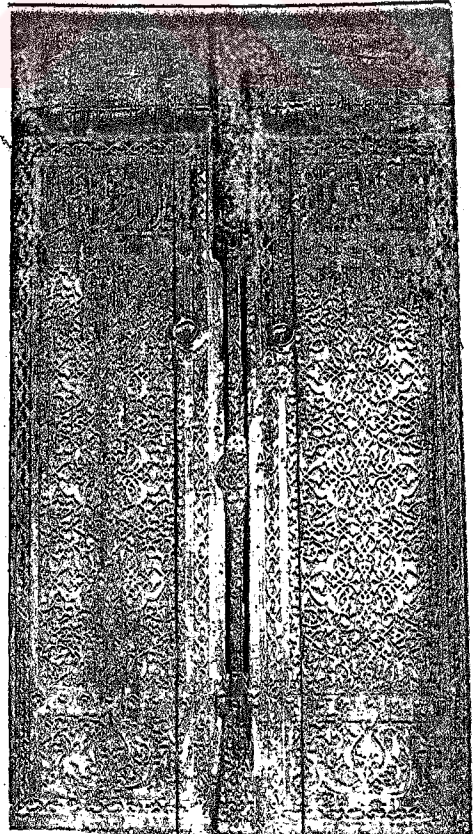
Resim-97 Akşehir Kileci Mescidi. Son Cemaat yerinden görünüş.

Resim-98 Akşehir Kileci Mescidi. Herim girişi.

Resim-99 Akşehir Kileci
Mescidi. Harimden
görünüş.

Resim-100 Akşehir Kileci
Mescidi. Ahşap
kapı kanatları.

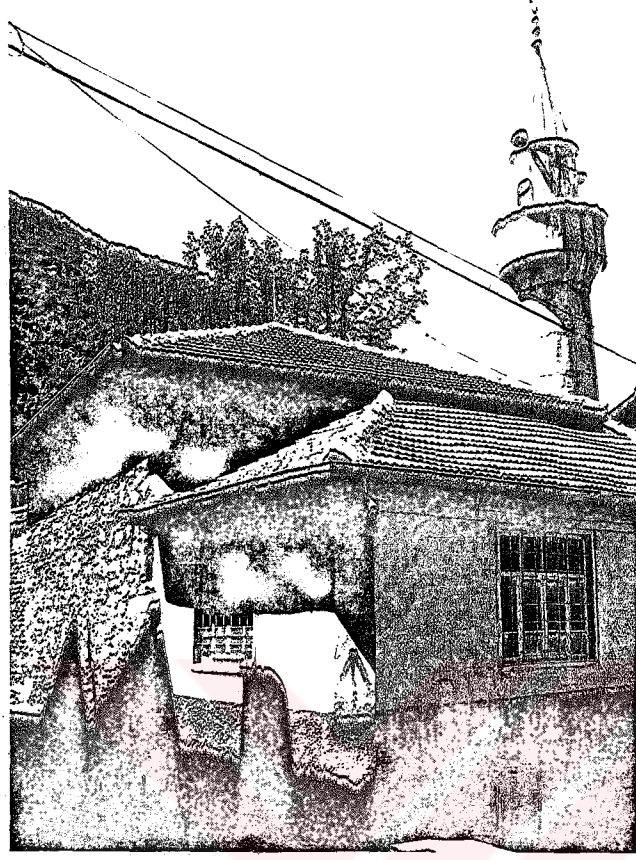
Resim-101 Akşehir Kileci
Mescidi. Ahşap
niş kenatları.

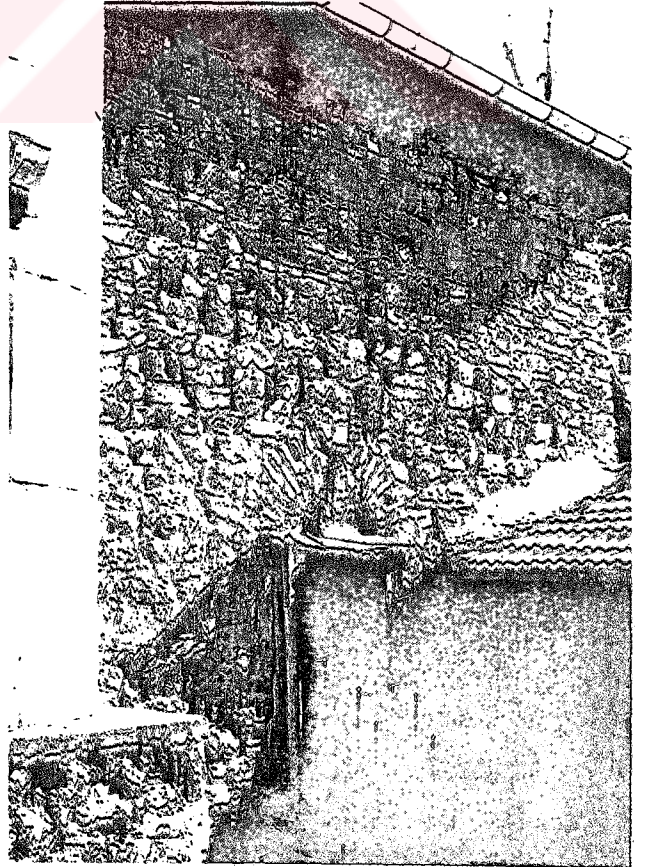
Resim-102 Akşehir Kileci
Mescidi. Doğu duva-
rındaki pencere
açıklığının eski
durumu (E. Yurdakul'dan).

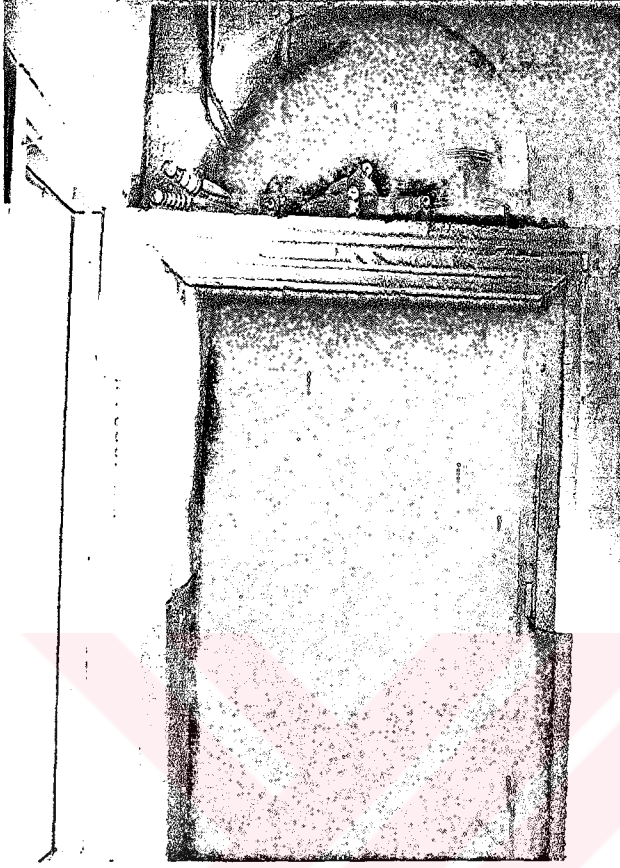

Resim-103 Akşehir Hacı Hamza
Mescidi. Güneydoğudan görünüş.

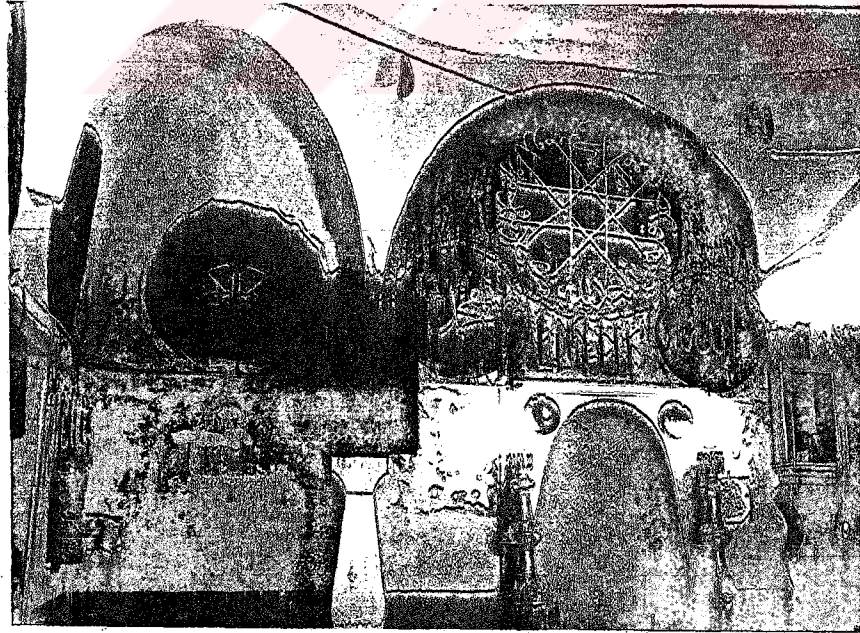

Resim-104 Akşehir Hacı
Hamza Mescidi.
Kuzey duvarı.

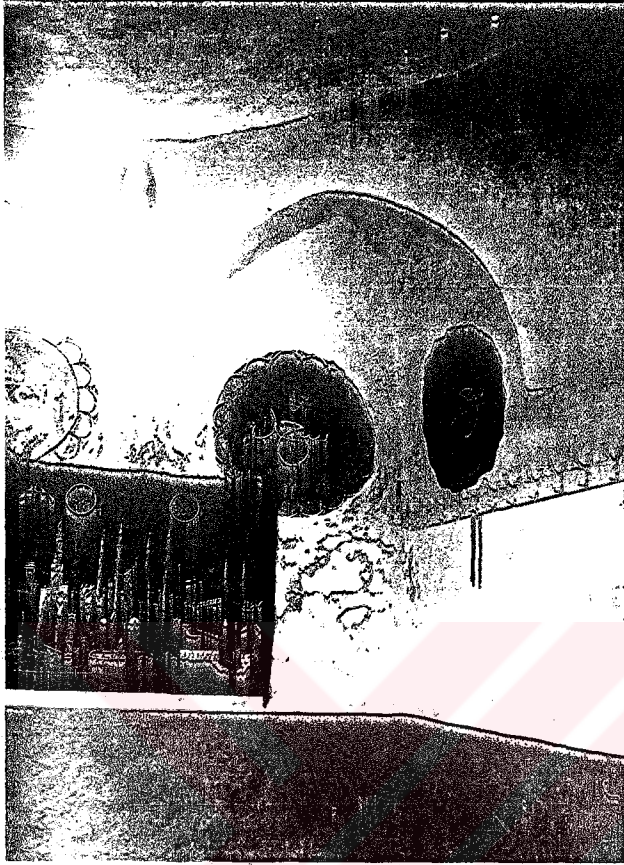

Resim-105 Akşehir Hacı
Hamza Mescidi.
Harim girişi.

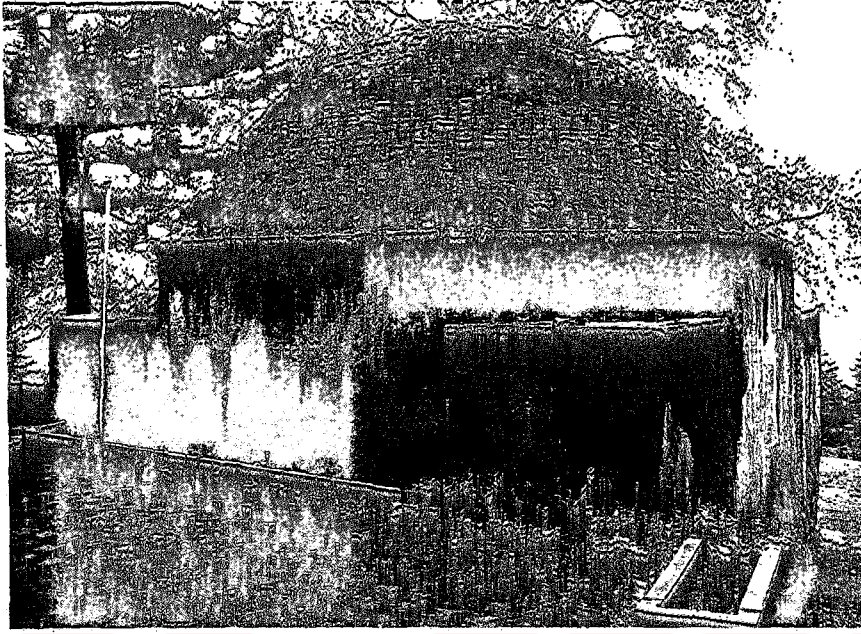
Resim-106 Akşehir Hacı Hamza Mescidi. Harim.

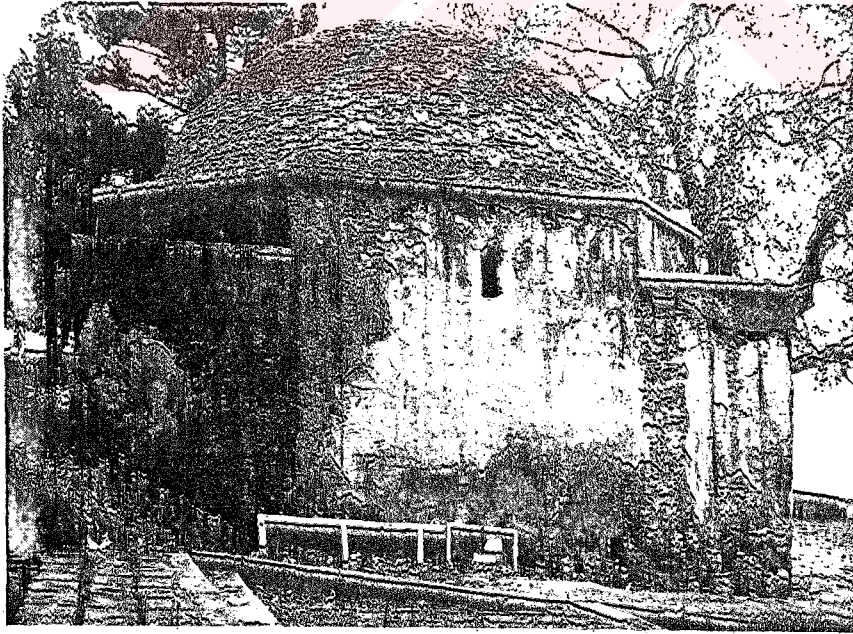
Resim-107 Akşehir Hacı
Hamza Mescidi.
Kubbe geçişleri.

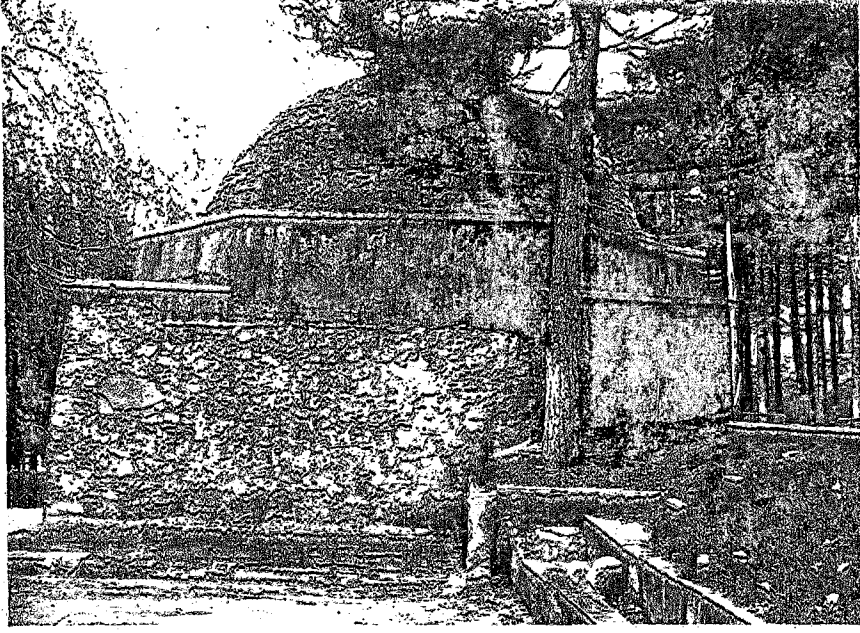
Resim-108 Akşehir Hızırlık Mescidi. Doğudan görünüş.

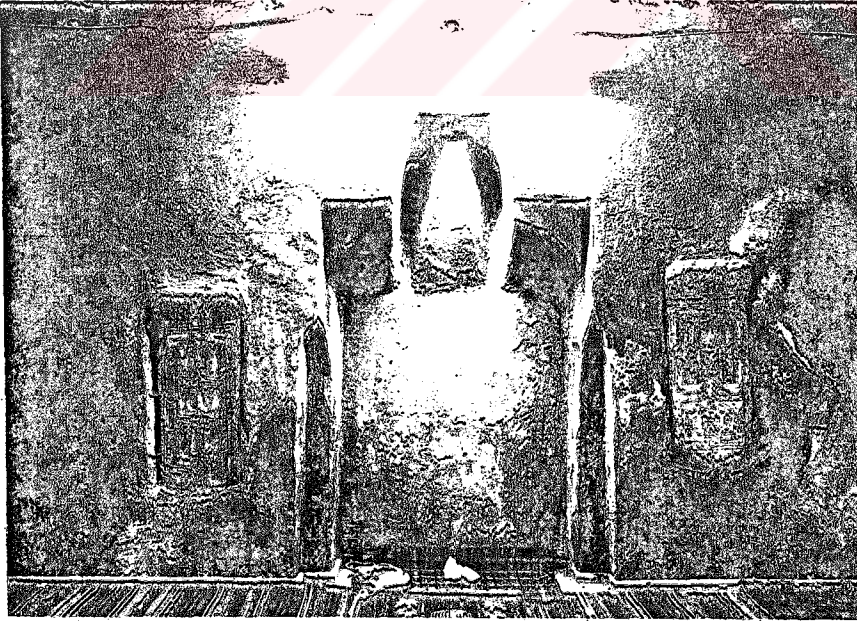
Resim-109 Akşehir Hazırlık Mescidi. Güneybatıdan görünüş.

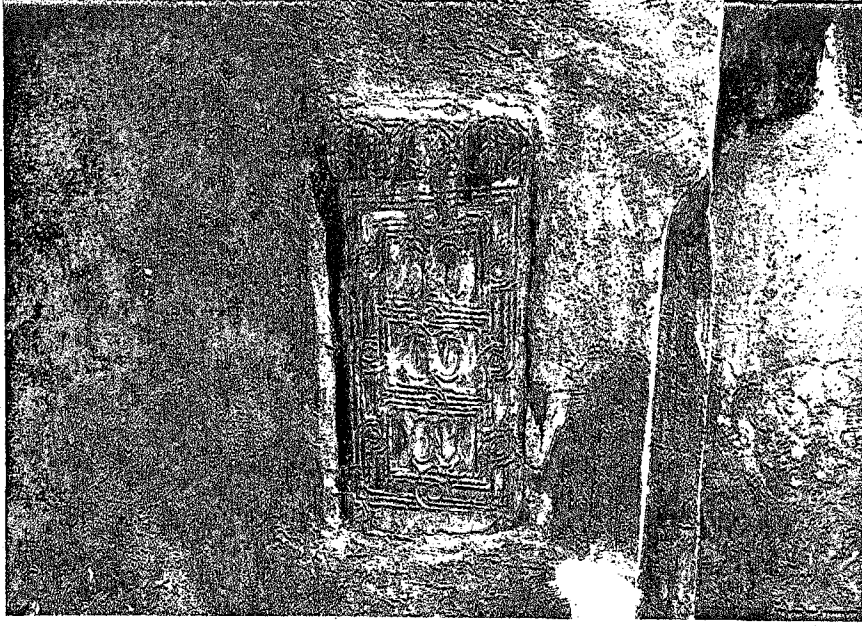
Resim-110 Akşehir Hazırlık Mescidi. Güneyden görünüş.

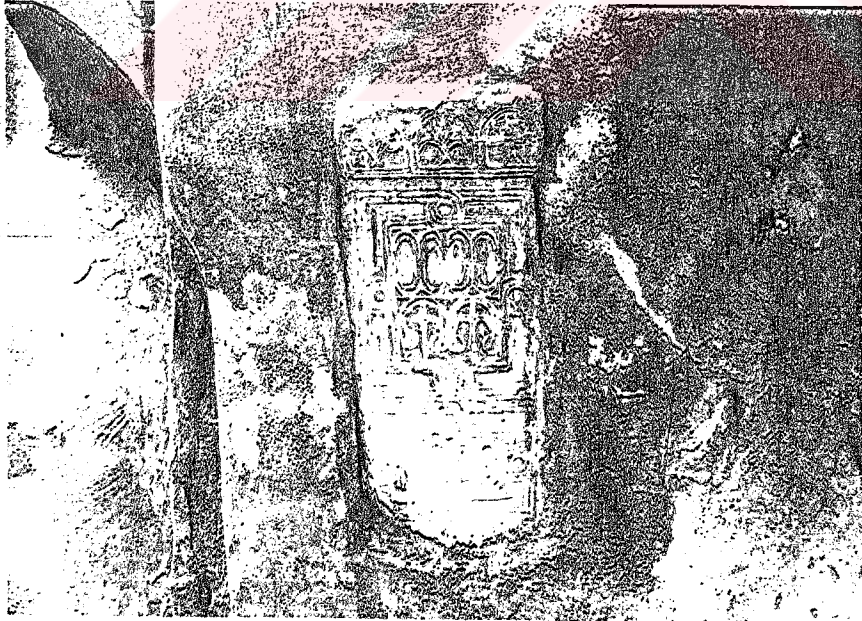
Resim-111 Akşehir Hızırlık Mescidi. Kuzeyden görünüş.

Resim-112 Akşehir Hızırlık Mescidi. Mihrap.

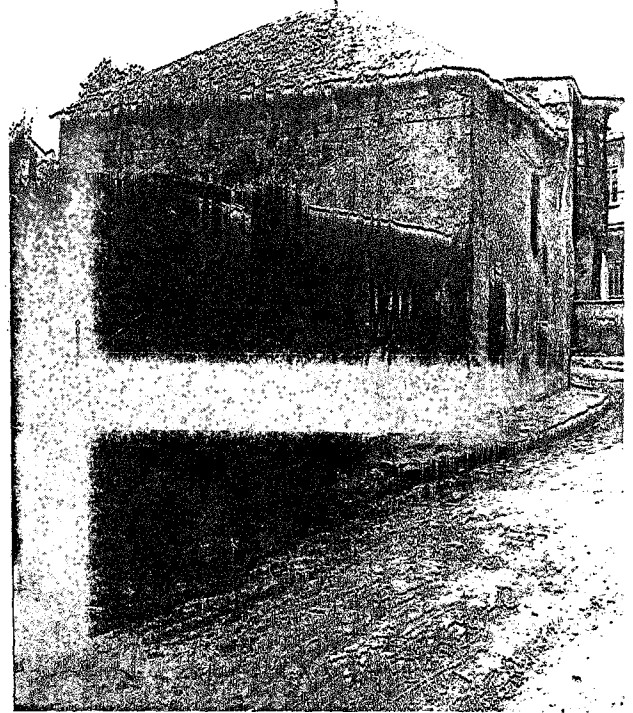
Resim-113 Akşehir Hızırlık Mescidi. Mihrabın doğu kesimindeki devşirme levha.

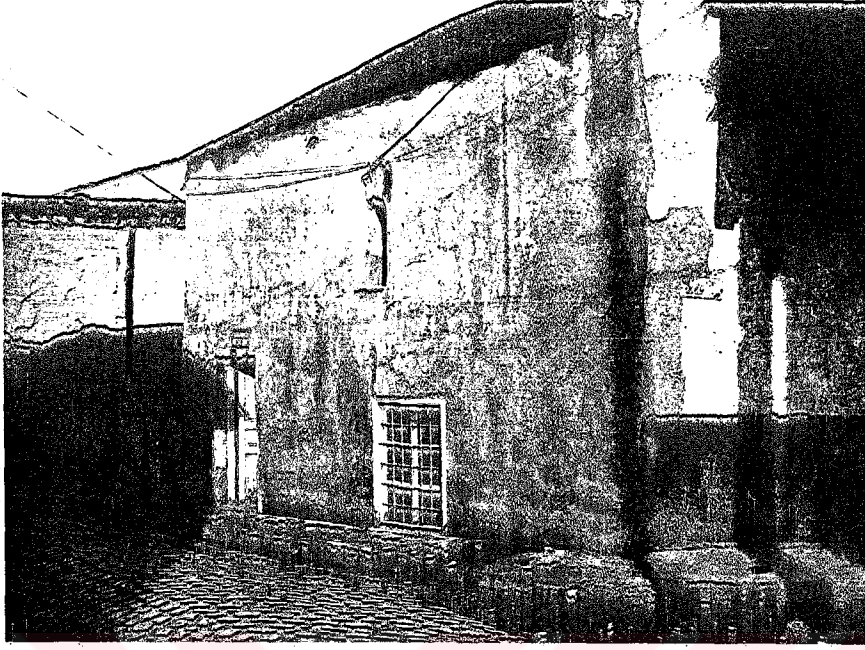
Resim-114 Akşehir Hızırlık Mescidi. Mihrabın batı kesimindeki devşirme levha.

Resim-115 Akşehir Hızırlık
Mescidi. Harimden
görünüş.

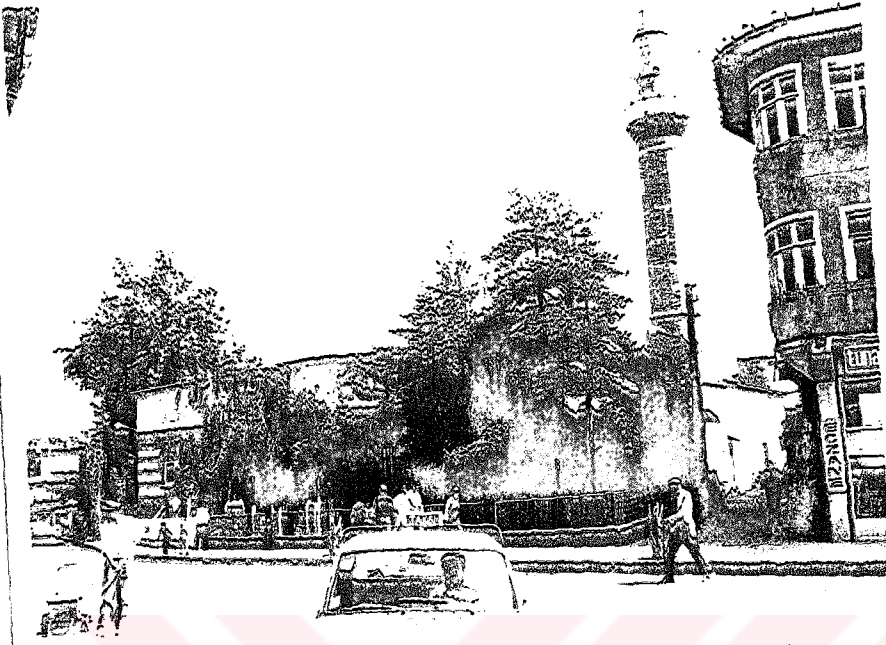
Resim-116 Akşehir Kalaycı
Mescidi. Kuzeybatıdan
görünüş.

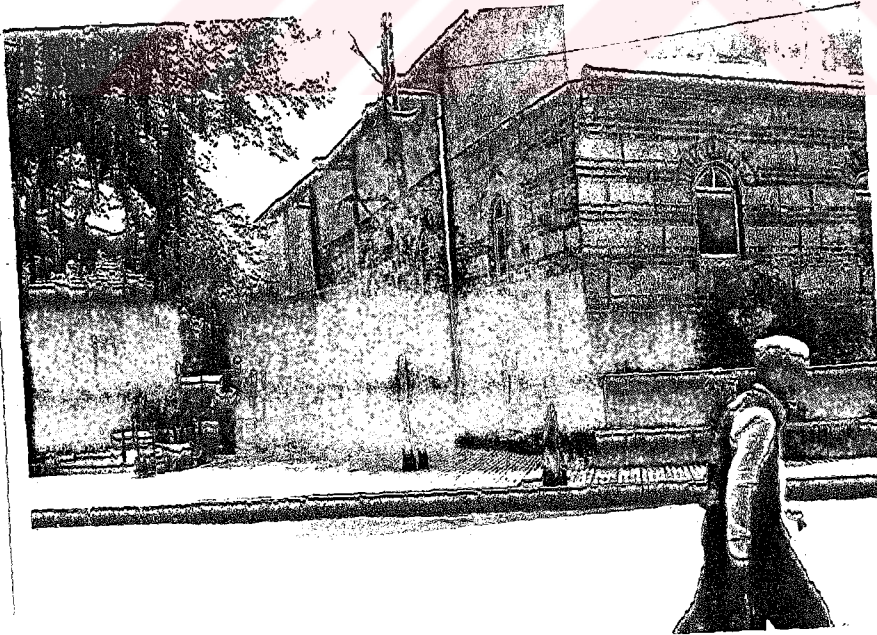
Resim-117 Akşehir Kalaycı Mescidi.Batı cephe.

Resim-118 Akşehir Kalaycı Mescidi.Harim.

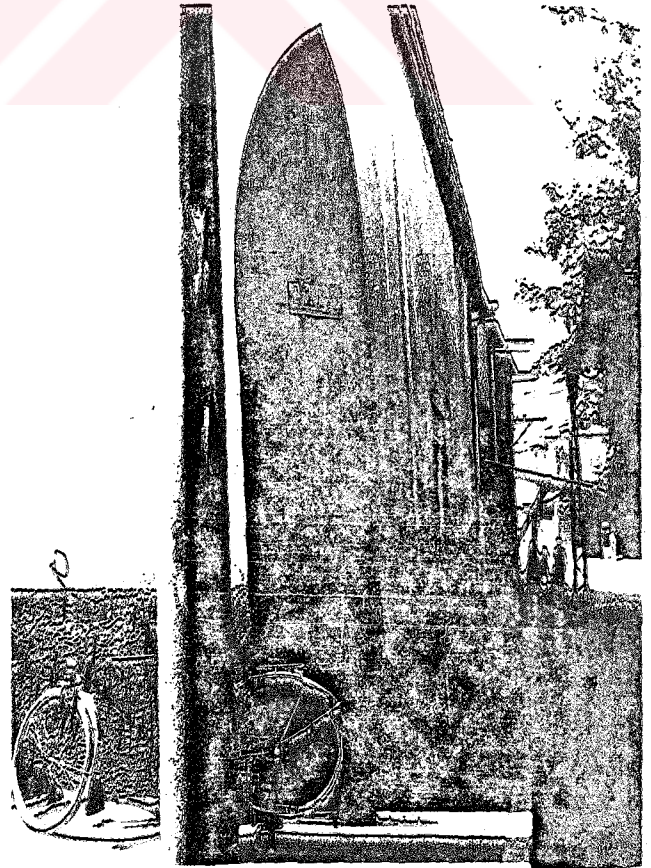
Resim-119 Akşehir İplikçi Camii.Kuzeyden görünüş.

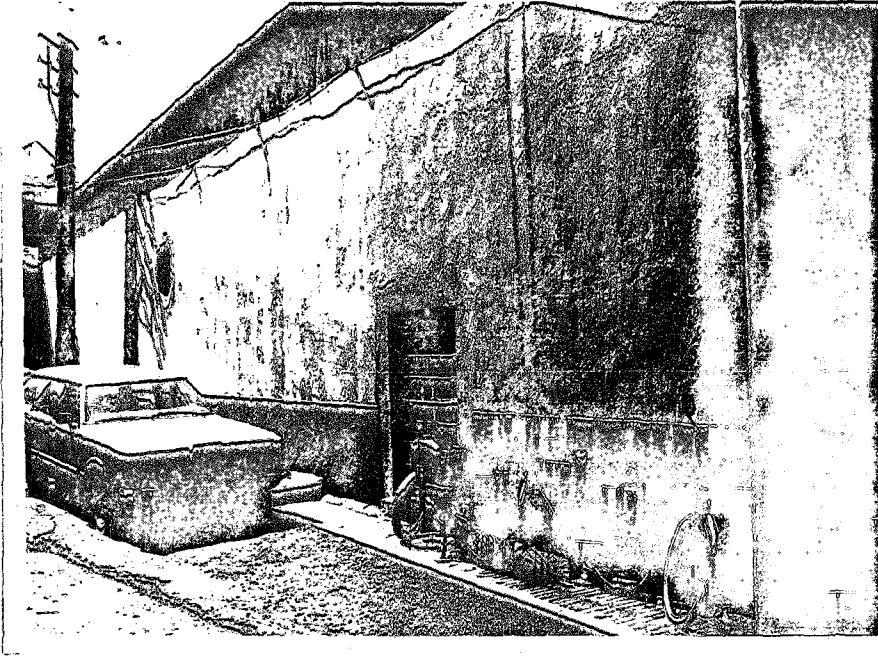
Resim-120 Akşehir İplikçi Camii. Kuzeydoğudan görünüş.

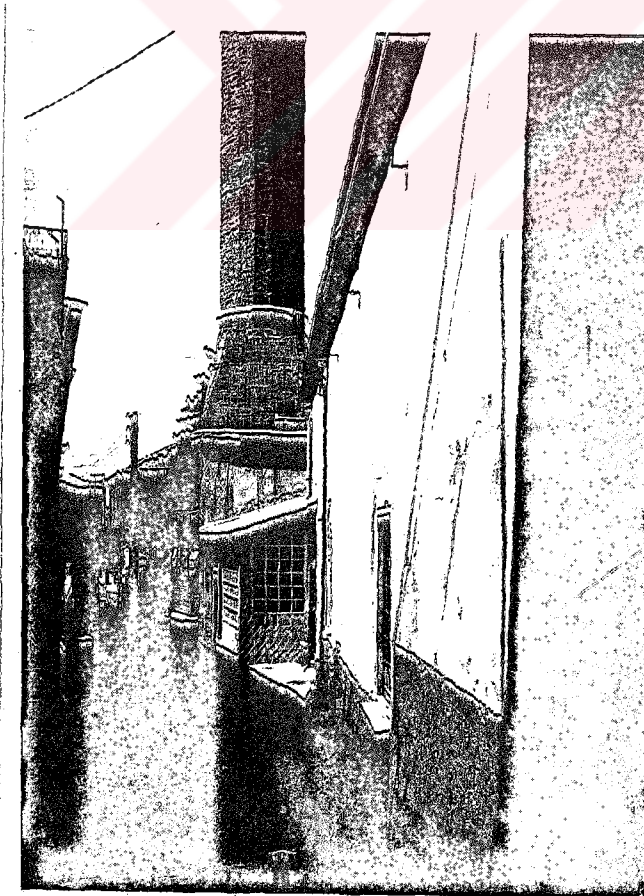
Resim-121 Akşehir İplikçi
Cami. Doğu
Teçkesi.

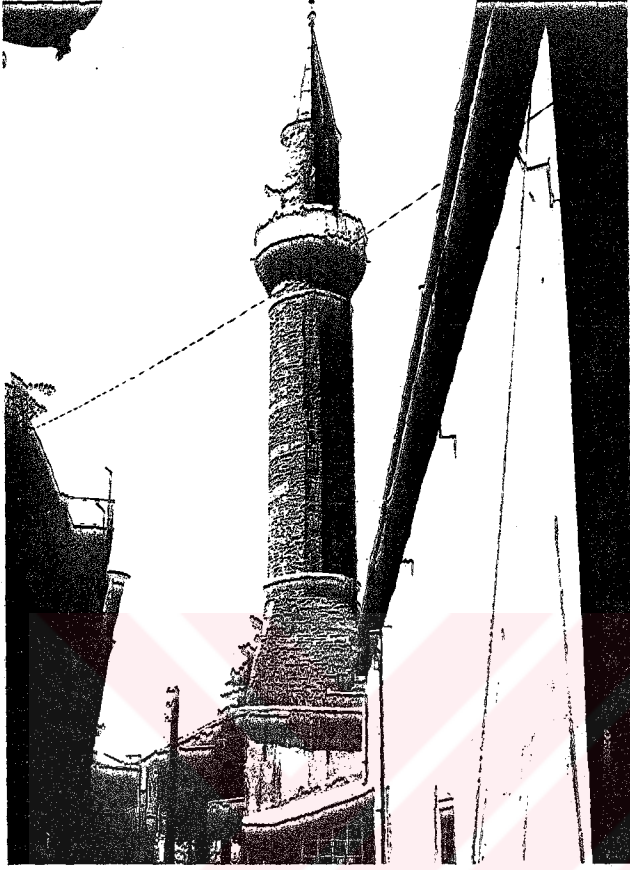
Resim-122 Akşehir İplikçi
Cami. Doğu duva-
rı ve güneydoğu
köşedeki pah.

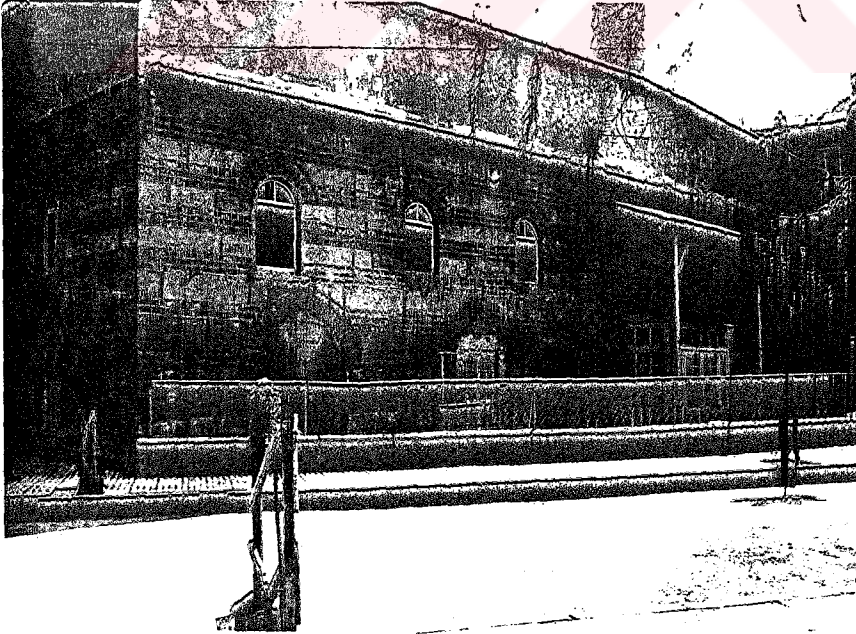
Resim-123 Akşehir İplikçi Camii. Güney duvarı.

Resim-124 Akşehir İplikçi Camii. Batı cephe.

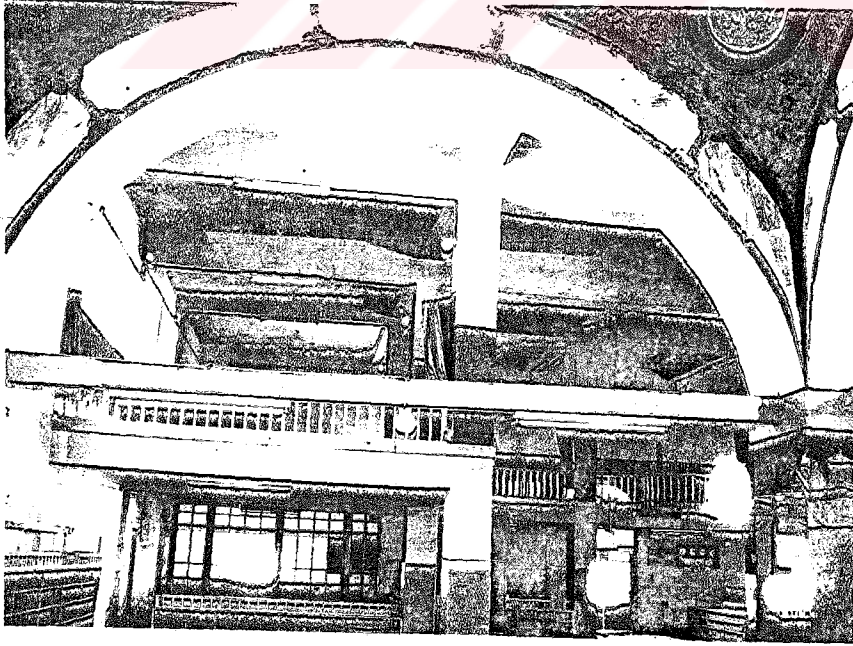
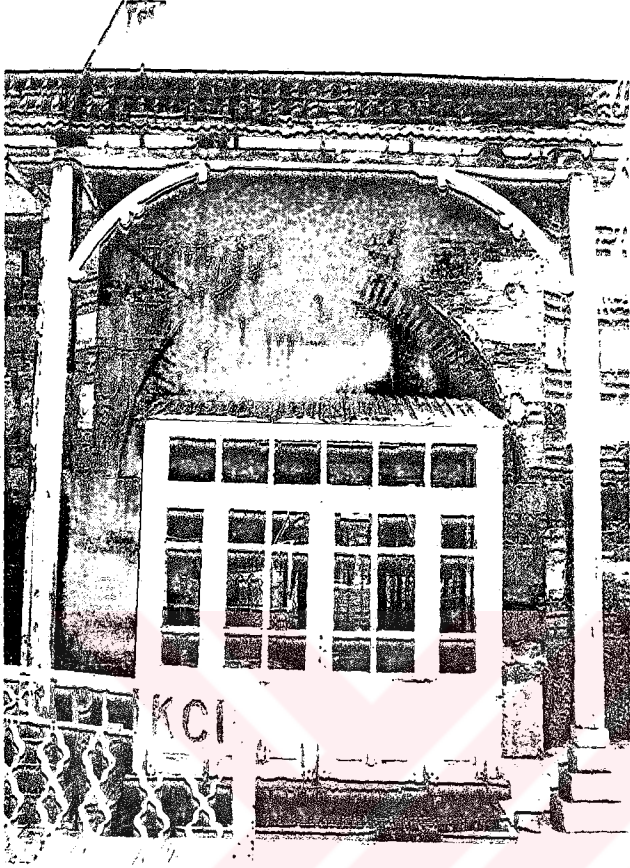

Resim-125 Akşehir İplikçi
Cami. Minare.

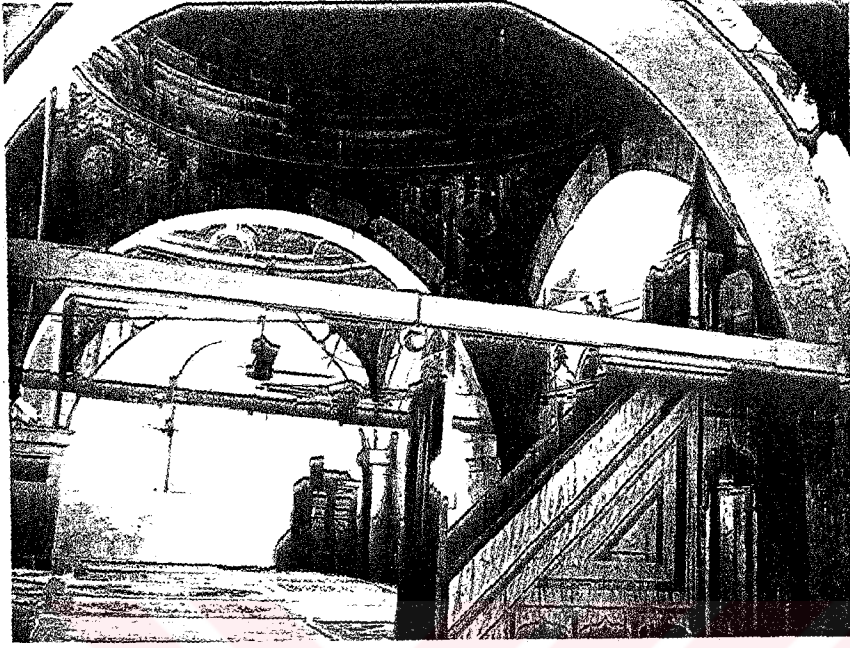

Resim-126 Akşehir İplikçi Camii. Kuzey Cephe.

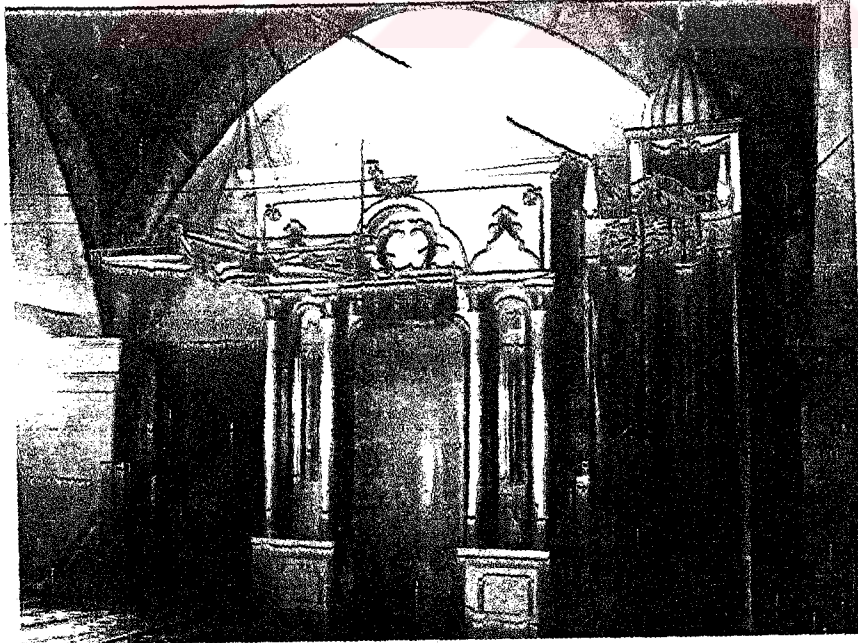
Resim-127 Akşehir İplikçi
Cami. Kuzey
Taçkapısı.

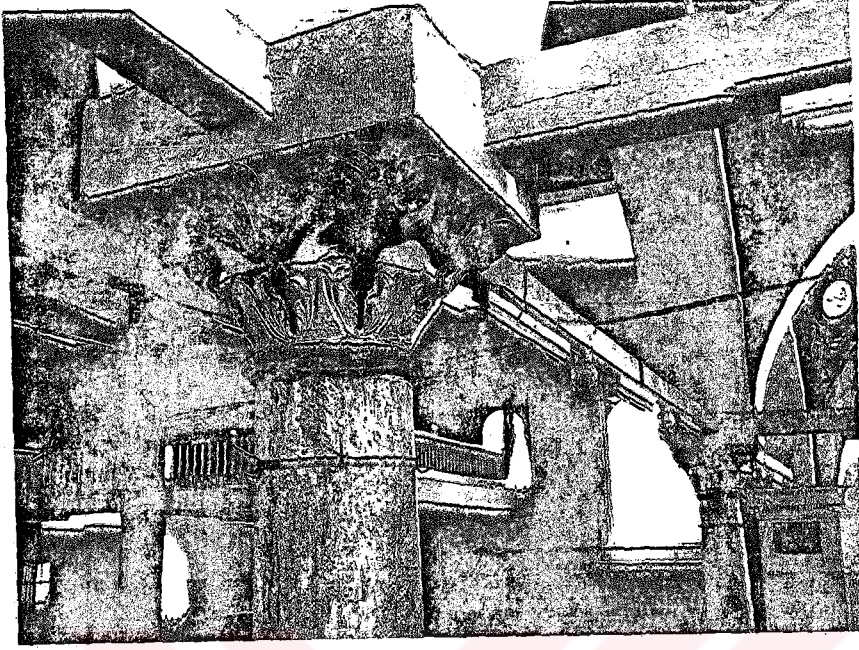
Resim-128 Akşehir İplikçi Camii. Harimin güney kanadı.

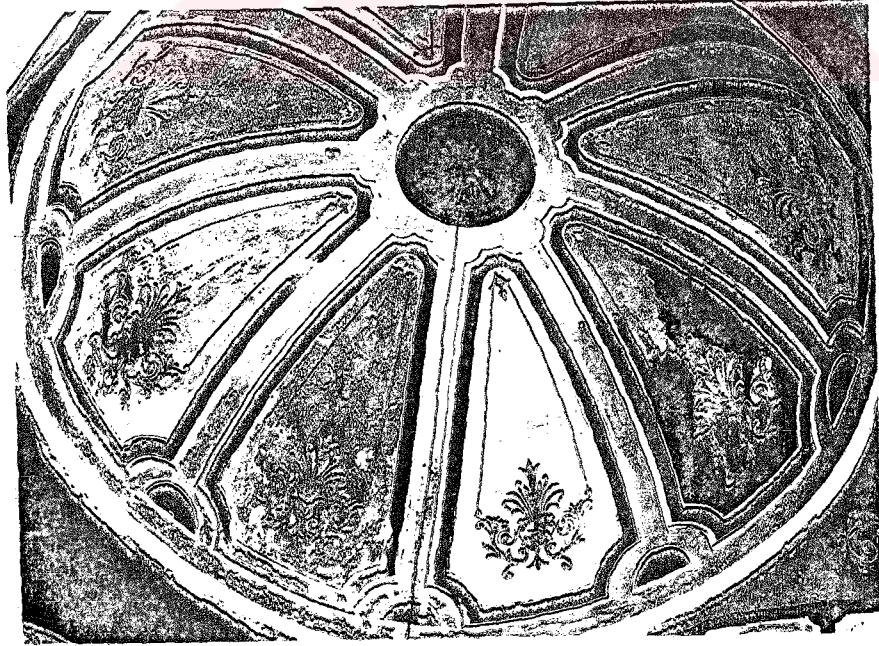
Resim-129 Akşehir İplikçi Camii. Harim.

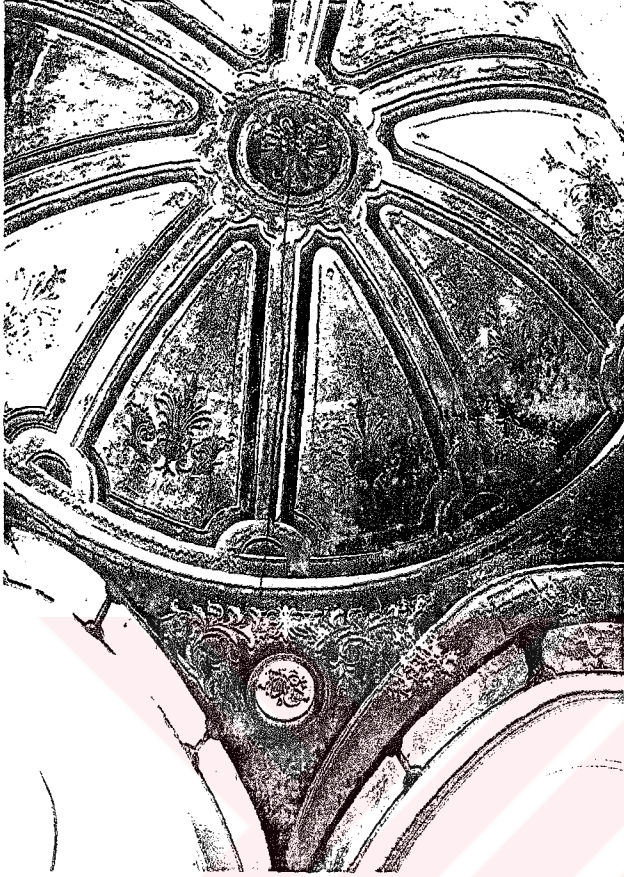
Resim-130 Akşehir İplikçi Camii. Mihrap.

Resim-131 Akşehir İplikçi Camii. Sütun başlığı.

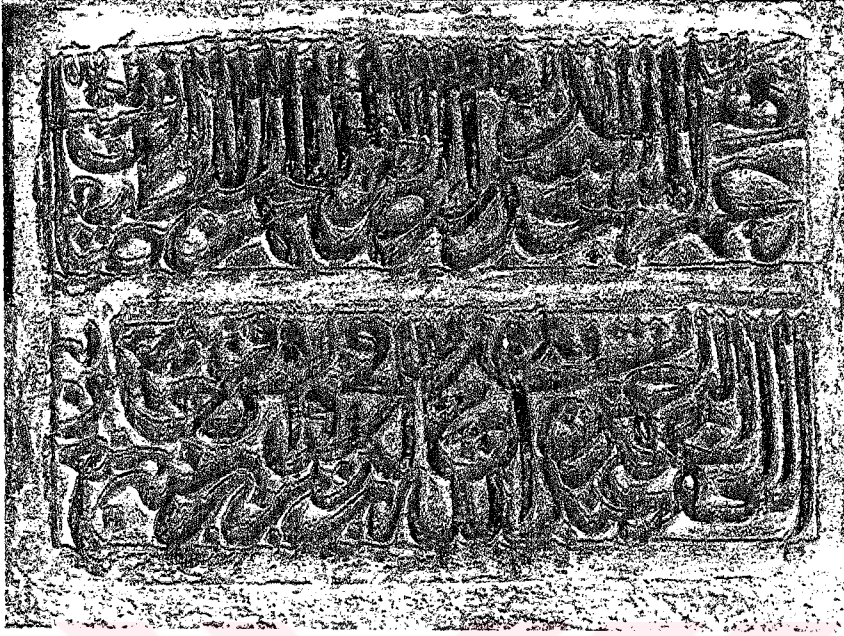
Resim-132 Akşehir İplikçi Camii. Harimin güney kanadındaki kubbelerden.

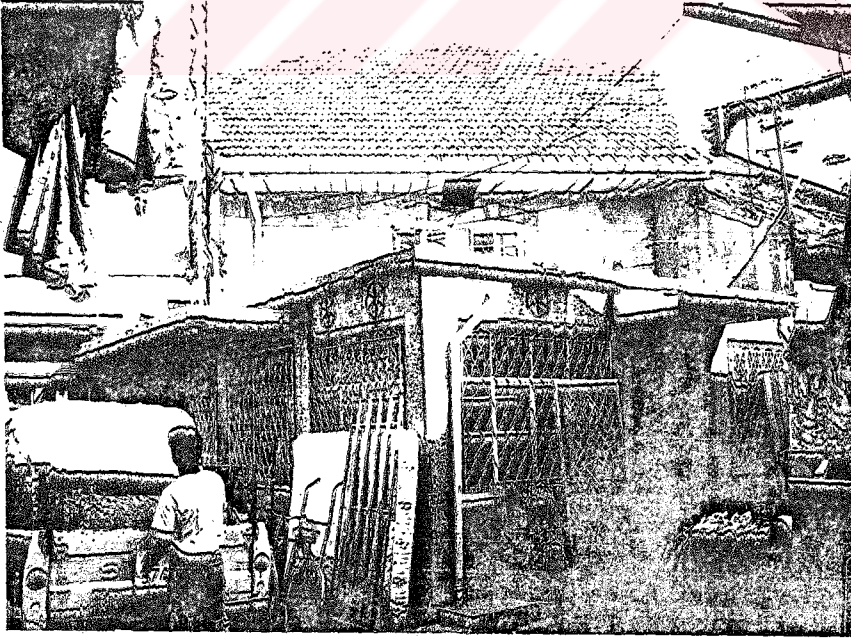
Resim-133. Akşehir İplikçi Camii.
Harimin güney kenarındaki kubbelerden.

Resim-134 Akşehir İplikçi Camii. İnşa Kitabesi.

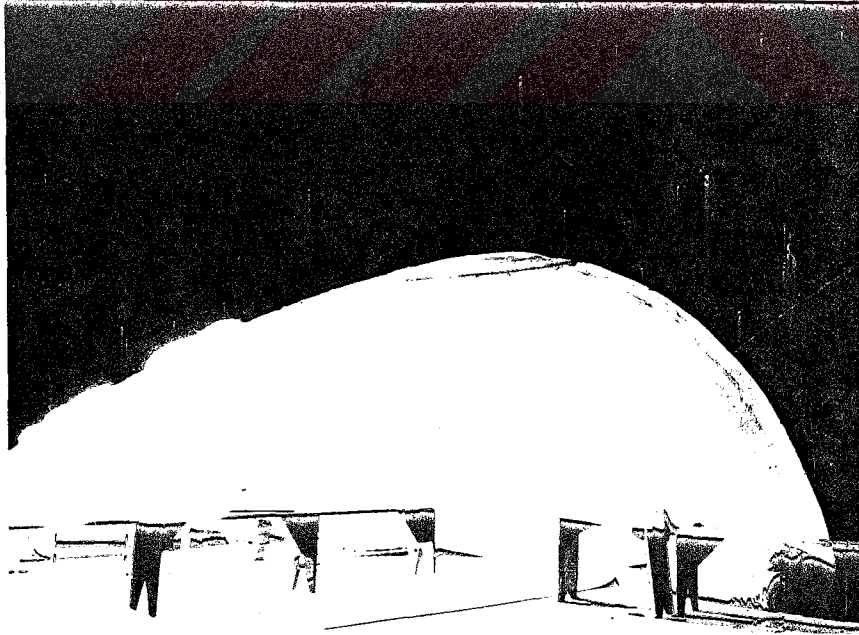
Resim-135 Akşehir İplikçi Camii. Onarım Kitabesi.

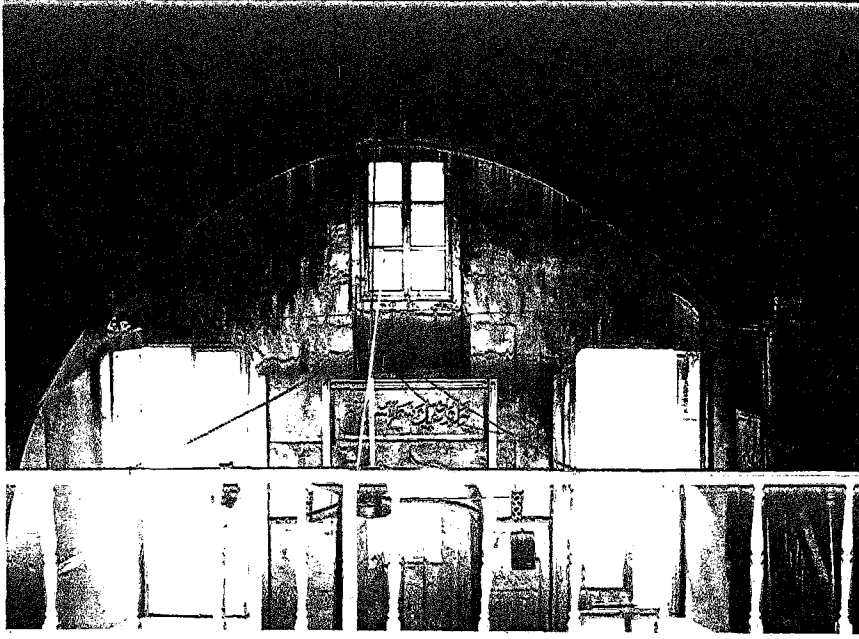
Resim-136 Akşehir Tahtakale Mescidi. Kuzeyden görünüş.

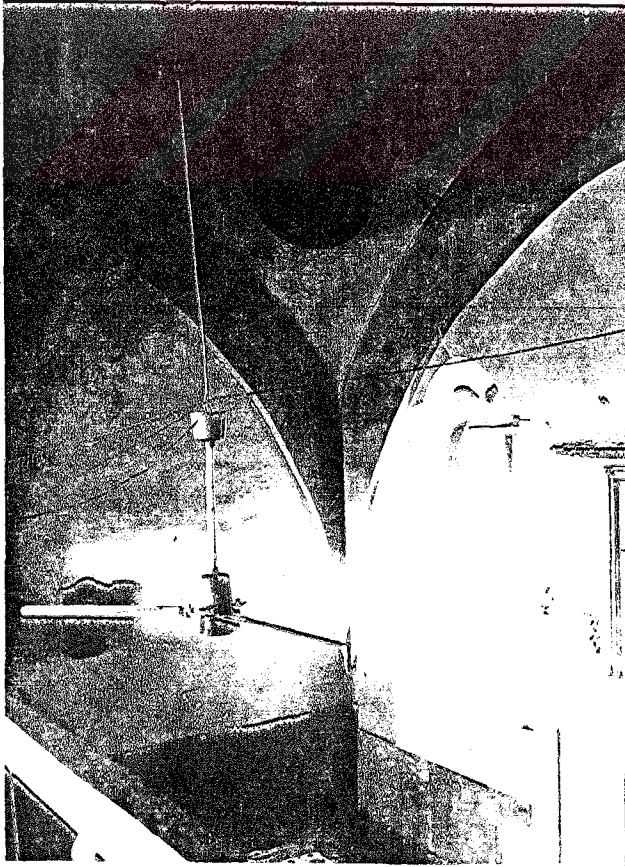
Resim-137 Akşehir Tahtakale Mescidi. Doğudan görünüş.

Resim-138 Akşehir Tahtakale Mescidi. Harim ile Son Cemaat yeri arasındaki kemerli açıklık.

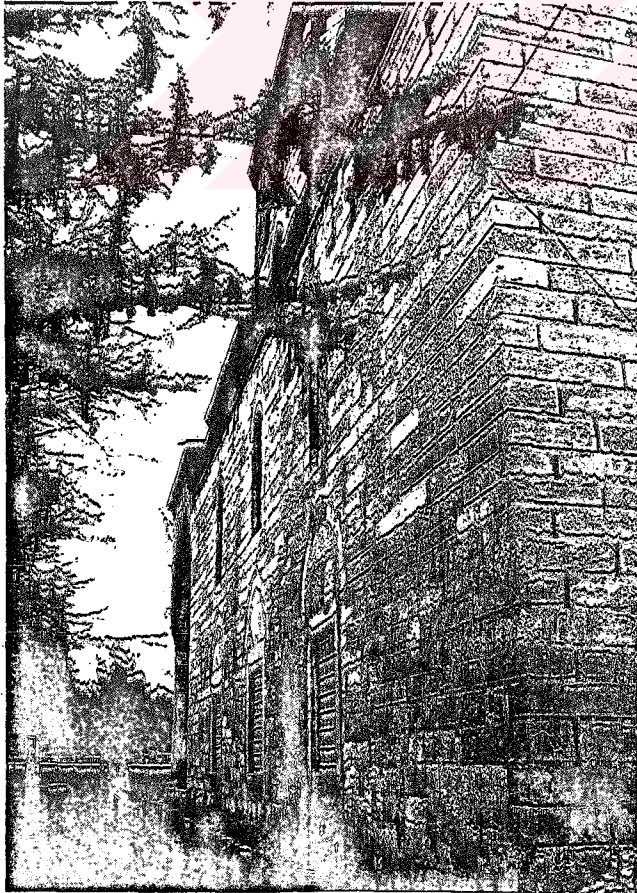
Resim-139 Akşehir Tahtakale Mescidi. Harim.

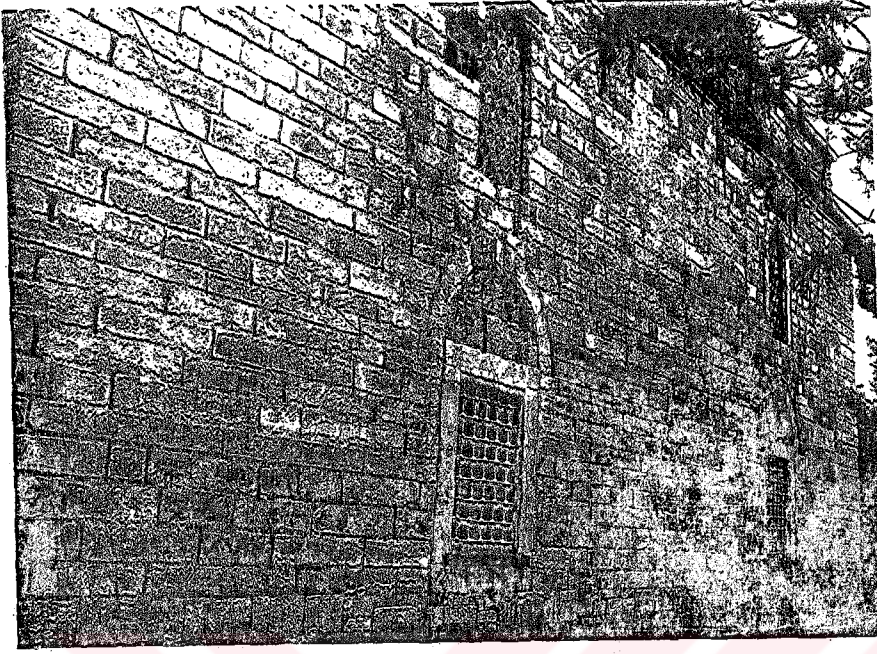
Resim-140 Akşehir Tahtakale Mescidi. Harim.

Resim-141 Akşehir Tahtakale Mescidi. Onarım kitabesi.

Resim-142 Akşehir Hasan
Paşa (İmarat)
Cami. Batı cephe.

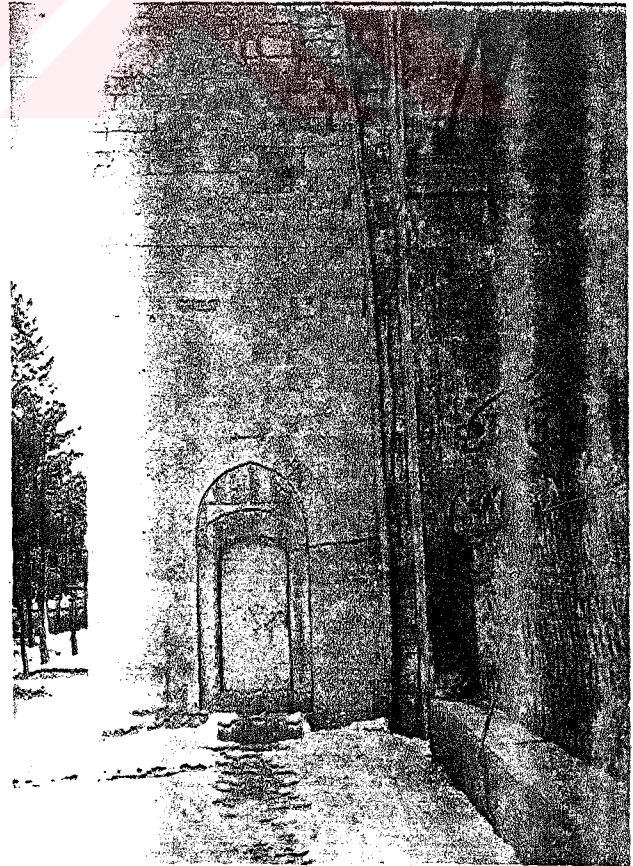
Resim-143 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Güney cephe.

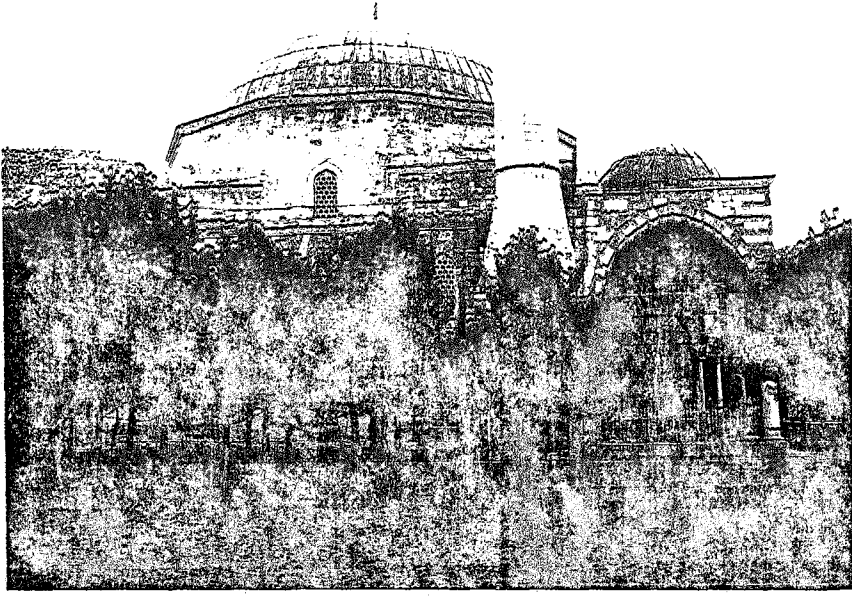
Resim-144 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Doğu cephe.

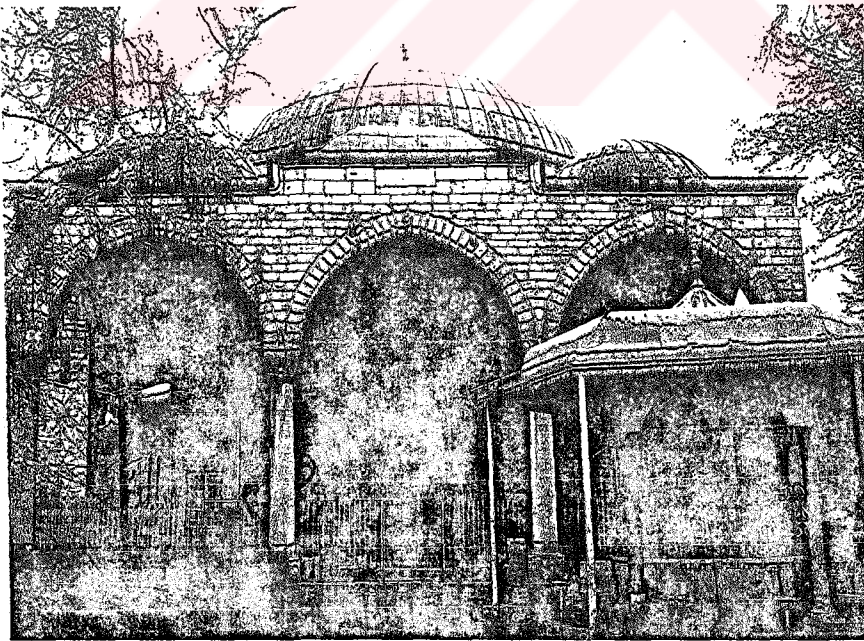
Resim-145 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Minare.

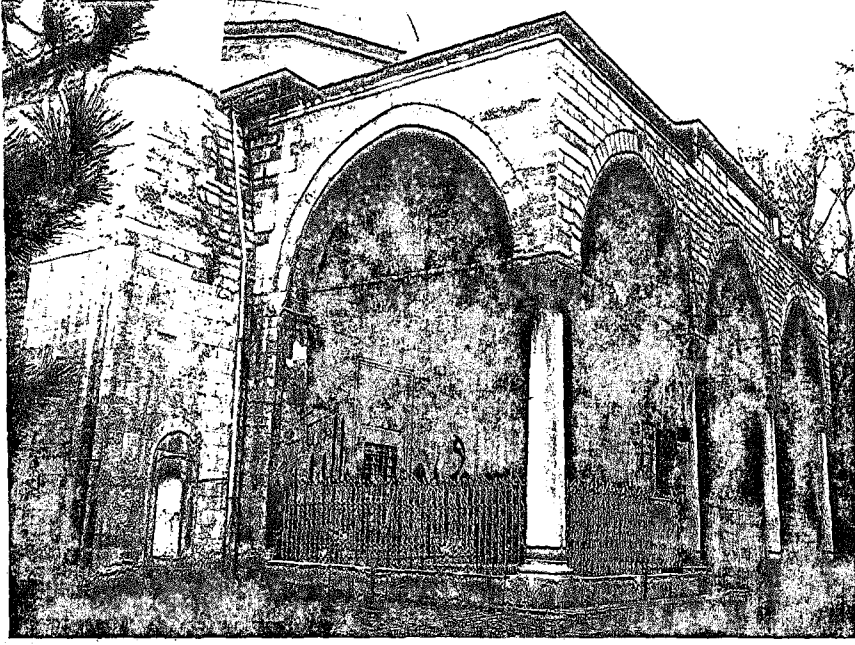
Resim-146 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Minare kürsüsü ve girişi.

Resim-147 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Doğudan görünüş.

Resim-148 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Kuzeyden görünüş.

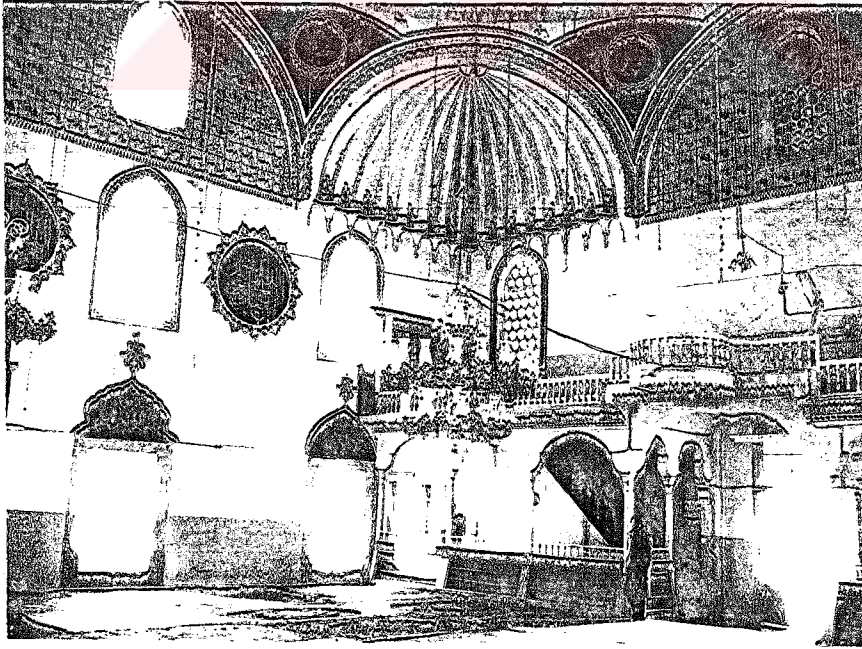
Resim-149 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Son cemaat yeri.

Resim-150 Akşehir Hasan Paşa
(İmaret) Camii.
Son cemaat yeri.

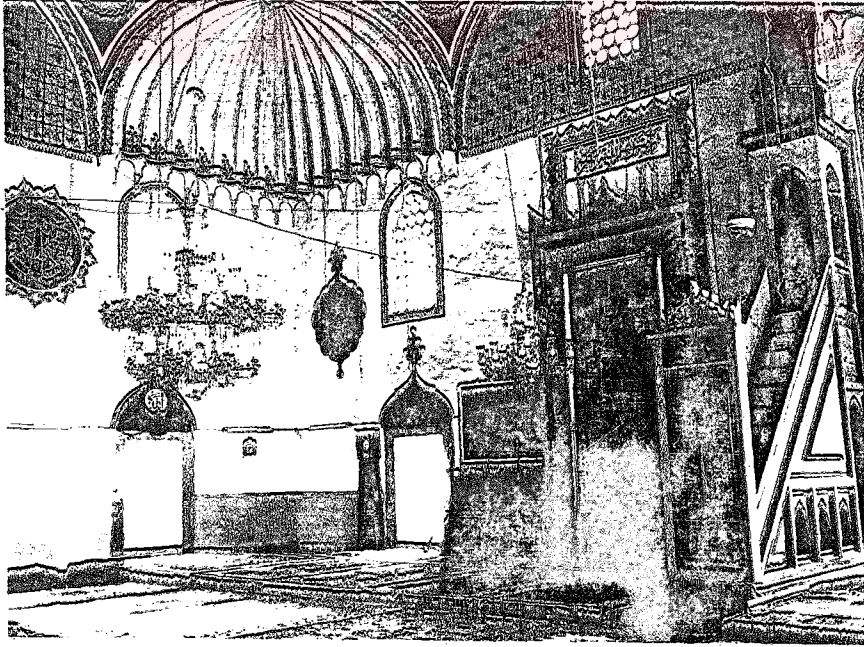
Resim-151 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Harim Taçkapısı.

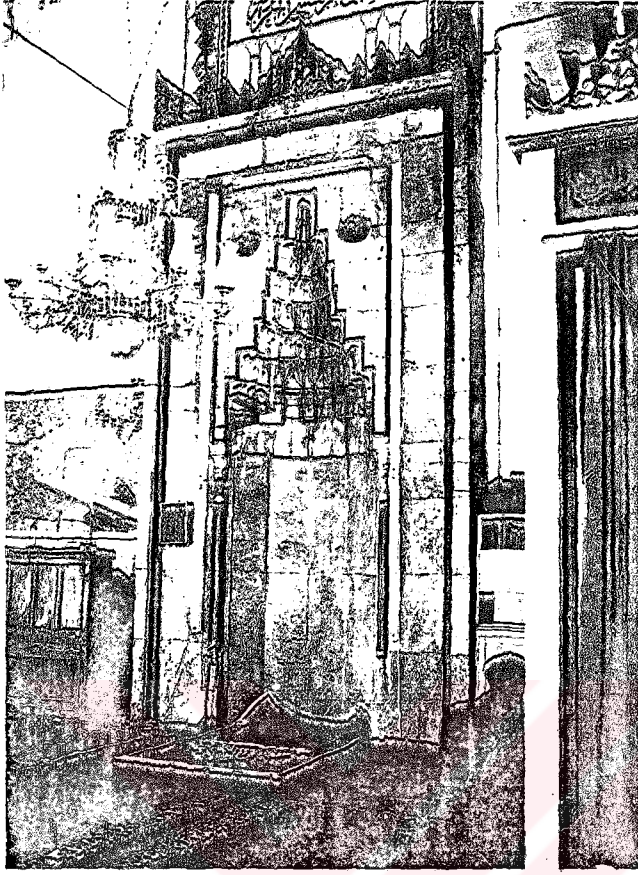
Resim-152 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Harim.

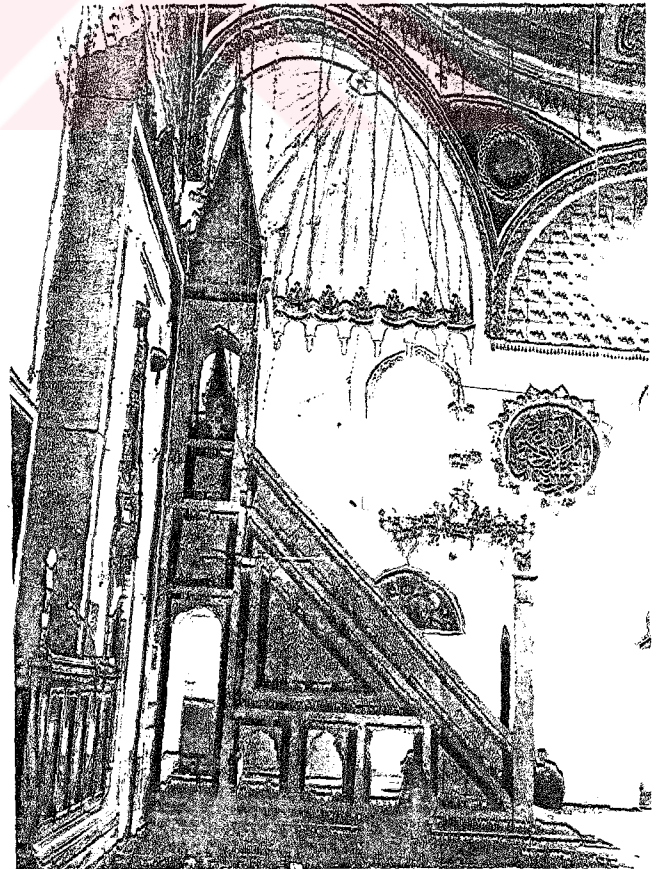
Resim-153 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Harim.

Resim-154 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Harim.

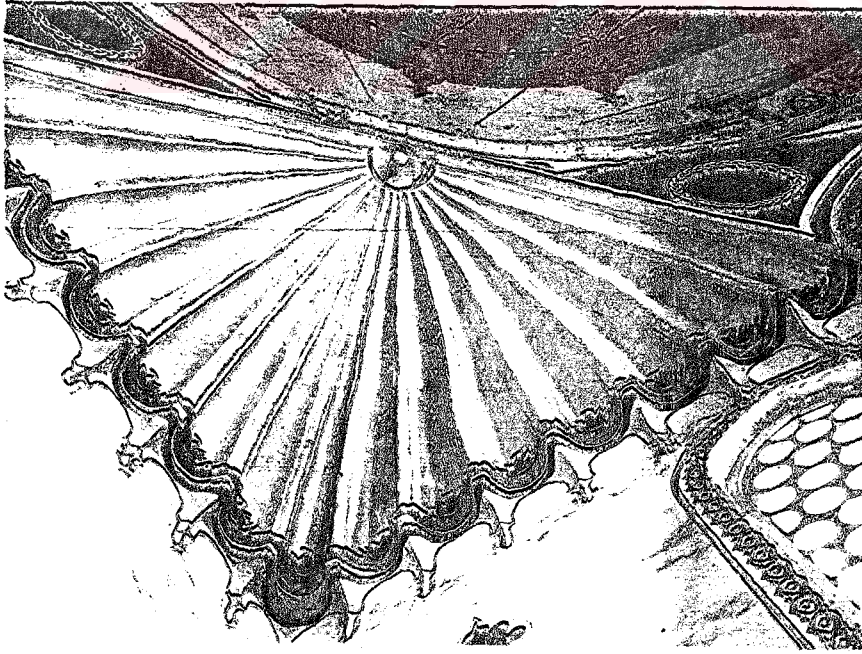
Resim-155 Akşehir Hasan
Paşa (İmarat)
Camii. Mihrap.

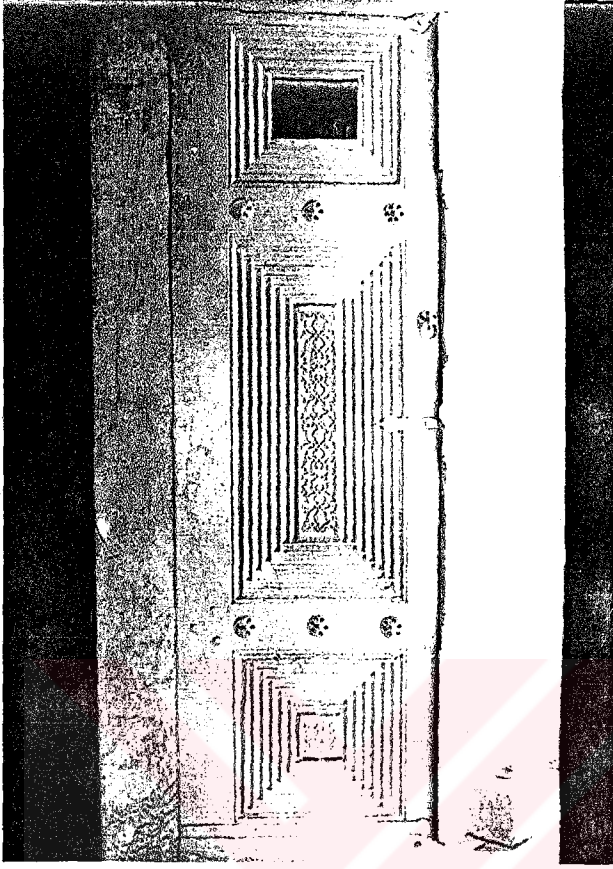
Resim-156 Akşehir Hasan
Paşa (İmarat)
Camii. Minber.

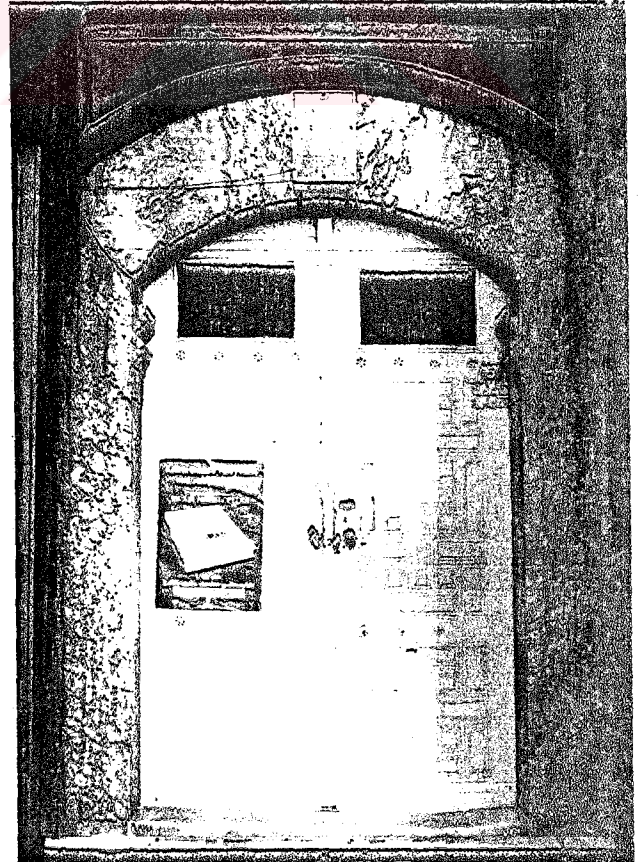
Resim-157 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Harim.

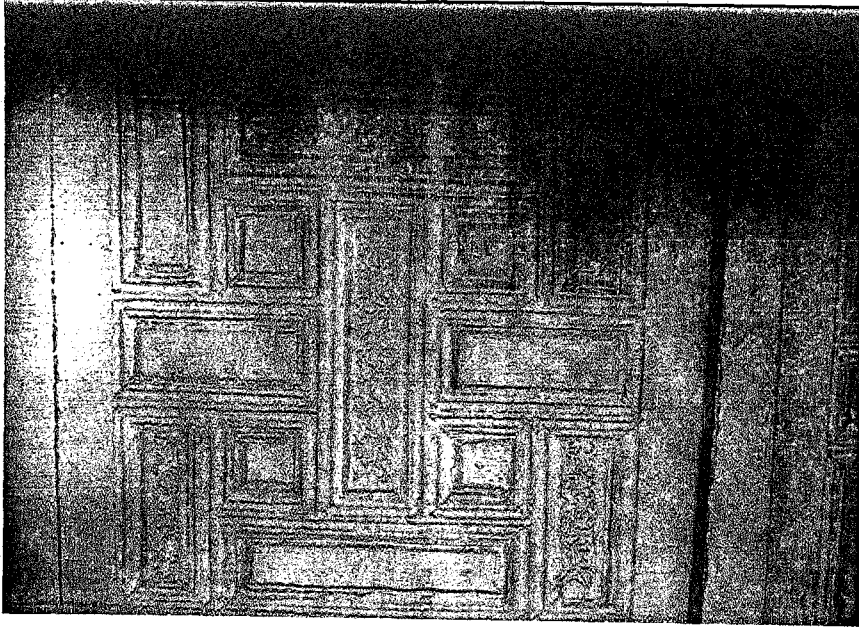
Resim-158 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Kubbe geçişleri.

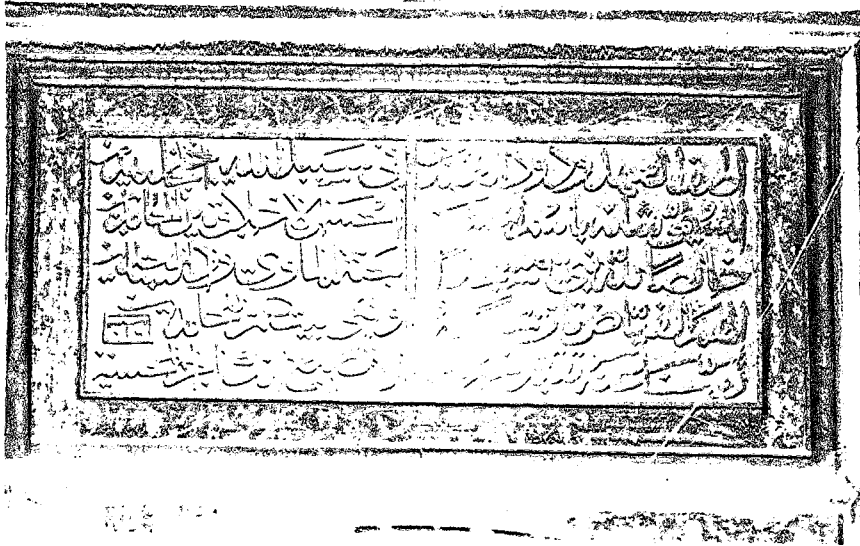
Resim-159 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Ahşap Pencere kanadı.

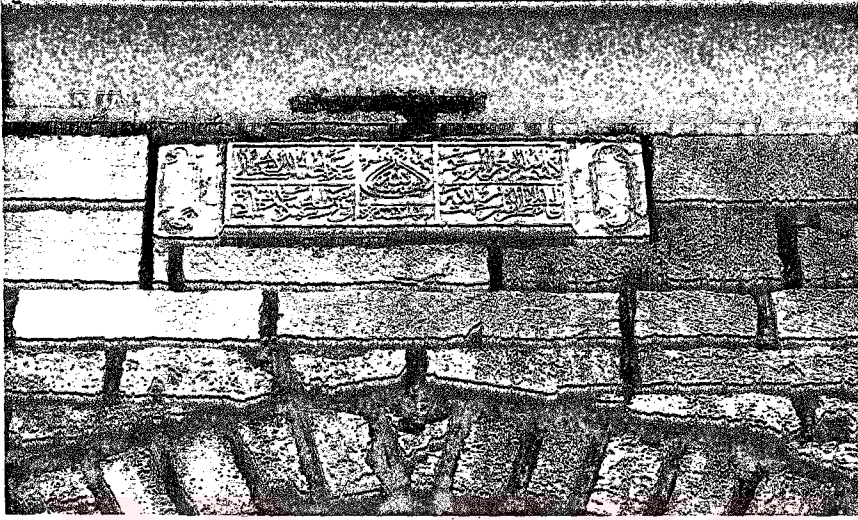
Resim-160 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Harim girişi ve ahşap kapı kanatları.

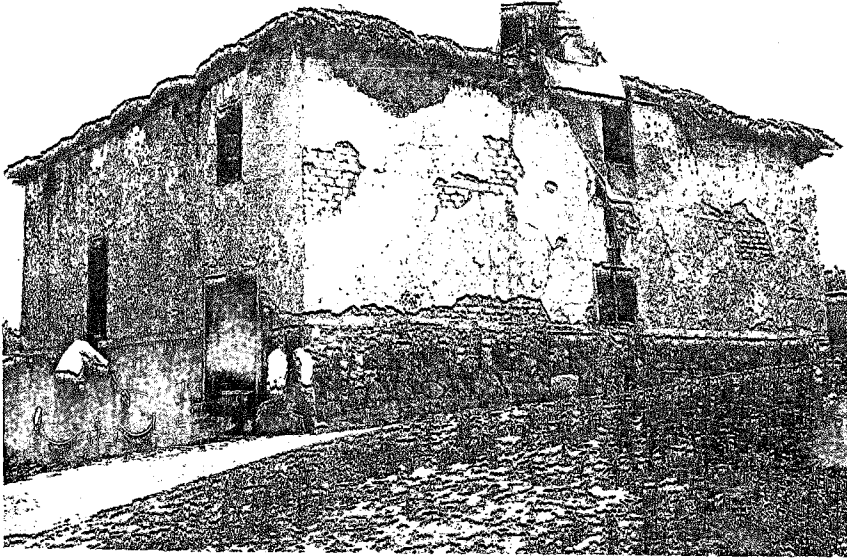
Resim-161 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. Ahşap kapı kanatlarından ayrıntı.

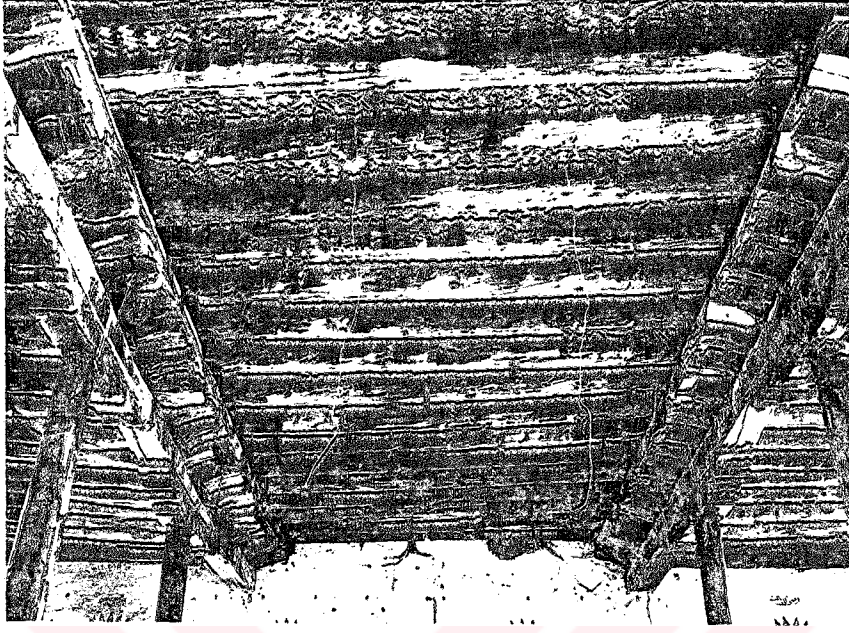
Resim-162 Akşehir Hasan Paşa (İmaret) Camii. İnşa kitabesi.

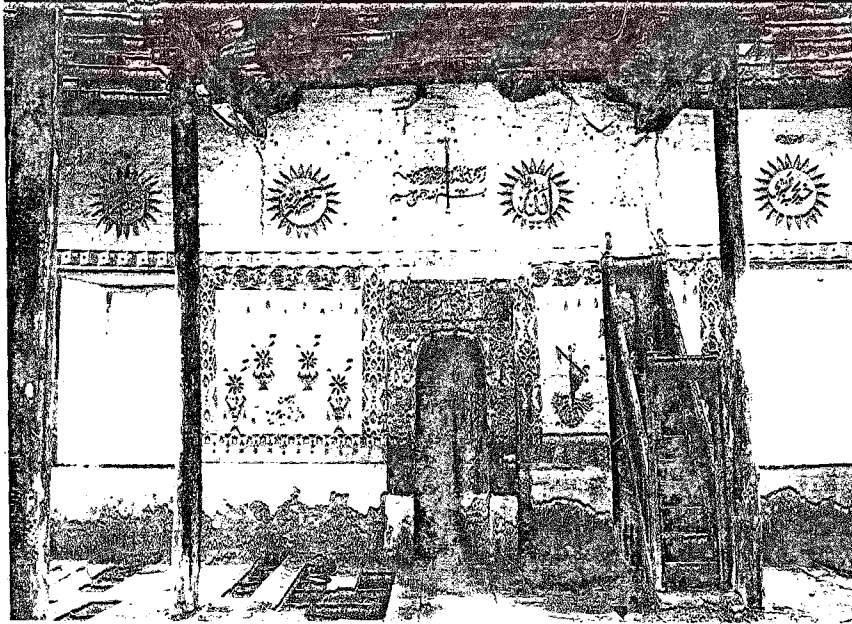
Resim-163 Akşehir Hasen Paşa (İmarat) Camii. Onarım kitabesi.

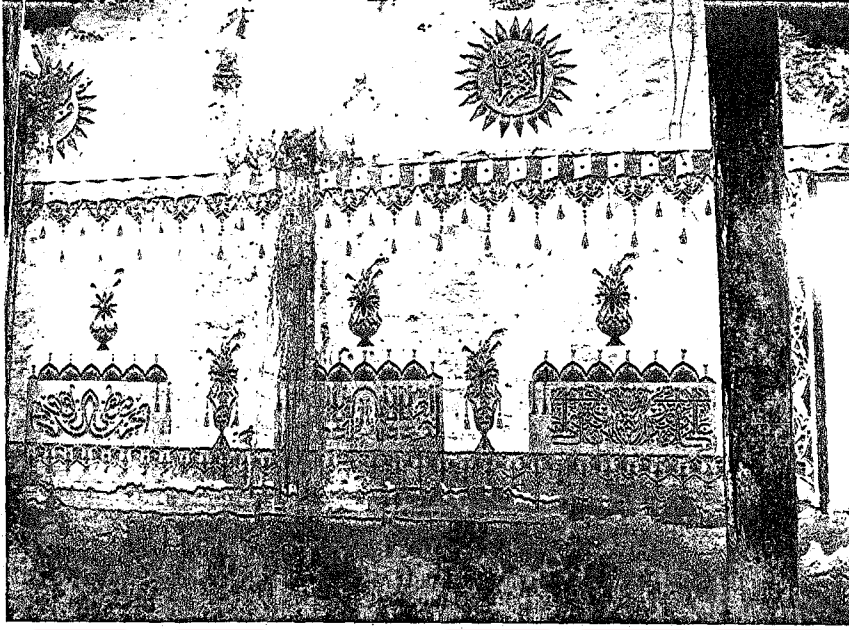
Resim-164 Akşehir Karabulut Köyü Camii. Kuzeydoğudan görünüş.

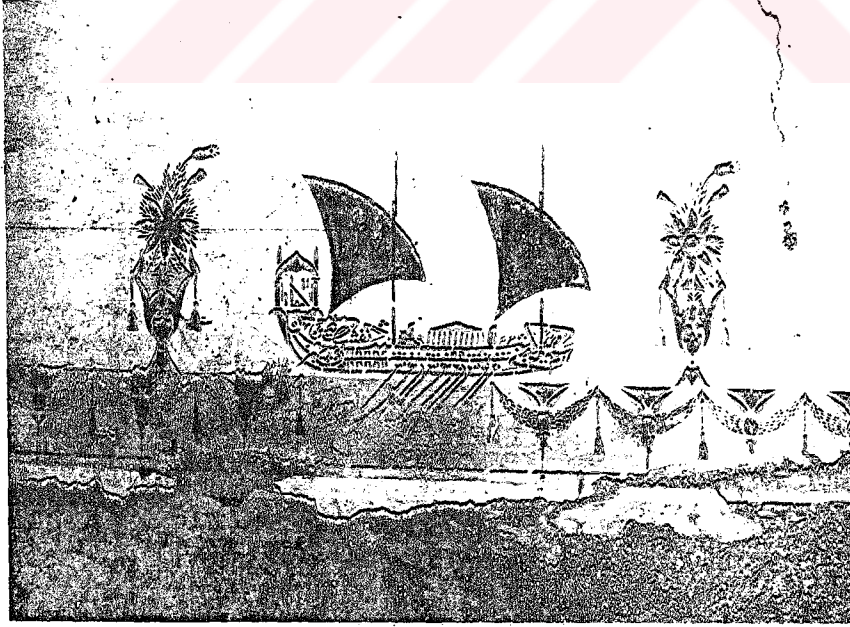
Resim-165 Akşehir Karabulut Köyü Camii. Harimin ahşap örtüsünden görünüş.

Resim-166 Akşehir Karabulut Köyü Camii. Harim.

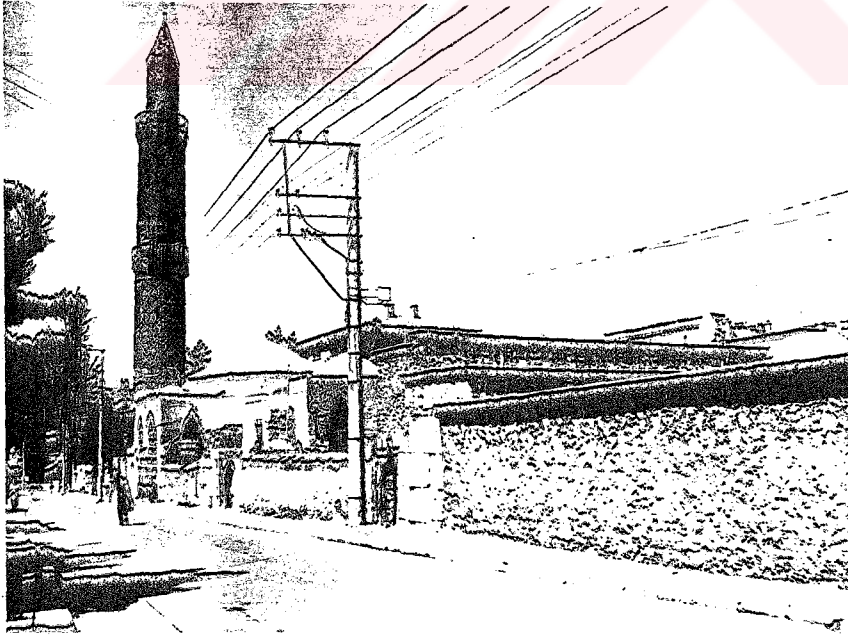
Resim-167 Akşehir Karabulut Köyü Camii. Harim duvarlarındaki süslemelerden ayrıntı.

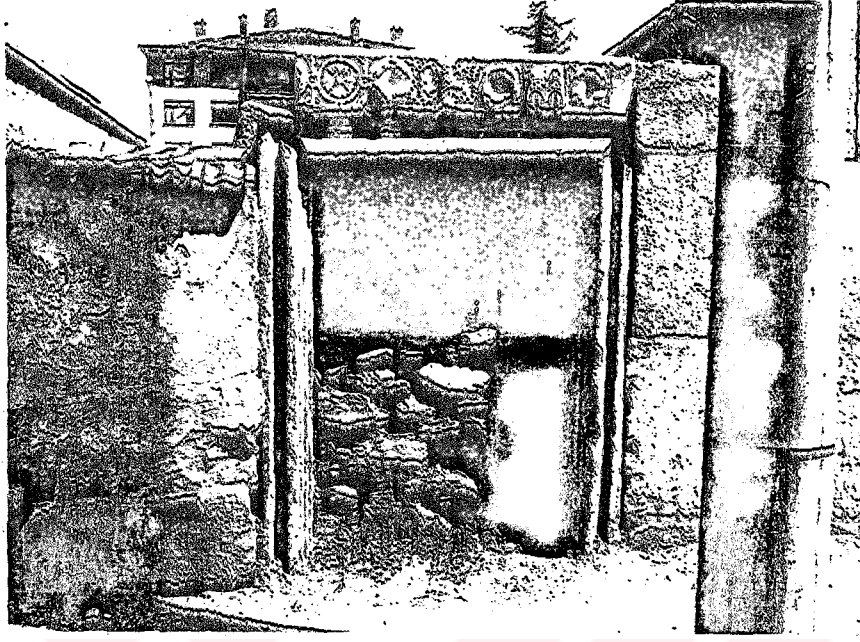
Resim-168 Akşehir Karabulut Köyü Camii. Harim duvarlarındaki süslemelerden ayrıntı.

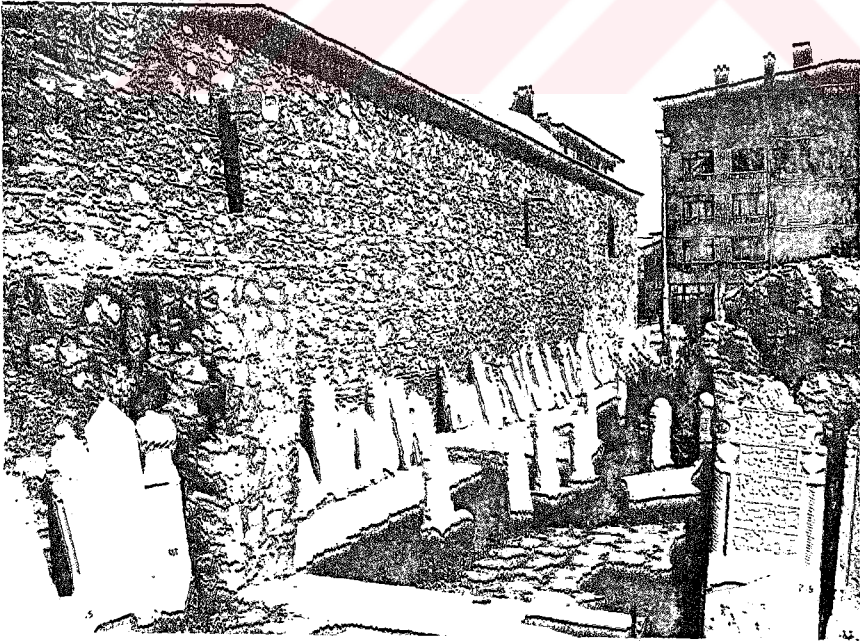
Resim-169 Akşehir Karabulut Köyü Camii. Kitabı.

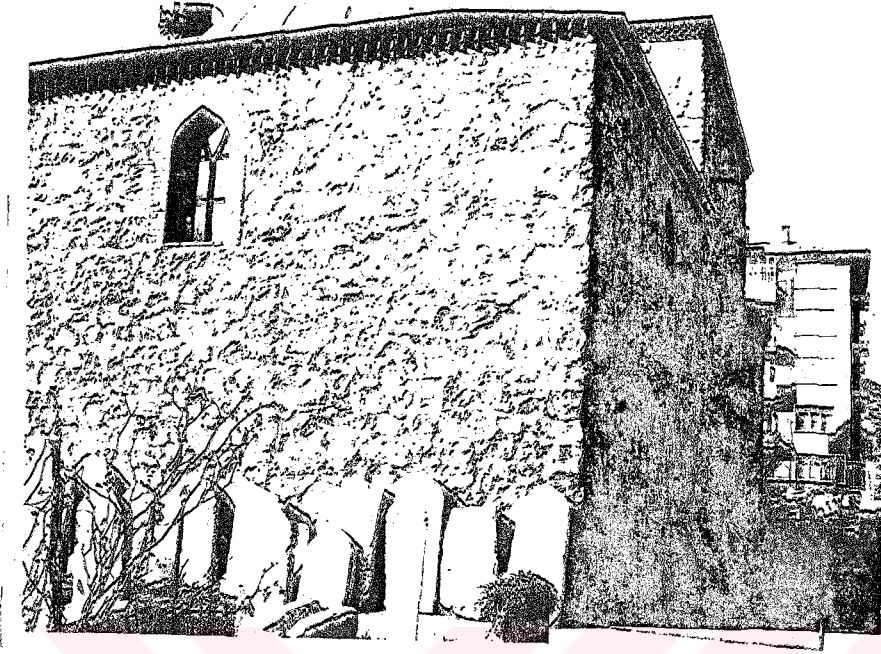
Resim-170 Akşehir Taş Medrese. Giriş cephesinden (batı) genel görünüşü.

Resim-171 Akşehir Taş Medrese. Güneybatıdaki mekanın girişi.

Resim-172 Akşehir Taş Medrese. Güney duvarı.

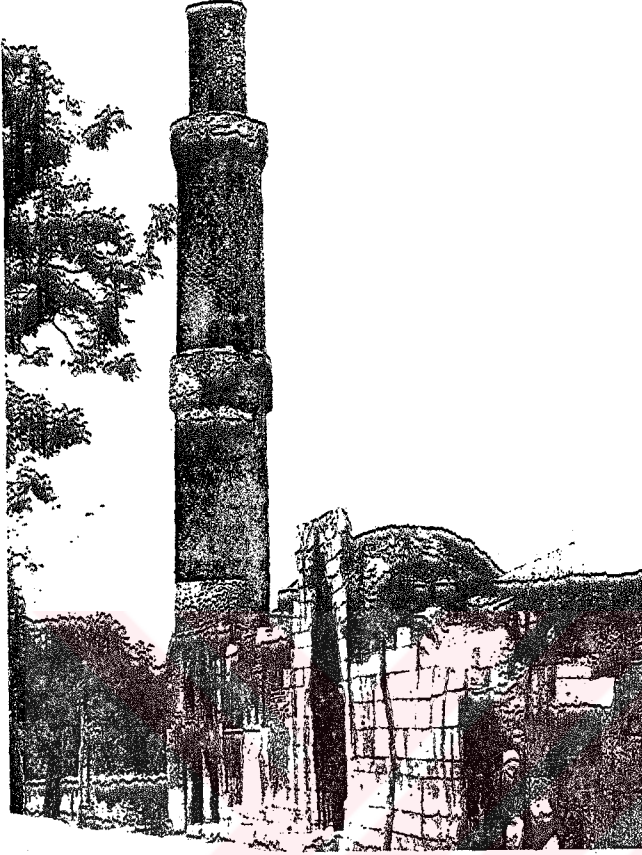

Resim-173 Akşehir Taş Medrese. Doğu kanadının güneydoğudan görünüşü.

Resim-174 Akşehir Taş Medrese. Giriş cephesi.

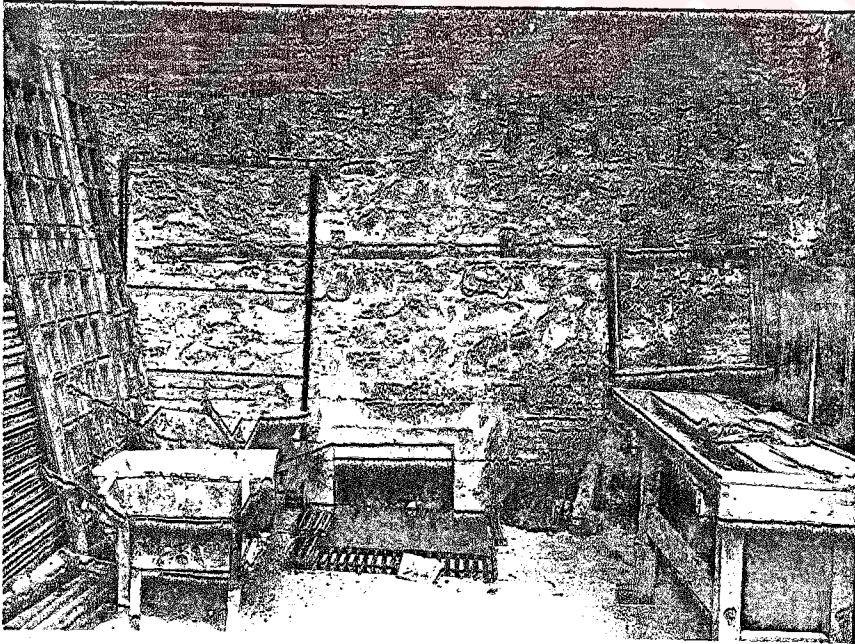
Resim-175 Akşehir Taş Medrese.
Giriş cephesi (F.Sarre'den).

Resim-176 Akşehir Taş Medrese. Mescidin son cemaat yeri ile
bitiştiğindeki eyvanın görünüşü (F.Sarre'den).

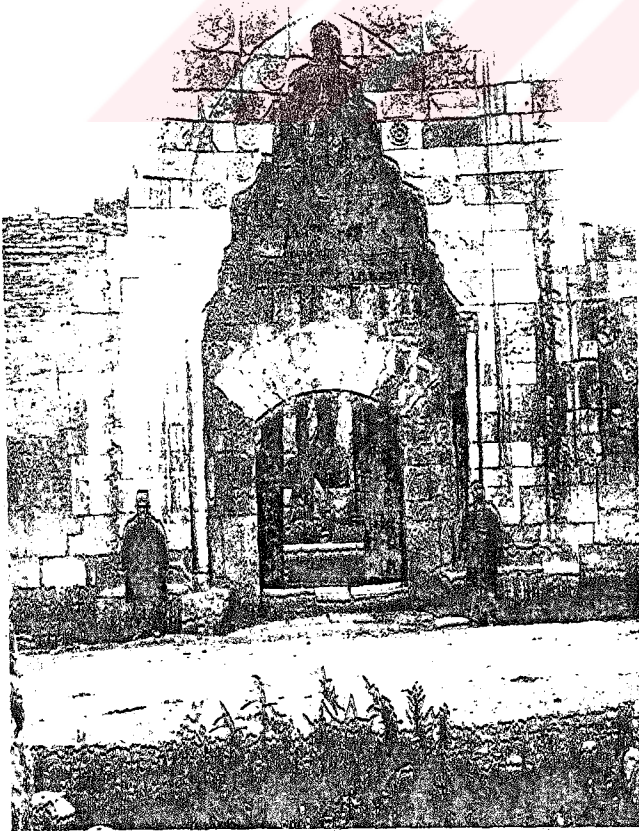
Resim-177 Akşehir Taş Medrese. Mescidin son cemaat yerini eyvana bağlayan açıklık.

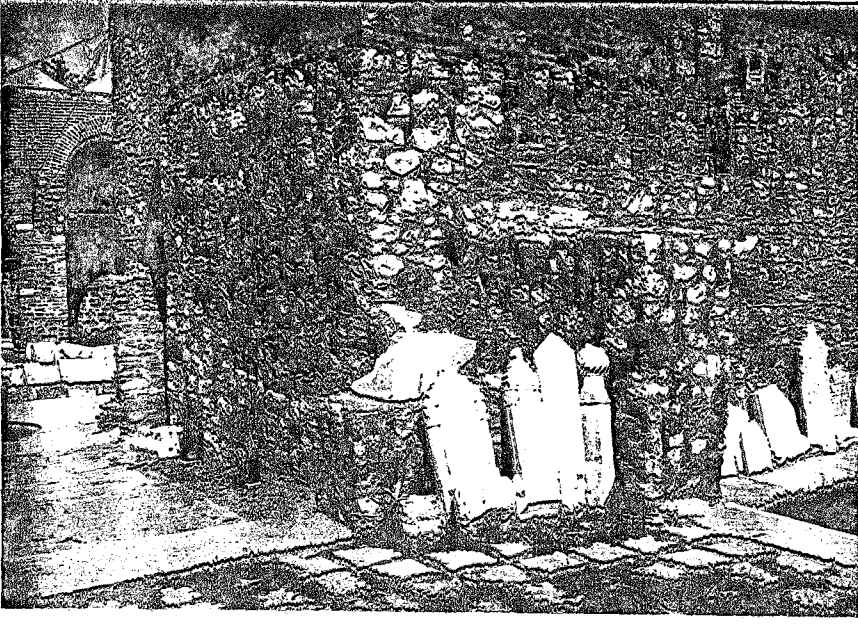
Resim-178 Akşehir Taş Medrese. Türbenin cenazelik girişi.

Resim-179 Akşehir Taş Medrese. Taçkapı.

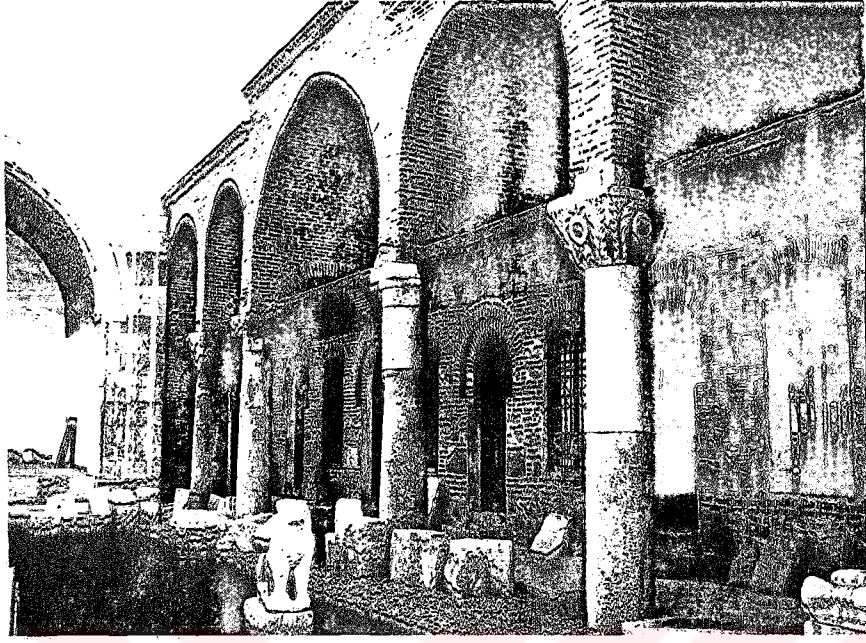
Resim-180 Akşehir Taş Medrese. Taçkapı'nın XX. yüzyıl başındaki durumu (F. Sarre'den).

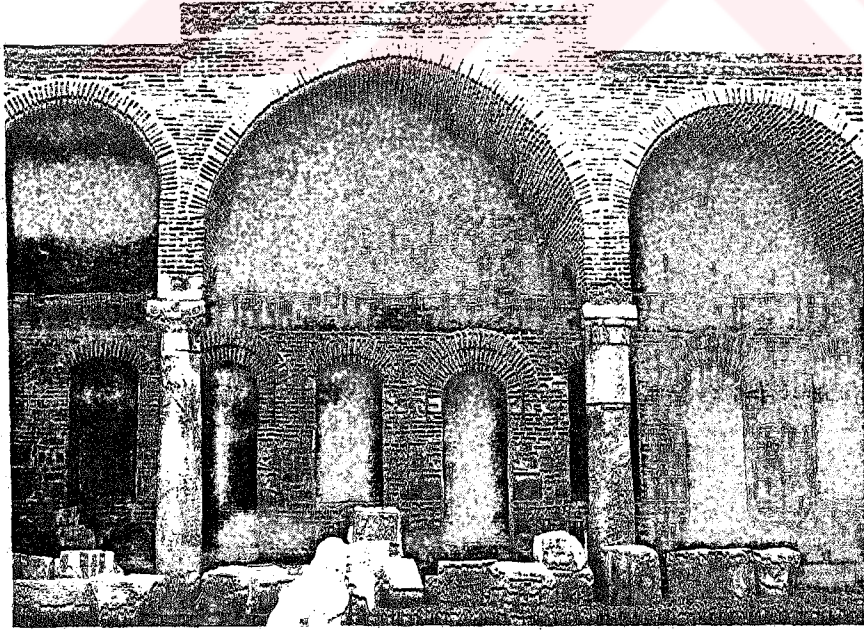
Resim-181 Akşehir Taş Medrese. Batı kanattaki yıkık mekanlar.

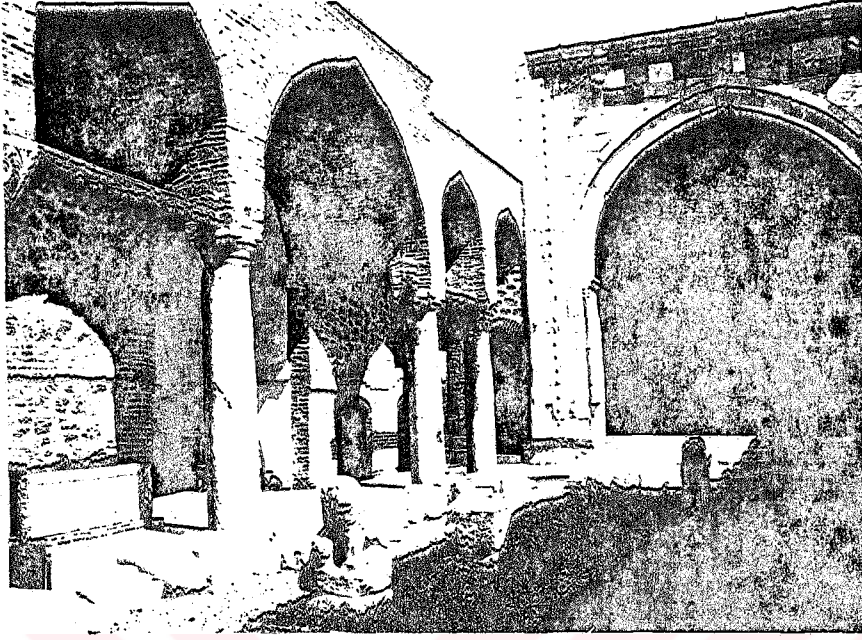
Resim-182 Akşehir Taş Medrese. Revaklı avlu.

Resim-183 Akşehir Taş Medrese. Kuzey kanat.

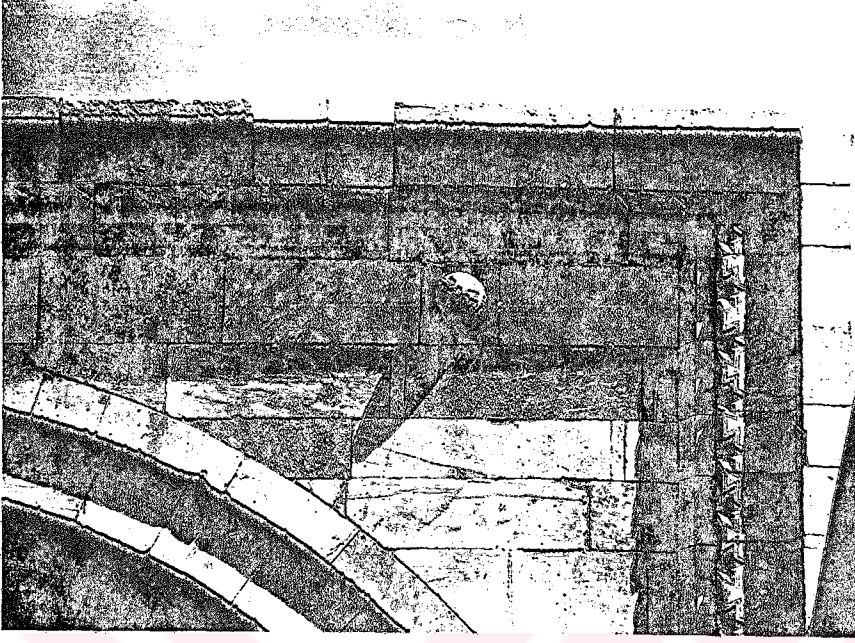
Resim-184 Akşehir Taş Medrese. Kuzey kanattan ayrıntı.

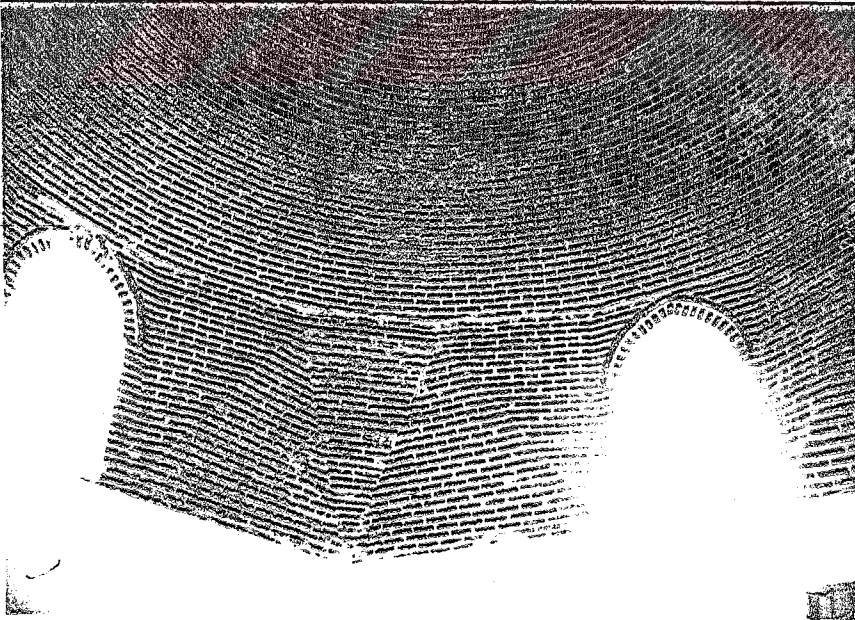
Resim-185 Akşehir Taş Medrese. Ana eyvan ve avlunun kuzey kenadı.

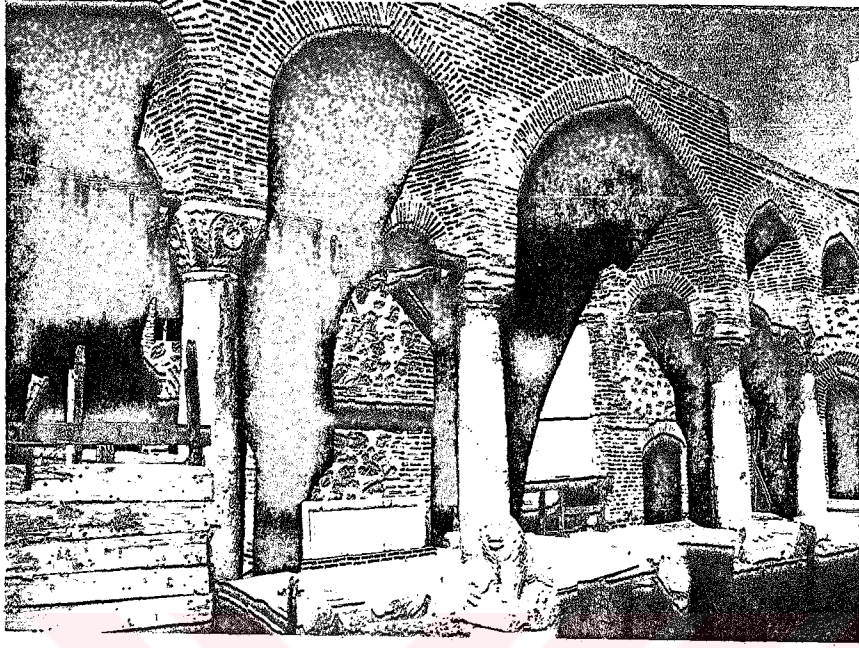
Resim-186 Akşehir Taş Medrese. Ana eyvanın onarımdan önceki durumu. (F. Sarre'den).

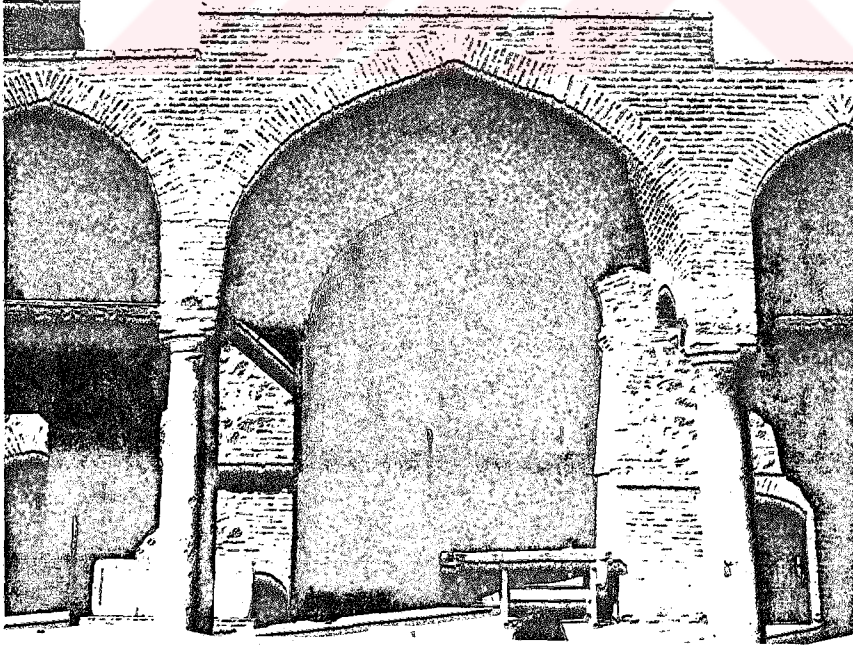
Resim-187 Akşehir Taş Medrese. Ana eyvan cephesindeki kabara ve süsleme şeridi.

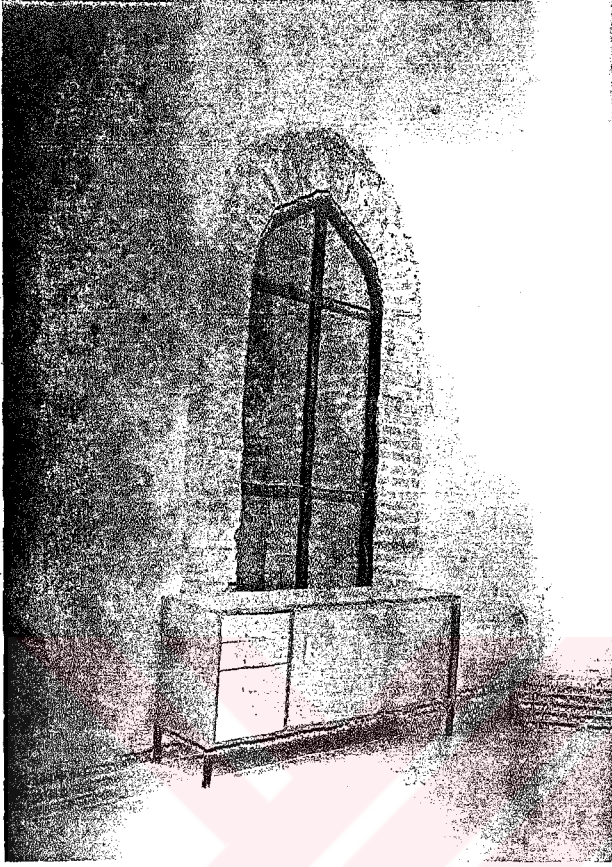
Resim-188 Akşehir Taş Medrese. Ana eyvanın iki yanındaki mekanların kubbe geçişleri.

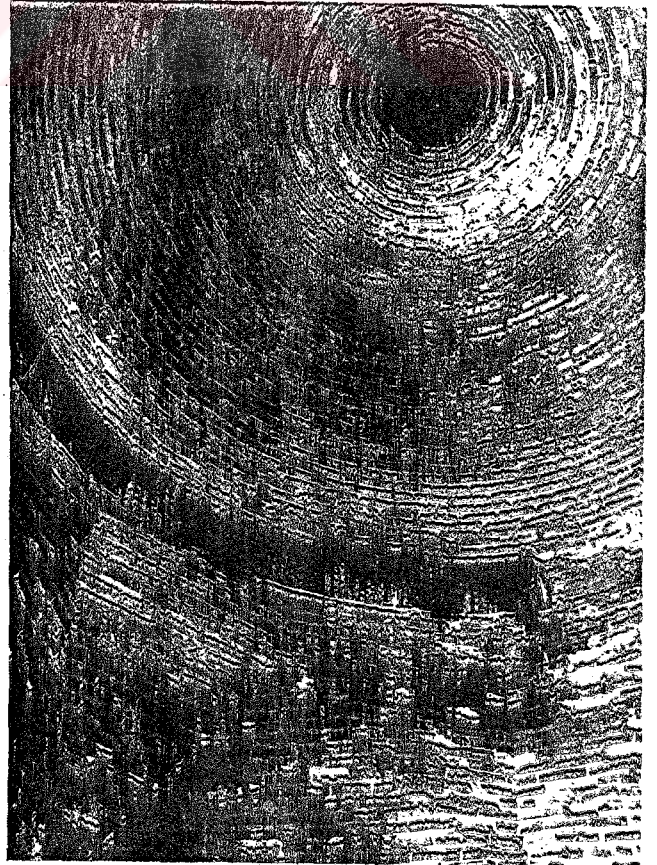
Resim-189 Akşehir Taş Medrese. Kuzey kanat.

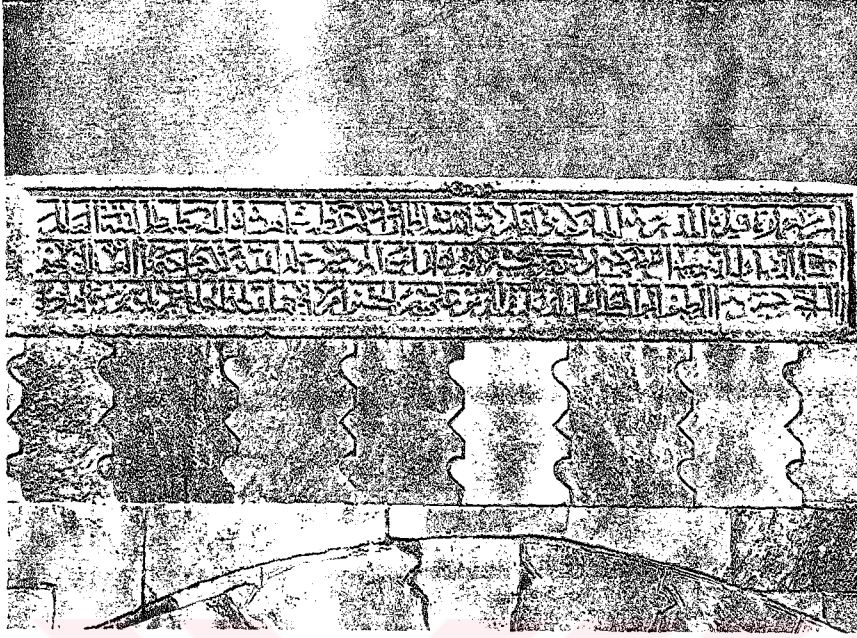
Resim-190 Akşehir Taş Medrese. Kuzey eyvanı.

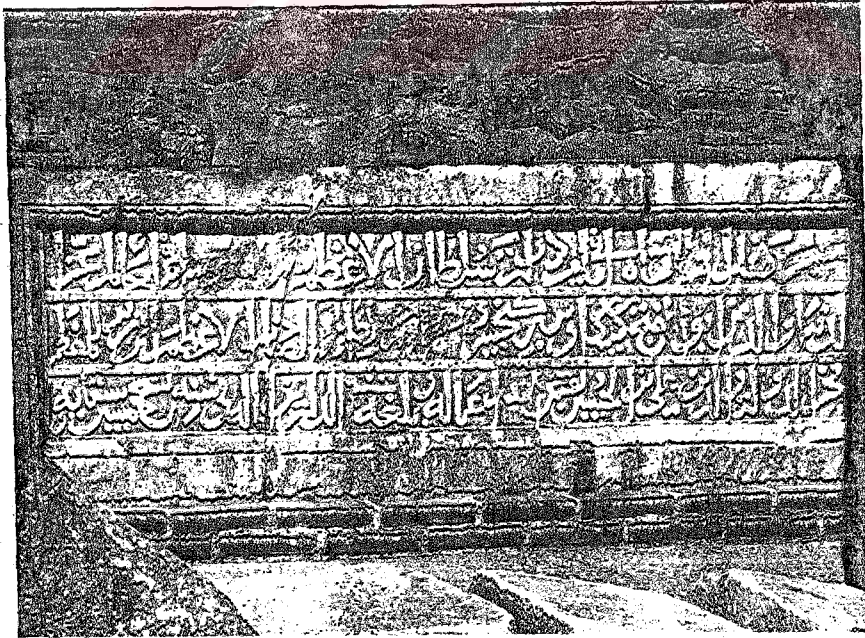
Rasim-191 Akşehir Taş
Medrese.
Kuzey eyvanının
batı duvarın-
daki pencere
açıklığı.

Rasim-192 Akşehir Taş Medrese.
Türbede kubbeye geçişler ve
kubbe göbeği.

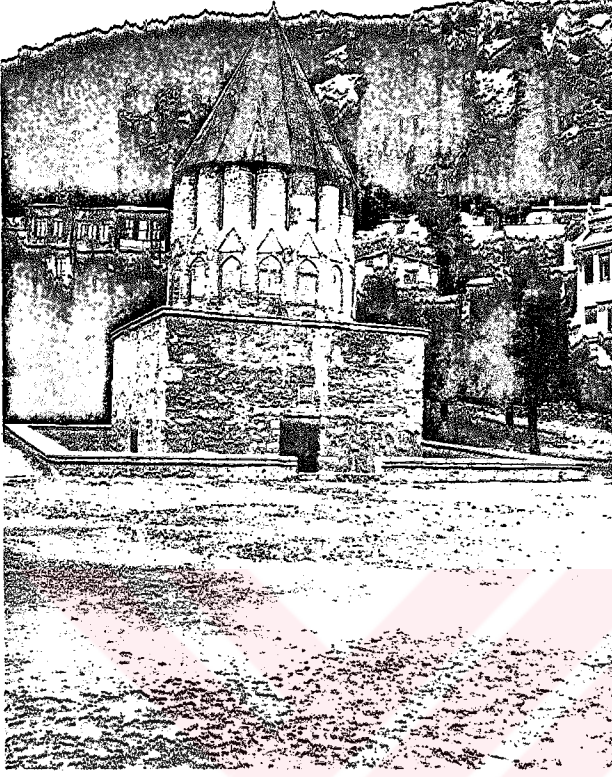

Resim-193 Akşehir Taş Medrese. İnşa kitabesi.

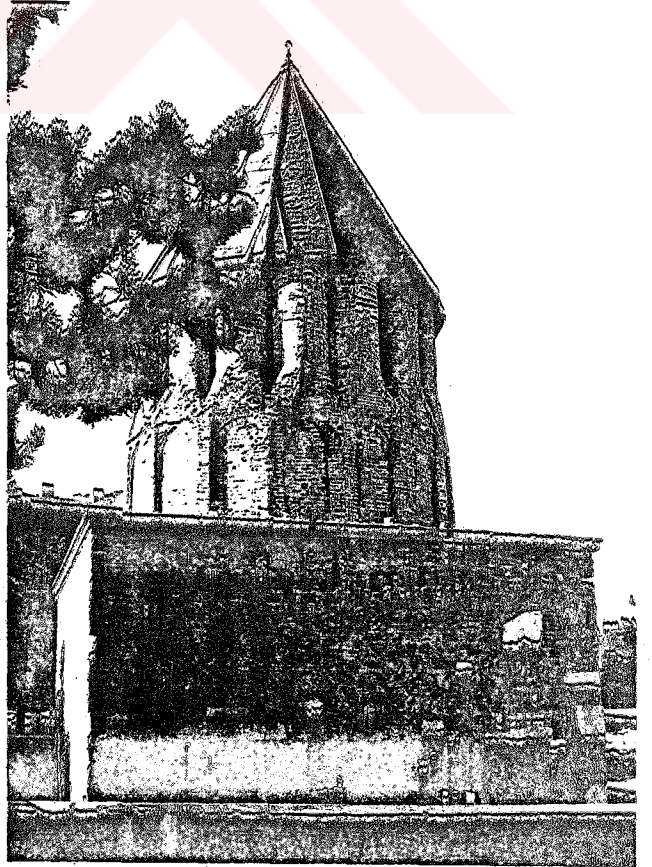

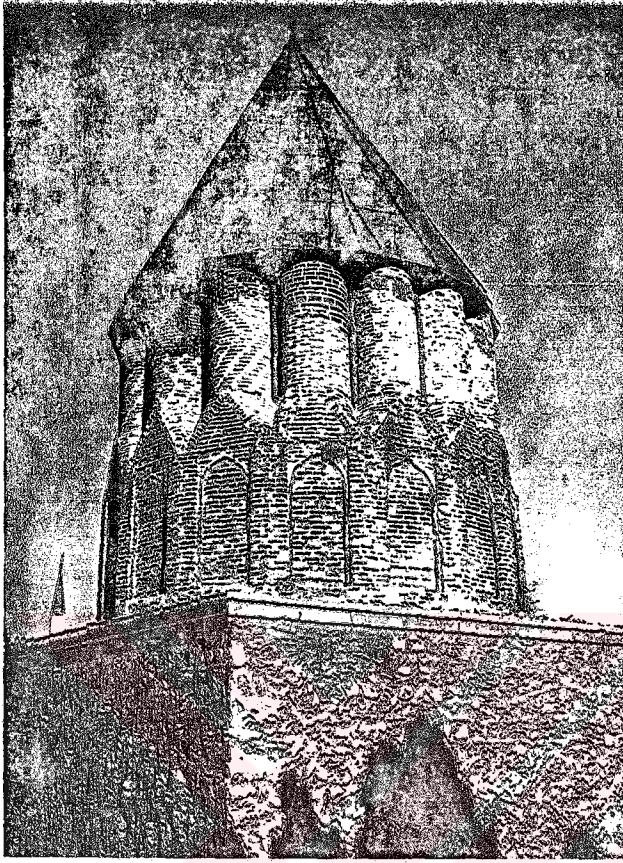
Resim-194 Akşehir Taş Medrese. Akşehir, Sahib Ata Hankâhî'nin inşa kitabesi.

Resim-195 Akşehir Seyyid
Mahmud Hayran
Türbesi.
Güneydoğudan
görünüş.

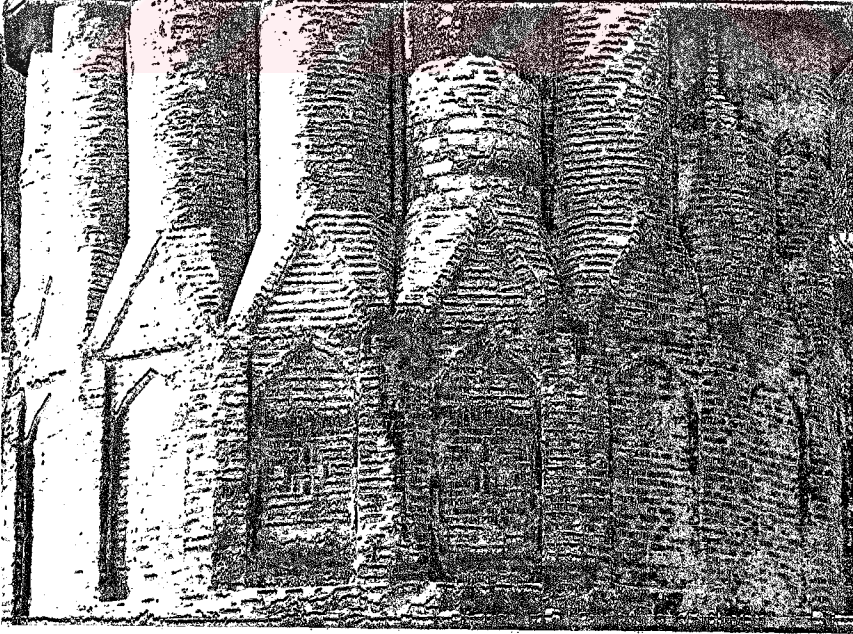

Resim-196 Akşehir Seyyid
Mahmud Hayran
Türbesi.
Güneyden görünüş.

Resim-197 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Kuzeybatıdan görünüş.

Resim-198 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Çokgen kesitli üst gövde.

Resim-199 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Onarım kitabesi.

Resim-200 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. İçten görünüş.

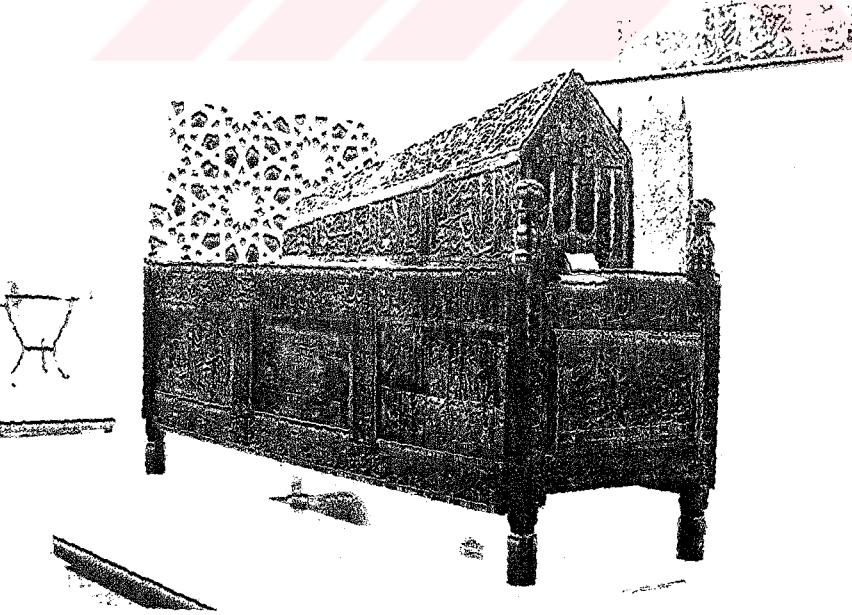
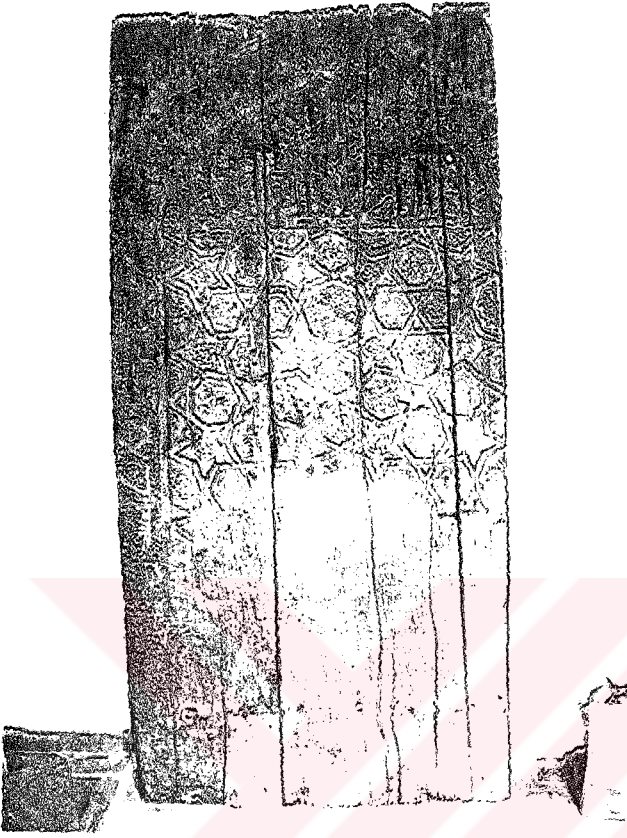

Resim-201 Akşehir Seyyid
Mahmud Hayran
Türbesi. İçten
görünüş.

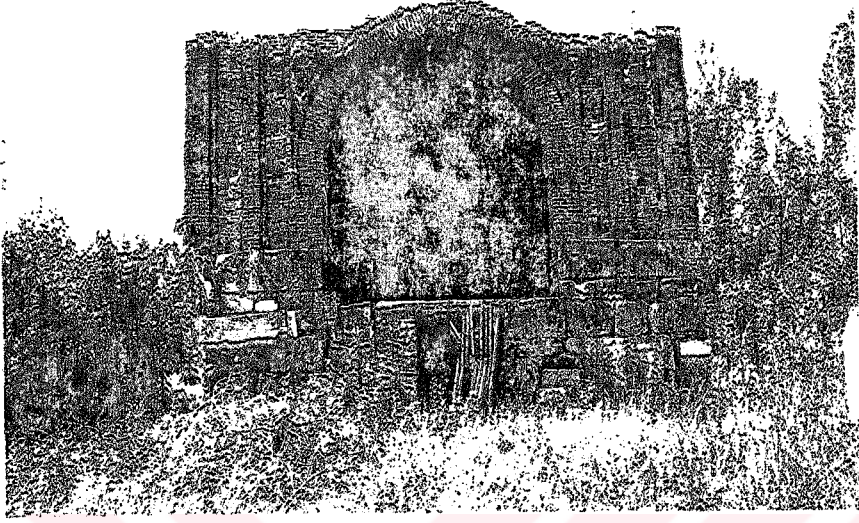

Resim-202 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Kubbe
göbeği.

Resim-203 Akşehir Seyyid
Mahmud Hayran
Türbesi. Ahşap
Kapı kanadı.
(Akşehir Müzeai).

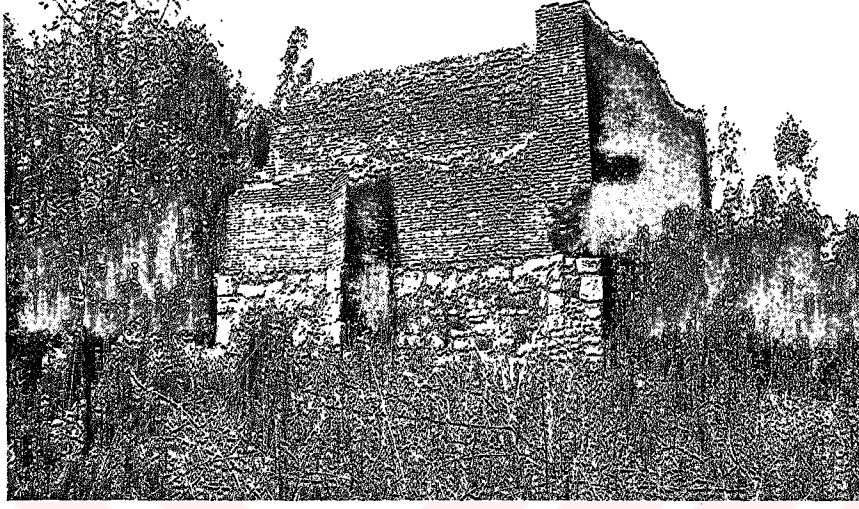
Resim-204 Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi. Seyyid
Mahmud Hayran'ın Ahşap Sandukaası (İstanbul
Türk-İslam Eserleri Müzeai).

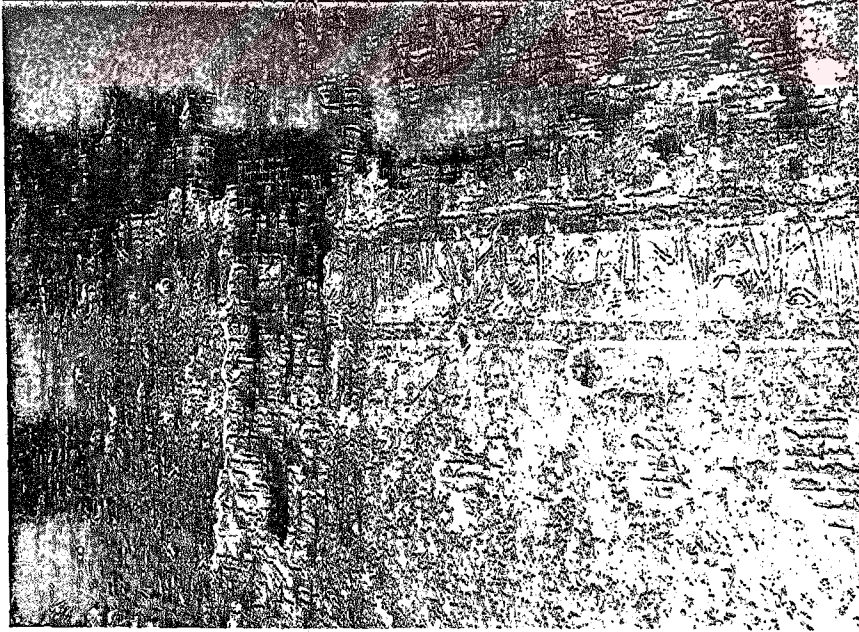
Resim-205 Reis Emir Yavtaş Türbesi. Kuzeyden görünüş.

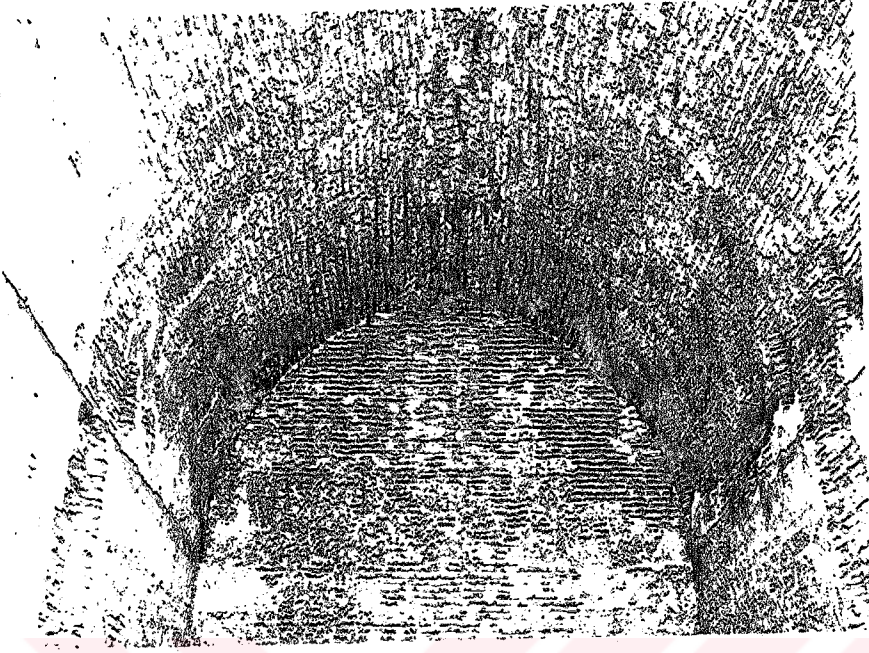
Resim-206 Reis Emir Yavtaş Türbesi. Kuzeybatıdan görünüş.

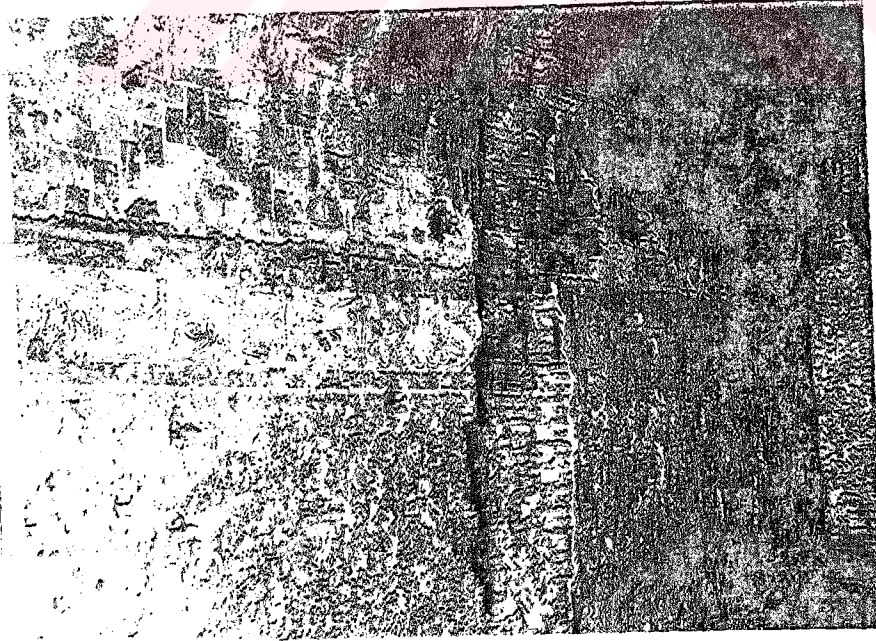
Resim-207 Reis Emir Yavtaş Türbesi. Kuzeydoğudan görünüş.

Resim-208 Reis Emir Yavtaş Türbesi. Mescidin batı duvarı.

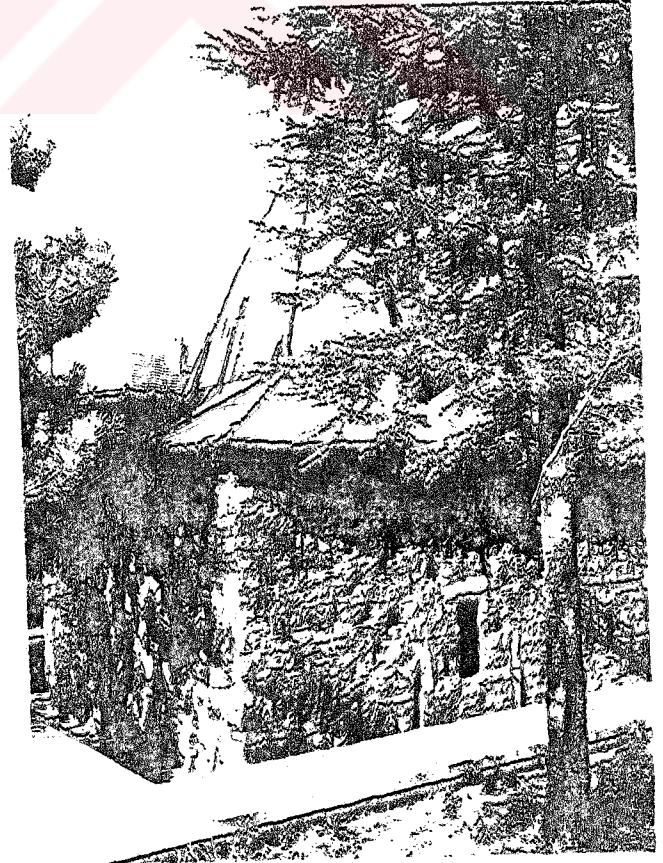
Resim-209 Reis Emir Yavtaş Türbesi. Mescidin Gney duvarı ve rt sistemi.

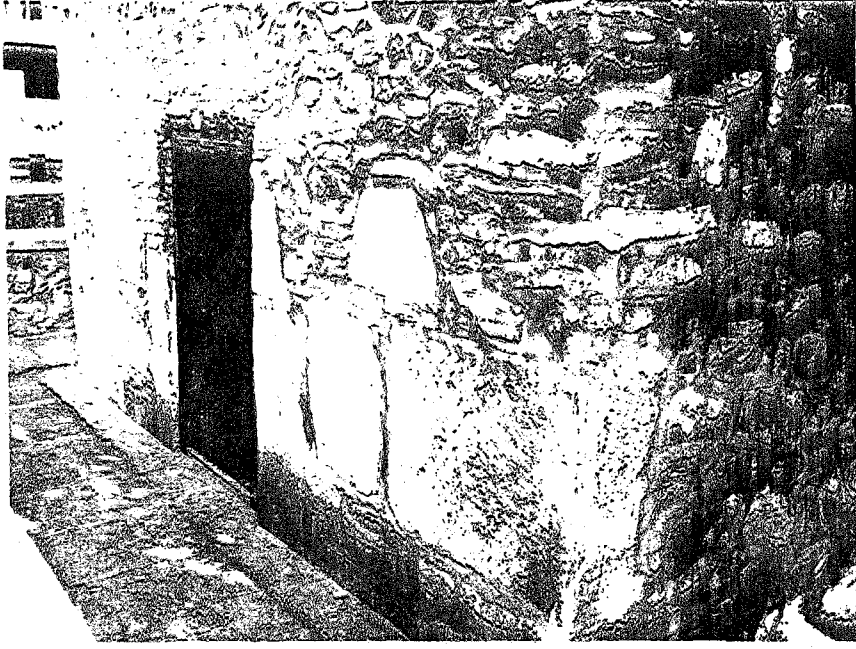
Resim-210 Reis Emir Yavtaş Türbesi. Mescidin doğu duvarı.

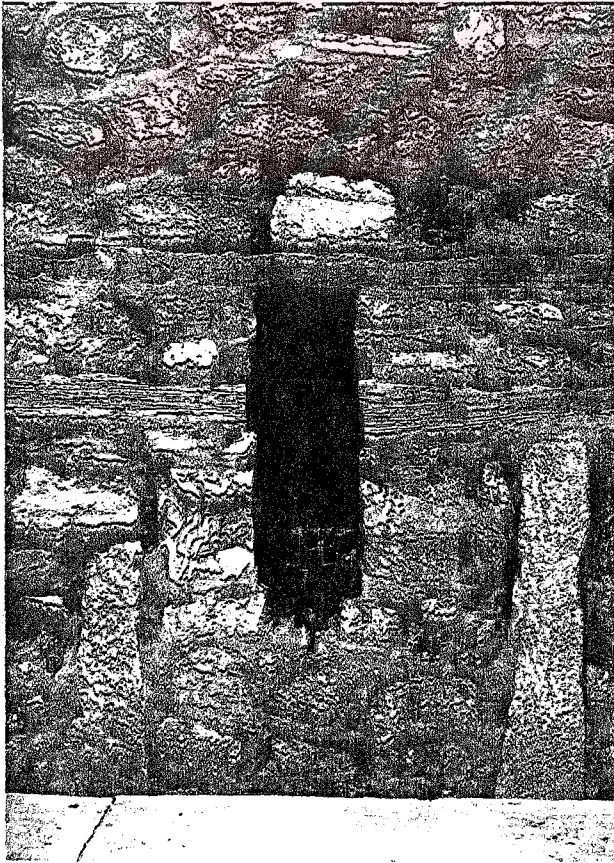
Resim-211 Reis Emir Yavtaş
Türbesi.Cenazelik katının içten
görünüşü.

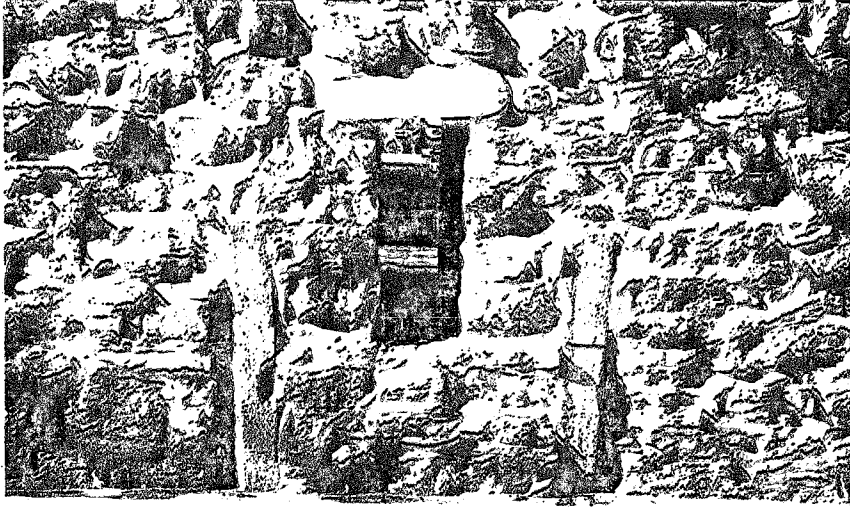
Resim-212 Akşehir Şeyh
Eyyûb Türbesi.
Güneybatıdan
görünüşü.

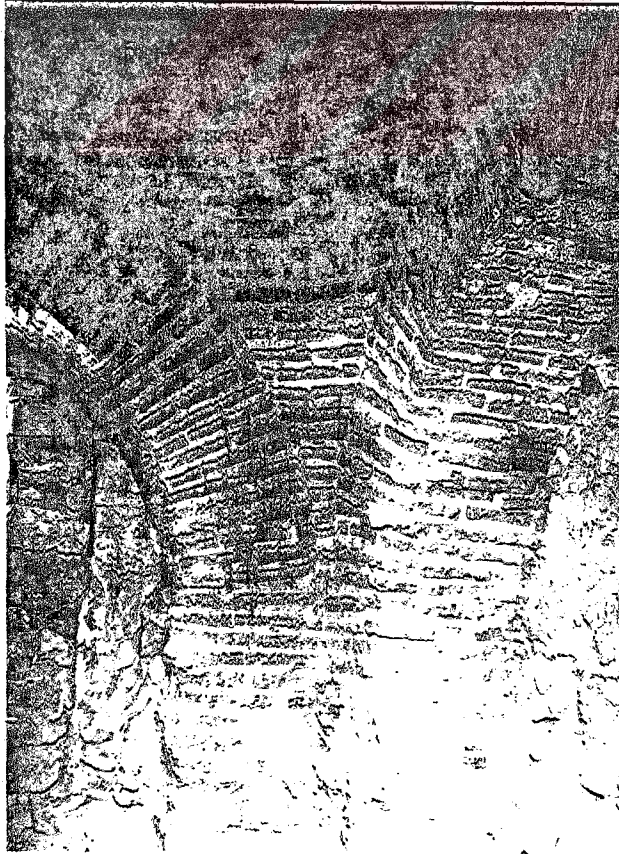
Resim-213 Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi.Kuzey cepheden ayrıntı.

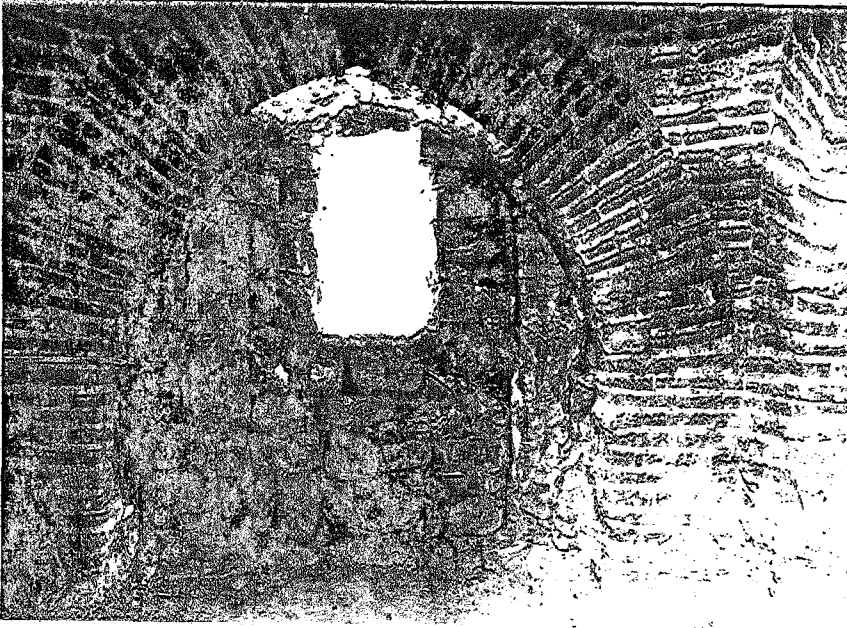
Resim-214 Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi.
Doğu duvarındaki
pencere açıklığı.

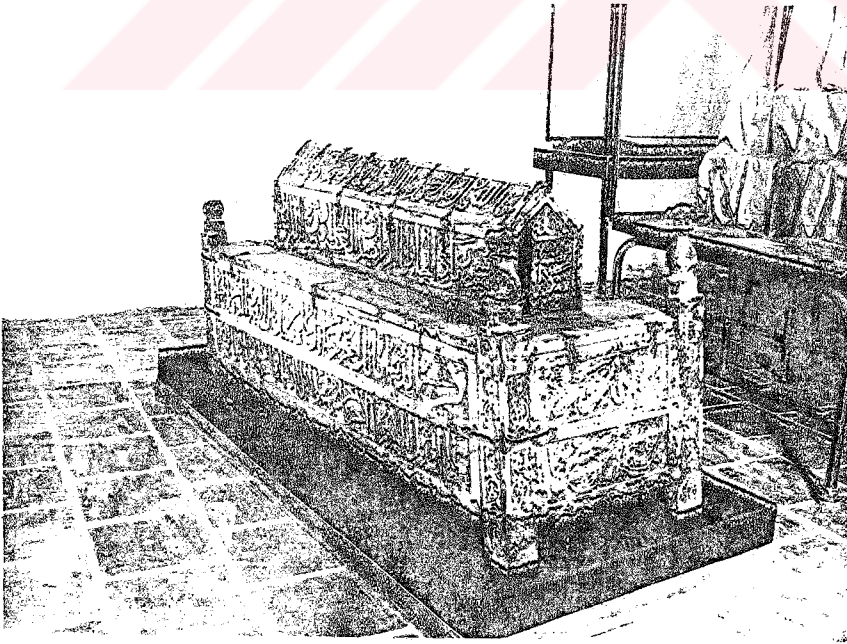
Resim-215 Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi. Güney duvardaki Pencere açıklığı.

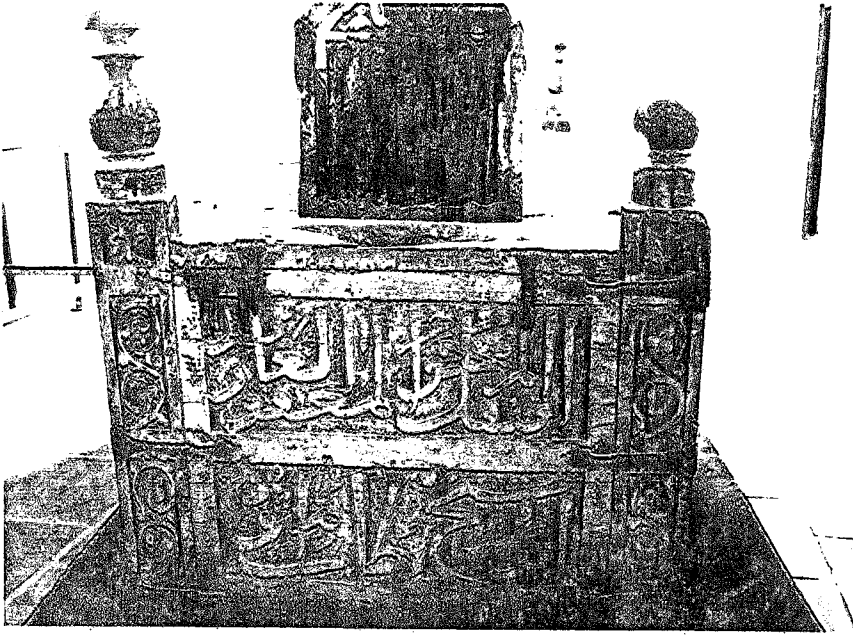
Resim-216 Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi. İçten görünüş.

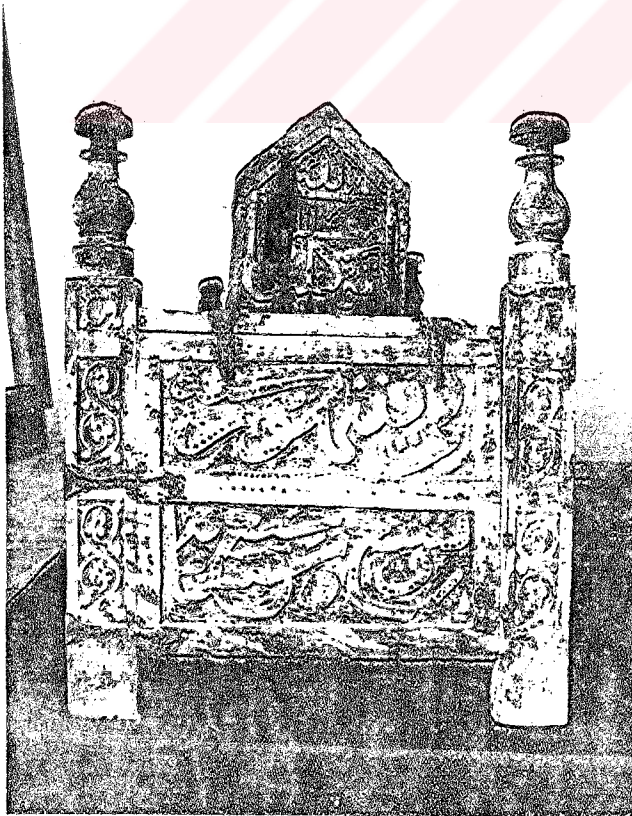
Resim-217 Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi. Güney duvarın içten görünüşü.

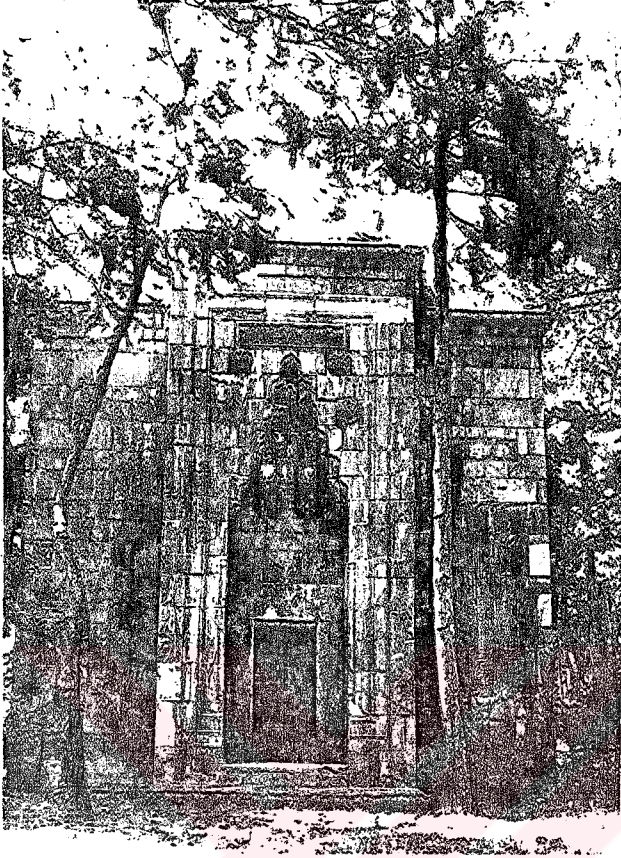
Resim-218 Akşehir Şeyh Eyyüb Türbesi. Ahşap Sanduka (Akşehir Müzesi).

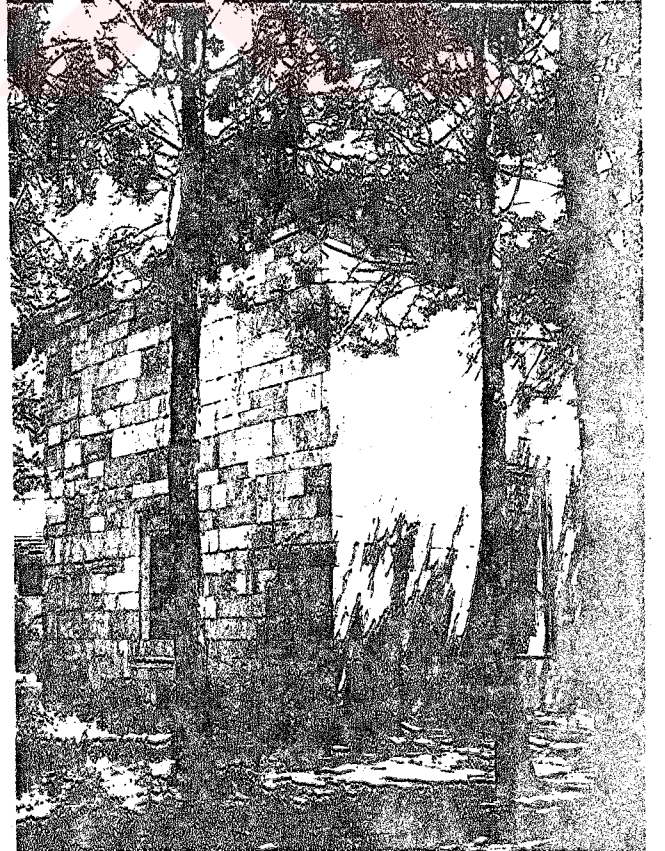
Resim-219 Akşehir Şeyh Eyyûb Türbesi. Sanduka kitabesi.

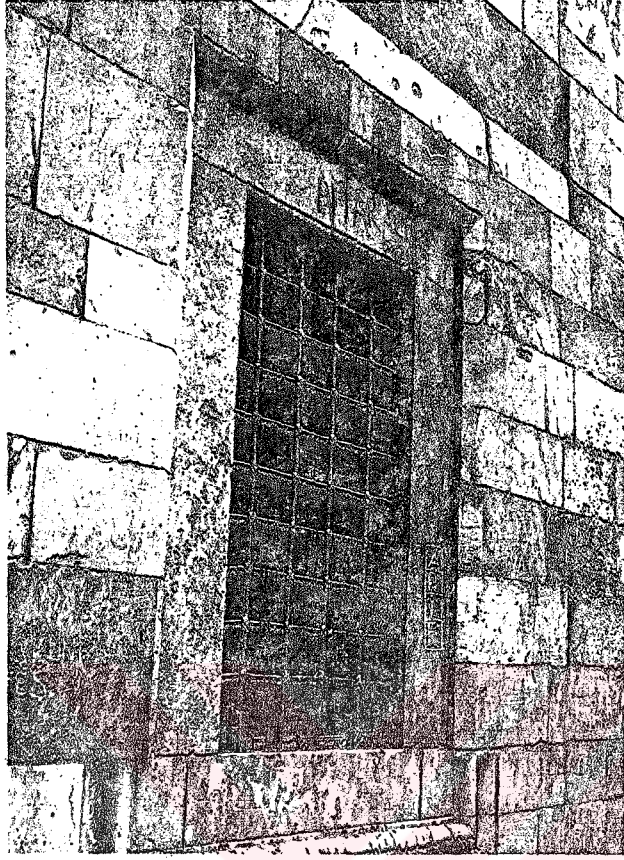
Resim-220 Akşehir Şeyh
Eyyûb Türbesi.
Sanduka kitabesi.

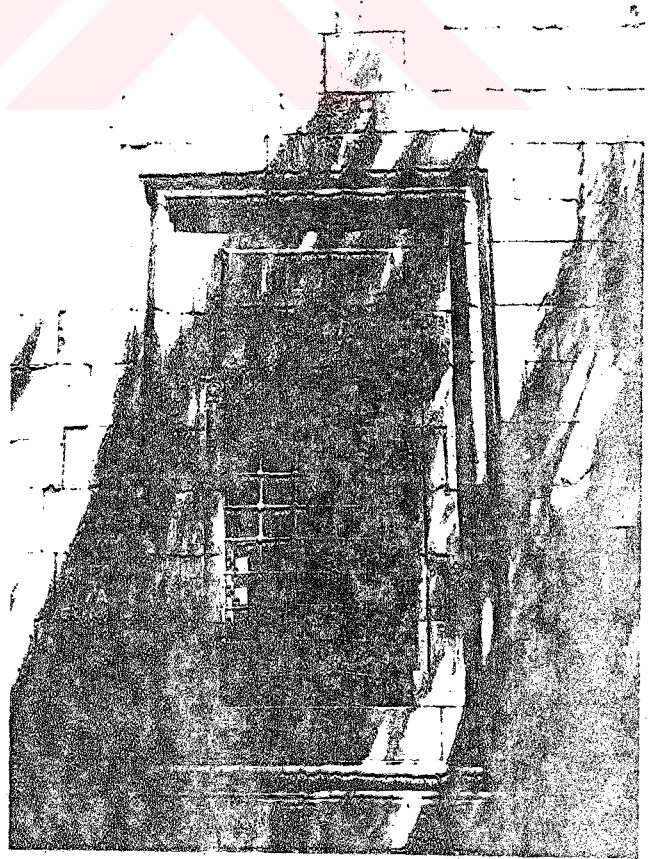
Resim-221 Akşehir-Mâruf
(Alanyurt)
Köyü Şeyh Ha-
san Türbesi.
Doğu cephesi.

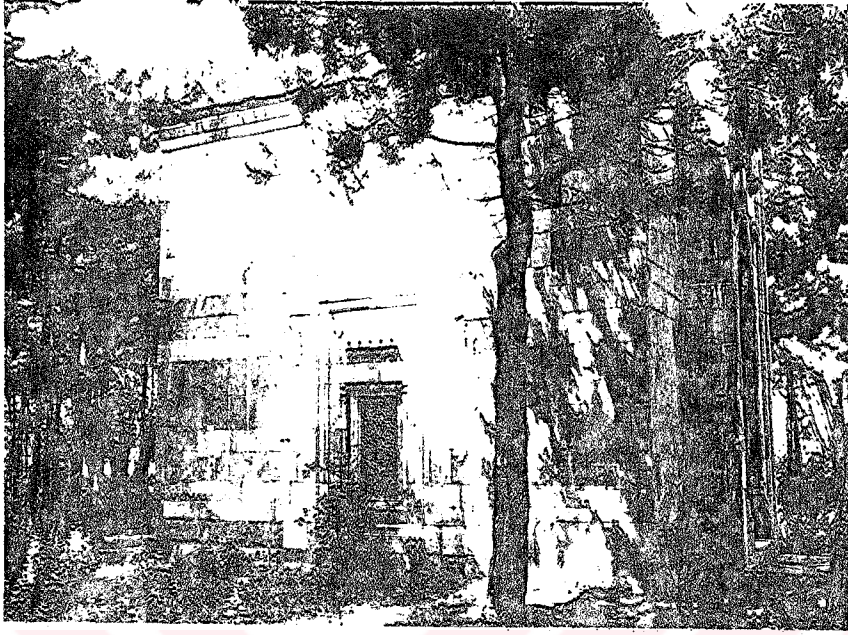
Resim-222 Akşehir-Mâruf
(Alanyurt) Kö-
yü Şeyh Hasan
Türbesi. Kuzey-
batıdan görü-
nüş.

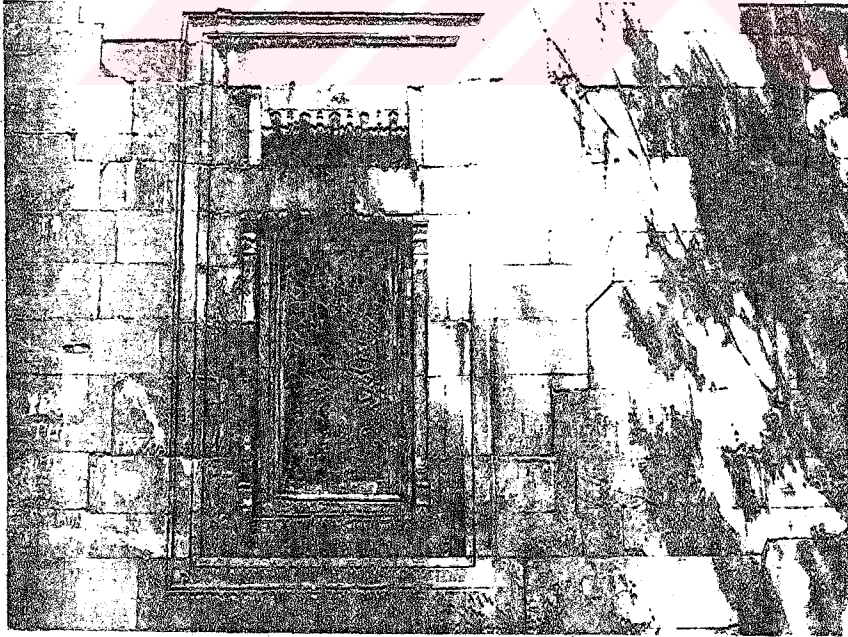
Resim-223 Akşehir-Mâruf
(Alanyurt) Kö-
yü Şeyh Hasan
Türbesi.Kuzey
penceresi.

Resim-224 Akşehir-Mâruf
(Alanyurt) Kö-
yü Şeyh Hasan
Türbesi.Batı
Penceresi.

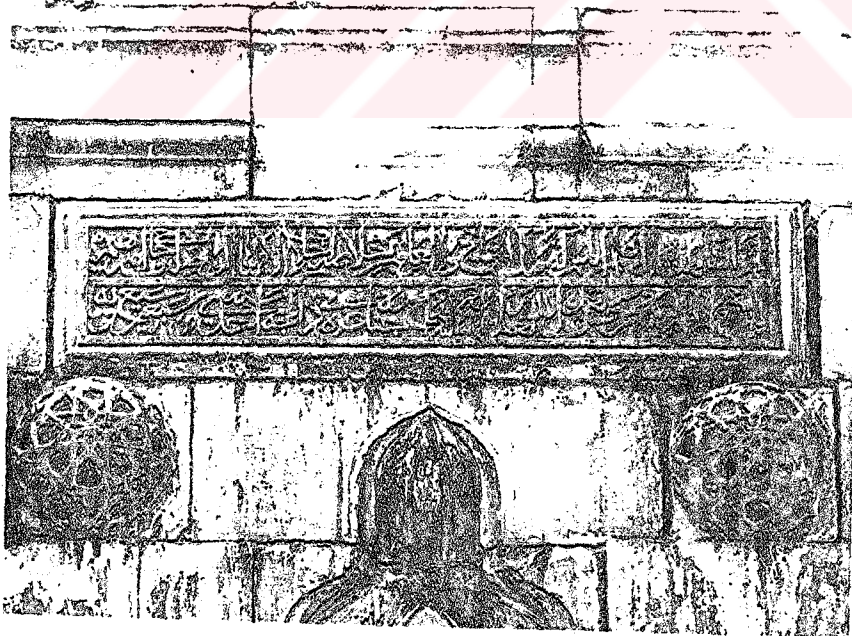
Resim-225 Akşehir-Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi.
Güney Cephesi.

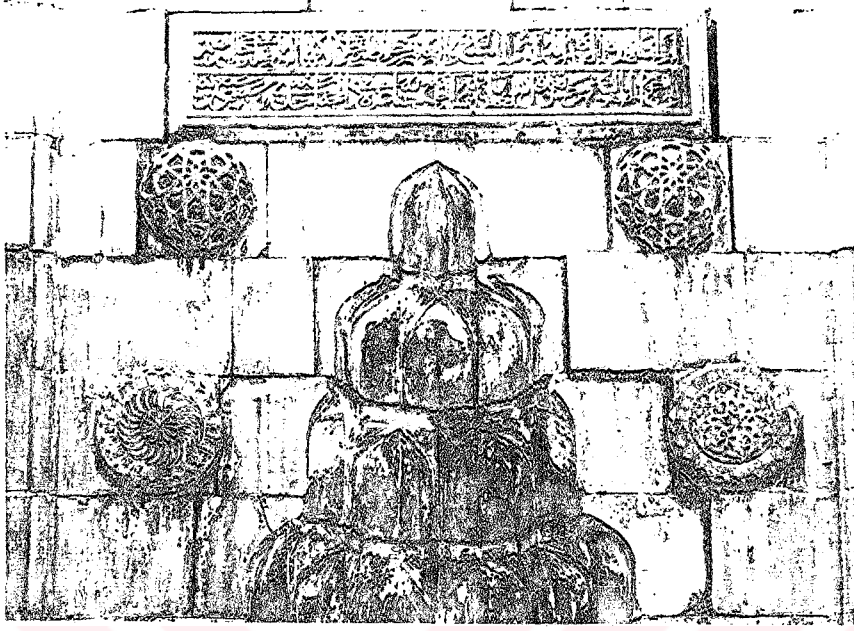
Resim-226 Akşehir-Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi.
Güney penceresi

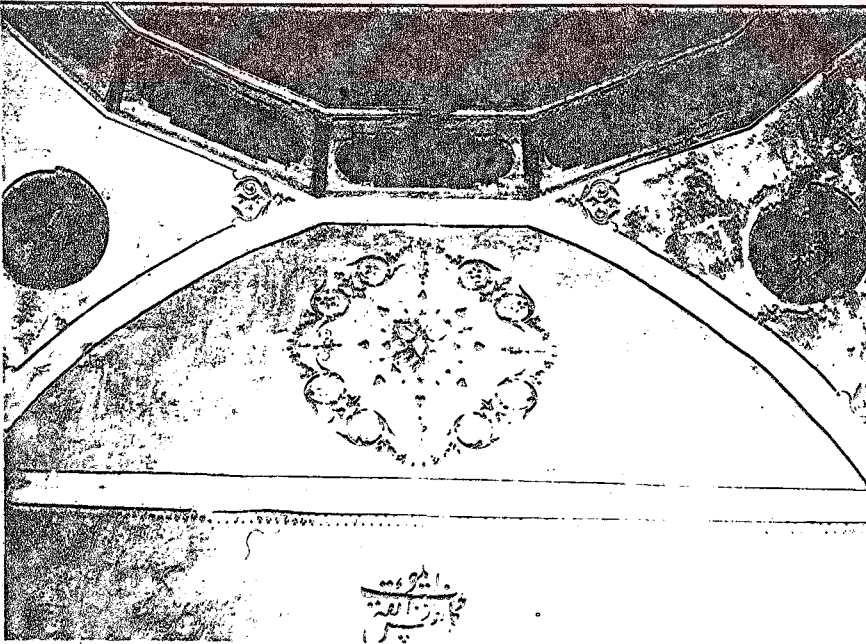
Resim-227 Akşehir-Mâruf
(Alanyurt) Kö-
yü Şeyh Hasan
Türbesi. Taçkapı.

Resim-228 Akşehir-Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi,
Kitabe.

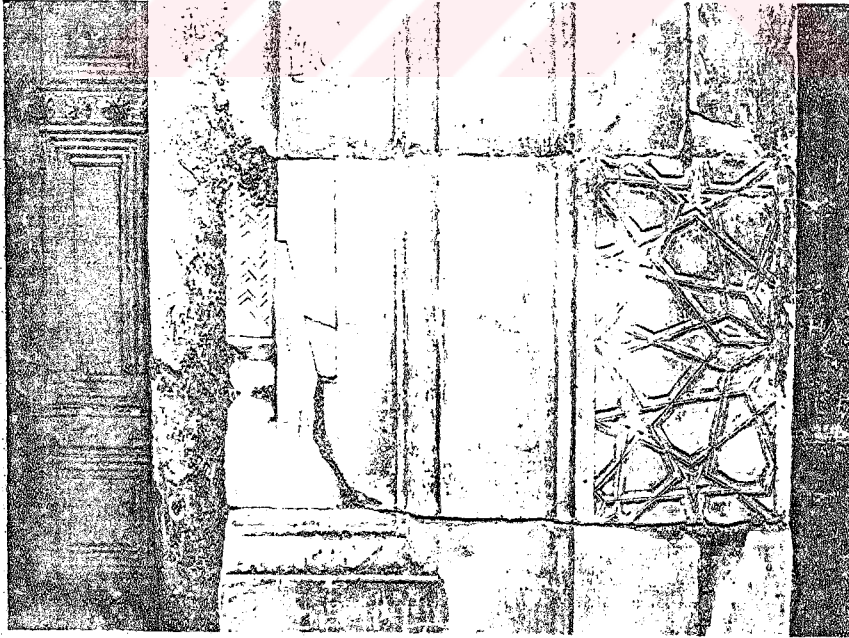
Resim-229 Akşehir-Maruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi.
Taçkapıdan ayrıntı.

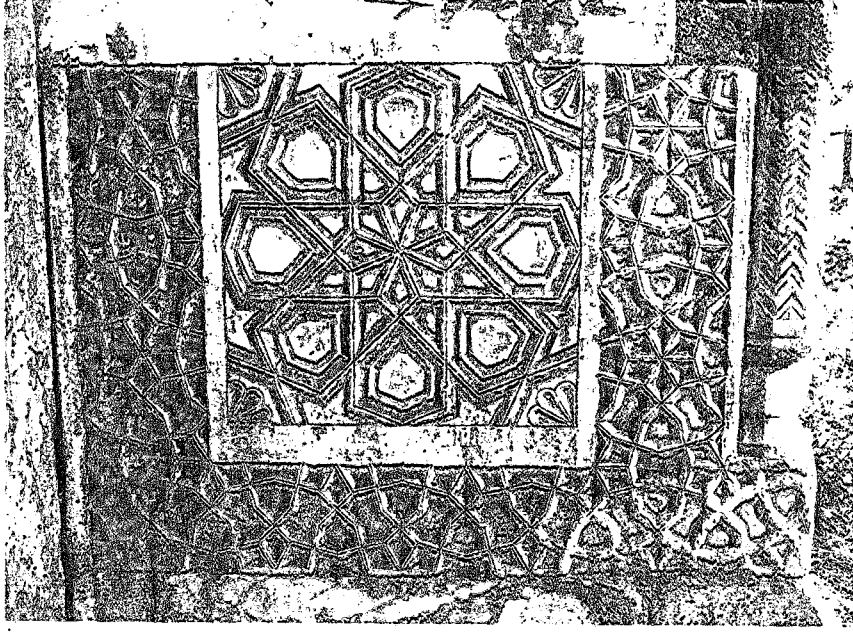
Resim-230 Akşehir-Maruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi.
İçten görünüş.

Resim-231 Akşehir-Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi. İçten görünüş.

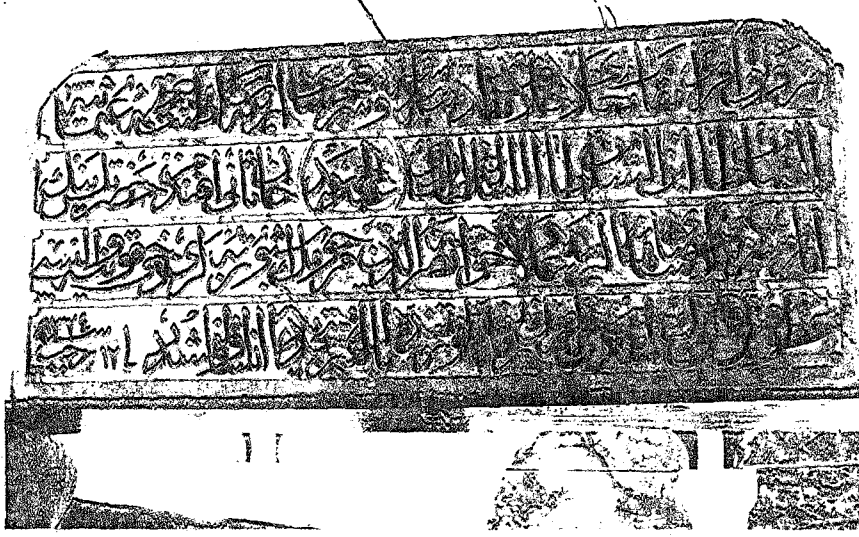
Resim-232 Akşehir-Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi. Taçkapı sağ kanadı cephesindeki süsleme.

Resim-233 Akşehir-Mâruf (Alanvurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi.
Taçkapı ana nişi sağ yan yüzündeki süslleme.

Resim-234 Akşehir Nasreddin Hoca Türbesi. Genel görünüş.

Resim-235 Akşehir Nasreddin Hoca Türbesi. Onarım Kitabesi.

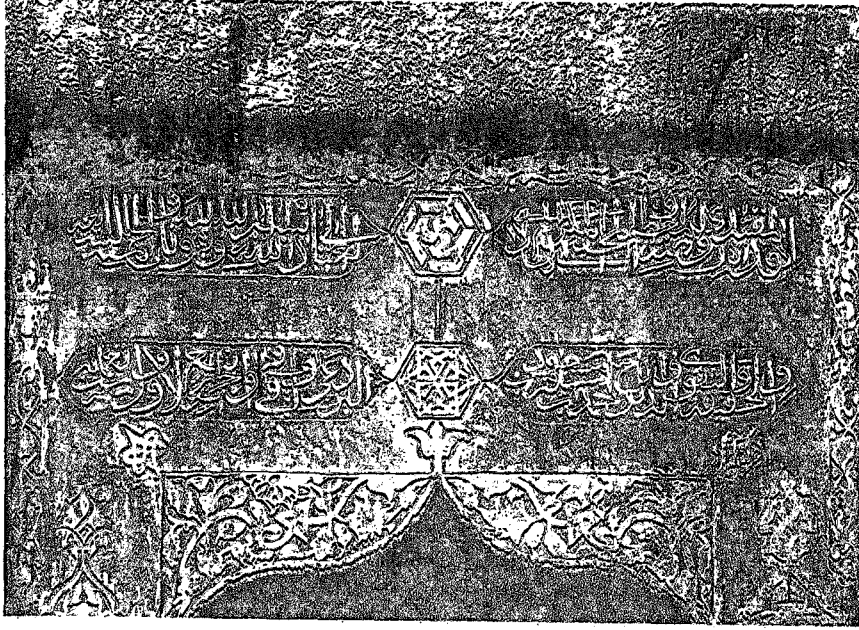
Resim-236 Akşehir Taceddin Dede Türbesi. Giriş cephesi.

Resim-237 Akşehir Taceddin Dede Türbesi. Kuzeybatıdan görünüş.

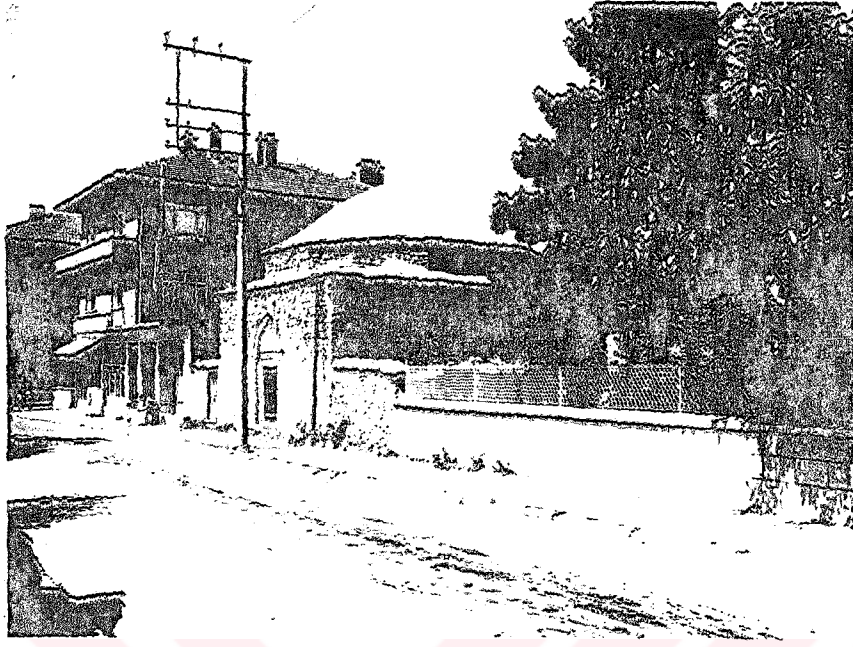
Resim-238 Akşehir Taceddin Dede Türbesi. Giriş açıklığı.

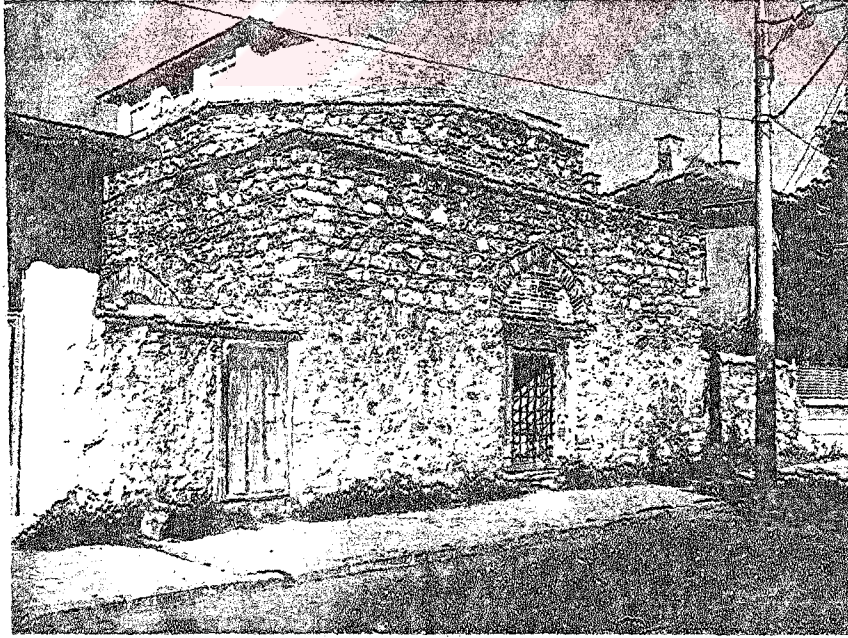
Resim-239 Akşehir Taceddin Dede Türbesi. Girişten ayrıntı.

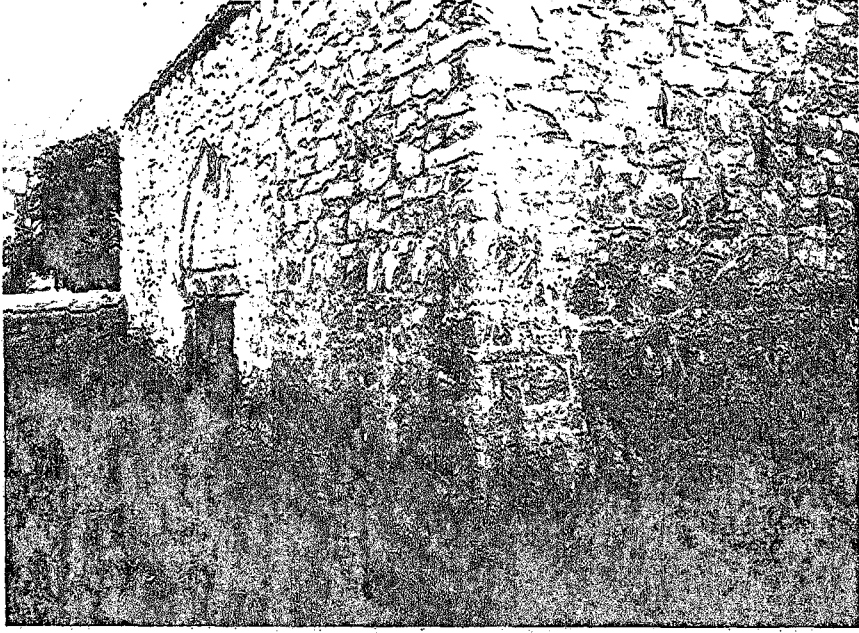
Resim-240 Akşehir Taceddin Dede Türbesi. Kubbe geçişi.

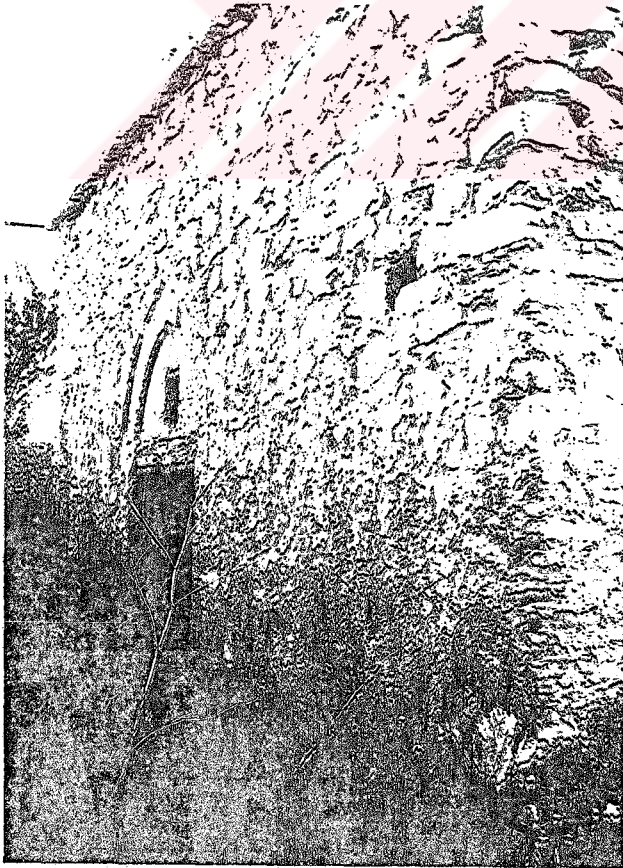
Resim-241 Akşehir Türâbî Türbesi. Güneybatıdan görünüş.

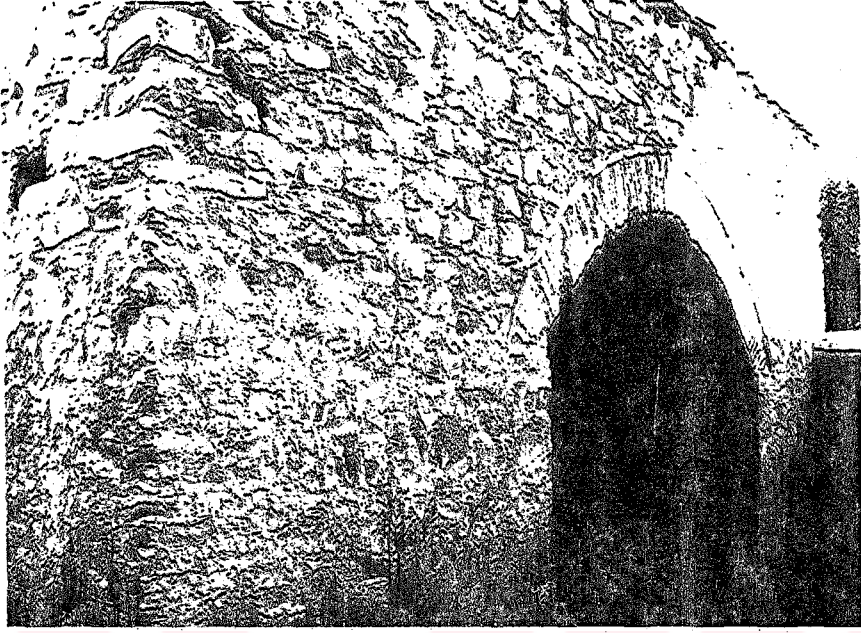
Resim-242 Akşehir Türâbî Türbesi. Kuzeybatıdan görünüş.

Resim-243 Akşehir Türâbi Türbesi. Güney duvarı.

Resim-244 Akşehir Türâbi Türbesi. Doğu duvarı.

Resim-245 Akşehir Türâbi Türbesi. Kuzey duvarı ve sivri kemerli açıklık.

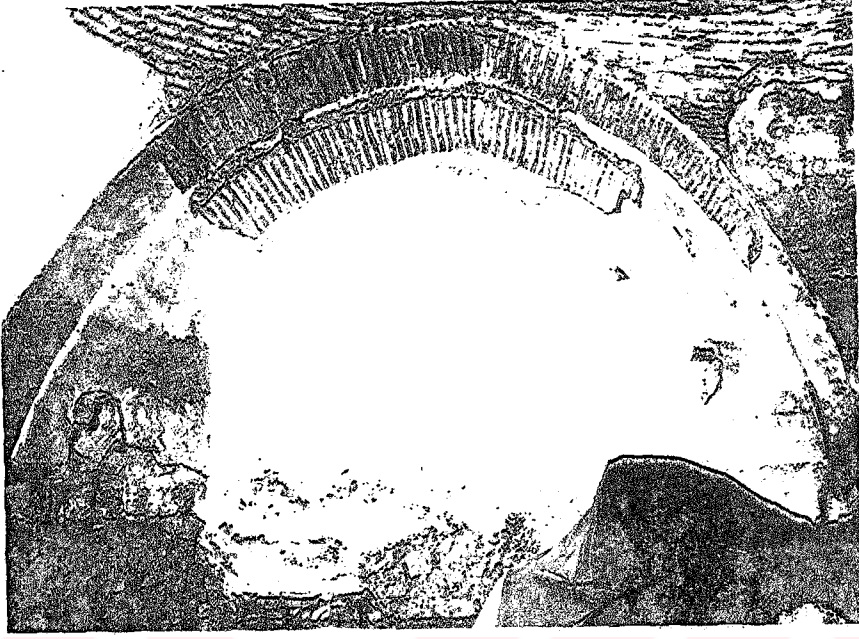
Resim-246 Akşehir Türâbi Türbesi. Güney duvarındaki pencerenin içten görünüşü.

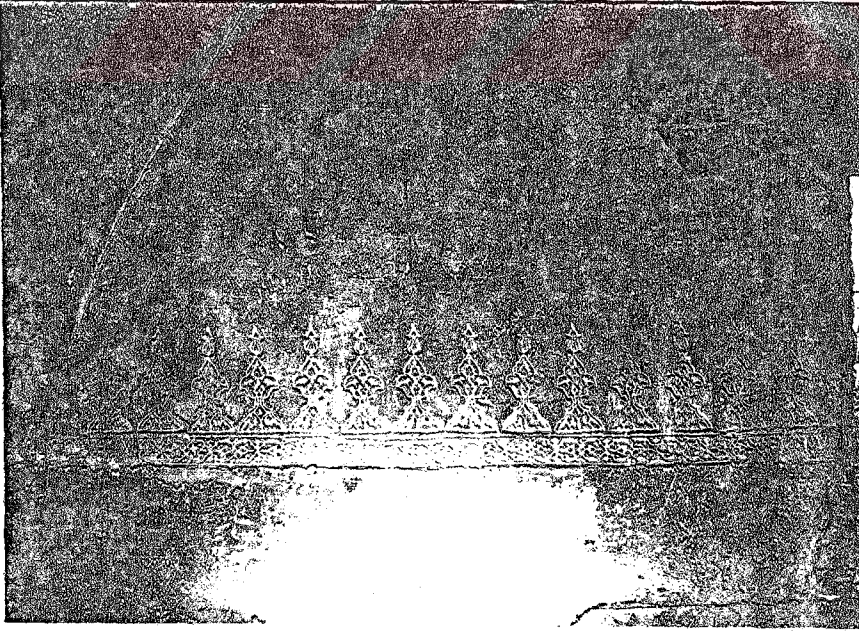
Resim-247 Akşehir Türâbî
Türbesi. Batı du-
varındaki pence-
renin içten gö-
rünüşü.

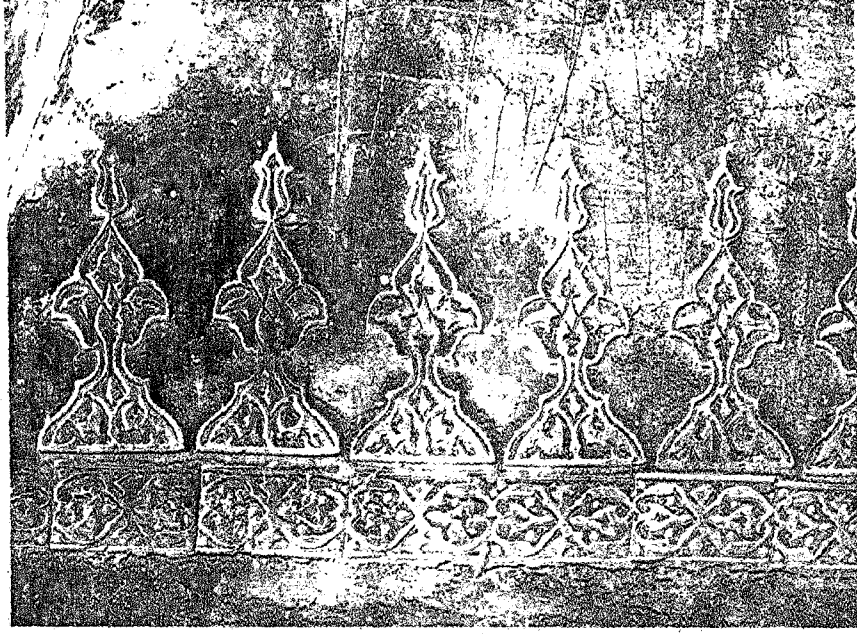
Resim-248 Akşehir Türâbî Türbesi. Doğu duvarındaki giriş
açıklığının içten görünüşü.

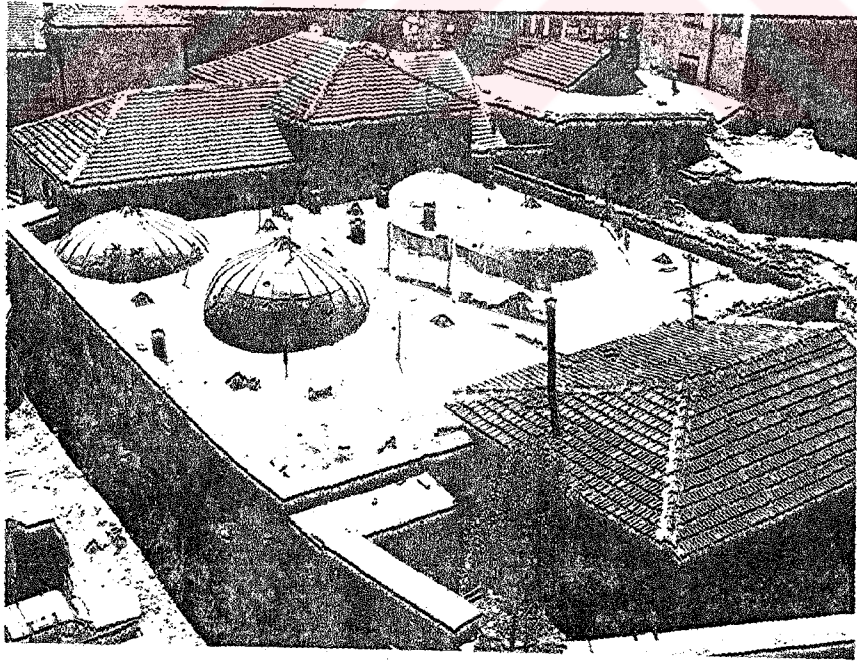
Resim-249 Akşehir Türâbi Türbesi. Kuzey duvarındaki sivri kemerli açıklığın içten görünüşü.

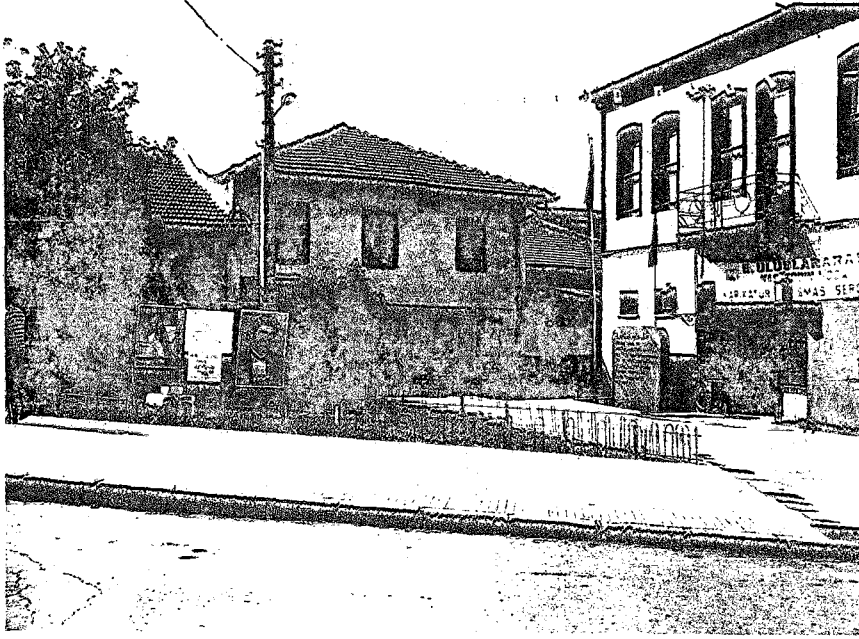
Resim-250 Akşehir Türâbi Türbesi. Duvarlardaki süsleme şeridi.

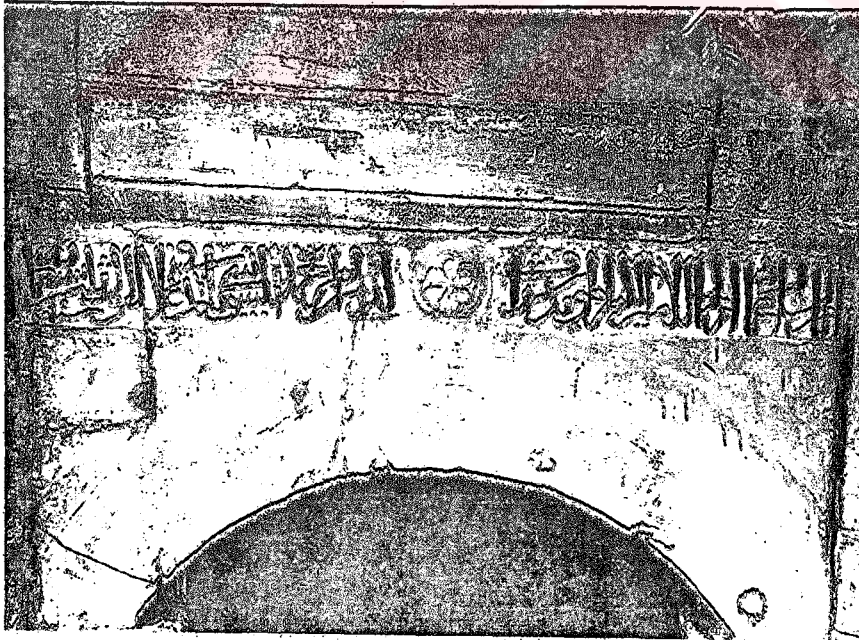
Resim-251 Akşehir Türâbi Türbesi. Duvarlardaki süsleme şeridinden ayrıntı.

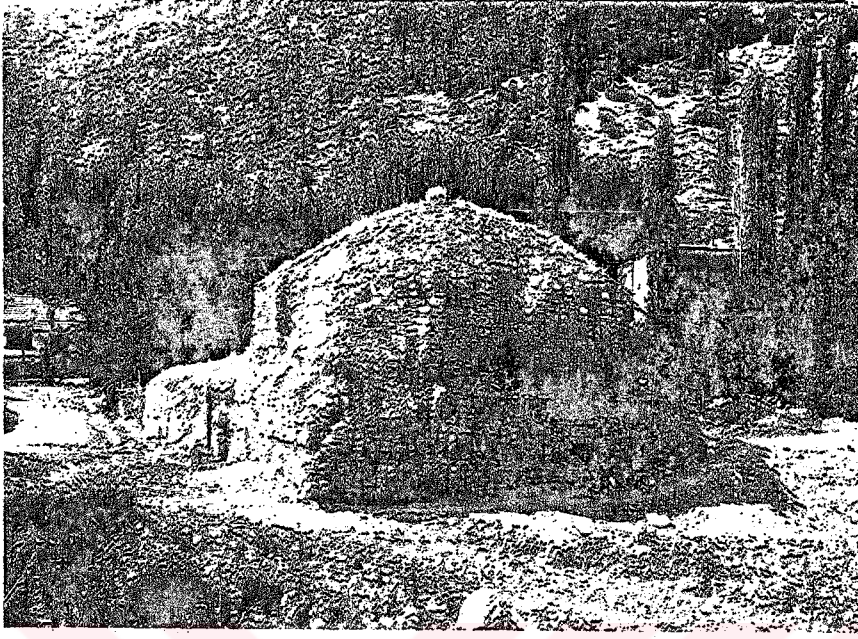
Resim-252 Akşehir Meydan Hamamı. Kuzeydoğudan genel görünüş.

Resim-253 Akşehir Meydan Hamamı. Erkekler soyunmalığının güneyden görünüşü.

Resim-254 Akşehir Meydan Hamamı. İnşa kitabesi.

Resim-255 Akşehir-Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Kuzeydoğudan görünüş.

Resim-256 Akşehir-Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Doğu cephesi.

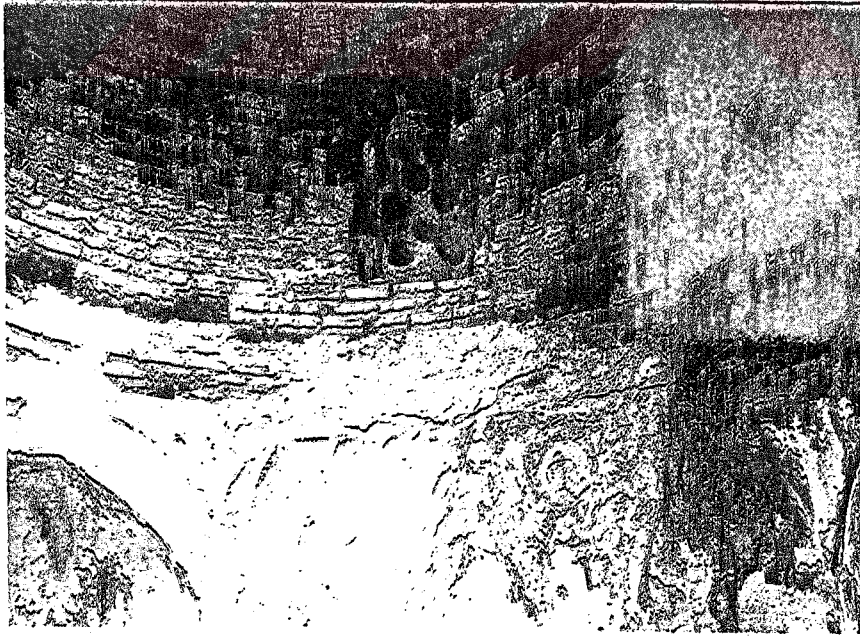
Resim-257 Akşehir-Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Soyunmalık mekanı.

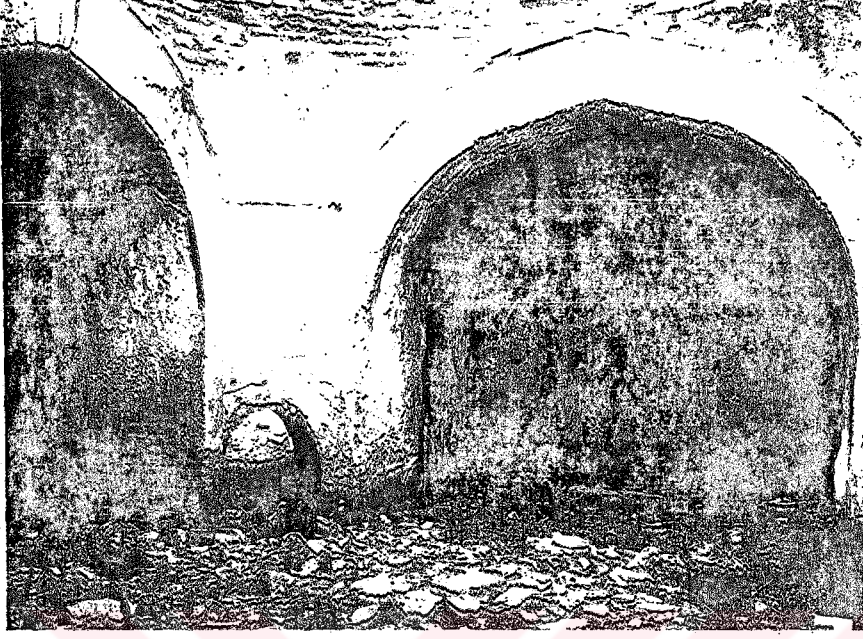
Resim-258 Akşehir-Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Soyunmalık mekanı.

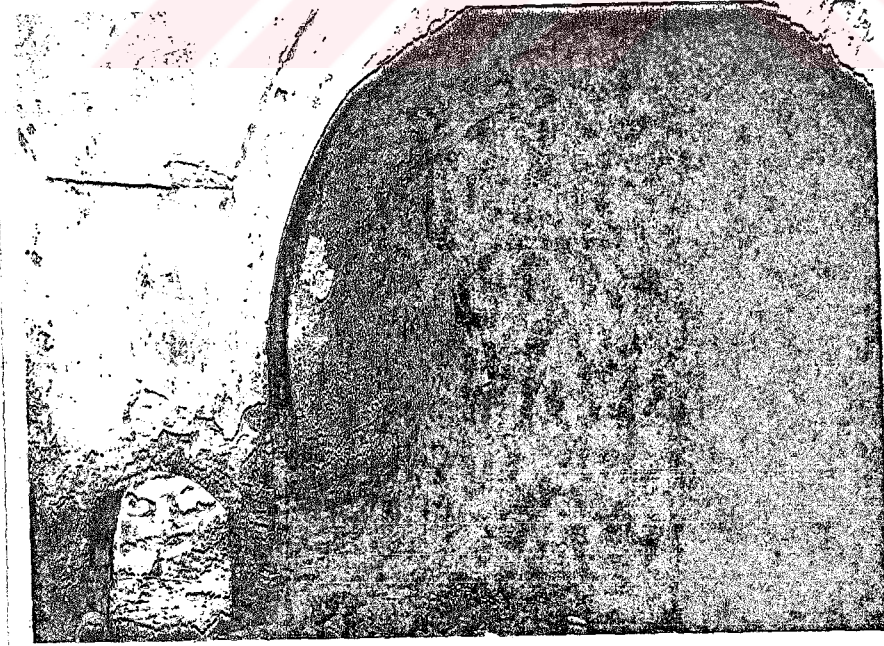
Resim-259 Akşehir-Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Ilıklık mekanı.

Resim-260 Akşehir-Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Ilıklık mekanı.

Resim-261 Akşehir-Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Sıcaklık mekanı.

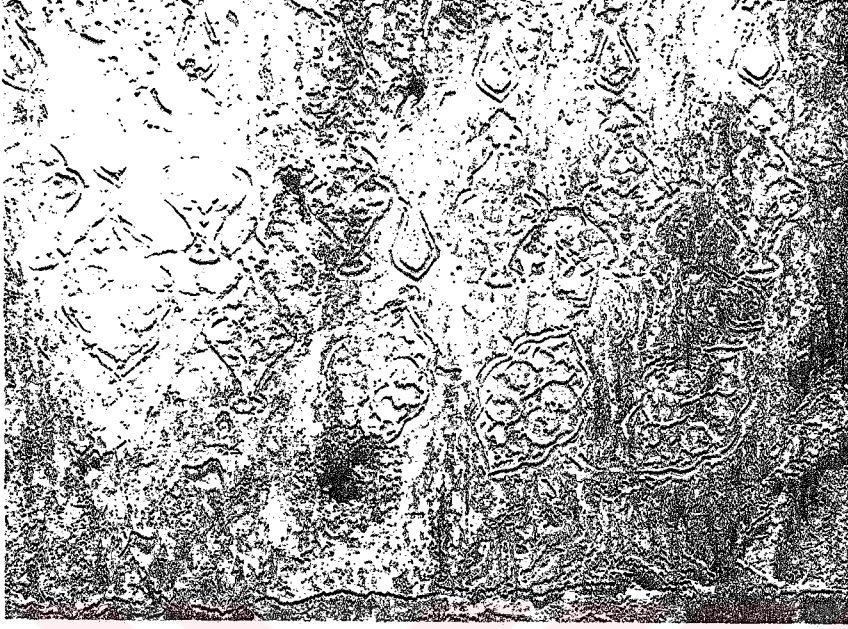
Resim-262 Akşehir-Savaş (Bermende) Köyü Hamamı. Sıcaklık mekanı.

Resim-263 Kozagaç Köyü Hamamı. Güneybatıdan görünüş.

Resim-264 Kozagaç Köyü Hamamı. Kuzey cephesi.

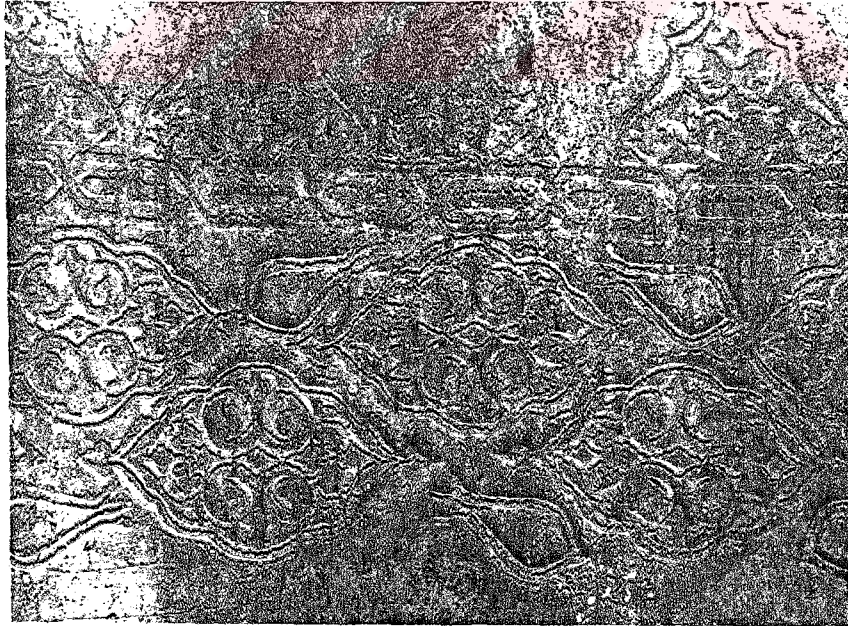
Resim-265 Kozagaç Köyü Hamamı. Ilıklık Mekanındaki süslemelerden.

Resim-266 Kozagaç Köyü
Hamamı. Ilıklık
mekanı.

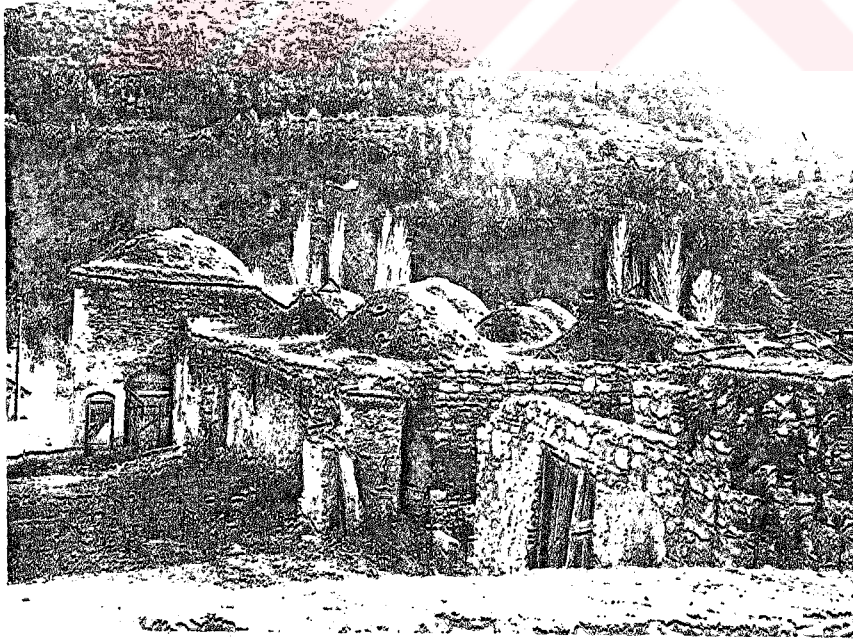
Resim-267 Kozageç Köyü Hamamı. Sıcaklık duvarındaki süslemelerden.

Resim-268 Kozageç Köyü Hamamı. Duvarlardaki süslemelerden ayrıntı.

Resim-269 Kozazğaç Köyü Hamamı. Su deposunun doğudan görünüşü.

Resim-270 Akşehir Yukarı Hamam. Kuzeydoğudan görünüşü.

Resim-271 Akşehir Yukarı Hamam. Kuzeybatıdan görünüş.

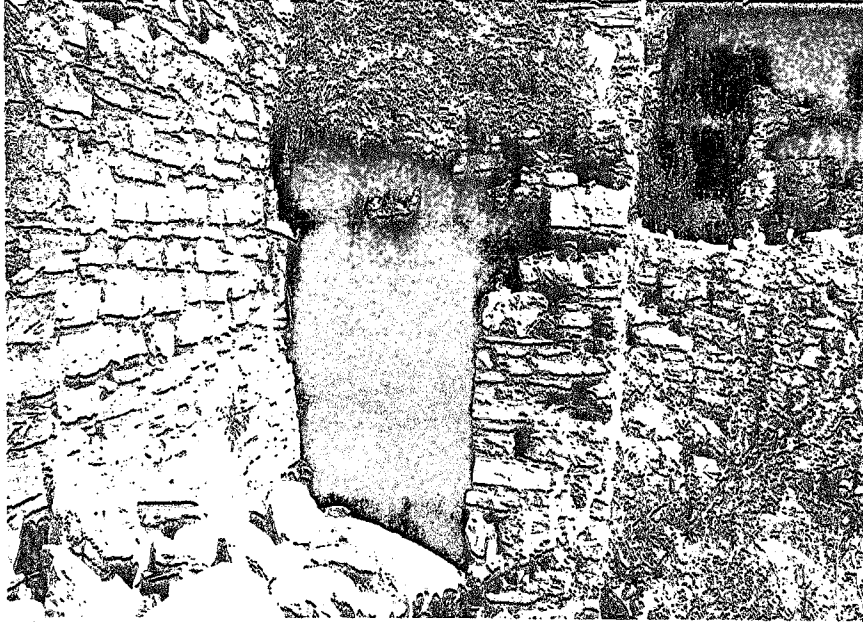
Resim-272 Akşehir Yukarı Hamam. Kuzeydoğu köşe.

Resim-273 Akşehir Yukarı Hamam. Külhan.

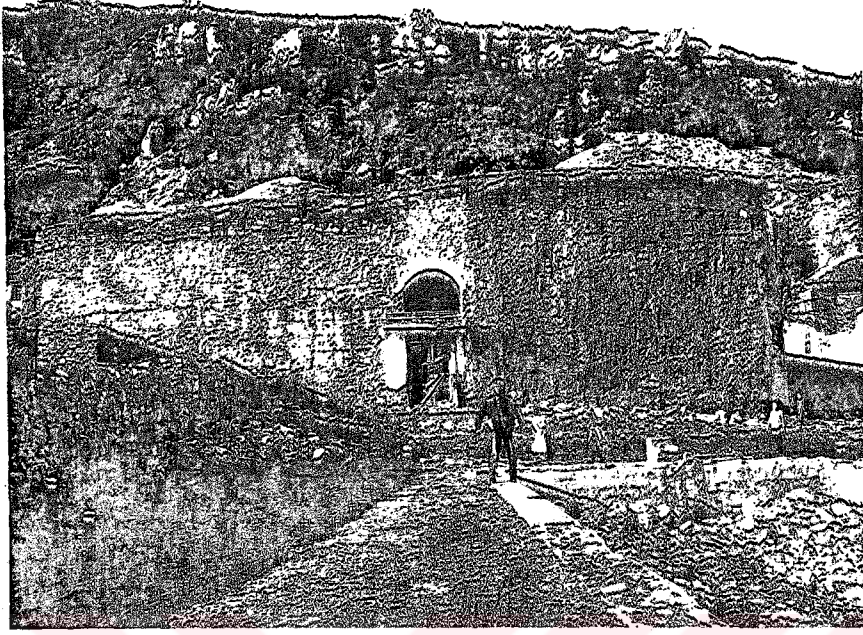
Resim-274 Akşehir Yukarı Hamam. Batı cephe.

Resim-275 Akşehir Yukarı Hamam. Kadınlar kısmı soyunma odasının batı cephedeki girişi.

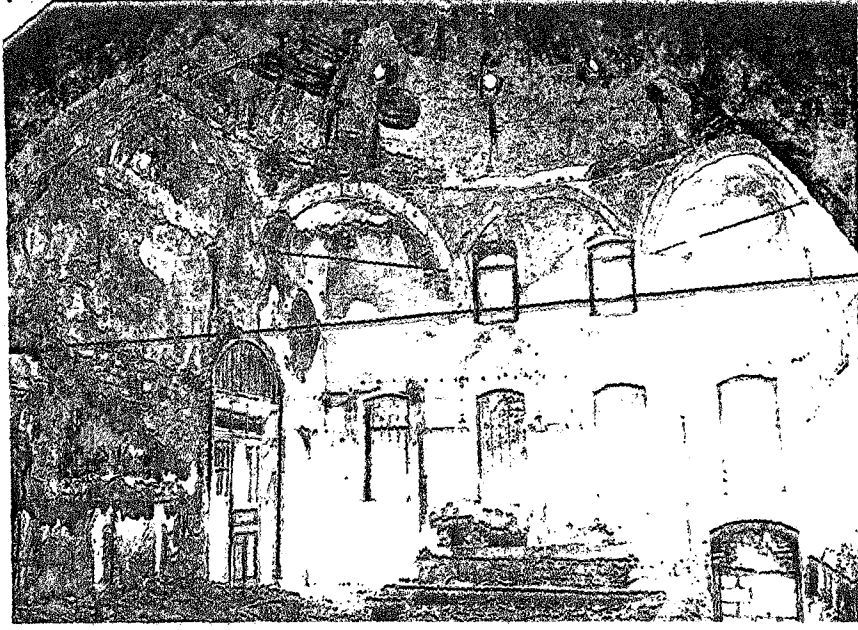
Resim-276 Akşehir Yukarı Hamam. Batı cephe.

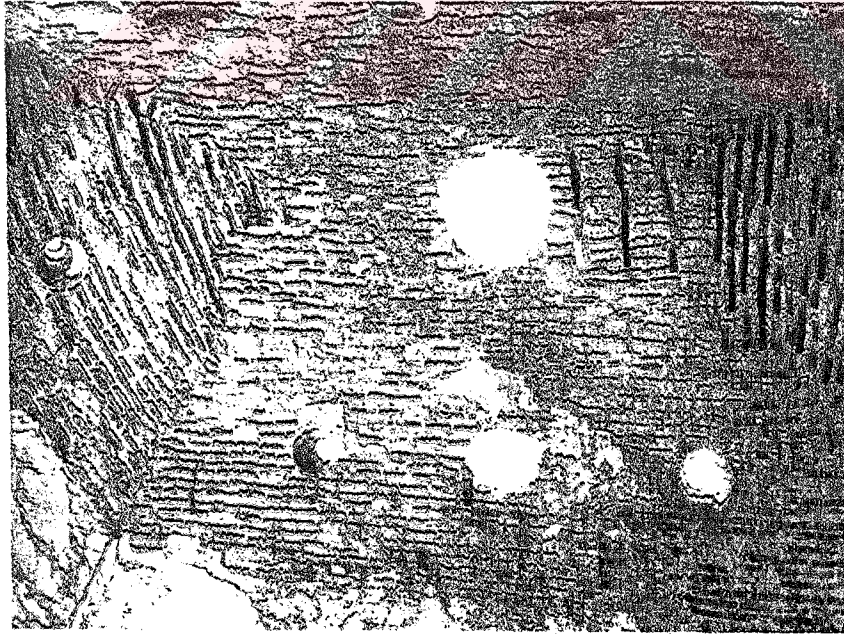
Resim-277 Akşehir Yukarı Hamam. Güney cephe.

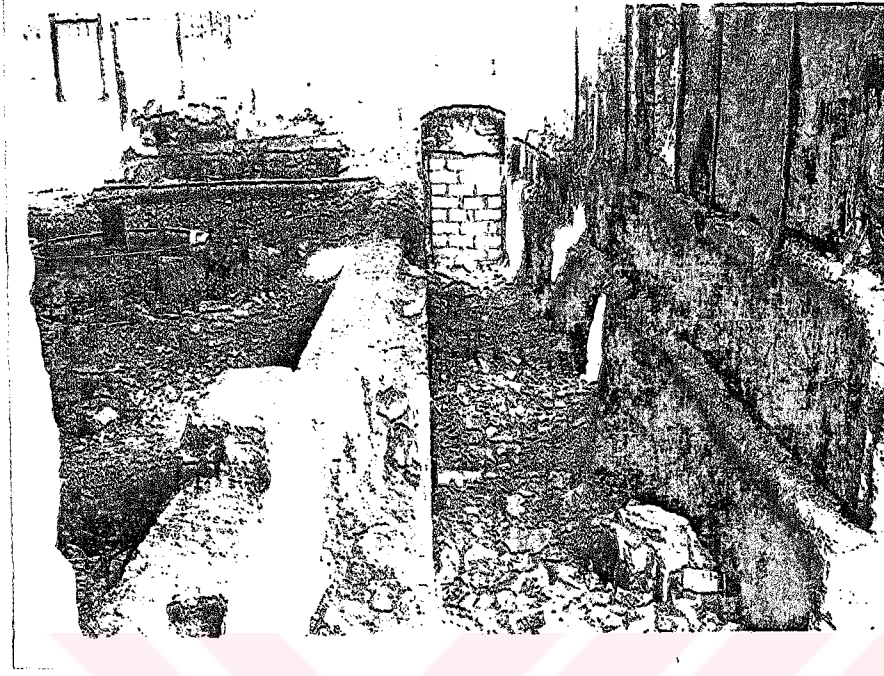
Resim-278 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı soyunmalığının kuzeydoğudan görünüşü.

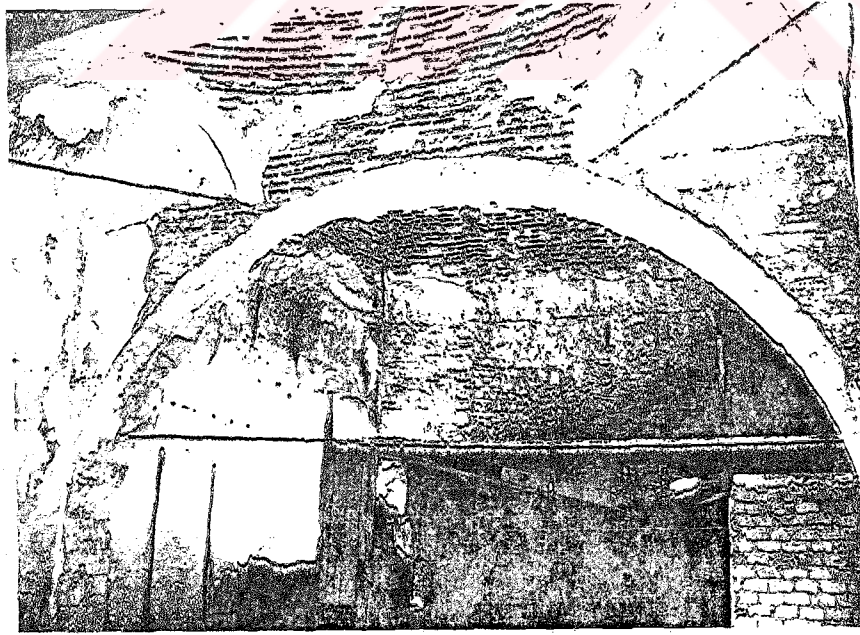
Resim-279 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı soyunmalık mekanı.

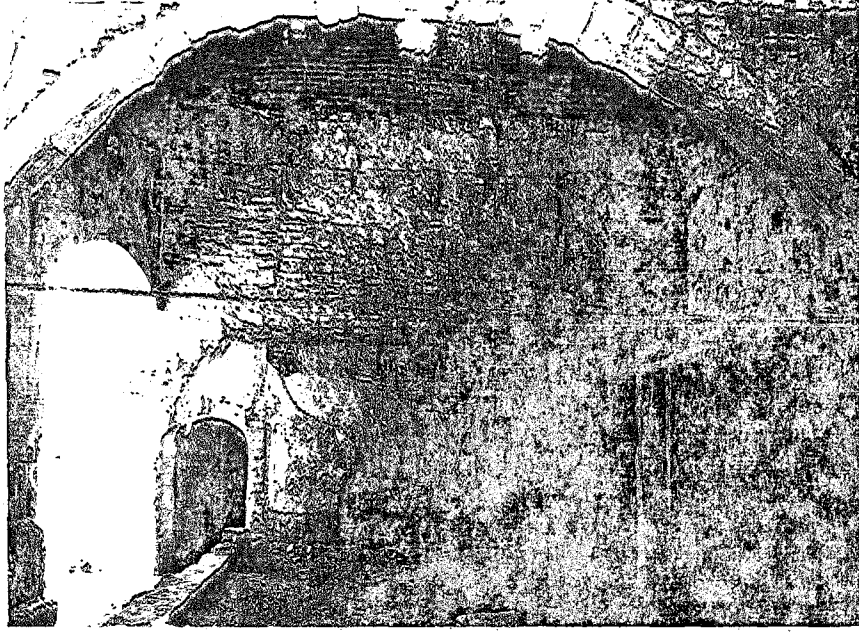
Resim-280 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı soyunmağındaki aynalı manastır tonoz.

Resim-281 Akşehir Yukarı Hamam. ERkekler kısmı soyunmalığının güney kanadı.

Resim-282 Akşehir Yukarı Hamam. ERkekler kısmı soyunmalığının batı kanadı.

Resim-283 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı soyunmalığının beti kanadı.

Resim-284 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı soyunmalığı.

Resim-285 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı soyunmalığının kuzeybatı köşesi.

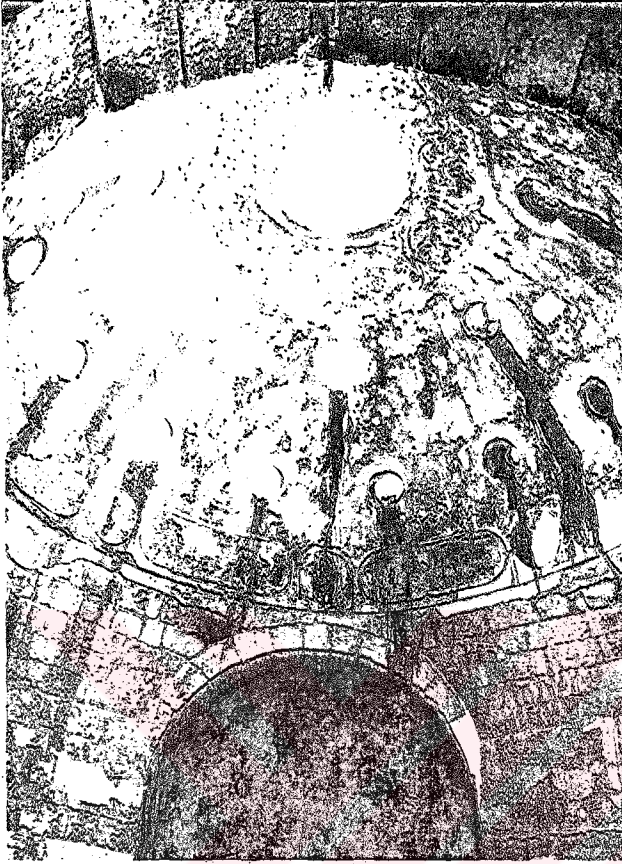
Resim-286 Akşehir Yukarı Hamam. ERkekler kısmı ılıkliğinin doğı kenadı.

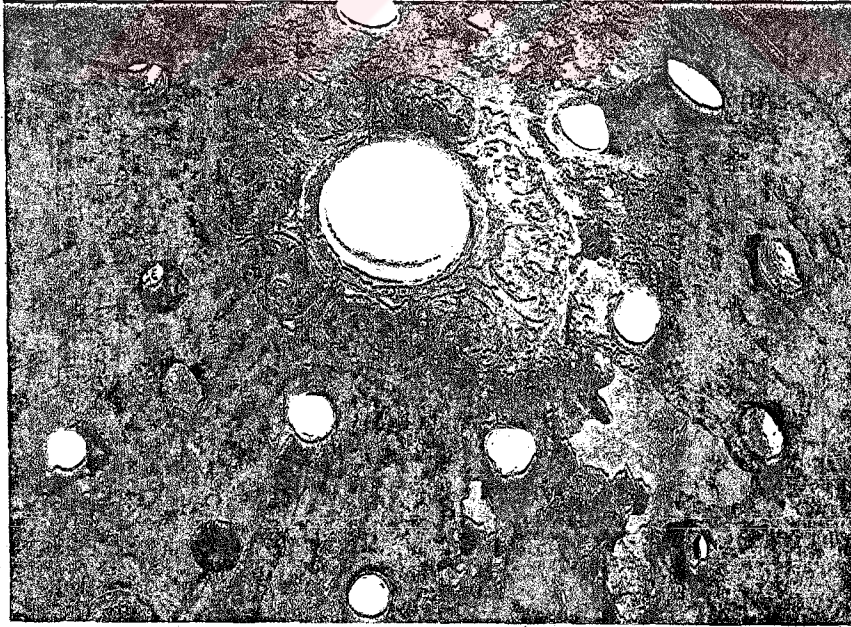
Resim-287 Akşehir Yukarı Hamam ERkekler kısmı sıcaklık mekanı.

Resim-288 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmından bir halvet.

Resim-289 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı sıcaklığının örtü sistemi.

Resim-290 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı sıcaklığının kubbesindeki bitkisel süsleme.

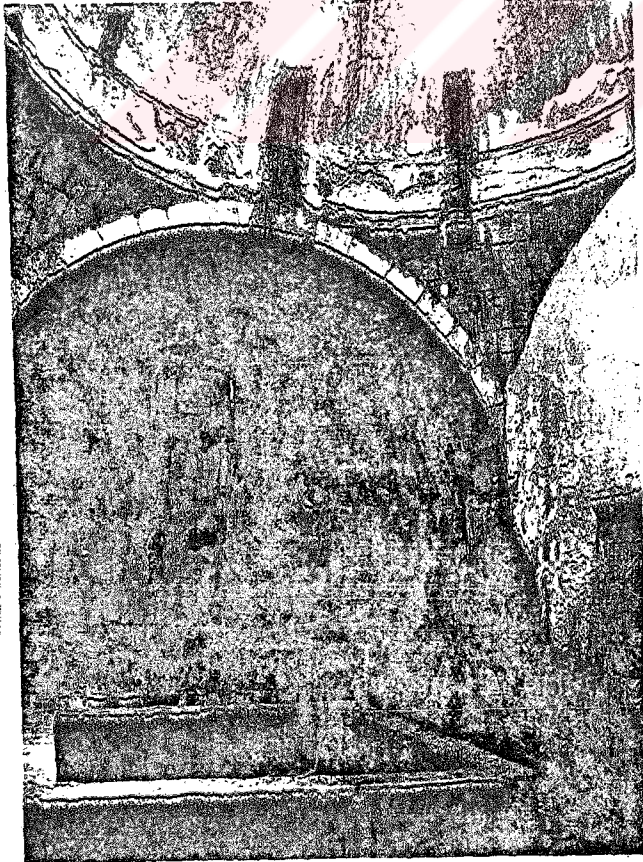
Resim-291 Akşehir Yukarı Hamam. Erkekler kısmı sıcaklığının deposuna açılan pencere.

Resim-292 Akşehir Yukarı Hamam. Kadınlar kısmı soyunmaik mekanı.

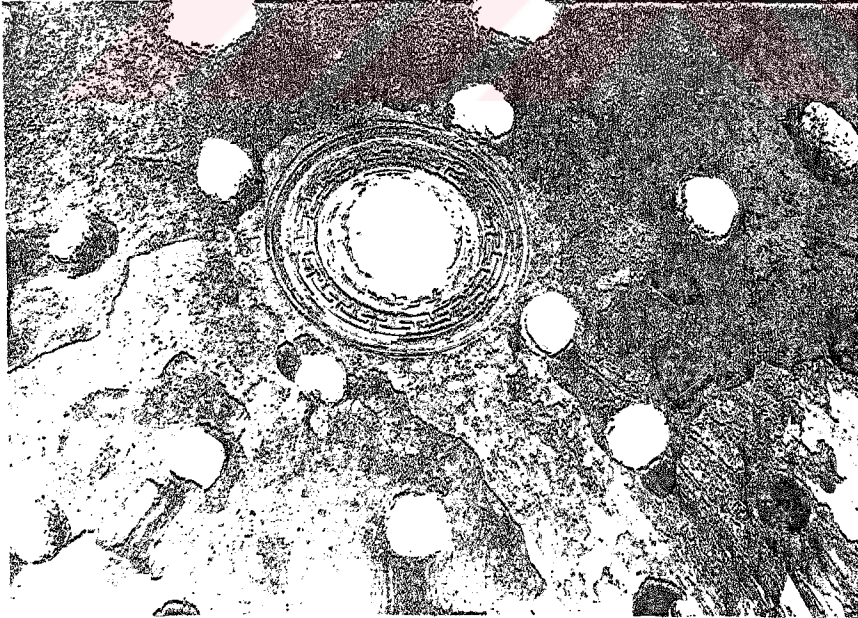
Resim-293 Akşehir Yukarı Hamam. Kadınlar kısmı soyunmalıği.

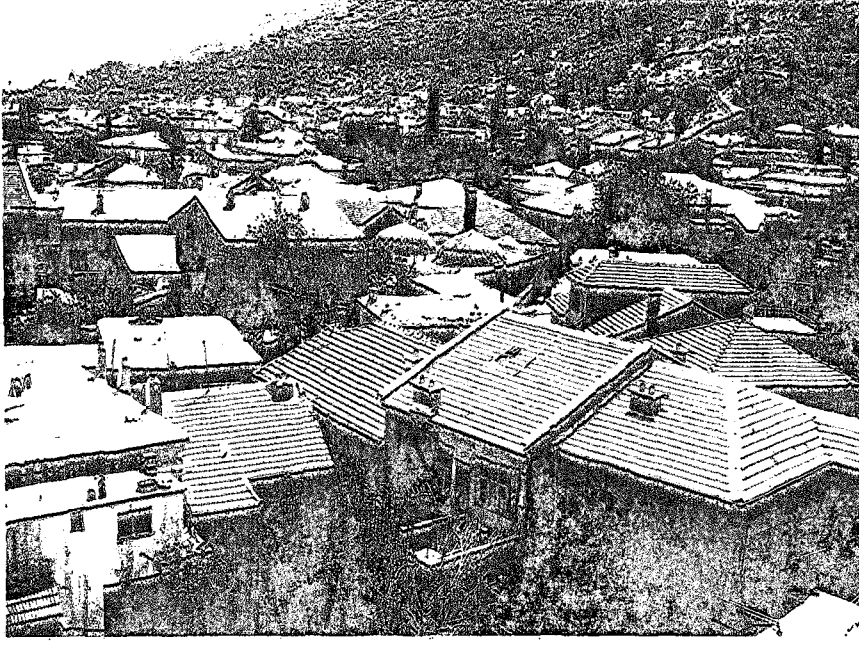
Resim-294 Akşehir Yukarı Hamam. Kadınlar kısmı alıklığının batı kenarı.

Resim-295 Akşehir Yukarı Hamam. Kadınlar kısmı sıcaklık mekanı.

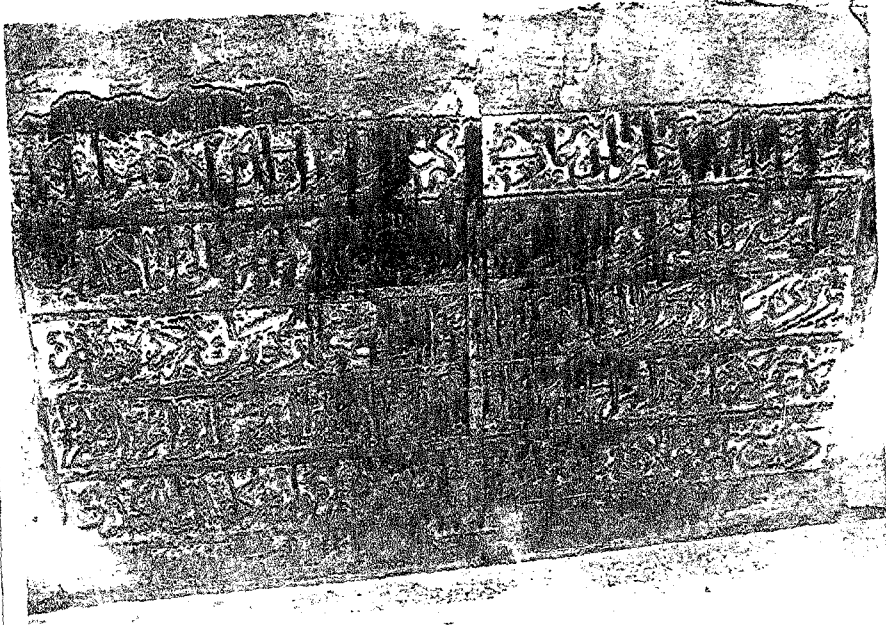
Resim-296 Akşehir Yukarı Hamam. Kadınlar kısmı sıcaklığı kubbesindeki süsleme.

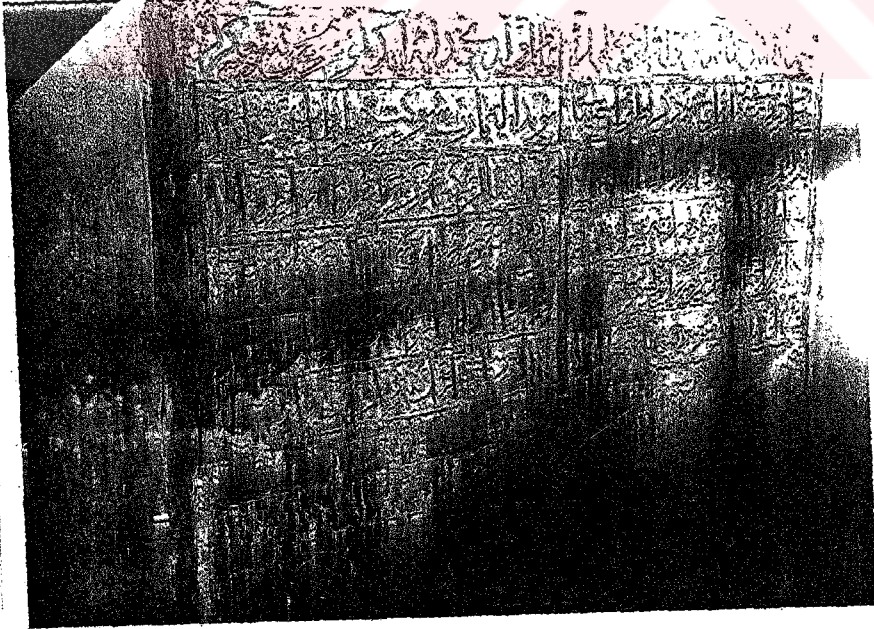
Resim-297 Akşehir Orta Hamam. Kuzeydoğudan genel görünüş.

Resim-298 Akşehir Orta Hamam. Erkekler kısmı soyunmaliğının güneybatıdan görünüşü.

Resim-299 Akşehir Orta Hamam. Erkekler kısmı soyunmaliğinin kuzey duvarındaki inşa kitabelerinden doğudaki.

Resim-300 Akşehir Orta Hamam. Erkekler kısmı soyunmaliğinin kuzey duvarındaki inşa kitabelerinden batıdaki.

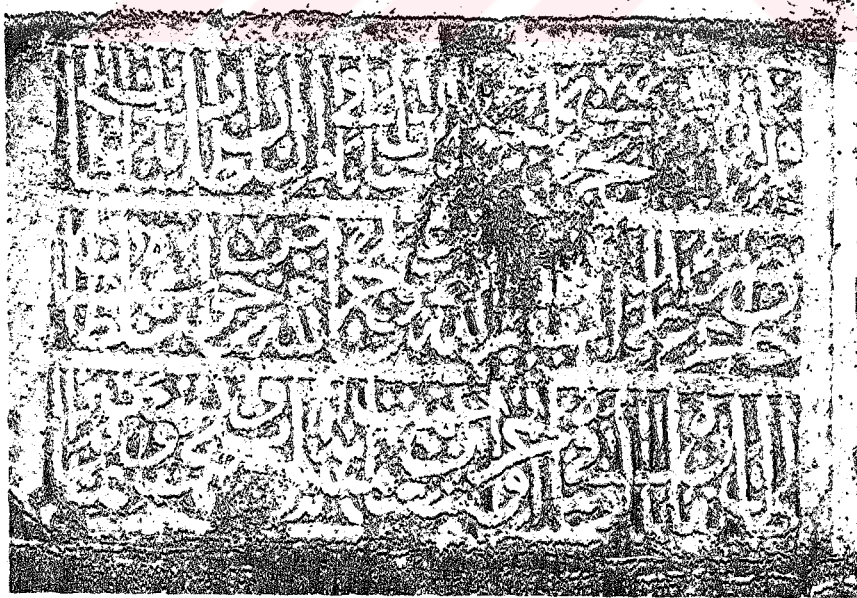
Resim-301 Akşehir Orta Hamam. Kadınlar kısmı soyunmalığının batı duvarı.

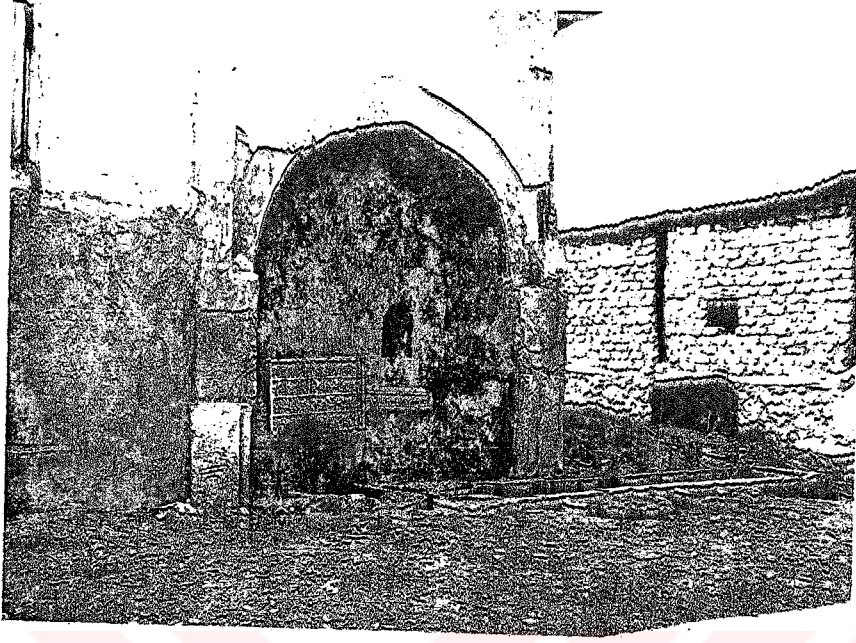
Resim-302 Akşehir Orta Hamam. Kadınlar kısmı soyunmalığının girişi üstündeki inşa kitabesi.

Resim-303 "Akşehir Orta
Mamam" ile ilgili
haberini yer
aldığı halı ga-
zete.

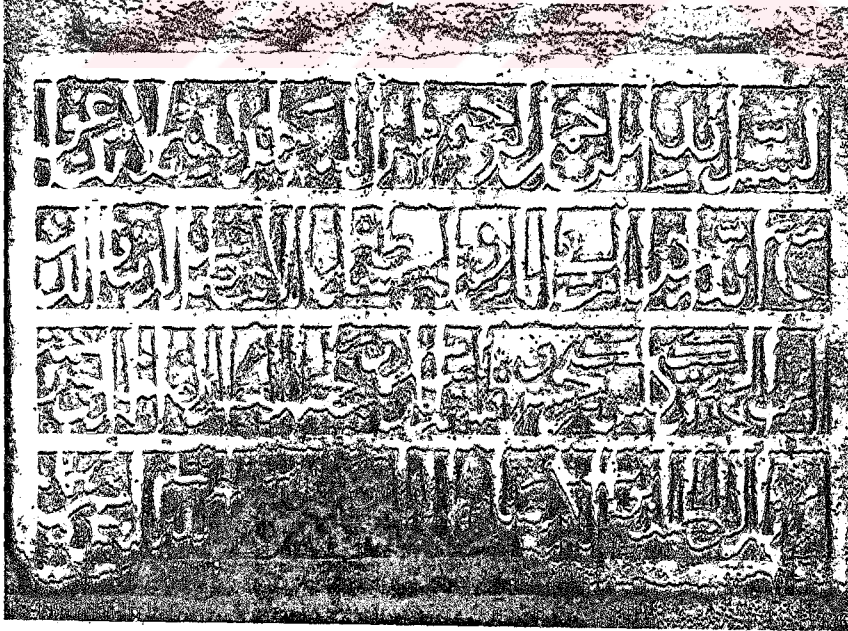
(27 Temmuz 1974)	(15 Temmuz 1974)	(15 Temmuz 1974)
سیار عش ایندیلرله بلالیرین اولونور نیمه سایلیرا	کمال داری اقشهر در نیمه سایلیرا	
(15 Temmuz 1974)	برقی دفعا چیمار ییورد	(15 Temmuz 1974)
اوزه اقشهر	سرکینلر قی طرقه قنات رات	خدا
سنه	کونیه اولون و حضرت خلافت قونیه والیه	
کین سنه انشا	عبدی یاقدر پنا وینک ادره قونیه درونون	
بلع	میت و عاقبت وینا سنه بلع غریب پاشا	
جهان قیامت	صاعیه به دایر حضر باری طریقه	
اولانن حیا مکن	بیلیر بر سرک نیمه سایلیرا	
یوکونلرده اقام	بر قاندها اوزه قونیه	
	کنار دینلر ایشور نیمه سایلیرا	
	اولونور چیتیلر اوزه قونیه	
	قلندرد نیمه سایلیرا	
	مذکور حیا مکن	
	چهرم قونیه	
	سراکین کنارده	
	انها ایسی ویا	
	رادران مکات	
	بیک لیرا صرف	
	مساعدت برونلار	
	خصوصی حیا	
	استدلاله صرفه	
	اولونور	
	اوزه قونیه	
	اوزه قونیه	

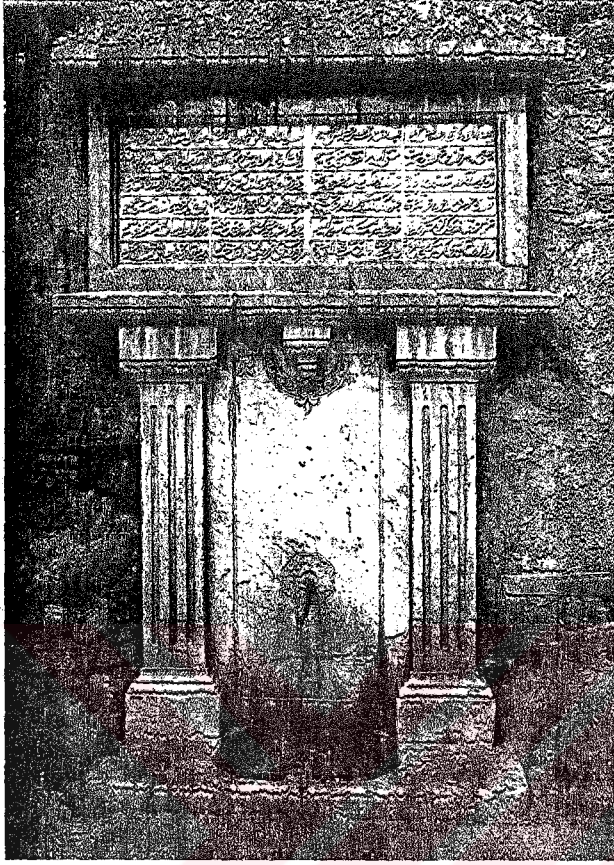
Resim-304 Reis Yukarı Çeşme. Kitabı.

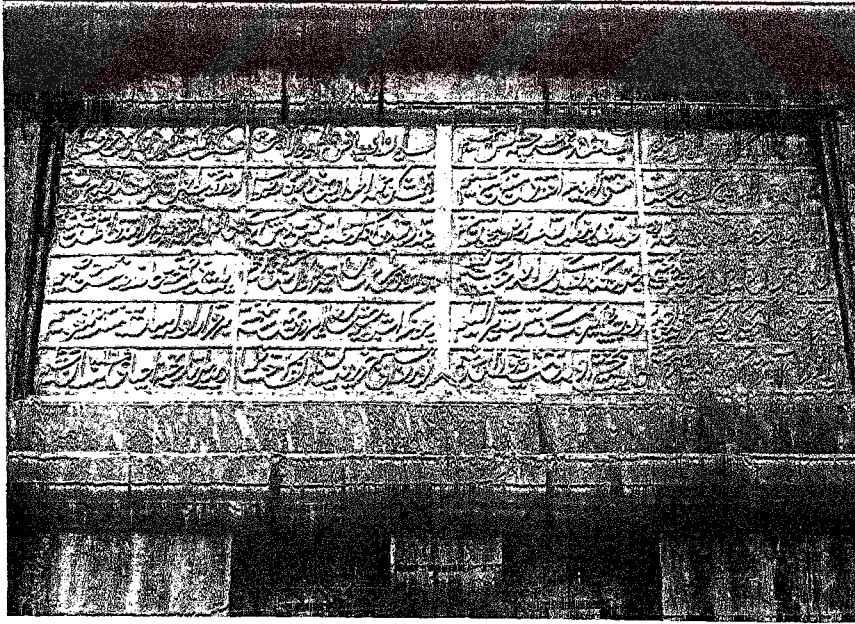
Resim-305 Nidir (Nadir, Atakent) Köyü. Çatal Çeşme.

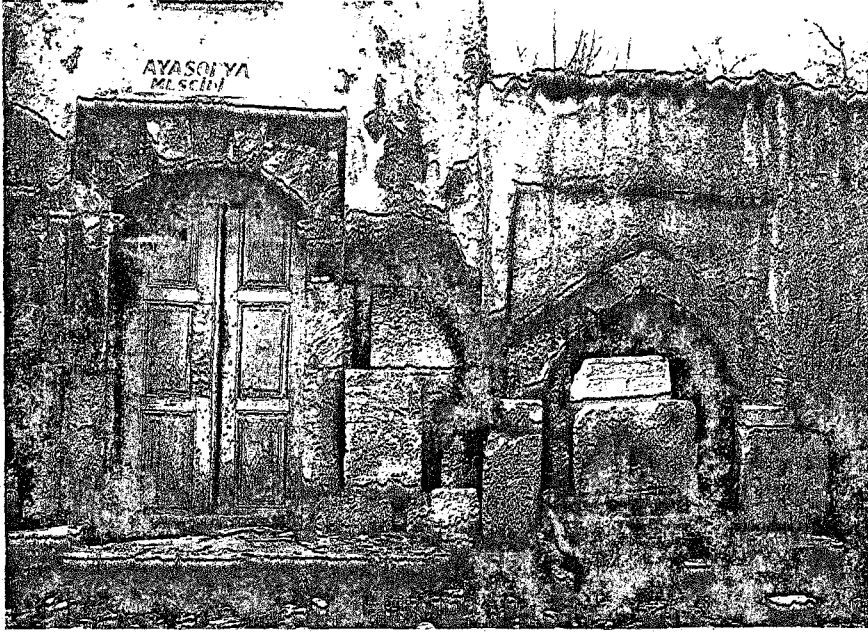
Resim-306 Nidir (Nadir, Atakent) Köyü. Çatal Çeşme.
Mescid kitabesi.

Resim-307 Akşehir Eski
Kale (Taşoluk)
Mescidi çeşmesi.

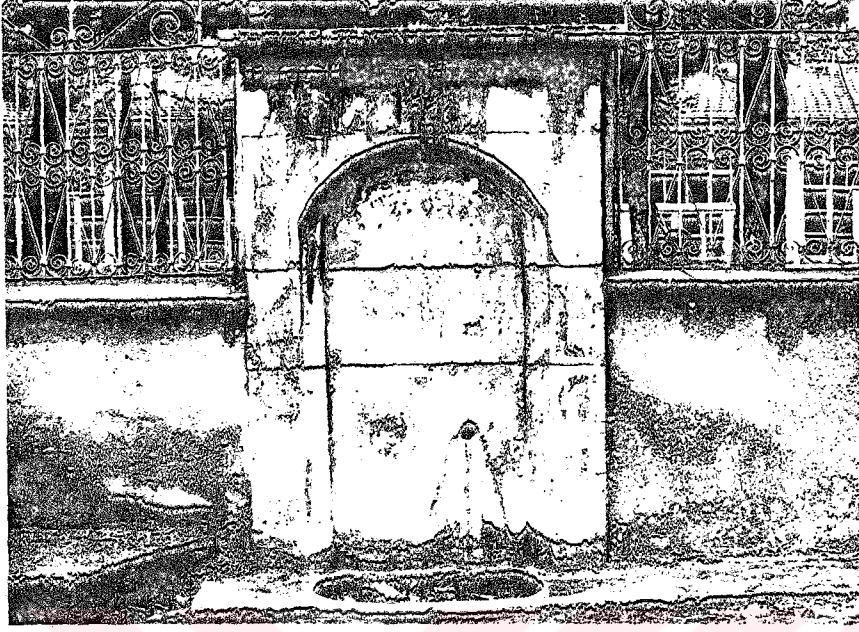
Resim-308 Akşehir Eski Kale Mescidi (Taşoluk) Çeşmesi.Kitabe.

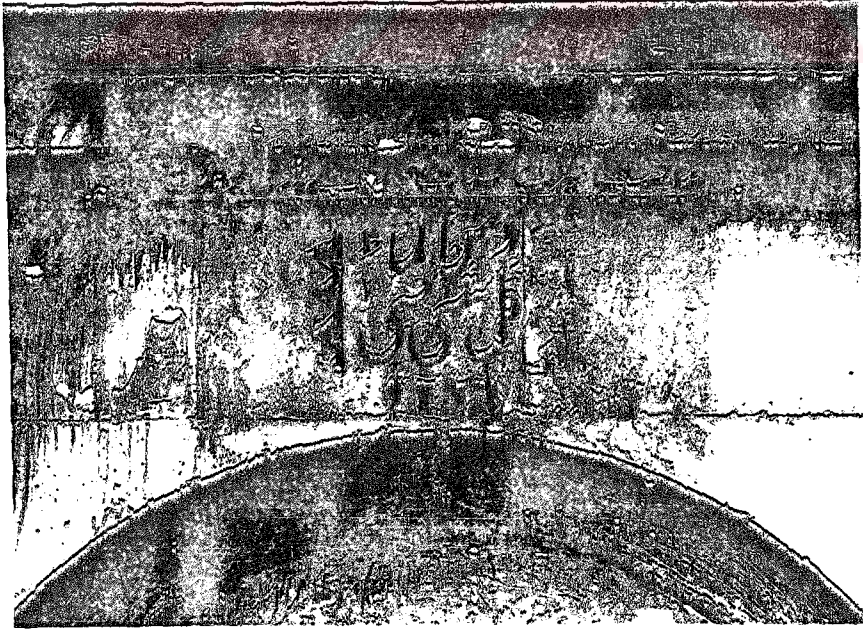
Resim-309 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi.

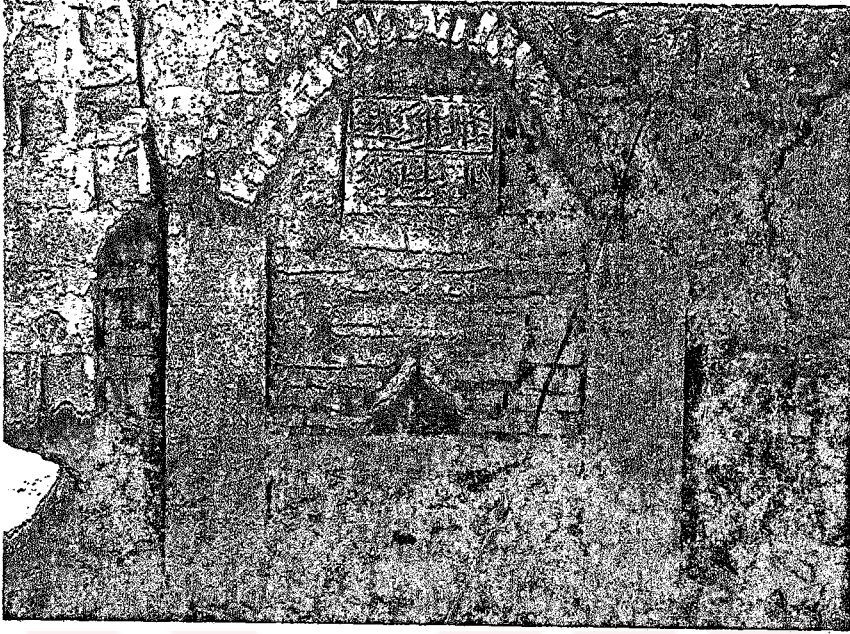
Resim-310 Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi. Kitabe.

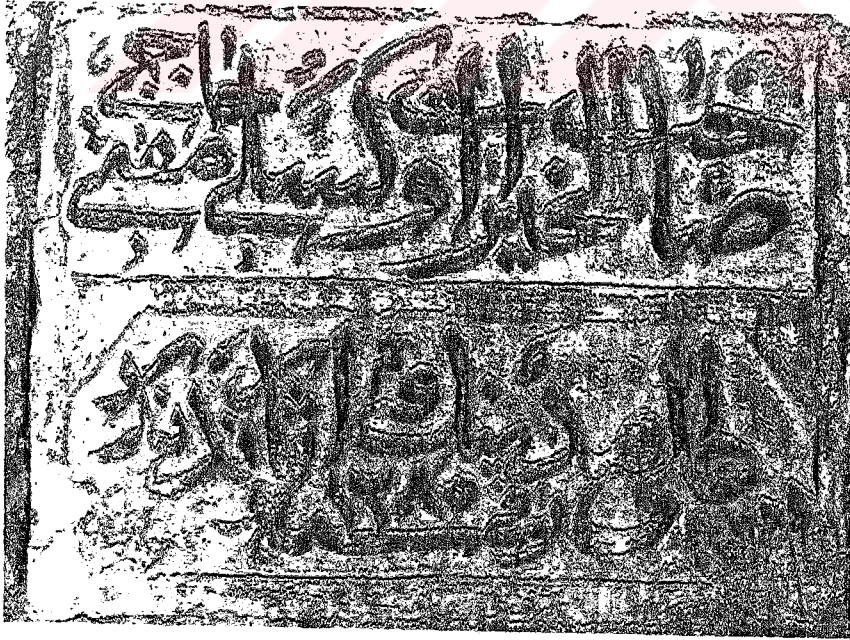
Resim-311 Akşehir Ulu Cami Çeşmesi.

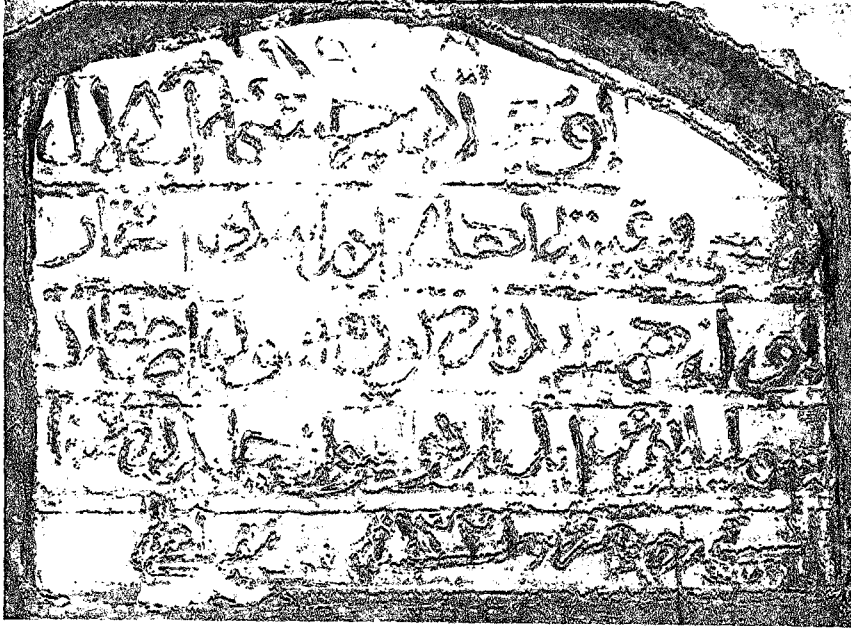
Resim-312 Akşehir Ulu Cami Çeşmesi. Kitabe.

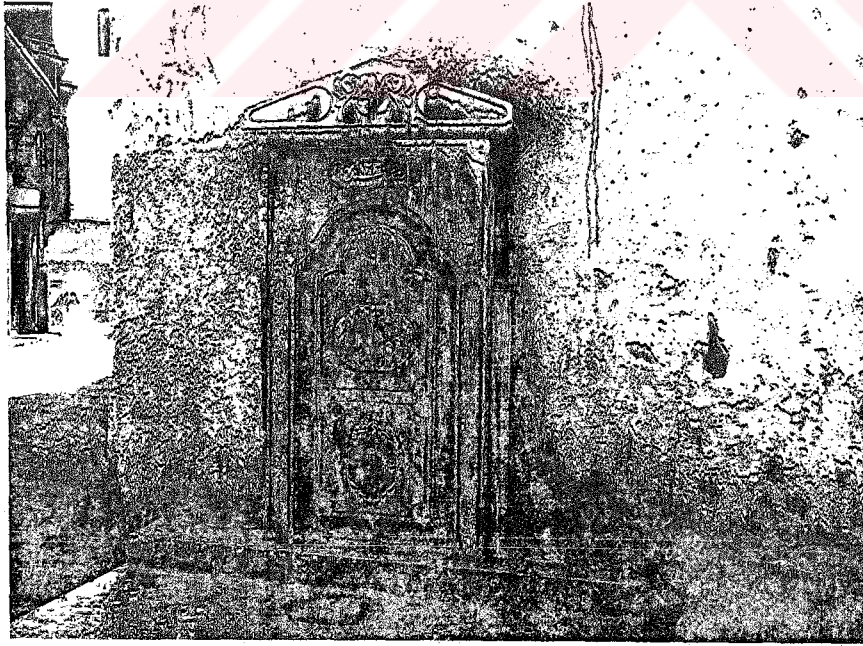
Resim-313 Akşehir İmaret Sokak Çeşmesi.

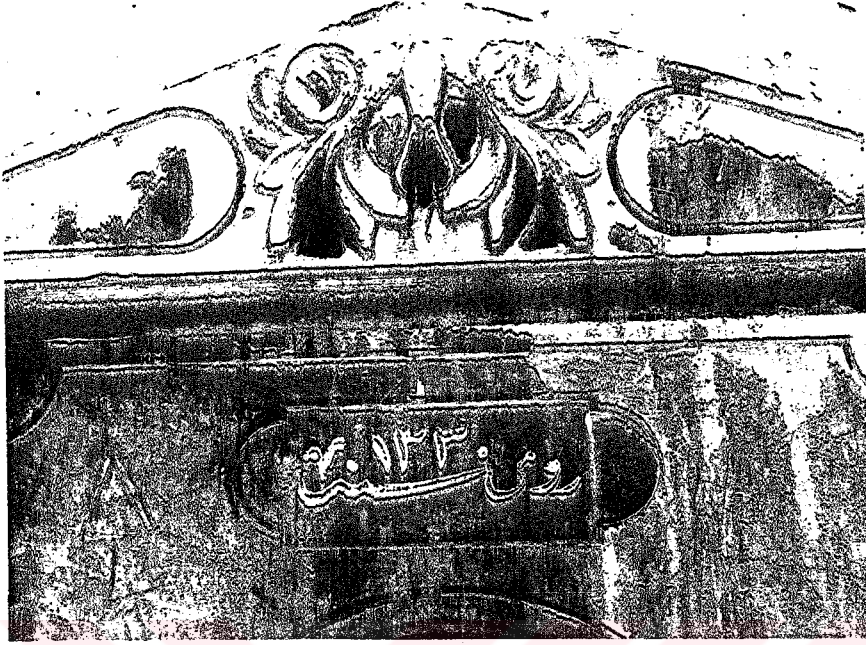
Resim-314 Akşehir İmaret Sokak Çeşmesi. Kitabe.

Resim-315 Nidir (Nadir, Atakent) Çeşmesi. Kitabe.

Resim-316 Akşehir Kuşçu
Mahallesi Çeşmesi.

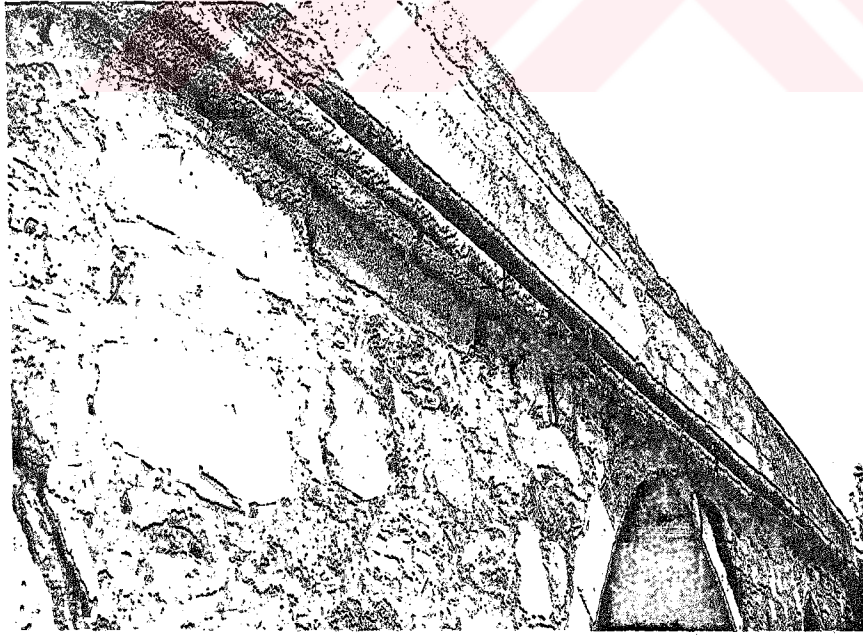
Resim-317 Akşehir Kuşçu Mahallesi Çeşmesi. Kitabı.

Resim-318 Yılan Yusuf (Yeşilköy) Köprüsü (Akşehir-Konya).
Güneyden görünüşü.

Resim-319 Yılan Yusuf (Yeşilköy) Köprüsü (Akşehir-Konya).
Kuzeyden görünüş.

Resim-320 Yılan Yusuf (Yeşilköy) Köprüsü (Akşehir-Konya)
İnşa Kitabesi.